

UNIwersYTET POZNAŃSKI (1919-2019)

Maciej Michalski

Miejsce Uniwersytetu
Infrastruktura uniwersytecka
w przestrzeni miejskiej
Poznania i okolic (1919-2019)

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

100

UNIwersytet Poznański 1919·2019

UAM UMP UPP AWF

Miejsce Uniwersytetu

UNIwersytet Poznański (1919–2019)

Redaktor serii
Zbigniew Pilarczyk

Komitet Naukowy
Tadeusz Wallas (UAM), Michał Musielak (UMP),
Monika Kozłowska (UPP), Tomasz Jurek (AWF)

UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

MACIEJ MICHALSKI

Miejsce Uniwersytetu

Infrastruktura uniwersytecka
w przestrzeni miejskiej Poznania i okolic
(1919–2019)

POZNAŃ 2019

Recenzent: dr hab. Hanna Grzeszczuk-Brendel

© Maciej Michalski 2019
© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019

Redaktor prowadzący serii: Ewa Dobosz

Projekt okładki i strony tytułowej: Ewa Wąsowska

Mapy wykreślił Radosław Przebitkowski

Redakcja i korekty: Dobrosława Gucia, Marta Andrzejak

Projekt typograficzny: Elżbieta Rygielska

Łamanie komputerowe: Reginaldo Cammarano

ISBN 978-83-232-3466-1

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. ALEKSANDRA FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

*Architektom i budowniczym
Uniwersytetu*

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział I. Budowa i rozbudowa infrastruktury Uniwersytetu w Poznaniu do 1939 roku	15
1. Okres budowy – przejmowanie i adaptacja istniejących obiektów	16
2. Okres rozbudowy – tworzenie nowej infrastruktury	74
3. Struktura własnościowa nieruchomości uniwersyteckich w okresie międzywojennym	101
Rozdział II. Wojenne losy budynków uniwersyteckich	111
1. Od początku wojny do utworzenia Uniwersytetu Rzeszy	112
2. W ramach Reichsuniversität Posen	121
Rozdział III. Odbudowa infrastruktury uniwersyteckiej i jej podział między nowe uczelnie (1945–1951)	135
1. Zniszczenia wojenne	135
2. Koncepcje rozlokowania Uniwersytetu w powojennym Poznaniu	148
3. Odbudowa gmachów i pozyskiwanie nowego majątku	154
4. Podziały majątku Uniwersytetu Poznańskiego	186
Rozdział IV. Infrastruktura Uniwersytetu w Poznaniu w latach 1951–2019	193
1. Po podziałach	193
2. Rozwój Uniwersytetu w latach 1950–1980. Między koncepcjami a realizacją	194
3. Trudne lata osiemdziesiąte	235
4. Nowy Uniwersytet	247
5. Co dalej?	296
Zakończenie	301
Bibliografia	309

SPIS TREŚCI

Spis ilustracji	327
Indeks osób	335
Indeks obiektów i toponimów.....	341
The University space. University infrastructure in and around Poznań (1919–2019) (Summary)	357

Wprowadzenie

Tytułowe „miejsce Uniwersytetu” odsyła do rozsianych w przestrzeni miejskiej budynków, nieruchomości i innych obiektów, które tworzą jego infrastrukturę. Skomplikowana machina, jaką stanowi uczelnia, do prawidłowego funkcjonowania potrzebuje wielu sprawnie współpracujących części. W opracowaniach poświęconych Uniwersytetowi najczęściej porusza się jednak wyłącznie kwestie związane z badaniami naukowymi, dydaktyką, strukturą czy administracją. Są one niewątpliwie najważniejszymi składowymi akademii. Rzadziej – i z reguły dość pobieżnie – omawia się tematy związane z szeroko rozumianą infrastrukturą uczelni¹. Te znajdujące się zazwyczaj na marginesach opracowań dziejów Uniwersytetu wątki są głównym tematem niniejszej książki. Jej podstawowym celem jest bowiem przedstawienie infrastruktury Uniwersytetu w Poznaniu od momentu jego powstania w 1919 r. do współczesności.

Przez pojęcie „infrastruktury uniwersyteckiej” rozumiem przede wszystkim te fizyczne elementy, bez których uniwersytet nie może funkcjonować. Nie wchodząc w dyskusję nad definicją obu składowych tego terminu, w niniejszej pracy włączam do tego zbioru budynki dydaktyczne, biblioteki, pracownie naukowe i laboratoria. Tworzą one podstawową uniwersytecką infrastrukturę naukowo-dydaktyczną. W wypadku wydziału kształcącego lekarzy należy do niej dodać kliniki, w przypadku wydziałów rolnych i leśnych – gospodarstwa i leśnictwa doświadczalne, a z myślą o wydziałach związanych z wychowaniem fizycznym i sportem – sale gimnastyczne i inne obiekty sportowe. Nie można zapominać również o mieszkaniach dla pracowników, domach czynszowych, a także o domach studenckich, stołówkach i przychodniach zdrowia. Do tej grupy obiektów należy dołączyć ośrodki wczasowe rozsiane poza główną siedzibą uczelni. Wszystkie wyżej wymienione składniki tworzą infrastrukturę mieszkalno-socjalną uniwersytetu. Z kolei do infrastruktury dydaktyczno-rekreacyjnej należy zaliczyć domy pracy twórczej i ośrodki konferencyjne.

¹ Do nielicznych wyjątków należy np. artykuł J. Nowak, G. Łukomskiego, *Uniwersytet w pejzażu miasta*, „Życie Uniwersyteckie” 1994, wyd. jubileuszowe, maj, s. 18–20.

Objętość tekstu, który przekroczył założone wstępnie rozmiary, nie pozwoliła mi zajmować się szczegółowo wyposażeniem gmachów i ich lokatorami. Wspominałem o nich wyłącznie w tych wypadkach, kiedy było to niezbędne do wyjaśnienia opisywanych procesów. Warto jednak pamiętać, że wyposażenie i przeznaczenie uczelnianych gmachów ulegały zmianom, o czym niejednokrotnie przekonywali się ich użytkownicy. W opracowaniu zostały więc pominięte losy obiektów przed ich przejściem przez Uniwersytet oraz po ich sprzedaży lub innej formie przekazania własności.

W dziejach poznańskiej uczelni uznanie danego budynku za uniwersytecki najczęściej było konsekwencją nadania mu określonej funkcji akademickiej. Stąd też np. budynek administracyjny Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej stał się Collegium Medicum (ob. Collegium Maius), a w dworach podpoznańskich folwarków rozgościły się katedry Wydziału Rolniczo-Leśnego bądź obserwatorium astronomiczne. Pomijając nieliczne wyjątki (w okresie międzywojennym Collegium Chemicum i Anatomicum a później Collegium Novum), dopiero od lat dziewięćdziesiątych XX w. na szerszą skalę rozpoczęto proces wznoszenia gmachów na potrzeby Uniwersytetu.

Opisywane w niniejszej książce obiekty stanowiły i nadal stanowią ogromny zbiór nieruchomości, który przez sto lat funkcjonowania Uniwersytetu w Poznaniu rozrósł się do kilkuset elementów. Były one budowane, nabywane, zastawiane, przebudowywane, odbudowywane, remontowane, sprzedawane, a przede wszystkim – użytkowane i zarządzane przez ogromną rzeszę pracowników naukowych i administracyjnych uczelni, ich rodziny oraz studentów.

Wymienione wyżej, niezbędne do funkcjonowania uniwersytetu części mają wymiar materialny – są obiektami architektonicznymi, funkcjonującymi w przestrzeni miejskiej. Wchodzą więc one w rozmaite relacje ze sobą oraz z miejscami, w których się znajdują, wywierając na nie wpływ i je kształtując. Nie mam tu na myśli wyłącznie kwestii architektoniczno-budowlanych, ale także urbanistyczne – decydujące o sprawnym działaniu organizmu miejskiego, znajdujących się w nim obiektów oraz ich mieszkańców i użytkowników.

Infrastruktura uniwersytecka, rozumiana jako zespół obiektów niezbędnych do funkcjonowania akademii, ma ogromny potencjał oddziaływania społecznego, nie tylko na pracujących i studiujących w niej ludzi, ale także na niezwiązanych z uniwersytetem mieszkańców miasta. Korzystając z przestrzeni miejskiej, w której egzystują obiekty umownie oznaczone herbem uczelni, poznaniacy nieustannie z nimi obcuje. Z drugiej strony, studenci i pracownicy uniwersytetu, przemieszczając się między budynkami, korzystają z przestrzeni miejskiej. Wszystkie te aktywności tworzą splątana sieć znaczeń określającą „miejsca Uniwersytetu”.

Istniejące w przestrzeni miejskiej budynki są znakiem nieustannej wymiany idei, jaką akademia prowadzi z otoczeniem. Wolność myśli, swoboda prowadzenia badań naukowych, nieskrępowane poszukiwanie intelektualnych wyzwań

to idee, które urzeczywistniają się w gmachach uniwersyteckich, a następnie przenikają z nich do przestrzeni miejskiej podczas publicznych debat, wystaw, konferencji, itp. Proces ten ma naturę dialogu, co oznacza, że poznańska uczelnia od początku swojego istnienia jest aktywną uczestniczką życia publicznego.

Uniwersytet w Poznaniu rozlokował się w 1919 r. i w latach następnych w kilku gmachach Dzielnicy Cesarskiej, w centrum pruskiego Poznania, w dzielnicy zbudowanej ku chwale niemieckiej potęgi na wschodzie Imperium. Obierając za siedzibę takie właśnie gmachy, uczelnia w pełni przyczyniła się do zmiany funkcji tego fragmentu przestrzeni miejskiej, czyniąc z tego *stricte* pruskiego zakątka budynków administracyjnych dzielnicę budynków użyteczności publicznej oraz przede wszystkim dzielnicę szkół i wyższych uczelni. Dziś, po stu latach, gmachy, które w początku swojego istnienia przejął Uniwersytet są jego chlubą i, co więcej, wizytówką Poznania.

W niniejszym opracowaniu obiekty infrastruktury uniwersyteckiej zostaną przedstawione przede wszystkim w ujęciu historycznym. Za datę początkową przyjąłem listopad roku 1918, kiedy powstawały plany utworzenia uniwersytetu w Poznaniu. Omówienie kończy się w roku 2019, roku stulecia istnienia uczelni w mieście. Podstawowym celem pracy jest zaprezentowanie dziejów gromadzenia, budowania i użytkowania poszczególnych składowych uniwersyteckiego mienia. Czytelniczki i czytelnicy poznają plany i projekty, które władzom uczelni udało się zrealizować, jak i te, których z różnych przyczyn nie wykonano. Uważam, że warto je przedstawić, bowiem świadczą one o sile i rozmachu koncepcji branych pod uwagę na poszczególnych etapach rozwoju Uniwersytetu.

W momencie powstawania Uniwersytetu w Poznaniu infrastruktura była przejmowana od wcześniej istniejących w mieście instytucji – pruskiej Königliche Akademie, rezydencji Cesarza Niemiec, Königliche-Ansiedlungs-Kommission czy Kaiser-Wilhelm-Bibliothek. Z wymienionych instytucji tylko w wypadku ostatniej można mówić o niekwestionowanej ciągłości. Pruska biblioteka prowincjonalna stała się Biblioteką Uniwersytecką, przejmując jej gmach i księgozbiór. W wypadku Akademii Królewskiej przed przejęciem jej siedziby wystarano się o akt formalnego zamknięcia pruskiej szkoły wyższej, stąd o ciągłości nie może być mowy. Jednakże w wypadku budynku Akademii mamy do czynienia z ciągłością funkcji, bowiem gmach ten zaprojektowany i zbudowany był na cele dydaktyczne i takim służy do dziś. Pozostałe budynki przejęte przez powstający w 1919 r. Uniwersytet ani nie były gmachami dydaktycznymi, ani nie służyły instytucjom edukacyjnym. W takim kształcie Uniwersytet Poznański działał do 1939 r.

Otwarty w 1941 r. okupacyjny Uniwersytet Rzeszy nie ukrywał, że korzysta z gmachów polskiej uczelni, jednakże starał się w oficjalnej propagandzie nawiązywać do dziejów pruskiej Akademii Królewskiej z pominięciem okresu międzywojennego. Strategia taka była zrozumiała w kontekście całościowej polityki okupanta wobec terenów włączonych do Rzeszy w 1939 r.

Otwarty ponownie w Poznaniu od lutego 1945 r. polski Uniwersytet od samego początku reaktywacji swojej aktywności w mieście odrzucał fakt funkcjonowania w jego murach Uniwersytetu Rzeszy, nawiązując do konspiracyjnego tajnego Uniwersytetu Ziem Zachodnich, działającego w kilku miastach Generalnego Gubernatorstwa. Jedną z nielicznych osób, które podkreślały, że w budynkach polskiego uniwersytetu funkcjonowała hitlerowska uczelnia, był pierwszy powojenny rektor prof. Stefan Dąbrowski. W mowie wygłoszonej z okazji otwarcia drugiego powojennego roku akademickiego, jesienią 1945 r., wskazywał on, że jednym z aspektów zwycięstwa nad Niemcami jest odzyskanie przestrzeni polskiej uczelni.

Dzieje kształtowania się infrastruktury Uniwersytetu w Poznaniu starałem się przedstawić opierając się na do tej pory rzadko wykorzystywanych materiałach archiwalnych. Do najważniejszych zaliczam te zgromadzone w Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jako uzupełniające, szczególnie w odniesieniu do okresu międzywojennego, traktowałem źródła zgromadzone w archiwach dwóch pozostałych poznańskich uniwersytetów, a zatem Uniwersytetu Medycznego oraz Uniwersytetu Przyrodniczego. Dodatkowe materiały znajdują się także w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Materiał wizualny – fotografie gmachów uniwersyteckich w różnych okresach ich historii – można odnaleźć w zbiorach Pracowni Ikonograficznej oraz Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, w kolekcji Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, w Muzeum Narodowym w Poznaniu, w Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, w Archiwum UAM, w zasobach Działu Promocji UAM, w Narodowym Archiwum Cyfrowym oraz w Wirtualnym Muzeum Historii Poznania CYRYL. Pełna lista wykorzystanych archiwaliów i innych materiałów źródłowych oraz opracowań została zamieszczona w bibliografii niniejszej książki.

Zgromadzony materiał został zaprezentowany chronologicznie, począwszy od 1918 r. Tylko taki układ pozwolił na przedstawienie dynamiki zmian w poszczególnych obszarach infrastruktury. Dzieje gmachów uniwersyteckich w Poznaniu podzieliłem na cztery fazy, a w każdej z nich omówiłem budynki dydaktyczne, mieszkania studenckie i profesorskie oraz ośrodki znajdujące się poza Poznaniem. W każdej z wydzielonych części omówiłem także planowane, a nie zrealizowane inwestycje. Pierwsza z wydzielonych faz obejmuje okres do 1939 r. Władze Uniwersytetu gromadziły wówczas intensywnie budynki i inne obiekty służące pracownikom i studentom. W tym czasie starano się także rozbudować istniejący majątek, jednakże kłopoty finansowe pozwoliły rozpocząć tylko nieliczne przedsięwzięcia. Drugi etap to okres II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem funkcjonowania w przestrzeni uniwersyteckiej niemieckiej uczelni. Reichsuniversität Posen użytkował zastaną infrastrukturę, zmieniając niekiedy jej przeznaczenie według potrzeb niemieckich naukow-

ców. Z kolei wojenne bombardowania oraz walki o Poznań doprowadziły do zniszczenia wielu obiektów uniwersyteckich. Ich odbudowa lub gruntowna renowacja była ogromnym wysiłkiem finansowym i logistycznym, a opis tego procesu stanowi trzecią część książki. Zakończenie tego okresu zbiegło się z wydzieleniem z poznańskiego Uniwersytetu dwóch nowych uczelni: Akademii Lekarskiej (dziś Uniwersytet Medyczny w Poznaniu) oraz Wyższej Szkoły Rolniczej (dziś Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu). Te szkoły wyższe przejęły część gmachów, które odtąd nie były już włączane do infrastruktury uniwersyteckiej. Cztery okresy, czyli od podziału uczelni do 2019 r., obejmuje bardzo burzliwe i zmienne dzieje: wolny i stopniowy rozwój uczelni do połowy lat siedemdziesiątych XX w., zapaść w latach osiemdziesiątych, powolne wychodzenie z kryzysu w kolejnej dekadzie, a wreszcie – gwałtowny rozwój w ostatnich piętnastu latach. Infrastruktura UAM doświadczyła w tym czasie dwóch dużych zmian: najpierw – w początku lat siedemdziesiątych – przesunięcia części Uniwersytetu poza ścisłe centrum miasta (obiekty przy ul. Szamarzewskiego), a następnie – szczególnie od przełomu wieków – budowy kampusu na Morasku.

W infrastrukturze poznańskiej uczelni przez sto lat jej funkcjonowania dokonały się ogromne przemiany. Początki Uniwersytetu związane są z trzema budynkami w centrum Poznania, a obecnie jest on ogromną i skomplikowaną strukturą obejmującą kilkadziesiąt gmachów i wiele innych obiektów, rozsiadanych w całym mieście i poza nim. W budynkach tych prowadzone są badania naukowe i zajęcia dydaktyczne, w innych mieszkają osoby związane z uczelnią. Studenci i pracownicy naukowcy Uniwersytetu zaludniają codziennie Poznań i są ważnymi elementami jego złożonej konstrukcji, a w obiektach uniwersyteckich toczy się życie intelektualne i kulturalne, które wpływa na kształt miasta i jego mieszkańców.

Podziękowania

Winien jestem gorące podziękowania pracownikom i pracownikom archiwów: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, a także archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz pracownikom i pracownikom Muzeum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu i Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za ogromną życzliwość i pomoc podczas gromadzenia materiałów niezbędnych do powstania tej książki. Dziękuję również pani Ewie Jarmakowskiej-Kolanus, Sekretarz Senatu UAM, za udostępnienie szeregu do-

kumentów z obrad Senatu. Bez pomocy wymienionych wyżej osób tekst ten wyglądałby zupełnie inaczej.

Szczególne podziękowania należą się panu Jakubowi Skuteckiemu z Pracowni Ikonograficznej Biblioteki Uniwersyteckiej za uważną lekturę tekstu i jego wnikliwą krytykę, pani Anecie Hilgier z Samodzielnej Sekcji ds. Nieruchomości UAM za lekturę tekstu i uszczegółowienie wielu kwestii związanych ze stanem prawnym uniwersyteckich nieruchomości, pani Magdalenie Kalawskiej z Sekcji Promocji UAM za udostępnienie wielu zdjęć i korekty ich opisów, panom Kanclerzom Włodzimierzowi Płotkowiakowi oraz Markowi Sobczakowi i podległym im Działowi Inwestycji oraz Działowi Technicznemu, kierowanemu przez Władysława Graczyka, za udostępnienie materiałów technicznych związanych z inwestycjami i remontami prowadzonymi w UAM w ostatnich latach. Pani Krystynie Sławskiej, wnuczce Rogera Sławskiego składam nadto serdeczne podziękowania za pomoc w uzyskaniu praw do publikacji materiałów ze spuścizny architekta, przechowywanych w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

Osobne podziękowania kieruję do Koleżanek i Kolegów z UAM, którzy dyskutowali ze mną koncepcję i kształt, a nawet tytuł tej książki, a szczególnie do profesora Tomasza Schramma, doktorki Małgorzaty Praczyk, doktorki Emilii Kledzik, profesorki Anity Napierały i profesora Tadeusza Janickiego. Nie mogę nie wspomnieć profesora Zbigniewa Pilarczyka, który namówił mnie do napisania niniejszej pracy. Doktorce Lucynie Harc z Uniwersytetu Wrocławskiego dziękuję za pomoc w pozyskaniu archiwaliów. Profesorce Hannie Grzeszczuk-Brendel z Politechniki Poznańskiej winien jestem podziękowania za pomoc w opracowaniu części materiału, a przede wszystkim za uwagi recenzyjne, które wpłynęły na ostateczny kształt tej książki.

Na koniec chciałbym podziękować Ewie i Wojtkowi za to, że znosili moją nieobecność i zapracowanie.

Budowa i rozbudowa infrastruktury Uniwersytetu w Poznaniu do 1939 roku

Uniwersytet Poznański powstawał w mieście, w którym nie istniała dotąd żadna wyższa uczelnia ani polska, ani pruska w randze uniwersytetu. Wprawdzie tradycje akademickie Poznania sięgają XVI w.², odwołując się do Akademii Lubrańskiego na Ostrowie Tumskim i Kolegium Jezuickiego przy dzisiejszym Placu Kolegiackim, jednakże projektując pozostawione przez te instytucje gmachy korzystano z rozwiązań architektonicznych związanych z budowlami klasztorowymi, które były trudne do zastosowania w uniwersytecie powstającym w początkach XX w., odwołującym się do odmiennych wartości i o odmiennej strukturze funkcjonowania. Pruskie plany uczynienia z Poznania ośrodka kultury na wschodzie Rzeszy poprzez fundowanie instytucji naukowych i kulturalnych, jak Biblioteka im. Cesarza Wilhelma, Akademia Królewska, czy Muzeum Cesarza Fryderyka (Muzeum Prowincjonalne) wprowadziły do struktury miasta trzy budynki, które jako jedyne miały jakikolwiek związek z prowadzeniem zajęć dydaktycznych oraz badań naukowych w oparciu o zgromadzone w nich kolekcje sztuki i naukowe księgozbiory. Jednakże poza tymi trzema gmachami, z których na potrzeby nowej, polskiej uczelni wykorzystane zostały dwa, brak było w strukturze urbanistycznej Poznania budynków przeznaczonych na cele dydaktyki akademickiej, brak było budynków, w których można by ulokować laboratoria doświadczalne, nie mówiąc już o istnieniu osiedli profesorskich oraz domów studenckich.

Członkom Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu Polskiego w Poznaniu (Komisja Uniwersytecka)³ przyszło się zatem zmierzyć nie tylko z wyzwaniem

² Z. Boras, *Tradycje uniwersyteckie Poznania*, Poznań 2003.

³ Komisja ta powstała z inicjatywy Heliodora Święcickiego, prezesa Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Należeli do niej Józef Kostrzewski, Michał Sobeski i Stanisław Kozierowski. Pierwsze posiedzenie Komisji odbyło się 11 listopada 1918 r. w budynku PTPN. Grono to zostało rozwiązane przez Senat 23 czerwca 1919 r. po odbyciu 26 posiedzeń i zorganizowaniu dwóch wydziałów Uniwersytetu. Por. „*Nie zgaśnie pamięć o Waszej pracy*”. *Założyciele Uniwersytetu Poznańskiego*, pod red. A. Pihan-Kijasowej, D. Konieczki-Śliwińskiej, Poznań 2016. O pracy Komisji zob. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*

ściągnięcia do miasta odpowiedniej liczby naukowców, którzy gotowi byłiby przejść katedry w nowym uniwersytecie, ale także ze wskazaniem im infrastruktury do pracy i mieszkania, a przyszłym żakom infrastruktury do studiowania i zakwaterowania.

Od początku organizacji Wszechnicy Piastowskiej – jak oficjalnie nazywano początkowo nową wyższą szkołę w Poznaniu – myślano o nowym uniwersytecie jako instytucji, która odziedziczy materialną tkankę pruskich placówek kultury i nauki. W pracach Komisji Uniwersyteckiej budowa centralnego gmachu dla całego Uniwersytetu nie była brana pod uwagę. Propozycje takie pojawiły się później, ale nigdy nie zostały zrealizowane. Do roku 1923 trwał proces tworzenia bazy materialnej nowej uczelni przez przejmowanie bądź kupowanie budynków oraz działek w mieście i poza nim. Rozpoczęła się także budowa kilku obiektów dydaktycznych. Następny okres, od 1923 r. do wybuchu wojny w 1939 r., był czasem powolnego uzupełniania majątku uniwersyteckiego. W tym okresie nieruchomości zostały uporządkowane, a problemy, które powstały w związku z wnoszeniem roszczeń wobec Uniwersytetu, rozwiązane. W końcu lat dwudziestych XX w. zostały ukończone rozpoczęte wcześniej budowy. Działania inwestycyjne zostały przyspieszone dzięki organizacji w Poznaniu Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r. z okazji dziesięciolecia polskiej państwowości. Powstawanie ostatniego z nowych gmachów uniwersyteckich z okresu międzywojennego (późniejszego Collegium Cieszkowskich) rozpoczęło się w 1937 r. W tym samym roku zainicjowano gruntowny remont innego budynku uniwersyteckiego – Collegium Marcinkowskiego na Wildzie. Prace przy obydwu gmachach prowadzili dalej już okupanci w czasie II wojny światowej.

1. Okres budowy – przejmowanie i adaptacja istniejących obiektów

Komisja Uniwersytecka, która rozpoczęła prace 11 listopada 1918 r. już na pierwszym posiedzeniu zwróciła uwagę na kwestie lokalowe, a szczegółowo sprawy – jak wówczas mówiono – ubikacji⁴ dla przyszłego Uniwersytetu, zaczęto rozpatrywać na drugim posiedzeniu, które odbyło się w poniedziałek 18 listopada tego samego roku. Wówczas sformułowano propozycje przekaza-

*latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1921–22, 1922–23) za rektoratu Heljodora Świącickiego. Księga pamiątkowa wydana staraniem Senatu Uniwersytetu Poznańskiego, pod red. A. Wrzoska, Poznań 1924, s. 47–84. Protokoły z obrad Komisji zob. tamże oraz M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, t. 1: *Organizacja i rozwój uczelni od listopada 1918 roku do inauguracji w maju 1919 roku*, Poznań 1973.*

⁴ Według: J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiecki, *Słownik języka polskiego*, t. VII, Warszawa 1919, s. 200, ubikacja to „każda odrębna część mieszkania, pomieszczenie”.

nia przyszłej uczelni gmachów w centrum Poznania, które zdaniem członków Komisji mogłyby odpowiadać potrzebom naukowym i dydaktycznym nowego uniwersytetu, a mianowicie Zamku, Akademii Królewskiej lub Komisji Kolonizacyjnej⁵. Z protokołu posiedzenia Komisji można wywnioskować, że jej członkowie brali pod uwagę zajęcie przez przyszłą uczelnię tylko jednego z nich. Świadczy to o braku rozeznania – na wstępnym etapie przygotowań organizacyjnych – w rzeczywistych potrzebach lokalowych Wszechnicy Piastowskiej, choć być może wynikało to również z postrzegania struktury przyszłego uniwersytetu wyłącznie przez pryzmat Wydziału Filozoficznego. Niezależnie jednak od motywów Komisji Uniwersyteckiej, należy pamiętać, że w połowie listopada 1918 r., tydzień po zakończeniu I wojny światowej, nikt nie mógł przewidzieć, jak będzie wyglądała prawna sytuacja pruskich nieruchomości w Poznaniu i kto będzie nimi dysponował. Sugestie członków Komisji dotyczące przyszłej lokalizacji uniwersytetu w Poznaniu można zatem uznać za przysłowiowe dzielenie skóry na niedźwiedziu.

Na trzecim posiedzeniu Komisji, 27 listopada, podjęto uchwałę o wystąpieniu do Naczelnej Rady Ludowej z prośbą o przekazanie budynku Akademii Królewskiej⁶, który jako jedyny z trzech branych wcześniej pod uwagę projektowany był z myślą o prowadzeniu zajęć dydaktycznych. Zaprojektowany przez Eduarda Fürstenaua w stylu neorenesansowym gmach składał się z trzech elementów: reprezentacyjnej hali widowiskowej (dzisiejsza Aula), gmachu dydaktycznego oraz budynku łącznika, w którym znajduje się mała aula (dzisiejsza Aula Lubrańskiego). W części dydaktycznej na parterze znajdowała się strefa administracyjna, zaś na piętrach pracownie naukowe, sale seminaryjne i wykładowe. Gmach Akademii Królewskiej budowano w latach 1905–1910, zaś sama szkoła funkcjonowała w nim do połowy I wojny światowej, kiedy to budynek został zajęty przez lazaret, a zajęcia dydaktyczne przeniesiono do Biblioteki im. Cesarza Wilhelma. Wykorzystywanie gmachu przez wojsko musiało się na nim odbić, bowiem Komisja Uniwersytecka na przełomie 1918 i 1919 roku zwróciła uwagę, że jest zniszczony i wymaga remontu⁷.

W styczniu 1919 r. Komisja Uniwersytecka ogłosiła w prasie zamiar otwarcia uniwersytetu i zaprosiła chętnych naukowców do zgłaszania kandydatur do objęcia katedr. W początkach lutego w Krakowie obradowała Komisja

⁵ *Sprawozdanie z II posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 2, s. 19.

⁶ Na temat budynku Akademii Królewskiej zob. przede wszystkim Z. Pałat, *Architektura i polityka. Gloryfikacja Prus i niemieckiej misji cywilizacyjnej w Poznaniu na początku XX wieku*, Poznań 2011, s. 139–152 (gdzie obszerna bibliografia); J. Skuratowicz, *Architektura Poznania 1890–1918*, Poznań 1991, s. 219–221; *Königliche Akademie in Posen. Festschrift zur Einweihung des Neubaues*, Poznań 1910.

⁷ *Protokół z III posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 3, s. 24.

Stabilizacyjna, powołana dekretem Naczelnika Państwa, której zadaniem było ustalenie kandydatur do objęcia katedr w Uniwersytecie Warszawskim. Jednym z jej członków został Heliodor Świącicki, co umożliwiło poświęcenie części obrad także obsadzie profesorskiej budującego się Wydziału Filozoficznego Wszechnicy Piastowskiej.

W tym czasie w Poznaniu władzę sprawowała już Naczelna Rada Ludowa (NRL), której Komisariat stanowił nieformalny polski rząd w Wielkopolsce. Decyzje dotyczące połączenia regionu z nowo powstałym państwem polskim jeszcze nie zapadły. To z Komisariatem NRL Komisja Uniwersytecka uzgadniała większość spraw lokalowych. Po powrocie z Krakowa, w połowie lutego 1919 r., przewodniczący Komisji Uniwersyteckiej, H. Świącicki, złożył Komisariatowi sprawozdanie z jej działalności. Wskazał, że grono to stoi na stanowisku, iż najlepszymi siedzibami dla przyszłego uniwersytetu będą gmachy Akademii Królewskiej i Zamku⁸.

Przejęcie gmachu pruskiej Akademii Królewskiej nie odbyło się bez kłopotów. Do formalnych należy zaliczyć to, że Königliche Akademie nie zaprzestała działalności jako instytucja kształcąca, dlatego Komisja Uniwersytecka podczas posiedzenia 25 lutego 1919 r. poprosiła Komisariat NRL o zamknięcie tej szkoły⁹. Z kolei praktyczny problem z przejściem budynku po Akademii Królewskiej polegał na tym, że rozlokowany był w nim (głównie w auli) lazaret nr 4¹⁰. Pomimo wyznaczenia dwutygodniowego terminu na przeniesienie lecznicy, wojsko wzbraniało się z wypełnieniem tego zobowiązania. W piśmie z 8 marca Intendent Wojsk Polskich pisał do H. Świącickiego, że nie może usunąć lazaretu z Akademii, gdyż urząd sanitarny nie zaakceptował proponowanych przez Intendenturę „ubikacji” zastępczych¹¹. W związku z takim stanem rzeczy Komisja Uniwersytecka postanowiła interweniować w Komisariacie NRL. Sprawa usunięcia szpitala wojskowego z gmachu Akademii musiała toczyć się zakulisowo, gdyż

⁸ *Sprawozdanie dra H. Świącickiego z działalności Komisji Uniwersyteckiej dla Wydziału Oświaty i Szkolnictwa przy Komisariacie Naczelnej Rady Ludowej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 51, s. 130.

⁹ *Protokół z XV posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 58, s. 141; na temat Akademii Królewskiej jako szkoły i narzędzia pruskiej polityki kulturalnej zob. C. Schutte, *Die Königliche Akademie in Posen (1903–1919) und andere kulturelle Einrichtungen der Politik zur 'Hebung des Deutschtums'*, Marburg 2008.

¹⁰ W. Pniewski, *Akademia Poznańska. Szkic historyczny*, Poznań 1919, s. 21; *Sprawozdanie dra H. Świącickiego*, s. 130. Numer lazaretu pochodzi z pisma Intendentury Wojsk Polskich do rektora Świącickiego z 8 marca 1919 r., Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [dalej AUAM], Rektorat, sygn. 15/396, s. 59: „urząd zaś sanitarny oświadczył, iż lazaretu 4-go (akademii) zwinąć nie można” oraz Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej APP], Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 78, s. 28, pismo rektora H. Świącickiego do Urzędu Państwowego dla budowlami naziemnych w Poznaniu z 30 kwietnia 1919 r.

¹¹ *Sprawa przejścia gmachu Akademii Wilhelmowskiej przez Uniwersytet*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 63, s. 151–152; por. AUAM, Rektorat, sygn. 15/396, s. 59.

w marcowym sprawozdaniu z działalności Komisji złożonym NRL nie było już mowy o przejmowaniu budynku dla uniwersytetu, a wspomniano wyłącznie o konieczności zorganizowania sekretariatu uczelni w jej gmachu¹².

Członkowie Komisji poszukiwali także pomieszczeń w innych rejonach miasta. Zwrócono uwagę na mnogość gmachów i terenów wojskowych w Poznaniu, a szczególnie na wojskowe zakłady umundurowania (Bekleidungsamt) położone na Jeźycach, przy narożniku dzisiejszych ulic Kraszewskiego i Jackowskiego¹³, jednak plany ich przejęcia nie zostały zrealizowane.

Kiedy zapadły już decyzje o przekazaniu Wszechnicy budynku Akademii a także części Zamku¹⁴, po zinwentaryzowaniu powierzchni dostępnych pomieszczeń, zauważono, że część katedr nadal nie znajdzie w nich dla siebie lokum. Wówczas ponownie zwrócono się z propozycją przekazania uczelni któregoś z budynków powojskowych. W marcu 1919 r. pojawił się pomysł wykorzystania na ten cel tzw. koszar północnych, które w późniejszym czasie zostały zajęte przez 37 Pułk Wojsk Łączności (przy Wałach Księcia Józefa i ul. Północnej)¹⁵, jednakże na ostateczne załatwienie sprawy przejęcia części koszar uniwersytet musiał jeszcze poczekać.

Ukoronowaniem działań organizacyjnych Komisji Uniwersyteckiej była inauguracja Wszechnicy Piastowskiej, która odbyła się 7 maja 1919 r. Ze względu na przestrzeń, w której wydarzenie to się rozgrywało, miało ono charakter symboliczny. Staraniem członków Komisji Uniwersyteckiej, Wszechnica Piastowska rozlokowała się bowiem w dawnej Dzielnicy Cesarskiej, w sercu pruskiego Poznania. Zabudowa tego obszaru – terenów pozyskanych po niwelacji obwarowań twierdzy – w pierwszej dekadzie XX w. miała nadawać niemiecki charakter przestrzeni miejskiej, a szerzej – wskazywać na niemiecki charakter Wielkopolski¹⁶. Kwestia przejęcia Dzielnicy Cesarskiej w sensie symbolicznym była wyraźnie dostrzegana, a jej „polonizacja” prowadzona planowo i sprawnie. Już w początkach kwietnia 1919 r., w wyniku ogólnopoznańskiej akcji

¹² *Sprawozdanie Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu z czynności do 11 marca 1919 r.*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 65, s. 157.

¹³ *Protokół z V posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 7, s. 30.

¹⁴ A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, red. Z. Grot, Poznań 1972, s. 82, podaje, bez wskazania źródła, że przekazanie gmachu Akademii odbyło się pod koniec marca, zaś części Zamku w początkach kwietnia 1919 r. Według J. Kostrzewskiego przejęcie formalne gmachu Akademii nastąpiło na mocy decyzji NRL w styczniu 1919 r., zaś parteru Zamku w kwietniu 1919 r. Por. J. Kostrzewski, *Z mego życia. Pamiętnik*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 109.

¹⁵ *Sprawozdanie Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu z czynności do 11 marca 1919 r.*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 65, s. 155–156. H. Święcicki rozmawiał w tej sprawie z Janem Maciaszkim, pracownikiem Wydziału Wojskowego Komisariatu NRL.

¹⁶ Na ten temat zob. przede wszystkim Z. Pałat, *Architektura i polityka*; por. też artykuły w publikacji *Odkryj Dzielnicę Zamkową*, Poznań 2011.

usuwania pruskich pomników, ze skweru pomiędzy Zamkiem, a budynkiem Akademii „zniknął” pomnik kanclerza Bismarcka¹⁷. Jednakże organizatorzy uniwersytetu poszli o krok dalej i nie bacząc na zarządzenia władz miejskich, zadbali o zmianę niemieckiej przestrzeni budynków i ich wystroju. Podczas dwudziestego posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej, 5 kwietnia 1919 r., uchwalono przemianowanie potrzebnych uniwersytetowi gmachów, aby ich nowe nazwy odzwierciedlały związki z Wszechnicą Piastowską i nie nawiązywały do ich pruskiego dziedzictwa. Na wniosek prof. Michała Sobeskiego budynki Akademii Królewskiej nazwano Collegium Minus, zaś gmach Zamku Collegium Maius. Decyzje te zostały następnie potwierdzone podczas zgromadzenia profesorów Wydziału Filozoficznego, które odbyło się tego samego dnia¹⁸. Warto jednak pamiętać, że o ile przejęcie pierwszego z wymienionych gmachów odbyło się faktycznie i zostało potwierdzone wkrótce odpowiednimi działaniami prawnymi, o tyle nazwanie Zamku Collegium Maius było w kwietniu 1919 r. raczej działaniem mającym kreować rzeczywistość niż poświadczać zaistniałą sytuację.

Ważnym momentem symbolicznym, oznaczającym przejęcie gmachu Akademii Królewskiej w uniwersyteckie posiadanie, było przeniesienie obrad Komisji Uniwersyteckiej oraz obrad grona profesorów Wydziału Filozoficznego z sal Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, gdzie odbywały się od listopada poprzedniego roku do Collegium Minus. Jak tłumaczył niezorientowanym profesorom H. Świącicki, spotkania miały się odbywać: „parter na prawo, ostatni pokój”¹⁹. Pierwsze posiedzenie grona profesorów Wydziału Filozoficznego w Collegium Minus odbyło się 25 kwietnia 1919 r.²⁰

Wkrótce zostały usunięte godła Wilhelma II, znajdujące się w wielu miejscach gmachu, a nad głównym wejściem do budynku dydaktycznego został umieszczony napis Collegium Minus²¹. Zastąpienie starych emblematów nowymi wymagało

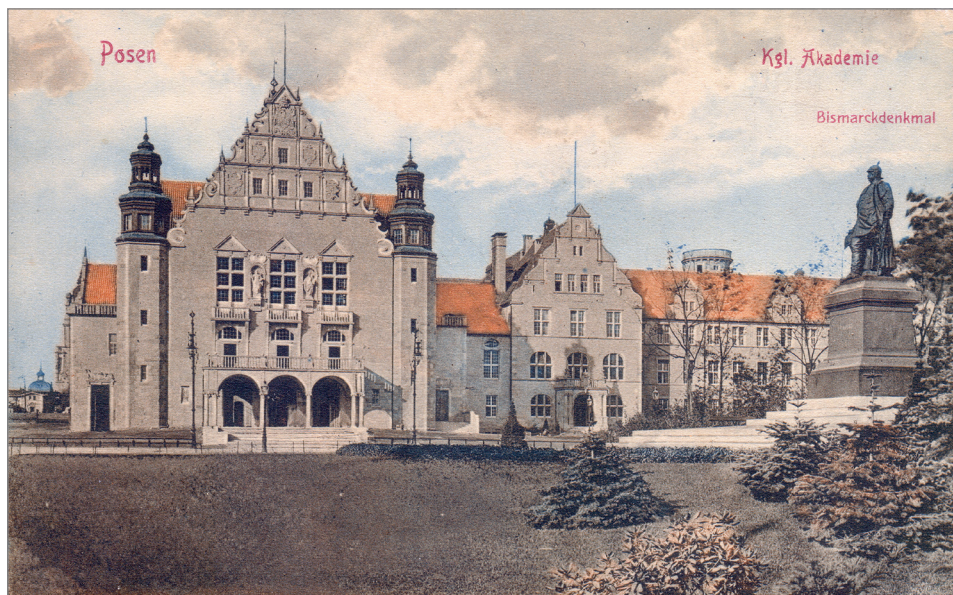
¹⁷ Por. M. Praczyk, *Materia pomnika. Studium porównawcze na przykładzie monumentów w Poznaniu i Strasburgu w XIX i XX wieku*, Poznań 2015, s. 58–59, 151, 156–159, która nazywa pomnik Bismarcka „najważniejszym pruskim monumentem” w Poznaniu (s. 103); historyczne tło opisuje W. Karolczak, „Wychodek tyłkiem”, czyli repolonizacja wyglądu miasta w pierwszych latach II Rzeczypospolitej, „Kronika Miasta Poznania”, 1998, nr 4, s. 166–167.

¹⁸ *Protokół z XX posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 83 s. 198; *Protokół z II posiedzenia Grona Profesorów Wydziału Filozoficznego w Sali TPN*, [w:] tamże, nr 84, s. 199.

¹⁹ *Sprawozdanie z II posiedzenia komisji Wyższej Szkoły Rolniczej przy Wszechnicy Piastowskiej w Sali TPN*, [w:] tamże, nr 105, s. 232. H. Świącicki miał zapewne na myśli gabinet rektora Akademii, obecnie pokój nr 6, mieszczący Biuro Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”.

²⁰ *Protokół z XIV posiedzenia Grona Profesorów Wydziału Filozoficznego w Sali Collegium Minus*, [w:] tamże, nr 106, s. 236.

²¹ APP, Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 78, s. 28, pismo rektora H. Świącickiego do Urzędu Państwowego dla budowy naziemnych w Poznaniu z 30 kwietnia 1919 r. w sprawie niezbędnych prac w gmachu Akademii Królewskiej i Zamku. W punkcie 4) wymieniono: „zastąpić napis na budynku »Königliche Akademie« napisem »Uniwersytet (Collegium Maius)«”.

1. Gmach Akademii Królewskiej (Königliche Akademie), zbudowany według projektu Eduarda Fürstenaua, oddany do użytku w 1909 r. Na pierwszym planie pomnik kanclerza Ottona von Bismarcka z 1903 r. (projekt Gustav Eberlein). Figura została zrzucona z cokołu w nocy z 3 na 4 kwietnia 1919 r., zaś sam cokół rozebrany „kilka lat później”. Gmach Akademii został przekazany w początkach 1919 r. przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej Wszechnicy Piastowskiej (od 1920 r. Uniwersytet Poznański), a 5 kwietnia 1919 r. nadano mu nazwę Collegium Minus.

jednak nieco czasu. Na przykład polskie orły nad wejściami do małej auli (ob. Aula Lubrańskiego) pojawiły się dopiero na początku drugiej połowy roku 1919²².

Uroczystość inauguracji uczelni 7 maja 1919 r. rozpoczęła się mszą w katedrze na Ostrowie Tumskim, skąd pochód uczestników przeszedł do Zamku, gdzie główne obchody odbyły się w dawnej sali tronowej, z której usunięto pruskie symbole, czyniąc z niej salę reprezentacyjną Collegium Maius. Po południu zaś w Teatrze Polskim prof. Kazimierz Tymieniecki wygłosił wykład pt. „Z dziejów uniwersytetów w Polsce”, a następnie wystawiono *Warszawiankę* w reżyserii Bolesława Szczurkiewicza, a uroczyste deklamacje wykonał popularny wówczas aktor Józef Popławski²³.

Obchody inauguracyjne można interpretować jako proces włączenia Dzielnicy Cesarskiej, a szczególnie Zamku do przestrzeni urbanistycznej Poznania kojarzonej ze społecznością polską²⁴. Należały do niej katedra i Teatr Polski,

²² APP, Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 78, s. 29.

²³ Relację z inauguracji Wszechnicy Piastowskiej zob. *Uniwersytet w Poznaniu*, „Tygodnik Ilustrowany” nr 21 z 24 maja 1919, s. 324–325; por. też *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 73–84; oraz M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 117–119, s. 249–258; E. Guderian-Czaplińska, *Teatralna Arkadia. Poznańskie teatry dramatyczne. 1918–1939*, Poznań 2004, s. 454.

²⁴ Mam na myśli przede wszystkim wizualną identyfikację przestrzeni. Obiekty takie jak katedra, ratusz, Teatr Polski łączone były z aktywnością polskiej społeczności. Budynki z Dzielnicy Cesarskiej,

2. Ważnym elementem procesu przejmowania pruskiej przestrzeni symbolicznej była zamiana wystroju budowli. Na lewej fotografii główny portal wejściowy do części dydaktycznej gmachu Akademii Królewskiej, ozdobiony monogramem Wilhelma II i koroną cesarską. Na prawej ten sam portal pozbawiony cesarskich symboli. W kartuszu zamiast monogramu Wilhelma II znajduje się herb Uniwersytetu. Korona cesarska została usunięta.

a zatem dwa z gmachów, w których odbywały się ceremonie. Stanowiły one ramy, w które wpięty został Zamek, kojarzony zdecydowanie z niemiecką społecznością. W czasie inauguracji uczelni polska władza, konkretnie Naczelna Rada Ludowa, wystąpiła w roli gospodarza Zamku i przekazała go Wszechnicy Piastowskiej, przejmującej gmach symbolicznie jako Collegium Maius. Dostrzegalne to było w relacjach prasowych. Zwracano w nich uwagę, że uroczystość w Zamku odbyła się w dawnej sali tronowej, a niektóre czasopisma drukujące zdjęcia Akademii Królewskiej opisywały je jako budynki uniwersyteckie²⁵. Takich aktów symbolicznego przejścia było w owych dniach więcej²⁶.

a szerzej większość Nowego Miasta w Poznaniu, z aktywnością oficjalnych czynników państwa pruskiego. Zob. np. W. Molik, *Dwie stolice w mieście nad Wartą. Polskie i niemieckie wizerunki Poznania w publicystyce i na pocztówkach przełomu XIX i XX wieku*, [w:] *Miasto na pocztówce. Poznań na tle porównawczym*, pod red. R. Jaworskiego, W. Molika, Poznań 1999, s. 63–74; Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 26–61.

²⁵ I. Grabowski, *Dni poznańskie*, „Tygodnik Ilustrowany” nr 21 z 24 V 1919, s. 5.

²⁶ Znamienne są zdania wypowiedziane przy okazji relacjonowania obchodów święta 3 maja w 1919 roku w Poznaniu. „[W] słynnej bizantyjsko-romańskiej kaplicy zamku Wilhelmowskiego w Poznaniu, który miał być na wieki wieków cytadelą Wschodu, gdzie fałszywy w wyrazie obraz obłąkanego

3. Jednym ze sposobów prowadzenia symbolicznej walki o przestrzeń było jej nazywanie – przemianowywanie. Jeszcze przed formalnym otwarciem Wszechnicy Piastowskiej organizatorzy uniwersytetu w Poznaniu w początku kwietnia 1919 r. zmienili nazwę gmachu Königliche Akademie na Collegium Minus oraz Zamku Cesarskiego na Collegium Maius. Pociągnęło to konieczność aktualizacji m.in. sprzedawanych w mieście pocztówek.

Symbolika zmiany przeznaczenia pruskich budynków w centrum miasta była podkreślana jeszcze długo po ich przejęciu. Na przykład podczas uroczystości wmurowania kamieni węgielnych pod nowe gmachy uniwersyteckie w listopadzie 1921 r. jeden z mówców głosił:

Niemcy, budując zamek w Poznaniu, nie wystawili go na żaden cel pożyteczny, tylko aby zadokumentować swą germanizację i zatrzeć ślady polskości tej ziemi, na której stoimy. Miał w nim mieszkać książę niemiecki, a na dole w suterenach mieli się mieścić jego służalcy. Lecz Bóg pokierował inaczej. Dzisiaj tam nie mieszka żaden królewicz, tylko profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego uczą nawet w suterynach młodzież naszą [...]²⁷.

Bez wątpienia Zamek stanowił najbardziej emblematyczny z budynków Dzielnicy Cesarskiej, stąd wzbudzał on najczęstsze komentarze dotyczące funkcji, jaką pełnił. Warto jednak pamiętać, że cały kompleks Dzielnicy Cesarskiej,

Chrystusa wzywa do Inkwizycji nad Narodami, w tej kaplicy śpiewaliśmy rotę. Rezonans wspaniałego sklepienia był doskonały”, I. Grabowski, *Dni poznańskie*, s. 4.

²⁷ A. Wrzosek, *Uroczystość poświęcenia kamieni węgielnych gmachów uniwersyteckich w Poznaniu dnia 28 listopada 1921 r.*, Poznań 1921, s. 16.

a szerzej – cały Ring Stübbena²⁸, biegnący wzdłuż dawnych fortyfikacji twierdzy poligonalnej, był pomyślany jako manifestacja instytucji państwa i jego urzędników. Przejęcie gmachu Akademii Królewskiej oraz części Zamku na potrzeby Uniwersytetu zmieniło zasadniczo wymowę całej pruskiej Dzielnicy. Zmiana ta została wzmocniona nieco później przejściem przez uczelnię budynku dawnej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej, nazwanego Collegium Medicum. Jeśli wziąć pod uwagę późniejsze inwestycje wzdłuż dawnych wałów twierdzy, a mianowicie powstanie budynku szkoły siostr urszulanek (1921–1924), monumentalnego gmachu Wyższej Szkoły Handlowej (1927–1929), oba według projektu Adama Ballenstedta, a także nie mniej imponującego Nowego Domu Akademickiego (1925–1929) projektu Rogera Sławskiego, można wskazać, że funkcja całego zespołu Dzielnicy Cesarskiej uległa zmianie. W nowej, polskiej rzeczywistości obszar ten stał się po prostu dzielnicą nauki.

Przejmowanie gmachów Akademii Królewskiej, Zamku, a także innych budynków, jak np. biblioteki oraz muzeum odbywało się niekiedy w dość dramatycznej atmosferze. Protokoły przekazania tych budynków nie oddają panujących wówczas emocji. Przedstawił je po latach, niestety dość fragmentarycznie, Józef Kostrzewski we wspomnieniach z tamtego okresu. Pisał o panującej wśród niemieckich pracowników tych instytucji rezygnacji, dezorientacji, smutku, a niekiedy i rozpacz. Na mocy dekrétów NRL, z dnia na dzień, tracili oni pracę, dochody i mieszkania. Bardzo znamienity jest opis przejścia Zamku przez J. Kostrzewskiego, działającego z ramienia Rady Robotników i Żołnierzy w listopadzie 1918 r.:

dotychczasowi urzędnicy niemieccy widząc czerwoną opaskę nie stawiali żadnego oporu i milcząco godzili się ze swoim losem, jedynie kasztelan zamku, nazywający się bodaj Latzel, popłakał się, kiedy nakazałem mu opuścić mieszkanie służbowe w zamku²⁹.

Trudno wnioskować na temat motywów płaczu zamkowego kasztelana Latzela, jednakże warto pamiętać, że większość przejmowanych wówczas budynków publicznych miała stosunkowo niedługą metrykę. Niemal wszystkie gmachy w Dzielnicy Cesarskiej – biorąc pod uwagę rok 1919 – były zbudowane niedawno. Najstarsze miały dziesięć lat, a Zamek i Akademia Królewska po dziewięć. Nieco dłużej jako Kaiser-Wilhelm-Bibliothek funkcjonował gmach biblioteki przy ówczesnej ul. Rycerskiej. Prezentowany żal i rozczarowanie niemieckich pracowników tych instytucji mógł być związany z upadkiem idei, których materialnym wyrazem były właśnie te budynki – idei Poznania jako stolicy prowincji niemieckiego państwa, stolicy kultury w pruskich prowincjach wschodnich³⁰.

²⁸ Na temat poznańskiego Ringu zob. Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 64–71.

²⁹ J. Kostrzewski, *Z mego życia*, s. 111; por. też s. 107–112, 115–116.

³⁰ Szeroko na ten temat pisze Z. Pałat, *Architektura i polityka*; por. też. *Kaiserschloss Posen. Von der „Zwingburg im Osten” zum Kulturzentrum „Zamek” / Zamek cesarski w Poznaniu. Od pruskiej „warowni na wschodzie” do Centrum Kultury „Zamek”*, Potsdam-Poznań 2003.

Przejmowanie przestrzeni publicznej przez przedstawicieli nowo utworzonej władzy polskiej dostrzegalne jest w różnego rodzaju materiałach wizualnych: pocztówkach, pieczęciach, drukach pism urzędowych, a także na mapach przedstawiających rozplanowanie Poznania. Na jednym z takich planów z 1920 r. Zamek został przemianowany na Collegium Maius, w miejscu Akademii pojawiła się nazwa Uniwersytet, a przy ul. Ratajczaka – Biblioteka Uniwersytecka³¹. W 1920 r. wydano inny plan Poznania, gdzie nomenklatura „zamek” była nadal obowiązująca³². Na kolorowym planie z 1923 r. zarówno Zamek, jak i Akademia Królewska oznaczone zostały jako budynki uniwersyteckie³³, zaś na mapie z 1927 r. zaznaczono także budynek Wydziału Rolniczo-Leśnego na Sołaczcu oraz budowane gmachy przy ul. Grunwaldzkiej, rozlokowane między ul. Śniadeckich, a nowo projektowaną ulicą nazwaną później imieniem H. Świącickiego³⁴. Można zauważyć, że jedyną budowlą, która wzbudzała problemy identyfikacyjne był Zamek. Zapewne wynikało to z faktu, że nie został on w całości przekazany Uniwersytetowi, a jego część od 1920 r. była wykorzystywana jako pomieszczenia reprezentacyjne najpierw Naczelnika Państwa, a następnie Prezydenta RP.

Przejęcie gmachu Akademii Królewskiej i części pomieszczeń Zamku, oprócz tego że miało ogromne znaczenie symboliczne, niesło także ze sobą szereg problemów. Budynki te, mimo że w Poznaniu nie toczyły się szersze działania zbrojne, były uszkodzone. W obydwu mieściły się szpitale polowe. Wyposażenie Akademii Królewskiej zostało częściowo skonfiskowane na potrzeby działań wojennych³⁵. W Zamku ogromna liczba mebli i innego wyposażenia została częściowo rozkradziona³⁶. Ponadto, w 1918 r. na poddaszu auli, w budynku Akademii został zaprószoney ogień, co spowodowało pożar, który strawił część

³¹ *Plan miasta Poznania*, nakł. M. Dybicz, wyd. 3, 1920, w zbiorach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_62_0_1_1_00000003.

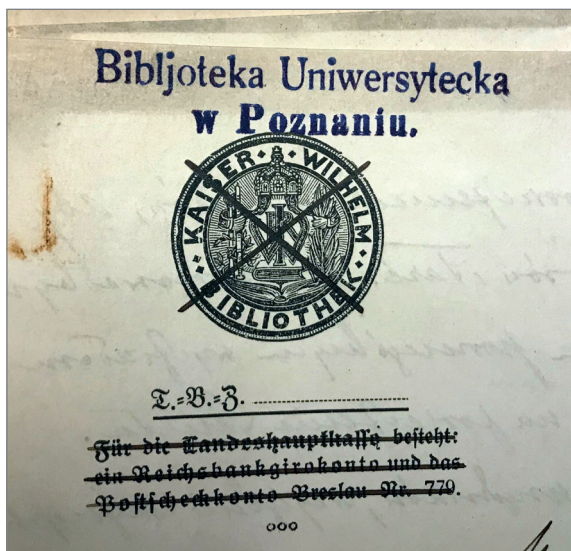
³² *Plan miasta Poznania*, 1920, APP, Plany miast, sygn., Pl.m.Poz. 14a, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_1_3_0005. Jeszcze w 1921 r. Uniwersytet wystąpił do zarządu gmachów reprezentacyjnych, któremu podlegał poznański Zamek z prośbą o pozwolenie na umieszczenie na nim napisu Collegium Maius. Pozwolenia tego zapewne nie otrzymano, gdyż napis tego typu nie pojawił się nigdy na gmachu. Patrz AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 13 maja 1921 r., pkt 15.

³³ M. Maćkowiak, J. Springer, *Plan miasta Poznania*, 1923, APP, Plany miast, sygn. Pl.m.Poz.14c, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_2_5_0015.

³⁴ J. Fiuczyński, *Plan Stołecznego miasta Poznania*, 1927, skala 1:15 000, APP, Plany miast, sygn. Pl.m.Poz. 15/2, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_2_5_0013.

³⁵ APP, Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 78, s. 28, pismo rektora H. Świącickiego, z 30 kwietnia 1919 r., gdzie wymieniono niezbędne prace adaptacyjne w gmachach Akademii Królewskiej i Zamku.

³⁶ A. Gulczyński, *Zamek cesarski w Poznaniu w świetle interpelacji poselskich z 1921 r.*, „Kronika Miasta Poznania” 1996, nr 1, s. 271–277.

4. Wraz ze zmianą przeznaczenia budynków zmieniały się także instytucje w nich rezydujące. Fragment papieru kancelaryjnego Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, na którym księżnica zmieniła nazwę na Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu.

dachu nad aulą i wieżyczką³⁷. Dach odbudowano szybko, jednak już bez sygnaturki. Drugi pożar w Collegium Minus wybuchł latem 1920 r. na poddaszu części dydaktycznej, gdzie mieścił się zakład chemii organicznej. Był on zapewne mniej groźny, gdyż Senat uchwalił, że naprawy zostaną przeprowadzone z funduszy uniwersyteckich³⁸.

Budynek dawnej Akademii Królewskiej składa się – jak wspomniałem wcześniej – z trzech części: administracyjno-dydaktycznej i reprezentacyjnej z salą koncertową, połączonych obszernym łącznikiem. To właśnie ta druga część najczęściej kojarzy się wizerunkowo z Uniwersytetem, gdyż jest wizualizowana na niezliczonych zdjęciach i pocztówkach. Decyzją Senatu z października

³⁷ Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 146; *Großfeuer im Akademiegäude*, „Posener Tageblatt” 57(1918), nr 427 z 12 IX 1918, Morgenausgabe, s. 3: „[...] szczyt gmachu był całkowicie wypalony, [...] górna część sygnaturki runęła, a jej resztki zostały rozebrane. Piękny szczyt budynku, skierowany w stronę Zamku, trzyma się wprawdzie, ale wyraźnie pochyla się w przód, tak, że nawet jeśli sam nie runie, będzie musiał zostać rozebrany. Ściana szczytowa od strony ulicy Am Berliner Tor również jest bardzo niebezpieczna. Szkody są oczywiście bardzo duże. [...]” – przekł. J. Skutecki.

³⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 25 czerwca 1920 r., pkt 2, s. 57. Naprawa musiała być przeprowadzana niezbyt sprawnie, gdyż w sierpniu 1920 r. wysłano z Uniwersytetu pismo do nadzoru budowlanego z prośbą o szybką interwencję i naprawę dachu, bowiem wody deszczowe zalewały gmach aż do parteru. Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/242, pismo z 28 sierpnia 1920 r. do Wojewódzkiego Wydziału Budowlanego.

1920 r. sala koncertowa została nazwana Aulą Uniwersytecką. Z okazji dziesiątej rocznicy odzyskania niepodległości w 1928 r. Senat zaproponował nadanie Auli imienia Józefa Piłsudskiego, jednakże sprzeciwiły się temu Rady Wydziałów, między innymi Rada Wydziału Humanistycznego. Przez cały okres międzywojenny Aula była użyczana przez uczelnię różnym instytucjom na spotkania, bale i koncerty, a dochody z jej wynajmu były oddzielnie księgowane w materiałach najpierw komisji ubikacyjnej, a następnie komórek zajmujących się majątkiem uniwersyteckim³⁹.

Można zatem uznać, że przejście gmachu dawnej Akademii Królewskiej odbyło się płynnie i bez większych problemów. Nie można tego powiedzieć o drugim z ważnych gmachów międzywojennego Uniwersytetu, a mianowicie o byłym Zamku Cesarskim, zwanym Collegium Maius, a w potocznej nomenklaturze po prostu Zamkiem. Gmach był projektowany jako rezydencja cesarza Niemiec i króla Prus, a powstał w latach 1904–1910 w sercu Dzielnicy Cesarzowskiej. Jego architekt, Franz Schwechter, nawiązał do stylistyki średniowiecznych rezydencji cesarzy rzymskich narodu niemieckiego. Gmach, otaczające go ogrody i zabudowania gospodarcze zajmują ogromną przestrzeń między dzisiejszymi ulicami Św. Marcin, Kościuszki, Fredy i al. Niepodległości. Jego bryła składała się w okresie międzywojennym z dwóch wyraźnych części: wschodniej – reprezentacyjnej i zachodniej – mieszkalnej. Do zachodniej przylegała masywna wieża, mieszcząca na dwóch dolnych kondygnacjach kaplicę, której zewnętrznym znakiem była absyda, widoczna od strony południowej – od ul. Św. Marcin⁴⁰.

Jak wspominałem, Komisja Uniwersytecka zwróciła uwagę na ten gmach, kiedy zaczęto dostrzegać, że powstająca instytucja naukowa nie zmieści się w byłym gmachu Akademii Królewskiej. Stojący po sąsiedzku Zamek, z ogromnymi powierzchniami rozłożonymi na trzech kondygnacjach naziemnych i jednej podziemnej był – wydawało się – idealnym wyborem. Poza tym, w Zamku odbyła się część uroczystości inauguracyjnych Wszechnicy Piastowskiej, a NRL uznała go za gmach uniwersytecki. W kwietniu 1919 r. instytucja ta przekazała Uniwersytetowi pomieszczenia na parterze Zamku⁴¹, a do września także pomieszczenia w piwnicach⁴². Problem polegał na tym, że urzędowy spadkobierca NRL, czyli Ministerstwo byłej Dzielnych Pruskiej zajęło w 1919 r. część pomieszczeń na pierwszym piętrze, które wraz z pokojami uznanymi za

³⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 25 października 1920 r.; por. też sygn. 15/S/9, posiedzenie z 2 października 1928 r., pkt 5, s. 7 oraz przede wszystkim posiedzenie z dnia 17 października 1928 r., s. 11–13.

⁴⁰ Na temat gmachu Zamku i założenia zamkowego zob. przede wszystkim Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 110–137, gdzie bogata bibliografia; J. Skuratowicz, *Architektura Poznania*, s. 208–217; oraz E. Reissmüller, *Das Königl. Residezschloss in Posen. Illustrierter Führer mit 12 Abbildungen*, Posen 1910.

⁴¹ *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 128; A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 82.

⁴² Tamże, s. 146.

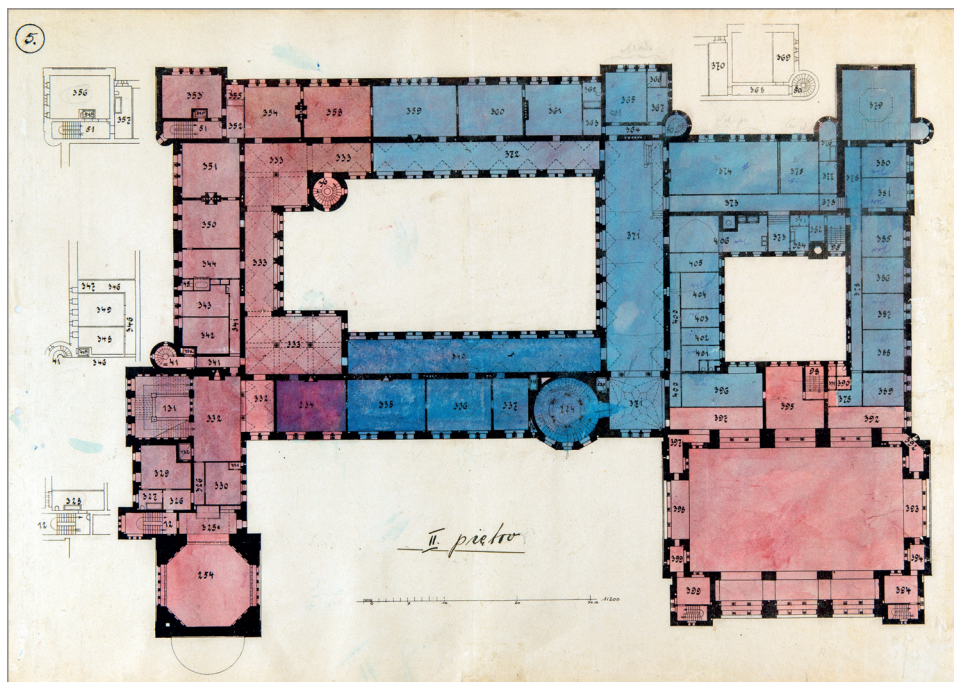
reprezentacyjne obejmowały praktycznie całe piętro, oraz wszystkie pomieszczenia na drugim i trzecim piętrze⁴³. Uczelnia przejęła zatem te przestrzenie zamkowe, które wcześniej stanowiły pomieszczenia mieszkalne zamkowej służby, zaś Naczelna Rada Ludowa, Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, a przede wszystkim Naczelnik Państwa i Prezydent RP – przestrzenie reprezentacyjne. Taki podział, mimo usilnych starań ze strony Uniwersytetu, o których będzie jeszcze mowa, o powiększenie stanu posiadania w tym gmachu, utrzymał się do 1939 r. i był chyba przyczyną tego, że Zamek w powszechnej opinii nie był kojarzony z obiektami uniwersyteckimi, mimo że uczelnia bardzo starała się takową relację zbudować.

Kwestia uzyskania przez uczelnię większej liczby pomieszczeń w Zamku była szeroko dyskutowana także w prasie. Snuto różnego rodzaju przypuszczenia na temat konfliktu między Ministerstwem byłej Dzielnicy Pruskiej a kierownictwem uczelni oraz o skutkach tego konfliktu dla relacji między Warszawą a Poznaniem. Lokalna prasa starała się łagodzić nastroje, pisząc, że rozwiązanie kwestii znalezienia „dostatecznych ubikacji” dla uczelni wymaga czasu, a sam Uniwersytet rozrasta się w tempie, którego nikt nie mógł przewidzieć⁴⁴.

Starania o kolejne pomieszczenia w Zamku toczyły się równolegle z rokowaniami o przejęcie gmachu dawnej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej, zajmowanego od 1919 r. przez Okręgowy Urząd Ziemski oraz częściowo przez biura Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, a także o pozyskanie gmachu Banku Spółek Raiffeisena i bliżej niesprecyzowanych budynków wojskowych. Postulaty te zostały zgłoszone podczas specjalnego posiedzenia Senatu „w sprawie ubikacyj”, które odbyło się 7 marca 1920 r. z udziałem ministra byłej dzielnicy pruskiej Władysława Seydy. Antoni Peretiatkowicz, dziekan Wydziału Prawa przedstawił mu wówczas „postulaty ubikacyjne Uniwersytetu”, wymieniając wszystkie wspomniane wyżej budynki, precyzując przy tym, że gmachami wojskowymi, którymi Uniwersytet jest zainteresowany, są koszary na Sołacz. Minister odniósł się do tych postulatów życzliwie, deklarując pomoc i powołanie komisji,

⁴³ A. Gulczyński, *Zamek w Poznaniu jako siedziba władz polskich w okresie międzywojennym*, [w:] *Historia prawa. Historia kultury. Liber Memorialis Vitoldo Meisel dedicatus*, pod red. E. Borkowskiej-Bagieńskiej, H. Olszewskiego, Poznań 1994, s. 327–328; tenże, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922)*, Poznań 1995, s. 166–167; tenże, *Rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej i siedziba Uniwersytetu Poznańskiego*, [w:] *Kaiserschloss Posen*, s. 145–152; zob. też tamże plany podziału pomieszczeń zamkowych, s. 153–155; A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 149–150. Zob. też podział pomieszczeń zamkowych w zestawieniu z końca 1920 roku w AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 17. Plany podziału pomieszczeń zamkowych ze stycznia 1922 r. przechowywane są w Muzeum Narodowym w Poznaniu, sygn. D 4341.

⁴⁴ Por. *Rząd a uniwersytet w Poznaniu*, „Kurier Poznański” nr 52 z 4 III 1920, s. 1. *Sprawa uniwersytetu*, „Dziennik Poznański” nr 50 z 2 III 1920, s. 2; to samo „Postęp” nr 51 z 3 III 1920, s. 2. Dyskusja prasowa obfitowała jednak w liczne niecisłości i przeinaczenia, stąd zmusiła władze Uniwersytetu do wyjaśnień na forum prasowym, zob. S. Dobrzycki, *Uniwersytet a zamek*, „Kurier Poznański” nr 269 z 23 XI 1921, s. 5.

5. Plan podziału pomieszczeń w poznańskim Zamku (Collegium Maius) pomiędzy Uniwersytetem a Naczelnym Zarządem Gmachów Reprezentacyjnych, dokonany w styczniu 1922 r. Na rycinie przedstawiono podział pokoi na II piętrze. Kolorem niebieskim zaznaczono pomieszczenia zajęte przez Uniwersytet, różowym – na potrzeby reprezentacyjne Naczelnika Państwa, a później Prezydenta RP. Podzielone były także pomieszczenia na poziomie suterenu oraz parteru. Całe pierwsze piętro, poddasze i piwnice były zajęte na potrzeby reprezentacyjne.

która miałyby ustalić szczegóły⁴⁵. Sprawa pozyskania kolejnych pomieszczeń dla Uniwersytetu musiała jednak pozostać nierozstrzygnięta, ponieważ Senat UP podczas posiedzenia 28 marca tego samego roku zdecydował o zwołaniu w tej sprawie ogólnego zebrania profesorów i przedstawieniu postulatów „ubikacyjnych” bezpośrednio Radzie Ministrów⁴⁶.

Nowy minister byłej Dzielnicy Pruskiej, Władysław Kucharski obiecał Uniwersytetowi pomyślne załatwienie sprawy Zamku i gmachu byłej Komisji Kolonizacyjnej, po czym wycofał się z obietnic. Wywołało to jego bojkot ze strony Uniwersytetu. Uchwalono przy tym, że sprawy zamkowe będą załatwiane

⁴⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 7 marca 1920 r., s. 32–33. Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu [dalej AUPP], teczka nr 76, list Szefa Sztabu DGP do asystenta Uniwersytetu z dnia 23 grudnia 1919 r., w którym odmawia udostępnienia koszar na Sołaczu ze względu na brak możliwości zmiany lokalizacji stacjonujących tam jednostek; Pismo Departamentu VIII Budowlanego Ministerstwa Spraw Wojskowych do Dowództwa Okręgu Generalnego, Poznań z dnia 2 czerwca 1920 r.

⁴⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 28 marca 1920 r., pkt 4, s. 42.

6. Kolejnym gmachem włączonym w struktury Uniwersytetu w Poznaniu był budynek Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej (Königliche-Ansiedlungs-Kommission), z 1909 r. według projektu radcy Deliusa. Po 1918 r. instytucja ta została przemianowana na Urząd Osadniczy (później Okręgowy Urząd Ziemiański). W budynku mieściły się także biura Ministerstwa byłej Dzielnic Pruskiej. W 1920 r. decyzją Rady Ministrów obiekt został przekazany Uniwersytetowi i nazwany Collegium Medicum (ob. Collegium Maius). Ostateczne przejęcie budynku przez Uniwersytet Poznański nastąpiło dopiero w 1934 r.

za pośrednictwem posłów z Wielkopolski i Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Bojkot nie trwał długo, gdyż już w listopadzie 1920 r. delegacja uniwersytecka interweniowała u niego w sprawie pokoi w Zamku i w gmachu byłej Komisji Kolonizacyjnej⁴⁷.

Latem 1920 r. Uniwersytet Poznański został formalnie wyjęty spod jurysdykcji Ministerstwa byłej Dzielnic Pruskiej i podporządkowany Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP)⁴⁸, które od tego momentu koordynowało starania uczelni o pozyskanie nowych lokali. Jednakże już wcześniej oba ministerstwa korespondowały ze sobą w sprawach Uniwersytetu w Poznaniu, o czym świadczy choćby pismo z marca 1920 r., w którym minister WRiOP przedstawił ministrowi byłej Dzielnic Pruskiej kilka propozycji dotyczących lokali uniwersyteckich. Pismo dowodzi, że Uniwersytet informował Ministerstwo WRiOP jeszcze przed formalnym podporządkowaniem mu

⁴⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 21 września 1920 r., s. 78; posiedzenie z 17 listopada 1920 r., s. 104.

⁴⁸ Zob. A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 91.

7. Gmach Banku Spółek Raiffeisena zbudowano w sąsiedztwie Akademii Królewskiej w 1908 r. według projektu firmy Hartmann & Schlenzig. Uniwersytet starał się o jego przejęcie od 1919 r. Uczelnia zajęła część pomieszczeń w 1920 r., „wbrew woli dotychczasowych posiadaczy”. Kwestie związane z usankcjonowaniem obecności Uniwersytetu w gmachu ciągnęły się kilka lat. Uczelnia wynajmowała pomieszczenia w gmachu od Banku Spółdzielczego.

poznańskiej instytucji o sprawach lokalowych, ponieważ kwestie pomieszczeń są w nim wyłuszczone kompetentnie i detalicznie. Zreferowane w kilku punktach potrzeby lokalowe Uniwersytetu były powtórzeniem podnoszonych w tym okresie problemów: opuszczenie przez Urząd Osadniczy gmachu dawnej Komisji Kolonizacyjnej, oddanie Uniwersytetowi dalszych pomieszczeń w Zamku, a dodatkowo przekazanie na potrzeby Wydziału Filozoficznego gmachu, w którym znajduje się Dowództwo Okręgu Generalnego⁴⁹, wyjednanie zgody na przekazanie uczelni kredytu 10 mln marek na zakup budynków na Sołaczu dla Wydziału Rolniczo-Leśnego oraz przekazanie uczelni dawnej Biblioteki im. Cesarza Wilhelma⁵⁰.

W tym samym okresie Senat uczelni próbował uporządkować kwestię pozyskiwania nowych gmachów dla Uniwersytetu oraz zarządzania istniejącymi pomieszczeniami. Na posiedzeniu 25 maja 1920 r. powołano komisję ubikacyjną (nazywaną niekiedy komisją pomieszczeń lub lokalową) i przyjęto jej regulamin. Składała się ona z przedstawicieli wydziałów w liczbie proporcjonalnej do wiel-

⁴⁹ Dowództwo Okręgu Generalnego mieściło się w nieistniejącym dzisiaj budynku przy ul. Solnej (wówczas Babińskiego) u wylotu Al. Marcinkowskiego.

⁵⁰ *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 94–95.

kości wydziału i rektora jako przewodniczącego⁵¹. Posiedzenia zwyczajne komisji miały odbywać się co dwa tygodnie. W praktyce jednak jej działalność ograniczona została do zarządzania istniejącymi lokalami. Rozpatrywała ona prośby o wynajem sal uniwersyteckich, głównie Auli, prośby o przydział mieszkań dla pracowników uniwersyteckich, ewentualnie kwestie związane z pomieszczeniami naukowymi dla poszczególnych katedr i zakładów oraz lokalami niezbędnymi dla sprawnego funkcjonowania Uniwersytetu⁵². Pozyskiwanie nowych budynków odbywało się na poziomie rektoratu, a budowa nowych gmachów należała do kompetencji komisji budowlanej senatu.

Jesienią 1920 r. pracujący wówczas w Ministerstwie WRiOP jako szef Departamentu Nauki i Szkół Wyższych prof. Adam Wrzosek został oddelegowany przez ministra Macieja Rataja do komisji mającej zbadać na miejscu sytuację lokalową uczelni w Poznaniu. Prace komisji i zebrane materiały pozwoliły mu na złożenie przed Radą Ministrów memoriału w sprawie pomieszczeń dla Uniwersytetu Poznańskiego. Jest to obszerny dokument, omawiający szczegółowo sytuację lokalową uczelni w budynkach usytuowanych w centrum miasta, jednakże nie brak i odniesień do Wydziału Rolniczo-Leśnego⁵³. Autorzy pisali:

⁵¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, pkt 2; kilka protokołów z posiedzeń komisji ubikacyjnej zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/719, s. 6–10.

⁵² Z wszystkich sal Uniwersytetu największą popularnością, ze względu na reprezentacyjny charakter, cieszyła się Aula Uniwersytecka. O jej rezerwację i wynajęcie trzeba było się starać z dużym wyprzedzeniem. Zob. np. AUAM, Rektorat, sygn. 15/314; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1. Sprawy wynajmu Auli Uniwersyteckiej były podnoszone podczas niemal wszystkich posiedzeń Senatu w okresie międzywojennym. Z czasem stały się one sprawami, które rektor ustalał wcześniej z odpowiednią komisją, która tylko informowała Senat o podjętych decyzjach. Wniosków o wynajem było tak dużo, że musiano niejednokrotnie odmawiać. W początku lat trzydziestych uznano, że komisja i rektor będą odmawiać wynajmowania Auli na cele, które są powiązane z działalnością polityczną. Zastrzeżono jednak, że jeśli między komisją a rektorem dojdzie w tym wypadku do różnicy zdań, to kwestię będzie rozstrzygał Senat (AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/11, posiedzenie z 19 września 1930 r., pkt 7, s. 2). Kwestia wynajmowania Auli musiała jednak wzbudzać kontrowersje, skoro na posiedzeniu Senatu z początku 1931 r. uchwalono, że może być ona użyczana wyłącznie dla wydarzeń naukowych i artystycznych na wysokim poziomie (AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/11, posiedzenie z 13 lutego 1931 r., pkt 4a, s. 53).

Komisja ubikacyjna została upoważniona także do poszukiwań odpowiedniego pomieszczenia dla drukarni uniwersyteckiej oraz do prowadzenia pertraktacji w sprawie legalnego przejęcia Banku Spółek Raiffeisena. Por. obszerne wnioski komisji przedstawione podczas posiedzenia 28 stycznia 1921 r., AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, s. 145–146. Por. też sygn. 15/S/1, posiedzenie z 6 grudnia 1920 r., s. 113–114. Senat zgodził się, aby komisja ubikacyjna „nie wtrąca[ła] się do tego jak Wydziały w przyznanach im ubikacjach mieszczą instytutu naukowe, natomiast [komisja – M.M.] wydawała opinie we wszystkich przypadkach, w których chodzi o mieszkania dla profesorów, asystentów, urzędników i służby w domach uniwersyteckich”. Komisja rozstrzygała także bieżące kwestie związane z przydziałem lokali w poszczególnych gmachach. Zob. np. AUAM, Rektorat, sygn. 15/1051.

⁵³ Memoriał ten został przygotowany najprawdopodobniej we wrześniu 1920 r. przez Sekretarza Generalnego Uniwersytetu. Tekst w Archiwum UAM zachował się w kilku kopiach, m.in. AUAM, Rektorat, sygn. 15/396, s. 4–14 oraz s. 133–156; sygn. 15/226, s. 35–45 oraz s. 46–55. W Archiwum Akt

Jest rzeczą wprost niemożliwą pomieścić wszystkich studentów uniwersytetu w 8 szczupłych salach wykładowych. Nawet najskromniejsze gimnazjum, liczące do 400 uczniów, posiadać musi gmach bez porównania większy niż zajęte przez Uniwersytet skrzydło dawnej Akademii. Wobec tego młodzież w audytoriach pomieścić się nie może, bardzo często w czasie wykładów stoi, a zniechęcona, jeszcze częściej na wykład nie przychodzi. I nie może być inaczej, skoro największa sala uniwersytecka pomieścić zdoła zaledwie 300 słuchaczy, gdy tymczasem liczba zapisanych na niektóre wykłady, wynosi 600–800 osób. Nadto w tych warunkach uczniowie nie korzystają z pracy w seminariach, bo tych nie ma [...] nie korzystają z bibliotek i muzeów, gdyż tych instytucji również albo w ogóle nie ma, albo z braku pomieszczenia odpowiednie są nieurządzone⁵⁴.

Po rozważeniu różnych sposobów pozyskania lokali, minister uznał w memoriale, że jeśli Uniwersytet nie otrzyma nowych pomieszczeń w Zamku i w budynku byłej Komisji Kolonizacyjnej, Ministerstwo WRiOP będzie zmuszone zamknąć uczelnię.

Tekst memoriału, obfitujący w liczne fragmenty opisujące dramatyczną sytuację lokalową Uniwersytetu, odbił się szerokim echem. Był między innymi dyskutowany w początku października 1920 r. na spotkaniu posłów na sejm pochodzących z Wielkopolski. Powołano wówczas ponadpartyjną komisję, złożoną z przedstawicieli wszystkich stronnictw reprezentowanych w parlamencie, której zadaniem było zbudowanie odpowiedniego poparcia w Radzie Ministrów, celem oddania Uniwersytetowi większej liczby pomieszczeń w Zamku, gmachu byłej Komisji Kolonizacyjnej oraz gmachu Banku Spółek Raiffeisena⁵⁵.

Memoriał był jednak przede wszystkim omawiany podczas posiedzenia rządu RP 25 października 1920 r., kiedy przedstawione zostały także wnioski komisji ministerialnej. Były one jednoznaczne. Wskazywano, że należy Uniwersytetowi przekazać wszystkie pomieszczenia zamkowe za wyjątkiem tych, które uznano za pomieszczenia reprezentacyjne. Następnie uznano, że część zakładów z wydziałów humanistycznych powinna znaleźć lokum w gmachu byłej Komisji Kolonizacyjnej, który w całości winien zostać oddany uczelni. Po trzecie stwierdzono, że należy rozpocząć budowę gmachów przeznaczonych dla zakładów chemicznych różnych wydziałów. Zdecydowano także, że rezydujące w Zamku Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej winno się z niego wyprowadzić do innych budynków. Rozważając dalsze rozszerzenie Uniwersytetu, komisja wskazała, że powinno się przekazać uczelni część koszar Bolesława przy ul. Bukowskiej oraz zakupić szpital diakonisek przy

Nowych w Warszawie [dalej AAN] memoriał został umieszczony w zespole Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów, t. 17, po Protokole z 92. posiedzenia RM RP odbytego 25 października 1920 r., k. 143–148.

⁵⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226. s. 37 i s. 47–48.

⁵⁵ *Rozszerzenie uniwersytetu poznańskiego*, „Kurier Poznański” nr 233 z 9 X 1920, s. 1.

ul. Grunwaldzkiej, a także, że Uniwersytet powinien porozumieć się z wojskiem w celu użytkowania licznych budynków koszarowych⁵⁶. W 7 punkcie porządku obrad rząd przyjął w całości wnioski komisji dotyczące pomieszczeń w Zamku i budynku byłej Komisji Kolonizacyjnej, wyznaczając datę 1 I 1921 r. jako ostateczny termin opuszczenia przez Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej pomieszczeń zamkowych.

W końcu 1920 r. Uniwersytet uzyskał zatem dwie korzystne decyzje Rady Ministrów w odniesieniu do budynku byłej Komisji Kolonizacyjnej oraz Zamku. Problem z opuszczeniem tych gmachów przez Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej oraz przez Okręgowy Urząd Ziemski pozostał, bowiem nie potrafiono znaleźć odpowiednich lokali zastępczych dla tych instytucji⁵⁷. Ostatecznie dopiero w grudniu 1921 r. Rada Ministrów ustaliła, że administracja Zamku pozostaje w rękach Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, a po jego likwidacji – Ministerstwa Robót Publicznych. Całe pierwsze piętro Zamku oraz pomieszczenia uznane za niezbędne dla potrzeb reprezentacyjnych pozostały w gestii Naczelnika Państwa, a później Prezydenta RP i były zarządzane przez kancelarię cywilną Naczelnika bądź Prezydenta, a w niej przez Zarząd Gmachów Reprezentacyjnych. Pozostałe pomieszczenia mogły zostać przeznaczone na cele „ogólnonarodowe” lub społeczne, a do czasu uzyskania odpowiednich pomieszczeń przez Uniwersytet, powinny być przede wszystkim użytkowane jako gabinety profesorskie i sale dydaktyczne bez prawa przeprowadzania remontów⁵⁸.

Wspomniany memoriał ministra WRiOP z października 1920 r. zawierał też dodatkowe informacje i ustalenia dotyczące budynków uniwersyteckich. Szczególnie interesujące są rozważania na temat planów wzniesienia głównego budynku dla uczelni. Minister Rataj uznał, że ze względu na brak środków finansowych i potrzebny na budowę czas nie ma możliwości, aby taki gmach natychmiast zbudować, dlatego też zasugerował – jak to nazwał – „prowizorium”, które miało trwać ok. 15 lat. W tym czasie głównym budynkiem Uniwersytetu

⁵⁶ AUAM, Rektorat sygn. 15/226, s. 15–16, Opinia Komisji. To samo w AAN, Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów, t. 17, po Protokole z 92-go posiedzenia RM RP odbytego 25 października 1920 r., k. 142.

⁵⁷ Jeszcze wcześniej, we wrześniu 1920 r. minister WRiOP M. Rataj i minister byłej Dzielnicy Pruskiej W. Kucharski odbyli konferencję, podczas której ustalono, że do końca października biura Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej zostaną z budynku byłej Komisji Kolonizacyjnej przeniesione. Podobne uzgodnienia zawarto z dyrektorem Urzędu Osadniczego. Żadna z tych umów nie została dotrzymana.

⁵⁸ AAN, Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów, t. 16, Protokół 148. posiedzenia Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej z 15 grudnia 1921 r., k. 810v. Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/229, wyciąg z protokołu ze 148. posiedzenia Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej z 15 grudnia 1921 r.

w Poznaniu miał pozostać Zamek jako siedziba katedr Wydziału Filozoficznego i kancelarii uniwersyteckich⁵⁹.

Interesujące były również plany przekazania uczelni budynku, który w dokumencie został określony jako „Skup” (budynek Skupu). Miał on zostać zaofiarowany Uniwersytetowi przez ministra Władysława Seydę w 1920 r. w zamian za rezygnację z roszczeń uczelni do pomieszczeń w Zamku⁶⁰. Stwierdzono jednak, że nie nadaje się on na cele dydaktyczne, gdyż brak w nim odpowiedniej przestrzeni korytarzowej⁶¹. Używana w memoriale nazwa budynku utrudnia identyfikację, ale najprawdopodobniej autorzy dokumentu mieli na myśli gmach narożnikowy przy ulicach Składowej i Towarowej, należący obecnie do Uniwersytetu Ekonomicznego, a w 1920 r. będący siedzibą Starostwa Grodzkiego, a później Inspektoratu Szkolnego⁶².

Kolejna kwestia poruszona w memoriale dotyczy budynku byłego Banku Spółek Raiffeisena, zbudowanego w latach 1907–1908 w sąsiedztwie gmachu Akademii Królewskiej według projektu berlińskiej firmy Hartmann & Schlenzig⁶³. Uniwersytet przejął budynek w maju 1920 r. po opuszczeniu go przez szpital wojskowy „za wiedzą, lecz nie za aprobatą władz rządzących, a nawet poniekąd wbrew woli dotychczasowych posiadaczy”⁶⁴. Inaczej mówiąc, Uniwersytet zajął gmach samowolnie. Fakt zaanektowania przez uczelnię najpierw części, a później całości budynku Raiffeisena został z czasem zaakceptowany.

Wśród gmachów budowanych w Poznaniu w okresie zaborów na cele naukowe i dydaktyczne należy także wymienić gmach Biblioteki im. Cesarza Wilhelma, „najstarszy z gmachów uniwersyteckich w mieście i jedyny, który

⁵⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 53. Na temat sporu między Ministerstwem byłej Dzielnicy Pruskiej a Uniwersytetem o gmach Zamku zob. obszernie A. Gulczyński, *Zamek w Poznaniu jako siedziba władz*, s. 332–335; tenże, *Prawo na zamku. Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w dawnej rezydencji cesarskiej*, Poznań 2009, s. 8–9.

⁶⁰ O budynku „Skupu” dyskutowano także podczas posiedzenia Senatu 25 kwietnia 1920 r. Było to jeszcze w czasach, kiedy na szczeblu rządowym rozstrzygano, które budynki zostaną oddane Uniwersytetowi. Rektor H. Święcicki poinformował, że planowane jest przekazanie budynku Skupu jako siedziby Wydziału Filozoficznego i budynku po Komisji Kolonizacyjnej dla Wydziału Lekarskiego. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 15 kwietnia 1920 r., pkt 7, s. 45.

⁶¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 40 i 51; por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 25 kwietnia 1920 r., pkt 7.

⁶² W dokumencie „Rozmieszczenie biur Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej”, AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 18 mowa jest o tym, że w obok Ministerstwa w budynku rezyduje Starostwo Grodzkie oraz drukarnia. Starostwo Grodzkie w 1923 r. miało siedzibę przy ul. Towarowej 23 (*Książka adresowa Stołecznego Miasta Poznania*, Poznań 1923, s. 309). W tym samym spisie Drukarnia Państwowa przy Starostwie Grodzkim znajduje się przy ul. Towarowej 3. Na Planie Stołecznego Miasta Poznania z 1923 r. budynek Starostwa Grodzkiego oznaczono na narożniku ul. Towarowej i Składowej.

⁶³ Na temat gmachu zob. Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 151–152.

⁶⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 47. W innym miejscu, s. 51, podano, że budynek został zajęty „niejako przemocą z własnej inicjatywy”.

nieprzerwanie pełni swą pierwotną funkcję⁶⁵. Został on zbudowany w latach 1898–1902 według projektu Karla Hinckeldeyna⁶⁶. Przekształcenie pruskiej biblioteki krajowej w polską bibliotekę akademicką nie było sprawą tak prostą, jak w wypadku wcześniej wspomnianych obiektów, gdyż formalnie biblioteka nie była własnością państwa pruskiego, ale Prowincjonalnego Związku Prowincji Poznańskiej (Provinzialverband der Provinz Posen), nazywanego do 1920 r. w nomenklaturze polskiej Poznańskim Związkiem Krajowym lub Prowincjonalnym Związkiem Stanowym. W marcu 1919 r. rektor H. Świącicki sugerował tylko, że gmach ten, jak i znajdujący się w nim księgozbiór można by przeznaczyć na cele uniwersyteckie. Wskazał jednocześnie, że księgozbiór Kaiser-Wilhelm-Bibliothek mógłby zostać uzupełniony zbiorami Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk⁶⁷.

Gmach Biblioteki im. Cesarza Wilhelma został zajęty przez władze polskie na mocy decyzji Komisariatu NRL, który pismem do Starosty Krajowego nakazał przejęcie budynków Biblioteki i Muzeum im. Cesarza Wilhelma, wyznaczając jednocześnie tymczasowego kierownika, Antoniego Bederskiego, dyrektora Biblioteki Raczyńskich, a na docelowego dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej mianując lwowianina Edwarda Kunzego⁶⁸. Biblioteka została przejęta protokolarnie 30 czerwca 1919 r.⁶⁹, a od 1 października tego roku uruchomiono Bibliotekę Uniwersytecką⁷⁰. W okresie wakacji 1919 r. starano się uporządkować gmach i jego otoczenie. Między innymi zrezygnowano z usług ochrony Straży Ludowej, która miała swój posterunek w budynku oraz wyeksmitowano z niego biura Urzędu Zakupu, podlegające Ministerstwu Byłej Dzielnicy Pruskiej⁷¹.

Bardzo interesująco rysuje się kwestia polonizacji gmachu po jego przejęciu w 1919 r. Była ona chyba jeszcze ważniejsza niż w wypadku gmachu dawnej

⁶⁵ A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, Poznań 2017, s. 7.

⁶⁶ Na temat gmachu Biblioteki im. Cesarza Wilhelma zob. Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 73–77; J. Skuratowicz, *Architektura Poznania*, s. 230–232, a przede wszystkim A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, s. 19–83, gdzie interesujące informacje nie tylko o architekturze gmachu, ale także o nowatorskich – jak na czas powstawania budynku – systemach organizacji zbiorów, użytkowania czytelni i przechowywania księgozbiorów.

⁶⁷ M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 65, s. 157.

⁶⁸ Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [dalej ABU], sygn. 66, s. 10. Pismo jest datowane na 18 kwietnia 1919 r. W piśmie tym Komisariat NRL polecił zwolnić z pracy wszystkich zatrudnionych w Bibliotece Niemców. Spowodowało to spore kłopoty z uruchomieniem Biblioteki w październiku 1919 r., gdyż jak pisał w „Sprawozdaniu” Dyrektor E. Kunze, „natrafiło to na znaczne trudności w skutek braku wyrobionych bibliotekarzy”, tamże, s. 31. O działalności E. Kunzego jako dyrektora BU w Poznaniu zob. A. Uljasz, *Z tradycji zarządzania polskimi bibliotekami akademickimi. Edward Kunze (1880–1950)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2012, nr 2, s. 31–36.

⁶⁹ ABU, sygn. 66, s. 11–12.

⁷⁰ Tamże, s. 18–21.

⁷¹ ABU, sygn. 117, s. 7, 24, 30.

8. Ostatni i najstarszy z „wielkich” gmachów uniwersyteckich – budynek Biblioteki im. Cesarza Wilhelma z 1902 r. (architekt Karl Hinckeldeyn). Gmach został przekazany w użytkowanie Uniwersytetowi w 1919 r. decyzją Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej. Z budynku skrupulatnie usunięto niemieckie napisy, a nad wejściem umieszczono wryty w kamieniu napis „Biblioteka Uniwersytecka”. Wywołało to sprzeciw polskiego Starostwa Krajowego, które było formalnym spadkobiercą gmachu. Budynek został ostatecznie przekazany Skarbowi Państwa, a następnie Uniwersytetowi w 1937 r.

Akademii Królewskiej, gdyż zmiany nie dotyczyły wyłącznie symboliki i napisów, ale także księgozbioru, który był katalogowany według niemieckich systemów i zawierał tylko nieliczne dzieła w języku polskim. Podjęto zatem usilne próby polonizacji jednostki na kilku polach, celem uczynienia z tej pruskiej instytucji kulturalnej polskiej biblioteki uniwersyteckiej.

Po pierwsze postarano się o usunięcie wszelkich niemieckich napisów i symboli kojarzących się z przeszłością placówki. Tymczasowy dyrektor Biblioteki, A. Bederski wysłał 10 czerwca 1919 r. pismo do Starosty Krajowego, informując go, że:

Na gmachu Biblioteki uniwersyteckiej znajduje się dotychczas napis niemiecki, po obu stronach głównego wejścia dwie tablice z oznaczeniem czasu, kiedy biblioteka otwarta, również w języku niemieckim, oprócz tego popiersie byłego cesarza Wilhelma w sieni biblioteki z tablicą dedykacyjną. Proszę o usunięcie tych napisów a zastąpienie ich odpowiednimi polskimi. W miejscu usuniętego popiersia proponowałbym postawić figurę Pallas Ateny, znajdującą się w gabinecie dyrektora, a zamiast podpisu dedykacyjnego umieścić: „Litteris et artibus”, albo „Nauce i sztuce”⁷².

Rozważano także umieszczenie w holu, w miejsce popiersia cesarza Wilhelma rzeźby przedstawiającej Adama Mickiewicza. Jak pisano w anonimowych uwagach „Gwoli ostatecznego spolszczenia Biblioteki Uniw[ersyteckiej] powstał zamiar ustawienia w westybulu posągu Mickiewicza. Jak wiadomo poeta był pod koniec życia bibliotekarzem...”⁷³. Z kolei dyrektor E. Kunze w pierwszym sprawozdaniu z działalności Biblioteki pisał: „w ciągu miesiąca września [1919 r. – M.M.] usunięto lub zmieniono wszystko, co przypominało zewnątrznie pruskie czasy”⁷⁴. Zachowały się rachunki wystawione przez rzemieślników za usunięcie niemieckich napisów, zagipsowanie niemieckich tablic komemoratywnych i usunięcie popiersia cesarza Wilhelma⁷⁵. Nad wejściem umieszczono napis „Biblioteka Uniwersytecka”, a pruski orzeł został przerobiony na orła polskiego⁷⁶.

W przypadku księgozbioru, planowano „wzmocnienie” go formalnym połączeniem Biblioteki Uniwersyteckiej z Biblioteką PTPN, której zbiory miały stanowić polski wkład w nową księżnicę. Unia księgozbiorów miała też rozwiązać problemy finansowe Towarzystwa z utrzymaniem muzeum i biblioteki. We wrześniu 1919 r. zawarto układ o połączeniu bibliotek, co wiązało się z opłacaniem przez Uniwersytet pracowników biblioteki PTPN, jednakże do ostatecznego przeniesienia zbiorów nie doszło. Zarząd i walne zebranie członków PTPN podejmowały decyzje, które następnie były odwoływane, przedłużając w ten sposób ostateczne rozstrzygnięcie kwestii połączenia bibliotek. Sprawa ta

⁷² Tamże, s. 5.

⁷³ ABU, sygn. 119, s. 1–3.

⁷⁴ ABU, sygn. 66, Sprawozdanie Dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej za czas od 1-go października do 31 grudnia 1919 r., s. 31.

⁷⁵ ABU, sygn. 131, Rachunek z firmy A. Tasiemski, Malarze dekoracyjni z 7 października 1919 r. za m.in. „zamalowanie napisu niemieckiego przy toalecie i wyprawienie ściany 3 razy olejną farbą”; „4 napisy niemieckie zamalowane 4 razy olejną farbą, miejsce to zaopatrzone w napisy polskie, ozdobione obwódka”; „wyglądzenie napisów niemieckich na tablicach marmurowych i malowanie tychże 3 razy olejną farbą”; „napis na szafce: Biblioteka Uniwersytecka”.

⁷⁶ ABU, sygn. 131, rachunek z zakładu rzeźbiarskiego, sztukatorskiego i mozaikowego Tobolski z 24 listopada 1919 r. za m.in. „przy wejściu z lewej i z prawej strony zdjęcie dwóch płyt marmurowych, wyprawienie gipsem [...]; Napis w kamieniu nad wejściem 4 m długi i 40 cm wysoki, Biblioteka Uniwersytecka głoski wtłoczone; Skucie orła pruskiego, wykonanie polskiego podług przedłożonego szkicu [...]; Orzeł wielki w trójkącie ponad dachem wystający, zbicie korony, zbicie buławy i kulki ziemskiej, w takowe miejsce wykucie nóg [...]”.

przeciągnęła się do jesieni 1920 r., kiedy to dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej został jednocześnie dyrektorem biblioteki PTPN. W zamian Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej przyznało subwencję na utrzymanie biblioteki Towarzystwa, co miało zapewnić możliwość korzystania ze zbiorów profesorom i studentom Uniwersytetu⁷⁷.

Inną drogą zwiększenia liczby książek w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w językach innych niż niemiecki były liczne darowizny. Pozwoliły one przynajmniej częściowo zmienić proporcje między księgozbiorem odziedziczonym po Kaiser-Wilhelm-Bibliothek a księgozbiorem dostępnym w języku polskim⁷⁸.

Katalog Biblioteki Uniwersyteckiej nie został spolonizowany, gdyż brak było na to środków, a także z obawy, że zmiany spowodują bałagan⁷⁹. Zmieniono jednak system organizacji i korzystania z czytelni, co wzbudzało liczne protesty naukowców. Skarżono się na zmniejszenie liczby pozycji dostępnych w czytelniach, a także na ich zły dobór. Zirykowani czytelnicy ślali w tej sprawie skargi do ministerstwa do Warszawy⁸⁰.

W końcu lat dwudziestych pomieszczenia Biblioteki zaczęły się przepełniać. Magazyny wybudowane na przełomie XIX i XX w. stały się za małe, podobnie jak czytelnie przeznaczone pierwotnie dla znacznie mniejszego grona użytkowników. Zaczęto myśleć o przebudowie i rozbudowie gmachu⁸¹. Warto pamiętać, że pierwotne, pruskie plany przewidywały rozbudowę magazynów jako skrzydła równoległego do głównego gmachu⁸². Uniwersytet, a konkretnie Ministerstwo WRiOP próbowało w 1928 r. uzyskać od Starostwa Krajowego zgodę na budowę choćby jednej części nowych magazynów. Ze względu na niewyjaśnioną do końca sytuację prawną odnośnie do własności gmachu, księgozbioru i katalogu zarówno Uniwersytet, jak i Starostwo Krajowe wykazywały w całej sprawie

⁷⁷ ABU, sygn. 66, Sprawozdanie Dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za czas od 1 września 1919 r. do 15 lutego 1920 r., s. 54–55; Sprawozdanie Dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za czas od 16 lutego 1920 r. do 31-go grudnia 1920 r., s. 166–167. Zob. też M. Głowacka-Helak, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu i Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w latach 1919–1953. Od współpracy do przyjaznego współistnienia*, „Biblioteka” 2007, nr 11, s. 45–58.

⁷⁸ M. Głowacka, *Polonizacja księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w latach 1919–1920*, „Biblioteka” 2002, nr 6, s. 87–96; M. Głowacka-Helak, *Dary dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu z lat 1921–1927*, „Biblioteka”, 2016 nr 20, s. 81–96; S. Kubiak, *Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1919–1966*, Poznań 1967, s. 41.

⁷⁹ ABU, sygn. 66, Sprawozdanie Dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za czas od 1 września 1919 r. do 15 lutego 1920 r., s. 69–70.

⁸⁰ Tamże, s. 26–27. Pismo Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej do Dyrektora Biblioteki z dnia 29 listopada 1919 r.

⁸¹ ABU, sygn. 118, s. 196–200, dezyderaty Dyrektora S. Wierczyńskiego przesłane do Ministerstwa WRiOP we wrześniu 1932 r.

⁸² Zob. G. Zeidler, *Der Bau der Kaiser-Wilhelm-Bibliothek*, „Historische Monatsblätter für die Provinz Posen” 1902, nr 12, s. 213–214, a przede wszystkim rycina na s. 213.

powściągliwość. Ostatecznie, pismem z 24 października 1929 r. Starostwo odmówiło zgody, nie podejmując się nawet jej rozpatrywania⁸³.

Kwestia pozyskania pomieszczeń dla uczeni była zagadnieniem niecierpiącym zwłoki w okresie, kiedy działały dwa wydziały: Filozoficzny i Prawno-Ekonomiczny. Taki stan rzeczy utrzymywał się przez kilka miesięcy po maju 1919 r. Sprawa niezbędnych pomieszczeń zaogniła się jesienią tego roku, kiedy uruchomiono Wydział Rolniczo-Leśny, a stała się paląca od stycznia 1921 r., gdy zaczął działać Wydział Lekarski⁸⁴.

Podczas zebrania uniwersyteckiego ds. Wydziału Rolniczo-Leśnego w Poznaniu i Akademii Rolniczej w Bydgoszczy w sierpniu 1919 r. pojawiła się informacja o gotowości przekazania na potrzeby przyszłego Wydziału gruntów na Sołacz, należących do Urzędu Osadniczego (będącego spadkobiercą Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej)⁸⁵. Sytuacja lokalowa Wydziału była specyficzna, gdyż już na początku jego funkcjonowania zdecydowano, że zostanie on umieszczony poza centrum miasta. Przydzielono mu początkowo dwór na Sołacz wraz z niewielkim folwarkiem⁸⁶. Uniwersytet uzyskał od Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej spory kredyt w wysokości 10 mln marek na zakup nieruchomości na Sołacz i w innych miejscach Poznania. Dzięki tym funduszom udało się pozyskać w 1920 r. od Urzędu Osadniczego resztę folwarku Sołacz (łącznie należało do niego 150 ha, w tym 88 ha gruntów ornych)⁸⁷. Do tych gruntów przyłączono w 1921 r. przekazany przez Skarb Państwa, leżący po sąsiedzku, folwark Gołęcin o powierzchni 384 ha, z których prawie 290 ha było gruntami ornymi⁸⁸, a z darowizny Augusta

⁸³ Korespondencję między Rektorem, Ministerstwem WRiOP, Dyrekcją Biblioteki oraz Starostwem Krajowym patrz AUAM, Rektorat, sygn. 15/127. Por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 22 marca 1929 r., pkt 1b, s. 58.

⁸⁴ Por. *Źródła do dziejów Wydziału Rolniczo-Leśnego. Rok 1919*, pod red. Z. Kaczmarka, Poznań 1999; por. też J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych w Poznaniu w latach 1919–1969*, [w:] *Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce. 1919–1969*, Poznań 1970, s. 53–56.

⁸⁵ *Protokół z posiedzenia w sprawie wydziału rolniczo-leśnego przy Uniwersytecie i Akademii Rolniczej w Bydgoszczy*, [w:] *Źródła do dziejów Wydziału Rolniczo-Leśnego*, s. 55.

⁸⁶ AUPP, teczka nr 76, Protokół z przejęcia folwarku Sołacz przez Uniwersytet z dnia 21 kwietnia 1920 r.; o folwarku Sołacz zob. J. Goszczyńska, *Majątki wielkopolskie*, t. 8: *Miasto Poznań*, Szreniawa 2004, s. 99–102.

⁸⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 15/294, Pismo Rektora UP do Ministerstwa WRiOP z 22 maja 1937 r. opisujące sytuację prawną folwarku Sołacz oraz okoliczności jego nabycia w 1920 r.

⁸⁸ *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 130; AUAM, Rektorat, sygn. 15/719, s. 15–17. Teren folwarku Sołacz obejmował około 150 ha, z czego 88 ha ziemi ornej. Folwark Gołęcin objął Uniwersytet w 1921 r. i połączył go z majątkiem Sołacz. Powierzchnia folwarku Gołęcin wynosiła 384 ha. Obydwa tereny folwarczne zostały włączone do obszaru miasta Poznania po 1932 r. (dzielnica willowa wraz z parkiem już w 1908 r.). Zarówno Wydział Rolniczo-Leśny, jak i Senat Uniwersytetu postawili miastu szereg warunków podczas włączania folwarku w obręb miasta. Zob. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/13, załącznik nr I i II do protokołu posiedzenia z 12 listopada 1932 r., s. 19–20; J. Goszczyńska, *Majątki wielkopolskie*, t. 8, s. 23–25.

9. Zbudowany najprawdopodobniej na początku drugiej połowy XIX w. dwór w podpoznańskim Sołaczu należał do nadprezesa Prowincji Poznańskiej Adolfa Schwarzkopfa, który rozparcelował majątek, sprzedając go Eliasowi Baruchowi i Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej, zaś dwór i otaczające tereny przeszły na własność skarbu państwa pruskiego. Dzięki temu w 1919 r. znalazły się we władaniu polskiej Komisji Osadniczej, która przekazała te tereny Uniwersytetowi. Budynek stał się od 1919 r. częścią infrastruktury Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego.

Ilustracja przedstawia dwór z wieżyczką, którą później (przed 1939 r.) usunęto.

hrabiego Cieszkowskiego pozyskano folwark Żabikowo (96 ha – później rozparcelowany)⁸⁹. Niektóre katedry posiadały także drobne parcele na cele doświadczalne⁹⁰.

Szczególnie wartościowy okazał się obszar dworski Sołacz, przejęty przez polski Urząd Osadniczy od nadprezesa niemieckiej Prowincji Poznańskiej Adolfa Schwarzkopfa. Wcześniej majątek ten został przez A. Schwarzkopfa rozparcelowany. Część gruntów sprzedał on pruskiej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej, a część bankierowi Eliasowi Baruchowi, który był później częstym kontrahentem

⁸⁹ Folwark Żabikowo został darowany 9 lipca 1919 r. przez Augusta hr. Cieszkowskiego, syna Augusta Cieszkowskiego, założyciela szkoły rolniczej im. Haliny, pierwszej polskiej instytucji edukacyjnej dla rolników w zaborze pruskim. Zob. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 125, 596. Folwark ten był w następnych latach za zgodą ofiarodawcy rozparcelowany, a część gruntów przekazano także pod budowę kościoła w Żabikowie. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/13, posiedzenie z 26 maja 1933 r., s. 100. Por. też *Majątek nieruchomy Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1933–1936*, Poznań 1936, s. 48–50.

⁹⁰ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 632–662.

Uniwersytetu. W 1907 r. dwór i folwark Sołacz przeszedł na własność pruskiego skarbu państwa. Urząd Osadniczy jako prawny spadkobierca Komisji Kolonizacyjnej i dóbr skarbu państwa, przekazał należącą do niego część majątku Sołacz Uniwersytetowi⁹¹. Majątek ten w momencie przejęcia go od Urzędu Osadniczego składał się – oprócz dworu – z zabudowań folwarcznych, które w dwudziestoleciu międzywojennym stopniowo remontowano i dostosowywano do potrzeb dydaktycznych⁹².

Katedry leśne początkowo korzystały z niewielkich kwartałów leśnych w ramach folwarków Sołacz i Golęcín, a od 1925 r. uzyskały możliwość prowadzenia badań w nadleśnictwie Zielonka, gdzie Uniwersytet pozyskał prawo użytkowania ponad 5000 ha gruntów, w tym ponad 4000 ha lasów⁹³.

Osadzenie Wydziału Rolniczo-Leśnego na Sołaczu nie oznaczało bynajmniej biernego przejmowania zastanej tam infrastruktury. Od samego początku prowadzono intensywne prace inwestycyjne, jednakże miały one o wiele mniejszą skalę niż remonty w budynkach położonych w centrum. Z zachowanych budżetów na rok 1921 wynika, że budowano wówczas szklarnię, spichlerz, stodołę, stajnię, domek dla dozorczy, ogrodzenie oraz kilka sal wykładowych w istniejących już budynkach. Wszystkie te inwestycje miały pochłonąć nieco ponad 7 mln marek⁹⁴. W 1925 r. dawny park przy dworze sołackim przekształcono w ogród dendrologiczny, część parku sołackiego i golęcińskiego przebudowano w 1929 r. na stawy rybne⁹⁵, a w części folwarcznej zbudowano doświadczalne budynki gospodarcze.

Dawny folwark sołacki był zagospodarowywany dość chaotycznie i bez ogólnego planu, dlatego też, po kilku latach użytkowania, wymagał uporządkowania i nowego rozplanowania. Część tych prac podjęto w końcu lat trzydziestych XX w., część dopiero w następnej dekadzie⁹⁶. Folwark Sołacz, nie tyle po pozyskaniu terenu od Urzędu Osadniczego, co przede wszystkim od chwili zamiany gruntów z miastem Poznań, tworzył zwarty kompleks dóbr leżących między ówczesną szosą

⁹¹ Por. J. Goszczyńska, *Majątki wielkopolskie*, t. 8, s. 100; A. Jakubowska, *Dzielnica willowa na Sołaczu i jej zabudowa w latach 1907–1939*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, nr 3: *Sołacz*, s. 70–77; *Historia powstania i motywy konieczności istnienia Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie za pierwsze 15 lat istnienia. 1919/20–1933/4*, Poznań 1934, s. 15.

⁹² Por. J. Goszczyńska, *Majątki wielkopolskie*, t. 8, s. 23–25 oraz s. 99–102. J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych*, s. 55, 59. W początku lat trzydziestych pojawiła się groźba odebrania przez wojsko folwarków na Sołacz i Golęcín, zob. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 13 maja 1932 r., pkt 6, s. 58. Warto pamiętać, że zabudowania dworskie na Sołacz oferowały w tym czasie dość spartańskie warunki lokalowe, np. we dworze nie była zainstalowana sieć elektryczna.

⁹³ J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych*, s. 65. W nadleśnictwie Zielonka prowadzono już badania naukowe i doświadczalną gospodarkę leśną w ostatniej ćwierci XIX wieku.

⁹⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/719, budżet budowlano-inwestycyjny Wydziału Rolniczo-Leśnego na rok 1921, Program budowlany Wydziału Rolniczo-Leśnego na rok budżetowy 1921 i następne.

⁹⁵ J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych*, s. 65.

⁹⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 15/863.

Golećcin-Urbanowo (dzisiejsza ul. Wojska Polskiego), wojskową drogą okrężną (dzisiejsza ul. Niestachowska), drogą polną (ul. Warmińska) oraz nieistniejącym torem saneczkowym (na wschód od stawu Gołęcińskiego)⁹⁷. Wraz z drugim folwarkiem Golećcin pozwolił rozwinąć przysiemu Wydziałowi działalność praktyczną w zakresie uprawy roślin oraz hodowli zwierząt, a także przynosił Uniwersytetowi dochód⁹⁸. Niestety trzeci folwark w Żabikowie zarządzany w momencie przejścia przez dzierżawcę, został przez niego doprowadzony do ruiny⁹⁹.

Do tego kompleksu gruntów folwarcznych dokupiono w 1920 r. i latach następnych kilkanaście willi na rozwijającym się osiedlu Sołacz¹⁰⁰ oraz budynki należący do Bractwa Strzeleckiego (kurkowego), nazywany strzelnicą (ob. Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu). Jest to okazały budynek, powstały w latach 1914–1916 jako siedziba i sala zebrań oraz restauracja poznańskiego Bractwa Kurkowego¹⁰¹. Obok znajdował się tor strzelecki, stąd potoczna nazwa gmachu. W części zakupionych willi oraz w strzelnicy mieściły się zakłady teoretyczne Wydziału Rolniczo-Leśnego.

Zlokalizowanie Wydziału Rolniczo-Leśnego w jednym, zwartym kompleksie na Sołaczu było wyjątkiem w systemie organizacyjnym Uniwersytetu w Poznaniu. Pozostałe wydziały rozlokowane były w kilkunastu budynkach rozsianych w całym mieście.

Sołacz był bardzo atrakcyjnym obszarem do inwestowania w nieruchomości, a zamieszanie prawne lat 1918 i 1919 skutkowało decyzjami, których efekty odczuwano przez długie lata. Uniwersytet intensywnie inwestował na tym obszarze, kupując wille i wolne od zabudowy działki¹⁰². W 1919 i 1920 r. uczelnia nabyła następujące nieruchomości na Sołaczu: wille przy obecnych ulicach Śląskiej 5, Kujawskiej 15, Mazowieckiej 15 i 41. O domy przy Mazowieckiej 26, 42 i 48 oraz Wołyńskiej 8 toczyły się długoletnie procesy, które były

⁹⁷ AUPP, teczka nr 115: pismo magistratu miasta Poznania do Uniwersytetu Poznańskiego z dnia 20 października 1920 r.; teczka nr 112, mapa terytorium folwarku należącego do Uniwersytetu.

⁹⁸ Por. E. Schechtel, T. Młynarski, *Sprawozdanie folwarków pokazowo-doświadczalnych: Sołacz i Golećcin*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 379–388. Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/324 (budżet folwarku Golećcin za 1926 rok; 15/327 (plan finansowo-gospodarczy na rok 1937/38).

⁹⁹ Uniwersytet wytoczył dzierżawcy Piechowiakowi proces o odzyskanie kontroli nad majątkiem, który wygrał dopiero w 1927 r. Por. AUAM, Rektorat, sygn. 15/727.

¹⁰⁰ Na temat osiedla willowego Sołacz zob. ustalenia H. Grzeszczuk-Brendel, *Miasto do mieszkania. Zagadnienia reformy mieszkaniowej na przełomie XIX i XX wieku i jej wprowadzenie w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, Poznań 2012, s. 154–160 oraz A. Jakubowska, *Dzielnica willowa na Sołaczu*, s. 70–97.

¹⁰¹ Na temat budynku zob. Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu [dalej MKZ], Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Dom Bractwa Kurkowego, ob. Kolegium Rungego (K. Jodłowski, 1987).

¹⁰² AUAM, Rektorat, sygn. 15/229, pismo Ministerstwa WRiOP do rektora Świącickiego z grudnia 1920; pismo Ministerstwa WRiOP do Centralnej Kasy Państwowej z końca lutego 1921 r. w odpowiedzi na pismo dziekana Wydziału Rolniczo-Leśnego do ministra z 4 lutego 1921 r., informujące o opóźnieniach w przekazaniu gotówki i obligacji.

przede wszystkim wynikiem nieuregulowania sytuacji prawno-finansowej nowo powstałego państwa. Podobnie sądowe batalie prowadzono o nieruchomości przy przedwojennej ul. Sołackiej 3 (tzw. strzelnica, ob. Wojska Polskiego 52), jak i o trzy niezabudowane działki¹⁰³. Równie trudne były spory o prawo pierwokupu domów i działek na Sołacz, które zostały już wprowadzone na rynek nieruchomości. Uniwersytet wówczas odwoływał się do Urzędu Osadniczego i Prokuraturii Generalnej z prośbą o anulowanie już zawartych kontraktów¹⁰⁴. Polityka aktywnych zakupów nieruchomości w atrakcyjnych obszarach miasta oraz prawo pierwokupu, z którego korzystał Uniwersytet podczas transakcji z Urzędem Osadniczym, spowodowały, że opinia o uczelni wśród uczestników rynku nieruchomości nie była dobra.

W 1922 r. rozpoczął się gwałtowny wzrost cen, spowodowany niestabilnością marki polskiej. Stąd poczynione przed wybuchem kryzysu zakupy zmieniły wielokrotnie swoją wartość. Z kolei hiperinflacja następnego roku skutecznie zahamowała rozwój inwestycyjny Uniwersytetu. Ministerstwo WRiOP było w tym czasie zasypywane prośbami o zwiększenie kredytów, gdyż rozpoczęte już prace budowlane nie mogły zostać zrealizowane zgodnie z pierwotną kalkulacją. Dopiero po wprowadzeniu złotego i reformach naprawczych rządu Władysława Grabskiego sytuacja uległa poprawie i zaczęto myśleć o dokończeniu trwających już inwestycji i rozpoczęciu nowych.

Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja Wydziału Lekarskiego, który obok budynków dydaktycznych do prowadzenia zajęć z medycyny teoretycznej potrzebował licznych klinik do zajęć praktycznych. Już w pierwszych planach dotyczących powstania nowego wydziału znalazł się wspomniany wcześniej gmach byłej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej. Budynek ten powstał w latach 1905–1909 według projektu zespołu architektów pod kierunkiem radcy Deliusa z Ministerstwa Robót Publicznych. Ma on formę neobarokową, trzykondygnacyjną z pięcioma skrzydłami i dwoma dziedzińcami. Skrzydło środkowe to monumentalny ogromny hol przykryty przeszklonym dachem, zaś skrzydło główne zostało podkreślone kopułą¹⁰⁵.

W 1919 r. Komisja Kolonizacyjna została spolonizowana, a na jej czele stanął dr Kazimierz Karasiewicz. Nowa instytucja została nazwana Urzędem Osadniczym, a po włączeniu Wielkopolski do państwa polskiego Okręgowym Urzędem Ziemskim. Była ona traktowana jako prawny następca pruskiej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej, a jednym z przywilejów tej kontynuacji było korzystanie z gmachu

¹⁰³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/285; sygn. 15/306; sygn. 15/322; sygn. 15/318; sygn. 15/319; sygn. 15/320. Por. także AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 21 września 1921 r., s. 78; J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych*, s. 61. AUPP,teczka nr 119 (willa Mazowiecka 42).

¹⁰⁴ Zob. np. sprawę willi przy ul. Mazowieckiej 23; AUAM, Rektorat, sygn. 15/289.

¹⁰⁵ O gmachu Komisji Kolonizacyjnej zob. Z. Pałat, *Architektura i polityka*, s. 155–164, gdzie bogata bibliografia; J. Skuratowicz, *Architektura Poznania*, s. 225–228.

byłej Komisji Kolonizacyjnej¹⁰⁶. Obok biur Urzędu Osadniczego (Urzędu Ziemskiego) w budynku rezydowali urzędnicy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej. Rozmowy o przejęciu gmachu przez Uniwersytet toczyły się – podobnie jak w wypadku przejmowania pomieszczeń w Zamku – na najwyższym szczeblu rządowym. Senatowi i rektorowi Uniwersytetu udało się pozyskać zwolenników pomysłu, aby Urząd Osadniczy przenieść do opuszczonego budynku Dyrekcji Kolei w Bydgoszczy. Kwestia ta była dwukrotnie przedmiotem obrad Prezydium Rady Ministrów na majowych posiedzeniach rządu w 1920 r., przy czym podjęto decyzję o oddaniu gmachu dawnej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej Uniwersytetowi, wskazując nawet konkretnie na Wydział Lekarski¹⁰⁷. Znalazło to wyraz także w nazewnictwie, bowiem w grudniu 1920 r. pojawia się pierwszy raz w aktach uniwersyteckich nazwa Collegium Medicum, odnosząca się do gmachu dawnej Komisji Kolonizacyjnej¹⁰⁸.

Decyzje te nie zostały jednak wykonane, a uczelnia nie otrzymała nowych pomieszczeń. Po interwencjach dziekana Wydziału, prof. Adama Wrzosa podjęto zatem usilne starania w celu przyspieszenia pozyskania gmachu. Kwestia ta była przedmiotem obrad podczas jednego z jesiennych posiedzeń Rady Ministrów. Wówczas – powtarzając decyzję z 25 maja 1920 r. – oddano budynek Uniwersytetowi, jednakże z zaleceniem, aby nie przeprowadzać w nim większych remontów oraz ulokować tam wyłącznie zakłady teoretyczne Wydziału Lekarskiego¹⁰⁹. Od tego momentu rozpoczęły się długotrwałe starania rektora i Senatu Uniwersytetu o pozyskanie kolejnych pomieszczeń od rezydujących w nim Urzędu Osadniczego i Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej.

Przy okazji zabiegów o pozyskanie gmachu byłej Komisji Kolonizacyjnej Senat Uniwersytetu wypracował kilka zasad odnoszących się także do pozostałych budynków należących i używanych przez uczelnię. Do najważniejszych należały uchwały Senatu przyporządkowujące poszczególne gmachy wydziałom oraz oddające zarząd nad gmachami w ręce właściwych dziekanów¹¹⁰.

¹⁰⁶ [K.] Karasiewicz, *Urząd Osadniczy w Poznaniu. Działalność Okręgowego Urzędu Ziemskiego (dawnej Urzędu Osadniczego) w Poznaniu za czas od 16 maja 1919 r. do 31 grudnia 1920*, Poznań-Warszawa 1921, s. 3.

¹⁰⁷ AAN, Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów, t. 10, protokół 44. posiedzenia RM RP w dniu 20 maja 1920, k. 497v–498; protokół z 45. posiedzenia RM RP w dniu 25 maja 1920, k. 520–521. Uchwalono, że Okręgowy Urząd Osadniczy ma wyprowadzić się z gmachu przy Fredry 10 do 15 czerwca 1920 r.

¹⁰⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 6 grudnia 1920 r., s. 113. Początek sporu o Collegium Medicum opisał A. Wrzosek w *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 201–203.

¹⁰⁹ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenia z 21 października 1920 r., s. 89.

¹¹⁰ Tamże, posiedzenie z 6 grudnia 1920 r., s. 113; (gmach budynku dawnej Komisji Kolonizacyjnej oddano Wydziałowi Lekarskiemu, zaś gmachy przy Słowackiego 4/6 oraz Wjazdowej 3 Wydziałowi Filozoficznemu, a budynkami na Sołaczu zarządzał dziekan Wydziału Rolniczo-Leśnego); posiedzenie z 22 grudnia 1920 r., s. 123. Uchwała ta nie była najprawdopodobniej przestrzegana, gdyż powtórzono ją podczas posiedzenia 4 marca 1921 r., pkt 12k (Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, s. 19).

Przejmowanie kolejnych pomieszczeń gmachu Urzędu Osadniczego przebiegało bardzo wolno, a przyspieszyło wraz z wyprowadzką biur Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej pod koniec 1920 r. Przy tej okazji dochodziło do scysji między pracownikami Urzędu Osadniczego i przedstawicielami Uniwersytetu, które zmuszały rektora i Senat do interwencji¹¹¹. Ostatecznie, w grudniu 1921 r. dziekan A. Wrzosek poinformował Senat, że nie będzie dłużej tolerował obecności administracji ministerialnej w Collegium Medicum i z dniem 1 stycznia 1922 r. przejmie pełny zarząd nad budynkiem¹¹². W styczniu tego roku rektor H. Świąćki wysłał też skargę do Ministerstwa WRiOP na Okręgowy Urząd Ziemski, który nie był skłonny zwolnić zajmowanej przez siebie połowy gmachu¹¹³. Deklaracja dziekana i skarga rektora nie rozwiązały problemu, gdyż w kwietniu 1922 r. na parter i pierwsze piętro Collegium Medicum próbował wprowadzić się Bank Rolny, co wywołało ostry sprzeciw Senatowi. Władze uczelni wskazały wówczas jednocześnie, że przylegające do budynku mieszkanie po prezesie Komisji Kolonizacyjnej ma zostać przeznaczone na potrzeby kliniki okulistycznej (ocznej), zaś ogródek za budynkiem na miejsce hodowli roślin lekarskich¹¹⁴.

Uniwersytet został wprawdzie jedynym administratorem gmachu, ale wyprowadzka Okręgowego Urzędu Ziemskiego się przedłużała. W połowie 1929 r., a zatem w siedem lat po formalnym przejściu zarządu, dziekan Stefan Różycki wysłał do Ministerstwa WRiOP memoriał w sprawie pomieszczeń uniwersyteckich, w którym nakreślił sytuację w ten sposób, że zajmowane przez Urząd Ziemski pomieszczenia w Collegium Medicum skutecznie blokują rozwój przestrzenny Uniwersytetu w Poznaniu. Pisał z mocą:

Uważam, iż jest rzeczą pierwszej wagi dla dalszego rozwoju Uniwersytetu Poznańskiego, aby dążyć do zakończenia procesu jego organizacji, która ze względu na złe warunki budżetowe, rozciągnęła się już prawie na lat dziesięć, niejednokrotnie ze szkodą dla pracy naukowej i dydaktycznej profesorów. Dlatego też są złe i niepożądane wszelkie plany nowe, o ile nie dają one definitywnego załatwienia kwestii pomieszczeń dla poszczególnych zakładów, stwarzając w dalszym ciągu tylko nowe prowicka¹¹⁵.

¹¹¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 4 marca 1921 r., pkt 6, s. 15.

¹¹² Tamże, posiedzenie z 12 grudnia 1921 r., pkt 3, s. 162–163.

¹¹³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/335, pismo rektora do ministra z dnia 13 stycznia 1922 r.

¹¹⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 7 kwietnia 1922 r., pkt 4, s. 65; AUAM, Rektorat, sygn. 15/335, Pismo Rektora do Ministerstwa WRiOP z 7 kwietnia 1922 r.; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, k. 3.

¹¹⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 15/247, pismo dziekana Wydziału Lekarskiego do Ministerstwa WRiOP z 7 czerwca 1929 r. W piśmie tym prof. S. Różycki przedstawiał dwa warunki dalszego harmonijnego rozwoju Uniwersytetu: opróżnienie Zamku (Collegium Maius) oraz oddanie całości Collegium Medicum dla Uniwersytetu, a następnie zarysował podział pomieszczeń dla poszczególnych wydziałów. Por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 17 czerwca 1929 r., pkt 8, s. 94. Senat poparł dziekana S. Różyckiego w sprawie pomieszczeń Collegium Medicum, jednakże w kwestii rozmieszczenia pozostałych wydziałów Uniwersytetu w poszczególnych budynkach wstrzymał się od jednoznacznej deklaracji.

Kwestia całkowitego opuszczenia Collegium Medicum przez instytucje nie związane z uczelnią była dyskutowana na czerwcowym posiedzeniu Senatu w 1929 r., a podczas posiedzenia z końca 1930 r. Senat upoważnił rektora do wysłania pisma do ministra z podziękowaniem za pomoc w opróżnieniu gmachu z biur Okręgowego Urzędu Ziemskiego¹¹⁶. Sytuacja ponownie zaogniła się z początkiem 1933 r., kiedy okazało się, że do budynku wprowadzić się ma Urząd Melioracyjny. Senat wystosował w tej sprawie stanowczy protest i list do ministra WRiOP z prośbą o obronę Uniwersytetu¹¹⁷. Pisma w sprawie Collegium Medicum między Uniwersytetem Poznańskim, a szczególnie prof. A. Wrzoskiem oraz Ministerstwem WRiOP krążyły jeszcze w 1934 r. Ostatecznie protokolarne przejście pomieszczeń po Okręgowym Urzędzie Ziemskim nastąpiło dopiero 19 listopada 1934 r.¹¹⁸ Od tego momentu Uniwersytet korzystał z wszystkich pomieszczeń w gmachu przy ul. Fredry 10.

Budynek Collegium Medicum był wprawdzie gmachem najbardziej reprezentacyjnym z posiadanych przez Wydział Lekarski, ale funkcjonowały w nim wyłącznie katedry medycyny teoretycznej. Kliniki i pozostałe katedry rozlokowane były w innych budynkach. Bardzo aktywnie o ich pozyskanie zabiegał u zarania Uniwersytetu w Poznaniu rektor H. Świącicki. To z jego inicjatywy nastąpiło kupno Zakładu Garczyńskich na Wildzie. W latach dwudziestych XX w. gmach przy ówczesnej ul. Górna Wilda (ob. 28 Czerwca 1956 r.) miał już pięćdziesiąt lat. Zbudowano go jako klasztor i szkołę siostr Zgromadzenia Sacré-Cœur. Gmach został ukończony w 1871 r. Miał formę neogotycką, trzyskrzydłową, zbliżoną do litery H. Już w dwa lata po oddaniu gmachu siostry sercanki zostały zmuszone przez władze pruskie do opuszczenia Poznania, a gmach za zaniżoną cenę nabył Tadeusz Garczyński, który przeznaczył go na przytułek dla osób starszych¹¹⁹. W momencie, w którym H. Świącicki zainteresował się obiektem, wymagał on już przebudowy, bowiem nie spełniał wymogów stawianych placówkom dobroczynnym. Nabycie Zakładu Garczyńskich miało pierwotnie odbyć się na zasadzie wymiany za należący do Uniwersytetu blok domów urzędniczych na Wildzie¹²⁰. Ostatecznie obszar przy Górnej Wildzie znalazł się w posiada-

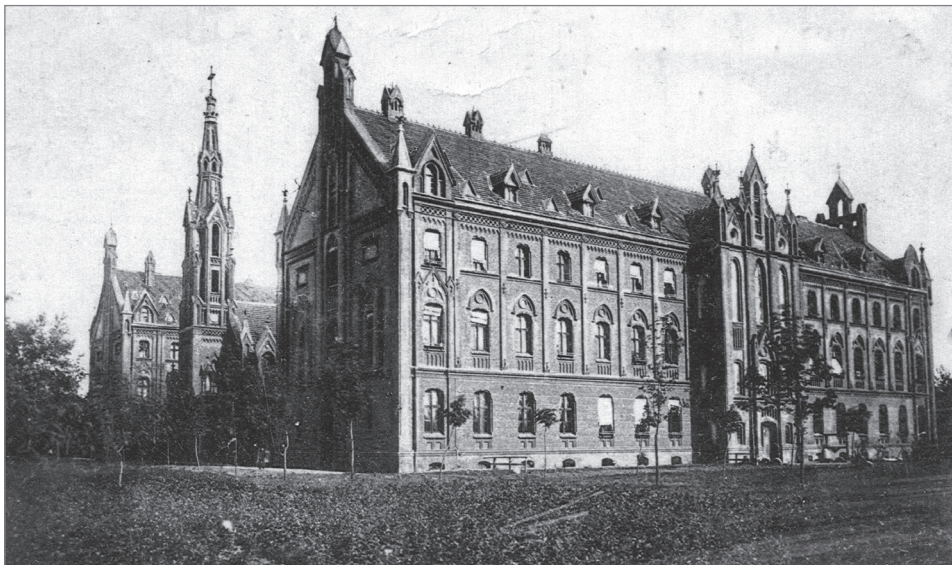
¹¹⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 17 czerwca 1929 r., pkt 8, s. 94; sygn. 15/S/9, posiedzenie z 3 października 1930 r., pkt 9a, s. 6.

¹¹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/13, posiedzenie z 30 marca 1933 r., s. 75.

¹¹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/335, protokół zdania i przejścia lokali byłego Okręgowego Urzędu Ziemskiego w gmachu przy ul. Fredry 10 (Collegium Medicum) przez Komisję..., spisany w dniu 19 listopada 1934 roku. Wymieniona wyżej teczka (15/335) zawiera liczne pisma w sprawie pomieszczeń w Collegium Medicum wraz ze szkicami rozmieszczenia poszczególnych instytucji w gmachu; por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1935/36 w dniu 20 października 1935 roku*, Poznań 1936, s. 14.

¹¹⁹ M. Mrugalska-Banaszak, *Wilda. Dzielnica Poznania 1253–1939*, Poznań 1999, s. 217; tejże, *Wilda w czterech odślonach. 1235–1945*, Poznań 2018, s. 71–72.

¹²⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 1, list ministra WRiOP do Kuratorium Zakładu im. Garczyńskich z 16 października 1920 r. Na temat bloku domów urzędniczych na Wildzie zob. w dalszej części tekstu, s. 66.

10. Gmach z 1871 r. przy ul. Górna Wilda (ob. 28 Czerwca 1956 r.) pierwotnie przeznaczony na klasztor i szkołę siostr Sacré Cœur, który już dwa lata później musiały opuścić. Zakupiła go w 1876 r. Fundacja hrabiego Garczyńskiego. Zakład Fundacji działał w nim do 1920 r., mieszcząc dom opieki nad osobami starszymi. Rok później budynek został zakupiony przez Uniwersytet Poznański i przemianowany na Collegium Marcinkowskiego. Mieściło się w nim kilka zakładów Wydziału Lekarskiego oraz mieszkania dla pracowników uczelni. Pod koniec okresu międzywojennego został przebudowany na potrzeby kliniki ortopedycznej, która mieściła się tam od 1935 r.

niu uczelni w marcu 1921 r. w zamian za oddanie Fundacji hr. Garczyńskiego kamienicy przy ul. Wrocławskiej 26/30¹²¹. Gmach na Wildzie został nazwany Collegium Karola Marcinkowskiego i stanowił obok Collegium Medicum drugą najważniejszą siedzibę Wydziału Lekarskiego w okresie międzywojennym¹²². Rozległy obszar powiększono wkrótce o teren sąsiadujący z parkiem okalającym budynki Collegium. W materiałach rektora H. Święcickiego zachowały się plany rozmieszczenia budynków Wydziału w otaczającym Zakład parku kreślone w początku lat dwudziestych; brak środków nie pozwolił na ich zrealizowanie w tym okresie¹²³. Dopiero po uruchomieniu w budynku kliniki ortopedycznej, od roku akademickiego 1936–1937, Uniwersytet uzyskał znaczne kredyty na

¹²¹ Por. *Majątek nieruchomości Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1933–1936*, Poznań 1936, s. 30–32; Uniwersytet kupił kamienicę przy Wrocławskiej 26/30 w końcu 1920 r. Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, s. 66.

¹²² Zob. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 204–205.

¹²³ Por. tamże; A. Wrzosek, *Pierwsze lata Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego*, [w:] *Księga pamiątkowa w 80-lecie Uniwersyteckiego Wydziału Lekarskiego w Poznaniu. Studia i materiały*, pod red. R.K. Meissnera, Poznań 2001, s. 400; Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Oddział w Poznaniu [dalej APAN OP], Materiały Heliodora Święcickiego, sygn. PIII-85/3; *90 lat studiów lekarskich w Poznaniu. Ludzie, czas, miejsca*, pod red. A. Magowskiej, Poznań 2010, s. 32–33.

rozbudowę Collegium Marcinkowskiego, którą prowadzono aż do wybuchu wojny według projektów Władysława Czarneckiego¹²⁴.

Wydział Lekarski, jak wspominałem, potrzebował przynajmniej kilku klinik. Początkowo uchwalono ogólne zalecenie umieszczenia ich w lecznicach prywatnych, w gmachach miejskich lub w istniejących szpitalach¹²⁵. Jednocześnie zostały podjęte zabiegi o urzędowe przejęcie szpitala prowadzonego przez zakon siostr diakonisek przy ul. Grunwaldzkiej, jednak już wstępne ekspertyzy prawne wykazały, że jest to niemożliwe, gdyż majątek zakonu nie podlegał regulacjom ustalonym w traktacie wersalskim¹²⁶. Po fiasku tego pomysłu trzeba było znaleźć inne, tymczasowe rozwiązania i poszukać pomieszczeń na terenie miasta oraz przy funkcjonujących już szpitalach¹²⁷. Z budynków, które zostały przejęte bez kłopotów prawnych należy wymienić gmach dawnego pruskiego Instytutu Higienicznego, położony w sąsiedztwie gmachu Akademii Królewskiej, wzniesiony w roku 1912 według projektu Fritza Teubnera. Budynek przejęła Naczelna Rada Ludowa, odstępując go w 1921 r. Uniwersytetowi¹²⁸. Umieszczony w nim Zakład Mikrobiologii Lekarskiej był kontynuatorem prac pruskiego Instytutu Higienicznego, którego geneza sięga 1899 r.

Lokalizację klinik Wydziału Lekarskiego kompletowano stopniowo. Proces ten podsumowywano w końcu 1925 r. w kilku sprawozdaniach oraz – przede wszystkim – w skierowanym do Ministerstwa WRiOP Memoriale w sprawie klinik i zakładów klinicznych Uniwersytetu Poznańskiego¹²⁹. W dokumencie tym zestawiono wszystkie działające wówczas obiekty kliniczne, przedstawiono panujące w nich warunki oraz zebrano najważniejsze potrzeby lokalowe. Tekst dokumentu na wstępie omawiał proces formowania się klinik, stwierdzając na koniec, że zespół obiektów Wydziału Lekarskiego ma charakter rozproszony a ich lokalizacja jest przypadkowa, gdyż umieszczając kliniki w poszczególnych

¹²⁴ Por. J. Drzewiński, *Rozwój bazy materialnej nauk medycznych*, [w:] *W 50-lecie rozwoju nauk medycznych w Poznaniu. 1920–1970*, Poznań 1969, s. 157.

¹²⁵ *Protokół z XIX posiedzenia Komisji Uniwersyteckiej*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 80, s. 184.

¹²⁶ AAN, Prokuratoria Generalna RP, sygn. 2154, k. 10–20; AUAM, Rektorat, sygn. 15/229; sygn. 15/549, pro memoria w sprawie wyłączenia szpitala diakonisek w Poznaniu z 22 października 1925 r. Por. też A. Paradowska, *Przeciw chorobie. Architektura szpitalna Wielkopolski w dwudziestoleciu międzywojennym*, Poznań 2015, s. 187.

¹²⁷ *Memoriał Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu do Komisariatu NRL w sprawie utworzenia Wydziału Lekarskiego*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 81, s. 186.

¹²⁸ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1923/24 za rektoratu prof. dra Zygmunta Lisowskiego i otwarcie roku szkolnego 1924/25 przez nowego rektora prof. dra Stanisława Dobrzyckiego w dniu 12 października 1924 roku*, Poznań 1925, s. 19; *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 206; J. Drzewiński, *Rozwój bazy materialnej*, s. 152; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektonicznych i budownictwa, Instytut Higieniczny, obecnie Zakład Mikrobiologii Lekarskiej, (L. Kozłowska, 1993).

¹²⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/549, Memoriał w sprawie klinik i zakładów klinicznych Uniwersytetu Poznańskiego z 28 października 1925 r. Opis klinik i mieszczących się w nim zakładów zob. *90 lat studiów lekarskich*, s. 38–92.

gmachach „rozchwytywano wprost budynki, które można było zdobyć w danej chwili, chociażby nawet nie odpowiadały one celowi, któremu miały służyć”¹³⁰.

Klinikę oczną, mieszczącą się początkowo w oddziale okulistycznym (jak wówczas mówiono – ocznym) Szpitala Wojskowego, po czasowym pobycie w barakach szpitalnych przy ul. Wały Jana III, przeniesiono w 1923 r. do dawnego mieszkania prezesa Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej w skrzydle Collegium Medicum. W tym miejscu klinika została uroczystie uruchomiona rok później przez prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Rozlokowana była na trzech piętrach. Uniwersytet toczył spór z Urzędem Ziemskim o jedną z sal (dawny pokój stołowy w mieszkaniu prezesa Komisji Kolonizacyjnej) na pierwszym piętrze, określając ją na planach jako „zajęty nieprawnie przez Urząd Ziemski [podkreślenie w oryginale]”¹³¹.

Od lata 1920 do lata 1923 pertraktowano z wojskiem w celu pozyskania budynków koszarowych z przeznaczeniem na kliniki uniwersyteckie. Początkowo w grę wchodziły koszary Bolesława¹³², położone przy ul. Bukowskiej i Polnej, jednakże lokalne władze wojskowe zdecydowanie odmówiły wykonania polecenia Ministerstwa Spraw Wojskowych nakazującego przekazanie tych obiektów Uniwersytetowi¹³³. W lipcu 1921 r. na wspólnej konferencji władz wojskowych i uniwersyteckich postanowiono, że w zamian za koszary Bolesława Uniwersytet otrzyma na własność Koszary Łączności przy zachodniej części ul. Północnej 10 (ob. ul. Kutrzeby). Przejmowanie poszczególnych budynków w tym kompleksie miało następować sukcesywnie, ale uczelni udało się pozyskać tylko dwa gmachy, z których ostatecznie zaadaptowano tylko budynek koszarowy nr 2. Zorganizowano w nim klinikę neurologiczną połączoną z kliniką psychiatryczną, mieszczącą się wcześniej w miejskim przytułku psychiatrycznym przy ul. Grobla 26. Budynek koszarowy nr 3, choć przekazany, nie został zagospodarowany przez Uniwersytet¹³⁴. W końcu lat dwudziestych wojsko podjęło starania o odzyskanie tych gmachów, mimo że wcześniej deklarowano przekazanie Uniwersytetowi całych koszar północnych. Zmusiło to władze uczelni do rozpoczęcia budowy

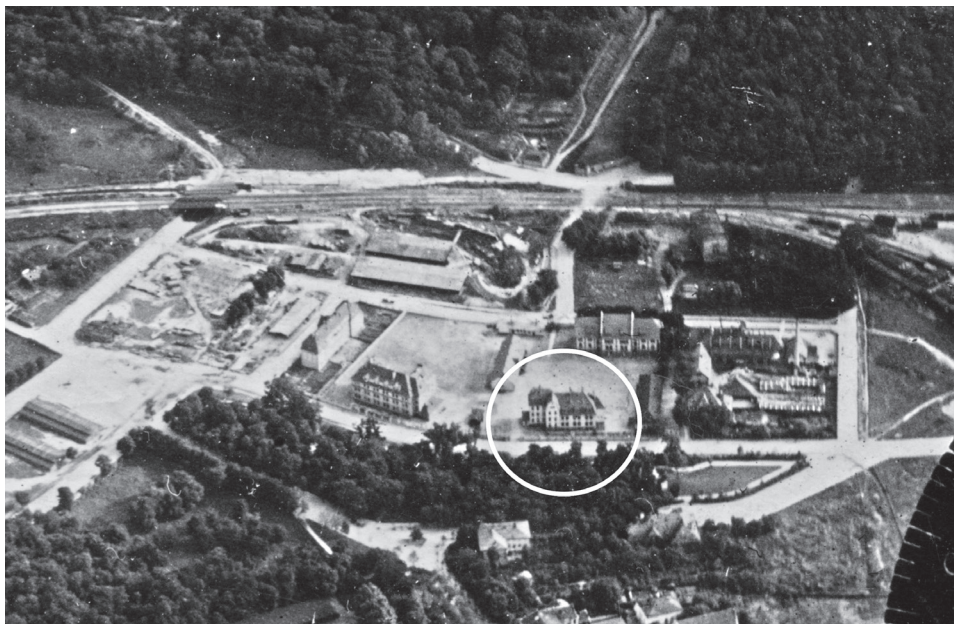
¹³⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/549, Memoriał w sprawie klinik.

¹³¹ Por. J. Drzewiński, *Rozwój bazy materialnej*, s. 154; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu, z dnia 1 lutego 1928 r., s. 7; Rektorat, sygn. 15/257, s. 18, pismo wojewody do Rektora w sprawie obecności Prezydenta RP podczas otwarcia kliniki; sygn. 15/549, plan I piętra kliniki ocznej Uniwersytetu Poznańskiego, Memoriał w sprawie klinik i zakładów klinicznych Uniwersytetu Poznańskiego z 28 października 1925 r.

¹³² AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 11–12; pismo ministra WRiOP do ministra spraw wojskowych z 11 listopada 1920 r. AUPP, teczka nr 76, pismo Departamentu VIII Budowlanego Ministerstwa Spraw Wojskowych do DOG Poznań z 2 czerwca 1920 r.

¹³³ Pismo nakazujące przekazanie Koszar Bolesława i innych nieruchomości wojskowych Uniwersytetowi zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 11–12, odmowa DOG Poznań, tamże, s. 13.

¹³⁴ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 207–209; J. Drzewiński, *Rozwój bazy materialnej*, s. 153; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu, z dnia 1 lutego 1928 r., s. 9.

12. Nieistniejące obecnie Koszary Północne, zwane też Koszarami Łączności, przy ul. Północnej 10 (ob. ul. Kutrzeby), w których Uniwersytet w 1922 r. otrzymał budynek, przeznaczony na klinikę neurologiczno-psychiatryczną (zaznaczona białym okręgiem). Opisywano go jako „masywny w dobrym stanie”.

kliniki neurologiczno-psychiatrycznej na gruntach jeżyckich przy ul. Grunwaldzkiej, jednak planów tych nie zrealizowano¹³⁵.

W czerwcu 1923 r. Uniwersytetu nabył od niemieckiego Ojczyźnianego Związku Kobiet (Vaterländischer Frauenverein) gmach położony przy ul. Marii Magdaleny 3 (dziś nr 14) ufundowany w 1904 r. przez cesarżową Augustę Wiktorię i nazwany jej imieniem. Jego architektem był Georg Zeidler¹³⁶. W gmachu tym mieścił się od 1913 do 1923 lazaret. Uniwersytet ulokował w nim klinikę pediatryczną (jak wówczas mówiono „dziecięcą”) Wydziału Lekarskiego¹³⁷.

Klinika chorób wewnętrznych została umieszczona w Okręgowym Szpitalu Wojskowym nr VII przy ul. Cieszkowskiego 2 (dziś ul. Libelta, teren Dowództwa

¹³⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 15/549, pismo Wydziału Lekarskiego do Ministerstwa WRiOP z 26 czerwca 1929 r. w sprawie kliniki neurologiczno-psychiatrycznej. Zobacz też inne dokumenty w tej teczce dotyczące kliniki projektowanej na gruntach jeżyckich. Por. też: A. Paradowska, *Przeciw chorobie*, s. 238–243.

¹³⁶ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 209; o domu Cesarżowej Wiktorii zob. MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Victoria-Augusta-Haus (W. Starzycki, 1978; M. Wakulik, 2009).

¹³⁷ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 209; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu, z dnia 1 lutego 1928 r., s. 9. 10–12; AUAM, Rektorat, sygn. 15/312, remont kliniki w 1923 r.; AUAM, Protokoły Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 25 maja 1923 r., pkt 2, s. 327.

Wojsk Lotniczych), gdzie oprócz wojskowych w jednej z sal leczono także cywilów¹³⁸. Klinika otolaryngologiczna znalazła siedzibę początkowo (od 1923 r.) w Szpitalu Przemienienia Pańskiego przy ul. Długiej 2, a później od 1926 r., w budynku masztalarni Zamku¹³⁹.

Pozostałe kliniki mieściły się przy szpitalach powiatowych i miejskich. I tak: klinika ginekologiczna i położnicza w Prowincjonalnym Zakładzie Naukowym dla Akuszerki przy ul. Polnej 36, przemianowanym w 1919 r. na Krajową Klinikę dla Kobiet¹⁴⁰; klinika chirurgiczna początkowo w Szpitalu Miejskim przy ul. Szkolnej, a następnie od 1923 r. przy ul. Długiej w Szpitalu Przemienienia Pańskiego¹⁴¹; klinika chorób skórnych i wewnętrznych przy ul. Szkolnej w Szpitalu Miejskim¹⁴²; zakład anatomii patologicznej mieścił się w małym pawilonie przy ul. Koziej, na tyłach Szpitala Miejskiego¹⁴³; klinika stomatologiczna działała od 1929 r. w prywatnej kamienicy przy ul. Ratajczaka 14¹⁴⁴; klinika ortopedyczna początkowo w Poznańskim Zakładzie Ortopedycznym B.S. Gąsiorowskiego, przy ul. Gąsiorowskich, a później od 1935 r. w Collegium Marcinkowskiego¹⁴⁵.

W strukturach Wydziału Lekarskiego znajdowało się także Studium Wychowania Fizycznego. Jak pisał A. Wrzosek „Wydział Lekarski objął je, jako rzecz gotową, od Wydziału Filozoficznego”¹⁴⁶. Kierowane przez lwowianina Eugeniusza Piaseckiego Studium¹⁴⁷ początkowo mieściło się w dwóch pokojach w Collegium Minus, następnie zostało przeniesione do Zamku, by ostatecznie

¹³⁸ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 210; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu, z dnia 1 lutego 1928 r., s. 9. 23–24.

¹³⁹ *90 lat studiów lekarskich w Poznaniu. Ludzie, czas, miejsca*, pod red. A. Magowskiej, Poznań 2010, s. 66; A. Paradowska, *Przeciw chorobie*, 197–211.

¹⁴⁰ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 210; *90 lat studiów lekarskich*, s. 77.

¹⁴¹ *90 lat studiów lekarskich*, s. 73; S. Zapalski, *180 lat działalności chirurgicznej w Szpitalu Klinicznym Nr 1 Przemienienia Pańskiego w Poznaniu*, [w:] *Szpital Przemienienia Pańskiego. 1823–2003. 180 lat działalności. Przeszłość. Teraźniejszość. Dla przyszłości*, Poznań 2003, s. 64.

¹⁴² Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 209; *90 lat studiów lekarskich*, s. 61. Obok szpitala miejskiego, w budynku przy ul. Koziej 9 od 1922 do 1939 roku mieścił Zakład Anatomii Patologicznej, por. J. Drzewiński, *Rozwój bazy materialnej*, s. 154.

¹⁴³ J. Hasik, J. Juszczyk, *Dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Medycznej (1919–1989)*, [w:] *Dzieje Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego, (1919–1989)*, pod red. J. Hasika, Poznań 1989, s. 30.

¹⁴⁴ *90 lat studiów lekarskich*, s. 92.

¹⁴⁵ Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 210; warunki w zakładzie Gąsiorowskich zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/549, opis z października 1925 r. Por. też *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35*, s. 16; A. Paradowska, *Przeciw chorobie*, s. 214–215.

¹⁴⁶ *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 211.

¹⁴⁷ Od 1919 do 1922 Katedra Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego znajdowała się w strukturach Wydziału Filozoficznego UP, od września 1922 r. Katedra i Studium Wychowania Fizycznego weszła w struktury Wydziału Lekarskiego, zaś od marca 1924 r. Ministerstwo WRiOP nadało Studium statut, dzięki któremu jednostka mogła nadawać dyplomy magistra wychowania fizycznego. Por. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 349, 354.

13. W 1904 r. cesarzowa Augusta Wiktoria ufundowała w Poznaniu dom dla Vaterländischer Frauenverein (Ojczyźnianego Związku Kobiet), zaprojektowany przez Georga Zeidlera, a nazwany jej imieniem. Sąsiedował on z gimnazjum także nazwanym imieniem cesarzowej. Budynek został w 1923 r. zakupiony przez Uniwersytet, a następnie, po remoncie umieszczono w nim klinikę dziecięcą (pediatryczną).

14. Klinikę chirurgii Wydziału Lekarskiego umieszczono w 1923 r. w Szpitalu Przemienienia Pańskiego (ul. Długa 2), który w latach 1925–1932 został rozbudowany według projektu Edwarda Madurowicza, Juliana Putermana i Lucjana Wejcherta do formy przedstawionej na fotografii.

15. Klinika ortopedyczna, zanim rozlokowała się w Collegium Marcinkowskiego, gościła w Poznańskim Zakładzie Ortopedycznym im. Bronisława Saturnina Gąsiorowskiego.

znaleźć się w Collegium Medicum. W gmachach tych mieściła się wyłącznie pracownia profesora z biblioteką, zaś zajęcia praktyczno-ruchowe odbywały się w sali gimnastycznej i na boiskach gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego¹⁴⁸.

Wkrótce po otwarciu Katedry Wychowania Fizycznego (1919 r.), ale jeszcze przed formalnym powołaniem Studium (1922 r.), E. Piasecki rozpoczął pertraktacje z Urzędem Miasta Poznania w celu pozyskania odpowiedniego budynku na siedzibę. W 1920 r. zwrócono uwagę na tzw. halę betonową (Betonhaus lub Betonhalle) w ogrodzie botanicznym na Łazarzu (od 1925 r. Park Wilsona). Był to budynek postawiony w 1911 r. na Wschodnioniemiecką Wystawę Przemysłu, Rzemiosła i Rolnictwa jako pawilon myśliwski. Projektowali go miejski radca

¹⁴⁸ Por. informacje podane przez A. Wrzoska, w *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 349–350. Za nim, rozbudowując, powtórzył je Z. Grot w kilku publikacjach: *Krótki rys Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, red. M. Godycki, Poznań 1959, s. 22; tegoż, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1945*, [w:] *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. 1919–1969*, red. Z. Grot, Poznań 1979, s. 23; tegoż, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1945*, [w:] *Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994)*, pod red. J. Gaja, Poznań 1996, s. 25; A. Deckert, *Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w latach 1919–2007. Działalność dydaktyczna, naukowa oraz rekreacja i sport akademicki studentów i pracowników*, Poznań 2016, s. 16–17; *90 lat studiów lekarskich*, s. 91.

16. Hala Betonowa (Betonhalle, Betonhaus), zbudowana w 1911 r. na Wschodnioniemiecką Wystawę Przemysłu, Handlu i Rolnictwa w Ogrodzie Botanicznym według projektu Fritza Teubnera, przy współpracy Hermanna Klotha i G. Schneidera, stała się od 1921 r. siedzibą Studium Wychowania Fizycznego. W hali urządzono dwie sale gimnastyczne oraz pracownie naukowe, a do budynku przylegały dwa boiska.

budowlany Fritz Teubner, oraz architekci Hermann Kloth i G. Schneider¹⁴⁹. W 1920 r. Uniwersytet podpisał z miastem umowę dzierżawy budynku i przyległych do niego boisk na 20 lat. Niezbędną adaptację gmachu zakończono wiosną 1921 r., a uroczyste otwarcie nowego budynku odbyło się w lipcu tego roku¹⁵⁰. Na parterze gmachu mieściła się duża sala gimnastyczna dla mężczyzn i mniejsza dla kobiet, na piętrze sale dydaktyczne, pracownie badawcze i gabinet profesorski. Wokół budynku znajdowały się trzy boiska, a zajęcia wymagające specjalistycznie przygotowanego terenu odbywały się z wykorzystaniem urządzeń sportowych „Pogoni” (boisko przy ul. Śniadeckich) oraz boiska wojskowego (w koszarach przy ul. Bukowskiej)¹⁵¹.

¹⁴⁹ W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. hala betonowa przeszła nieodpłatnie na własność AWF w Poznaniu, w 2013 r. została sprzedana prywatnemu właścicielowi. Zob. J. Skuratowicz, *Architektura targów poznańskich przed 1920 rokiem*, „Kronika Miasta Poznania” 1996, nr 2, s. 104–105. Na temat ekspozycji w Ogrodzie Botanicznym podczas Wystawy Wschodnioniemieckiej zob. W. Karolczak, *Parki publiczne, skwery i promenady dawnego Poznania*, „Kronika Miasta Poznania” 1993, nr 3–4, s. 55–57. Por też MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektonicznych i budowlanych: Hala Betonowa, Pawilon wystawowy, tzw. Betonhaus (K. Jodłowski, 1990).

¹⁵⁰ *Poświęcenie gmachu studium wychowania fizycznego*, „Postęp” nr 156 z 2 VIII 1921, s. 2.

¹⁵¹ Opis budynku, sporządzony przez E. Piaseckiego, zob. [E. Piasecki], *Nowy gmach studium wychowania fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Wychowanie Fizyczne” 1921, z. 1–4, s. 37–40; tegoż, *Ze Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu poznańskiego*, „Wychowanie Fizyczne” 1921, z. 5–8, s. 81–82; także w wersji prasowej, tegoż, *Studjum wychowania fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kurier Poznański”, nr 172 z 30 VII 1921, s. 8–9. Z opisów tych korzystali A. Wrzosek, *Uniwersytet Poznański*, s. 350–352; Z. Grot, *Krótki rys*, s. 23; tenże, *Katedra i Studium...* (1979), s. 23–25; tenże, *Katedra i Studium...* (1996), s. 25–27. Por. też niezależną narrację M. Godycki, *Rzut oka na dzieje kształcenia*

17. Większość zakładów Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego miała siedzibę w zakupionej w 1920 r. kamienicy przy ul. Słowackiego 4/6, zbudowanej na przeł. XIX i XX w., nazwanej wkrótce Collegium Mariana Raciborskiego. Budynek został zburzony w 1945 r. i pozostał nieodbudowany.

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy i Oddział Farmaceutyczny rozlokowały się głównie w nieistniejącym obecnie budynku przy ul. Słowackiego 4/6, nazwanym Collegium Raciborskiego. Senat podczas posiedzenia 17 listopada 1920 r. zdecydował o kupnie tej nieruchomości w celu wynajęcia pomieszczeń na mieszkania dla pracowników uczelni, jednakże brak pomieszczeń dydaktycznych zmusił do rozlokowania w nim pracowni badawczych i sal wykładowych¹⁵².

w zakresie wychowania fizycznego w Poznaniu, „Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu” 1957, z. 1 (do 1956/57 r.), s. 8.

¹⁵² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 17 listopada 1920 r., s. 107. Kamienicę tę zakupiono jednak już 23 października, zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/309. Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, Pismo Rektora do Ministra WRiOP oraz odpowiedź ministerstwa z października 1920 roku; *Majątek nieruchomy*, s. 34. Nadanie budynkowi imienia Mariana Raciborskiego

18. Rektor H. Święcicki już w początkowym okresie funkcjonowania uczelni w Poznaniu planował zorganizować przy nim obserwatorium astronomiczne. W 1919 r. zwrócono uwagę na folwark Palaczków na Górczynie, który został zakupiony w następnym roku. Budynek dworu z końca XIX w. został przebudowany w 1930 r. Fotografia przedstawia stan dworu przed przebudową.

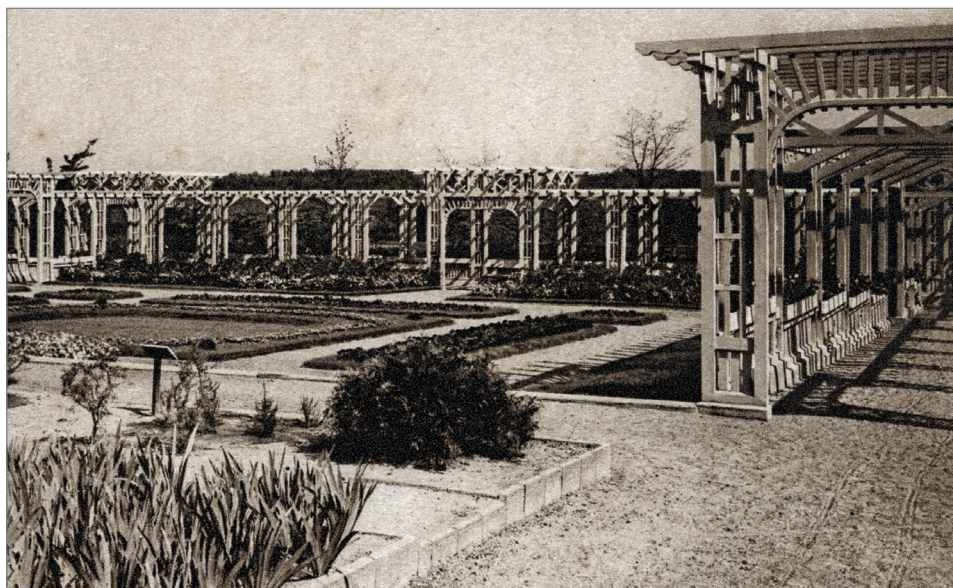
Inną ciekawą nieruchomością zakupioną przez Uniwersytet Poznański w okresie organizowania uczelni był folwark rodziny Palaczków na Górczynie, w którym zorganizowano Obserwatorium Astronomiczne. Rektor H. Święcicki od momentu zakładania uczelni poszukiwał odpowiedniego terenu dla ulokowania obserwatorium, a folwark Palaczków został uznany za idealny na ten cel przez dra Kazimierza Graffa, wskazywanego pierwotnie na przyszłego szefa ośrodka¹⁵³. Teren folwarku wraz z willą został przejęty przez polski Urząd Osadniczy, od którego odkupił go łazarski proboszcz, ksiądz Kazimierz Maliński. Jednakże po pertraktacjach z rektorem H. Święcickim odstąpił prawo kupna willi Uniwersytetowi¹⁵⁴.

nastąpiło decyzją Senatu z 9 marca 1923 r. Zdecydowano wówczas także o wmurowaniu w sali wykładowej odpowiedniej tablicy pamiątkowej. Patrz AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 9 marca 1923 r., pkt 8c.

¹⁵³ *Majątek nieruchomy*, s. 18–19; *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 540–541; W. Naskręcki, *Obserwatorium astronomiczne UAM*, „Kronika Miasta Poznania” 2002, nr 1, s. 298–299; J. Goszczyńska, *Majątki wielkopolskie*, t. 8, s. 27–30.

¹⁵⁴ APP, Zbiór fotokopii i kserokopii akt, dokumentów i prasy z XVIII–XX w., sygn. 4 (Budowa obserwatorium astronomicznego Akademii Królewskiej w Poznaniu w roku 1911; Budowa obserwatorium Wszechnicy Piastowskiej w Poznaniu w roku 1919); AUAM, Rektorat, sygn. 15/337 (obszar folwarku

Obok infrastruktury, którą można określić najszerzej mianem murowanej, Uniwersytet i jego pracownicy angażowali się także w przedsięwzięcia związane z zakładaniem ogrodów dendrologicznego i botanicznego. Pierwszy powstał od 1922 r. w dawnym parku przy dworze sołackim na terenach Wydziału Rolniczo-Leśnego, a później został rozbudowany o las gołęciński¹⁵⁵. Z kolei w organizację ogrodu botanicznego zaangażowali się pracownicy Zakładu Botaniki Systematycznej. Był to dawny Szkolny Ogród Botaniczny (Schul-Botanischen Garten) przy ul. Dąbrowskiego. Pierwsze jego plany powstały w latach 1921–1922. Prace prowadzono do 1925 r., kiedy to Ogród został otwarty przez prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego. Kolejna część przestrzeni Ogródu została zorganizowana w latach 1930–1936 i została otwarta przez prezydenta Ignacego Mościckiego¹⁵⁶. Ogród Szkolno-Botaniczny w okresie międzywojennym nie należał formalnie do Uniwersytetu, ale pracowali w nim i byli z nim związani profesorowie Wydziału Rolniczo-Leśnego. Do 1928 r. należał on do Ogródów Miejskich Poznania oraz Kuratorium Okręgu Szkolnego, zaś w 1928 został przekazany Państwowej Szkole Ogrodnictwa, a dopiero w okresie powojennym włączono go do infrastruktury uniwersyteckiej.

19. Szkolny Ogród Botaniczny przy ul. Dąbrowskiego.

Górczyn, obejmował ponad 51 ha); AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 20 stycznia 1922 r., pkt 4.

¹⁵⁵ K. Stecki, *Zakład Botaniki Systematycznej i Botaniki Leśnej*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 84–89.

¹⁵⁶ Por. A. Łukasiewicz, S. Łukasiewicz, *Udokumentowana historia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 2015, s. 13–19.

Biorąc pod uwagę współczesne, niekiedy komfortowe, standardy pracy w Uniwersytecie, warto kilka słów poświęcić warunkom, w jakich funkcjonowali pracownicy i studenci Uniwersytetu Poznańskiego w okresie międzywojennym. W wielu relacjach z uniwersyteckich zmaganiach o pozyskanie kolejnych budynków, pokoiów, korytarzy itd. przewijają się informacje o niewyobrażalnej ciasnocie panującej w uczelni¹⁵⁷. We wspomnianym już memoriale ministra WRiOP z 1920 r. mowa jest o kilkuset studentach zapisanych na jeden wykład profesora, który odbywał się w małej salce dydaktycznej. Znajduje się tam także informacja, że część zajęć nie odbywała się z powodu braku odpowiednich pomieszczeń. Szczególnie brak było wyspecjalizowanych gabinetów i pracowni chemicznych, medycznych i anatomicznych.

Przejmowanie kolejnych pomieszczeń w Zamku czy Collegium Medicum wiązało się niejednokrotnie z uruchomieniem domina przesunięć i przeprowadzek w całym Uniwersytecie, którego opis z dzisiejszej perspektywy brzmi niekiedy zabawnie.

Senat uchwalił: pokoje (1–3) w Zamku przyznane prof. Wrzosekowi uchwałą Senatu z dn. 25.4.1920 r. na potrzeby katedry historii i filozofii medycyny zostaną mu na powyższy cel oddane wraz z meblami najpóźniej do 15 listopada r.b. Prof. Wrzosek jako Dziekan Wydziału lekarskiego przeniesie na razie biuro dziekanatu Wydziału lekarskiego wraz z meblami do wyżej wymienionego pomieszczenia, skoro tylko to pomieszczenie będzie mu oddane. Dla Dziekanatu Wydziału lekarskiego Senat przeznacza pokoje na parterze w Zamku (7–8), które obecnie zajmuje katedra wychowania fizycznego. Pokoje te mają być oddane Dziekanatowi Wydziału lekarskiego niezwłocznie po opuszczeniu przez Zakład wychowania fizycznego, najpóźniej jednak do 1 kwietnia 1921 r. Gdyby zakład wychowania fizycznego do 1 kwietnia 1921 r. nie mógł opuścić swego dotychczasowego pomieszczenia z powodu opóźnienia robót adaptacyjnych w Betonhausie w Ogrodzie Botanicznym [ob. Park Wilsona – dop. MM], Senat przeznaczy dla Wydziału lekarskiego dwa pokoje w Zamku lub Collegium minus¹⁵⁸.

Tego rodzaju opisy można spotkać dość często w protokołach obrad Senatu czy innych dokumentach związanych z działalnością komisji ubikacyjnej.

Najszybciej odnajdywali się w trudnej rzeczywistości lokalowej profesorowie obdarzeni zdolnościami organizacyjnymi, energiczni, którzy oprócz prowadzenia badań naukowych byli rzeczywistymi twórcami obejmowanych katedr i zakładów. Jednakże trudne warunki lokalowe wywoływały niejednokrotnie rozgoryczenie i rezygnację profesorów. Adam Wrzosek z właściwą sobie powściągliwością pisał: „Nieraz, gdy wszystkie wysiłki okazywały się narazie da-

¹⁵⁷ Kwestia ta musiała także dobrze wbić się w pamięć jednego z założycieli Uniwersytetu J. Kostrzewskiego, który pisał, że przybywający do Poznania profesorowie liczyli na jak największe przestrzeni w budynkach uniwersyteckich, a przydział pomieszczeń wywoływał starcia, „bo każdy chciał mieć jak największą miejsca, a nie było go zbyt dużo”. Por. J. Kostrzewski, *Z mego życia*, s. 109.

¹⁵⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 21 października 1920 r.

remnemi, pojawiała się gorycz na ustach profesorów, zwłaszcza tych, którzy pragnęli urządzić swoje zakłady bardzo prędko”¹⁵⁹.

Trudne warunki pracy i studiowania na Uniwersytecie Poznańskim w okresie międzywojennym, a szczególnie przed oddaniem do użytkowania Collegium Chemicum zostały utrwalone w kilku tekstach. Jeden z nich wyróżnia się interesującą formą literacką tytułu. Brzmi on *Podziemia zamku poznańskiego*¹⁶⁰ i nie jest bynajmniej gotyckim horrorem. Jest to opis funkcjonowania laboratoriów chemicznych Oddziału Farmaceutycznego, ciasnoty, braku wentylacji, światła dziennego i elementarnych warunków zachowania zdrowia¹⁶¹. Broszura została wydana przez studentów farmacji, a dochód z jej sprzedaży przeznaczono na wsparcie budowy nowego gmachu dla zakładów chemicznych, która ciągnęła się od 1921 r. Jak pisano we wstępie „książeczka niniejsza rzuca snop światła na panujące w podziemiach Zamku Poznańskiego mroki...” Przerazające są podane w tekście informacje o zachorowalności studentów:

Statystyka zachorowalności i śmiertelności jest dość pokaźna, rokrocznie bowiem 5–10% studentów przerywa studia wskutek naruszenia stanu zdrowia. Gruźlica płuc itp. choroby są następstwem pracy w warsztatach tak niehigienicznych. Wielu studentów przypłaca ukończenie studiów zupełnym zniszczeniem zdrowia, a prawie wszyscy przechorowują pobyt w podziemiach¹⁶².

Podobnie dramatyczne są opisy pomieszczeń:

Korytarz, długości około 60 metrów, przez dzień cały oświetlony elektrycznością, ponieważ światło dzienne tu nie dochodzi. Światelka lamp migocą, jak we mgle w oparach i gazach dobywających się z pracowni. Odczuwa to nie tylko wzrok, ale – i to o wiele subtelniej – powonienie wchodzącego. Na całym bowiem korytarzu działa tylko jeden wentylator elektryczny. Toteż wonie z pracowni dochodzą często aż do znajdującego się na piętrze myśliwskiego hallu Zamku. A student spędza tu 3 do 4 lat i to przeciętnie 8 godzin dziennie...¹⁶³.

Tragiczna sytuacja studentów chemii poszczególnych wydziałów skłoniła w 1930 r. do wystosowania przez koła naukowe petycji do Senatu Uniwersytetu Poznańskiego, w której proszono o jak najszybsze rozwiązanie kwestii pracowni chemicznych mieszczących się w podziemiach Zamku i na trzecim piętrze Collegium Minus. W petycji tej podano statystyki zachorowalności. Wynika z nich,

¹⁵⁹ *Uniwersytet Poznański w pierwszym*, s. 135. Por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 21 września 1920 r., „Profesorowie zwłaszcza działu przyrodniczego stwierdzili opłakany stan pomieszczeń dla swoich pracowni, co uniemożliwia im należyte spełnianie obowiązków i o ile by nie zaszła zmiana, musieliby zrezygnować ze swoich katedr”.

¹⁶⁰ *Podziemia zamku poznańskiego*, Poznań-Zamek 1927.

¹⁶¹ Por. A. Magowska, *Poznańskie studia w zakresie farmacji i analityki medycznej z historycznej perspektywy*, [w:] *85-lecie studiów w zakresie farmacji i 25-lecie studiów w zakresie analityki medycznej w Poznaniu. Księga pamiątkowa*, t. 1, red. A. Magowska, Poznań 2005, s. 18–19.

¹⁶² *Podziemia zamku poznańskiego*, s. 19–20.

¹⁶³ Tamże, s. 20–21.

20. Warunki pracy i studiowania w Uniwersytecie Poznańskim były niekiedy skrajnie trudne. Na zdjęciach przedstawiono pracownie chemiczne Oddziału Farmaceutycznego znajdujące się w piwnicach Zamku. Można dostrzec tłok podczas zajęć. Na górnej fotografii przedstawiono Pracownię Chemii Analitycznej, o powierzchni 27,20 m². Na dolnej fotografii – Pracownię Chemii Farmaceutycznej o powierzchni 22,75 m².

że w ciągu roku przed wydaniem wspomnianej wyżej książeczki 80% studentów zachorowało, z czego połowa na „otwartą” gruźlicę¹⁶⁴. Sformułowanie petycji zbiegło się z wiecem studentów w Collegium Minus, podczas którego zarówno studenci, jak i profesorowie domagali się natychmiastowego przeniesienia pracowni chemicznych do nowo zbudowanego gmachu przy ul. Grunwaldzkiej¹⁶⁵. Na przeprowadzkę musiano jednak czekać jeszcze ponad trzy lata.

Sytuacja poprawiła się po oddaniu do użytku uniwersyteckiego w 1934 r. Collegium Chemicum oraz Collegium Anatomicum, a także po uzyskaniu pozostałych pomieszczeń w Collegium Medicum. Wówczas dokonano ponownego podziału lokali w centralnych budynkach uniwersyteckich, co uruchomiło trwający około pięciu lat łańcuch przeprowadzek. I tak, Wydział Prawno-Ekonomiczny rozlokował się w gmachu Raiffeisena, Collegium Medicum i w Zamku; Wydział Lekarski w Collegium Medicum, Collegium Marcinkowskiego i Collegium Anatomicum; Wydział Humanistyczny w Zamku, Collegium Minus i Collegium Medicum; Wydział Matematyczno-Przyrodniczy w pomieszczeniach w Collegium Medicum, Collegium Chemicum, Collegium Raciborskiego i w gmachu Raiffeisena¹⁶⁶.

Skalę przemieszczania się katedr, zakładów i instytutów między lokalami w budynkach uniwersyteckich związaną z oddaniem do użytku gmachów przy ul. Grunwaldzkiej oraz uzyskaniem pokoi w Collegium Medicum dobrze ilustruje przykład Collegium Minus, przedstawiony w tabeli 1. Najważniejszym przesunięciem było przeniesienie Rektoratu z parteru na pierwsze piętro i zorganizowanie go w nowych – używanych do dziś – wnętrzach¹⁶⁷. W tym czasie uruchomiono łańcuch przeprowadzek wielu katedr i zakładów naukowych, a także biur administracji uniwersyteckiej.

¹⁶⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/224, petycja z 23 października 1930 r. Można powiedzieć, że petycja ta została wydana z okazji jubileuszu dziesięciolecia innej petycji w sprawie poprawy warunków w pracowniach chemicznych Uniwersytetu, uchwalonej na wiecu 28 maja 1920 r. Zob. *Studenci w obronie studium chemicznego*, „Kurier Poznański” nr 124 z 2 VI 1920, s. 5–6.

¹⁶⁵ *Manifestacyjny wiec studentów w sprawie niesłychanych warunków w pracowniach chemicznych*, „Kurier Poznański” nr 491 z 29 X 1930, s. 3. Zob. też A. Korczyński, *Niedola chemików poznańskich*, „Kurier Poznański” nr 73 z 15 II 1931, s. 9; *Nowy instytut chemiczny*, „Kurier Poznański” nr 85 z 22 II 1931, s. 9.

¹⁶⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/15, załącznik nr 1 do pkt 11 protokołu z 16 listopada 1934 r., s. 13–14, gdzie podano nowy podział pomieszczeń uniwersyteckich między wydziały. Nowy układ pomieszczeń był efektem kilkumiesięcznych ustaleń między wydziałami a Senatem UP. Ich przebieg zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/70.

¹⁶⁷ O stopniowym oddawaniu do użytkowania budynku anatomii zob. *Collegium Anatomicum w Poznaniu – o historii, sztuce i nauce*, pod red. M. Zabla i E. Sumelki, Poznań 2015, s. 42–46. Krytyczne głosy na temat organizacji rektoratu na pierwszym piętrze Collegium Minus zob. S. Kanski, *O hierarchii potrzeb na U.P.*, „Kurier Poznański” nr 547 z 28 XI 1935, s. 9. Przeniesienie Rektoratu z pokoju na parterze na piętro i umieszczenie go w dawnej sali wykładowej Seminarium Historii Sztuki wiązało się z gruntowną przebudową wnętrza i zamówieniem nowych mebli. Większość z nich jest używana do dziś. Władze Uniwersytetu chwaliły się tą przeprowadzką, publikując zdjęcia urządzonych na nowo wnętrz. Por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1933/34 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1934/35 w dniu 14 października 1934 roku*, Poznań 1935, s. 12 oraz ilustracja po s. 16.

Tabela 1. Przykłady przemieszczeń katedr i administracji uniwersyteckiej w Collegium Minus po oddaniu do użytku Collegium Chemicum i Anatomicum

Kondygnacja	Lata 1922–1933	Lata 1934–1939
Parter	Rektorat	
	Sekretariat Generalny Uniwersytetu	
	Seminarium filozoficzne	
	Seminarium socjologiczne (1923–1932)	
		Dyrekcja Oddziału Farmaceutycznego
		Dziekanat Wydziału Lekarskiego (od 1932)
	Kwostura	
	Dziekanat Wydziału Prawno-Ekonomicznego	
	Dziekanat Wydziału Rolniczo-Leśnego	
	Dziekanat Wydziału Filozoficznego (do 1925)	
	Dziekanat Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego (od 1926)	
	Dziekanat Wydziału Humanistycznego (od 1926)	
I piętro	Seminarium historii sztuki	
	Sale wykładowe 19, 20, 22	
		Rektorat
	Mała Aula 18	
	Sala wykładowa 17	
II piętro	Zakład Fizyki Doświadczalnej	
	Sala wykładowa 26, 27	
	Sala wykładowa fizyczna	
III piętro	Zakład Chemii Nieorganicznej	
	Zakład Chemii Fizycznej	
	Sala wykładowa chemiczna	Sala wykładowa 29
	Zakład klimatologii (do 1936) i obserwatorium meteorologiczne	
		Seminarium historyczne (od 1935)
	Zakład Fizyki Doświadczalnej	
Podwórze		Dział techniczny
Półpiętro i parter	Drukarnia	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z serii publikacji *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim [...]*, Poznań 1923–1939.

Skłonienie profesorów do pracy w nowo tworzonej Uniwersytecie w Poznaniu wymagało nie tylko zapewnienia im odpowiednich warunków do prowadzenia badań naukowych i pracy dydaktycznej, ale także odpowiednich warunków mieszkaniowych. Warto pamiętać, że profesura uniwersytecka należała w II RP do wąskiej elity intelektualnej, która cieszyła się wielu przywilejami, także materialnymi. Obowiązkiem uczelni było zapewnienie im, jeśli nie samodzielnych domów, to przynajmniej odpowiedniej wielkości mieszkań. Senat Uniwersytetu podczas posiedzenia w grudniu 1920 r. uchwalił – na wniosek komisji ubikacyjnej – zasadę, że mieszkania dla profesorów powinny mieć minimum pięć pokoi, oraz że podczas przydziału mieszkań powinno się uwzględniać odległość pomiędzy mieszkaniem a budynkami uniwersyteckimi¹⁶⁸.

Mieszkań jednak brakowało. Dość częstą praktyką było zamieszkiwanie przez młodszą kadre naukową w pracowniach dydaktycznych lub w pokojach gościnnych w poszczególnych gmachach. Początkowo załatwiano to oficjalnie, później – po licznych odmowach i interwencjach – praktykowano bez zgód. Senat uczelni niekiedy musiał w tej sprawie interweniować, nakazując dziekanom poszczególnych wydziałów eksmisję z pracowni naukowych nielegalnie mieszkających tam asystentów naukowych¹⁶⁹. Kwestia ta była szczególnie drażliwa w Zamku, gdzie znajdowały się również pomieszczenia reprezentacyjne Naczelnika Państwa, a później Prezydenta RP. W połowie 1921 r. Senat podjął uchwałę, że asystenci będą mogli ubiegać się o lokale w nabytych właśnie przez Uniwersytet kamienicach na Łazarzu oraz na Wildzie, w miarę zwalniania się pomieszczeń¹⁷⁰.

Przydziałem mieszkań, zarówno dla profesorów, jak i dla innych pracowników Uniwersytetu, zajmował się początkowo Senat, a następnie komisja mieszkaniowa lub referat mieszkaniowy. Istniał regulamin określający warunki, jakie musi spełnić kandydat ubiegający się o mieszkanie, należało złożyć specjalny wniosek oraz tworzone listy oczekujących¹⁷¹.

Równoległe zatem z pozyskiwaniem gmachów na cele badawcze i dydaktyczne starano się o zdobycie budynków przeznaczonych na mieszkania. Minister byłej Dzielnicy Pruskiej W. Seyda przeznaczył dla Uniwersytetu 10 mln marek na zakup domów i mieszkań dla studentów oraz kadry profesorskiej. Z kwoty tej nabyto kamienice czynszowe na Łazarzu i Wildzie, w późniejszych dokumen-

¹⁶⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 6 grudnia 1920 r., s. 14–115.

¹⁶⁹ Por. np. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 19 kwietnia 1929 r., pkt 13, s. 81; Rektorat, sygn. 15/1051, pismo Zarządu Zamku w Poznaniu do Rektora UP z 21 grudnia 1931 r.; pismo Rektora do prof. Trzecieckiego z 27 stycznia 1932 r.

¹⁷⁰ AUAM, Protokoły z posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 13 maja 1921 r., pkt 7, s. 58–59.

¹⁷¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/260; sygn. 15/288; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/10, posiedzenie z 25 października 1929 r., pkt 7a, s. 21, regulamin zgłaszania kandydatur do przyznania mieszkań i ich przydziału s. 24–25.

tach określane jako blok łazarski przy ul. Kolejowej 40, Karwowskiego 2, 4, 6, 8, 10, 18, 20, 22, 24 (ob. 16, 18, 20, 22, 25) i Łukaszewicza 23, 25, 27 (w okresie powojennym, w 1959 r., wybudowano jeszcze budynek przy Łukaszewicza 29). Był to rozległy zespół budynków położonych przy południowej pierzei ul. Karwowskiego, obejmujący też narożnikowy dom przy ul. Kolejowej i blok trzech domów od ul. Łukaszewicza. Zostały one zbudowane przez Deutscher Beamten-Wohnungsbau-Verein w latach 1912–1913, którego polską instytucjonalną spadkobierczynią była Spółdzielnia Budowlana Urzędników Państwowych¹⁷².

Drugi zespół gmachów zakupionych od tej samej spółdzielni to blok wildecki, składający się z budynków przy ul. Chłapowskiego 8, Dąbrówki 13, 14, 15, 16, Langiewicza 8. Obydwie transakcje były obciążone wadami prawnymi i uruchomiły długoletnie procesy ze Spółdzielnią Urzędników. Ostatecznie, blok łazarski został przyznany Uniwersytetowi wyrokiem sądu w 1933 r., zaś wildecki w 1935 r. Zespół budynków na Łazarzu był w znacznie lepszym stanie technicznym niż na Wildzie, który od momentu budowy nie był remontowany¹⁷³. Zakupiono także na potrzeby profesorów Uniwersytetu domy przy Głogowskiej 70 (ob. 64)¹⁷⁴ oraz Słowackiego 4/6 i 29, a także kamienicę przy Wrocławskiej 26/30¹⁷⁵.

Zarządem nieruchomości uczelni nieprzeznaczonych na cele dydaktyczne zajmowała się Administracja Domów Czynszowych. Domy uniwersyteckie przynosiły spore zyski. W zestawieniach są to sumy sięgające kilkudziesięciu tysięcy złotych rocznie, przy dochodach sięgających ponad 200 000 złotych rocznie. Najbardziej dochodowy był zespół kamienic łazarskich, następnie blok wildecki (od momentu pełnego włączenia go do majątku uniwersyteckiego), domy przy Głogowskiej 64, Słowackiego 29 i mieszkania w Collegium Marcinkowskiego, a na końcu wille na Sołaczu i dom przy Słowackiego 4/6. Spory dochód, porównywalny z blokiem kamienic na Wildzie przynosiły też domy profesorskie przy ul. Libelta¹⁷⁶. Zamknięcie rachunkowe za administrację „domów czynszowych” za

¹⁷² MKZ, Karta ewidencji zabytków architektonicznych i budowlanych: Kamienice przy ul. Łukaszewicza 23, 25, 27, Karwowskiego 16, 18, 20, 22, 25 (M. Wakulik, 2014); Karta ewidencji zabytków architektonicznych i budowlanych: Zespół kamienic przy ul. Karwowskiego 16–24 i Łukaszewicza 23–29 (M. Wakulik, 2014). Por. także *Majątek nieruchomy*, s. 24–27.

¹⁷³ *Majątek nieruchomy*, s. 24–29. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/16, posiedzenie z 8 listopada 1935 r., pkt 5.

¹⁷⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 18 marca 1921 r., s. 32. Początkowo kamienica ta miała służyć wyłącznie profesorom Wydziału Lekarskiego. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 23 marca 1921 r., s. 34. Dotyczyło to zwłaszcza mieszkania na pierwszym piętrze – por. posiedzenie z 10 czerwca 1921 r., pkt 19, s. 68. Jednakże ze względu na brak chętnych, dziekan A. Wrzosek w imieniu Wydziału odwołał to zastrzeżenie.

¹⁷⁵ *Majątek nieruchomy*, s. 27, 32, 34. Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 7.

¹⁷⁶ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/10, załącznik do protokołu z XV posiedzenia Senatu Akad.[emickiego] U[niwersytetu] P[oznańskiego] z 7 marca 1930, s. 93; Rektorat, sygn. 15/214, Sprawozdanie z zarządu majątkiem własnym Uniwersytetu Poznańskiego za rok 1938; Rektorat, sygn. 15/281, preliminarz dochodów i rozchodów domów czynszowych UP. Rok 1932.

1931 r. wskazywało saldo ujemne w wysokości ok. 15 300 zł, jednakże od dłużników zalegających z komornym naliczono kwotę ponad 31 000 zł do ściągnięcia. Zamknięcie rachunkowe „domu profesorskiego” przy Libelta 14 wynosiło w tym samym czasie ok. 12 000 zł, a za wynajem Auli saldem ok. 3700 zł¹⁷⁷.

W zakupionych domach było jednak niewiele pustych mieszkań, stąd nie rozwiązywały one problemów mieszkaniowych pracowników, ale przynosiły dochód, który mógł być przeznaczony albo na wynajem, a w późniejszym czasie na budowę domów profesorskich. Podczas obrad Senatu Uniwersytetu pojawiały się głosy, że skoro w zakupionych kamienicach nie ma wolnych lokali, należy je sprzedać i kupić takie, w których znajdą się odpowiednie pomieszczenia¹⁷⁸. Uczelnia jednak nie chciała pozbywać się tych nieruchomości. Aby rozwiązać problem mieszkań dla profesorów Senat zwrócił się do Urzędu Miasta i Urzędu Wojewódzkiego z prośbą o zapewnienie nowo przybyłym pracownikom Uniwersytetu mieszkań. Wielu z nich bowiem kwaterowało tymczasowo w hotelach lub nieodpowiednich mieszkaniach¹⁷⁹.

W połowie 1922 r. Senat podjął uchwałę o konieczności zbudowania domów dla profesorów. Upoważniono rektora do podjęcia starań o pożyczkę w Ministerstwie WRiOP oraz o zaczerpnienie kredytów z czesnego¹⁸⁰. Jesienią tego roku zarejestrowano w Sądzie Powiatowym w Poznaniu Uniwersytecką Spółdzielnię Osadniczą i Budowlaną, którą z czasem zaczęto nazywać Spółdzielnią Profesorską¹⁸¹. Jej podstawowym celem było wybudowanie domów, w których miałyby znaleźć się mieszkania dla profesorów oraz wspomaganie pożyczkami wykładowców, którzy zamierzali budować własne domy. Uniwersytet przekazał Spółdzielni działkę budowlaną na Sołaczu stanowiącą sąsiedztwo willi przy Mazowieckiej 26¹⁸². Niestety, większość przekazanych Spółdzielni funduszy

¹⁷⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, załącznik nr 1 do pkt 3b protokołu z 22 stycznia 1932 r., s. 31–32. Por. też sprawozdanie z zarządu majątkiem uniwersyteckim z 1938 r.; Rektorat, sygn. 15/214; preliminarz na 1932 rok; Rektorat, sygn. 15/281; zob. też Rektorat, sygn. 15/1027, zestawienie dochodów i rozchodów Domów Czynszowych UP, Domu Profesorskiego Libelta 14, Auli UP, Fortepianu UP i Garderoby UP za czas od 1 stycznia 1930 r. do 31 grudnia 1930 r.

¹⁷⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 3 lutego 1922 r., pkt 6b, s. 12.

¹⁷⁹ Tamże, pkt 6a, s. 11–12.

¹⁸⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 16 czerwca 1922 r., pkt 8, s. 143; por. też Rektorat, sygn. 15/295, zaproszenie dla pracowników Uniwersytetu na spotkanie poświęcone budowie domów, gdzie jeden z odczytów dotyczył stosowanego w Merseburgu systemu Zollingera, w którym planowano początkowo zbudować domy. „System” Zollingera bowiem, to zapewne określenie sposobu budowy seryjnych domów, zastosowanego przez architekta miejskiego w Merseburgu Friedricha Zollingera, polegającego na wykorzystywaniu powtarzalnych elementów projektowych, specjalnej mieszanki betonowej oraz wynalezionej przez niego konstrukcji dachów.

¹⁸¹ Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/295. Spółdzielnię zaczęto organizować na wiosnę 1921 r.; por. protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 18 marca 1921 r., s. 31; Rektorat, sygn. 15/806.

¹⁸² W kolejnych latach toczył się spór sądowy o własność gruntu, wygrany ostatecznie przez Spółdzielnię, która prawo zabudowy działki sprzedała na początku lat trzydziestych XX w. Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/805.

21. Pieczęć Uniwersyteckiej Spółdzielni Osadniczej i Budowlanej z lat trzydziestych XX w.

i materiałów zostało w gruncie rzeczy straconych w okresie inflacji 1922 i 1923 r., dlatego prace przy budowie domów rozpoczęły się dopiero w końcu lat dwudziestych¹⁸³.

Pod koniec roku 1926 Senat przyjął uchwałę o możliwości zaciągnięcia kredytów budowlanych przez Spółdzielnię¹⁸⁴, jednak załatwianie formalności ministerialnych trwało ponad rok. W tym samym czasie rozważano kilka lokalizacji domów profesorskich na terenie Poznania. Głównie brano pod uwagę Jeżyce, gdzie rozpatrywano przynajmniej sześć propozycji lokalizacyjnych przedłożonych przez Państwową Inspekcję Budowlaną. Ostatecznie dzięki przychylności wojewody Adolfa Bnińskiego udało się wydzierżawić teren u zbiegu ul. Libelta i Wałów Kościuszki¹⁸⁵. Senat 20 kwietnia 1927 r. upoważnił rektora Jana Grochmalickiego do podpisania umowy z inżynierem Lucjanem Wejchertem na projekt domu dla profesorów¹⁸⁶, a podczas kolejnego posiedzenia członkowie Senatu ustalili zasady podziału mieszkań między wydziały¹⁸⁷. We wrześniu tego samego roku poruszono kwestię budowy drugiego domu, przy ul. Libelta, jednak zdecydowano, że powinien on poczekać na dokończenie powstającego właśnie budynku i pozyskanie kredytów¹⁸⁸. W 1930 r. wojewoda wystąpił do Magistratu miasta Poznania o przekazanie dalszych terenów u zbiegu ulic Libelta i Wałów Kościuszki, by je następnie oddać Uniwersytetowi¹⁸⁹ pod budowę kolejnego domu, określonego w dokumentach jako druga część domu profesorskiego,

¹⁸³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/295, pismo Spółdzielni do Senatu UP z 5 października 1923 r.

¹⁸⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/7, posiedzenie z 15 października 1926 r., pkt 3b, s. 21.

¹⁸⁵ Obszerna dokumentacja dotycząca budowy domu profesorskiego przy Libelta 14 znajduje się w AUAM, Rektorat, sygn. 15/300, szczególnie: sprawozdanie z budowy domu profesorskiego przy Libelta 14 z 24 maja 1929 r. oraz pismo Państwowej Inspekcji Budowlanej Poznań-Miasto do Rektoratu UP z dnia 3 lutego 1927 r.

¹⁸⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/7, posiedzenie z 20 kwietnia 1927 r., pkt 1, s. 87.

¹⁸⁷ Tamże, posiedzenie z 6 maja 1927 r., pkt 6a, s. 89.

¹⁸⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/8, posiedzenie z 16 września 1927 r., pkt 11, s. 4.

¹⁸⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/300, pismo wojewody z dnia 29 kwietnia 1930 r.

z czasem opatrzonego oddzielnym numerem Libelta 13. Budowę tego domu zakończono w 1932 r.¹⁹⁰ W obydwu obiektach mieściło się 14 mieszkań pięciopokojowych, 2 mieszkania czteropokojowe, 2 mieszkania dla dozorców i 4 lokale handlowe. Podczas projektowania L. Wejchert wziął pod uwagę potrzeby przyszłych mieszkańców i w jednym z pionów wzmocnił stropy, aby wytrzymały obciążenie stawianych w pokojach regałów bibliotecznych¹⁹¹.

Zbudowane domy profesorskie przy ul. Libelta miały według planów stanowić tylko wstęp do szerszej akcji budowlanej. Planowano, że w ciągu 35–40 lat zostanie oddanych do użytku od 60 do 70 mieszkań, co przy założeniu, że część kadry zamieszka w innych lokalach, powinno wystarczyć – według ówczesnych przewidywań – na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych profesorów z pięciu wydziałów¹⁹². Niestety Ministerstwo WRiOP uznało, że w Poznaniu jest wystarczająca liczba mieszkań do wynajęcia i w związku z tym nie ma potrzeby budować nowych, specjalnie dla profesorów.

Uniwersytet dbał także o wypoczynek swoich pracowników. W 1922 r. Senat zdecydował o zakupie od p. Wańkowicza obszaru dworskiego „Prochy” w okolicach Wielichowa, który miał być przeznaczony na tereny rekreacyjne, jak wówczas mówiono na „letniska” dla pracowników uczelni¹⁹³. Po dwóch latach sprzedano go jednak na mocy uchwały Senatu z 31 marca 1924 r. „Prochy” zakupiła najpewniej Spółdzielnia Profesorska, gdyż letnisko występowało w spisach jej majątku przynajmniej od 1926 r.¹⁹⁴ Miejscem wypoczynku był także częściowo majątek Łaski w powiecie kępińskim, zakupiony od Konrada von Loescha przez Heliadora Świącickiego. Został on następnie przekazany założonej przez niego Fundacji „Nauka i Praca” noszącej później jego imię, a następnie rozparcelowany¹⁹⁵. Fundacji tej w 1928 r. nieruchomości przekazał również A. Wrzosek – położone były w Dębkach koło Żarnowca, na Pomorzu. W połowie lat trzydziestych zbudowano tam letnisko harcerskie, wykorzystywane przez studentów Uniwersytetu¹⁹⁶.

¹⁹⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/313, protokoły posiedzeń Senatu UP; sygn. 15/S/12, posiedzenie z 13 maja 1932 r., pkt 10a, s. 59; posiedzenie z 23 czerwca 1932 r., pkt 5a, s. 72–73; posiedzenie z 8 lipca 1932 r., pkt 17b, s. 80–81.

¹⁹¹ *Majątek nieruchomy*, s. 35; H. Grzeszczuk-Brendel, *Miasto do mieszkania. Zagadnienia reformy mieszkaniowej na przełomie XIX i XX wieku i jej wprowadzenie w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, Poznań 2012, s. 307.

¹⁹² AUAM, Rektorat, sygn. 15/284, pismo prof. J. Grochmalickiego do rektora S. Rungego z 1 lipca 1935 r. w sprawie czynszów w domach profesorskich.

¹⁹³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 2 czerwca 1922 r., pkt 2; posiedzenie z 30 czerwca 1922 r., pkt 3; posiedzenie z 12 stycznia 1923 r., pkt 7.

¹⁹⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/4, posiedzenie z 31 marca 1924 r., pkt 3, s. 74–75; Rektorat, sygn. 15/806.

¹⁹⁵ AUAM, Fundacja Nauka i Praca, sygn. 3/34.

¹⁹⁶ AUAM, Fundacja Nauka i Praca, sygn. 3/38. C. Ratajski, Sprawozdanie kuratora Fundacji „Nauka i Praca” imienia Heliadora Świącickiego za czas od 4 października 1923 do 30 czerwca 1938, Poznań 1946, s. 19. Por. też AUAM, Fundacja Nauka i Praca, sygn. 3/69.

Problemy mieszkaniowe dotyczyły nie tylko profesorów i pozostałych pracowników Uniwersytetu. Z takimi samymi kłopotami zmagali się studenci i studentki nowej uczelni. Brak tanich mieszkań i stołówek dostrzegano od samego początku organizowania Wszechnicy Piastowskiej. Kwestia ta była dyskutowana w lutym 1919 r. na XV posiedzeniu Komisji Uniwersyteckiej¹⁹⁷. Wówczas dr Kazimierz Hącia, prezes Polskiego Banku Handlowego, jednocześnie minister przemysłu i handlu w rządzie Ignacego Jana Paderewskiego, przedstawił memoriał, w którym zawarł projekt funkcjonowania Domu Akademickiego w Poznaniu. Uzasadniając pomysł zorganizowania akademika minister Hącia pisał:

wydatność pracy bardzo znacznej części młodzieży naszej studiującej w wyższych uczelniach, po dziś dzień utrudniona jest bardzo przez doraźne troski materialne. Student, którego cała energia wyżyć się winna w kierunku pracy naukowej, nie może poświęcić się należycie swoim bezpośrednim zadaniom, jeżeli nie ma dostatecznie zapewnionego utrzymania przez cały przeciąg swoich studiów¹⁹⁸.

Autor memoriału wskazywał, że działające w Poznaniu Towarzystwo Pomocy Naukowej udzielające młodzieży zapomóg na studia za granicą winno zmienić charakter, otwierając bądź wspierając Dom Akademicki, w którym znajdą się pokoje do mieszkania i stołówka, czyli – jak wówczas pisano – jadłodajnia¹⁹⁹. Nie wykluczano także powstania spółdzielni, na wzór Bratniej Pomocy przy Uniwersytecie Warszawskim, o którym pisał syndyk Radajewski²⁰⁰.

Kwestię braku mieszkań dla studentek i studentów jako pierwsza próbowała prowizorycznie rozwiązać księgarnia św. Wojciecha. Instytucja ta wynajęła dla nich na okres pięciu lat 16 pokoi w Hotelu Rzymskim²⁰¹. Z kolei wspomniany już K. Hącia wprowadził w życie idee zawarte w memoriale o domach akademickich, kiedy został prezesem Polskiego Banku Handlowego w Poznaniu. Bank ten w grudniu 1919 r. ofiarował Uniwersytetowi kamienicę przy ul. Dąbrowskiego 5 z przeznaczeniem na Dom Akademicki. Znajdowała się tam sala teatralna, wydzierżawiona przez Towarzystwo Bratniej Pomocy spółce teatralnej, która od 1923 r. prowadziła tam Teatr Nowy im. Heleny Modrzejewskiej oraz kawiarnię²⁰².

¹⁹⁷ M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 58, s. 141.

¹⁹⁸ Tamże, nr 59, s. 143.

¹⁹⁹ Tamże, nr 59, s. 145.

²⁰⁰ *Sprawozdanie radcy Radajewskiego, [...] z czynności swej w Warszawie [...]*, [w:] M. Banasiewicz, A. Czubiński, *Źródła do dziejów*, nr 66, s. 164–165.

²⁰¹ *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 125.

²⁰² Por. E. Kalemba-Kasprzak, *Z kroniki pięćdziesięciolecia Teatru Nowego*, [w:] *Teatr Nowy w Poznaniu. 1923–1973*, Poznań 1973, [bez numeracji]; E. Guderian-Czaplińska, *Teatralna Arkadia*, s. 267–269. Obecnie w gmachu tym mieści się reaktywowany w latach siedemdziesiątych XX w. Teatr Nowy im. Tadeusza Łomnickiego.

W kamienicy tej została także zorganizowana jadłodajnia oraz sklep z tanią odzieżą dla studentek i studentów. Dochody z wynajmu, działalności jadłodajni oraz sklepu były przeznaczane na funkcjonowanie Bratniej Pomocy²⁰³. Towarzystwo to nie zadbało jednak o prawne przejęcie darowizny, co poskutkowało w 1926 r. jej cofnięciem przez Polski Bank Handlowy²⁰⁴.

Kolejny budynek dla studentów, przeznaczony na dom akademicki został przekazany Uniwersytetowi przez Naczelną Radę Ludową z inicjatywy Mariana Głowackiego „Dyrektora banku w Poznaniu”. Biura NRL były rozlokowane w kilku budynkach w centrum miasta, m.in. w gmachu hotelu przy ul. Św. Marcin, pod ówczesnym numerem 40 (dziś 75). Kamienica ta została przyrzeczona Uniwersytetowi, jednak długotrwałe funkcjonowanie NRL, a później Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej odsuwało moment oddania całości gmachu na cele uniwersyteckie. Notarialnie został on zapisany w 1921 r., fizycznie uczelnia przejęła go w całości w maju 1922 r., przekazując następnie Skarbowi Państwa z zachowaniem prawa administrowania i korzystania z budynku „na cele młodzieży akademickiej”. Uczelnia z kolei przekazała zarządzanie domem Bratniej Pomocy. Został on przeznaczony na dom dla studentek. Na parterze mieściła się jadłodajnia i sklepy, a na piętrach pokoje mieszkalne oraz biura Bratniej Pomocy i Samopomocowej Organizacji Studentek (SOS)²⁰⁵.

W końcu 1921 r. Julia Chądryńska z Paryża oddała Uniwersytetowi własną kamienicę przy ul. Słowackiego 20, którą nazwała imieniem zmarłego męża – Domem Akademickim im. dra Jana Chądryńskiego. Według zalecenia ofiarodawczyni, dom ten miał służyć studentom i studentkom Uniwersytetu, którzy są narodowości polskiej i wyznania chrześcijańskiego. W kamienicy mieszkały studentki. Służyła ona Uniwersytetowi przez blisko 100 lat²⁰⁶.

Zarządzanie domami akademickimi, a przynajmniej zasady udostępniania w nich mieszkań nie były zbyt jasne. Na przykład w wyniku kontroli przeprowadzonej w 1927 r. stwierdzono, że w domach akademickich zamieszkiwały osoby, które nie były studentami Uniwersytetu, lub też zakończyły już studia. Dostrze-

²⁰³ A. Wrzosek, *Domy akademickie w Poznaniu*, „Kurier Poznański” nr 235 z 13 X 1921, s. 4.

²⁰⁴ J. Mączyński, *W sprawie domu przy ul. Dąbrowskiego 5*, „Kurier Poznański” nr 500 z 30 X 1928, s. 18 i obrona Bratniej Pomocy, E. Fikus, *W sprawie domu przy ul. Dąbrowskiego 5*, „Kurier Poznański”, nr 461 z 10 VII 1928, s. 7.

²⁰⁵ A. Wrzosek, *Domy akademickie w Poznaniu*, „Kurier Poznański” nr 235 z 13 X 1921, s. 4; *Majątek nieruchomy*, s. 16–17; AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu z 1 lutego 1928 r., s. 13–15.

²⁰⁶ A. Wrzosek, *Domy akademickie w Poznaniu; Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 125; *Majątek nieruchomy*, s. 33. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 19 maja 1922 r., pkt 2c; Rektorat, sygn. 15/305, gdzie korespondencja i odpis aktu notarialnego darowizny domu dla Uniwersytetu z 7 października 1921 r.; Rektorat, sygn. 15/865.

22. Budynek przy ul. Św. Marcin 40 (ob. 75), zbudowany na przeł. XIX i XX w., w którym w okresie międzywojennym znajdował się dom akademicki dla studentek. W lokalu po lewej stronie na parterze mieściła się restauracja oferująca tanie obiady, zaś po prawej lokale handlowe. W gmachu miała siedzibę Samopomocowa Organizacja Studentek Uniwersytetu Poznańskiego (SOS), a w podwórzu, w latach trzydziestych i w okresie powojennym – atelier uniwersyteckiego fotografa Witolda Czarneckiego „Wimar”.

23. Budynek Domu Akademickiego im. dra Jana Chądzyńskiego przy ul. Słowackiego 20, zaprojektowany przez firmę Lindner & Roskau, zbudowany w 1910 r. i darowany Uniwersytetowi przez jego żonę Julię Chądzyńską. Według aktu darowizny w domu mogli mieszkać wyłącznie studenci lub studentki Uniwersytetu narodowości polskiej i wyznania chrześcijańskiego. Dom przeznaczono na mieszkania dla studentek Uniwersytetu.

zono także, że wśród lokatorów prawie nie było osób zapisanych na pierwszy rok studiów, a zatem takich, które potrzebowały najszerszego wsparcia. Senat Uniwersytetu nakazał bezzwłoczne rozwiązanie tych problemów²⁰⁷.

2. Okres rozbudowy – tworzenie nowej infrastruktury

Od momentu, kiedy zorientowano się, że nawet gdyby Uniwersytet otrzymał wszystkie budynki, o które się starał, nie rozwiązałyby to problemu braku pomieszczeń, rozpoczął się okres planowania budowy nowych obiektów. Powstał pomysł wybudowania nowego gmachu głównego i przeznaczenia Collegium Minus i Maius w całości na cele dydaktyczne²⁰⁸. Koncepcja ta miała wiele dobrych stron, choćby taką, że zakotwiczyła Uniwersytet w centrum miasta, gdyż w planach główny gmach usytuowany był w parku między Collegium Minus i Maius. Zwyciężyły jednak względy praktyczne i zdecydowano się na budowę kilku budynków o mniejszych gabarytach, przeznaczonych dla poszczególnych katedr i zakładów wydziałowych. Idea budowy nowego, reprezentacyjnego gmachu dla Uniwersytetu kilkakrotnie jeszcze wracała w okresie międzywojennym, jednakże nigdy nie została zrealizowana²⁰⁹.

Już w grudniu 1919 r. Senat uchwalił powołanie osobnego uniwersyteckiego biura budowlanego, którego kierowanie powierzono w początkach 1920 r. Stefanowi Cybichowskiemu – wkrótce jego miejsce zajął Edward Madurowicz²¹⁰. W biurze budowlanym rozpoczęto projektowanie i budowę kilku ważnych dla Uniwersytetu gmachów.

Pierwsze plany nowych budowli zaczęły powstawać już w listopadzie 1919 r. Zachował się szkic pisma z tego czasu skierowanego do biura budowlanego przy rejeencji poznańskiej z zapytaniem o stopień zaawansowania prac nad projektem

²⁰⁷ AUAM, Protokoły z posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/8, posiedzenie z 15 grudnia 1927 r., pkt 10, s. 33–34. Regulamin domów akademickich miał być wzorowany na regulaminie Nowego Domu Akademickiego przyjętego w maju 1927 r. – regulamin zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/303.

²⁰⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/243, R. Sławski, Uwagi nad zamiarem rozpisania konkursu na projekta zabudowań Wszechnicy przy ul. Grunwaldzkiej.

²⁰⁹ Np. podczas obrad Senatu w początku 1929 r., zob. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 22 lutego 1929 r., pkt 11, s. 62; por. też *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1927/28 za rektoratu prof. dra Jana Grochmalickiego i otwarcie roku szkolnego 1928/29 przez nowego rektora prof. dra Edwarda Niezabitowskiego w dniu 14 października 1928 roku*, Poznań 1928, s. 16, gdzie prof. J. Grochmalicki, przedstawiając sprawozdanie z działalności Uniwersytetu w roku akademickim 1927/1928, mówił: „[...] budowa monumentalnego gmachu uniwersyteckiego, któryby pomieścił urzędy, seminaria humanistyczne i prawnicze oraz pewną ilość sal wykładowych, jest wprost nagląca”.

²¹⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/719, s. 3, Regulamin biura budowlanego; Protokoły z posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z dnia 7 grudnia 1919 r., pkt 6; posiedzenie z 22 lutego 1920 r., pkt 4. Na temat E. Madurowicza zob. *Collegium Anatomicum w Poznaniu*, s. 26–27.

gmachu uniwersyteckiego usytuowanego na działce na tyłach Urzędu Osadniczego. Okazało się jednak, że tamtejszy grunt nie osiadł jeszcze odpowiednio po likwidacji zabudowań fortecznych i lokalizacja budynków w tym miejscu nie była wskazana. Zwrócono wówczas uwagę na teren naprzeciw gimnazjum Marcinkowskiego przy ul. Grunwaldzkiej.

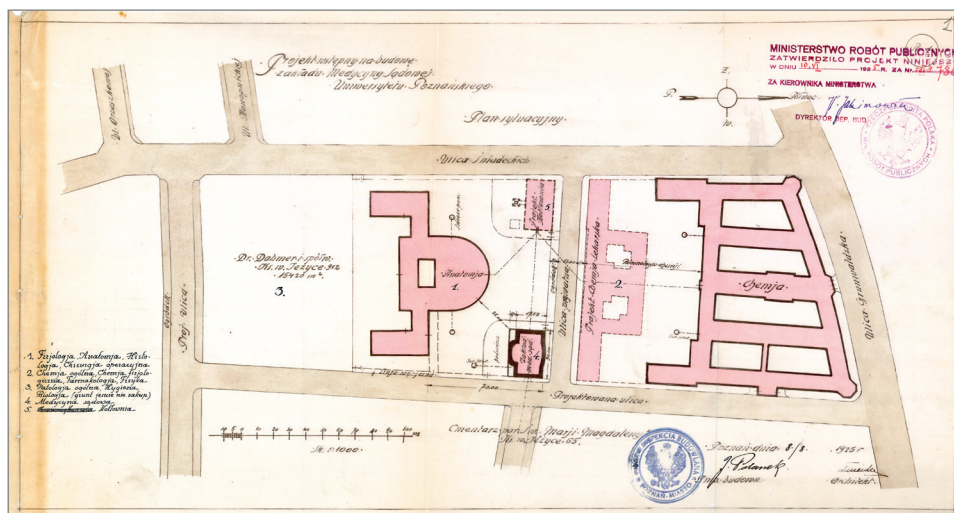
Przy okazji pozyskania terenów wojskowych przy ul. Grunwaldzkiej architekt S. Cybichowski, wówczas urzędnik Wydziału Budownictwa Regencji Poznańskiej, przesłał w listopadzie 1919 r. do rektora H. Świącickiego pismo omawiające koncepcję budowy obiektów na tym obszarze. Wskazał, że przy ul. Grunwaldzkiej powinien stanąć gmach główny Uniwersytetu, dwa gmachy dla seminariów, siedziba studium wychowania fizycznego i budynek przeznaczony na przechowywanie zbiorów z historii sztuki i archeologii. Kolejne budynki uniwersyteckie winny powstawać w pobliżu tych przy ul. Grunwaldzkiej, najpewniej na Jeźyczach. S. Cybichowski proponował, aby były to gmachy dla około 10 zakładów i instytutów medycznych, fizycznych i geologicznych oraz powinny stanowić – wzorem tych przy ul. Grunwaldzkiej – zwarty kompleks i mieć połączenie z centrum uniwersyteckim linią tramwajową. Trzecim skupiskiem gmachów uczelnianych byłby w takim wypadku Sołacz, gdzie królowałyby nauki zoologiczne²¹¹. Większość z tych propozycji nigdy nie została wprowadzona w życie, jednakże ich echa można rozpoznać w późniejszych planach rozwoju Uniwersytetu, komponowanych już po II wojnie światowej.

Działki przy ul. Grunwaldzkiej, na których zaczęto budowę nowych gmachów, przekazał uczelni w kwietniu i maju 1921 r. minister spraw wojskowych Kazimierz Sosnkowski, wyłączając je z terenów posiadanych przez armię²¹². Bardziej konkretne rysunki oraz obliczenia inwestycji wykonano na przełomie 1920 i 1921 r., i rozesłano je do konsultacji. Budżet na ten cel został zabezpieczony w ministerialnym Departamencie Robót Publicznych. W pierwotnych planach znalazły się trzy gmachy: dla chemii Wydziału Filozoficznego, dla chemii Wydziału Lekarskiego oraz dla anatomii opisowej²¹³. Zakładano, że będą jednopiętrowe i ukończone zostaną w 1924 r. Planowano, że budynki chemii dla dwóch wydziałów będą stanowić jedną całość, zaś budynek anatomii, Col-

²¹¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/243, pismo S. Cybichowskiego do rektora Świącickiego z 20 listopada 1919 r. Wraz z pismem S. Cybichowski przysłał także propozycje programów budowlanych i ogłoszeń konkursowych.

²¹² A. Wrzosek, *Uroczystość poświęcenia kamieni węgielnych*, s. 9. Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 6 maja 1921 r., pkt 25. AUAM, Rektorat, sygn. 15/241, protokół z posiedzenia w sprawie budowy gmachu chemii z 6 września 1920 roku; Rektorat, sygn. 15/243, sygn. 15/243, pismo do biura budowlanego przy rejencji poznańskiej z 28 listopada 1919 roku; pismo rektora do Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 16 kwietnia 1921 z prośbą o przekazanie gruntu przy ul. Grunwaldzkiej z powołaniem się na uchwałę Senatu.

²¹³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/241, protokół z posiedzenia w sprawie budowy gmachu chemii z 6 września 1920 r.; wstępne opisy i koszty z lipca 1921 r.

24. Pomiędzy zaprojektowanymi już budynkami Collegium Chemicum i Anatomicum w połowie lat dwudziestych planowano wybudowanie dodatkowego gmachu dla chemii lekarskiej (z numerem 2), medycyny sądowej (z numerem 4) oraz kotłowni (z numerem 5). Na planie zwraca uwagę projektowana ulica, biegnąca równolegle do ul. Śniadeckich, która później, w 1927 r. otrzymała nazwę rektora Święcickiego, oraz niezrealizowana ulica, łącząca ul. Śniadeckich i Święcickiego. Ostatecznie, kotłownia powstała w miejscu projektowanego gmachu medycyny sądowej. Budynek ten od 1938 r. i podczas okupacji był rozbudowywany, a po wojnie otrzymał nazwę Collegium Kopernickiego (ob. Collegium prof. Jana Chmiela). Gmach chemii lekarskiej nigdy nie powstał.

legium Anatomicum, powstanie w tylnej części działki przy ul. Grunwaldzkiej²¹⁴. Pierwsze szkice gmachów chemii i anatomii przygotował E. Madurowicz, zaś rozbudowywał projekty, szczególnie w końcowej części budowy, Roger Sławski²¹⁵. W 1921 r. Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej przyznało na inwestycję kredyt w wysokości 80 mln marek; ze względu na postępującą inflację fundusze te wyczerpywały się błyskawicznie²¹⁶. 28 listopada 1921 r. wmurowano cztery kamienie węgielne pod gmachy uniwersyteckie, jednak nie zmieniło to wiele w zaawansowaniu robót budowlanych. Na wiosnę kolejnego roku prace z braku środków finansowych zostały całkowicie wstrzymane; kontynuowano je w różnym tempie w kolejnych latach. Starano się wygospodarowywać choćby drobne kwoty na budowę gmachów przy ul. Grunwaldzkiej²¹⁷.

²¹⁴ Tamże, Opis przygotowań do projektowania, inspiracji projektowych oraz opis architektoniczny samych gmachów Collegium Chemicum i Anatomicum zob. S.P. Kubiak, *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919–1939*, Warszawa 2014, s. 106–111.

²¹⁵ Zob. G. Klause, *Roger Sławski. 1871–1963. Architekt*, Poznań 1999, s. 182–184; *Collegium Anatomicum w Poznaniu*.

²¹⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 15/243, pisma do ministerstwa z dnia 27 października 1921 r.

²¹⁷ Por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1923/24*, s. 17–19.

Budowa gmachów dla zakładów chemicznych i anatomicznych przy ul. Grunwaldzkiej nie przebiegała według pierwotnych planów. Projekty z połowy lat dwudziestych zakładały bowiem, że pomiędzy budynkiem chemii i gmachem anatomii miał stanąć budynek medycyny sądowej lub anatomii sądowej. Przeszkodą w realizacji tego przedsięwzięcia była planowana ulica, łącząca ulice Śniadeckich i Świąteczkiego. Uniwersytet zaczął zatem starania o zmianę planów miejskich odnośnie przebiegu tej arterii. Kwestia budowy gmachu dla medycyny sądowej w tym miejscu nigdy nie wyszła poza wstępne plany²¹⁸. Budynek zakładów medycyny sądowej w jednym z dokumentów zlokalizowany miał być także na działce między ul. Marcelińską a Bukowską, jednak nic bliżej nie wiadomo na ten temat²¹⁹.

Budowa gmachów chemii i anatomii musiała wzbudzać skrajne emocje wśród profesorów innych uniwersyteckich specjalności. Chemików posądzano o megalomanię i chęć zbudowania obiektu zbyt potężnego jak na potrzeby poznańskiej uczelni. W istocie, planowane Collegium Chemicum było gmachem sporych rozmiarów, w ostatecznym projekcie czterokondygnacyjnym z czterema wewnętrznymi dziedzińcami, obejmującym kwartał od ul. Śniadeckich do ul. Świąteczkiego. Kontrowersje związane z powstaniem budynku zmusiły profesorów chemii do wydania specjalnej broszury, w której bronili swoich racji i wskazywali na kłopoty kadry profesorskiej i studentów w zajmowanych dotychczas pomieszczeniach²²⁰.

Budowa obydwu gmachów: chemii i anatomii postępowała bardzo wolno. W styczniu 1925 r. przeprowadzono kontrolę placu budowy, która dostrzegła trudności w kredytowaniu prac budowlanych. Wówczas mury gmachów już stały²²¹, jednak do zakończenia budowy było jeszcze daleko. Ratunkiem okazał się pomysł sformułowany w początku 1927 r., aby obydwa budynki wykorzystać podczas Powszechnej Wystawy Krajowej organizowanej z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości. Po zgodzie komitetu organizacyjnego, kredyty na zakończenie inwestycji przyznano w maju następnego roku²²². Teren pomiędzy gmachami anatomii i chemii wykorzystano na tzw. wystawę rządową, przekształcając go w stylowy park z alejkami spacerowymi, ławkami i rzeźbami. Pierwszy budynek przeznaczono na Pałac Sztuki, zaś drugi na Pałac Rządowy, gdzie

²¹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/824.

²¹⁹ Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/242, program na budowę zakładu medycyny sądowej dla Uniwersytetu w Poznaniu.

²²⁰ *O budowie Instytutu Chemicznego dla Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Poznańskiego. Rzecz drukowana jako rękopis przez profesorów chemii tegoż wydziału*, Poznań 1923. Broszurę określoną jako „Ścisłe tajną” sygnowali profesorowie A. Gałęcki, K. Hrynakowski, A. Korczyński i T. Miłobędzki.

²²¹ APP, Inspekcja budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 97, k. 141 i nn.

²²² AUAM, Rektorat, sygn. 15/245. Zob. przede wszystkim *Collegium Anatomicum w Poznaniu; 90 lat studiów lekarskich*, s. 34–35; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego. Otwarcie i sprawozdanie za rok akademicki 1926/27 w czasie rektoratu prof. dra Jana Grochmalickiego oraz inauguracja roku akad. 1927/28*, Poznań 1927, s. 23.

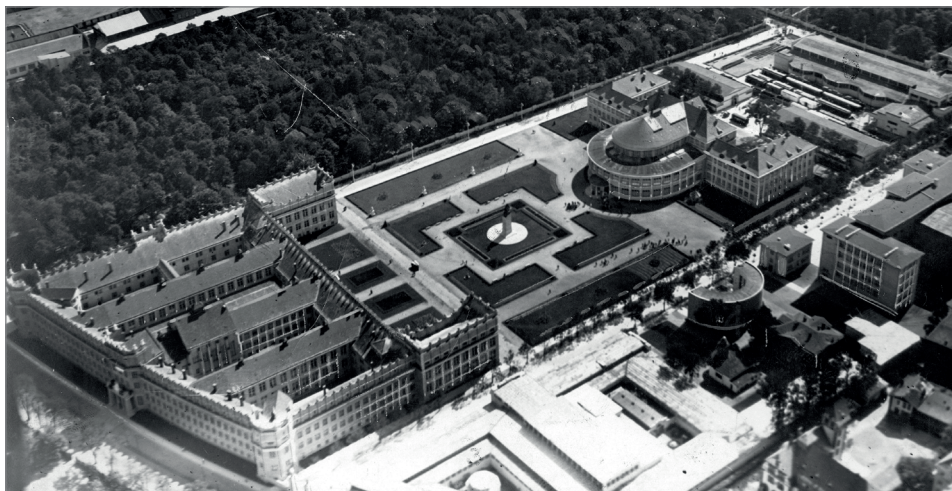
25. Fotografia przedstawia gmach Collegium Anatomicum podczas kontroli placu budowy w styczniu 1925 r. Budynek bez pokrycia dachu i zamontowanych okien i drzwi. Na placu budowy można dostrzec spory nieporządek.

przedstawiano osiągnięcia poszczególnych ministerstw²²³. Prace wykończeniowe i adaptacyjne trwały niemal do samego otwarcia wystawy. Po jej zakończeniu budynki opróżniono z ekspozycji, pozostawiając je wykończone, ale nieprzystosowane do prowadzenia badań naukowych i dydaktyki. Walka o fundusze rozpoczęła się na nowo. Podział pomieszczeń uchwalono podczas posiedzenia senatu 17 stycznia 1930 r.²²⁴ Rektor Stanisław Kasznica po konsultacjach z Senatem zwracał uwagę, że najpierw należy ostatecznie zakończyć prace w budynku chemii, którego budowa była bardziej zaawansowana, a następnie gmach anatomii. Perspektywa chronologiczna zamykała się na roku 1931 dla chemii i 1933 dla anatomii²²⁵. Ostatecznie gmachy te zostały obsadzone między 1932 a 1934 r.,

²²³ Por. artykuły w „Echo Powszechnej Wystawy Krajowej w r. 1929”, 1928, r. 2, nr 4; *Wystawa rządowa na Powszechnej Wystawie Krajowej*, Poznań 1929; M. Treter, *Sztuka polska i polskie życie (Dział sztuki na P.W.K. w Poznaniu i dziesięciolecie 1918–1928)*, Kraków–Warszawa 1930; por też G. Klause, *Roger Sławski*, s. 182–184; *Collegium Anatomicum w Poznaniu*.

²²⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/10, załącznik I do protokołu Senatu Akademickiego z 17 I 1930, pkt 5-a, s. 77–79

²²⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 15/247, pismo rektora do Ministerstwa WRiOP z 21 marca 1931 r. Do komasacji kredytów z kilku inwestycji w jedną włączono także gmach kliniki neurologicznej, którą bu-

26. Gmachy Collegium Chemicum i Anatomicum udało się ukończyć dzięki funduszom przeznaczonym na organizację Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r. Budynek zostały włączone do tzw. terenu „B” wystawy i pomieściły ekspozycje związane z polską sztuką – Pałac Sztuki (Collegium Anatomicum) oraz prezentujące działania rządu polskiego – Pałac Rządowy (Collegium Chemicum). Pomiedzy nimi urządzono reprezentacyjny ogród z modelem pomnika lotnika projektu Edwarda Wittiga oraz szpalerami posągów dłuta Stanisława Jakubowskiego. Efektowne zdjęcia z tej części wystawy były bardzo często reprodukowane w albumach, czasopismach, gazetach czy publikacjach omawiających architekturę PeWuKi.

27. Gmach Pałacu Sztuki (Collegium Anatomicum) w czasie Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r. z pomnikiem lotnika i szpalerem rzeźb. Wykończone na PeWuKę obiekty uniwersyteckie musiano następnie remontować, dostosowując je i wyposażając odpowiednio do potrzeb akademickich. Zajął to kolejne 4–5 lat.

28. Collegium Chemicum, podczas Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r. Pałac Rządowy został oddany do użytku uniwersyteckiego w 1934 r. Widok zbiegu ulic Grunwaldzkiej i Święcickiego.

a zwolnione miejsca w Collegium Minus i Maius wywołały wspomnianą już największą lawinę przeprowadzek różnych zakładów i biur uniwersyteckich.

Kłopoty budżetowe lat dwudziestych nie pozwoliły rozpocząć prac przy budowie gmachu anatomii sądowej. Podobnie jak pierwotnie planowane jako odrębne budynki gmachy chemii dla Wydziału Filozoficznego (Humanistycznego) oraz Wydziału Lekarskiego, które na etapie projektowania połączone zostały w jeden, tak i budynki anatomii opisowej i sądowej z czasem zaczęto rozpatrywać łącznie. Jeszcze w końcu 1927 r. łudzono się, że gmach anatomii sądowej stanie między powstającymi budynkami chemii i anatomii opisowej²²⁶, ale po zakończeniu PeWuKi do tych planów już nie wrócono.

Spory ruch inwestycyjny w okresie międzywojennym można także obserwować na Sołacz, na terenach zajmowanych przez Wydział Rolniczo-Leśny. Niedługo po jego otwarciu w 1919 r., dzięki wsparciu Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej,

downo na terenie narożnikowej działki między ulicami Bukowską a Szamotulską. Por. AUAM, Rektorat, sygn. 15/166.

²²⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/8, posiedzenie z 15 grudnia 1927 r., pkt 5, s. 31. Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 15/242, program na budowę zakładu medycyny sądowej dla Uniwersytetu w Poznaniu (lokalizacja gmachu została określona dość ogólnie między drogą do Marcelina a ul. Bukowską).

29. W folwarku sołackim, w którym rozlokował się Wydział Rolniczo-Leśny, znajdowało się kilka obiektów, które w ciągu lat dwudziestych zaadaptowano na potrzeby naukowo-dydaktyczne. Do takich należała dawna gorzelnia, przebudowana przed 1930 r. dla zakładów zajmujących się hodowlą zwierząt.

zaczęto budowę gmachu chemii ogólnej dla studentów tego Wydziału według projektu S. Cybichowskiego. Obiekt powstawał w trzech etapach między 1920 a 1925 r.²²⁷ Oddana do użytku w 1921 r. część budynku była pierwszym w niepodległej Polsce nowo zbudowanym obiektem uniwersyteckim²²⁸. Kolejne fragmenty budynku powstały mniej więcej w odstępach trzyletnich. Po sfinalizowaniu budowy gmachu chemii ogólnej Wydział Rolniczo-Leśny przystąpił w 1925 r. do zaadaptowania budynku dawnej gorzelnii, znajdującej się naprzeciw dworu, gdzie od 1929 r. znalazło lokum kilka zakładów²²⁹. W sołackim folwarku Wydział Rolniczo-Leśny powstało także kilka obiektów „lekkiej architektury” gospodar-

²²⁷ S. Glixelli, *Zakład Chemii Ogólnej*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 93–94; J. Broda, *Historia studiów rolniczych i leśnych*, s. 62; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1924/25 za rektoratu prof. dr. Stanisława Dobrzyckiego*, Poznań 1929, s. 5; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektonicznych i budowlanych, Budynek Zakładu Chemii Ogólnej, ul. Wojska Polskiego 75 (A. Pryszczewski, W. Sobkowski, 1994); S.P. Kubiak, *Modernizm zapoznany*, s. 113–114.

²²⁸ A. Wrzosek, *Uroczystość poświęcenia kamieni*, s. 7. *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 130–131. Budynek znajduje się przy obecnej ul. Wojska Polskiego 75. AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 3119, Sprawozdanie w sprawie budowy chemii ogólnej dla Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego z dnia 20 listopada 1923, krótki opis budowy i plany inwentaryzacyjne; *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 595; A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 115.

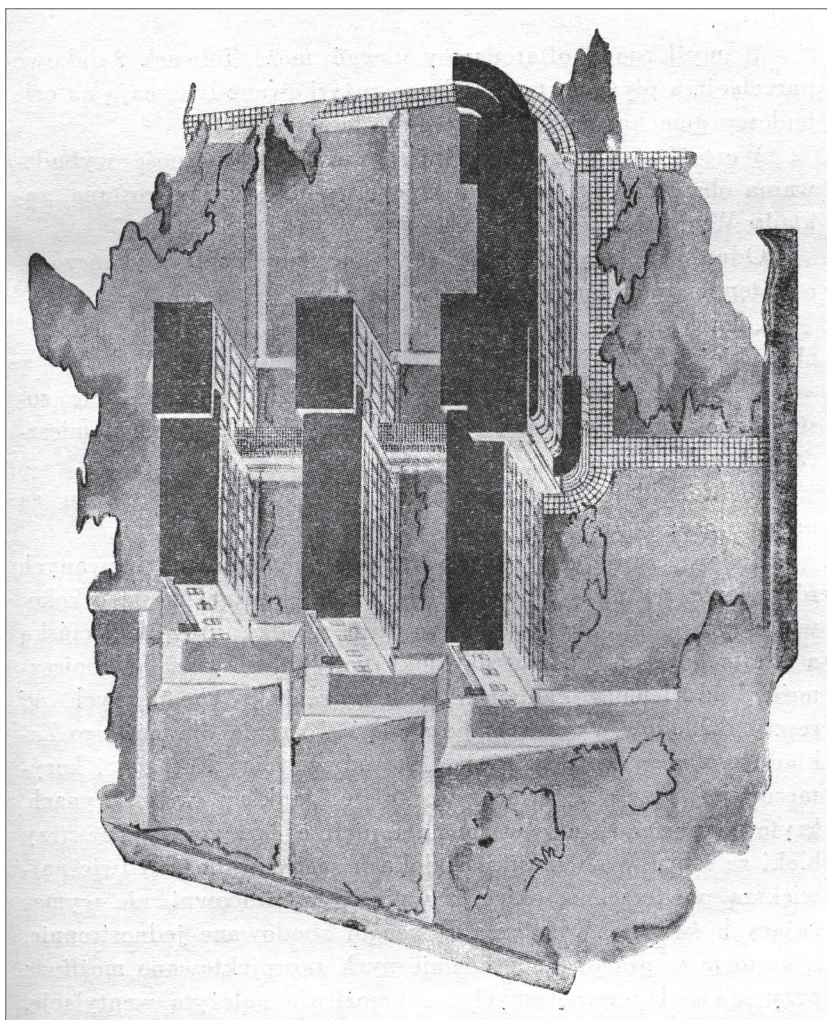
²²⁹ Z. Moczarski, *Zakład Hodowli Ogólnej Zwierząt*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 210; M. Pańkowski, *Zakład Szczegółowej Hodowli Zwierząt*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 217; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Budynek Katedry Hodowli Bydła i Katedry Użytkowania Lasu, ul. Wojska

30. Budynek chemii ogólnej Wydziału Rolniczo-Leśnego był pierwszym gmachem w niepodległej Polsce zbudowanym na potrzeby szkoły wyższej. Powstawał w latach 1920–1925 w trzech etapach; uruchamiano stopniowo kolejne pawilony. Fotografia górna przedstawia fasadę ogrodową gmachu środkowego, zaś fotografia dolna widok od strony ul. Gołęcińskiej (ob. Wojska Polskiego).

czej, jak np. stodoła selekcyjna, kurnik, warsztat mechaniczny, szklarnie, których z reguły nie rejestrują zestawienia nieruchomości Uniwersytetu Poznańskiego.

Symboliczna w kontekście funkcjonowania Wydziału Rolniczo-Leśnego była budowa centralnego gmachu, którą planowano już w początkowym okresie jego funkcjonowania w Uniwersytecie. Pierwotna koncepcja zakładała budowę trzech

31. Gmach centralny Wydziału Rolniczo-Leśnego (proj. Lucjan Wejchert, początek lat 30. XX w.) miał składać się z trzech segmentów, usytuowanych równolegle, wzdłuż ul. Gołęcińskiej (dziś Wojska Polskiego). Mimo wmurowania kamienia węgielnego już w 1921 r. i starań o finanse, budynek nigdy nie powstał. Zastąpiło go Collegium Cieszkowskich, którego budowę rozpoczęto w 1937 r.

Polskiego (71A), dawna gorzelnia (A. Pryszczewski, W. Sobkowski, 1994); J.G., *Nowy gmach Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kurier Poznański” nr 139 z 18 VI 1925, s. 3.

czteropiętrowych budynków, równoległych do ul. Gołęcińskiej. Zakładano, że powstaną one etapami i staną się siedzibą podstawowych zakładów Wydziału²³⁰. Później zdano sobie sprawę, że funduszy nie wystarczy na tak dużą inwestycję, dlatego też zlecono zaprojektowanie koncepcji gmachów.

W końcu 1921 r. rozpoczęto starania o pozyskanie środków na budowę czterech budynków uniwersyteckich. Podczas październikowego posiedzenia Senatu relacjonowano: „Pan Minister Wybicki oświadcza, że wyasygnował już sumę 300 000 000 mk na budowę gmachów uniwersyteckich. Premier Ponikowski oświadczył, że należy jeszcze w tym roku rozpocząć budowę wszystkich czterech gmachów uniwersyteckich i przedstawić na nie kosztorys”²³¹. Owe cztery gmachy to będące na wstępnym etapie inwestycji budynki chemii dla Wydziału Filozoficznego i anatomii dla Wydziału Lekarskiego, oraz dopiero planowane – chemii dla Wydziału Lekarskiego i główny gmach Wydziału Rolniczo-Leśnego czyli ten, o którym teraz mowa. Jak wspominałem, Uniwersytet urządził uroczyste poświęcenie i wmurowanie kamieni węgielnych wszystkich czterech gmachów. Odbyło się ono w końcu listopada 1921 r. z udziałem premiera Antoniego Ponikowskiego i kardynała Edmunda Dalbora²³².

W 1933 r. rektor Stanisław Runge utworzył fundusz budowy, ale środki zaczęto zbierać znacznie wcześniej. W początkach 1928 r. kurator folwarków uniwersyteckich prof. Edward Schechtel przedstawił Radzie Wydziału projekt zbycia około 10 ha gruntów pozyskanych z parcelacji folwarku w Żabikowie. Po uzyskaniu zgody na ich podział od ofiarodawcy Augusta hr. Cieszkowskiego przystąpiono do sprzedaży, a w latach późniejszych dzielono kolejne fragmenty majątku²³³. Uzyskane dochody zasilły fundusz budowy nowego gmachu, który na cześć ofiarodawcy, jego matki Haliny i ojca Augusta nazwano Collegium Cieszkowskich²³⁴.

²³⁰ *Budowa centralnego gmachu Wydziału Rolniczo-Leśnego*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 414–417. Pierwsze szkice gmachu sporządził Stefan Sawicki, jednakże zostały one odrzucone. Powstały zatem nowe projekty autorstwa Łucjana Michałowskiego, które przez kolejne lata nie znalazły możliwości realizacji. Patrz. AUPP, teczka nr 117, część II, pismo z maja 1936 r. do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Por też. *Dzieje akademickich studiów leśnych w Poznaniu. 1919–2009. Nauka dla praktyki leśnej*, pod red. J. Brody, Poznań 2009, s. 26–27.

²³¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/2, posiedzenie z 29 października 1921 r., pkt 2, s. 150–151.

²³² A. Wrzosek, *Uroczystość poświęcenia kamieni*, s. 131; AUAM, Rektorat, sygn. 15/230, materiały przygotowane przez Uniwersytet dla premiera Ponikowskiego w pismach z 27 listopada 1921 r.; *Akt erekcyjny gmachów Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kurier Poznański” nr 275 z 30 XI 1921, s. 6–7.

²³³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/727; sygn. 15/725, notatka „pro memoria” prof. Grochmalickiego z 3 września 1928 r.; sygn. 15/332; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/15, posiedzenie z 31 stycznia 1935 r., pkt 4, s. 22–23 (uchwała w sprawie sprzedaży rozparcelowanego folwarku Żabikowo). AUPP, teczka nr 118, Zestawienie przychodu osiągniętego za sprzedane parcele na folwarku w Żabikowie; teczka nr 117 – część II, Sprawozdanie z parcelacji folwarku Żabikowo w czasie od 30 IV 1936 r. do dnia 29 V 1937 r.

²³⁴ Folwark Żabikowo obejmował łącznie 96 ha roli, łąk i pastwisk. AUPP, oznaczenie teczki 117, część II, Budowa gmachu Collegium Cieszkowskich, Pismo rektora Rungego do Kuratora folwarków

Na przedostatnim posiedzeniu Senatu w roku akademickim 1929–1930 podjęto uchwałę o przyjęciu programu budowy głównego gmachu Wydziału Rolniczo-Leśnego²³⁵. Następnie zlecono projekt szczegółowy budynku²³⁶. W sierpniu 1934 r. wybrano architekta Lucjana Wejcherta jako wykonawcę projektu oraz skonsultowano się z profesorami w celu podziału miejsca w przyszłym gmachu. W projektowanie zaangażowany był także architekt Stefan Sawicki²³⁷. Program budowy był ustalany szczegółowo na poziomie Wydziału, Uniwersytetu i Ministerstwa.

W listopadzie 1935 r. ustalono, że głównym gmachem Wydziału będzie powstające właśnie Collegium Cieszkowskich, połączone następnie z budynkiem Zakładu Fizjologii Roślin²³⁸. W 1936 r. planowano wybudowanie pierwszego skrzydła, a następnie drugiego, które umożliwi połączenie budynków, jednakże prace ostatecznie ruszyły dopiero w 1937 r., kontynuowano je w czasie II wojny światowej, a zakończono krótko po niej²³⁹.

Nieustanne kłopoty związane z brakiem odpowiednich pomieszczeń zgłaszał Wydział Lekarski. Dotyczyły one głównie klinik, gdyż zakłady teoretyczne Wydziału rozlokowały się w obszernych przestrzeniach Collegium Medicum. Wspominałem już o nieudanych próbach przejęcia zakładu diakonisek, który mógłby rozwiązać szereg problemów lokalowych. O niedokończonej budowie kliniki psychiatrycznej na gruntach jeżyckich będzie jeszcze mowa. Z nieznanych powodów nie udało się także doprowadzić do końca prac remontowych

uniwersyteckich z dnia 18 listopada 1933 r. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 13 maja 1932 r., pkt 5, s. 58, gdzie gmach określony jest jako fundacji im. Haliny Cieszkowskiej; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/15, posiedzenie z 2 września 1934 r., pkt 16, s. 3; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/15, posiedzenie z 31 stycznia 1935 r., pkt 4, s. 22–23; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/16, posiedzenie z 8 listopada 1935 r., pkt 4, s. 7; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/18, posiedzenie z 4 lipca 1938 r., pkt 9; AUAM, Rektorat, sygn. 15/726, Uwagi o parcelacji części folwarku Żabikowo, własność Uniwersytetu Poznańskiego z dnia 21 stycznia 1932 roku; Sprawozdanie z parcelacji folwarku uniwersyteckiego Żabikowo z dnia 9 grudnia 1933 roku; Sprawozdanie z parcelacji folwarku Żabikowo w czasie od 3 września 34 do 4 września 35. E. Schechtel, T. Młynarski, *Folwark Żabikowo*, [w:] *Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie*, s. 410–413; *Budowa centralnego gmachu Wydziału Rolniczo-Leśnego*, [w:] tamże, s. 414–417.

²³⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/10, posiedzenie z 20 czerwca 1930 r., pkt 18, s. 126.

²³⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/11, posiedzenie z 14 listopada 1930 r., pkt 8, s. 20.

²³⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 15/301; AUPP, teczka nr 117 – część II, sprawozdanie z posiedzenia Rady Wydziału z 14 listopada 1936 r.

²³⁸ AUPP, teczka nr 117, część II, posiedzenie z posiedzenia Komisji wybranej do opracowania projektu rozbudowy zakładów naukowych Wydziału Rolniczo-Leśnego z dnia 6 listopada 1935 r., s. 1; AUAM, Rektorat, sygn. 15/301.

²³⁹ AUPP, teczka nr 11, część II, pismo dziekana Wydziału Rolniczo-Leśnego do Rektora z dnia 14 listopada 1935 r., s. 2; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa: Collegium Cieszkowskich (A. Pryszczewski, W. Sobkowski, 1994). Prace żelbetowe zostały wykonane przez firmę Eicke i Lewandowski, patrz AUAM, Rektorat, sygn. 15/301.

w klinice położniczej²⁴⁰. Rozpoczęto za to przebudowę Collegium Marcinkowskiego na Wildzie, gdzie od połowy lat trzydziestych zwolniło się miejsce po przeprowadzce do nowego gmachu Zakładu Anatomii. Ministerstwo WRiOP przyznało na rozbudowę obiektu kredyt w wysokości blisko 2 mln zł. Zakładano, że do istniejącego budynku dobudowane zostanie trzecie piętro oraz dwa nowe skrzydła. Rada Wydziału Lekarskiego, a szczególnie ówczesny dziekan Stefan Dąbrowski wysunęli konkurencyjny pomysł budowy oddzielnych pawilonów w parku przy Collegium na Wildzie, na co z kolei nie chciało zgodzić się Ministerstwo. W październiku 1937 r. zwołano specjalne zebranie w sprawie rozbudowy Collegium Marcinkowskiego, w którym obok profesorów Wydziału Lekarskiego wzięli udział przedstawiciele resortu²⁴¹. W anonimowej notatce sporządzonej po tym spotkaniu, przesłanej do Ministerstwa pisano gorzko o „paradoksalnej sytuacji”, w której gotowy projekt i fundusze nie są wykorzystywane ze względu na „poboczne egoistyczne cele i indywidualne zamiary niektórych kierowników klinik i zakładów”. Dalej pisano, że podawane powody niepodjęcia prac są „wg Ministerstwa małostkowe wobec dużego celu, jaki Uniwersytet wreszcie mógłby osiągnąć po kilkunastoletnim wyczekiwaniu”²⁴². Opór profesorów Wydziału Lekarskiego został ostatecznie przełamany i w 1938 r. na podstawie planów sporządzonych przez Władysława Czarneckiego rozpoczęto rozbudowę i przebudowę gmachu. Wykonano podstawowe prace, ale ich dalszą realizację przerwała wojna²⁴³. Po jej zakończeniu prace wznowiono dopiero pod koniec lat czterdziestych, jednak wówczas były one już prowadzone przez Akademię Lekarską, wydzieloną w 1950 r. z Uniwersytetu Poznańskiego.

Kłopoty lokalowe dotyczyły, jak już nadmieniałem, także studentek i studentów, którzy potrzebowali odpowiednich miejsc do mieszkania w Poznaniu. Skłoniły one władze uniwersyteckie do starań o budowę domów akademickich. Należało zbudować nowe, pojemne gmachy, które mogłyby zaspokajać potrzeby studiującej młodzieży przez wiele lat.

Najpierw rozpoczęto przygotowania do budowy domu akademickiego dla studentów Wydziału Rolniczo-Leśnego na Sołaczu (Dom Rolników i Leśników, nazywany też Domem Akademickim na Sołaczu). Obiekt o klasycyzujących elementach kojarzył się z tzw. „polskim dworkiem”. Roger Sławski zaprojektował

²⁴⁰ Zob. na ten temat szeroko A. Paradowska, *Przeciw chorobie*, s. 215–243 oraz H. Grzeszczuk-Brendel, *Szpitala na peryferiach. Szpital Żydowski Fundacji Abrahama Rohra, i Ginekologiczno-Położniczy Szpital Kliniczny Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 2007, nr 4, s. 96–105.

²⁴¹ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 248, s. 13–14.

²⁴² Tamże, s. 15–19, cytaty ze strony 19.

²⁴³ A. Paradowska, *Przeciw chorobie*, s. 246–248; W. Czarnecki, *Wspomnienia architekta*, t. 2: 1931–1939, oprac. H. Grzeszczuk-Brendel, G. Kodym-Kozaczko, Poznań 2006, s. 149–150.

32. Dom Akademicki na Sołaczu zwany także Domem Rolników i Leśników, zbudowany w latach 1927–1928, ukończony przed Wystawą Krajową w 1929 r. Projektował go Roger Sławski w charakterystycznym dla siebie stylu dworskowym. W gmachu mieściły się sale zebrań i pokoje mieszkalne na piętrze.

go około 1920 r., a wybudowany został w latach 1927–1928²⁴⁴. W Domu Akademickim na Sołaczu mieściły się oddzielne kluby rolnika i leśnika, stołówka oraz różnego rodzaju biura organizacji studenckich, a na piętrze, a raczej w mansardzie znajdowało się kilkanaście pokoi mieszkalnych²⁴⁵. Gmach ten uwzględniono podczas przygotowań do Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r., stąd jego budowa znacznie przyspieszyła przed tym wydarzeniem²⁴⁶. W połowie 1928 r. ówczesny kurator Uniwersytetu do spraw młodzieży prof. A. Wrzosek donosił rektorowi, że dom na Sołaczu już został ukończony.

W połowie 1922 r. Senat zdecydował o budowie ogólnouniwersyteckiego domu akademickiego oraz domu dla studentów medycyny²⁴⁷. W 1925 r. Senat wystąpił do Komisji Rozbudowy Miasta Poznania o przyznanie dwóch parcel.

²⁴⁴ G. Klause, *Roger Sławski*, s. 179–180.

²⁴⁵ *Historia Koła Leśników. 1919–2009*, pod red. J. Szabana, Poznań 2009, s. 23–24.

²⁴⁶ „Echo Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu w r. 1929” 1928, r. 2, nr 4, s. 61. W czasopiśmie tym podawano, że w Domu Akademickim na Sołaczu (Kasynie Rolników i Leśników) znajdują się trzy sale i 20 pokoi mieszkalnych; S.P. Kubiak (*Modernizm zapoznany*, s. 114), który nazywa gmach domem akademickim Przylesie, podczas gdy budynek o tej nazwie został zbudowany w tym miejscu w okresie powojennym, podaje też inny rozkład pomieszczeń wewnątrz gmachu.

²⁴⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 16 czerwca 1922 r., pkt 9, s. 143.

Pierwsza przeznaczona miała być na budowę uniwersyteckiego szpitala-kliniki, a położona była na tyłach Collegium Medicum. Druga, na której miał powstać dom akademicki, znajdowała się przy Wałach Leszczyńskiego²⁴⁸ i została przekazana protokolarnie w maju 1927 r.²⁴⁹ Przyznanie Uniwersytetowi gruntu ustabilizowało prawną sytuację terenu, na którym już od 1925 r. prowadzona była inwestycja. Pierwotnie zakładano, że Nowy Dom Akademicki zostanie zbudowany – przynajmniej częściowo – z funduszy zaczerpniętych z tzw. części studenckiej chesnego, wpisowego i opłat akademickich²⁵⁰. Później jednak zaczęto poszukiwać sponsorów. Wojewoda powołał Poznański Komitet Wojewódzki, który zajmował się zbieraniem środków na budowę domu akademickiego, zastąpiony w połowie lat trzydziestych przez Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży Akademickiej. Komitet wydał specjalne cegiełki w postaci pocztówek z wizerunkiem przyszłego akademika²⁵¹, a po zakończeniu budowy i uruchomieniu domu przekazał go Uniwersytetowi²⁵².

Gmach powstawał od 1925 do 1927 r., a ukończenie wnętrza przyspieszono ze względu na potrzebę wykorzystania go jako hotelu podczas Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r.²⁵³ Budynek postawiony jest na planie prostokąta, z dłuższym bokiem równoległym do Wałów Leszczyńskiego. Elewacja frontowa jest cofnięta w stosunku do linii zabudowy, a boczne skrzydła wysunięte są przed elewację w stronę ulicy. Front gmachu ozdobiony został masywnym tympanem wspartym na kolumnach. Pięciokondygnacyjny budynek dysponował, jak na ówczesne standardy, ogromną liczbą pomieszczeń: 180 pokojami jednoosobowymi, 46 dwuosobowymi i 18 pokojami trzyosobowymi oraz pokojami dla obsługi. Posiadał także część usługową ze stołówką, czytelnią, fryzjerem oraz kaplicą²⁵⁴.

²⁴⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/308, pismo rektora do Komisji Rozbudowy Miasta z 2 marca 1925 r.; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/5, posiedzenie z 20 lutego 1925 r., pkt 5d, s. 74; sygn. 15/S/6, posiedzenie z 7 stycznia 1926 r., pkt 1e.

²⁴⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/308, odpis protokołu z 27 maja 1927 r.

²⁵⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/5, posiedzenie z 29 maja 1925 r., pkt 1a, s. 101.

²⁵¹ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1925/26 w czasie rektoratu prof. dra Ludwika Sitowskiego*, Poznań 1926, s. 12; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego. Otwarcie i sprawozdanie za rok akademicki 1926/27 w czasie rektoratu prof. dra Jana Grochmalickiego oraz inauguracja roku akad. 1927/28*, Poznań 1927, s. 28.

²⁵² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/15, posiedzenie z 16 listopada 1934 r., pkt 7, s. 10.

²⁵³ *Uroczyste poświęcenie Domu Akademickiego*, „Kurier Poznański” nr 500 z 23 X 1929, s. 5; A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 185.

²⁵⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/308, pismo A. Wrzoska do Rektora UP z 22 lipca 1928 r.; sprawozdanie Biura Budowlanego Domu Akademickiego z 23 kwietnia 1929 r.; por. też *Jak się przygotowuje Poznań do Powszechnej Wystawy Krajowej*, „Echo Powszechnej Wystawy Krajowej w r. 1929” 1928, r. 2, nr 4, s. 61–62; według innych przekazów w gmachu było 300 pokoi, jednak może to być liczba wszystkich pomieszczeń w budynku; zob. także M. Heruday-Kielczewska, *Jak powstawał akademik „Hanka”. Karta z historii życia akademickiego w przedwojennym Poznaniu*, portal HistMag.org, 19 VIII 2013 (dostęp: XII 2018).

33. Nowy Dom Akademicki, zbudowany w latach 1925–1927 według projektu Rogera Sławskiego. Powstał przy Wałach Leszczyńskiego, części dawnego poznańskiego Ringu. W 1929 r. wykorzystany był jako hotel dla gości Powszechnej Wystawy Krajowej. W gmachu mieściło się około 300 pokoi, znajdowała się w nim także stołówka oraz zakłady usługowe. Domem zarządzała studencka Bratnia Pomoc.

Masywny gmach zaprojektował w 1925 r. Roger Sławski²⁵⁵, realizując nim częściowo swój pomysł z 1921 r. skupienia budynków uniwersyteckich w centrum Poznania. Architekt pisał wówczas o konieczności zneutralizowania pruskiej architektury budowlami wznoszonymi w polskim stylu na pustych placach wokół gmachów niemieckich. Taką funkcję miał zapewne m.in. spełnić budynek Nowego Domu Akademickiego. Nawiązujący do form klasycznych gmach był – paradoksalnie – uznawany za przykład stylu polskiego. Zdaniem Hanny Grzeszczuk-Brendel konieczność wypełnienia ogromnych przestrzeni w centrach byłych pruskich miast powodowała, że sięganie po „klasycyzujące motywy było często uznawane za przejaw stylu narodowego”²⁵⁶. Gabriela Klause

²⁵⁵ Zob. G. Klause, *Roger Sławski*, s. 179. Na temat inspiracji architekta oraz szczegółów projektu zob. S.P. Kubiak, *Modernizm zapoznany*, s. 114–118.

²⁵⁶ Por. H. Grzeszczuk-Brendel, *Architektura i budownictwo w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 110. Zob. też L. Ławicki, *Architektura Poznania w latach 1927–1929*, „Kronika Miasta Poznania” 1993, nr 3–4, s. 108–109.

udowodniła, że nawiązania do klasycznej architektury nie były bezpośrednio, ale wiodły przez wielkopolskie pałace ziemiańskie przełomu XIX i XX w., których formy można w istocie uznać za przykład stylu polskiego, czy jak chcą inni, narodowego²⁵⁷. Tak interpretowana architektura miała niewątpliwie szansę spełnić funkcję polonizującą pruską przestrzeń poznańskich ringów.

Zapewne jednocześnie z Nowym Domem Akademickim powstawał w sąsiedztwie Dom Medyków. Jego usytuowanie jest nietypowe, bowiem został dostawiony do istniejącej kamienicy narożnej między Wałami Leszczyńskiego (dzisiejsza al. Niepodległości), a ul. Cieszkowskiego (dzisiejsza ul. Libelta). Jego frontową elewację zaprojektowano prostopadle do Wałów Leszczyńskiego, a na wprost do skrzydła bocznego Nowego Domu Akademickiego. W domu tym mieli mieszkać studenci Wydziału Lekarskiego, a po II wojnie światowej został zamieniony w sanatorium, a potem szpitalik studencki. Niestety, nie wiadomo kto zaprojektował ten gmach, ale biorąc pod uwagę czas powstania oraz podobieństwa stylistyczne do stojącego po sąsiedzku Nowego Domu Akademickiego, z dużym prawdopodobieństwem można autorstwo projektu tego gmachu przypisać R. Sławskiemu.

W omawianym okresie liczba miejsc dla studentów w domach związanych z uczelnią zwiększała się także dzięki darowiznom. W 1934 r. aptekarz Adam Górecki, absolwent poznańskiej uczelni, podarował dwa mieszkania w kamienicy przy ul. Matejki 37 oraz obiecał, że będzie przekazywał Uniwersytetowi kolejne, w miarę ich odzyskiwania od lokatorów. Dom pana Góreckiego stał się w okresie powojennym ważnym składnikiem w budowaniu systemu mieszkań dla profesorów i studentów w zrujnowanym wojną Poznaniu²⁵⁸.

Ciekawe są zarzucone pomysły budowy nowych domów akademickich. Uczelnia przy pomocy najpierw Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, a później Ministerstwa WRiOP próbowała zbudować gmachy z mieszkaniami dla studentek i studentów, rozwiązując palący problem braku tanich miejsc do spania w mieście. Prasa donosiła, że zdecydowano się na popularny wówczas modułowy system Zollingera, który pozwalał na szybką budowę nawet sporych obiektów. „Dziennik Poznański” pisał, że w dwóch projektowanych piętrowych domach akademickich przy ul. Spokojnej (dzisiejsza Limanowskiego) znajdzie się miejsce dla 200 studentów, a obok zostanie zbudowana kuchnia i stołówka. Wybrano już nawet projektanta i wykonawcę, lecz inwestycja ta nawet nie została uruchomiona i z powodu braku środków anulowana²⁵⁹.

Kształt infrastruktury Uniwersytetu Poznańskiego w okresie międzywojennym był wynikiem wielu decyzji, które podejmowały władze uczelni na różnych

²⁵⁷ Zob. G. Klause, *Roger Sławski*, s. 180; J. Skuratowicz, *Dwory i pałace w Wielkim Księstwie Poznańskim*, wyd. 2, Międzychód 1992, s. 114–125.

²⁵⁸ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35*, s. 20.

²⁵⁹ B.O., *O budowę domów akademickich*, „Dziennik Poznański” nr 182 z 12 VIII 1922, s. 3.

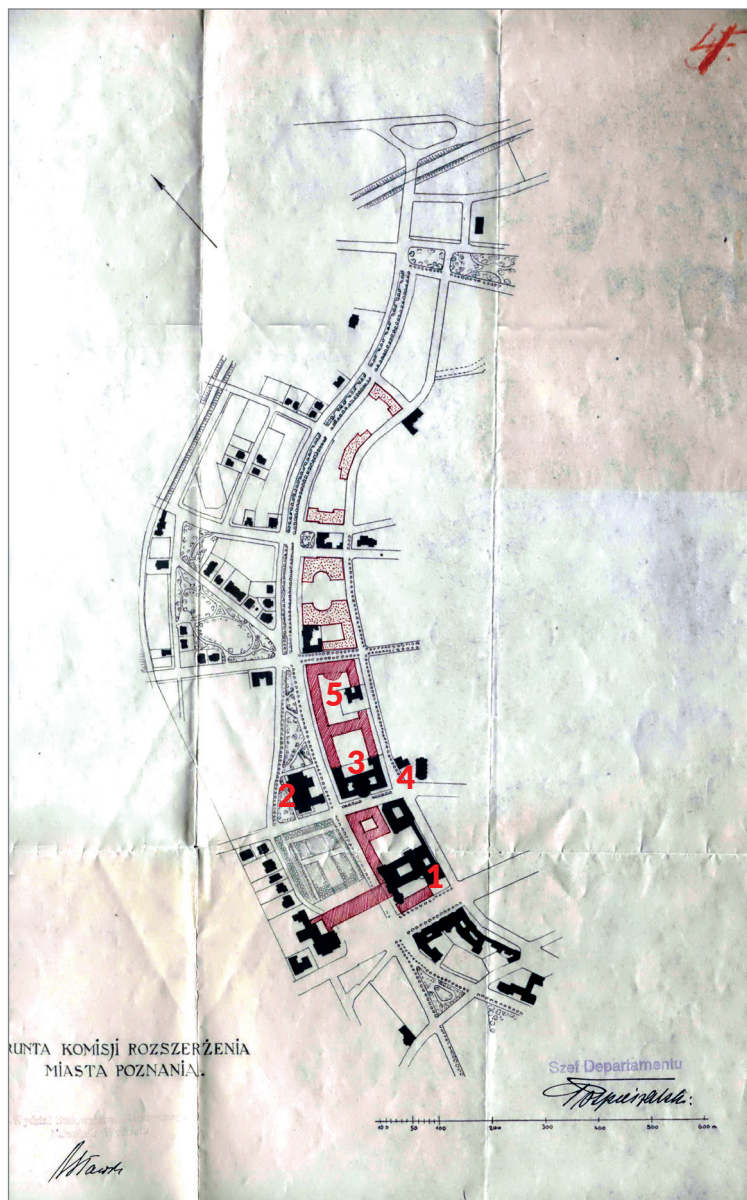
etapach jej powstawania i rozwoju. Decyzje te niekiedy powodowały niewykorzystanie pojawiających się szans i możliwości. Do Rektoratu i Senatu spływały bowiem propozycje przejęcia terenów i budynków w mieście i poza nim, a także pojawiały się propozycje architektoniczne i urbanistyczne organizacji przestrzeni uczelni, które z różnych powodów nie zostały zaakceptowane. Na przeszkodzie stały najczęściej problemy finansowe, których omówienie zajmowało z reguły sporą część corocznych sprawozdań rektorskich.

Poniżej zostaną przedstawione wybrane projekty i plany rozwoju infrastruktury Uniwersytetu, z których nie skorzystano, a które świadczą o możliwościach, jakie potencjalnie mieli zarządzający uczelnią w Poznaniu. Nie mieszczą się one w pojęciu infrastruktury, jednak ich przeanalizowanie jest ciekawe jako zbiór niewykorzystanych możliwości oraz swoista historia alternatywna.

Na przełomie 1919 i 1920 r. różne grona decyzyjne – Senat, Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, Urząd Miasta – omawiały rozmaite warianty rozwoju przestrzennego uczelni na terenie Poznania. Zastanawiano się czy lepszym rozwiązaniem będzie skupienie budynków w jednym miejscu, np. w sąsiedztwie gmachu Akademii Królewskiej, i budowa systemu kilku lub nawet wielu pawilonów, położonych blisko siebie²⁶⁰, czy też należy wybrać wariant polegający na budowie kilku gmachów o większej kubaturze, które stanowiłyby swego rodzaju wyspy uniwersyteckie na terenie miasta. Wybór konkretnego rozwiązania – niestety – często nie zależał od rozważenia konkretnych argumentów, ale warunkowany był względami praktycznymi. Decyzje o przejmowaniu budynków w mieście musiano podejmować szybko, często bez refleksji nad ich wpływem na kształt całego Uniwersytetu. Opracowania omawiające strategię funkcjonowania wszystkich budynków uniwersyteckich pojawiły się dopiero w końcu lat dwudziestych, kiedy uczelnia już okrzepła w swoich siedzibach.

Niektórzy urbaniści i architekci wypowiadali się przy różnych okazjach o wpływie konkretnych inwestycji uniwersyteckich na kształt przestrzenny miasta, a przede wszystkim na problem wymiaru symbolicznego lub – jak pisało – ideowego architektury uniwersyteckiej. Takimi osobami byli m.in. Marian Pospieszalski, w 1920 r. szef Departamentu Robót Publicznych oraz wspomniany już Roger Sławski Naczelnik Wydziału Budownictwa Naziemnego Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej. Sformułowali oni opinię, sporządzoną na początku lutego 1920 r., zawierającą rozbudowaną argumentację na temat konieczności zbudowania gmachów centralnych Uniwersytetu w obrębie Dzielnicy Cesarzowskiej. Druga opinia, powstała zapewne w końcu 1920 r., autorstwa już samego R. Sławskiego, została napisana przy okazji formułowania stanowiska na temat

²⁶⁰ Senat odrzucił pomysł budowy gmachów w Dzielnicy Cesarzowskiej, między budynkiem dawnej Akademii Królewskiej a Zamkiem. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 2 lutego 1920 r., pkt 2, s. 26. Niestety w protokole nie podano, jakimi argumentami się kierowano.

34a. Działki Komisji Rozszerzania Miasta z zaznaczonymi projektowanymi gmachami uniwersyteckimi. Projekt z 1920 r. sygnowany przez Mariana Pospieszalskiego i Rogera Sławskiego. Kolorem czarnym oznaczono budynki istniejące, kolorem czerwonym – projektowane. Plan zakładał spolszczenie architektury Dzielnicy Cesarskiej poprzez zbudowanie kilku gmachów, których zadaniem było przełamanie pruskiej stylistyki historyzującej oraz zamknięcie otwartych perspektyw widokowych dzielnicy dla złagodzenia dominacji Zamku. Legenda – patrz fot. 34b.

Legenda: numery na ryc. 34a i 34b oznaczają te same obiekty. 1 – Zamek Cesarski (wówczas Collegium Maius); 2 – Teatr Miejski (ob. Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki); 3 – gmach Collegium Medicum (ob. Collegium Maius); 4 – kościół św. Pawła (ob. Najświętszego Zbawiciela); 5 – gimnazjum Heinricha Belowa i Marii Knothe (ob. Kościuszki 95).

34b. Wyobrażenie o stanie terenów wzdłuż Wałów Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości) daje analiza zdjęcia lotniczego z połowy lat dwudziestych XX w.

ogłoszenia konkursu na projekt gmachu późniejszego Collegium Chemicum²⁶¹. Obydwa teksty zawierają podobną argumentację, zatem można je traktować łącznie jako wyraz jednego stanowiska.

Według M. Pospieszalskiego i R. Sławskiego najlepszymi miejscami dla budowy gmachów mieszczących sale wykładowe nowego Uniwersytetu są trzy obszary Dzielnicy Cesarskiej: „plac wolny między starą akademią a zamkiem oraz wielki ogród zamkowy w obrębie swego parkanu, oraz gruntu za gmachem osadniczym”²⁶². Podano przy tym trzy typy argumentów przemawiających za

²⁶¹ Por. AUAM, Rektorat, sygn. 15/396, opis szkiców dep. robót publ. na nową wszechnicę, s. 118–121; sygn. 15/243, Uwagi nad projektem rozpisania konkursu na projekt zabudowań Wszechnicy Piastowskiej przy ul. Grunwaldzkiej. Propozycja zawarta we wspomnianym opisie została następnie powtórzona w anonimowym artykule *Projekt rozwiązania kwestii pomieszczenia Uniwersytetu*, „Kurier Poznański” nr 73 z 28 III 1920, s. 3.

²⁶² AUAM, Rektorat, sygn. 15/396, opis szkiców dep. robót publ. na nową wszechnicę, s. 118.

takimi lokalizacjami: praktyczne, estetyczne i ideowe. Pierwsze dotyczyły korzyści z połączenia gmachu Raiffeisena, Akademii Królewskiej i Zamku w jeden ogromny budynek, który będzie mieścił wszystkie te elementy infrastruktury uniwersyteckiej, które w obiektach budowanych oddzielnie trzeba powielić. Do tego dochodził gmach Urzędu Osadniczego oraz rozległe grunty leżące za nim, które zdaniem M. Pospieszalskiego i R. Sławskiego powinny wystarczyć na wiele lat funkcjonowania uczelni.

Ciekawe są poruszone przez autorów opracowań kwestie natury estetycznej. W opinii zaznaczono, że otwarta przestrzeń parku w kierunku gmachu teatru wielkiego jest pozbawiona harmonii i zamknięcia perspektywy. Dodatkowo R. Sławski argumentował, że urok takiego placu jest ułudą „wielkiej przestrzeni zieleni, której nawet dysharmonia budowli nie jest w stanie zabić”²⁶³.

Na koniec podano argumenty ideowe. Gmach między budynkiem Akademii Królewskiej a Zamkiem miałby skutecznie przesłonić bryłę pruskiego, „obcego w swej architekturze” gmachu Zamku, która dominuje wjazd do miasta od kapo-niery w stronę Św. Marcina²⁶⁴, co „odebrałoby mu [zamkowi – M.M.] cechy niemieckości, grożącej dziś jakoby pięścią swą oderwaną i butnie występującą wieżą”²⁶⁵.

Inaczej mówiąc, R. Sławski proponował „spolszczenie dzielnicy”, a konkretnie przełamanie architektury Cesarskiego Forum²⁶⁶, którego pierzeje wyznaczone były przez gmachy zbudowane w stylach „historyczno-niemieckich”. Według M. Pospieszalskiego i R. Sławskiego takie rozmieszczenie głównych gmachów uniwersyteckich ukształtuje plac wjazdowy do ul. Św. Marcin i przyda mu charakteru forum sztuki i nauki oraz pozwoli zastąpić Forum Cesarskie²⁶⁷.

Zaprezentowana wizja była opracowana bardziej szczegółowo, gdyż autorzy wspominają o wstępnych szkicach, które sporządzili, a które miały być wystawiane w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych. Jak dotąd udało się jedynie odnaleźć, podpisany przez autorów opinii, szkic rozmieszczenia budynków uniwersyteckich na terenach pofortecznych zarządzanych przez Komisję [dla] Rozbudowy Miasta Poznania, który pokrywa się z opisem podanym w obydwu dokumentach²⁶⁸.

Bardzo ciekawie na szkicu zaproponowano usytuowanie budynku łączącego gmachy Collegium Minus i Maius. Przecinałby on bowiem oś komunikacyjną,

²⁶³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/243, uwagi nad projektem rozpisania konkursu na projekt zabudowań Wszechnicy Piastowskiej przy ul. Grunwaldzkiej, s. 1.

²⁶⁴ Tamże.

²⁶⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 15/396, opis szkiców dep. robót publ. na nową wszechnicę, s. 120.

²⁶⁶ Jak pisze Z. Pałat (*Zmiana znaczeń w obrębie Dzielnicy Zamkowej*, [w:] *Odkryj Dzielnicę Zamkową*, Poznań 2011, s. 51, przyp. 5) pojęcie Forum Cesarskiego pojawia się już w literaturze architektonicznej z czasów powstania budynków przy poznańskim Ringu, czyli z około 1910 r.

²⁶⁷ Z opiniami tymi dyskutował i się z nimi nie zgadzał S. Cybichowski, w liście do rektora H. Święcickiego z 2 lutego 1920 r. Zob. AUAM, Rektorat 15/396, s. 125–127.

²⁶⁸ AUPP, teczka nr 112.

jaką stanowiły Wały Leszczyńskiego (dzisiejsza al. Niepodległości). O próbach wcielania tych wizji w życie świadczą dokumenty z końca 1920 r., z których wynika, że Uniwersytet rozpoczął starania o pozyskanie terenów na tyłach gmachu Urzędu Osadniczego, ciągnących się aż do linii kolejowej poznańsko-toruńskiej. Wskazywano przy tym, że obszar ten należy do Skarbu Państwa, a Uniwersytet potrzebuje pilnie działek pod budowę nowych budynków, których nie zdołał pozyskać inną drogą. Pisma wysyłane w tej sprawie do Ministerstwa WRiOP nie przynosiły pozytywnych rezultatów²⁶⁹.

Także komisja architektów w składzie Adam Batycki, Stefan Cybichowski, Edward Madurowicz, Roger Sławski, Kazimierz Ulatowski, Kazimierz Ruciński, w opinii opublikowanej 20 marca 1920 r. opowiedziała się za lokalizacją gmachów uniwersyteckich na terenach pofortecznych, za gmachem Urzędu Osadniczego w kierunku Cytadeli. Komisja analizowała trzy lokalizacje dla głównych budynków uczelni: tereny poforteczne, grunty przy ul. Grunwaldzkiej i tereny przy Bramie Dębińskiej. Komisja, powielając wcześniej przytoczone argumenty, opowiedziała się za lokalizacją gmachów w centrum miasta²⁷⁰.

Proponowane rozwiązania, zarówno te firmowane przez M. Pospieszalskiego i R. Sławskiego, jak i te wychodzące z Wydziału Budownictwa Magistratu dotyczące terenów przy ul. Grunwaldzkiej, zakładały, że wyspowy charakter nieruchomości uniwersyteckich nie wpływa dobrze na atmosferę prowadzenia badań naukowych, jak i studiowania. Zakładano, że skupienie gmachów z pokrewnych dyscyplin nauki przynosi korzystne efekty. Jak wynika z rozważań M. Pospieszalskiego i R. Sławskiego zgrupowanie gmachów uniwersyteckich sprzyja też miejskiemu życiu, gdyż tworzy obszary spotkań. Niestety, najczęściej o tym, które z rozwiązań brano pod uwagę decydowały względy finansowe, nie rozpatrywano zagadnienia funkcjonalności.

Kwestia głównego, czy jak pisano centralnego gmachu Uniwersytetu wracała jeszcze w okresie międzywojennym kilka razy. Na przykład podczas posiedzenia Senatu w początkach 1929 r. dyskutowano o potrzebie wybudowania takiego „centrum” uniwersyteckiego, w którym znalazłyby się sale wykładowe i seminaryjne²⁷¹.

Do kategorii niewykorzystanych szans należy zaliczyć także fiasko budowy klinik na Jeźyczach. Było to tym boleśniejsze, że stałą troską dziekanów Wydziału

²⁶⁹ AUAM, Rektorat 15/229, pismo Rektora do Ministerstwa WRiOP z 6 listopada 1920 r.; odpis pisma A. Wrzóska do Ministerstwa Skarbu z 11 listopada 1920 r. oraz pisma do Ministerstw Rolnictwa i Dóbr Państwowych z tego samego dnia, w którym zostały nawet wskazane konkretne zespoły terenów położonych za gmachem Komisji Osadniczej. Pismo to wróciło do Poznania do Departamentu Robót Publicznych Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, którego urzędnik wysłał 18 stycznia 1921 r. odpowiedź do rektora H. Święcickiego, informując go, że grunty, o których mowa zostały dla Uniwersytetu zarezerwowane już wcześniej i uczelnia niepotrzebnie otwierała sprawę w Warszawie.

²⁷⁰ AUAM, Rektorat 15/396, s. 122–124.

²⁷¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/9, posiedzenie z 22 lutego 1929 r., pkt 11, s. 62.

Lekarskiego były pomieszczenia dla zakładów klinicznych, niezbędnych do prowadzenia zajęć praktycznych z medycyny. W maju 1921 r. Uniwersytet Poznański kupił od Banku Spółek Zarobkowych dwie działki w tej dzielnicy. Parcele te miały łącznie niemal pół miliona metrów kwadratowych, a zajmowały większość kwartału między ulicami Bukowską, Swoboda, Marcelińską i Szamotulską. Cena była atrakcyjna, jednakże Bank postawił warunek, aby inwestycje rozpoczęły się w ciągu trzech lat (przedłużonych następnie do lat siedmiu)²⁷². W maju 1923 r. Senat wystąpił do Banku Związku Spółek Zarobkowych o odstąpienie od podanego w kontrakcie terminu rozpoczęcia budowy. Zwrócono uwagę, że katastrofalna sytuacja finansowa państwa spowodowała nie tylko hiperinflację, ale i dewaluację wszelkich pożyczek bankowych. Dlatego też uczelnia starała się o powstrzymanie Banku od egzekucji postawionych warunków²⁷³. Zachowały się szczerkowe szkice dotyczące planów budowy gmachów pomiędzy ul. Bukowską a Marcelińską z tamtego okresu, które nigdy nie zostały zrealizowane²⁷⁴. W 1928 r. Uniwersytet rozpoczął budowę kliniki neurologiczno-psychiatrycznej na działce narożnej między ulicami Bukowską i Szamotulską, jednak Bank Związku Spółek Zarobkowych wytoczył Uniwersytetowi proces, uznając, że ten złamał warunki kontraktu z 1921 r.²⁷⁵ Po długich pertraktacjach, proces zakończył się ugodą²⁷⁶. Została ona zawarta w kwietniu 1932 r. Uniwersytet oddał Bankowi większą parcelę pozyskaną w 1921 r., a z mniejszej zachował około 1 ha gruntów od strony ul. Marcelińskiej. W zamian uczelnia otrzymała działkę przy ul. Grunwaldzkiej (za dzisiejszą ul. Cześnikowską), o powierzchni blisko 90 tys. metrów kwadratowych, którą wydzierżawiła dyrekcji Ogrodu Zoologicznego w Poznaniu²⁷⁷.

Jednym ze sposobów rozwiązania kłopotów ze znalezieniem pomieszczeń dla klinik Wydziału Lekarskiego było użytkowanie gmachów zbudowanych na Powszechną Wystawę Krajową, które po jej zakończeniu nie były w pełni wykorzystane. W końcu pierwszej połowy lat trzydziestych pojawił się pomysł zamiany niewystarczającego pod względem powierzchni i przestarzałego już

²⁷² Por. A. Wrzosek, *Królewski dar dla Wszechnicy Poznańskiej*, „Dziennik Poznański” nr 210 z 5 X 1921, s. 2.

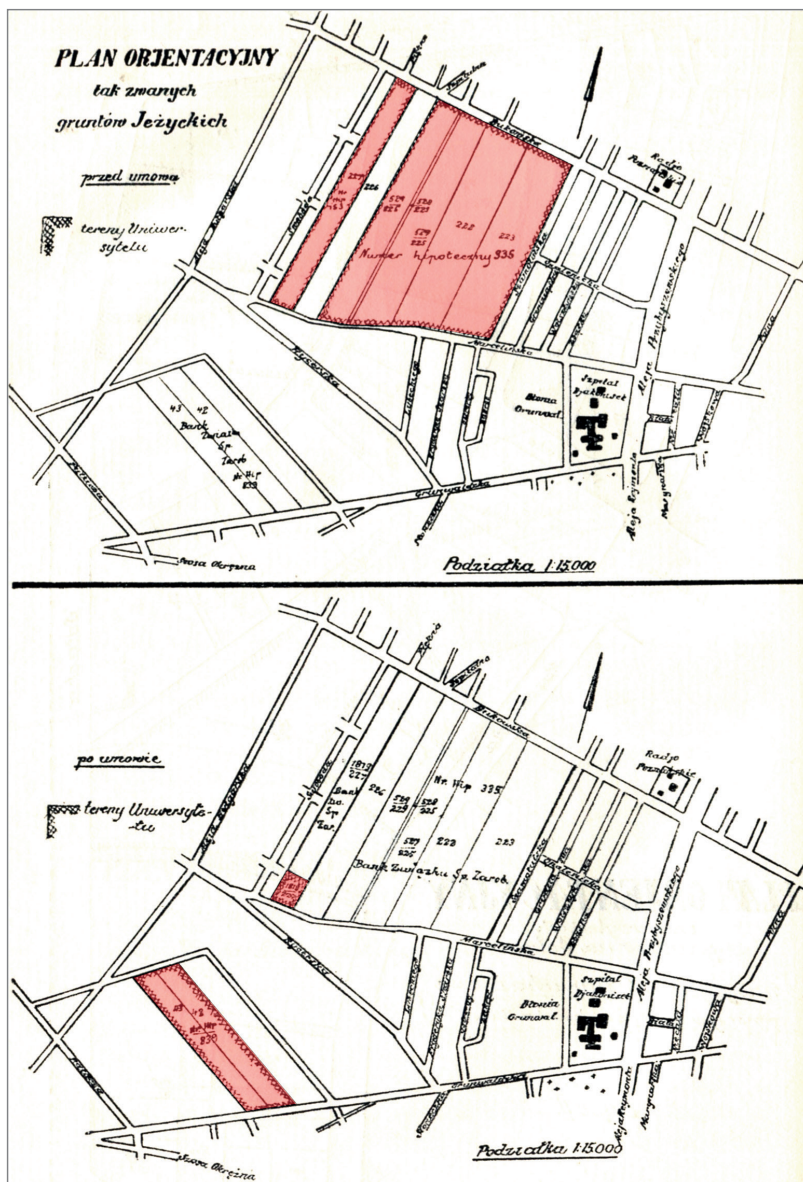
²⁷³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 25 maja 1923 r., pkt 9, s. 330.

²⁷⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 15/242.

²⁷⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, K. Gruszczyński, Referat nieruchomości Uniw. Poznańskiego, 1930 r., s. 8; sygn. 15/549, gdzie liczne pisma w sprawie budowy kliniki na gruntach jeżyckich; *Nowy gmach naszego Uniwersytetu*, „Dziennik Poznański” nr 107 z 9 V 1929, s. 4.

²⁷⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 11 września 1931 r., pkt 2, s. 1.

²⁷⁷ *Majątek nieruchomy*, s. 51–52. Por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 21 kwietnia 1932 r., pkt 1, s. 52. Historię kupna i dalszych losów tzw. gruntów jeżyckich, przeznaczonych na budowę klinik uniwersyteckich przedstawił też szczegółowo J. Sajdak w *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1931/32 za rektoratu prof. dr. Jana Sajdaka. Otwarcie roku szkolnego 1932/33 przez nowego rektora prof. dr. Stanisława Pawłowskiego w dniu 23 października 1932 roku*, Poznań 1933, s. 18–23. Tam też plany z zaznaczeniem działek uniwersyteckich, reprodukowane na il. 35.

35. Mapa uniwersyteckich gruntów jeżyckich (zaznaczone kolorem) przed ugodą (górna mapa) i po (dolna mapa) jej zawarciu z Bankiem Związku Spółek Zarobkowych.

budynku Collegium Marcinkowskiego na należący do miasta gmach Hotelu Polonia, zbudowany właśnie na potrzeby Wystawy Krajowej w 1929 r. W tej sprawie rozwinęła się ożywiona korespondencja między Rektorem i Wydziałem Lekarskim a Ministerstwem WRiOP. Na polecenie urzędników ministerialnych

sporządzono wycenę obydwu nieruchomości²⁷⁸. Kwestia została niemal pozytywnie rozstrzygnięta w 1935 r., ale zamiana ostatecznie nie doszła do skutku. Wydaje się, że jednym z powodów fiaska transakcji było niejednoznaczne stanowisko Rady Wydziału Lekarskiego oraz memoriał z 20 października 1934 r., jaki złożyli w Ministerstwie profesorowie Adam Wrzosek, Ignacy Hoffman i Witold Kapuściński. Podnoszono w nim szereg argumentów przeciwnych zamianie gmachów, które można streścić następująco: budynek hotelu nie jest przystosowany do potrzeb medycznych, jego usytuowanie nie jest najlepsze pod względem higienicznym (złe położenie w stosunku do stron świata oraz brak parku), a przede wszystkim zamiana ta jest niekorzystna finansowo²⁷⁹.

Rektor Stanisław Runge z kolei argumentował, że taka zamiana ma sens przede wszystkim ze względu na to, iż budynek hotelu Polonia jest znacznie nowocześniejszy, a przede wszystkim większy od gmachu na Wildzie, dzięki czemu mogą się w nim pomieścić nie tylko klinika ortopedyczna oraz kilka zakładów, ale też inne kliniki uniwersyteckie rozrzucone w tej chwili w wielu miejscach w mieście. Mowa była o klinice otolaryngologicznej, znajdującej się wówczas w maszталarni Zamku, stomatologicznej mającej siedzibę w wynajętej kamienicy przy ul. Ratajczaka 14, klinice chorób skórnych i wenerycznych oraz klinice chorób wewnętrznych usytuowanych w budynkach Szpitala Miejskiego przy ul. Szkolnej, drugiej klinice chorób wewnętrznych, która znajdowała się w dwóch miejscach, a mianowicie w szpitalu wojskowym przy ul. Libelta i w Collegium Marcinkowskiego. Wszystkie one oraz kilka zakładów Wydziału Lekarskiego miałyby zostać zgrupowane w budynku Polonii. Można też dostrzec, że rektor planował stworzenie swego rodzaju kampusu wokół gmachów Collegium Chemicum i Anatomicum, które w piśmie do Ministerstwa były nazywane „głównymi” budynkami Uniwersytetu. Hotel Polonia stanowiłby trzeci element takiego kampusu, który w przyszłości mógłby powiększyć się o dodatkowe gmachy, zbudowane na pustych w tym czasie działkach, a po II wojnie światowej zajętych przez targi poznańskie²⁸⁰.

²⁷⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/88, Oszacowanie realności dawnego Zakładu Fundacji Garczyńskich obecnie Collegium Marcinkowskiego, ul. Górna Wilda 87/89 w Poznaniu; Oszacowanie nieruchomości przy ulicy Grunwaldzkiej 18 w Poznaniu, własność Gminy stoł. miasta Poznania. Obydwie wyceny sporządzono w grudniu 1934 r.

²⁷⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/88, Memoriał w sprawie projektu zorganizowania prowizorycznie klinik uniwersyteckich w gmachu hotelu Polonia w Poznaniu z 20 października 1934 r.

²⁸⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/88. Rektor Runge w pismach do ministerstwa wskazywał także, że pozyskanie Collegium Marcinkowskiego odbyło się za pośrednictwem prof. A. Wrzosa, który namówił ówczesnego rektora H. Święckiego do zawarcia niekorzystnej transakcji zamiany dochodowych dwóch kamienic przy ul. Wrocławskiej za zakład fundacji Garczyńskich na Wildzie. W zakładzie tym, przemianowanym na Collegium Marcinkowskiego prof. A. Wrzosek zajmował obszerne mieszkanie oraz mieściły się tam kierowane przez niego zakłady. Ponadto rektor zarzucał prof. Wrzosiowi, że storpedował jego wcześniejszy pomysł umieszczenia w budynku na Wildzie domu akademickiego dla studentek, używając przeciwnych argumentów do tych, jakie formułował, sprzeciwiając się zamianie za hotel Polonia (tamże: pismo rektora do Ministerstwa WRiOP z dnia 29 stycznia 1935 r.).

Niezależnie od przytaczanych argumentów, zamiana Collegium Marcinkowskiego na budynek hotelu Polonia nie doszła wówczas do skutku ze względu na negatywną opinię ministerstwa, które uznało, że gmach ten, budowany wprawdzie stosunkowo niedawno na potrzeby Wystawy Krajowej, nie był wykonany zbyt solidnie, a same koszty remontu i dostosowania do potrzeb klinicznych wyniosłyby kilka milionów złotych. W związku z tym Rada Wydziału Lekarskiego przesłała na ręce ministra WRiOP memoriał z 9 czerwca 1936 r., w którym dziekan Tadeusz Kurkiewicz wskazał najpilniejsze potrzeby Wydziału w perspektywie 5–6 lat. Przygotowano także profesjonalne projekty rozbudowy Collegium Marcinkowskiego przez dobudowanie trzeciego piętra i umieszczenie tam kilku rozproszonych w mieście klinik oraz rozbudowy kliniki pediatrycznej znajdującej się w dawnym domu Augusty Wiktorii przy ul. Marii Magdaleny przez dobudowanie do istniejącego budynku kolejnego skrzydła²⁸¹. Rada Wydziału Lekarskiego 1 lipca tego roku uznała, że rozbudowa budynku wildeckiego jest najlepszym pomysłem, co też zaaprobowało ministerstwo, przeznaczając na ten cel odpowiednie kwoty (na początek 0,15 z 1,8 mln zł).

Niespodziewanie jednak w 1937 r. dziekan Wydziału Stefan Dąbrowski, wystąpił z wnioskiem o zaniechanie rozbudowy Collegium Marcinkowskiego i opowiedział się za budową nowych gmachów klinicznych przy ul. Bukowskiej, w sąsiedztwie Collegium Chemicum i Anatomicum. Ministerstwo jednak odrzuciło ten pomysł, nadal pozostając przy dawnym projekcie. Odrębny pomysł wniósł Urząd Wojewódzki, optując nie za rozbudowaniem gmachu na Wildzie, ale za wzniesieniem w otaczającym go parku nowego gmachu dla klinik. Pomysł ten ministerstwo poleciło rozpatrzyć pod względem finansowym. Tak liczne i zawile zmiany planów, zamierzeń i projektów spowodowały w efekcie zaniechanie prac poprawiających stan lokalowy klinik uniwersyteckich. Sytuacja ta została przedstawiona w nieopisanej notatce, przekazanej na początku 1938 r. do Ministerstwa WRiOP. Winę za taki stan rzeczy przypisano jednoznacznie „pobocznym egoistycznym celom i indywidualnym zamiarom niektórych kierowników klinik i zakładów”. Ostatecznie w 1937 r. rozpoczęto prace przygotowawcze do przebudowy Collegium na Wildzie pod kierunkiem Władysława Czarneckiego. Korespondencja w tej sprawie była wymieniania między Uniwersytetem a ministerstwem niemal do początku wojny, a Komisja Senacka w sprawie rozbudowy Collegium Marcinkowskiego odbyła ostatnie przedwojenne posiedzenie 11 sierpnia 1939 r.²⁸²

Podobnie niezafatwiona pozostała kwestia budowy skrzydła kliniki pediatrycznej przy ul. Marii Magdaleny. W maju 1938 r. Rektorat Uniwersytetu prosił

²⁸¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/88, Memoriał w sprawie najpilniejszych potrzeb Wydziału Lekarskiego z 9 czerwca 1936 r.; Projekt rozbudowy Collegium Marcinkowskiego; Projekt rozbudowy kliniki pediatrycznej; Notatka w sprawie przebudowy Collegium Marcinkowskiego na pomieszczenia klinik Uniwersytetu w Poznaniu (początek 1938 roku); por też AUAM, Rektorat, sygn. 15/870, 15/872.

²⁸² Archiwum UAM, Rektorat, sygn. 15/88, 15/338, 15/870, 15/872.

Ministerstwo o zgodę na zamianę gruntów uniwersyteckich (4 działek na Sołaczku) na parcelę będącą własnością miasta, leżącą przy ul. Mostowej w sąsiedztwie gmachu kliniki pediatrycznej. Miało to umożliwić jego rozbudowę o nowe skrzydło. Podobnie, jak w wypadku powiększenia Collegium Marcinkowskiego, sprawa ta nie została zakończona przed wybuchem II wojny światowej²⁸³.

Kolejny niezrealizowany plan dotyczył zupełnie innego zagadnienia, a mianowicie nowej siedziby dla Studium Wychowania Fizycznego. Uniwersytet na potrzeby Studium dzierżawił budynek hali betonowej w Parku Wilsona. W 1927 r. kierownik Studium, E. Piasecki pisał, że dotychczasowa siedziba jest zbyt ciasna w stosunku do potrzeb. Wielkie nadzieje wiązał on z ruchem inwestycyjnym w mieście, związanym ze zbliżającą się Powszechną Wystawą Krajową. Plany pozyskania terenu pod budowę nowego gmachu dla Studium znalazły się w programie posiedzenia Senatu Uniwersytetu²⁸⁴, a następnie zostały przedstawione podczas spotkania, w którym wzięli udział przedstawiciele miasta, zarządu PeWuKi, oraz uczelni. Zostały podjęte wstępne ustalenia, że na Wystawę w części terenów wystawienniczych przeznaczonych na ekspozycję rolniczą przy ul. Wypiańskiego zostanie wybudowany obiekt o powierzchni ok. 3000 m², który po zakończeniu PeWuKi zostanie oddany Uniwersytetowi na potrzeby Studium. Stary gmach – mimo że umowa dzierżawy jeszcze obowiązywała – zostanie oddany miastu, które zburzy go i przejmie przylegające do niego boiska powiększając ogród botaniczny²⁸⁵. Kwestia powstania nowej siedziby jednak nigdy nie została sfinalizowana. Winę za niepowodzenie realizacji tych planów zrzucano na brak środków w kasie miejskiej i w kasie zarządu Wystawy²⁸⁶. Ostatecznie, w budynku w Parku Wilsona w 1927 r. został przeprowadzony gruntowny remont na potrzeby wystawiennicze²⁸⁷.

Wobec fiaska planów budowy nowego gmachu przy ul. Wypiańskiego, E. Piasecki rozpoczął starania o przejęcie gmachu dawnej fundacji Garczyńskich wraz z parkiem. Jego pomysł został storpedowany podczas obrad Rady Wydziału Lekarskiego i nigdy nie został poruszony na posiedzeniach Senatu. Jak pisze Michał Godycki, starania E. Piaseckiego spotkały się z chłodnym przyjęciem kolegów z grona lekarzy, którzy podobnie usilnie poszukiwali pomieszczeń dla rozsiansych po mieście klinik²⁸⁸.

²⁸³ AUAM, Rektorat, sygn. 15/88, pismo rektora UP do Ministerstwa WRiOP z 21 maja 1938 r.

²⁸⁴ Archiwum UAM, Protokół z posiedzenia Senatu UP z dnia 10 czerwca 1927, pkt 4, sygn. 15/S/7, s. 99.

²⁸⁵ [E. Piasecki], *Studium wychowania fizycznego w Uniw. Poznańskim*, „Wychowanie Fizyczne” 1928, z. 9–10, s. 250–251; kolejna notka informowała o podobnej konferencji, która odbyła się 5 października 1927 r., podczas której uchwalono, że budowa gmachu Studium będzie prowadzona niezależnie od planów wystawy PWK. Zob. „Wychowanie Fizyczne” 1927, z. 11, s. 287. Informacje podane w powyższych notkach powtórzył Z. Grot, *Krótki rys*, s. 23; tenże, *Katedra i Studium...* (1979), s. 25–26; tenże, *Katedra i Studium...* (1996), s. 27–29.

²⁸⁶ „Wychowanie Fizyczne” 1929, z. 7–8, s. 230.

²⁸⁷ „Wychowanie Fizyczne” 1930, z. 3, s. 116. Z. Grot, *Katedra i Studium...* (1979), s. 23–24.

²⁸⁸ M. Godycki, *Rzut oka*, s. 11. Z. Grot, *Katedra i Studium...* (1979), s. 27; tenże, *Katedra i Studium...* (1996), s. 29–30.

Uniwersytet otrzymywał też od różnych urzędów propozycje nabycia lub przejęcia nieruchomości w Poznaniu i w innych miastach. Nie zawsze jednak korzystał z prawa pierwokupu. Tak było choćby z nieruchomością w Szamotułach, należącą do Vaterländischer Frauenverein für die Kreis Samter. Początkowo rektor Zygmunt Lisowski wyraził w imieniu spółdzielni mieszkaniowej profesorów chęć nabycia tej nieruchomości, jednak w późniejszych pismach zrezygnowano z takiej możliwości²⁸⁹. Podobnie było w odniesieniu do gruntów pofortecznych leżących na wschód od Bramy Dębińskiej, Wojewoda oferował Uniwersytetowi kupno tych terenów, jednak ani rektor, ani żaden z wydziałów nie widzieli możliwości ich zagospodarowania²⁹⁰. Tak samo w przypadku działki przy al. Litewskiej na Sołacz²⁹¹.

3. Struktura własnościowa nieruchomości uniwersyteckich w okresie międzywojennym

Majątek, jaki zgromadził Uniwersytet Poznański w okresie od 1919 do 1939 r. był w tym czasie kilkakrotnie systematyzowany i porządkowany. W początku funkcjonowania uczelni nabywano budynki i działki w błyskawicznym tempie, często nie dbając o precyzyjne ustalenie stanu prawnego i zabezpieczenie praw uczelni na przyszłość. Pierwsze próby uporządkowania majątku podjęto już w początku 1921 r. Wówczas to Senat wyznaczył profesorów Stanisława Kasznicę i Alfreda Ohanowicza do przeanalizowania kwestii prawnych związanych z nabytymi już posesjami, a także wskazał, że taka analiza winna być podejmowana również w przyszłości²⁹².

Po okresie euforycznych zakupów nieruchomości na terenie Poznania, który zakończył się w 1922 r., zaczęto porządkować całościowo kwestię majątku Uniwersytetu. Pierwsze zestawienia posiadanego przez uczelnię mienia nieruchomości powstały w grudniu 1922 r. na polecenie Rady Ministrów. „Spis budynków rządowych i przez rząd wynajętych w obrębie Państwowej Inspekcji Budowlanej Uniwersyteckiej” został sporządzony 10 grudnia 1922 r. i obejmował 25 pozycji, z tym że takie obiekty jak folwark Sołacz czy Gołęcin liczono jako jedną pozycję, mimo iż obejmowały one od kilku do kilkunastu budynków²⁹³. Rok później sporządzono „Wykaz budynków państwowych na terenie miasta Poznania i okolicy. Inspekcja budowlana Uniwersytecka” obejmujący 25 pozycji, przy czym ponownie

²⁸⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/257, s. 11, 12, 15.

²⁹⁰ Tamże, s. 119, 128, 139; sygn. 15/549, sekcja: Grunta poforteczne przy Bramie Dębińskiej; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 11 września 1931 r., pkt 12, s. 2; AUAM, Rektorat, sygn. 15/549, pismo Wojewody Poznańskiego do Rektora UP z 7 stycznia 1930 r.

²⁹¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/257, s. 225.

²⁹² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 7 stycznia 1921 r., s. 130.

²⁹³ APP, Inspekcja budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 97. Zachowała się zarówno wersja brudnopisowa (k. 4–6v), jak i ostateczna, przepisana na maszynie (k. 10–12v).

folwarki liczone były jako jeden element²⁹⁴. W początku 1924 r., w związku z przygotowaniem do zmiany waluty, Rada Ministrów zaczęła gromadzić informacje na temat obciążeń Skarbu Państwa wobec osób trzecich oraz obciążeń osób prywatnych wobec majątku państwowego, zatem nakazano wykonanie takich zestawień również Uniwersytetowi. Uczelnia sporządziła wymagany spis, datowany na 24 kwietnia 1924 r., wymieniając w nim również obciążenia hipoteczne poszczególnych obiektów. Łącznie obciążenia Skarbu Państwa z nieruchomości Uniwersytetu Poznańskiego wynosiły nieco ponad 1,7 mln marek polskich²⁹⁵.

Spisy z 1922 i 1924 r. miały formę prostych list posiadanych i użytkowanych przez Uniwersytet nieruchomości. Kolejne zestawienie było bardzo obszerne, uzupełnione informacjami na temat stanu prawnego, ksiąg wieczystych, zaciągniętych zobowiązań finansowych i innych obciążeń obiektów uniwersyteckich. Zostało sporządzone w końcu 1927 r., a datowane jest na luty 1928 r. Autorem spisu był adwokat Kazimierz Gruszczyński, później pełniący funkcję uniwersyteckiego prawnika. Wykaz ten wykonano na potrzeby Ministerstwa WRiOP, Prokuraturii Generalnej oraz Izby Kontroli Państwa²⁹⁶. Opracowanie stanowiło wzorzec metodologiczny dla kolejnych spisów, sporządzanych w latach późniejszych. Autor podzielił nieruchomości użytkowane przez Uniwersytet Poznański na trzy kategorie²⁹⁷. Do pierwszej zaliczył obiekty użytkowane przez Uniwersytet, ale będące własnością Skarbu Państwa (12 obiektów); do drugiej kategorii, nieruchomości będące własnością Uniwersytetu (9 obiektów); zaś do trzeciej grupy nieruchomości nabyte przez uczelnię, których proces przejęcia napotkał na trudności (13 obiektów). Spis ten został następnie uaktualniony w połowie 1930 r.²⁹⁸ i częściowo wykorzystany w sprawozdaniu rektorskim za rok akademicki 1931/1932, w którym prof. Jan Sajdak przedstawił wyłącznie spis majątku należącego do Uniwersytetu²⁹⁹.

Do grupy pierwszej, czyli nieruchomości należących do Skarbu Państwa, a będących w użytkowaniu uczelni, włączono budynki i parcele, które przeszły

²⁹⁴ APP, Inspekcja budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 97, k. 69–72.

²⁹⁵ Archiwum UAM, Rektorat, sygn. 15/5, zestawienie zobowiązań prywatno prawnych i wierzytelności osób prywatnych w stosunku do Skarbu Państwa odnośnie do polecenia Ministerstwa WRiOP z 22/3 1924, s. 65–66.

²⁹⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, Sprawozdanie Uniwersytetu Poznańskiego co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu, 1 lutego 1928 r. Jest to obszerne opracowanie liczące 137 stron maszynopisu, w którym każda nieruchomość uniwersytecka została opisana z wyszczególnieniem wpisu w księdze wieczystej, dokumentów kupna czy nabycia, a w wypadku kwestii spornych z dokładnym rozpisaniem istoty sporu i jego stanu prawnego. Dokument znajduje się także w innych materiałach przechowywanych w AUAM, np. Rektorat, sygn. 15/252, 15/262, 15/1030.

²⁹⁷ Na tym podziale wzorowali się także autorzy opisujący majątek Uniwersytetu w okresie międzywojennym, np. A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego*, s. 147–156; T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1945–1964*, Poznań 1965, s. 37–45.

²⁹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/254, s. 1–10.

²⁹⁹ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1931/32*, s. 18–27 oraz 262–265.

na własność państwa polskiego mocą traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r. w odniesieniu do majątku Skarbu Państwa Pruskiego. Przepisy te uzupełniono następnie postanowieniami ustawy z dnia 14 lipca 1920 r. o przelaniu praw skarbowych państw niemieckich oraz praw członków niemieckich domów panujących na Skarb Państwa Polskiego (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 400). Według art. 1 tej ustawy przepisanie własności na Skarb Państwa Polskiego następowało z urzędu, czyli nie wymagało wysuwania jakichkolwiek wniosków czy próśb. W odniesieniu do nieruchomości w Poznaniu odnosiło się to zarówno do działek, na których zbudowano gmachy, jak i samych budynków: cesarskiego Zamku Wilhelma II, gmachu Akademii Królewskiej czy budynku Komisji Kolonizacyjnej, ale także terenów wojskowych i pofortecznych oraz gruntów i majątków ziemskich należących do Komisji Kolonizacyjnej. Przepisywanie własności tych obiektów i gruntów na rzecz Skarbu Państwa Polskiego następowało sukcesywnie, np. w wypadku gmachu Akademii Królewskiej odbyło się 27 maja 1921 r.³⁰⁰

Spory o prawo własności nieruchomości w grupie trzeciej najczęściej były związane z zaległymi zobowiązaniami hipotecznymi bądź z nabyciem obiektu na raty. Długoletnie zobowiązania Uniwersytetu, podjęte przede wszystkim w 1919 i 1920 r., w latach następnych były korygowane albo w sposób polubowny, albo sędownie³⁰¹. W okresie powojennym, szczególnie w roku 1922 i 1923 marka niemiecka traciła szybko na wartości, co powodowało, iż kolejne raty wpłacane przez uczelnię miały obniżoną wartość, co z kolei skutkowało wystąpieniami wierzycieli do sądu o przyznanie dodatkowego ekwiwalentu. Procesy, których motywem były właśnie tego typu kwestie toczyły się głównie w odniesieniu do kilku budynków nabytych przez Uniwersytet na Sołacz. Niekiedy też spory te wynikały z zaniedbań, tak się na przykład wydarzyło w 1929 r., gdy wojewoda sporządził listę kilkunastu działek, które chciałby wydzierżawić, jako tereny należące do Skarbu Państwa³⁰². Uniwersytet zorientował się, że jest użytkownikiem części z nich i dopiero wówczas podjął starania o przejęcie tych gruntów w posiadanie, angażując adwokata K. Gruszczyńskiego, który już wielokrotnie pomagał uczelni w sprawach nieruchomości. Sporządził on ekspertyzę, wskazując, że

³⁰⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/242, odpisy z 25 maja 1921 r. Odpisy sporządzono przed podaną datą wpisu w księdze wieczystej.

³⁰¹ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/5, posiedzenie z 27 lutego 1925 r., s. 76, kiedy Senat uchwalił pięćdziesięcioprocentową waloryzację zobowiązań wobec Fritza Lückę za willę przy ul. Mazowieckiej 48 oraz wobec Eliasa Barucha za liczne działki i wille, zaś podczas posiedzenia 7 maja 1925 r., uchwalono zwiększenie waloryzacji zobowiązań wobec E. Barucha do 100%, s. 96. Por. też AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 25 września 1931 r., pkt 4, s. 5. Sprawa spłaty zobowiązań wobec E. Barucha została zamknięta ostatecznie w 1932 roku. Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 17 czerwca 1932 r., pkt 11, s. 64. Kwestia sporów prawnych z E. Baruchem zob. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1931/32*, s. 23–25, gdzie też mapa terenów zakupionych od niego. Na temat bankiera z Kassel i jego powiązań z Sołaczem zob. P. Korduba, *Sołacz. Domy i ludzie*, Poznań 2012, s. 14–16.

³⁰² AUAM, Rektorat, sygn. 15/257, s. 251–255.

trudno będzie dowieść prawa własności wskazanych przez Wojewodę działek, ale można będzie się starać o podpisanie kontraktów wieloletnich dzierżaw³⁰³.

Z wielu sporów, jakie Uniwersytet toczył w sprawie przewłaszczenia budynków szczególnie interesujący wydaje się ten, który prowadziło z uczelnią oraz Rządem RP Starostwo Krajowe o własność budynku Biblioteki Uniwersyteckiej³⁰⁴. Od 1918 r. Starostwo było formalnym właścicielem budynku i spadkobiercą pruskiego Prowincjonalnego Związku Stanowego Prowincji Poznańskiej, do którego należała Kaiser-Wilhelm-Bibliothek. Początkowo starosta Wacław Wyczyński był przychylny przejęciu Biblioteki przez Uniwersytet³⁰⁵, jednak w drugiej połowie 1919 r. sytuacja się zmieniła. W okresie od kwietnia do października 1919 r. podejmowano różnego rodzaju kroki, które miały rozwiązać tę kłopotliwą sytuację i umożliwić przejęcie gmachu przez rząd lub Uniwersytet. Także Senat Uniwersytetu już w końcu 1919 r. zaczął podejmować starania w celu przejęcia budynku³⁰⁶. Podstawą sporu były m.in. pretensje Starostwa Krajowego o zwrot kosztów utrzymania budynku, w okresie przed oddaniem go w użytkowanie Uniwersytetowi, czyli przed czerwcem 1919 r. oraz skargi składane przez czytelników spoza uczelni, którym odmówiono prawa korzystania ze zbiorów bibliotecznych³⁰⁷.

We wrześniu 1922 r. Starosta Krajowy pozwał Skarb Państwa Polskiego do sądu żądając: usunięcia tablicy znajdującej się nad drzwiami wejściowymi z napisem Biblioteka Uniwersytecka oraz przywrócenia „płyty kamiennej, znajdującej się nad drzwiami wchodowymi do stanu w jakim się ona znajdowała przed usunięciem dawniejszego niemieckiego napisu”³⁰⁸. Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych Ministerstwo WRiOP bardzo aktywnie zaangażowało się wyjaśnienie i rozwiązanie sprawy własności gmachu. Organizowano spotkania między władzami Uniwersytetu a Starostwem Krajowym, formułowano projekty umów i ustaw. Zgodę na przekazanie Biblioteki Skarbowi Państwa wyraził w 1930 r. Sejmik Wojewódzki. Rozwiązaniem, które próbowano przeprowadzić było porozumienie między Rządem RP a Starostwem Krajowym, oddzielające własność gmachu od jego użytkowania. Taki układ próbowano oprzeć na precedensie, jaki rząd pruski i Związek Prowincjonalny zawarły w 1898 i 1899 r. Wywołało to jednak sporo nieporozumień, gdyż starosta W. Wyczyński zażądał wpływu na strukturę biblioteki i zastrzegł sobie prawo wyrażania zgody co do wszelkich

³⁰³ Tamże, s. 240–241.

³⁰⁴ ABU, sygn. 26.

³⁰⁵ ABU, sygn. 102, s. 1; sygn. 107, s. 1, pismo starosty Wyczyńskiego do rektora Świącickiego z 4 czerwca 1919 r. Por. też liczne pisma ABU, sygn. 26, np. s. 7, 9, 13 i inne. Zob. też ABU, sygn. 26, s. 28–30, projekt porozumienia między rządem polskim, Uniwersytetem, a Starostwem Krajowym w sprawie przekazania biblioteki, sformułowany w 1920 r.

³⁰⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/1, posiedzenie z 14 listopada 1919 r.

³⁰⁷ Na ten temat zob. ABU, sygn. 26, s. 106–109; 126–133.

³⁰⁸ ABU, sygn. 201, s. 116–117. Skarga Starostwa Krajowego została przez Sąd odrzucona w 1923 r.

zmian wprowadzanych w budynku. Dodatkowo chciał, aby wszelkie nakłady na utrzymanie gmachu i zakup książek pochodziły z budżetu centralnego.

Rokowania i wymiana pism prowadzone były jeszcze ponad sześć lat³⁰⁹. Ostatecznie, prawne przeniesienie własności ze Starostwa Krajowego na Skarb Państwa, reprezentowany w tym wypadku przez Uniwersytet, nastąpiło dopiero 31 marca 1937 r. na mocy umowy, potwierdzonej aktem notarialnym³¹⁰.

Do zakończenia większości sporów własnościowych doprowadzono w połowie lat trzydziestych. Było to zasługą mecenasa K. Gruszczyńskiego, zatrudnionego oficjalnie w 1930 r., ale pracującego dla Uniwersytetu już od końca lat dwudziestych. Rektor S. Runge odnosząc się do licznych kłopotów z procesami, które prowadził Uniwersytet przez pierwsze 15 lat swojego istnienia, pisał w 1936 r.:

nieruchomości, uzyskane z rąk prywatnych były przede wszystkim nabywane w latach 1919–1921, głównie z rąk niemieckich. Panująca wówczas po wielkim przewrocie politycznym zupełna płynność stosunków gospodarczych oraz niejasność i zmienność stosunków prawnych, połączonych z gorączkową pracą nad zmontowaniem głównych zrębów Uniwersytetu, która nie pozwalała na dopilnowanie wszelkich drobiazgów formalnych, stały się powodem licznych później sporów majątkowych, które znajdowały swoje zakończenie na forum sądowym, częściowo dopiero w ostatnich miesiącach³¹¹.

Warto też uświadomić sobie, że aktywność Uniwersytetu w pozyskiwaniu działek i budynków w Poznaniu, szczególnie w pierwszym okresie funkcjonowania uczelni, wzbudzała sprzeciw i niechęć części mieszkańców. Jak pisał A. Wrzosek: „Uniwersytet natrafiał nieraz w szerokich warstwach społeczeństwa poznańskiego na niezrozumienie swych dążeń i zadań. Posądzano go nawet o zachłanność, gdy z rektorem na czele zabiegał wytrwale o pozyskanie niezbędnych dla swego rozwoju gmachów”³¹². Ceny nieruchomości w mieście zostały przez zakupy uniwersyteckie obniżone lub zamrożone, część gruntów przejętych przez Skarb Państwa była w pierwszej kolejności oferowana Uniwersytetowi, a dopiero później trafiała na wolny rynek.

Opinia o Uniwersytecie jako o bezwzględny gracz na rynku nieruchomości w Poznaniu nie jest sprawiedliwa. Świadczy o tym życzliwe podejście władz uczelni do licznych próśb o udostępnienie gruntów czy ich wymianę. Tak było, kiedy miejscy robotnicy omyłkowo weszli na działki uniwersyteckie podczas budowy pływalni na Gołębiniu³¹³. Podobnie gdy władze wojskowe zwróciły się

³⁰⁹ Obszerna dokumentacja znajduje się w AUAM, Rektorat, sygn. 15/127.

³¹⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 15/315, drugi wypis z aktu notarialnego z 31 marca 1937 r. Stronami umowy był Poznański Wojewódzki Związek Komunalny jako spadkobierca Provinzial Verband der Provinz Posen i Skarb Państwa, w którego imieniu działał Uniwersytet. Dzieje sporu przedstawił też zwięźle S. Kubiak, *Biblioteka Uniwersytetu*, s. 37–41.

³¹¹ *Majątek nieruchomy*, s. 6.

³¹² *Uniwersytet Poznański w pierwszych*, s. 128.

³¹³ Por. AUAM, Rektorat, sygn. 15/829.

do Senatu o udostępnienie gruntów pod budowę szpitala wojskowego – także na Gołęczynie. Uniwersytet wówczas odmówił, jednak wskazał alternatywne działki, które był skłonny udostępnić³¹⁴. Z kolei Senat zgodził się na sprzedaż parceli na Sołacz, gdzie miało powstać probostwo parafii św. Jana Vianneya³¹⁵. Podczas kolejnych dyskusji uznano, że działkę można parafii darować bezpłatnie³¹⁶. Podobnie postąpiono z prośbą parafii o odstąpienie terenu pod cmentarz³¹⁷.

Wśród nieruchomości użytkowanych przez Uniwersytet znalazły się także nieliczne obiekty dzierżawione od osób prywatnych bądź instytucji. Były to: pokoje w byłym budynku Banku Spółek Raiffeisena, wynajmowane od Banku Spółdzielczego (w roku 1929 było to 38 pokoi), gmach tzw. Betonhausu w Parku Wilsona, siedziba Instytutu Wychowania Fizycznego wydierżawione od miasta oraz 18 pokoi wykorzystywanych przez klinikę stomatologiczną, dzierżawionych w kamienicy przy Ratajczaka 14 od firmy Leona Czarlińskiego³¹⁸.

Długotrwałe procesy oraz zabiegi o uporządkowanie uniwersyteckiego majątku doprowadziły w połowie lat trzydziestych do ustabilizowania sytuacji majątkowej. W 1936 r. rektor S. Runge wydał spis majątku Uniwersytetu, w którym z dumą oznajmiał, że obecnie uczelnia wykorzystywany przez siebie majątek dzieli już nie na trzy, ale na dwie grupy, gdyż wszystkie sprawy sporne zostały uregulowane³¹⁹.

Tabela 2. Majątek nieruchomy Uniwersytetu Poznańskiego w 1939 r.

Nieruchomości	Rok nabycia / przejęcia
Nieruchomości będące własnością Skarbu Państwa	
Collegium Minus, budynek byłej pruskiej Akademii Królewskiej	1919
Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) wraz z kliniką okulistyczną, budynek byłej pruskiej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej	1920, 1921
Collegium Chemicum ^a	1921 (użytkowane 1932–1934)
Collegium Anatomicum ^a	1921 (użytkowane 1932–1934)

³¹⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/3, posiedzenie z 27 kwietnia 1923 r., pkt 3 (pismo władz wojskowych); posiedzenie z 15 czerwca 1923 r., pkt 5, s. 348.

³¹⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/11, posiedzenie z 31 października 1930 r., pkt 2a, s. 13.

³¹⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/11, posiedzenie z 15 maja 1931 r., pkt 3g, s. 91. Kolejną działkę dla kościoła na Sołacz przekazano wiosną 1939 r., patrz. Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/19, posiedzenie z 21 kwietnia 1939 r., pkt 7, s. 33.

³¹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/12, posiedzenie z 29 stycznia 1932 r., pkt 7, s. 34; Protokoły posiedzeń Senatu UP, sygn. 15/S/14, posiedzenie z 25 października 1933 r., pkt 22, s. 10.

³¹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 15/257, s. 168–170.

³¹⁹ *Majątek nieruchomy*, s. 6–7.

Nieruchomości	Rok nabycia / przejęcia
Zakład Mikrobiologii Lekarskiej, budynek byłego pruskiego Instytutu Higienicznego	1919
Biblioteka Uniwersytecka, budynek byłej pruskiej Biblioteki im. Cesarza Wilhelma	1919, (uznanie własności: 1937)
Dom akademicki (Św. Marcin 40, Piłsudskiego 7, ob. Św. Marcin 75)	1921, 1922
Klinika chorób dziecięcych (ul. Marii Magdaleny 3, ob. nr 14), były dom Augusty Wiktorii	1924
Klinika neurologiczno-psychiatryczna (Północna 10), były budynki nr 2 i 3 koszar północnych, zwanych też koszarami łączności (ob. nieistniejący)	1922
Obserwatorium Astronomiczne były folwark Palaczów „Górczyn”	1920
Zakład Weterynarii Rolniczej, budynek Bractwa Kurkowego, tzw. „Strzelnica” (ob. Collegium Rungego)	1920, (uznanie własności: 1928)
Folwark Gołęcin z zabudowaniami	1921
Nowy Dom Akademicki (Wały Leszczyńskiego, ob. al. Niepodległości, DS „Hanka”) ^a	1927 (zakończenie budowy)
Nieruchomości będące własnością Uniwersytetu	
Blok kamienic łażarskich – 16 domów, dwie działki budowlane (narożnik Kolejowej i Karwowskiego: Kolejowa 40, Karwowskiego 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14; narożnik Karwowskiego i Łukaszewicza: Karwowskiego 16, 18, 20, 22, 24, Łukaszewicza 13, 14, 15)	1920
Blok kamienic wildeckich (Langiewicza 8, Dąbrówki 13–16, Chłapowskiego 8)	1920
Dom czynszowy Głogowska 61 (ob. nr 64), narożnik Spokojnej (ob. Limanowskiego)	1921
Collegium Marcinkowskiego, dawny klasztor sercanek, później Zakład Dobroczynny Fundacji Garczyńskich (Górna Wilda, ob. 28 Czerwca 1956 r.)	
Dom przy ul. Górna Wilda 91 (ob. 28 Czerwca 1956 r.)	
Dom czynszowy Słowackiego 29, narożnik z pl. Asnyka	1920
Dom akademicki dla studentek, Słowackiego 20 (Dom Akademicki im. dr Jana Chądzyńskiego)	1921
Collegium Raciborskiego, Słowackiego 4/6 (ob. nieistniejący)	1920
Domy profesorskie, Libelta 13 i 14 (ob. 22 i 24)	1926–1931
Willa przy Śląskiej 5 (Sołacz)	1920
Willa przy Kujawskiej 15 (Sołacz)	1919
Willa przy Mazowieckiej 15 (Sołacz)	1920

Nieruchomości	Rok nabycia / przejęcia
Willa przy Mazowieckiej 26 (Sołacz)	1921
Willa przy Mazowieckiej 41 (Sołacz)	1920
Willa przy Mazowieckiej 42 (Sołacz)	1920
Willa przy Mazowieckiej 48 (Sołacz)	1919
Willa przy Wołyńskiej 19 (Sołacz)	
Folwark Sołacz z zabudowaniami	1920
Budynek Chemii Ogólnej Wydziału Rolniczo-Leśnego (Sołacka 11, ob. Wojska Polskiego 75) ^a	1923
Collegium Cieszkowskich (ob. Wojska Polskiego 71C) ^a	
Dom Akademicki Rolników i Leśników, (Sołacka 1, ob. nieistniejący) ^a	1926 (zakończenie budowy)
Folwark Żabikowo z zabudowaniami	1919
Grunty jeżyckie (2 działki)	1920, 1921, 1932
Trzy parcele na Sołaczu	1921
Teren wykopalisk archeologicznych w Biskupinie	1936
Grunty nad jeziorem Kierskim	1936

^a Gmachy wzniesione w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Uniwersytetu Poznańskiego, co do nieruchomości będących w użytkowaniu Uniwersytetu z 1 lutego 1928 roku, AUAM, Rektorat 15/252 (to samo: Rektorat 15/254 z uzupełnieniami z 1930 r. adwokata Kazimierza Gruszczyńskiego); *Majątek nieruchomości Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1933–1936*, Poznań 1936.

* * *

W okresie od 1919 do 1939 r. Uniwersytet Poznański nabył bądź użytkował pokaźny zbiór nieruchomości, wykorzystywanych zarówno jako pomieszczenia naukowo-dydaktyczne, jak i mieszkaniowe. Organizatorzy i przedstawiciele uczelni najczęściej nie mieli możliwości prowadzenia długofalowej polityki zarządzania nieruchomościami, ale musieli reagować na „okazje” pojawiające się na bieżąco. W ten sposób zasiedlono budynek Akademii Królewskiej, gmach Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej oraz Zamek, które stały się odpowiednio Collegium Minus, Collegium Medicum oraz Collegium Maius. Uniwersytet pozyskał także gmach Biblioteki im. Cesarza Wilhelma, przekształcając tę instytucję w Bibliotekę Uniwersytecką. Poza ścisłym centrum miasta znalazły się liczne nieruchomości na Sołaczu (ob. własność Uniwersytetu Przyrodniczego) oraz Zakład Fundacji Garczyńskich (Collegium Marcinkowskiego, ob.

własność Uniwersytetu Medycznego). Przedstawiciele uczelni wykazali się także ogromną determinacją podczas starań o pozyskanie kolejnych transz środków na zakup i remonty obiektów, które uzyskiwano od ministerstw nadzorujących Uniwersytet. W początkowej fazie organizowania Uniwersytetu – do 1922/1923 r. – ogromną pomocą były także różnego rodzaju darowizny, które wzbogacały bazę nieruchomości uniwersyteckich w grunty, domy i majątki ziemskie. Kolejny okres – do 1929 r. – zdominowany był wielkimi inwestycjami. Powstały wówczas gmachy Nowego Domu Akademickiego (dziś DS „Hanka”), Collegium Anatomicum (należący obecnie do Uniwersytetu Medycznego) oraz Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Świącicki). Kłopoty związane z zakończeniem budowy tych obiektów przesłaniają niekiedy ważne inwestycje na terenie Wydziału Rolniczo-Leśnego – budowę Domu Akademickiego i Collegium Cieszkowskich, a także przebudowy i rozbudowy uniwersyteckich klinik.

Bilans okresu międzywojennego jest imponujący. Ogromny zapał, poczucie misji i zaangażowanie, często młodych wiekiem, pracowników nauki doprowadziły do powstania Uniwersytetu – nie tylko aktywnego naukowo i dydaktycznie, ale także bogatego pod względem infrastruktury. Nie można jednak zapominać, że przestrzeni do prowadzenia badań i nauczania było w okresie międzywojennym za mało. Ciągłe zwiększająca się liczba studentów powodowała stałe problemy lokalowe. Najbardziej dotkliwie odczuwano je do czasu oddania do użytku gmachów chemii i anatomii w kompleksie przy zbiegu ulic Grunwaldzkiej i Śniadeckich. Tragiczna niekiedy dola studentów i pracowników zakładów chemicznych, gnieźdzących się w podziemiach Zamku i na strychach Collegium Minus była powodem licznych petycji, wieców i demonstracji.

Wspomniany powyżej brak planu dotyczącego infrastruktury uniwersyteckiej, dostrzegalny zwłaszcza podczas jej organizowania, spowodował powstanie Uniwersytetu, którego budynki naukowe i domy akademickie były rozproszone jak wyspy w różnych częściach miasta. Nie znaczy to, że takich planów nie formułowano, jednakże nigdy nie były one rozpatrywane jako realne warianty. Rozproszone usytuowanie budynków uniwersyteckich w mieście spowodowało, że wizualnie kojarzono uczelnię z najważniejszymi gmachami zlokalizowanymi w dawnej Dzielnicy Cesarskiej, a mianowicie z Collegium Minus oraz już rzadziej z Zamkiem i Collegium Medicum. Nawet Biblioteka Uniwersytecka nie funkcjonowała jako wizualna wizytówka uczelni. Spowodowane to było zapewne ciągnącymi się latami sporami o zakres użytkowania tych gmachów przez uczelnię lub o własność samych budynków. Po oddaniu do użytku Collegium Chemicum także ten obiekt stał się dość często reprodukowaną wizualną reprezentacją Uniwersytetu.

W 1939 r. Uniwersytet prowadził kilka inwestycji budowlano-remontowych, a mianowicie budowę Collegium Cieszkowskich na Sołaczcu oraz przebudowę

Collegium Marcinkowskiego. W planach było także postawienie kliniki psychiatrycznej na gruntach jeżyckich i rozbudowa kliniki dziecięcej. Inwestycje te przerwała wojna, demontując strukturę Uniwersytetu. Gmachy zostały przejęte przez różne instytucje niemieckie, głównie przez Reichsuniversität Posen. Wojna 1939 r., naloty alianckie, a przede wszystkim walki o Poznań z początku 1945 r. doprowadziły do ruiny większość uniwersyteckich gmachów, hamując rozwój uczelni na długie lata.

Wojenne losy budynków uniwersyteckich

Opracowania dotyczące historii Uniwersytetu w Poznaniu podkreślają kontynuację między międzywojenną uczelnią a powojennym Uniwersytetem poprzez działający w konspiracji Uniwersytet Ziemi Zachodnich oraz jawny Wydział Lekarski w Edynburgu. Zaangażowanie profesorów i innych pracowników nauki w wojenne funkcjonowanie uczelni było wielokrotnie wspomniane i opracowywane³²⁰.

W Poznaniu, wojennym Posen, pozostały z takim trudem gromadzone uniwersyteckie nieruchomości oraz ich wyposażenie, które przeszły 20 kwietnia 1941 r. pod zarząd Uniwersytetu Rzeszy. Przez blisko cztery lata, do początku 1945 r., Reichsuniversität Posen wykorzystywał gmachy do własnych celów. Wcześniej jednak, od zakończenia działań wojennych w 1939 r. do kwietnia 1941 r., wiele z nich było eksploatowanych przez niemieckich naukowców, którzy przygotowywali inaugurację Uniwersytetu Rzeszy, a także przez różne instytucje niemieckich władz okupacyjnych.

Funkcjonowanie niemieckiej uczelni w murach polskiego Uniwersytetu nie było dotąd opracowywane. Dotychczasowe badania obejmują strukturę tej uczelni, jej kadre, program nauczania, przesłanie ideologiczne oraz wytworzone w Reichsuniversität Posen archiwalia³²¹. Kwestie związane z infrastrukturą

³²⁰ Por. T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1945–1964*, Poznań 1965, s. 46–54; C. Łuczak, *Uniwersytet Poznański w latach hitlerowskiej okupacji*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, Poznań 1972, s. 316–334; B. Miśkiewicz, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. 1919–1989*, Poznań 1989, s. 46–54; C. Łuczak, *Uniwersytet Poznański w latach drugiej wojny światowej*, [w:] *Alma Mater Posnaniensis. W 80. Rocznicę utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu*, pod red. P. Hausera, T. Jasińskiego, J. Topolskiego, Poznań 1999, s. 183–197, 204–205. Ostatnio zob. M. Franz, T. Janicki, A. Magowska, *Uniwersytet w czasie wojny 1939–1945*, w druku. Zob. też S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945 (okupacja niemiecka i odbudowa po wojnie). Przemówienie sprawozdawcze JM. Rektora Uniwersytetu Poznańskiego prof. dra Stefana Dąbrowskiego na uroczystej inauguracji 2-go roku akademickiego 1945/46 w Auli Uniwersytetu*, Poznań 1946, s. 15–22.

³²¹ Zob. F. Paprocki, K.M. Pospieszalski, „Reichsuniversität Posen”, Poznań 1956 [to samo „Przegląd Zachodni” 1956, nr 7/8]; T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 54–61; B. Piotrowski, *W służbie rasizmu i bezprawia. „Uniwersytet Rzeszy” w Poznaniu. 1941–1945*, Poznań 1984; T. Wróblewska, *Uniwersytety Rzeszy w Poznaniu, Pradze i Strassburgu jako model hitlerowskiej szkoły wyższej*

i organizacją przestrzeni uniwersyteckiej były omawiane tylko jako zagadnienia poboczne wspomnianych wyżej tematów.

Ciągłość miejsca – z jaką mamy do czynienia, mówiąc o przedwojennym Uniwersytecie Poznańskim, wojennym Uniwersytecie Rzeszy i powojennym polskim Uniwersytecie – zobowiązuje do częściowego przynajmniej włączenia dziejów niemieckiej uczelni w historyczne trwanie infrastruktury uniwersyteckiej w Poznaniu. Warto o tym pamiętać, nie tylko w narzucającym się kontekście negatywnym, ale także dostrzegając pozytywy. Administracja Reichsuniversität Posen prowadziła bowiem inwestycje, z których nierzadko uczelnie poznańskie korzystają do dzisiaj.

O symbolicznym znaczeniu ciągłości miejsca mówił także rektor Stefan Dąbrowski, otwierając drugi rok akademicki w powojennym Uniwersytecie Poznańskim:

W tej samej Auli, w której dziś jesteśmy [...] przed 4 1/2 laty, w niedzielę dnia 27 kwietnia 1941 roku, na gruzach naszego Uniwersytetu nastąpiło otwarcie Państwowego Uniwersytetu Niemieckiego [...]. Akt fundacji został ogłoszony tydzień przed tą datą, 20 kwietnia, w rocznicę urodzin Hitlera, na którego specjalne żądanie [...] rozpoczęto prace przygotowawcze celem przekształcenia Uniwersytetu Polskiego na niemiecki³²².

Trudno o bardziej wymowną deklarację świadomości znaczenia miejsca dla symbolicznego postrzegania przeszłości.

1. Od początku wojny do utworzenia Uniwersytetu Rzeszy

Wojska niemieckie wkroczyły do Poznania 10 września 1939 r. W początku września jako zastępczy, działający w czasie wojny, Senat Uniwersytetu została powołana Rada Naukowa Uniwersytetu Poznańskiego pod przewodnictwem Bronisława Niklewskiego³²³. Jej członkowie próbowali się przeciwstawiać kon-

na terytoriach okupowanych, Toruń 1984; A.S. Labuda, *Instytut Historii Sztuki na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu w latach 1941–1945*, „Artium Quaestiones” 2002, nr 13, s. 257–274; A.S. Labuda, *Instytut Historii Sztuki na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu i „budowa narodowego socjalizmu” w Kraju Warty w latach 1939–1945*, „Artium Quaestiones” 2003, nr 14, s. 257–277; I. Mamczak-Gadkowska, *Akten der Reichsuniversität Posen in den Archivbeständen der Adam-Mickiewicz-Universität*, „Biuletyn Polskiej Myśli Historycznej” 2011, nr 6, s. 168–185; a ostatnio B. Białkowski, *Uniwersytet Rzeszy w Poznaniu (1941–1945)*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 143–154; M. Grimberg, *Seminarium niemieckie na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu w latach 1941–1945*, tamże, s. 155–172; A. Jazdon, *Wojenna historia Biblioteki Uniwersyteckiej*, tamże, s. 189–204 i całościowo H.W. Schaller, *Die „Reichsuniversität Posen” 1941–1945. Vorgeschichte, nationalistische Gründung, Widerstand und polnischer Neubeginn*, Frankfurt nad Menem 2010.

³²² S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 5–7.

³²³ J.J. Bossowski, K.M. Pospieszalski, K. Tymieniecki, Z. Wojciechowski, *Uniwersytet Poznański na początku hitlerowskiej okupacji*, „Przegląd Zachodni” 1955, nr 7/8, s. 583; C. Łuczak, *Uniwersytet*

fiskacie i niszczeniu mienia uniwersyteckiego, składając skargi do władz niemieckich, jednak najczęściej nie przynosiły one żadnego skutku³²⁴. Collegium Minus zostało zamknięte przez niemiecką tajną policję 21 września 1939 r. i tę datę uznaje się za moment zakończenia oficjalnej działalności Uniwersytetu Poznańskiego w czasie okupacji niemieckiej³²⁵. Działalność badawcza i naukowa a przede wszystkim dydaktyczna skupiła się w Uniwersytecie Ziemi Zachodnich³²⁶, a w Poznaniu pozostała infrastruktura, której wojenne losy zostaną omówione w tym rozdziale.

Dzieje infrastruktury uniwersyteckiej od wybuchu wojny do utworzenia w Poznaniu Uniwersytetu Rzeszy (Reichsuniversität) są dość słabo naświetlone w źródłach. Przejęcie gmachów publicznych w mieście następowało w pierwszym okresie po wkroczeniu wojsk niemieckich do miasta w sposób chaotyczny i rabunkowy. Kilka budynków uniwersyteckich, np. Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) oraz Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Świącicki), zostało zdemolowanych, a ich wyposażenie w dużej części zniszczone³²⁷.

Idea powstania niemieckiej szkoły wyższej w okupowanym Poznaniu wyszła najpewniej od Arthura Greisera, który przedstawił ją Adolfowi Hitlerowi. Po akceptacji u najwyższych czynników Rzeszy, władze okupacyjne podjęły prace nad utworzeniem tej placówki. Pierwszy raport pełnomocnika Ministerstwa Edukacji Rzeszy Hannsa Streita³²⁸ został sporządzony już w końcu października 1939 r. Kolejny raport do Ministerstwa wysłano na przełomie listopada i grudnia tego samego roku. Meldunki te zawierały plany odnośnie do struktury, administracji i zarządzania uczelnią. Kilka stron zostało w nich także poświęconych budynkom uniwersyteckim.

Hanns Streit pisał o bogatej, ale rozrzuconej w całym mieście infrastrukturze polskiego Uniwersytetu. W drugim raporcie stwierdzał, że zniszczenia okien

Poznański w latach hitlerowskiej, s. 305; tenże, *Uniwersytet Poznański w latach drugiej*, s. 174. Rektor S. Dąbrowski nazywał to grono Komisją Administracyjną, por. tegoż, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 8.

³²⁴ Por. H. Szoldrska, *Walka z kulturą polską. Uniwersytet Poznański podczas okupacji*, Poznań 1948, s. 5.

³²⁵ J.J. Bossowski, K.M. Pospieszalski, K. Tymieniecki, Z. Wojciechowski, *Uniwersytet Poznański*, s. 583–584. Prof. S. Dąbrowski podawał datę 26 września, jednakże wynikała ona zapewne z pomyłki; por. *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 8.

³²⁶ Zob. W. Kowalenko, *Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich. Uniwersytet Poznański 1940–1945*, Poznań 1961; C. Łuczak, *Uniwersytet Poznański w latach drugiej*, s. 183–197; M. Franz, T. Janicki, A. Magowska, *Uniwersytet w czasie wojny*.

³²⁷ J.J. Bossowski, K.M. Pospieszalski, K. Tymieniecki, Z. Wojciechowski, *Uniwersytet Poznański*, s. 582–583; H. Szoldrska, *Walka z kulturą polską*, s. 17–19.

³²⁸ Jesienią 1939 r. H. Streit pełnił urząd pełnomocnika do spraw naukowych i do spraw uniwersytetu w Poznaniu Ministerstwa Edukacji Rzeszy przy Namiestnictwie Rzeszy w Poznaniu (Beauftragter für Wissenschaft und für Universitätsangelegenheiten des Reichserziehungsministerium beim Reichsstatthalter in Posen).

i dachów związane z bombardowaniami zostały już usunięte³²⁹. Problemem, który stał przed H. Streitem było odzyskanie gmachów uczelnianych zajętych już przez inne instytucje okupacyjne. Organizator wojennego ośrodka uniwersyteckiego w Poznaniu zgłaszał Ministerstwu Edukacji szereg problemów z odzyskaniem tych obiektów. Tak było w wypadku Zamku, zajętego najpierw przez władze wojskowe, a później przez Namiestnictwo Rzeszy (Reichsstatthaltere). Podobnie budynek przy Fredry (Collegium Medicum, ob. Collegium Maius) został zagarnięty najpierw przez Prezydium Policji, a następnie przez Generalne Dowództwo (Generalkommando XXI) jako budynek biurowy. W raporcie zostały wspomniane także Collegium Chemicum, zajęte przez Dowództwo II Okręgu Lotniczego (Luftgaukommando II) oraz bliżej nieokreślone gmachy wykorzystywane przez miasto. Hanns Streit miał nadzieję, że uda się te obiekty odzyskać dla Uniwersytetu Rzeszy i skłonić instytucje, które je zajęły, do ich opuszczenia³³⁰.

Jesienią 1939 r. pełnomocnik Ministerstwa nakazał przeprowadzenie inwentaryzacji mienia należącego do polskiej uczelni, a szczególnie mieszkań czynszowych. Widział w nich potencjalne źródło dochodów. Wskazywał, że nawet jeśli Uniwersytet Rzeszy w Poznaniu jeszcze nie istnieje, przychody z czynszów z domów uniwersyteckich należy zapisywać na oddzielnym rachunku bankowym.

Uważnie przyglądano się budynkom Wydziału Rolniczo-Leśnego, gdyż badania w zakresie rolnictwa i hodowli zwierząt oraz weterynarii miały należeć do grupy podstawowych zainteresowań naukowych przyszłych badaczy z Reichsuniversität Posen. Przeprowadzona inspekcja na Sołaczu wykazała jednak brak odpowiednich pomieszczeń do prowadzenia badań, stąd wniesiono postulat szybkiego podjęcia inwestycji w tym rejonie. Obok użytkowanego już folwarku w Żabikowie, wizytowano także inne podpoznańskie majątki. W raporcie wskazano na folwarki Sady i Niestachów jako na odpowiednie do prowadzenia doświadczalnych gospodarstw rolnych i hodowlanych, podając jednak wyłącznie ich powierzchnię. Kwestia ewentualnego ich przejęcia nie była w raporcie poruszana³³¹. Hanns Streit omówił także zagadnienie prowadzenia badań z zakresu medycyny i kształcenia przyszłych lekarzy. Mimo że nauki medyczne nie miały dominować na niemieckim uniwersytecie, można odczytać wyraźny zachwyt przyszłego kuratora niemieckiego uniwersytetu, kiedy relacjonował stan i wy-

³²⁹ AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/73, s. 63.

³³⁰ Tamże, s. 65–66.

³³¹ Tamże, s. 67–68. W materiałach z 1941 r. wymieniane są następujące folwarki: Baumgarten (Sady), Schwanen (Swadzim), Bocksberg (Baranowo). Wraz z Jeziorem Lusowskim, które miało być doświadczalną stacją rybołówstwa słodkowodnego, stanowiły one zwarty kompleks dóbr na północny-zachód od Poznania. Por. *Die Gründung der Reichsuniversität Posen am Geburtstag des Führers 1941. Reden bei dem Staatsakt zur Eröffnung am 27. April 1941*, Poznań 1941, mapa: Gesamtanlage der Reichsuniversität Posen.

posażenie Collegium Anatomicum. Według H. Streita było ono zbudowane i urządzone według amerykańskich standardów³³².

Interesujące plany snuto na temat Biblioteki Uniwersyteckiej, która miała objąć wszystkie księgozbiory naukowe miasta Poznania. Mowa była przede wszystkim o Bibliotece Kórnickiej, ale także o zbiorach Biblioteki Raczyńskich. Te ostatnie były brane pod uwagę tylko w pierwszych raportach. Uznano, że w gmachu Biblioteki Raczyńskich zostanie umieszczony Instytut Badań nad Ojczyzną, mający siedzibę w Pile (Institut für Heimatsforschung)³³³. Po interwencji Józefa Aleksandra Raczyńskiego udało się Bibliotekę uratować³³⁴.

Wojenna Biblioteka Uniwersytecka przybrała od marca 1941 r. nazwę Staats- und Universitätsbibliothek (Biblioteki Państwowej i Uniwersyteckiej), a do jej zbiorów włączono przejmowane prywatne księgozbiory niemieckojęzyczne. Zmusiło to niemieckiego dyrektora Biblioteki, Wielkopolanina Alfreda Lattermanna³³⁵, do zorganizowania w mieście tzw. składnic książek (Buchsammelstelle). Jedna z nich powstała w kościele św. Michała przy Thüringer Strasse (ul. Stolarska), druga na Winiarach w kościele św. Stanisława Kostki, zaś trzecia w kościele św. Małgorzaty na Śródcie (od stycznia 1942 r.)³³⁶. Zgromadzone tam książki w części uległy zniszczeniu podczas bombardowań Poznania w 1944 r. oraz walk o miasto w roku 1945.

We wspomnianych raportach H. Streit opisywał również działania o znaczeniach symbolicznych. Pisał, że z gmachów uniwersyteckich zostały usunięte wszelkie napisy, reliefy i tablice polskie, które zostały zastąpione niemieckimi, a wewnątrz zmieniono oznaczenia przestrzeni na niemieckie³³⁷. W istocie, na zachowanych zdjęciach uniwersyteckiego Haupthaus (Collegium Minus) można dostrzec hitlerowskie godło na miejscu polskiego orła oraz napis szwabachą „Universität” w miejscu usuniętego tekstu „Collegium Minus”. Z innych źródeł wiadomo, że w hallu budynku głównego ustawiono w 1941 r. popiersie kanclerza Bismarcka, podarowane poznańskiemu niemieckiemu uniwersytetowi przez

³³² AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/73, s. 80.

³³³ Tamże, s. 66–67, 70.

³³⁴ A. Baszko, *Biblioteka Raczyńskich w czasie okupacji*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 174–175.

³³⁵ Na temat działalności A. Lattermanna w Bibliotece Uniwersyteckiej zob. R. Piejko, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu w latach 1939–1945. Przyczynek do historii*, „Biblioteka” 2007, nr 11, s. 175–182.

³³⁶ A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, Poznań 2017, s. 97–101; H. Szołdrska, *Walka z kulturą polską*, s. 102–103; M. Olszewski, *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część druga)*, „Kronika Miasta Poznania” 1967, nr 3, s. 45; M. Michałowska, *W 14-tą rocznicę akcji zabezpieczenia i rewindykacji zbiorów*, „Biuletyn Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” 1958, nr 2, październik-grudzień, s. 104–106; J. Cybertowicz *O Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu w czasie okupacji*, „Zeszyty Naukowe UAM, Biblioteka” 1963, nr 3, s. 60–61 wspomina także o składnicy w kościele na Jeźcach oraz przy ul. Kościelnej 5.

³³⁷ AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/73, s. 63.

36a. Po zajęciu budynków Uniwersytetu Poznańskiego w 1939 r. władze okupacyjne rozpoczęły niemieczanie widniejących na nich symboli. Przedstawiona na zdjęciu sytuacja odnosi się do okresu przejściowego. Na fasadzie znajduje się jeszcze napis z polskich czasów – „Collegium Minus”, zaś widniejące nad wejściem godło polskiego Uniwersytetu zostało już przesłonięte.

Politechnikę Berlińską³³⁸. Ważne były też względy praktyczne, które skłoniły do oznaczenia biur administracji uniwersyteckiej napisami informacyjnymi w języku niemieckim.

Główny budynek Uniwersytetu Poznańskiego, Collegium Minus, po zamknięciu we wrześniu 1939 r. stał się siedzibą przyszłych władz Reichsuniversität Posen. Gmach ten miał dla idei niemieckiej wyższej uczelni w Poznaniu wymiar

³³⁸ T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 56.

36b. Zdjęcie przedstawia sytuację po zmianie symboli. Napis na fasadzie głosi w języku niemieckim „Universität”, zaś nad wejściem można dostrzec godło III Rzeszy, charakterystycznego orła trzymającego w szponach wieniec laurowy ze swastyką w środku.

symboliczny, bowiem był on w latach 1910–1919 siedzibą pruskiej Akademii Królewskiej, a do tej instytucji bezpośrednio nawiązywał niemiecki uniwersytet.

W Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) od początku wojny do 1941 r. znajdowało się Prezydium Policji, a później Generalne Dowództwo (Generalkommando)³³⁹. Zamek, czyli uniwersyteckie Collegium Maius, został przejęty przez Arthura Greisera, a następnie gruntownie przebudowany na siedzibę Adolfa Hitlera według projektu Franza Böhmera. Zmieniono strukturę

³³⁹ Tamże, s. 17–20.

przestrzenną gmachu, przekształcono ciągi komunikacyjne, zbudowano nowe główne wejście do kompleksu, zlikwidowano kaplicę zamkową. Zmianie uległa także symbolika ideologiczna³⁴⁰. Zamek, mający pierwotnie świadczyć o pruskiej potęgę i niemieckiej dominacji na Wschodzie, stał się gmachem sławiącym tysiącletnią Rzeszę i jej wodza. Przy okazji przebudowy zniszczono wyposażenie zakładów Wydziału Humanistycznego i Prawno-Ekonomicznego mieszczących się w okresie międzywojennym w Zamku.

Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Świącicki), jak wspominałem, zostało w pierwszych dniach okupacji zajęte przez Luftgaukommando, które urządziło w gmachu biura. Uniwersyteckie wyposażenie zostało wówczas niemal całkowicie zniszczone. W momencie powstania Reichsuniversität dowództwo lotnicze przeniosło się na wyższe piętra, a parter i niższe piętra oddane zostały na siedzibę Wydziału Nauk Przyrodniczych. Na ścianie frontowej budynku umieszczono napis „Haus der Naturwissenschaft”.

W przejmowanych gmachach władze okupacyjne pozostawiały z reguły kilku polskich pracowników technicznych, takich jak stróże, palacze, konserwatorzy, dzięki którym udało się uratować przynajmniej część wyposażenia i księgozbiorów, ale przede wszystkim ich wspomnienia, zebrane w okresie powojennym, stały się niezastąpionym źródłem informacji o tym, co się w tych budynkach działo w okresie okupacji. Na przykład dzięki relacji portiera Michała Wojtkowiaka, który mieszkał w budynku Studium Wychowania Fizycznego i Sportu w Parku Wilsona znane są wojenne losy tego gmachu. W początkach września rezydował w nim polski sztab wojskowy, jednak dość szybko go opuścił. Między 1 a 3 września funkcjonowała w gmachu także policja. Następnie znalazły tu siedzibę spółdzielnia spożywcza, prowadząca m.in. kuchnię dla ubogich. Już w listopadzie 1939 r. budynek przejęła administracja przyszłego Reichsuniversität, tworząc w nim Hochschulinstitut für Leibesübungen (Instytut Wychowania Fizycznego), włączając do niego także przyległe boiska sportowe, przystań nad Wartą i nad Jeziorem Kierskim. Gdy 9 maja 1941 r. zbombardowany został pobliski budynek browaru Hugera, uszkodzeniu uległ także budynek Betonhausu³⁴¹.

³⁴⁰ H. Schwendemann, W. Dietsche, przy współpracy B. Górczyńskiej-Przybyłowicz, *Hitlers Schloss. Die „Führerresidenz” in Posen*, Berlin 2003, s. 107–153.

³⁴¹ Wspomnienia M. Wojtkowiaka zob. H. Szoldrska, *Walka z kulturą polską*, s. 93–94. W artykule na temat nalotów bombowych na Poznań M. Olszewski nie wspomina o zniszczeniach budynku w Parku Wilsona (zob. tegoż, *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część pierwsza)*), „Kronika Miasta Poznania” 1967, nr 2). W albumie *Universitäts-Bildstelle*, t. 3, *Hochschulinstitut für Leibesübungen*, [ok. 1941] opublikowano liczne zdjęcia z boisk sportowych i przystani; Z. Grot, *Krótki rys Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, pod red. M. Godyckiego, Poznań 1959, s. 43; tenże, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1945*, [w:] *Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994)*, pod red. J. Gaja, Poznań 1996, s. 80–81.

37a. Pocztówka okolicznościowa wydana z okazji otwarcia Reichsuniversität Posen. Grafika przedstawia wejście do auli w gmachu Collegium Minus, w czasach niemieckiej uczelni nazywanego Haupthaus. Założenie Uniwersytetu formalnie odbyło się w dniu urodzin Adolfa Hitlera, 20 kwietnia, a jego otwarcie tydzień później – 27 kwietnia 1941 roku.

37b. Rewers pocztówki ze znaczkiem i okolicznościowym datownikiem pocztowym z 27 kwietnia 1941 i napisem „Gründung des Reichsunivetsität Posen am Gebursttag des Führers” (Utworzenie Uniwersytetu Rzeszy w dniu urodzin Führera). Na karcie znajduje się nadruk „Festliche Eröffnung des Reichuniversität Posen am 27. April 1941” (Uroczyste otwarcie Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu 27 kwietnia 1941).

37c. Medal wykonany z okazji otwarcia Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu.

Przygotowując uruchomienie Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu realizowano liczne prace remontowe, przerabiano istniejące gmachy odziedziczone po Uniwersytecie polskim. Mimo że prace posuwały się dość szybko, w momencie inauguracji uczelni w kwietniu 1941 r. nie zostały jeszcze ukończone. Podczas narady z marca tego roku między przedstawicielami Ministerstwa Finansów Rzeszy i Ministerstwa Edukacji Rzeszy podsumowano stan przygotowań do jego otwarcia, wymieniając kolejno wszystkie prowadzone prace remontowe i ich koszty. Wiele z inwestycji określono jako „nahezu vollendet” (prawie ukończone) lub ustalono, że ich ukończenie nastąpi zaraz po uruchomieniu uczelni³⁴².

Trwające ponad rok przygotowania do otwarcia Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu zakończyły się 27 kwietnia 1941 r., kiedy w auli gmachu głównego odbyła się inauguracja niemieckiej uczelni. Uczestniczyli w niej faszystowscy dygnitarze, m.in. minister nauki, oświaty i wychowania Bernhard Rust i Gauleiter Kraju Warty Arthur Greiser. Oprócz przeprowadzenia oficjalnych uroczystości, wydano na tę okazję specjalną kartę pocztową z wizerunkiem budynku, który przemianowano z Collegium Minus na Haupthaus, opieczętowaną okolicznościowym datownikiem pocztowym. Gauleiter Greiser rozkazał odlać także specjalną plakietę, nadawaną za zasługi dla Uniwersytetu, wykonaną – co symboliczne – w Deutsche Waffen- und Munitionsfabrik (Niemiecka Fabryka Broni i Amunicji, przedwojenne Zakłady H. Cegielskiego)³⁴³.

³⁴² Bundesarchiv, sygn. R/4901/13139, Aufzeichnung. Bauliche Maßnahmen zur Inangsetzung des Lehr- und Forschungsbetriebes der Universität Posen. Bardzo dziękuję prof. Tadeuszowi Janickiemu za udostępnienie mi materiałów z Bundesarchiv.

³⁴³ Opis uroczystości inauguracyjnych zob. H.W. Schaller, *Die „Reichsuniversität Posen“*, s. 137–155; zob. także publikację okolicznościową, wydaną z okazji inauguracji Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu: *Die Gründung der Reichsuniversität Posen*, gdzie teksty przemówień gości, bogata dokumentacja zdjęciowa i kartograficzna.

2. W ramach Reichsuniversität Posen

Niemieckie władze, które przejęły majątek Uniwersytetu Poznańskiego, wiosną 1941 r. sporządziły szczegółowy spis nieruchomości. Był on opatrzony informacjami katastralnymi na temat numerów i powierzchni działek oraz wpisów do ksiąg wieczystych.

Tabela 3. Spis majątku Uniwersytetu Rzeszy, stan na 1 kwietnia 1941 r.

Nazwa niemiecka	Nazwa polska	Adres podczas okupacji	Adres przedwojenny
Haupthaus	Collegium Minus	Königsring 26	Wały Wazów
Staats- und Universitäts-Bibliothek	Biblioteka Uniwersytecka	Ritterstrasse 4/6	Rycerska / Ratajczaka
Hygienisches Institut		Königsring 25	Wały Wazów
Nervenklinik	klinika neurologiczna	Lissaerstrasse 10	Północna
Studentenheim	Nowy Dom Akademicki	Kaiserring 6	Wały Leszczyńskiego
Wohnhaus	domy profesorskie	Dietrich Eckart – Strasse 13 und 14	Libelta
Studentenheim	dom akademicki	Schlossfreiheit 7	Wjazdowa, Piłsudskiego (Św. Marcin)
Assistenten und Angestelltenheim	dom asystenta	Luisenstrasse 6	Skarbowa
Tennisplätze	korty tenisowe	Goethepark	Park Moniuszki
Stiftung Lehrerinnenheim	dom czynszowy	Schwabenstrasse 91	Górna Wilda
Klinik	klinika	Schwabenstrasse 87–89	Górna Wilda
Miethaus	dom czynszowy	Agnes-Miegel-Strasse 13/14 / Andreas Hofer-Strasse 8	Dąbrówki / Langiewicza
Miethaus	dom czynszowy	Agnes-Miegel-Strasse 15/16 / Willamowitzstrasse 8	Dąbrówki / Chłapowskiego
Miethaus	dom czynszowy	Zeppelinstrasse 23, 25, 27	Łukaszewicza
Miethaus	dom czynszowy	Fichtestrasse 2 / Memelstrasse 40	Karwowskiego / Kolejowa

Nazwa niemiecka	Nazwa polska	Adres podczas okupacji	Adres przedwojenny
Miethaus	dom czynszowy	Fichtestrasse 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 24	Karwowskiego
Unbebautes Grundstück	4 działki niezabudowane	Willamowitzstrasse	Chłapowskiego
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Andreas-Hofer-Strasse	Langiewicza
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Fichtestrasse	Karwowskiego
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Memelstrasse	Kolejowa
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Andreas-Hofer-Strasse	Langiewicza
Haus der Naturwissenschaften	Collegium Chemicum	Tannenbergstrasse 14	Grunwaldzka
Haus der Medizinischen Institute	Collegium Anatomicum	Friedrich-Nietzsche-Strasse 6	Święcickiego
Institut	kotłownia i Collegium Kopernickiego ^a	Friedrich-Nietzsche-Strasse 4	Święcickiego
Seminargebäude III	budynek czynszowy	Robert Koch-Strasse 29 / Gorch-Fock-Platz 1	Słowackiego / Asnyka
Seminargebäude I (Haus des Geisteswissenschaften)	Collegium Raciborskiego	Robert-Koch-Strasse 4/6	Słowackiego
Studentinnenhaus	dom akademicki	Robert-Koch-Strasse 20	Słowackiego
Buchsammelstelle	składnica książek	Thüringerstrasse 7	Stolarska
Institut für Lebensübungen	Studium Wychowania Fizycznego	Stadtpark	Park Wilsona
Botanischer Garten Grundstück	Ogród Botaniczny działka	Saarlandstrasse 165 Beselerstrasse	Dąbrowskiego Marcelińska
Institut		Badenstrasse 19	Wołyńska
Institut		Sauerlandstrasse 52	Sołacka
Institut		Sachsenstrasse 48	Mazowiecka
Institut		Lausitzerstrasse 5	Śląska
Institut		Sauerlandstrasse 60	Sołacka

Nazwa niemiecka	Nazwa polska	Adres podczas okupacji	Adres przedwojenny
Institut		Balkstrasse 2, 4, 6, 10, 13, 17	Golecińska
Miethaus	willa	Hessenstrasse 15	Kujawska
Miethaus	wille	Sachsenstrasse 15, 26, 41, 42	Mazowiecka
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Schlesische Strasse	Podlaska
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Sauerlandstrasse / Kreuzburgerstrasse	Sołacka / Górska
Institut		Schlesische Strasse 14	Podlaska
Unbebautes Grundstück	działka niezabudowana	Schlesische Strasse	Podlaska
Unbebautes Grundstück	2 niezabudowane działki	Sachsenstrasse	Mazowiecka
Grundstück	działka	Sachsenstrasse / Schlesische Strasse	Mazowiecka / Podlaska
Grundstück	działka	Schlesische Strasse	Podlaska
Gutsdorf Kuhndorf		Balkstrasse	Golecińska
Miethaus	dom czynszowy	Glogauerstrasse 64 / Friedenstrasse 1	Głogowska / Spokojna
Miethaus	dom czynszowy	Glogauerstrasse 105	Głogowska
Grundstück	działka	Tannenbergstrasse	Grunwaldzka
Sternwarte	Observatorium Astronomiczne	Schubertstrasse 36	Słoneczna
Miethaus	dom czynszowy	Dr. Wilm-Strasse 37	Matejki
Bootshaus am Ketscher See	przystań nad jeziorem Kierskim		
Bootshaus an der Warthe	przystań nad Wartą		
Ausgrabungsgelände	teren wykopalisk archeologicznych	Biskupin	
Gut Golnau	Folwark Golecin		

^a Gmach, w którym mieściło się Collegium Izydora Kopernickiego, powstał przez rozbudowę kotłowni ogrzewającej Collegium Chemicum i Anatomicum. Jej przebudowę rozpoczęto w 1938 r., zaś zakończono w czasie okupacji. Obecnie gmach ten nosi nazwę Collegium prof. Jana Chmiela.

Źródło: opracowanie własne na podstawie AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 206/6, Nachweisung über die der Reichsuniversität Posen gehörenden oder ihr zur Nutzung überlassenen Grundstücke. Stand am 1. April 1941.

Pięć wydziałów niemieckiej uczelni rozlokowano w budynkach Uniwersytetu Poznańskiego, które udało się odzyskać z rąk innych urzędów, policji lub wojska. I tak w głównym gmachu (Haupthaus – polskie Collegium Minus) znalazły się biura władz uniwersyteckich oraz Wydział Prawno-Ekonomiczny (Rechts- und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät). Wydział ten został później umieszczony w budynku przy Robert Koch-Strasse 29 (ul. Słowackiego) oraz w domu akademickim przy ul. Schlossfreiheit 7 (ul. Wjazdowa / Piłsudskiego 7). Przy Robert-Koch-Strasse 4/6 (przedwojenne Collegium Raciborskiego, przy ul. Słowackiego) ulokowano Wydział Filozoficzny (Philosophische Fakultät), zaś sam budynek nazwano Haus des Geisteswissenschaften. Seminaria nauk medycznych (Medizinische Fakultät) zajęły dawny gmach Collegium Anatomicum, natomiast, jak już wspominałem, Wydział Nauk Przyrodniczych (Naturwissenschaftliche Fakultät) został umieszczony w dawnym Collegium Chemicum, nazwanym Haus des Naturwissenschaften, zaś Wydział Rolny (Landwirtschaftliche Fakultät) zajął budynki na Sołacz³⁴⁴.

Tabela 4. Rozmieszczenie instytutów Uniwersytetu Rzeszy w budynkach na terenie Poznania

Lp.	Nazwa instytutu w Uniwersytecie Rzeszy	Nazwa lub adres polski z okresu międzywojennego
1 ^a	Universitäts-Haupthaus Kunstwissenschaftliches Institut Hygienisches Institut	Collegium Minus Zakład Mikrobiologii
2	Institut für Allgemeine Botanik Geobotanisches Institut Geophysikalisches Institut Pflanzenphysiologisches Institut	budynek w okresie powojennym nazwany Collegium Kopernickiego
3	Sternwarte	Obserwatorium Astronomiczne
4	Anatomisches Institut Institut für Gerichtliche Medizin und Kriminalistik Pathologisches Institut Pharmakologisches Institut Physiologisches Institut Institut für Vererbungswissenschaft	Collegium Anatomicum

³⁴⁴ Rozmieszczenie poszczególnych wydziałów i instytutów zob. *Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen*, wydawany semestralnie od lata 1941 r. do semestru zimowego roku akademickiego 1944/1945.

Lp.	Nazwa instytutu w Uniwersytecie Rzeszy	Nazwa lub adres polski z okresu międzywojennego
5	<u>Haus der Geisteswissenschaften</u> Institut für Altertumskunde Deutsches Seminar Historisches Seminar Musikwissenschaftliches Seminar Institut für Pharmakognosie Philosophisches Seminar Seminar für Psychologie und Pädagogik Institut für Vor- und Frühgeschichte	Collegium Raciborskiego
6	<u>Haus der Naturwissenschaften</u> Institut für Angewandte Physik Institut für Anorganische Chemie und Chemische Technologie Chemische Institute Institut für Experimental Physik Institut für Geochemie Geologisch-Paläontologisches Institut Mathematisches Institut Mineralogisch-Petrographisches Institut Institut für Organische Chemie und Biochemie Pharmazeutisch-Chemisches Institut Institut für Physikalische Chemie Institut für Theoretische Physik Zoologisches Institut	Collegium Chemicum
7	Seminar für Englische Philologie Rechtswissenschaftliches Institut Seminar für Sprache und Völkerkunde Osteuropas Staats- und Verwaltungswissenschaftliches Institut	Słowackiego 29
7a	Wirtschaftswissenschaftliches Institut	Dom Akademicki, Wjazdowa 7 (wcześniej Św. Marcin 40)
8	Buchsammelstelle Institut für Erforschung der Geschichte und Sprache des Judentums Institut für Romanische Philologie Seminar für Romanische Philologie Volkspolitisches Institut	kościół i probostwo św. Michała, Stolarska 7
9	Institut für Veterinärhygiene	tzw. Strzelnica, Sołacka 52
9a	Institut für Landwirtschaftliche Zoologie und Schädlingskunde	Sołacka 52B
10	Institut für Fischereiwesen	Sołacka 52
11	Verwaltung der Landwirtschaftlichen Institute	Goleścińska 7

Lp.	Nazwa instytutu w Uniwersytecie Rzeszy	Nazwa lub adres polski z okresu międzywojennego
11a	Institut für Kleintierzucht und Kleintierhaltung Institut für Milchwirtschaft und Molkereiwesen Institut für Tierzucht und Haustiergenetik	Goleścińska 7
12	Institut für Agrar- und Siedlungswiesen Institut für Kulturtechnik und Geodäsie Institut für Landwirtschaftliches Bauwesen Institut für Pflanzenernährung und Bodenbiologie Institut für Tierphysiologie und Tierernährung	Goleścińska 13
13	Institut für Landwirtschaftliche Gewerbeforschung und Schädlingskunde	Mazowiecka 48
14	Institut für Wirtschafts- und Arbeitslehre des Landbaues	Śląska 5
15	Botanischer Garten	Ogród Botaniczny
16	Institut für Angewandte Botanik und Phytopathologie Institut für Gärtnerischen Pflanzenbau und Pflanzenzüchtung Landmaschineninstitut	Sołacz dwór
17	Institut für Acker- und Pflanzenbau Pflanzenzüchtung	Wołyńska 19
18	Institut für Pflanzenernährung und Bodenbiologie	Podlaska 12/14
19	Staats- und Universitätsbibliothek	Biblioteka Uniwersytecka
20	Hochinstitut für Leibesübungen	hala betonowa w Parku Willsona

^a Numery w tabeli odpowiadają oznaczeniom na mapie nr 2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen...*, Posen 1941–1944/1945.

Nowa organizacja przestrzeni budynków uniwersyteckich wymagała podjęcia szeregu prac adaptacyjnych, które prowadzono pośpiesznie w początku roku 1941. Przede wszystkim należało usunąć zniszczenia powstałe we wrześniu 1939 r. w wyniku bezsensownej dewastacji gmachów. Najbardziej gorączkowe prace adaptacyjne dotyczyły budynku głównego (dawne Collegium Minus), gdzie przydzielano pokoje konkretnym biurom i urzędom. Ogłaszano i drukowano spisy pomieszczeń, osób i wykładów. Wszystko to odbywało się w atmosferze dającego się wyczytać z niektórych dokumentów pośpiechu³⁴⁵.

³⁴⁵ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3147, s. 5–7.

Podejmowano także przebudowy, dostosowując lokale do nowych potrzeb. Na przykład w Collegium Chemicum na pierwszym piętrze zbudowano dwie nowe sale wykładowe. Podobnie na Sołaczu, w siedzibie Wydziału Rolnego, który – jak wspominałem – traktowano w nowym uniwersytecie priorytetowo, podejmowano szereg inwestycji. Jedną z nich była budowa hali wegetacyjnej ze szklarnią przy Lausitzerstrasse (ul. Śląska) kolejnymi: wzniesienie zabudowań gospodarczych w ogrodzie przy Sauerlandstrasse 52 (ul. Sołacka)³⁴⁶ czy różnego rodzaju pomieszczeń dla zwierząt. Inwestowano także w innych obszarach. Na przykład w folwarku Palaczków, gdzie znajdowało się Obserwatorium Astronomiczne, powstała willa dla dyrektora tego obiektu³⁴⁷.

W połowie 1942 r. kurator Uniwersytetu Rzeszy H. Streit złożył raport radcy budowlanemu Clienemu w Namiestnictwie Rzeszy Kraju Warty (Reichstadtthaler Warthegau) na temat stanu prac remontowych i budowlanych. Wskazywał na: prace nad wykończeniem stołówki w głównym gmachu uniwersyteckim (trwające od 2 lat), w domu studenta przy Fremdeingasse (ul. Żydowskiej) 15/18³⁴⁸, w domu dla asystentów i pracowników uczelni przy Luisenstrasse 6 (ul. Skarbową, ob. ul. Taczańska), budowy i remonty domów mieszkalnych dla profesorów przy Sauerlandstrasse (Sołackiej / Wojska Polskiego), budowę baraków na dziedzińcach najważniejszych budynków uniwersyteckich do przechowywania materiałów i mebli. Remontowane były także domy przy Dr. Wilms-Strasse 37 (ul. Matejki) i Schloßfreiheit Strasse 7 (ul. Wjazdowa), różnego rodzaju laboratoria w Collegium Chemicum, Betonhalle w Parku Miejskim, dachy na niektórych budynkach, szklarnie w instytutach rolniczych na Sołaczu, itp. Przebudowywano nadto Żydowski Dom Sierot przy Teichstrasse 5 (ul. Stawna) na budynek seminaryjny Wydziału Nauk o Prawie, Państwie i Gospodarce (Institute der Rechts- Staats- und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät). Obok tego rozpoczęto nowe inwestycje, np. budowę owczarni, szopy na ziemniaki, domu dla robotników rolnych i wielu innych wyspecjalizowanych obiektów na Sołaczu³⁴⁹. Prace remontowo-budowlane były podejmowane na szeroką skalę, przy czym część z nich była wymuszona koniecznością usunięcia zniszczeń, jakie poczyniło wojsko niemieckie we wrześniu 1939 r.

Osobną kwestią było zakwaterowanie studentów. Ponieważ dawny Nowy Dom Akademicki został przeznaczony na mieszkania dla kadry naukowej, stąd lokale dla studentów trzeba było pozyskać w innych miejscach. W pierwszym rzędzie myślano o barakach. Dwie tego typu budowle powstały przy Feldstrasse

³⁴⁶ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3144, s. 87, 89; 113–120; 150–155.

³⁴⁷ Tamże, s. 27–41.

³⁴⁸ Był to należący do Gminy Żydowskiej dom starców.

³⁴⁹ W raporcie jest wymienionych 61 prowadzonych prac o różnym charakterze. Zob. APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3145, s. 162–177, a w uzupełnieniu dodatkowych 17 prac, zob. tamże, s. 214–217. Spis ten komentował Poznański Urząd Budowlany, Urząd nadzoru budowli uniwersyteckich, tamże, s. 235–253. Na temat remontu kamienicy przy Matejki 37, przerabianego w części na dom studencki zob. APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3146, s. 309–323; sygn. 3147, s. 149–258, 350–361.

38. Przystań żeglarska nad Jeziorem Kierskim.

(ul. Polna), a zarządzane były przez Luftwaffe. Następnie do puli mieszkaniowej włączono domy przy Schloßfreiheit Strasse 7 (ul. Wjazdowa), Dr. Wilms Strasse 37 (ul. Matejki) i Frendgasse 15–18 (ul. Żydowska). Oferowano także miejsca w salach sypialnianych na Bromberger Strasse 6/7 (ul. Bydgoska) oraz Pasadowskystrasse (ul. Mostowa). Kolejna grupa budynków, które chciano przeznaczyć na domy studenckie, wymagały wykończenia, bowiem pozostawały one od czasów przedwojennych w stanie surowym. Były to domy przy Kirchstrasse 9 (ul. Kościelna), Gotenstrasse 24 (ul. Murawa), Volkramstrasse (ul. Gromadzka 22 i 34). W sferze projektów były domy przy Oborniker Strasse 49 (ul. Obornicka)³⁵⁰.

Budowano także w podpoznańskich majątkach, które przejął Uniwersytet Rzeszy. Przykładem niech będzie szopa i obora w Swadzimiu, budowane w 1942 i 1944 r.³⁵¹. Powstały także budowle związane z gospodarką rybacką nad Jeziorem Lusowskim³⁵², a nad Jeziorem Kierskim wzniesiono przystań i szopę dla łodzi³⁵³. Drobne obiekty drewniane stawiano także w Sadach i Baranowie.

³⁵⁰ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3148, s. 29–31.

³⁵¹ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3146, s. 25–42.

³⁵² Tamże, s. 156–183.

³⁵³ Tamże, s. 190–268.

Z raportów H. Streita z jesieni 1939 r. można wnioskować, że początkowo władze niemieckie planowały skupienie Uniwersytetu w centrum miasta. Przyszły kurator Uniwersytetu Rzeszy prosił Gauleitera A. Greisera, aby grunty w pobliżu Haupthausu (Collegium Minus) zostały zarezerwowane dla Uniwersytetu³⁵⁴. Z analizy dokumentów można wnioskować, że H. Streit zdawał sobie sprawę z braku przestrzeni niezbędnej do uruchomienia studiów rolniczych i leśnych na Sołacz. Aby poprawić tę sytuację zaplanowano operację wymiany gruntów uniwersyteckich i miejskich. Reichsuniversität miał oddać miastu tereny na Sołacz i Gołęczynie, zaś miasto Uniwersytetowi tereny Naramowic. Sporządzono ekspertyzy prawne, analizujące podstawy stanu posiadania dóbr Gołęczin i Sołacz oraz sporządzono szczegółowe mapy z zaznaczeniem wymienianych gruntów.

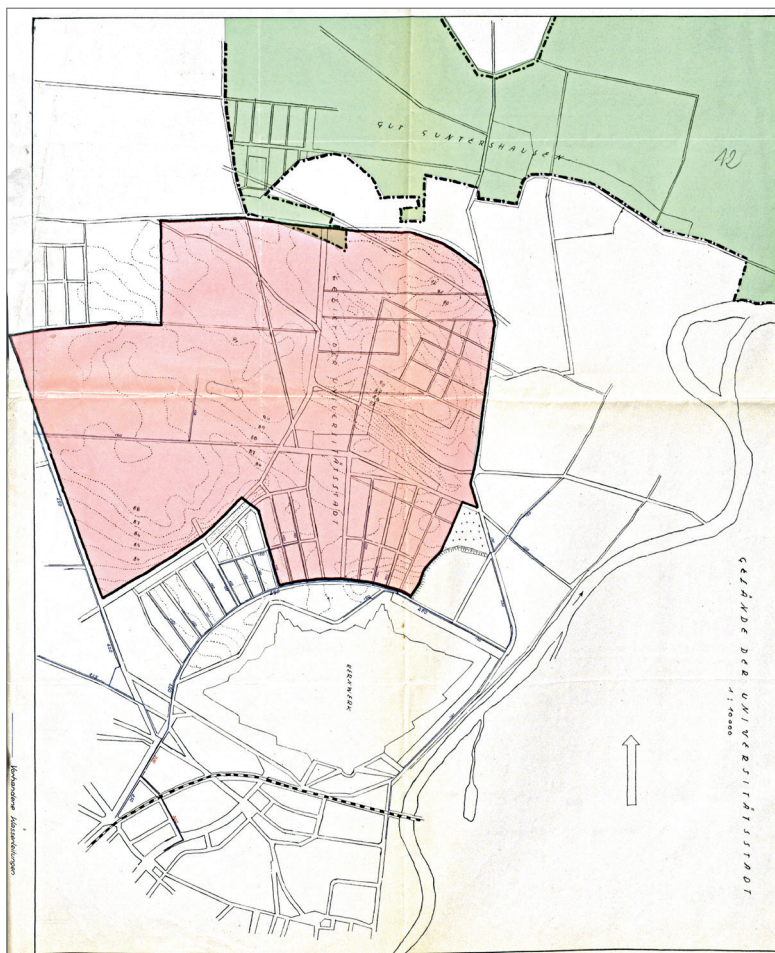
Zamiana gruntów miała być pierwszym krokiem do budowy miasteczka uniwersyteckiego. Miało ono zajmować obszary na północ od Cytadeli aż do Naramowic. Interesujące, że zaznaczany na mapach obszar miasteczka nie pokrywał się z wymienianymi gruntami w Naramowicach, które leżały na północ od projektowanej dzielnicy uniwersyteckiej, sięgającej aż do dzisiejszej ul. Lechickiej. Być może teren Naramowic stanowić miał obszar funkcjonowania wyłącznie Wydziału Rolnego. Wydział ten zarządzał jeszcze przed wymianą gruntów gospodarstwem doświadczalnym Naramowice. Dokumenty związane z zamianą działek między miastem a Uniwersytetem noszą datę 3 kwietnia 1941 r.³⁵⁵. Wiosną następnego roku urzędnicy miejscy korespondowali już na temat konkretnych działań związanych z uzbrojeniem terenów pod miasteczko uniwersyteckie, mające się znaleźć „im Nordsektor der bebauten Ortslage von Posen nördlich des Kernwerkes im Anschluss an die bereits begonnene Bebauung am Nordwall” (w północnej strefie zabudowy Poznania, na północ od Cytadeli w połączeniu z już rozpoczętą budową przy ul. Winogrady)³⁵⁶.

Zakładano, że po zakończeniu wojny na terenach tych znajdą się następujące wydziały: medyczny, przyrodniczy, rolny, weterynaryjny oraz instytut wychowania fizycznego. Dla Wydziału Medycznego planowano zbudowanie dziesięciu klinik na 1450 łóżek, domów dla lekarzy, pielęgniarek, itd. Do tego miało powstać 5 instytutów medycyny teoretycznej. Łącznie dla Wydziału Medycznego planowano obszar 20 ha. Obok tego miał funkcjonować Ogród Botaniczny o powierzchni 15 ha, szereg instytutów Wydziału Rolnego i Weterynaryjnego. Razem z Instytutem Wychowania Fizycznego miasteczko uniwersyteckie miało

³⁵⁴ AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/73, s. 65. Na planie Poznania przedstawiającym budynki Uniwersytetu Rzeszy zarysowano kształt tego przyszłego, rozbudowanego gmachu. Por. *Die Gründung der Reichsuniversität Posen*, mapa: Stadtlage der Reichsuniversität Posen.

³⁵⁵ AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/94.

³⁵⁶ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3149, s. 1; przekład MM. Wspomniana budowa odnosiła się zapewne do planów powstania osiedla mieszkalnego przy ul. Winogrady między dzisiejszą ul. Zagonową a Owsianą. Podczas okupacji niemieckiej zrealizowano tylko część tych planów. W północno-zachodnim obszarze tego terenu powstały w okresie powojennym domy akademickie przy ul. Dożynkowej.

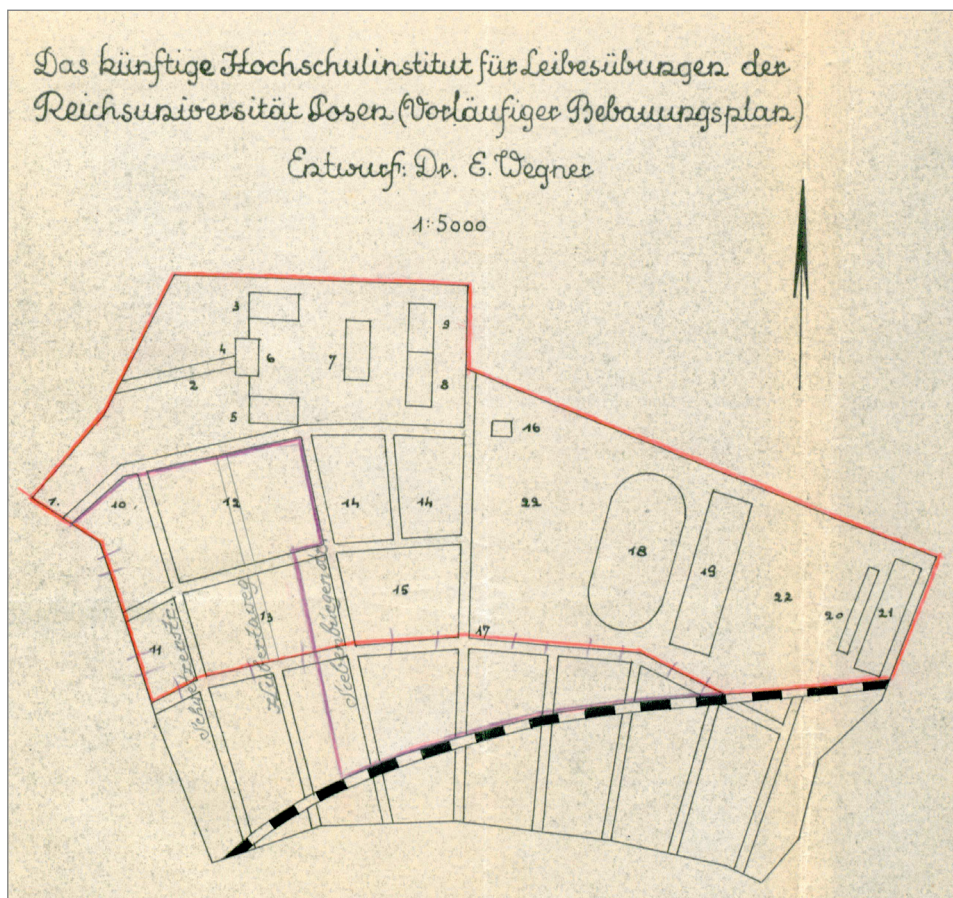

39. Mapa z 1942 r. przedstawiająca szkieletowo zaznaczone obszary miasteczka uniwersyteckiego na północ od Cytadeli (Kernwerk) – kolor czerwony, oraz leżące na północ od niego obszary folwarku Naramowice (Guntershausen), przewidywanej siedziby Wydziału Rolnego – kolor zielony.

obejmować ponad 100 ha. Planowano także wybudować mieszkania dla 125 profesorów, 50 docentów, 100 starszych asystentów, lektorów i bibliotekarzy oraz 30 urzędników uniwersyteckich³⁵⁷.

Według załączonych do różnego rodzaju korespondencji orientacyjnych planów, zakładano, że tereny niemieckiej uczelni będą ograniczone przebiegiem ulic: od południa wschodnią częścią Nordwall (ul. Winogrody), następnie od wchodu Wissmannstrasse (ul. Naramowicka) aż po Margraf-Gero-Strasse

³⁵⁷ AUAM, Reichsuniversität Posen, sygn. 143/94.

40. „Przyszły Instytut Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu (wstępny plan budowlany), koncepcja: dr E. Wegner”. Na planie m.in. nr 1 i 15 – place zabaw dla dzieci; 3 – kryty basen; 5 – sala gimnastyczna i sportowa; 7 – basen do nauki pływania; 10 – boisko do siatkówki; 11 – boisko do piłki ręcznej; 12 – duże boisko; 13 – korty tenisowe; 14 – dwa boiska do gier zespołowych; 18 – główny stadion; 19 – obiekty do ćwiczenia skoków, rzutów; 21 – strzelnica.

(ul. Lechicka), która stanowić miała północną rubież terenów uniwersyteckich. Dalej granica biegła tą ulicą na zachód by następnie Händelstrasse (ul. Połabska) skrócić na południe aż do dzisiejszej al. Solidarności, którą znowu na zachód do Obornikerstrasse (ul. Obornicka, ob. Piątkowska), którą ponownie na południe aż do Cherusker Allee (ul. Słowiańska), gdzie granica skręcała na wschód, by przez Wintraustrasse (ul. Pszczelna) dołączyć do Nordwall³⁵⁸. Wszystkie te plany i projekty były opatrzone odwołującą ich wykonanie informacją, że zostaną wprowadzone w życie po zakończeniu wojny.

³⁵⁸ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3149, s. 10–12.

W połowie 1942 r. wymieniano korespondencję dotyczącą rozplanowania Instytutu Wychowania Fizycznego (Hochschulinstitut für Leibesübungen). Na obszarze dla niego przeznaczonym planowano zbudować kryty basen, hale sportowe, obszerny stadion i inne obiekty sportowe³⁵⁹. Zachowały się także pojedyncze plany budynków, np. domu dla studentów przy Volkrampstrasse 24 (ul. Gromadzka), który po przebudowie przybrał formę miejskiej willi oraz domu przy Gotenstrasse (ul. Murawa)³⁶⁰. Na terenie Naramowic (Guntershausen) planowano także zbudować dom dla rektora Uniwersytetu Rzeszy³⁶¹, a w samym folwarku Naramowice prowadzono wiele prac usprawniających, np. budowano studnie, doły na fekalia, szopy, itp.³⁶².

W połowie roku 1944 rozpoczęły się alianckie bombardowania Poznania. Mimo że były precyzyjne, ucierpiało wiele przypadkowych gmachów. Ochronę przed ewentualnymi zniszczeniami uwzględniono podczas projektowania osiedli uniwersyteckich na północ od Cytadeli, rozrzucając w przestrzeni luźną zabudowę³⁶³. Niestety obiekty uniwersyteckie w różnym stopniu ucierpiały podczas nalotów 1941 i 1944 r. oraz walk o Poznań zimą 1945 r. Z gmachów położonych w centrum miasta największych uszczerbków doznał Haus der Naturwissenschaften czyli Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodor Świącicki). Wynikało to z bliskości Targów Poznańskich, na terenie których w czasie II wojny światowej funkcjonowała fabryka Focke-Wulfa, będąca celem nalotów. Gmach Collegium został najprawdopodobniej uszkodzony podczas przypadkowego nalotu w 1941 r., ale najpoważniejszych uszkodzeń doznał w 1944 r., kiedy to był dwukrotnie zbombardowany. Pierwszy nalot miał charakter burzący, drugi zapalający. Raport o zniszczeniu Collegium Chemicum podczas bombardowania w czasie Wielkanocy i Zielonych Świątek 1944 r., opisywał duże zniszczenie zewnętrznych attyk, które wymagały częściowego wyburzenia. Z kolei prace te spowodowały zawalenie się części ścian, które następnie trzeba było podpierać³⁶⁴. Zniszczenia z 1944 r. zmusiły urzędników do ewakuacji budynku. Ostatecznie w lutym kolejnego roku w gmachu wybuchł pożar, trawiąc sporą część jeszcze ocalałych fragmentów budynku³⁶⁵.

³⁵⁹ Tamże, s. 17–26.

³⁶⁰ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3145, s. 66–89.

³⁶¹ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3146, s. 50.

³⁶² Tamże, s. 123–155.

³⁶³ H. Grzeszczuk-Brendel, *Miasto do mieszkania. Zagadnienia reformy mieszkaniowej na przełomie XIX i XX wieku i jej wprowadzenie w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, Poznań 2012, s. 389–390.

³⁶⁴ APP, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3145, s. 389–390

³⁶⁵ H. Szoldrska, *Walka z kulturą polską*, s. 137–142; M. Olszewski, *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część pierwsza)*, s. 26–33; tenże, *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część druga)*, s. 45. W drugim z prezentowanych tekstów, M. Olszewski pisał w odniesieniu do nalotu z 29 maja 1944 r.: „Na Łazarzu i Górczynie bomby uderzyły w bloki uniwersyteckie znajdujące się między ulicami Śniadeckich a Świącickiego [...]”, miał zatem za-

41. Collegium Cieszkowskich, którego budowę rozpoczęto w 1937 r. a dokończono podczas II wojny światowej.

Ciężkie bombardowanie Poznania z maja 1944 r. (w Zielone Świątki), prowadzone przez około 300 maszyn typu „latające fortece”, spowodowało też spore zniszczenia w innych budynkach uniwersyteckich. Jedna z bomb trafiła w Generalkommando (Collegium Medicum / Collegium Maius), gdzie spłonęła kopia i kilka sal wykładowych, inna spadła na gmach Raiffeisena, gdzie spłonęły dwa piętra budynku, a kolejna na Haupthaus (Collegium Minus). Ucierpiały także uniwersyteckie domy czynszowe położone na Łazarzu, a przede wszystkim kościół św. Michała, gdzie znajdowała się największa ze wspomnianych składnic książek³⁶⁶.

Budynki uniwersyteckie w okresie okupacji hitlerowskiej dzieliły losy całego Uniwersytetu Poznańskiego. Zostały zamknięte dla prowadzenia wolnych badań naukowych i nieskrępowanego nauczania akademickiego. Były za to wykorzy-

pewne na myśli Collegium Chemicum i Anatomicum. Por. też B. Rudawski, *Alianckie naloty na Poznań*, „Z Archiwum Instytutu Zachodniego” 2016, nr 2.

³⁶⁶ Informacje o skutkach nalotów na Poznań zamieścił w dwóch numerach konspiracyjny „Be-Zet Biuletyn Zachodni”. Raport z nalotów wielkanocnych z 9 kwietnia 1944 r. został zamieszczony w nr 1/44 (maj 1944 r.), s. 4–7, z nalotów zielonoświątkowych, 29 maja 1944 r., w numerze 4/44 (lipiec 1944 r.) w tekście *Raport z Wielkopolski*, o nalotach na s. 18–21. Źródła te wykorzystał M. Olszewski, *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część druga)*, s. 44–45. W artykule tym znajduje się drobny błąd, bowiem zniszczenia opisane w *Raporcie z Wielkopolski*, odnoszące się do Collegium Medicum (ob. Collegium Maius), przypisał on Collegium Minus.

stywane do propagowania idei narodowosocjalistycznych, służyły najróżniejszym instytucjom władz okupacyjnych i – co znamienne – także za siedzibę dla wodza III Rzeszy Adolfa Hitlera. Były okradane, przebudowywane, uszkodzane, okaleczane i burzone.

W tym tragicznym okresie są też jaśniejsze momenty, bowiem w czasie funkcjonowania Uniwersytetu Rzeszy podjęto szereg inwestycji (część z nich nigdy nie została dokończona), które były następnie wykorzystywane w okresie powojennym. Przykładem niech będzie budynek na Sołacz, którego budowa rozpoczęta w okresie międzywojennym, w 1937 r., została ukończona w 1942 r., a po wojnie zyskał nazwę Collegium Cieszkowskich i przez kolejne lata był centralnym gmachem Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego. Innym obiektem, którego budowa została zakończona w okresie okupacji, był budynek nazwany po zakończeniu wojny Collegium Kopernickiego (ob. Collegium prof. Jana Chmiela, należące do Uniwersytetu Medycznego).

Funkcjonowanie Reichsuniversität Posen w gmachach Uniwersytetu Poznańskiego nie jest powodem do dumy. Zachowanie ciągłości miejsca między Uniwersytetem polskim z okresu międzywojennego, niemieckim wojennym oraz powojennym polskim zobowiązuje jednak do włączenia dziejów budynków wykorzystywanych przez Uniwersytet Rzeszy do historii Uniwersytetu w Poznaniu.

Odbudowa infrastruktury uniwersyteckiej i jej podział między nowe uczelnie (1945–1951)

1. Zniszczenia wojenne

Uniwersytet Poznański działający podczas okupacji hitlerowskiej poza Poznaniem jako tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich pozostawił w mieście gmachy i inne obiekty, które w 1941 r. zostały w przeważającej części formalnie przejęte przez Reichsuniversität Posen. Wiąż między infrastrukturą a korzystającymi z niej ludźmi – profesorami, młodszymi pracownikami nauki i personelem administracyjno-technicznym, została w ten sposób sztucznie rozrywana. Podczas wojny najczęściej tylko portierzy, palacze i woźni uniwersyteccy pozostali w budynkach używanych na różne sposoby przez władze okupacyjne. To oni dbali – na ile to było możliwe – o zabezpieczenie uniwersyteckiego majątku, o pozostawione wyposażenie katedr i pracowni. Już po zakończeniu działań wojennych, w specjalnym liście skierowanym do urzędników i funkcjonariuszy Uniwersytetu rektor Stefan Dąbrowski w imieniu Senatu podziękował wszystkim, którzy przyczynili się do ochrony majątku uniwersyteckiego. Pisał m.in. „Rektor i Senat akademicki szczerą się Wami i zarazem wyrażają swą wdzięczność za Waszą nieugiętą postawę wobec odwiecznego wroga w czasie wieloletniej okupacji, jak również za troskę i opiekę nad pozostawionym mieniem i sprzętem naukowym w tym okropnym okresie niewoli”³⁶⁷.

Walki o miasto prowadzone przez 1 Front Białoruski dowodzony przez marsz. Georgija Żukowa rozpoczęły się 22 stycznia 1945 r. Garnizonem poznańskim w sile około 120 tys. żołnierzy dowodził gen. major Ernst Mattern³⁶⁸. Do 25 stycznia żołnierze radzieccy okrążyli miasto, by następnego dnia rozpocząć

³⁶⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 354/123, s. 1.

³⁶⁸ Na temat walk o Poznań zob. ostatnio K. Strykowski, *Poznań'45. Ostatni rok wojny i pierwszy rok odbudowy*, Poznań 2103, s. 27–51, gdzie obszerna literatura. Przebieg walk o miasto podany w następnych akapitach został oparty na badaniach K. Strykowskiego.

szturm z kierunku południowego, z Lubonia; 27 stycznia zdobyto Wildę i Junikowo, wkrótce Niemcy opuścili też Łazarz. Z zajętych przez Czerwoną Armię dzielnic rozpoczęto szturm na Śródmieście. Do końca stycznia większość obszaru miasta została zdobyta, jednak w uwolnionych dzielnicach znajdowały się pojedyncze punkty oporu, które broniły się jeszcze w pierwszych dniach lutego. Jedyнным liczącym się punktem niemieckiej obrony był fort na Cytadeli, który skapitulował dopiero 23 lutego.

W końcu stycznia 1945 r. zawiązała się w Krakowie z przybywających do tego miasta poznańskich profesorów Tymczasowa Komisja Administracyjna Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Handlowej. Siedziba Komisji znajdowała się w Bibliotece Jagiellońskiej. Profesor Jerzy Suszko, przewodniczący Komisji, 15 lutego poprosił Ministerstwo Oświaty o zgodę na wyjazd do Poznania kilku członków tego gremium i zbadanie spraw uniwersyteckich na miejscu³⁶⁹. Jednocześnie, na początku lutego, Rząd Tymczasowy wysłał do Poznania swojego delegata w celu zorganizowania administracji w Poznaniu. W grupie osób mu towarzyszących był też prof. Stefan Różycki, który od 6 lutego zajmował się tworzeniem sekretariatu Uniwersytetu. Początkowo mieścił się on przy ul. Marsz. Focha 92 (w gmachu przedwojennego gimnazjum im. A. Mickiewicza), a po kilku dniach został przeniesiony do budynku Domu Akademickiego studentek przy Słowackiego 20³⁷⁰.

Profesor S. Różycki podjął szereg działań zmierzających do ustalenia stanu uniwersyteckiego mienia i jego ochrony. W czasie gdy toczyły się jeszcze walki o Cytadelę, niepilnowane gmachy uczelni były łatwym celem dla złodziei i szabrowników. Profesor S. Różycki zwracał się do działającej już w Poznaniu Milicji Obywatelskiej z prośbą o ich ochronę, szczególnie Collegium Minus i Collegium Chemicum. Działalność tę kontynuował prof. J. Suszko, kontaktując się z władzami wojskowymi w tej samej sprawie, rozszerzając przy tym znacznie listę zagrożonych obiektów³⁷¹. Z inicjatywy S. Różyckiego powstał także pierwszy, niepełny wprawdzie, raport na temat zniszczeń wojennych gmachów uniwersyteckich. Spisał go 9 lutego 1945 r. dr Antoni Linke, wykładowca ochrony lasu. Raport ten jest o tyle ciekawy, że podawał on nie tylko oszacowane naocznie

³⁶⁹ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3021, List przewodniczącego Tymczasowej Komisji Administracyjnej UP do Ministra Oświaty z 15 lutego 1945; por. też K. Strykowski, *Poznań'45*, s. 273; *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 25–28.

³⁷⁰ W gmachu przy ul. Marsz. Focha (ob. Głogowskiej) 92 mieściła się tymczasowa siedziba władz wojewódzkich. Kolejnym uruchomionym budynkiem uniwersyteckim był dom mieszkalny przy ul. Matejki 37, gdzie zorganizowano tymczasowe pomieszczenia dla wracających do Poznania pracowników, nazwane schroniskiem uniwersyteckim. Por. AUAM, Rektorat, sygn. 354/179, k. 2; sygn. 354/188, k. 2, 4. Minister, 23 lutego 1945 r. mianował prof. S. Różyckiego na delegata Ministerstwa, por. AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3021, k. 270, list Ministra Oświaty do prof. Różyckiego z 23 lutego 1945 r.; por. (sg), *Odbudowa życia naukowego w Poznaniu po okupacji*, „Kronika Miasta Poznania” 1945, nr 1, s. 38–39; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 16.

³⁷¹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/123, k. 3, 13, 51.

zniszczenia, ale także informował o losach wyposażenia. Część informacji została pozyskana od stróżów i woźnych uniwersyteckich³⁷².

Krakowska delegacja Tymczasowej Komisji Administracyjnej pod kierownictwem prof. J. Suszki przybyła do Poznania 20 lutego. Wówczas to prof. S. Różycki złożył swój urząd na ręce przewodniczącego Komisji³⁷³. W liście do członków Komisji, przebywających jeszcze w Krakowie, wysłanym 12 marca, prof. J. Suszko przedstawiał trudną sytuację w Poznaniu, ale jednocześnie wskazywał, że czynione są starania, aby dla Uniwersytetu pozyskać niezniszczone gmachy innych szkół, konkretnie Miejskiej Szkoły Handlowej przy ul. Śniadeckich. Namawiał kolegów profesorów do powrotu do Poznania, aby jak najszybciej zająć się sprawami uruchomienia uczelni. Nie łudził ich jednak, wskazywał na trudności mieszkaniowe – obok zrujnowanych gmachów publicznych, zrujnowanych było także wiele mieszkań, przez co w tych, które ocalały zamieszkiwały po 2–3 rodziny³⁷⁴.

W końcu marca prof. J. Suszko wysłał raport do Ministerstwa Oświaty. Zrelacjonował w nim zaawansowanie prac nad odbudową Uniwersytetu, wskazując, że

Już dzisiaj da się stwierdzić, że Uniwersytet poniósł największe szkody w budynkach i urządzeniach wewnętrznych [...] Szkody budynkowe są tego rodzaju, że z niewielu wyjątkami dadzą się naprawić, jakkolwiek naprawa wymagać będzie dłuższego okresu czasu. [...] Już dziś prowadzi się uprzątnięcie gruzów i oczyszczanie mniej uszkodzonych lokali, aby umożliwić rozpoczęcie prac dydaktycznych w przyszłym miesiącu³⁷⁵.

Ostatni przedwojenny rektor Uniwersytetu, prof. Stefan Dąbrowski, wrócił do Poznania 18 marca, przejmując od Tymczasowej Komisji władzę nad uczelnią; sprawami administracyjnymi już wcześniej zajął się sekretarz mgr Stanisław Gibasiewicz³⁷⁶. Zasadniczym celem władz uczelni było szybkie otwarcie roku akademickiego i uruchomienie zajęć. Udało się to w kwietniu 1945 r. Wykłady odbywały się w nielicznych czynnych pomieszczeniach – bardziej symbolicznie

³⁷² AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3021, s. 273–277, Sprawozdanie ze stanu instytucji i mieszkań Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego w dniu 9.2.1945 r. Dokument zawiera ogólny, krótki opis zniszczeń poszczególnych gmachów uniwersyteckich i willi w części mieszkaniowej Sołacza oraz nazwiska osób, które opiekowały się gmachami. Dom Akademicki na Sołacz 9 lutego 1945 r. był już wypalony. Dr Linke sugerował, aby przyszłych studentów rozlokować w ukończonym w czasie okupacji „gmachu z fundacji Żabikowskiej” (czyli w obecnym Collegium Cieszkowskich), który w czasie wojny służył jako siedziba Hitlerjugend.

³⁷³ Por. K. Strykowski, *Poznań'45*, s. 273.

³⁷⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/132, s. 118–119; por. sytuację opisaną w piśmie Zarządu Miejskiego z 31 grudnia 1946 r., sygn. 354/191, s. 26–27. Szereg mieszkań uniwersyteckich zostało zajętych albo przez „dzikich” lokatorów, albo też zostały one włączone do puli kwaterek urzędu miasta. O późniejszych problemach z tym związanych zob. APP, Urząd Wojewódzki Poznański, sygn. 224.

³⁷⁵ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3021, k. 124–125, Tymczasowa Komisja Administracyjna Uniwersytetu Poznańskiego, Sprawozdanie przewodniczącego z delegacji do Poznania, z dnia 21 marca 1945 r.; to samo zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/132, k. 2–3.

³⁷⁶ Por. S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 23.

niż realnie. Jednocześnie rozpoczęto intensywną pracę nad odbudową i remontami gmachów Uniwersytetu³⁷⁷.

Budynki uniwersyteckie zostały w różnym stopniu zniszczone w czasie działań zbrojnych. Uszkodzenia zależały głównie od położenia budynku na mapie miasta. Najbardziej zniszczone zostały budynki w Śródmieściu, szczególnie te zlokalizowane w okolicach Cytadeli, przy Wałach Leszczyńskiego (Nowy Dom Akademicki). Powiększyły się wspomniane już zniszczenia spowodowane bombardowaniami z 1944 r. w Collegium Minus, Maius, Medicum i gmachu Raiffeisena. Spalone zostało doszczętnie Collegium Raciborskiego oraz Dom Akademicki na Sołaczcu, Collegium Chemicum, które ucierpiało podczas alianckich nalotów, zostało następnie dodatkowo zniszczone na skutek pożaru, który wybuchł na początku lutego 1945 r. Do najmniej uszkodzonych należały domy na Łazarzu i Wildzie. Większym lub mniejszym zniszczeniom uległy dosłownie wszystkie gmachy należące do Uniwersytetu.

42. Stan zniszczeń budynków uniwersyteckich zależał od tego, czy w początku 1945 r. znalazły się na linii ostrzału – wówczas ich stan był opłakany, czy też udało im się uniknąć takiego losu – wówczas ocalały. Na zdjęciu fragment odbudowywanego Collegium Chemicum, przy ul. Grunwaldzkiej (ob. Collegium Heliodori Święcicki). Budynek znajdował się w niezbyt zniszczonej części miasta, ale w czasie trwania wojny był dwukrotnie bombardowany. Co więcej, w lutym 1945 r. wybuchł w nim pożar, który strawił sporą część gmachu od ul. Święcickiego.

³⁷⁷ Tamże, s. 29; ogólnie o procesie rewindykacji majątku uniwersyteckiego i jego odbudowy zob. T. Schramm, *Uniwersytet Poznański w latach 1945–1956*, [w:] *Alma Mater Posnaniensis. W 80. rocznicę utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu*, pod red. P. Hausera, T. Jasińskiego, J. Topolskiego, Poznań 1999, s. 210–212.

„Pierwszą troską była odbudowa bodaj tymczasowych lokali i urządzeń dla zapewnienia młodzieży możliwie prawidłowego toku studiów i to w pierwszym roku akademickim, którego początek wyznaczono na koniec kwietnia” – mówił rektor S. Dąbrowski, wspominając z perspektywy kilku miesięcy priorytety powojennych władz Uniwersytetu³⁷⁸. Słowa te, choć mające charakter wspomnieniowo-sprawozdawczy, bo zostały wypowiedziane w 1945 r. podczas jesiennej inauguracji drugiego powojennego roku akademickiego, można interpretować jako relację z próby przywrócenia ładu i odrobiny porządku do rozerwanego wojną Uniwersytetu. Jeśli uczelnia miała działać, należało odbudować gmachy, w których mogły odbywać się zajęcia dydaktyczne i praca naukowa.

Proces ten wymagał podjęcia działań wstępnych, rozpoznania i oceny skali zniszczeń. Od marca 1945 r. prowadzono prace inwentaryzacyjne w poszczególnych budynkach uniwersyteckich, zarówno tych należących do Skarbu Państwa i tylko użytkowanych przez Uniwersytet, jak i tych należących do uczelni. Prace te prowadzone były na pewno jeszcze w sierpniu 1945 r., a ich wynik został przesłany do Ministerstwa Odbudowy w Warszawie w celu oszacowania kosztów odbudowy poszczególnych obiektów. Każdemu budynkowi, który wykorzystywał Uniwersytet, zakładano oddzielną kartę katalogową, na której obok podstawowych danych adresowych znajdowały się informacje o przedwojennej wartości obiektu (najczęściej z 1936 r.) oraz opis zniszczeń wojennych. Na ich podstawie kalkulowano koszt odbudowy, który następnie porównywany był z przedwojenną wartością nieruchomości. W ten sposób ustalano wyrażony w procentach szacunek zniszczenia budynku³⁷⁹.

Tabela 5. Oszacowanie zniszczeń wojennych budynków należących do Skarbu Państwa, a użytkowanych przez Uniwersytet Poznański

Nazwa budynku	Adres	Zniszczenie w %
Biblioteka Uniwersytecka ^a	Ratajczaka 4/6 (później 38)	10%
Collegium Medicum ^b (od 1950 Collegium Maius)	Fredry 10	20%

³⁷⁸ S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945 (okupacja niemiecka i odbudowa po wojnie). Przemówienie sprawozdawcze JM. Rektora Uniwersytetu Poznańskiego prof. dra Stefana Dąbrowskiego na uroczystej inauguracji 2-go roku akademickiego 1945/46 w Auli Uniwersytetu*, Poznań 1946, s. 29.

³⁷⁹ Podane szacunkowe zniszczenia struktury budynku mogły obejmować różne elementy gmachów. Bardziej obrazowe są w tym wypadku nieliczne opisy zniszczeń. W odniesieniu do Collegium Chemicum podano takie opisy, sporządzane wprawdzie znacznie później, bo w 1949 r., ale oddające lepiej obraz zniszczeń. „Na przestrzeni lat 1939–45 Collegium Chemicum zostało częściowo zniszczone. Uległa zniszczeniu aula, 1 kondygnacja środkowo-wewnętrznego skrzydła, większa część skrzydła wschodnio-środkowego, wschodnia część południowego bloku, 46,2% attyk i 68,5% dachów jednospadowych zostało zniszczone. Dachy 2-spadowe skrzydeł wewnętrznych prócz dachu skrzydła wschodniego zostały zburzone. W wielu miejscach pożar strawił podłogi i stolarkę”, AAN, Ministerstwo Budownictwa, sygn. 381.

Nazwa budynku	Adres	Zniszczenie w %
Collegium Chemicum ^c	Grunwaldzka 14	60%
Collegium Anatomicum	Święcickiego 6	45%
Kotłownia między Collegium Chemicum i Anatomicum	Święcickiego 4	bez zniszczeń
Zakład Mikrobiologii	Wały Wazów 25 (ob.e Wieniawskiego)	90–100%
Collegium Minus	Wały Wazów 26 (ob. Wieniawskiego)	40%
Collegium Maius ^d	Czerwonej Armii 8 (ob. Św. Marcin)	50%
Obserwatorium Astronomiczne	Słoneczna 36	4%
Klinika chorób dziecięcych	Marii Magdaleny 3	15%
Klinika oczna	Wały Batorego 2 (ob. al. Niepodległości)	90%
Klinika neurologiczna	Północna 10	100%
Zakład Weterynarii	Sołacka 52	2%
Zakład Chemii Ogólnej Wydz. Rolniczego ^e	Goleścińska 13	30%
Studium Wychowania Fizycznego	Marsz. Focha 40 (Park Wilsona, ob. Głogowska)	nieznaczne zniszczenia
Dom Studentów	Czerwonej Armii 7 (ob. Św. Marcin)	10%
Dom Akademicki	Wały Leszczyńskiego 6 (ob. al. Niepodległości)	Od 90 do 100% w zależności od skrzydła

^a Oszacowanie strat w różnych dokumentach ma często inną postać. Na przykład w odniesieniu do budynku Biblioteki Uniwersyteckiej w dokumentach z września 1945 r. sporządzonych przez pracowników Biblioteki zniszczenia oszacowano na 25%³⁸⁰.

^b Dachy Collegium Medicum były zniszczone w 100%.

^c Skrzydło Collegium Chemicum od ul. Święcickiego zniszczone zostało podczas bombardowań Poznania w 60%, w niektórych miejscach łącznie z piwnicami. Skrzydło poprzeczne, tylne, zniszczone było w około 70% i nadawało się tylko do rozbiórki i odbudowy; podobnie jedno ze skrzydeł wewnętrznych, zniszczone przez pożar w 85%, który strawił stropy i mury.

^d W wypadku Zamku (Collegium Maius) w opisie zniszczeń wojennych oprócz zburzenia oraz szkód powstałych w wyniku pożaru wskazano także skutki przebudowy gmachu w czasie wojny, które doprowadziły do zmian w jego strukturze uniemożliwiających – bez szerszych adaptacji – wykorzystanie budynku do celów dydaktycznych. Wskazano także, że kwestia odbudowy zamku jest sprawą otwartą³⁸¹.

^e Budynek w momencie szacowania strat zajęty był przez wojsko rosyjskie na szpital wojskowy i aptekę³⁸².

Źródło: Opracowanie własne na podstawie AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 221, k. 01–17. Por. również J. Mikołajczak, A. Skarzyński, *Straty w obiektach użyteczności publicznej*, [w:] *Raport o stratach wojennych Poznania. 1939–1945*, pod red. A. Saksona, A. Skarzyńskiego, Poznań 2008, s. 129–130, 151, 171, 177.

³⁸⁰ AAN, Ministerstwo Oświaty w Warszawie, sygn. 3020, s. 7/191.

³⁸¹ AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 221, k. 08.

³⁸² Tamże, k. 14.

Tabela 6. Oszacowanie zniszczeń wojennych budynków należących do Uniwersytetu Poznańskiego

Nazwa budynku	Adres	Zniszczenie w %
Collegium Marcinkowskiego	Górna Wilda 87/89 (ob. ul. 28 Czerwca 1956 r.)	ok. 30% ^a
Collegium Raciborskiego	Słowackiego 4/6	100% ^c
Willa	Mazowiecka 15	17% ^b
Willa	Mazowiecka 26	5%
Willa	Mazowiecka 41	10%
Willa	Mazowiecka 42	ok. 10% ^a
Willa	Mazowiecka 48	100%
Willa	Wołyńska 19	10%
Willa	Kujawska 15	
Willa	Śląska 5	10%
Willa	Sołacka 60	ok. 18% ^a
Willa	Goleścińska 7	5%
Barak (mieszkalny)	Goleścińska 2	budynek zniszczony, przeznaczony do zburzenia ze względu na zużycie
Barak (mieszkalny)	Goleścińska 4	budynek zniszczony, przeznaczony do zburzenia ze względu na zużycie
Barak (mieszkalny)	Goleścińska 6	budynek zniszczony, przeznaczony do zburzenia ze względu na zużycie
Barak (mieszkalny)	Goleścińska 9	budynek zniszczony, przeznaczony do zburzenia ze względu na zużycie
Barak	Goleścińska 11	
Dom (nowy gmach) – Collegium Cieszkowskich	Niestachowska 3	ok. 10% ^a
Dom	Niestachowska 10	30%
Dwa domy	Projektowana	20% + 20%
Dom	Słowackiego 29	20%
Dom	Matejki 37	Bez uszkodzeń
Domy profesorskie	Libelta 13 i 14 (ob. 22, 24)	Po 35%

Nazwa budynku	Adres	Zniszczenie w %
Dom studentek	Słowackiego 20	bez zniszczeń
Blok łazarski	Kolejowa 40	bez większych uszkodzeń, niektóre mieszkania wypalone, dachy do pokrycia.
Blok łazarski	Karwowskiego 2–24	bez większych uszkodzeń
Blok łazarski	Łukaszewicza 23–27	bez większych uszkodzeń
Blok wildecki	Langiewicza 17	bez większych uszkodzeń
Blok wildecki	Dąbrówki 13–16	bez większych uszkodzeń
Blok wildecki	Chłapowskiego 8	bez większych uszkodzeń
Willa	Śląska 2a	bez większych uszkodzeń
Willa	Mazowiecka 38	7%
Willa	Mazowiecka 53	15%
Dom profesorski	March Focha 64 / Spokojna 1 (ob. Głogowska / Limanowskiego)	100%
Dwór	Sołacz	15%
Dwór	Golećcin	10%
Folwark	Żabikowo	bez uszkodzeń

^a Budynek zajęty przez wojsko rosyjskie.

^b Budynek zajęty przez oddział kobiecy wojsk rosyjskich.

^c Budynek Collegium Raciborskiego nie został odbudowany. Teren został sprzedany miastu dopiero w 1996 r. (zob. AUAM, Protokoły obrad Senatu UP, posiedzenie z 25 listopada 1996 r., pkt. 8, s. 27–28).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 221, k. 18–50; AUAM, Rektorat, sygn. 354/311, k. 1; por. również J. Mikołajczak, A. Skarzyński, *Straty w obiektach użyteczności publicznej*, s. 129–130, 151, 171, 177.

Podane szacunki zniszczeń budynków uniwersyteckich nie oddają jednak w pełni skali problemów, z jakimi się zmagano, gdyż suche procenty nie mogą przedstawić ogromu prac, jakie trzeba było podjąć, aby odbudować i wyremontować gmachy. Część budynków, oprócz zburzenia pociskami artyleryjskimi padła także ofiarą pożarów, które trawiły części drewniane (w tym stropy), ściany działowe, a niekiedy i konstrukcyjne. W niemal wszystkich obiektach w centrum nie było szyb w oknach. W samym Collegium Chemicum do oszklenia było ok. 300 okien, co szacowano na ok. 2 wagony szkła. W wielu budynkach zniszczone zostały całkowicie dachy, co wymagało szybkiej odbudowy więźby i pokrycia jej prowizorycznymi zabezpieczeniami przed nadejściem zimy. Szacunki te obejmowały wyłącznie konstrukcyjno-budowlane elementy gmachów,

43. Zniszczone gmachy Uniwersytetu Poznańskiego, ujęte od strony zburzonego Mostu Uniwersyteckiego. Widoczny dawny gmach Banku Spółek Raiffeisena (ob. Collegium Iuridicum), szczyty boczne i baszta fasady Collegium Minus, wieża Zamku – ówczesnego Collegium Maius.

44. Widok zniszczonego środkowego skrzydła Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Święcicki) w kierunku południowym. Po lewej stronie widoczna attyka południowego skrzydła.

45. Widok wypalonego Domu Akademickiego przy Wałach Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości), zapewne z 1945 r. Można dostrzec dwie zburzone kolumny portyku, zerwane dachy, zburzone prawe boczne skrzydło, ślady po wypaleniach nad oknami w prawym skrzydle, ale już uprzątnięty gruz z ulic.

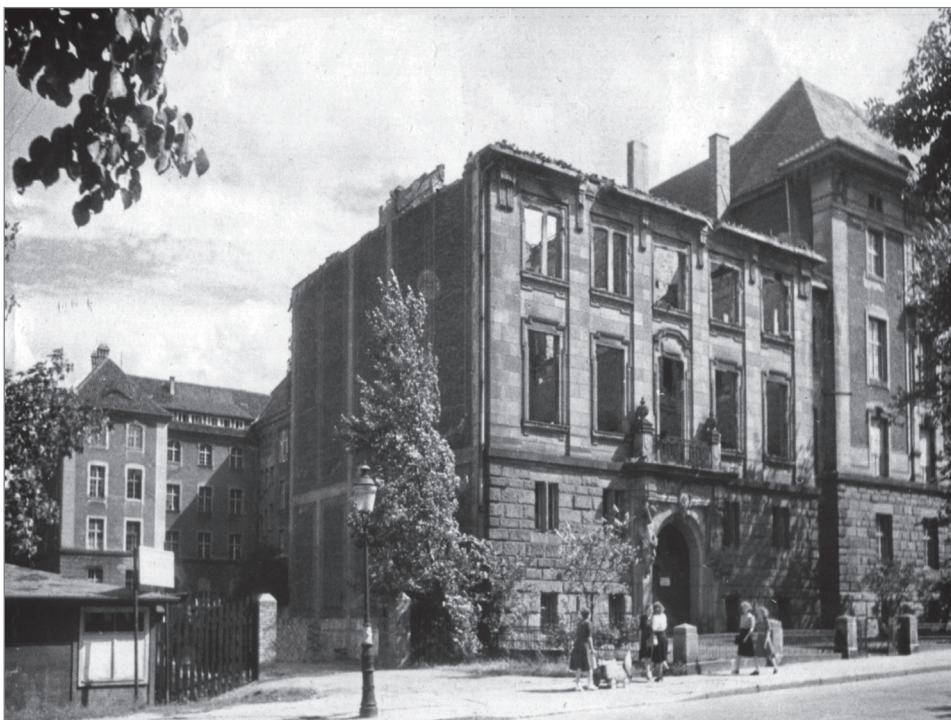
nie uwzględniały wyposażenia i drobniejszych elementów wykończeniowych³⁸³. Należy także pamiętać, że starano się gmachy przywrócić do stanu, który umożliwiał ich użytkowanie; nie oznaczało to często powrotu do stanu z okresu przedwojennego. Szacowanie wszystkich kosztów przywrócenia budynków do stanu użyteczności było, w panującym wówczas rozgardiaszu, niemożliwe. Do tego należy dodać kłopoty z odzyskaniem budynków z rąk wojska, czy to polskiego, czy radzieckiego. Proces ten zawsze był długotrwały i wymagał wielu interwencji³⁸⁴. Kolejną uciążliwością zwiększającą straty w uniwersyteckiej infrastrukturze były kradzieże majątku dokonywane już po wyzwoleniu miasta, ale jeszcze w czasie trwania walk o Cytadelę oraz w okresie, w którym budynki te nie zostały jeszcze objęte ochroną służb uniwersyteckich.

³⁸³ Wyposażenie budynków, mieszczących się w nich katedr i pracowni szacowano w innych spisach, na specjalnych formularzach zatytułowanych Tymczasowa rejestracja szkód wojennych. Obejmowały one wyliczenie zrabowanych instrumentów naukowych, księgozbiorów, mebli, eksponatów naukowych itp., ale także informacje o stanie budynków. AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3019, sygn. 3020. Zob. też AUAM, Rektorat, sygn. 354/81.

³⁸⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 8, pismo Kierownika Administracyjnego Nieruchomości UP z 31 sierpnia 1945 r.

46. Powojenny stan Collegium Medicum (ob. Collegium Maius). Widoczny szkielet konstrukcyjny kopuły oraz jedna ocalała figura stojąca powyżej gzymsu, przedstawiająca mnicha cysterskiego jako alegorię średniowiecznej kolonizacji niemieckiej na Wschodzie. Stalową konstrukcję kopuły zdemontowano, pozostawiając przez kilka lat gmach bez charakterystycznego elementu. Collegium Medicum odbudowywano stopniowo, zaczynając od gmachu frontowego, następnie skrzydło od obecnej ul. Kościuszki.

47. Po odremontowaniu centralnego i prawego skrzydła Collegium Medicum, zwanego od 1950 r. Collegium Maius, zaczęto odbudowę skrzydła lewego, mieszczącego onegdaj mieszkanie prezesa Komisji Kolonizacyjnej, a w okresie międzywojennym klinikę oczną Wydziału Lekarskiego. W 1951 r. rozebrano wypalone wnętrze skrzydła i zbudowano je od nowa w tym samym kształcie.

Według cen przedwojennych, koszty odbudowy 15 gmachów użytkowanych przez Uniwersytet, a należących do Skarbu Państwa wynosił 12,5 mln zł. Z kolei koszty odbudowy obiektów należących bezpośrednio do uczelni miała według tych szacunków wynieść 1,9 mln zł³⁸⁵. Najwięcej funduszy planowano wydać przy odbudowie Collegium Maius, Collegium Chemicum i Collegium Anatomicum – 8,5 mln zł. Do 1950 r. do tych sum nie włączano kosztów odbudowy domów akademickich, należących formalnie do Bratniej Pomocy. Domy studenckie były bardzo zniszczone. Odbudowa Nowego Domu Akademickiego pochłonęła porównywalne środki do odbudowy Collegium Chemicum. Z kolei gmach Domu Rolnika i Leśnika na Sołaczu ze względu na rozległe zniszczenia został rozebrany do fundamentów i zbudowany w nowym

³⁸⁵ AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 603, k. 513–515. Liczono wówczas według cen przedwojennych.

48. Odbudowa gmachu byłego Banku Spółek Raiffeisena (ob. Collegium Iuridicum). Na zdjęciu widoczne pokrywanie dachów, przy czym charakterystyczny dla budynku hełm wieżyczki nie został odbudowany. Pomiedzy oknami wykusza stoja jeszcze figury postaci w renesansowych strojach. Zostaly one skute podczas odbudowy, podobnie jak emblematy rolnictwa, zegluga i handlu znajdujace sie w kartuszach miedzy oknami wykusza.

ksztalcie (ob. Hotel Asystenta, Studenta i Doktoranta „Sadyba”, przy ul. Wojska Polskiego 79)³⁸⁶.

Przedwojenne ceny, wedlug ktorych kalkulowano odbudowe gmachow, okazaly sie wkrótce abstrakcyjnym punktem odniesienia. Sluzily zapewne jedynie fachowcom do zorientowania sie w skali zniszczen i potrzebnych nakladow. W koncu 1945 r. sporzadzano nowe zestawienia wedlug cen powojennych, ale rowniez nie rynkowych, tylko stalych, ktore byly dyktowane przez rzad. W tego typu spisach na Collegium Anatomicum i Chemicum potrzeba laczenie blisko 32 mln zl., na Collegium Minus – ponad 20 mln zl., a na Nowy Dom Akademicki – blisko 18 mln zl.³⁸⁷.

³⁸⁶ W wyliczeniach podanych w *Kronice Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, Poznań 1958, s. 62, podano, że ogólny koszt odbudowy szacowano na początku na ok. 20 mln zł.

³⁸⁷ APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/45, k. 4–6.

49. Widok Collegium Maius (Zamek) w 1945 r. Na zdjęciu można dostrzec uszkodzenia gmachu. Budynek do jesieni tegoż roku był zajmowany przez wojsko polskie, następnie został oddany Uniwersytetowi, który rozpoczął prace remontowe. Na pierwszym piętrze, od strony ogrodu, wyremontowano pomieszczenia dla Wydziału Humanistycznego, między innymi dla seminarium historycznego. W 1946 r. Zarząd Miejski oraz Miejska Rada Narodowa rozpoczęły starania o odebranie gmachu uczelni, co przeprowadzono w drugiej połowie roku. Uniwersytet otrzymał w zamian dwa dzierżawione przez miasto budynki. Zamek został nazwany Nowym Ratuszem, a przeprowadzony remont miał pozbawić jego architekturę charakterystycznych cech pruskich i niemieckich. Najważniejszym, zewnętrznym znakiem tych zmian było obniżenie wieży zegarowej i baszt zamkowych.

2. Koncepcje rozlokowania Uniwersytetu w powojennym Poznaniu

Decyzja o odbudowie gmachów uniwersyteckich w oryginalnym kształcie skutkowała tym, że w strukturze miasta budynki uczelni zostały rozmieszczone według przedwojennego wzoru. Inaczej mówiąc, poza skupiskiem budynków Wydziału Rolniczo-Leśnego nie było w mieście obszarów, które można by określić jako dzielnica akademicka, czy dzielnica uniwersytecka. Wyspowy charakter rozmieszczenia gmachów pociągał za sobą zarówno kłopoty czysto logistyczne i komunikacyjne, jak i społeczne, utrudniając budowanie wspólnot opartych na współdzieleniu miejsca i idei. Z drugiej strony mobilność pracowników nauko-

50. Fasada Biblioteki Uniwersyteckiej w pierwszej połowie 1945 r. Na zdjęciu widoczne uszkodzenia budynku oraz sterty gruzów leżące na ul. Ratajczaka.

wych i studentów, zmuszonych przemieszczać się pomiędzy oddalonymi od siebie budynkami, wpływała na istnienie zróżnicowanych, nieograniczonych wyłącznie do członków wspólnoty akademickiej interakcji. Z punktu widzenia przestrzeni pomiędzy budynkami, przemieszczające się grupy studentów stanowiły istotny ożywczy element krajobrazu miejskiego.

W gronie projektantów i urbanistów jeszcze w czasie trwania wojny prowadzone były prace nad kompleksowym postrzeganiem przestrzeni Poznania i umiejscowieniem w niej gmachów uniwersyteckich. Zostały one zintensyfikowane po zakończeniu działań wojennych. Zniszczenia w śródmieściu oraz w dzielnicach okalających centrum pozwoliły miejskim urbanistom na rozwinięcie planów, które nie mogłyby zostać zrealizowane w innych warunkach. Jakkolwiek brzmi to paradoksalnie, wojna i spowodowane przez walki w styczniu i lutym 1945 r. zniszczenia ośmieliły urbanistów i pozwoliły im spojrzeć na miasto z nowej perspektywy. Natychmiast po zakończeniu walk w Poznaniu, na początku 1945 r., w Zarządzie Miasta zaczęto opracowywać plany zagospodarowania przestrzennego centralnych dzielnic³⁸⁸.

³⁸⁸ Na ten temat zob. G. Kodym-Kozaczko, *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach 1900–1990*, [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 51–60; a ostatnio tejeż, *Przestrzeń, ludzie, idee. Urbanistyka Poznania w XX wieku*, Poznań 2017, s. 249–259.

W niedatowanym dokumencie, pochodzącym zapewne z 1945 r. o celach pracy Oddziału Planowania i Rozbudowy Miasta Zarządu Miejskiego pisano tak: „Miasto pragniemy tak ukształtować, że w centrum znajdują się pomieszczone urzędy i władze, handel, instytucje kulturalne i rozrywkowe oraz ewentualnie i instytucje naukowe”³⁸⁹. Jesienią 1945 r. na zaproszenie Ministerstwa Odbudowy w Poznaniu obradowali urbaniści z różnych ośrodków miejskich (gremium to nazwano Kolegium Rzecznawców), doradzając poznańskim urbanistom i władzom miasta rozlokowanie różnych przestrzeni funkcjonalnych i komunikacyjnych. Uniwersytet i jego budynki znalazły się także w obrębie zainteresowań tego gremium. Podczas posiedzenia 17 listopada 1945 r. zwrócono uwagę, że w pierwszym rzędzie należy wykorzystać istniejące gmachy uniwersyteckie, a dzielnicę naukową rozplanować na „płaskowyżu Cytadeli”³⁹⁰. Koncepcja ta była uszczegóławiana w toku dalszych prac. W maju następnego roku Kolegium Rzecznawców podało kilka detali tego planu. Uznano, że uczelnia winna rozwijać się wzdłuż dawnego Ringu a konkretniej Wałów Leszczyńskiego (dzisiejsza al. Niepodległości), ku Cytadeli. Krawędź wzgórza winna być traktowana jako panorama widokowa, zaś na samym płaskowyżu Cytadeli powinno się rozlokować liczne budynki uniwersyteckie, łącznie z klinikami. Aby uzyskać odpowiednią panoramę z miasta na Cytadelę, należało uniemożliwić odbudowę obiektów między wzgórzem św. Wojciecha, ul. Solną, a Cytadelą³⁹¹. Takie wnioski znalazły się w podsumowaniu obrad Kolegium Rzecznawców.

Równocześnie funkcjonowała inna koncepcja, wzorowana na planach sporządzonych przez okupantów w czasie wojny, która bazowała na silnej arterii komunikacyjnej, biegnącej od Św. Marcina na zachód w ul. Bukowską. W takim rozwiązaniu dzielnica uniwersytecka miałaby zostać rozlokowana na terenach wojskowych między ulicami Bukowską a Grunwaldzką. Naturalnym przedłużeniem takiej dzielnicy byłyby istniejące już budynki Collegium Chemicum i Anatomicum³⁹². Zwolennikiem takiego rozwiązania był Leonard Tomaszewski z Pracowni Urbanistycznej. Mówił on o swego rodzaju „Dzielnicy Łacińskiej” między Jeżycami a Łazarzem, ale z centrum uniwersyteckim w śródmieściu, czyli w Collegium Minus i Collegium Medicum³⁹³.

W rozważaniach urbanistów przewijały się także propozycje usytuowania Uniwersytetu na wschód od Starego Rynku, na ówczesnym prawym brzegu

³⁸⁹ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 88, k. 11.

³⁹⁰ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 42, k. 7–8; sygn. 41; k. 8

³⁹¹ APP, Zarząd miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 92, k. 30, posiedzenie z dnia 28–30 maja 1946 r.

³⁹² APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 41, k. 40–41 (to samo k. 53–55), posiedzenie z dnia 20 listopada 1945 r.

³⁹³ APP, Miejska Rada Narodowa, sygn. 99, k. 21, posiedzenie Miejskiego Komitetu Odbudowy z dnia 3 października 1945 r.

Warty, na Chwaliszewie, a nawet na Śródcie³⁹⁴. Były to jednak pomysły motywowane wyłącznie wykorzystaniem ogromnie zniszczonych terenów, na których budowa nowych gmachów, niezwiązanych ze starą zabudową, nie łączyłaby się z wyburzaniem istniejących budynków.

Najważniejszym dokumentem urbanistycznym opracowanym w Zarządzie Miasta był ukończony w początku 1946 r. „Plan generalny rozwoju miasta” sporządzony pod kierunkiem Tadeusza Płończaka i Leonarda Tomaszewskiego. Projekt zakładał, zgodnie z modernistycznymi zasadami, podział miasta na strefy, którym przypisano różne funkcje: mieszkalne, usługowe, przemysłowe, itd. Zakładano, że dzielnica akademicka powstanie na zachodzie miasta, między ul. Bukowską a Grunwaldzką, począwszy od istniejących gmachów Collegium Anatomicum i Chemicum, przez tereny wojskowe przy ul. Bukowskiej w kierunku szpitala położniczego przy ul. Polnej³⁹⁵. Główne wejście do dzielnicy akademickiej miało się znajdować od strony tzw. Placu Zachodniego, czyli nowego forum, które miało powstać u zbiegu ul. Gajowej, Zwierzynieckiej i Bukowskiej³⁹⁶.

Plany opracowywane przez miejskich urbanistów znajdowały też odbicie w decyzjach podejmowanych wewnątrz Uniwersytetu. Na przykład w marcu 1948 r. Senat zwrócił się do wydziałów z prośbą o szybkie (w ciągu 3 tygodni) przygotowanie potrzeb lokalowych, obejmujących nie tylko istniejące zakłady, które nie znajdują swoich siedzib w obecnych budynkach uniwersyteckich, ale przede wszystkim planowane zakłady i pracownie. Wskazano, że rozbudowa Uniwersytetu prowadzona będzie „w okolicy Wzgórza św. Wojciecha”, co odpowiada zarówno lokalizacji na Cytadeli, jak i wzdłuż dzisiejszej al. Niepodległości³⁹⁷.

Uniwersytet starał się jednak wypracować własny program rozwoju. Podczas majowego posiedzenia Senatu w 1945 r. dyskutowano nad przyszłością uczelni w mieście i zwrócono uwagę, że kluczowe dla wszystkich projektów jest zwrócenie uczelni Zamku – przedwojennego Collegium Maius. Zakładano, że tylko wówczas kompleks gmachów złożonych z Collegium Minus, Maius (Zamek), Medicum (ob. Collegium Maius) wraz z gmachem Raiffeisena (ob. Collegium Iuridicum) mogą stanowić spójną całość³⁹⁸.

Udało się także stworzyć własną, uczelnianą, koncepcję – jak wówczas mówiono – ośrodków Uniwersytetu. Zatem na „ośrodek” pierwszy składałyby się posiadane już gmachy w byłej Dzielnicy Cesarskiej, uzupełnione o Zamek, gmach

³⁹⁴ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 41, k. 71, posiedzenie z końca stycznia 1946 r.; por. W. Maisel, *Ewolucja planów urbanistycznych miasta Poznania w latach 1945–1957*, „Kronika Miasta Poznania” 1958, nr 3, s. 14.

³⁹⁵ G. Kodym-Kozaczko, *Rozwój Poznania*, s. 53–55.

³⁹⁶ Tejże, *Przestrzeń, ludzie, idee*, s. 346.

³⁹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 4 marca 1948 r., pkt 2, s. 88.

³⁹⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 18 maja 1945 r., pkt 9, s. 21.

Raiffeisena i Dom Ewangelicki (ob. budynek Akademii Muzycznej). Do tego kompleksu chciano dobudować na działkach, na których znajdowały się wille, wzdłuż Wałów Wazów (dzisiejsza ul. Wieniawskiego), aż do ul. Fredry ogromny gmach, będący kontynuacją Collegium Minus³⁹⁹. „Ośrodek” drugi miał mieć centrum na terenach ogrodu zoologicznego, gdzie planowano budowę nowego budynku biblioteki uniwersyteckiej. W skład tego ośrodka miały wchodzić także tereny gimnazjum im. K. Marcinkowskiego i przez Collegium Chemicum, Collegium Anatomicum dochodzić do ówczesnego placu Waszyngtona (teren obecnie włączony w obszar Międzynarodowych Targów Poznańskich), gdzie miały powstać gmachy dla nauk ścisłych. „Ośrodek” trzeci, przeznaczony głównie dla Wydziału Lekarskiego miał rozciągać się od zakładu diakonisek (ob. Szpital Kliniczny im. H. Święcickiego przy ul. Przybyszewskiego), przez uniwersyteckie tereny jeżyckie przy ul. Grunwaldzkiej, ul. Marcelińską po szpital przy ul. Polnej. Na wolnych terenach planowano budowę systemu klinik, wówczas rozsianych w różnych punktach miasta. „Ośrodek” czwarty miał obejmować tereny Wydziału Rolniczo-Leśnego na Sołacz⁴⁰⁰.

Także poszczególne wydziały opracowywały własne plany rozwoju. Na przykład Wydział Humanistyczny w początku 1949 r. dyskutował przyszłe rozlokowanie budynków, w których znajdują się zakłady i instytuty należące wówczas do Wydziału. Wskazano, że gmach lub gmachy wydziałowe mogłyby powstać albo na placu po szpitalu żydowskim (ul. Wieniawskiego, obecnie w miejscu ośrodka PAN), albo przy Wałach Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości). Omawiano też takie detale jak kwestia konieczności zaprojektowania zadrzewionych dziedzińców przy poszczególnych gmachach⁴⁰¹.

Modyfikacją tych planów były propozycje złożone Ministerstwu Oświaty w początku 1950 r. Obejmowały one cztery inwestycje. Pierwsza to budowa

³⁹⁹ Plany rozszerzenia Collegium Minus wzdłuż dzisiejszej ul. Wieniawskiego pojawiały się już w okresie projektowanych przebudów gmachów uniwersyteckich w czasie II wojny światowej. Starania o pozyskanie Domu Ewangelickiego są czytelne w nielicznych źródłach. Patrz AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 1–2, pismo prof. Z. Wojciechowskiego, wysłane z upoważnienia rektora UP do premiera i ministra oświaty z 20 kwietnia 1945 r., gdzie jest mowa o trzech pismach z marca 1945 r. wysłanych do „lokalnych władz administracyjnych” w sprawie przejęcia gmachu Raiffeisena i Domu Ewangelickiego. Bardzo dziękuję Pani dr Lucynie Harc z Uniwersytetu Wrocławskiego za pomoc w dotarciu do tych archiwaliów.

⁴⁰⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 354/55, załącznik do pkt 9 protokołu z posiedzenia Senatu z 18 maja 1945 r. Plan rozwoju Uniwersytetu wysłano także 26 maja 1945 r. do ministra oświaty. To samo zob. Rektorat, sygn. 354/134, k. 3. Rozbudowa Uniwersytetu wzdłuż al. Stalingradzkiej 5, 7, 9 (ob. Wieniawskiego 5/9) była przedmiotem starań administracyjnych na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych. Planowano tam budowę Collegium Iuridicum. Zob. liczne pisma: AUAM, Rektorat, sygn. 354/134 z lat 1948–1952; była to kontynuacja idei zrodzonej w czasie okupacji, kiedy to władze Uniwersytetu Rzeszy planowały „przedłużenie” Collegium Minus w kierunku dzisiejszej ul. Fredry.

⁴⁰¹ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3018, s. 104, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego z 10 lutego 1949 r.

Collegium Iuridicum przy ówczesnej ul. Wały Wazów 24/28 (ob. ul. Wieniawskiego), czyli na działkach, na których później powstał Dom Technika (gmach Naczelnej Organizacji Technicznej). Kolejna inwestycja dotyczyła Collegium Physicum, zlokalizowanego według tej wersji na narożnikowej działce u zbiegu ul. Grunwaldzkiej i Śniadeckich w sąsiedztwie z jednej strony Collegium Chemicum, a z drugiej szpitala wojskowego usytuowanego w dawnym budynku hotelu Polonia. Trzecia inwestycja dotyczyła Collegium Pharmaceuticum, które miało zostać zlokalizowane w okolicach ul. Grunwaldzkiej i Marszałkowskiej. I wreszcie ostatnia propozycja odnosiła się do budowy kompleksu domów akademickich na działce za Collegium Maius (dawniej Medicum); nazywano go osiedlem akademickim⁴⁰². Jak łatwo się zorientować, żaden z tych planów nie został wcielony w życie.

Obok planów generalnych rozlokowania uczelni na terenie Poznania, powstawały także plany związane z poszczególnymi gmachami. Przykładem niech będzie kwestia lokalizacji Oddziału Farmaceutycznego Wydziału Lekarskiego, która od samego początku okresu powojennego budziła kontrowersje. Najpierw myślano o umieszczeniu Oddziału w Collegium Marcinkowskiego, później w Collegium Medicum, by w połowie 1949 r. zdecydować o budowie nowego Collegium Pharmaceuticum wraz z ogrodem roślin lekarskich przy ul. Grunwaldzkiej, „za dzielnicą Ostroroga”. W lipcu tego roku rozpoczęto zamianę gruntów na ten cel⁴⁰³. Kwestia budowy gmachu dla Wydziału Farmaceutycznego (powstałego w 1947 r.) była także przedmiotem obrad Rady tego Wydziału. Zwrócono uwagę na kilka lokalizacji: parcele uniwersyteckie obok tzw. osiedla grunwaldzkiego (skrzyżowanie ul. Grunwaldzkiej i Grochowskiej), parcele przy Wałach Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości) i Solnej, działki między ul. Daszyńskiego (ob. Górna Wilda) a Dolną Wildą, parcela należąca do wojska przy ul. Grunwaldzkiej i Matejki⁴⁰⁴. Sprawa ta w związku z podziałem uczelni na przełomie grudnia 1949 i stycznia 1950 r. nie znajdowała się już w gestii Uniwersytetu Poznańskiego. W protokole podziału uniwersyteckich nieruchomości znalazły się parcele przy Grunwaldzkiej, które miały stanowić podstawę pod budowę tego obiektu przez nową Akademię Lekarską (obecny Uniwersytet Medyczny w Poznaniu)⁴⁰⁵.

⁴⁰² AUAM, Rektorat, sygn. 354/388/2, Dane dla uzgodnienia lokalizacji ogólnej obiektu inwestycyjnego.

⁴⁰³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 5 lipca 1949 r., pkt 7, 8, 9, s. 171–172; posiedzenie z 2 czerwca 1958, pkt VII.

⁴⁰⁴ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3018, s. 281, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Farmaceutycznego z 21 stycznia 1949 r.

⁴⁰⁵ Collegium Pharmaceuticum nie powstało do dziś, ale Uniwersytet Medyczny uzyskał już pozwolenie na budowę gmachu dla Wydziału Farmaceutycznego na działce przy ul. Rokietnickiej. Prace mają zacząć się w 2019 r. S. Sałwacka, *Oto Collegium Pharmaceuticum*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 6 VIII 2018.

Niezależnie od rozmachu planów i idei snutych przez miejskich urbanistów czy uniwersyteckich planistów zastana rzeczywistość drugiej połowy lat czterdziestych XX w. pod względem infrastruktury, jaką dysponował Uniwersytet, nie nastrojała optymistycznie. Senacka komisja lokalowa przeprowadziła w połowie 1947 r., podział lokali znajdujących się w użytkowaniu uczelni, jak i tych, które udało się pozyskać. Wśród nowych gmachów, przekazanych przez Zarząd Miasta znajdowały się: budynek przy ul. Kantaka 2/5, przeznaczony dla Wydziału Prawno-Ekonomicznego, nazwany wkrótce Collegium Iuridicum, w którym mieściły się także niektóre zakłady Wydziału Humanistycznego oraz budynek przy Matejki, narożnik Wyspiańskiego dla Wydziału Humanistycznego, Prawno-Ekonomicznego i Rolniczo-Leśnego (nazwany najpierw Collegium Humanisticum, a następnie Collegium Philosophicum). Ze „starych” gmachów do dyspozycji Uniwersytetu pozostawały: dla Wydziału Lekarskiego, Collegium Anatomicum, kamienica przy Matejki 60 (nieco później przeznaczony na klinikę stomatologiczną), zespół budynków Collegium Święcickiego (dawny zakład diakonisek), Collegium Kopernickiego (dawna kotłownia Collegium Chemicum i Anatomicum) oraz Collegium Marcinkowskiego (szpital przy Górnej Wildzie)⁴⁰⁶. Problemem były gmachy Collegium Chemicum (ob. Collegium Święcickiego) i Collegium Medicum (ob. Collegium Maius), które w połowie 1947 r. znajdowały się jeszcze w trakcie odbudowy⁴⁰⁷.

Obrót nieruchomościami Uniwersytetu Poznańskiego oznaczał w tym czasie także i straty. Oprócz konieczności oddania gmachu Zamku (o czym poniżej), na przykład w kwietniu 1951 r. Senat zaaprobował oddanie na rzecz Dyrekcji Poczty i Telekomunikacji trzech uniwersyteckich działek przy ul. Chłapowskiego na Wildzie. Stało się tak na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 1949 r., które nakazywało przekazywanie nieruchomości na rzecz instytucji realizujących narodowe plany gospodarcze. Podobnie na Sołacz, działkę przy ul. Gołęcińskiej przekazano Wydziałowi Oświaty Wojewódzkiej Rady Narodowej⁴⁰⁸.

3. Odbudowa gmachów i pozyskiwanie nowego majątku

Opisane wyżej koncepcje i projekty usytuowania Uniwersytetu w mieście zde-
rzały się z rzeczywistością, w której brak funduszy i materiałów budowlanych

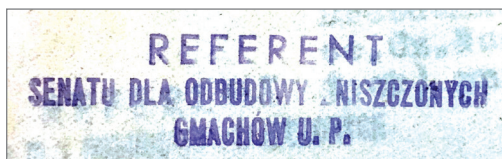
⁴⁰⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP z roku akademickiego 1946/1947, Wyciąg z referatu posiedzenia Komisji Senackiej Ogólno-Lokalowej w dniu 25 czerwca b.r. [1947], s. 54. Budynek przy ul. Matejki 48/49 należał do osoby prywatnej, która wydzierżawiła go Uniwersytetowi. Zob. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 2 kwietnia 1949 r., pkt 4, s. 140.

⁴⁰⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP z roku akademickiego 1946/1947, Wyciąg z referatu posiedzenia Komisji Senackiej Ogólno-Lokalowej w dniu 25 czerwca b.r. [1947], s. 54.

⁴⁰⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 7 kwietnia 1951 r., pkt 2, s. 22; posiedzenie z 2 lipca 1953 r., pkt 6, s. 216.

blokował jakiegokolwiek śmielsze plany. Kwestiami remontów i odbudowy poszczególnych gmachów uniwersyteckich zajmował się przede wszystkim Senat. Członkowie tego grona wybrali najpierw prof. Stefana Błachowskiego jako referenta do spraw „ubikacyjnych”⁴⁰⁹, a następnie prof. Jerzego Suszkę na referenta do spraw odbudowy. Zdecydowano o hierarchii potrzeb Uniwersytetu w sprawach odbudowy. Uznano zatem, że najważniejsza jest naprawa dachów na wszystkich budynkach, następnie odbudowa Collegium Minus, Medicum i Chemicum. Dalej wymieniano klinikę okulistyczną (jak pisano „oczną”), Zakład Technologii Rolnej, Collegium Maius (Zamek) i gmach Raiffeisena⁴¹⁰.

W sprawie odbudowy Senat podejmował decyzje strategiczne, zaś Komisja Odbudowy pod przewodnictwem prof. J. Suszki odbywała cykliczne posiedzenia, rozpatrując szczegółowe kwestie związane z remontami i odtworzeniem gmachów. Protokoły posiedzeń Komisji zachowały się szczątkowo⁴¹¹. Z numeracji protokołów z końca 1945 r. można wywnioskować, że od kwietnia do września tego roku grono to zbierało się dziesięć razy. W okresie od października 1945 do stycznia następnego roku – piętnaście razy. W początku 1946 r. Komisja zbierała się 2–4 razy w miesiącu⁴¹². Problemy, o których dyskutowano miały zwykle wymiar praktyczny i dotyczyły rozwiązywania bieżących problemów z odbudową gmachów uniwersyteckich.

51. Pieczęć Referenta Senatu ds. odbudowy zniszczonych gmachów Uniwersytetu Poznańskiego, instytucji działającej w latach 1945–1950, pod przewodnictwem prof. J. Suszki. Referent dbał o załatwianie wszystkich spraw związanych z odbudową. Dzięki pracy jego biura udało się szybko przywrócić do użytku wiele gmachów uniwersyteckich.

W latach 1945–1950 uczelnia prowadziła prace budowlane i remonty budynków, korzystając z własnych agend: wspomnianego już referenta Senatu ds.

⁴⁰⁹ Por. przypis 2. Nomenklaturę tę stosowano powszechnie w okresie międzywojennym i utrzymała się jeszcze krótko po zakończeniu wojny.

⁴¹⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z kwietnia 1945 r., pkt 5, s. 18.

⁴¹¹ Kilka protokołów zachowało się przypadkowo wśród protokołów z posiedzeń Senatu, a kilka w spuściźnie prof. S. Błachowskiego, który w 1945 r. był prorektorem odpowiedzialnym za sprawy lokalowe. Por. AUAM, Protokoły obraz Senatu UP z roku akademickiego 1945/1946, s. 144; APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/45, k. 62, 77.

⁴¹² Protokoły z początku 1946 r. zob. APP, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, sygn. 49, s. 1–10.

odbudowy zniszczonych gmachów Uniwersytetu Poznańskiego oraz Biura Odbudowy Gmachów Uniwersytetu Poznańskiego, w której pracowali dr Marek Kwiek i inż. Florian Rybicki⁴¹³. Ta ostatnia struktura została następnie przekształcona w Dział Inwestycji UP. Agendy te współpracowały z Poznańską Dyrekcją Odbudowy (PDO). W 1950 r. PDO została zlikwidowana, a w jej miejsce powstała zewnętrzna instytucja Inspektorat Nadzoru Budowlanego, który z kolei został zastąpiony w 1951 r. przez Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych (ZISW). Instytucje te nie podlegały już bezpośrednio Uniwersytetowi, ale odpowiedniemu departamentowi (Inwestycji) w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego. Do zadań ZISW nie należało prowadzenie inwestycji tylko dla Uniwersytetu, ale dla wszystkich wyższych szkół Poznania⁴¹⁴.

W roku 1945 i na początku 1946 prace remontowe i budowlane prowadzone były przez uniwersytecki Dział Techniczny pod kierunkiem Aleksandra Kabały, a od końca 1945 r. – inż. Augustyna Sanka, najczęściej systemem gospodarczym⁴¹⁵. Pracownicy Uniwersytetu rozrysowywali grafiki, w których oznaczali kolejność prac oraz liczbę potrzebnych do tych prac robotników. Niejednokrotnie w rubryce oznaczonej jako „siła robocza” znajdowali się obok murarzy i cieśli po prostu „Niemcy”. Byli to zapewne jeńcy niemieccy lub też pozostali w mieście mieszkańcy narodowości niemieckiej. W tych prowizorycznych warunkach prowadzono prace przy odbudowie Collegium Minus, Anatomicum, Medicum, Chemicum oraz Biblioteki Uniwersyteckiej i domów profesorskich przy ul. Libelta. Od wiosny do jesieni 1945 r. na odbudowę budynków wydano 20 mln powojennych złotych. Inwestycje te, podejmowane w niezwykle trudnych warunkach logistycznych i gospodarczych, pozwoliły jedynie na częściowe usunięcie uszkodzeń.

Tabela 7. Szacunki stanu odbudowy poszczególnych gmachów uniwersyteckich

Gmach	Odbudowano do jesieni 1945 r.	Odbudowano do 1949 r.
Collegium Anatomicum	14%	80%
Collegium Chemicum	18%	65%
Collegium Minus	16%	95%
Domy profesorskie	21%	
Collegium Medicum	17%	90%
Biblioteka Uniwersytecka	30%	90%

Źródło: S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 32; T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 69.

⁴¹³ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 62.

⁴¹⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/391, k. 5; por. też T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 69–72.

⁴¹⁵ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 63; S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 32.

52. Odbudowa Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Święcicki) prowadzona była etapami. Prace remontowe w gmachu trwały wyjątkowo długo. Przyczyną takiego stanu rzeczy były spore rozmiary budynku, zmieniające się koncepcje odbudowy oraz stałe braki funduszy. Prace w Collegium Chemicum prowadzono jeszcze pod koniec lat pięćdziesiątych, a budynek nigdy nie został przywrócony do przedwojennego stanu.

Systematyczne prace przy odbudowie ruszyły w 1946 r. Wówczas prowadzono inwestycje w kilku najważniejszych budynkach uniwersyteckich, w tym Collegium Minus i Maius oraz Collegium Medicum. Prace te były jednak ściśle koordynowane z Poznańskim Biurem Odbudowy, stąd uczelnia nie miała już tak dużego wpływu na ich przebieg. Większe kwoty na odbudowę spłynęły dopiero w roku akademickim 1948/1949. Z funduszy tych prowadzono drobne inwestycje na terenie Sołacza w obszarze działania Wydziału Rolniczo-Leśnego oraz w częściowo finansowanym przez Uniwersytet Ogrodzie Botanicznym przy ul. Dąbrowskiego. Większość z tych sum pochłonęły jednak prace w Collegium Chemicum, Anatomicum i Medicum.

Gmach anatomii był odbudowywany jeszcze po przejęciu go w 1950 r. przez Akademię Lekarską⁴¹⁶. Collegium Chemicum zostało najpierw prowizorycznie zabezpieczone, a następnie stopniowo odbudowane. Gmachu nigdy nie przywrócono do przedwojennego stanu⁴¹⁷ – zmieniono plany wewnętrznych skrzydeł.

⁴¹⁶ *Collegium Anatomicum w Poznaniu*, s. 69.

⁴¹⁷ Zob. np. projekty w APP, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, sygn. 1830.

53. Gmach Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) po odbudowaniu dachów, ale przed renowacją kopuły.

Prace oficjalnie zakończono oddaniem całego budynku do użytku w 1951 r.⁴¹⁸ W następnych latach jednak Collegium Chemicum nadal znajdowało się w budżetach, jakie Uniwersytet otrzymywał na odbudowę.

Gmach Collegium Medicum, zwany od 1950 r. Collegium Maius, odbudowywano fazami. Najpierw prace prowadzono przy środkowym i prawym skrzydle, następnie w 1951 r. rozebrano większość wypalonego lewego skrzydła, w którym mieściła się w okresie międzywojennym klinika oczna. Odbudowano je w kolejnych dwóch latach, umieszczając w nim nowo powstały Wydział Biologii i Nauk o Ziemi. Kopała nad gmachem została ukończona dopiero w 1956 r. Rektor J. Suszko w sprawozdaniu za rok akademicki 1955–1956 mówił z przekąsem, odwołując się do artykułów prasowych krytykujących długotrwałą odbudowę gmachu: „[...] nareszcie zniknęły z Coll. Maius historyczne już rusztowania. Odbudowa kopuły została zewnętrznie definitywnie zakończona [...] Obecnie Coll. Maius przestało już być obiektem ataków ze strony prasy i sarkania ze strony społeczeństwa”⁴¹⁹.

⁴¹⁸ AAN, Ministerstwo Budownictwa, sygn. 381.

⁴¹⁹ Szczegółowe sprawozdanie z prac remontowych i odbudowy gmachów w latach 1945–1955 zob. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 62–71. *Kronika Uniwersy-*

54. Gmach Collegium Maius z odbudowaną w 1956 r. kopułą. Została ona zrekonstruowana w obecnym, uproszczonym kształcie, bez wysokiego tamburu. Budynek stracił przez to dominujący, charakterystyczny element.

Niektórych gmachów nie odtworzono. Dotyczyło to budynków Collegium Raciborskiego przy ul. Słowackiego oraz kliniki neurologicznej przy ul. Północnej. Z zachowanej dokumentacji nie wynika, aby kiedykolwiek podjęto decyzję o zaniechaniu przywrócenia tych gmachów do stanu przedwojennego. Wiadomo z opisów, że były one zniszczone w 100%, co należy rozumieć, że ich odbudowa pochłonęłaby kwoty równe tym, jakie trzeba by wydać na budowę nowych obiektów.

W praktyce stosowano i takie procedury, że rozbierano budynki do fundamentów i budowano je na nowo. Tak było np. w wypadku kamienicy przy ul. Głogowskiej czy Domu Akademickiego Rolników i Leśników na Sołaczcu. Nie była to zatem kwestia kosztów. W wypadku Collegium Raciborskiego toczyły się również rozmowy nad przekazaniem gmachu przez Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Wydziałowi Lekarskiemu⁴²⁰, zatem można założyć, że zamierzano go odbudować.

Należy też pamiętać, że domy akademickie były odbudowywane przez Bratnią Pomoc, a budżet tej organizacji nie był wliczany do funduszy otrzy-

tetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56 za rektoratu prof. dr Jerzego Suszko. Otwarcie roku szkolnego 1956/57 w dniu 1 października 1956, Poznań 1957, s. 17–18.

⁴²⁰ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3017, s. 572, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego z dnia 22 września 1947 r.

mywanych przez Uniwersytet. Stowarzyszenie Studentów i Studentek UP „Bratnia Pomoc” domami akademickimi tylko administrowała, podczas gdy właścicielem terenów i budynków był Skarb Państwa. W okresie powojennym działalność tej organizacji wygaszano, a ostatecznie została rozwiązana rozporządzeniem ministra oświaty w 1950 r.⁴²¹ Jednakże zanim to nastąpiło, członkinie i członkowie oraz władze Bratniej Pomocy przyczynili się walcie do odbudowy zniszczonych budynków Nowego Domu Akademickiego, Domu Medyków przy Wałach Leszczyńskiego oraz odbudowy Domu Rolnika i Leśnika na Sołacz, który był doszczętnie zniszczony. Natomiast domy akademickie przy ul. Słowackiego 20 i Czerwonej Armii 7 (ob. Św. Marcin 75) były zniszczone w minimalnym stopniu. Oddano je użytku niemal natychmiast po zakończeniu działań wojennych.

Gmach Nowego Domu Akademickiego udało się do początku 1946 r. jedynie zabezpieczyć i przeprowadzić drobne prace porządkowe. Po przejęciu prac przez Poznańską Dyрекcję Odbudowy aż do 1948 r. na terenie budowy nie prowadzono żadnej aktywności. W 1948 r. udało się pozyskać fundusze z Urzędu Wojewódzkiego, ze środków przeznaczonych na odbudowę Domu Żołnierza, i prace ruszyły wówczas w szybkim tempie, jednakże prowadzone były niedbale i musiano wiele z nich powtarzać. Ostatecznie w 1950 r. Nowy Dom Akademicki oddano do użytku, przy czym tylne skrzydło zostało podwyższone o jedną kondygnację, a teren wokół budynku porządkowano przez następną dekadę. Sąsiedni Dom Medyków przekazano do użytku nieco później i przekształcono w szpitalik uniwersytecki. Z kolei Dom Akademicki na Sołacz rozebrano do fundamentów i stopniowo budowano w nowym kształcie⁴²².

Do sprawnego funkcjonowania Uniwersytetu – także w wymiarze symbolicznym – ważne było szybkie uruchomienie gmachu Collegium Minus⁴²³. Rektorat i inne centralne biura administracyjne ulokowano tymczasowo w domu akademickim przy Słowackiego 20. W tym czasie prowadzono remont w Collegium Minus, do którego rozpoczęto przeprowadzkę w połowie lutego 1946 r.⁴²⁴ Przeniesienie rektoratu do dawnych, przedwojennych biur, było ważnym wydarzeniem stabilizującym życie uniwersyteckie w Poznaniu.

Odbudowa niektórych gmachów uniwersyteckich, obok problemów finansowych związanych z pozyskaniem odpowiednich kredytów, logistycznych – ze zdobyciem materiałów budowlanych oraz technicznych – z brakiem odpowied-

⁴²¹ Na temat powojennych dziejów Bratniej Pomocy zob. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 845–849; zob. też artykuł E. Kołeckiego, *Wspomnienie o Bratniej Pomocy*, „Życie Uniwersyteckie”, wyd. jubileuszowe, maj 1994, s. 26–27.

⁴²² *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 853–854.

⁴²³ Na przeszkodzie szybkiej odbudowie Collegium Minus stanęły warunki atmosferyczne. Wichura, która przeszła nad Poznaniem 22 lipca 1945 r. spowodowała zerwanie sporej części dachu, który trzeba było układać ponownie. Por. AUAM, Rektorat, sygn. 354/149, k. 17.

⁴²⁴ APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/45, k. 62.

niej dokumentacji, obciążona była także treściami ideologicznymi, które niosła ze sobą architektura. Podobnie jak było to w roku 1919, doskonale wyczuwano i rozpoznawano semantyczną funkcję architektury i starano się ją odpowiednio regulować. Dotyczyło to przede wszystkim Collegium Anatomicum, gdzie w czasie wojny w znajdującym się tam piecu kremowano ciała skazanych na śmierć Polaków⁴²⁵, jak i Zamku, przebudowanego na siedzibę Adolfa Hitlera⁴²⁶. Niewątpliwie to właśnie ten ostatni gmach skupiał na sobie dyskusję na temat pruskiej i niemieckiej architektury w Poznaniu. W okresie powojennym pojawiły się radykalne pomysły zburzenia Zamku i innych budynków architektury pruskiej i niemieckiej. Głosy te można wpisać w praktyki zemsty – typowej po zwycięskich konfliktach zbrojnych – na architekturze i mieście zwyciężonych (tradycja urbicydu)⁴²⁷. W Poznaniu wezwania do niszczenia niemieckiej architektury miały także podtekst zemsty niedokonanej w momencie odzyskania niepodległości w 1918 i 1919 r., kiedy to przemoc o wymiarze symbolicznym ogniskowała się głównie na niemieckich pomnikach, a arcypruska Dzielnica Cesarska została włączona do przestrzeni użytkowanej przez społeczność polską. Teraz, w 1945 r., w sytuacji zburzonego wojną miasta, architektura musiała zapłacić za zbrodnie wojenne, a co więcej, zemsta ta wykonywana była – przynajmniej częściowo – rękami jeńców niemieckich. Tego typu procesy zachodziły często. W Poznaniu w 1945 r., odbywało się to pod hasłami uporządkowania miasta lub nadania mu narodowego charakteru⁴²⁸.

W dokumentach z początku 1945 r., na przykład w tekście Piotra Zaremby i Stanisława Kirkina, *Odbudowa i dalsza rozbudowa Poznania. Program ogólny*⁴²⁹, powstałym 22 lutego 1945 r. autorzy pisali o konieczności uporządkowania estetycznego miasta. Pierwszym krokiem służącym wprowadzeniu porządku miało być usunięcie „typowych niemieckich budowli”, a zatem „w pierwszym rzędzie należy [...] rozebrać zamek”⁴³⁰.

Opinie na temat przyszłości Zamku nie były bynajmniej jednoznaczne. Proponowano, aby gmach oszczędzić, zmieniając jego charakter. W kwietniu 1945 r. w imieniu rektora Uniwersytetu Poznańskiego prof. Zygmunt Wojciechowski wysłał do Premiera pismo, w którym prosił o przyznanie konkretnych budynków Uniwersytetowi. W liście była mowa także o Zamku.

⁴²⁵ Por. relacje cytowane przez H. Szoldrską, *Walka z kulturą polską*, s. 39–45, gdzie też zdjęcie pieca krematoryjnego w prosektorium. Podobnie T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 60 oraz ryc. 15 i 18.

⁴²⁶ O przebudowie Zamku zob. H. Schwendemann, W. Dietschke, przy współudziale B. Górczyńskiej-Przybyłowicz, *Hitlers Schloß. Die „Führerresidenz“ in Posen*, Berlin 2003, s. 107–133.

⁴²⁷ Ogólnie na ten temat zob. R. Bevan, *The destruction of memory. Architecture at war*, London 2006, s. 18–20. Dziękuję Pani dr M. Praczyk za zwrócenie uwagi na ten aspekt.

⁴²⁸ Por. K. Strykowski, *Poznań'45*, s. 206–215.

⁴²⁹ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 11, k. 25–33.

⁴³⁰ Tamże, k. 25–27.

Niemcy są rozbite – pisał prof. Wojciechowski – i nigdy tu [t.j. do Poznania – MM] nie wrócą – nikt nam więcej nie będzie się starał udowodniać „niemieckości” za pomocą stojącego zamku. I dlatego teraz, właśnie teraz, miast zakładać ładunki dynamitowe, oddać należy zamek na kuźnię nowej ery polskiej; niech on będzie drogowskazem dla młodzieży w nim się kształcej. A jeśli chcemy usunąć ślady pangermanizmu, to można usunąć i tak rozbite wieże zamkowe – a później kazać zmienić architektom styl i charakter na czysto polski. Lecz to zagadnienie dni przyszłych⁴³¹.

Postulowane oddanie Uniwersytetowi Zamku miało rozwiązać podstawowe potrzeby uczelni, a mianowicie pozwalało umieścić w nim Wydział Prawno-Ekonomiczny, Humanistyczny i Matematyczno-Przyrodniczy, a więc – według ówczesnych szacunków – wygodnie rozlokować w pozostałych gmachach Wydział Lekarski.

Niezależnie od tych dyskusji Uniwersytet traktował Zamek, podobnie jak i w okresie międzywojennym, jako jedną ze swoich siedzib. Pismo prof. Z. Wojciechowskiego odniosło skutek, bowiem podczas wizyty w Warszawie rektor Stefan Dąbrowski uzyskał zgodę na przejęcie obiektu. Formalne przekazanie gmachu nastąpiło w maju 1945 r.,⁴³² łącznie z przejęciem pracowników Zamku na etaty uniwersyteckie, zaś realne przejście gmachu z rąk wojska pod zarząd uczelni dokonało się w połowie czerwca tegoż roku. W sierpniu 1946 r. dziekan Wydziału Humanistycznego pisał o lokalach w Collegium Maius jako o tych, w których toczą się remonty. Zachował się plan z podziałem pomieszczeń na pierwszym piętrze Zamku na gabinety (m.in. prof. prof. Adama Skałkowskiego, Henryka Łowmiańskiego i Kazimierza Tymienieckiego) i sale wykładowe oraz czytelnie⁴³³.

Przejęcie Zamku wiązało się ze strony Uniwersytetu także z planami jego przebudowy. Wypełniając idee zawarte w liście prof. Z. Wojciechowskiego, w drugiej połowie czerwca 1945 r. rektor S. Dąbrowski wysłał do Rogera Sławskiego zaproszenie do odbycia rozmów w sprawie przebudowy Zamku na gmach uniwersytecki⁴³⁴. Architekt jesienią przygotował zestaw szkiców zatytułowanych „Przebudowa zamku na Uniwersytet”, w których bryła gmachu została pozbawiona elementów kojarzonych z „pruską dominacją na terenie miasta”, a zatem wież i baszt⁴³⁵.

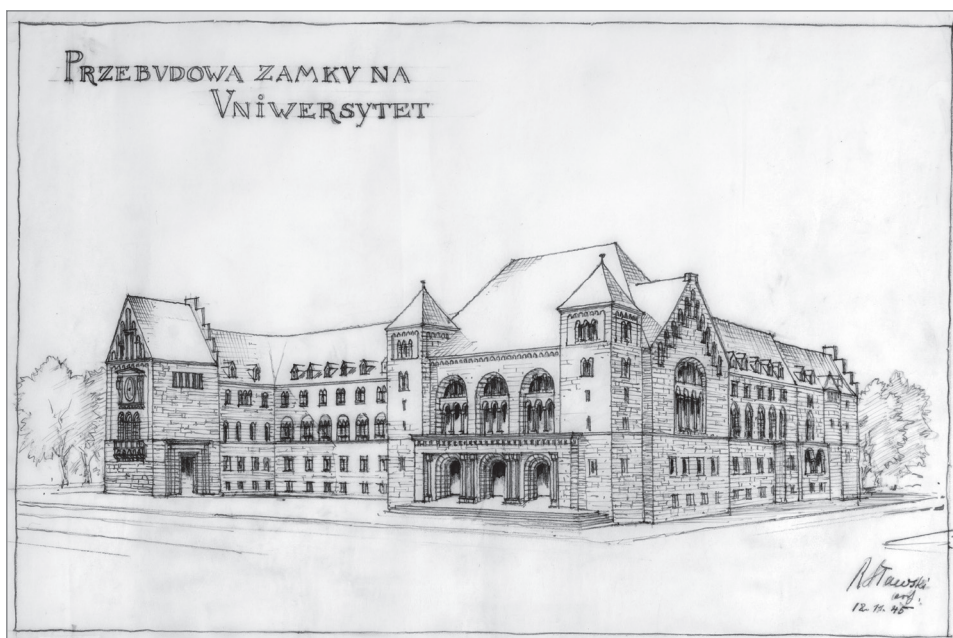
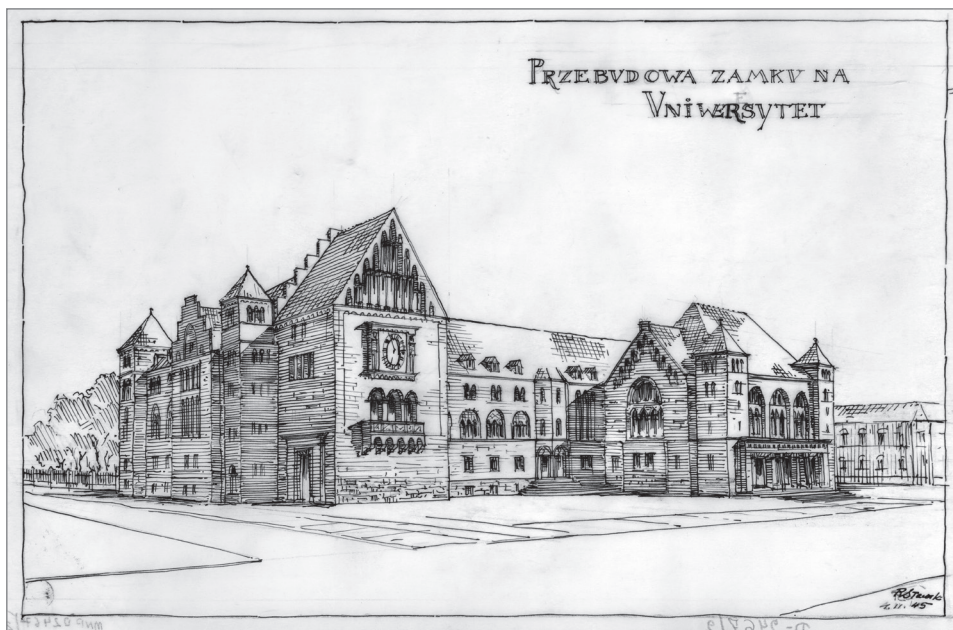
⁴³¹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/196, s. 3; to samo AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 1–2.

⁴³² AUAM, Rektorat, sygn. 354/208, k. 3; AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 4 oraz 11, gdzie pismo rektora UP do Prezydium Rady Ministrów z 4 września 1946 r., w którym wcześniejszy dokument został przytoczony; S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 35; *Kaiserschloss Posen. Von der „Zwingburg im Osten” zum Kulturzentrum „Zamek” / Zamek cesarski w Poznaniu. Od pruskiej „warowni na wschodzie” do Centrum Kultury „Zamek”*, Potsdam-Poznań 2013, IV.2, s. 222–223.

⁴³³ AUAM, Rektorat, sygn. 354/387.

⁴³⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/123, k. 141.

⁴³⁵ G. Klause, *Roger Sławski*, s. 215–216. Szkice znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Poznaniu.

55. Szkice przygotowane przez Rogera Sławskiego, przedstawiające propozycję przebudowy elewacji zamkowych od strony al. Niepodległości, Św. Marcin i Kościuszki. Rysunki pochodzą z listopada 1945 r. i zapewne zostały wykonane po rozmowach z rektorem Stefanem Dąbrowskim w sprawie konieczności „odniemczenia” architektury zamkowej.

Wkrótce jednak Zarząd Miejski wystąpił o przekazanie Zamku na cele administracji municypalnej i szukał poparcia w Wojewódzkiej Radzie Narodowej, która na posiedzeniu 2 września 1946 r. wsparła jednogłośnie wniosek Zarządu⁴³⁶. Rektor Uniwersytetu interweniował w Prezydium Rady Ministrów. Ówczesny przewodniczący działającej przy premierze rządu Rady Szkół Wyższych Włodzimierz Sokorski stanął po stronie Uniwersytetu i prosił Krajową Radę Narodową o anulowanie uchwały z 2 września 1946 r.⁴³⁷ W październiku do Poznania przyjechała komisja Krajowej Rady Narodowej, która na miejscu zbadała sprawę. Jej wnioski były niekorzystne dla Uniwersytetu, bowiem przyjęto interpretację, w której decydująca była kwestia własności budynku, a nie jego użytkowanie. Zamek należał do Skarbu Państwa, a dysponentem gmachu był każdorazowy prezydent RP. W wewnętrznych notatkach dostrzegano wprawdzie fakt użytkowania Zamku za zgodą i wolą przedwojennej Rady Ministrów i prezydenta RP, jednak w oficjalnym sprawozdaniu z działalności komisji argumenty te zostały odrzucone. Przyjęto interpretację bazującą na uznaniu ciągłości instytucji Prezydenta RP i Prezydenta KRN, stąd, jak napisano „uprawnionym do dysponowania Zamkiem poznańskim jest jedynie i wyłącznie Prezydent Krajowej Rady Narodowej”⁴³⁸.

W tym samym dokumencie znajduje się także informacja na temat rekompensaty dla Uniwersytetu w zamian za odebranie pomieszczeń zamkowych. Mowa jest o dwóch gmachach trzypiętrowych: pierwszym przy ul. Kantaka, gdzie mieścił się wówczas Wydział Opieki Społecznej oraz drugim przy ul. Matejki, gdzie zlokalizowane były biura Zarządu Miejskiego. Obydwa gmachy uznano jednak za nienadające się na cele uniwersyteckie, gdyż powstały jako kamienice mieszkalne z wąskimi korytarzami. Wprawdzie budynek przy ul. Matejki został w czasie II wojny światowej przez okupantów przebudowany na biurowiec, ale jego parametry uznano za nieodpowiadające potrzebom naukowym i dydaktycznym. Obydwa gmachy wymagały przeróbek, na które, jak argumentowano, mogą nie zgodzić się właściciele tych gmachów.

Komisja odbyła także spotkanie z prorektorem Uniwersytetu prof. Wiktorem Schrammem i kilkoma innymi profesorami, którzy przedstawili racje uczelni w kontekście użytkowania Zamku, które sięgają 1919 r. i decyzji Naczelnej Rady Ludowej. Przedstawiono także trudną sytuację lokalową uczelni oraz jej potrzeby w kontekście lawinowo rosnącej liczby studentów. Argumenty te jednak nie skłoniły Komisji do zmiany stanowiska, a jedynie nakłoniły Wojewódzką Radę Narodową oraz Zarząd Miejski do odroczenia decyzji o eksmisji Uniwersytetu z Zamku do czasu wyremontowania zastępczych obiektów⁴³⁹.

⁴³⁶ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 20, k. 295, Sytuacyjne sprawozdanie za miesiąc wrzesień 1946 r.; AUAM, Protokoły obrad Senatu UP, posiedzenie z 12 listopada 1946 r., pkt 2, s. 8.

⁴³⁷ AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 13, 14.

⁴³⁸ Tamże, s. 16, 19–20.

⁴³⁹ Całe sprawozdanie komisji, datowane na 28 października 1946 r. patrz tamże, s. 19–23.

Komisja poprosiła także o opinię Poznańską Dyрекcję Odbudowy, która przygotowała stanowisko względem propozycji Zarządu Miejskiego w sprawie zamiany uniwersyteckich pomieszczeń zamkowych na wskazane kamienice. Stanowisko PDO było jednoznacznie negatywne wobec propozycji Zarządu Miasta. Uznano nawet, że gmachy przy ul. Kantaka i Matejki nie będą nadawać się na cele uniwersyteckie nawet po przeprowadzeniu remontów⁴⁴⁰.

W grudniu 1946 r., przejęcie Zamku przez miasto zostało załatwione metodą faktów dokonanych. Wojewódzka Rada Narodowa powołała własnego administratora poznańskiego Zamku, przejmując gmach wraz z inwentarzem. Rektor S. Błachowski próbował zachować dla Uniwersytetu choćby te pomieszczenia⁴⁴¹, które zostały wyremontowane na koszt uczelni, jednakże na początku roku 1947 Senat uznał najwyraźniej, że sprawa odebrania Uniwersytetowi Zamku jest przesądzona, gdyż rozpoczął pertraktacje w sprawie odszkodowań. Rozpatrywano przekazanie uczelni budynku Miejskiej Szkoły Handlowej przy ul. Śniadeckich, kilku willi na Sołacz oraz pomoc w remoncie budynku przy ul. Kantaka⁴⁴². Jednak Miejska Rada Narodowa zapewne nie była pewna werdyktu, bowiem jeszcze w kwietniu 1947 r. przygotowała obszerny memoriał, uzasadniający propozycję zamiany gmachów między miastem a Uniwersytetem. Został on wysłany do prezydenta RP, Rady Państwa, ministra obrony narodowej i ministra odbudowy. W tekście próbowano nawet obliczać, która z instytucji poniosła większe starty materialne podczas wojny Zarząd Miasta czy Uniwersytet⁴⁴³.

Próbując ratować sytuację, rektor S. Błachowski interweniował u najwyższej postawionych osób w państwie. W końcu stycznia wysłał pismo do marszałka Michała Roli-Żymierskiego, prosząc go o interwencję⁴⁴⁴. W tym samym czasie rektor wystarał się o audiencję u prezydenta Bolesława Bieruta w celu przedstawienia sprawy Zamku; odbyła się ona 13 lutego 1947 r. Na to spotkanie przygotowano w Uniwersytecie studium, przedstawiające argumentację prawnoracjonalno-symboliczną, wspierającą pozostawienie Zamku przy Uniwersytecie, a nawet uczynienie z niego głównej siedziby uczelni. Według sprawozdania rektora S. Błachowskiego, prezydent nakazał ponowne przedyskutowanie sprawy przez Wojewódzką Radę Narodową, co – biorąc pod uwagę wcześniejsze decyzje

⁴⁴⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 354/21, k. 4, stanowisko PDO k. 1–2 i 2–3; AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 28–29.

⁴⁴¹ O roli rektora S. Błachowskiego w zabiegach o utrzymanie Zamku przy Uniwersytecie zob. J. Matysiak, *Stefan Błachowski (1889–1962)*, Poznań 2017, s. 142–148.

⁴⁴² AUAM, Rektorat, sygn. 354/21, k. 21; Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 21 kwietnia 1947 r., pkt 2, s. 41. Podobny ton pogodzenia się z faktami i uzyskania jak najwyższego odszkodowania dla Uniwersytetu widoczny był podczas konferencji przedstawicieli Uniwersytetu, władz miasta i województwa, które odbyło się w marcu 1947 r. – por. tamże, k. 49–51.

⁴⁴³ Treść memoriału zob. APP, Miejska Rada Narodowa, sygn. 213, s. 1–8.

⁴⁴⁴ APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/48, k. 13.

władz wojewódzkich – przesądzało kwestię na niekorzyść Uniwersytetu⁴⁴⁵. Wojewódzka Rada Narodowa 14 marca uchwaliła oddanie Zamku Zarządowi Miejskiemu m. Poznania jako tzw. Nowy Ratusz⁴⁴⁶, a do ustalenia szczegółów powołano specjalną komisję. Dokładnie po miesiącu komisja ta wydała decyzję, opisującą porozumienie miasta i Uniwersytetu w sprawie obiektu. Zgodnie z przewidywaniami uczelnia musiała oddać gmach Zamku, w zamian otrzymując budynki przy ul. Matejki 48/49 oraz ul. Kantaka 2/4. Przekazanie tych obiektów miało nastąpić do 30 września 1947 r. Dodatkowo Uniwersytet otrzymywał zwrot kosztów remontu w salach zamkowych (ok. 6 mln zł), miasto miało też sfinansować remont budynku przy ul. Matejki. Transakcja ta miała mieć jednak dalszy ciąg, gdyż porozumienie zakładało, że miasto zwolni w przyszłości gmachy szkół, które przekaze Uniwersytetowi, a ten zwolni wówczas budynek przy Matejki⁴⁴⁷. Ostatecznie komisyjne i protokolarne przekazanie Zamku z rąk przedstawicieli Uniwersytetu w ręce przedstawicieli miasta odbyło się 14 maja 1947 r.⁴⁴⁸ Tak zakończyło się użytkowanie poznańskiego Zamku (nazywanego w okresie międzywojennym Collegium Maius) przez Uniwersytet Poznański, rozpoczęte 7 maja 1919 r. uroczystą inauguracją nowej uczelni w sali tronowej wilhelmowskiego gmachu, potwierdzone decyzją Rady Ministrów z października 1920 r., oddającą Zamek w użytkowanie uczelni. Jednocześnie rozpoczęło się funkcjonowanie w strukturach uczelni budynków przy Matejki 48/49⁴⁴⁹, nazywanego kolejno: Collegium Humanisticum, Collegium Philosophicum i Collegium Mathematicum oraz gmachu przy Kantaka 2/4 zwanego do 1958/1959 r. Collegium Iuridicum.

Prowadzone w drugiej połowie lat czterdziestych XX w. odbudowy i remonty uczelnianych gmachów postępowały bardzo wolno. Było to wynikiem braku środków, które Uniwersytet mógł przeznaczyć na ten cel. Jesienią 1945 r. Ministerstwo wstrzymało dotacje na odbudowę, a wiosną następnego roku kredyty nie zostały jeszcze uruchomione. W Urzędzie Wojewódzkim 9 listopada 1945 r. odbyła się konferencja, podczas której zdecydowano o wstrzymaniu

⁴⁴⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 354/21, k. 24, 26–31, 33–34, 52–54; APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/48, k. 14, 15–17.

⁴⁴⁶ Już po eksmisji Uniwersytetu z Zamku rozstrzygnięto kwestię zależności między Krajową i Wojewódzką Radą Narodową a Zarządem Miejskim w sprawie administrowania Zamkiem. 17 grudnia 1947 r. premier Józef Cyrankiewicz przesłał do Sejmu Ustawodawczego projekt ustawy, przenoszącej własność Zamku poznańskiego ze Skarbu Państwa na gminę Poznań, patrz AAN, Urząd Rady Ministrów, sygn. 5/492, s. 32 oraz Ustawa z dnia 4 lutego 1949 r. o odstąpieniu Zamku Poznańskiego gminie m. Poznania, Dz.U. nr 10, poz. 60.

⁴⁴⁷ Por. AUAM, Rektorat, sygn. 354/21, k. 57, 60, 63–65v.

⁴⁴⁸ Tamże, k. 93–94

⁴⁴⁹ W chwili przejmowania gmachu przez Uniwersytet, mieścił się w nim Zarząd Miejski oraz Komitet Wojewódzki PPR.

56. Collegium Philosophicum (początkowo zwane Collegium Humanisticum), przy ul. Matejki 38/39, przekazane w 1947 r. w użytkowanie Uniwersytetowi Poznańskiemu przez Miejską Radę Narodową w Poznaniu jako częściowa rekompensata za odebranie uczelni gmachu Zamku.

jakichkolwiek prac remontowych i budowlanych w gmachach uniwersyteckich przed zimą z 1945 na 1946 r. Argumentowano, że Uniwersytet zadłużył się ponad miarę u wykonawców i nie można doprowadzić do zwiększenia tego długu. Problemem było to, że nie wszystkie gmachy udało się pokryć dachem przed zimą, co powodowało dalsze ich niszczenie⁴⁵⁰. Prof. Jan Sulczyński, członek Miejskiej Rady Narodowej w maju 1946 r. przedstawił na posiedzeniu tego ciała memoriał w sprawie odbudowy Uniwersytetu Poznańskiego. Odbił się on szerokim echem także w Ministerstwie Odbudowy, a treścią przypominał memoriał z 1920 r. w sprawie budynków uniwersyteckich⁴⁵¹. Prof. Sulczyński w imieniu Miejskiej Rady Narodowej odwoływał się do wzrostu znaczenia Uniwersytetu w Poznaniu w nowym kontekście politycznym. Pisał: „[...] dzisiejszy Uniwersytet Poznański jest nader cennym instrumentem w rękach Rządu, realizującego piastowską koncepcję [wyróżnienie w oryginale – MM] polityczną”⁴⁵². Memoriał z 1946 r. obfitował w dramatyczne opisy trudnych warunków odbywania zajęć.

⁴⁵⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 354/308, k. 54.

⁴⁵¹ AUAM, Rektorat, sygn. 15/226, s. 35–45, 46–55; AAN, Ministerstwo Odbudowy, sygn. 603, k. 488–489, 511–512.

⁴⁵² APP, Miejska Rada Narodowa, sygn. 17, k. 138v, posiedzenie z dnia 15 maja 1946 r.; to samo: AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 603, k. 488–489, 511–512.

Słuchanie przez 500 studentów wykładu w sali przeznaczonej na 250 osób należało do łagodniejszych przykładów nieprawidłowości. Inne pochodziły z Collegium Anatomicum, gdzie prosektorium urządzono w dawnej szatni, a zatem „przy zupełnym braku wentylacji i braku okien można sobie wyobrazić zaduch, w którym ponad 100 studentów na małej przestrzeni pracuje nad dziewięcioma rozkładającymi się zwłokami”⁴⁵³. W tekście wymieniono także konkretne sumy, niezbędne do zakończenia prac. Według szacunków Ministerstwa Odbudowy do pełnej renowacji gmachów użytkowanych przez Uniwersytet i należących do niego niezbędne było 170 mln, podczas gdy uczelnia otrzymała tylko 14⁴⁵⁴.

Z chwilą uruchomienia planu 6-letniego inwestycje związane z odbudową i remontami uniwersyteckich budynków zostały wpisane do rozdzielnika środków centralnych. Przy czym podział kredytów między poszczególne obiekty regulował zawiły algorytm. Niezależnie jednak od tych problemów, w latach 1949–1955 udało się zakończyć niemal wszystkie prace inwestycyjne w Uniwersytecie⁴⁵⁵.

Biorąc pod uwagę ogromne kłopoty zaopatrzeniowe, brak materiałów budowlanych i wykwalifikowanych rąk do pracy, zaskakuje rozmach, z jakim prowadzono prace. Na przykład w końcu roku 1949, według sprawozdania Działu Techniczno-Gospodarczego Uniwersytetu, prace prowadzono aż w 11 obiektach. W części z nich wprawdzie postęp prac był bardzo nikły, ale i tak absorbowwały one siły logistyczne uczelni, choćby poprzez zabiegi o pozyskanie kredytów⁴⁵⁶. Część napraw i remontów wykonano prowizorycznie, stąd już po kilku latach wymagały one podjęcia kolejnych. Tak było w wypadku Collegium Minus, gdzie trzeba było ratować fasadę i wykończenia dachów, czy w wypadku Collegium Chemicum, w którym dachy już w 1949 r. nadawały się do kapitalnego remontu⁴⁵⁷.

Proces prowadzenia odbudowy gmachów uniwersyteckich można dobrze prześledzić na przykładzie Collegium Anatomicum, gdyż zachowały się sprawozdania, referujące postępy prac przy odbudowie tego budynku. Prace podzielone były na trzy etapy: zabezpieczenie przed warunkami atmosferycznymi, naprawy instalacji i prace wewnętrzne. Ten schemat był powtarzany w każdym odbudowywanym obiekcie⁴⁵⁸. Prace w Collegium Anatomicum prowadzono

⁴⁵³ Tamże, k. 139.

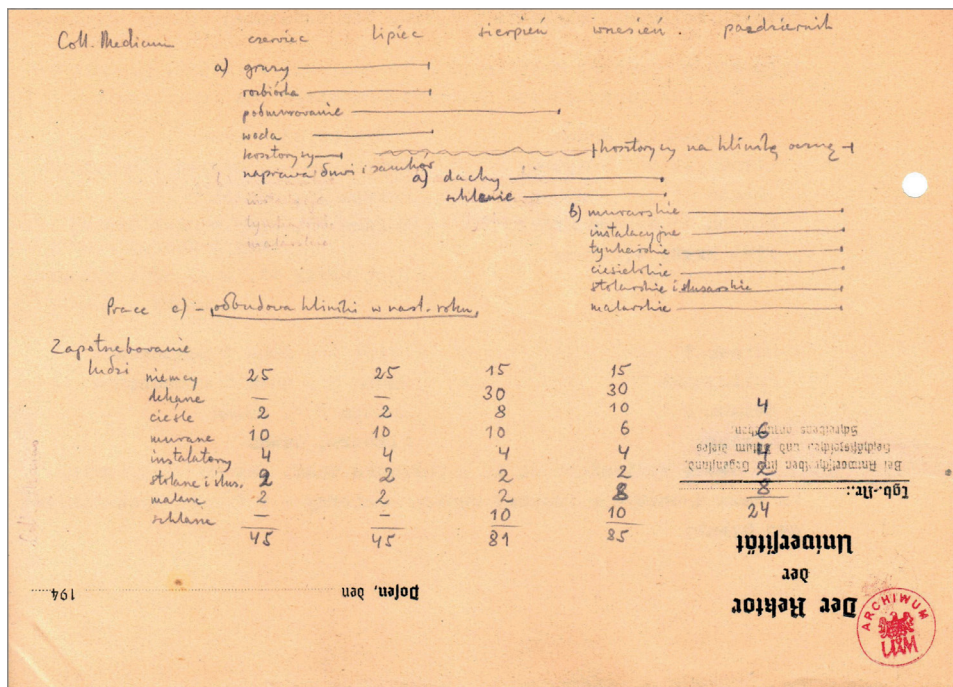
⁴⁵⁴ Tamże.

⁴⁵⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 354/134, protokół z posiedzenia Komisji Planowania z 7 lipca 1949 r. oraz 9 lipca 1949 r.

⁴⁵⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 354/388/1: stan robót na 5 września 1949 r.; według planów Działu Techniczno-Gospodarczego z początku 1949 r., obiektów odbudowywanych powinno być aż 15. Por. AUAM, Rektorat, sygn. 354/388/2, Plan projektów w odbudowie na rok 1949 z 8 marca 1949 r.

⁴⁵⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 354/388/2, pismo Dyrektora Administracyjnego UP z 8 czerwca 1949 r. do Ministerstwa Oświaty, pismo Działu Techniczno-Gospodarczego do Dyrektora Administracyjnego UP z 24 października 1949 r.

⁴⁵⁸ Trójstopniowy system prac przy odbudowie gmachów uniwersyteckich został ustalony jeszcze w marcu 1945 r. podczas posiedzeń Senatu. Por. S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 30–31.

57. Harmonogramu odbudowy Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) wraz z zapotrzebowaniem na poszczególne kategorie rzemieślników. Tego typu harmonogramy sporządzano także dla innych gmachów (zachowały się dla Collegium Anatomicum i Chemicum). W górnej części przedstawiono przypisane do miesięcy rodzaje prac z podziałem na trzy grupy, w dolnej odpowiadające im zapotrzebowania na robotników. Pierwszą kategorię w tej grupie stanowią „Niemcy” (pisane zwyczajem powojennym nieortograficznie jako „niemcy”), którzy zapewne wykonywali prace przy odgruzowaniu. Wykresy sporządzono na wtórnie wykorzystanym niemieckim papierze z nadrukiem Rektora Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu.

od marca 1945 r. Wówczas spaloną część pokryto dachem, a część niezburzoną oszklono. Fundusze skończyły się jesienią 1945 r., co spowodowało wstrzymanie prac. W kolejnym roku podjęto je latem, wówczas przełożono dach, a następnie ponownie wstrzymano, opracowując koncepcje przeprojektowania gmachu. W latach 1947–1949 prowadzono przebudowę części, gdzie znajdowała się sala wykładowa. Ze względu na złą jakość materiałów budowlanych musiano zmienić rozwiązania techniczne. Podobne problemy napotymano w większości budynków przywracanych do stanu przedwojennego⁴⁵⁹.

Niektóre budynki bardzo szybko były włączane do użytkowania. Dotyczyły to choćby kotłowni między Collegium Chemicum i Anatomicum, która już w czerwcu 1945 r. została wykorzystana do prowadzenia zajęć na Wydziale

⁴⁵⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/134, k. 89–90. Por też sprawozdanie Referenta Senatowi ds. odbudowy zniszczonych gmachów UP z 19 października 1948 r., tamże, sygn. 354/139, k. 9.

Lekarskim i nazwana Collegium Izydora Kopernickiego⁴⁶⁰. Podobnie rzecz się miała z domami profesorskimi przy Libelta 13 i 14. W lipcu 1945 r. opracowano regulamin przydzielania mieszkań w tych domach i zaczęto oddawać pomieszczenia wnioskującym⁴⁶¹, a w początku 1947 r. uchwalono szczegółowy regulamin przydziału lokali⁴⁶². Budynki te były jednak odbudowane tylko częściowo i użytkowane w niższych kondygnacjach. Warunki lokalowe w zestawieniu z okresem przedwojennym były nieporównywalnie gorsze. Wówczas standardem były mieszkania profesorskie z 4 a nawet 5 pokojami, w okresie powojennym zaczęto je dzielić, tworząc mniejsze, 2- lub 3-pokojowe i w takim wymiarze przyznawano je profesorom⁴⁶³.

Interesujące były także losy odbudowy gmachu dawnego Banku Spółek Raiffeisena, sąsiadującego z Collegium Minus. W projekcie P. Zarembki i S. Kirkina obiekt ten znalazł się wśród kilku innych budynków Dzielnicy Cesarskiej, które miały zostać rozebrane⁴⁶⁴. W lutym 1945 r. gmach zajęła Centrala Rolników w Poznaniu, jednak wkrótce został on przekazany Uniwersytetowi, co wywołało protest Centrali⁴⁶⁵. W sierpniu tego samego roku uczelnia otrzymała oficjalnie gmach „pod dozór”, a we wrześniu prorektor S. Błachowski, na mocy uchwały Senatu, wystosował pismo do Zarządu Miasta z pytaniem o możliwość „pro wizorycznej” jego odbudowy na potrzeby Uniwersytetu. Już tydzień później administracja miejska zezwoliła na tymczasową odbudowę i użytkowanie budynku przez uczelnię, jednak zastrzegła, że gmach byłej kasy Raiffeisena zostanie wyburzony podczas realizacji poszerzenia arterii komunikacyjnej biegnącej od ul. Św. Marcin w stronę ogrodu zoologicznego. Przewidywano przy tym, że nastąpi to za około pięć lat⁴⁶⁶.

Tymczasem w październiku 1945 r. Główny Urząd Tymczasowego Zarządu Państwowego (dawny Główny Urząd Tymczasowego Zarządu Majątków Opuszczonych i Porzuconych) wystosował pismo do Uniwersytetu, w którym nie zgadzał się na oddanie gmachu uczelni. Argumentowano, że jest to budynek bankowy i jako taki objęty jest innymi przepisami. W następnym miesiącu stanowisko to uległo dalszemu usztywnieniu, bowiem poinformowano Uniwersytet,

⁴⁶⁰ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3017, s. 256, protokół posiedzenia Rady Wydziału Lekarskiego z dnia 13 czerwca 1945 r.

⁴⁶¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 14 lipca 1945 r., pkt 6, s. 56.

⁴⁶² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 20 lutego 1947 r., pkt 4, s. 18; tekst regulaminu, s. 21–22.

⁴⁶³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 22 września 1951 r., pkt., 10, s. 44, 46.

⁴⁶⁴ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 11, P. Zarembka, S. Kirkin, „Odbudowa i dalsza rozbudowa Poznania. Program ogólny”, k. 27.

⁴⁶⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 354/196, s. 1, 7, 11, 14.

⁴⁶⁶ APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznania, sygn. 70, k. 28, 30; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 25 września 1945 r., pkt 10, s. 135; AUAM, Rektorat, sygn. 354/196, s. 16, 20, 24–25

że budynek został już przekazany bankowi⁴⁶⁷. Był to jednak tylko wybieg, bowiem wkrótce w gmachu byłej kasy Raiffeisena ulokowała się Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej⁴⁶⁸. Uniwersytet odzyskał budynek w 1956 r.

Późno, bo dopiero w 1947 r., uczelnia rozpoczęła prace w domu przy narożniku ul. Rokossowskiego i Spokojnej (ob. Głogowska i Limanowskiego). Odbudowano wówczas tylko część budynku – do wysokości pierwszego piętra segment od ul. Głogowskiej, zaś pierzeję od Limanowskiego pozostawiono do późniejszej realizacji. W roku 1949 Zakład Osiedli Robotniczych chciał przejąć tę nieruchomości, jednak zarówno rektor, jak i Senat zdecydowanie się temu sprzeciwili⁴⁶⁹.

Skomplikowana była sytuacja lokalowa Wydziału Lekarskiego. Zburzona została doszczętnie klinika neurologiczno-psychiatryczna przy ul. Północnej 10. Kliniki i szpitale były w różnym stopniu zniszczone lub przejęte przez władze wojskowe. W sierpniu 1945 r. debatowano nad sposobem przejścia od wojska Collegium Marcinkowskiego oraz umieszczenia w nim również Oddziału Farmaceutycznego Wydziału Lekarskiego⁴⁷⁰. Już po odzyskaniu budynku, pojawił się problem tempa prowadzenia prac remontowych. Ówczesny dyrektor Collegium, dr Wiktor Dega argumentował, że nie jest to tylko sprawa uczelni, ale również miasta, gdyż Collegium Marcinkowskiego było jednocześnie szpitalem, w którym leczono mieszkańców Poznania⁴⁷¹. Podczas prac związanych z odbudową sporządzono także projekty rozszerzenia Collegium o kolejne skrzydła i ich podwyższenia. Przy okazji usunięto większość neogotyckich dekoracji, co istotnie zmieniło architektoniczny charakter obiektu. Prace związane z rozbudową szpitala prowadzono od 1947 r., z największą intensywnością po 1949 r., pod nadzorem W. Degi.

Szanse na poprawę sytuacji lokalowej Wydziału Lekarskiego zaczęły się rysować już w połowie roku 1945, kiedy to uczelnia przejęła tzw. zakład sióstr diakonisek przy dzisiejszej ul. Przybyszewskiego⁴⁷². Uniwersytet starał się o konfiskatę szpitala już w okresie międzywojennym, lecz wówczas stwierdzono, że postanowienia traktatu wersalskiego nie pozwalają na podjęcie takich działań. W 1945 r. diakoniski zostały uznane za zakon niemiecki i nie miały szans na

⁴⁶⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 354/196, s. 28, 30–31.

⁴⁶⁸ T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 72.

⁴⁶⁹ APP, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, sygn. 52, k. 90, protokół z narady komisji ds odbudowy gmachów UP z 12 marca 1949 r.; APAN OP, Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82/49, s. 30; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 11 listopada 1949 r., pkt 8, s. 188; list rektora do Zakładu Osiedli Robotniczych z 7 listopada 1949 r., tamże, s. 191. Zakład Osiedli Robotniczych występował także o przekazanie przez Uniwersytet działek budowlanych przy ul. Chłapowskiego i Langiewicza na Wildzie. Także ten wniosek został przez Senat odrzucony. Por. Protokół z posiedzenia Senatu z 22 września, pkt 9, s. 44.

⁴⁷⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 21 sierpnia 1945 r., pkt 8, s. 101.

⁴⁷¹ AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 603, k. 437, 441–443.

⁴⁷² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 21 grudnia 1945 r., pkt 3, s. 168.

58. Poczta przedstawiająca zakład siostr diakonisek przy obecnej ul. Przybyszewskiego. W 1947 r. teren wraz z budynkami został przekazany Wydziałowi Lekarskiemu. Umieszczono tam kilka klinik, zaś kompleks gmachów nazwano Szpitalem Uniwersyteckim im. Heliodora Święcickiego.

utrzymanie majątku. Realne przejęcie obiektu nastąpiło później (1 listopada 1947 r.), jednak plany dotyczące jego zagospodarowania zaczęto kreślić znacznie wcześniej – w połowie 1945 r. – kiedy to Tymczasowy Urząd Dóbr Poniemieckich przekazał szpital Uniwersytetowi na trzy lata⁴⁷³. Toczone jeszcze rozmowy w sprawie wyposażenia zgromadzonego w szpitalu diakonisek, a konfiskowanego przez rezydujące w nim wojska radzieckie. Podobnie, sporym kłopotem było zabezpieczenie gmachu przed kradzieżami⁴⁷⁴.

Długotrwałe procedowaną sprawą była kwestia rozbudowy budynku Biblioteki Uniwersyteckiej, która powstawała w zupełnie innych realiach i dla innych użytkowników, i stała się zbyt małym gmachem niemogącym zaspokoić potrzeb całego Uniwersytetu. Pierwsze starania dotyczące rozbudowy magazynów bibliotecznych podejmowano już w okresie międzywojennym, a zniszczenia wojenne budynku oraz rozrost księgozbioru podczas wojny i wkrótce po jej zakończeniu spowodowały wzmożenie tych starań. Dodatkowo, pospiesznie i niedbale prowadzone prace przy odbudowie gmachu wymuszały jego czasowe zamknięcie. Tak było we wrześniu 1945 r., kiedy ze względu na niedziałające centralne ogrzewanie i wybite okna Biblioteka została wyłączona z pracy. Odbu-

⁴⁷³ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3017, s. 262, protokół posiedzenia Rady Wydziału Lekarskiego z 29 sierpnia 1945 r.

⁴⁷⁴ S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 35–36; AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3017, s. 334, Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Lekarskiego z dnia 13 listopada 1946 r.

dowa ksiąźnicy pozwoliła na jej otwarcie i przyjęcie czytelników 1 października 1946 r.⁴⁷⁵

Podobnie jak w wypadku kilku innych gmachów uniwersyteckich zniszczenia wojenne były pretekstem do poszukiwania dla Biblioteki budynku o dogodniejszej lokalizacji. Dyrektor Aleksander Birkenmajer w kwietniu 1945 r. wystosował pismo do Senatu, w którym argumentował, dlaczego należy zbudować nowy gmach Biblioteki w innym miejscu. Z kolei w sierpniu tego samego roku wysłał pismo do Zarządu Miasta, w którym dowodził, że nie należy rozbudowywać Biblioteki w sąsiedztwie starego budynku, ale szukać korzystniejszej lokalizacji. Wskazał na Jeżyce jako na dzielnicę będącą w centrum zabudowań uniwersyteckich, a konkretnie na ogród zoologiczny jako na „idealny wprost teren, pod nowoczesną, wielką bibliotekę”⁴⁷⁶. Usytuowanie to okazało się nierealne ze względu na szybką odbudowę „zoologu”. W związku z tym, w styczniu 1946 r. dyrektor Biblioteki wysłał pismo do Poznańskiej Dyrekcji Odbudowy wskazując, że zburzone kamienice przy Ratajczaka 2 i 3 oraz zniszczona kamienica na narożniku Ratajczaka i pl. Wolności 9 stanowią dobre miejsca do rozbudowy Biblioteki⁴⁷⁷. Te i zapewne inne propozycje musiały być rozważane przez Senat uczelni, który w lutym 1946 r. uznał, że rozbudowa gmachu na działkach sąsiednich przy ul. Ratajczaka jest „najrealniejszą” wersją z analizowanych⁴⁷⁸. Wspomniane wyżej kamienice stanowiły własność prywatną. Przez kolejne lata toczyły się pertraktacje w sprawie ceny sprzedaży⁴⁷⁹. W związku z bardzo wolno postępującą sprawą wykupu parcel u zbiegu ul. Ratajczaka i pl. Wolności nowy dyrektor biblioteki Stefan Vrtel-Wierczyński rozpoczął starania o uzyskanie gmachu zastępczego, w którym można by umieścić zbiory i część pracowni naukowych⁴⁸⁰. Jako najodpowiedniejszy wskazano obiekt przy ul. Matejki 4,

⁴⁷⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 25 września 1945 r., pkt 8, s. 135; ABU, sygn. 467, s. 161–164.

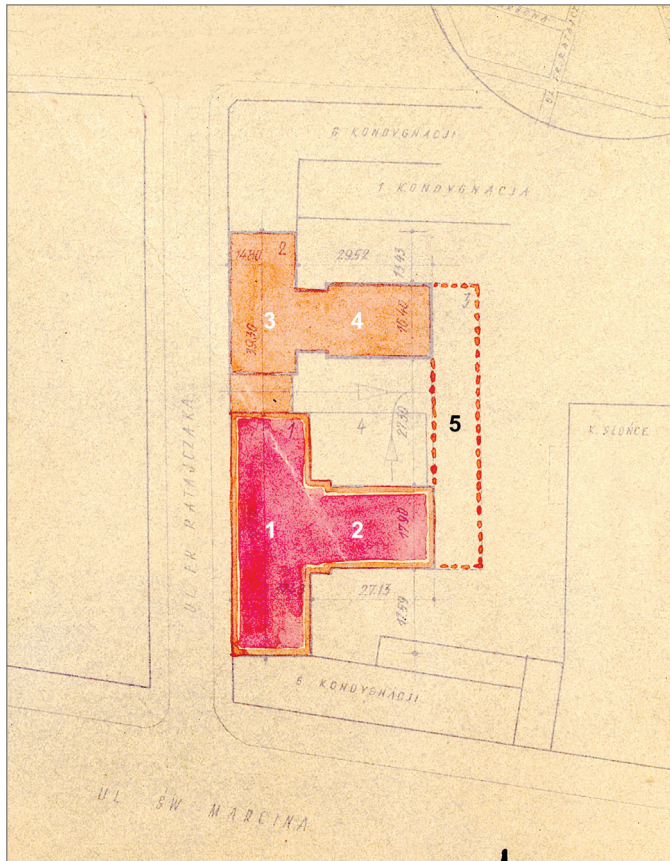
⁴⁷⁶ ABU, sygn. 467, s. 1, 3–6; to samo AUAM, Rektorat, sygn. 354/307, pismo dyrektora BU do Zarządu Miejskiego z 23 sierpnia 1945 r.; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 16 listopada 1945 r., pkt 3, s. 158; APP, Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznań, sygn. 108, s. 10.

⁴⁷⁷ ABU, sygn. 467, s. 72–76.

⁴⁷⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 11 lutego 1946 r., pkt 5, s. 182; por. też s. 98–102, protokół konferencji ws. rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, 23–25 marca 1946 r. w Krakowie.

⁴⁷⁹ ABU, sygn. 467, s. 123, 127–130, 141–142, 149, 178, 195; sygn. 468, s. 37–40, 89–91, 97–102, 111–112, 201; sygn. 470, s. 44; sygn. 473, s. 115–116; AUAM, Rektorat, sygn. 354/266, s. 24, 30–31, 47, 50; sygn. 354/307, pismo rektora UP do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego z 17 września 1948 r. Parcelę przy ul. Ratajczaka 2 Uniwersytet przejął ostatecznie 12 października 1948 r., zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/307, protokół zdawczo-odbiorczy sporządzony tego dnia; tamże, protokół oszacowania ceny wykupu działki przy Ratajczaka 3, z 3 sierpnia 1948 r.; tamże, liczne pisma dotyczące parcel przy ówczesnej ul. Ratajczaka 2 i 3 oraz pl. Wolności 9; AUAM, Rektorat, sygn. 354/317, s. 22, 27; APP, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, sygn. 51, s. 120–121, 123, 182–184; Zarząd Miejski stołecznego miasta Poznań, sygn. 108, s. 10.

⁴⁸⁰ ABU, sygn. 468, s. 42, 47–48, 53.

59. Rozmieszczenie starego gmachu (1) wraz z magazynem (2) i nowego gmachu (3) oraz nowego magazynu (4) Biblioteki Uniwersyteckiej wraz ze skrzydłem magazynowym (5), które miało powstać w przyszłości. Projekt sporządzony przez inż. Leonarda Tomaszewskiego w 1949 r., zatwierdzony w marcu 1951 r. przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu oraz w maju 1952 r. przez Departament Inwestycji Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki.

który jednak należało najpierw odbudować, a pozyskanie kredytów napotykało na takie same trudności, jak w wypadku wykupu gruntów przy ul. Ratajczaka⁴⁸¹.

Nowy gmach biblioteki zaprojektowali Leonard Tomaszewski i Stanisław Pogórski. Plan zakładał powstanie gmachu frontowego od ul. Ratajczaka, który miał być połączony ze starym gmachem łącznikiem nad wjazdem na dziedziniec. Nad starym gmachem planowano nadbudować trzecią kondygnację, która łączyłaby się z czwartym piętrem nowego budynku. Na dziedzińcu zaprojektowano magazyn, usytuowany równolegle do istniejącego już magazynu przy starym

⁴⁸¹ Tamże, s. 103.

gmachu⁴⁸². Jak łatwo się zorientować, nie zrealizowano nadbudowy nad starym gmachem i magazynu na dziedzińcu.

Dopiero w 1949 r. udało się uzyskać zarówno fundusze na wykup parcel przy ul. Ratajczaka, na rozpoczęcie podstawowych prac budowlanych, jak i na odbudowę gmachu przy Matejki 4⁴⁸³. Prace przy budowie nowej siedziby Biblioteki prowadzono bardzo wolno, często je zawieszając z powodu braku środków na uregulowanie bieżących należności, a przerwano je z początkiem 1950 r.⁴⁸⁴ W tym samym roku zaczęto budować na dziedzińcu Collegium Maius barak murowany, który częściowo i tymczasowo miał rozwiązać problemy z brakiem powierzchni magazynowej⁴⁸⁵. W kolejnych latach rozpoczęto składowanie książek w innych, zastępczych magazynach: w piwnicach Collegium Philosophicum i Collegium Iuridicum przy ul. Kantaka, na strychu w Collegium Marianum oraz piwnicach Collegium Minus⁴⁸⁶.

Prace budowlane przy ul. Ratajczaka wznowiono pod koniec 1950 r., a pod koniec następnego roku oddano do użytku część pomieszczeń, które przeznaczono na magazyn książek, jednakże w 1952 r. ponownie prace wstrzymano z powodu braku funduszy⁴⁸⁷. Wznowienie robót nastąpiło w kwietniu 1953 r.⁴⁸⁸ W tym też roku gmach został oddany do użytku, ale jego wyposażanie trwało jeszcze wiele lat.

Wraz z budynkiem frontowym powstawał magazyn. Podczas prac pojawiły się trudności, gdyż w 1952 r. okazało się, że w kondygnacji piwnicznej zbiera się woda podskórna, co wymusiło zmianę planu i postawienie tylko prowizorycznego gmachu magazynu⁴⁸⁹.

Kolejnym problemem związanym z Biblioteką Uniwersytecką były rozrzuczone w mieście i poza nim, powstałe podczas wojny, składnice książek (Buchsammelstelle). Organizowano je albo ze względu na kurczące się wolne przestrzenie w magazynie głównym, albo dla zabezpieczenia zbiorów przed skutkami działań wojennych, lub też z chęci usunięcia „niepotrzebnych” księgozbiorów z głównego gmachu. Jedną z takich składnic znajdowała się w kościele św. Małgorzaty

⁴⁸² Opis i reprodukcję projektu zob. A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, s. 119–121. Por. też S. Kubiak, *Biblioteka Uniwersytetu*, s. 32–34. Materiały archiwalne, zawierające także alternatywny projekt fasady nowego gmachu zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 11/94. Opis i uzasadnienie projektu rozbudowy oraz koncepcja ukształtowania gmachu autorstwa Leonarda Tomaszewskiego zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/266, s. 8–14.

⁴⁸³ ABU, sygn. 468, s. 114–115; APP, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, sygn. 51, s. 187, 192

⁴⁸⁴ ABU, sygn. 471, s. 1, 10; AUAM, Rektorat, sygn. 354/307, Pismo dyrektora BU do Ministerstwa Budownictwa z 8 czerwca 1949 r. oraz dyrektora BU do Rektora UP z 11 czerwca 1949 r.

⁴⁸⁵ ABU, sygn. 353, s. 30–31; sygn. 471, s. 24–25.

⁴⁸⁶ Tamże, s. 178; sygn. 472, s. 38.

⁴⁸⁷ ABU, sygn. 472, s. 1, 44–45.

⁴⁸⁸ ABU, sygn. 473, s. 34. Perturbacje związane z pozyskiwaniem funduszy i prowadzeniem prac budowlanych przedstawił też S. Kubiak, *Biblioteka Uniwersytetu*, s. 29–32.

⁴⁸⁹ ABU, sygn. 472, s. 23; sygn. 473, s. 31–32.

60. Kościół św. Michała na Łazarzu w czasie II wojny światowej zamieniono na składnicę książek, a w sąsiadującej z nim wikarówce ulokowano kilka instytutów Uniwersytetu Rzeszy. Kościół w 1944 r. został spalony w wyniku bombardowania, a wikarówka – częściowo zburzona. W okresie powojennym książki z kościoła stopniowo przewożono do magazynów Biblioteki Uniwersyteckiej, a w wikarówce ulokowano czasowo seminarium historyczne.

na Śródce (zlikwidowana w listopadzie 1945 r.), inne w kościele św. Stanisława na Winiarach (od 1944 r.) oraz w kościele św. Michała przy ul. Stolarskiej (od 1940 r.), którego górna część została spalona w wyniku bombardowania w 1944 r., a reszta gmachu ucierpiała podczas walk o Poznań na początku kolejnego roku. Przechowywane tam zbiory w dużej części uległy zniszczeniu. Poza miastem książki i materiały z Biblioteki przechowywane były w Bibliotece Kórnickiej, w pałacu w Smogulcu oraz w Ciężeniu i Tarnowie Podgórnym⁴⁹⁰. Składnice te stopniowo likwidowano, przenosząc książki do głównego magazynu lub magazynów zastępczych. Do Biblioteki zaczęły spływać także księgozbiory skonfiskowane w czasie wojny z wielkopolskich dworów, a także specjalnie gromadzone kolekcje tematyczne (np. masoniki).

Kolejny kłopot – może nie tyle natury infrastrukturalnej, co organizacyjnej – pojawił się w początku lat pięćdziesiątych. Związany on był z długolet-

⁴⁹⁰ ABU, sygn. 357, Kronika Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [spisała Maria Michałowska], s. 4–5. Por. też M. Michałowska, *W 14-tą rocznicę akcji zabezpieczenia i rewindykacji zbiorów*, s. 104–107.

nią umową między Biblioteką Uniwersytecką, a Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk. W momencie powstawania Biblioteki akademickiej w 1919 r., odziedziczony po Kaiser-Wilhelm-Bibliothek księgozbiór składał się głównie z pozycji niemieckojęzycznych. Liczne darowizny i zakupy polskiej literatury nie wyrównały dysproporcji między zasobami. Stąd umowa zawarta między Uniwersytetem a PTPN o administrowaniu i zarządzaniu przez Bibliotekę Uniwersytecką obydwoma księgozbiorami. Po II wojnie światowej koegzystencja ta była nadal podtrzymywana, aż do 1953 r., kiedy to Ministerstwo nakazało Uniwersytetowi wypowiedzenie umowy i zerwanie ustaleń z 1919 r. Sytuacja ta może niewiele wpłynęła na infrastrukturę Biblioteki, ale znacznie zmieniła proporcje zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej, w których widoczny był niedostatek literatury w języku polskim z XIX i początku XX w. Ponadto w sytuacji częstych ograniczeń w korzystaniu z magazynów Biblioteki Uniwersyteckiej, wsparcie w postaci księgozbioru PTPN było bardzo istotne⁴⁹¹.

Powojenny brak pomieszczeń dydaktycznych i administracyjnych zmusił Uniwersytet do poszukiwania rozwiązań tymczasowych. Wydział Mieszkaniowy miasta Poznania akceptował z reguły rozwiązania proponowane przez uczelnię. W ten sposób Uniwersytet wynajął pomieszczenia na 2 i 3 piętrze klasztoru oo. dominikanów przy dzisiejszej ul. Kościuszki, które według propozycji Komisji Odbudowy obok czynszu były spłacane także remontami, wykonywanymi przez uczelnię na rzecz klasztoru. Umowa najmu została jednak wypowiedziana z początkiem roku akademickiego 1946–1947. Część zakładów znalazła tymczasowe lokum na Wildzie, w Collegium Marianum, budynku prywatnego gimnazjum założonego przez prof. Jana Sajdaka przy ul. Różanej⁴⁹².

Każdego roku Uniwersytet otrzymywał kredyty remontowe, które były przeznaczane na naprawy i odbudowę gmachów. W maju 1949 r. Senat uchwalił podział środków na ten rok w wysokości nieco ponad 71 mln zł, z czego największą część przeznaczono na odbudowę Collegium Chemicum (22 mln) i Anatomicum (blisko 10 mln), następnie Collegium Marcinkowskiego (blisko 10 mln), szpital im. Heliodora Świącickiego (dawny zakład diakonisek), Zakład Mikrobiologii, klinikę oczną, Collegium Medicum, drukarnię uniwersytecką, gmach technologii rolniczej, gmach chemii rolniczej oraz Collegium Minus⁴⁹³.

Interesująco podsumował odbudowę gmachów uniwersyteckich nieznany autor w początku lat pięćdziesiątych:

⁴⁹¹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/96, s. 134–135, 144–145, 150–151.

⁴⁹² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 15 listopada 1945 r., pkt 10, s. 159; Rektorat, sygn. 354/55, list naczelnika Wydziału Mieszkaniowego z 6 kwietnia 1945 r.; sygn. 354/393, umowa najmu z oo. Dominikanami z 23 marca 1946 r. W Collegium Marianum Uniwersytet rezydował jeszcze w 1947 r. Znalazły tam pomieszczenia zakłady Wydziału Humanistycznego, por. APP, Miejska Rada Narodowa, sygn. 213, s. 3.

⁴⁹³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 4 maja 1949 r., pkt 3, s. 150.

W ciągu pierwszych trzech lat powojennych odbudowano zupełnie Coll. Minus, Bibliotekę Uniwersytecką, Coll. Cieszkowskich na Sołaczu, domy mieszkalne dla pracowników przy ul. Libelta, w znacznej części Coll. Anatomicum, w mniejszym stopniu Coll. Chemicum, Coll. Maius i Dom Studenta im. Hanki Sawickiej przy ul. Stalingradzkiej. Ten ostatni został w pełni wykończony w roku 1951. Największą troską stanowi: Coll. Chem. i Coll. Maius, których odbudowa zbliża się obecnie do końca.

Nieustanny rozrost naszego uniwersytetu spowodował [...] budowę nowych gmachów. Najpilniejszą potrzebą był dodatkowy gmach biblioteczny. Prace przy budowie gmachu przeznaczonego na biura i czytelnie przy ul. Ratajczaka, obok starego gmachu bibliotecznego, rozpoczęto w r. 1949, a ukończono w r. 1953. [...] Poza tym wybudowano w latach 1950–52 dwa pawilony dla Obserwatorium Astronomicznego, w latach 1950–53 szklarnię Ogrodu Botanicznego, w r. 1952 willę-przedszkole dla dzieci pracowników uniwersyteckich przy ul. Spornej. [...] A wreszcie w latach 1949–52 wybudowano dwa gmachy dla zakładów wydziału rolniczego Uniwersytetu, a mianowicie Zakład Chemii Rolnej przy Niestachowskiej 30 i Zakład Technologii Rolnej przy ul. Mazowieckiej 48⁴⁹⁴.

W podobnym tonie pisał dyrektor administracyjny Uniwersytetu Tadeusz Klanowski, omawiając inwestycje lat 1950–1956. Wymieniał budowę domu czynszowego przy ul. Głogowskiej, nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej, cztery szklarnie w Ogrodzie Botanicznym, dwa pawilony w Obserwatorium Astronomicznym, przedszkole przy ul. Spornej 4⁴⁹⁵. Ten ostatni obiekt budowany był siłami pracowników Uniwersytetu, jego projektantem był Wojciech Kasprzycki. Przedszkole mogło pomieścić około 100 dzieci, a dodatkowo było wykorzystywane jako miejsce praktyk dla studentów⁴⁹⁶.

W końcu lat czterdziestych Uniwersytet prowadził rozmowy z Ministerstwem Obrony Narodowej w sprawie przekazania uczelni zbędnych z punktu widzenia wojska terenów pokoszarowych, gdyż był zainteresowany przejęciem działek sąsiadujących ze szpitalem im. H. Święcickiego, położonych między ul. Grunwaldzką, Marcelińską i Zakręt. Z zachowanej korespondencji wynika, że wojsko nie chciało zrezygnować z tego terenu, oferując w zamian kompleks pokoszarowy między ulicami Grunwaldzką, Wypiańskiego, Wojskową i Ułańską, który z kolei Uniwersytet uznał za nieprzydatny⁴⁹⁷.

Jednocześnie ze staraniami o odzyskanie i odbudowę gmachów dydaktycznych, pracowano także nad uruchomieniem i przywróceniem do przedwojennego stanu domów akademickich. Zarządzająca nimi Bratnia Pomoc próbowała po zakończeniu wojny reaktywować działalność, jednakże w 1950 r. została zlikwidowana. Funkcję zarządcy domów akademickich przejęła w końcu lat czterdziestych Administracja Domów Akademickich (Zarząd Domów Akademi-

⁴⁹⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/391, k. 5.

⁴⁹⁵ T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 72.

⁴⁹⁶ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 300/77.

⁴⁹⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 56/19, k. 8, list Rektora do MON z 5 lipca 1949 r.

ckich), niezależne od Uniwersytetu przedsiębiorstwo państwowe, zlikwidowane w 1954 r. Po jego kasacji, domy akademickie przeszły pod bezpośredni zarząd uczelni.

Odbudową i remontem domów akademickich zajmowała się, podobnie jak i pozostałych budynków uniwersyteckich, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, która w 1950 r. przekazała uczelni wykończone i będące jeszcze w trakcie remontu obiekty Nowego Domu Akademickiego, Domu Medyków, Domu Rolników i domu studentek⁴⁹⁸. Już wcześniej jednak jako tymczasowe mieszkania dla studentów proponowano baraki zlokalizowane przy ul. Grunwaldzkiej, Grochowskiej i Sowińskiego, zbudowane podczas okupacji w ramach tzw. wioski wystawowej – Ausstellungsdorf, gdzie mogli nocować goście targowi. Według propozycji delegata ministra oświaty prof. S. Różyckiego z lutego 1945 r. mieli w nich zamieszkać studenci, a tymczasowo także przybywający do Poznania pracownicy naukowcy⁴⁹⁹. W barakach tych radziecki Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD) zorganizował obóz dla Niemców i Volksdeutschow, który funkcjonował do wiosny 1946 r.⁵⁰⁰ Część baraków w 1947 r. została przekazana Akademickiemu Związkowi Walki Młodych „Życie”, który wyremontował dwa z nich. Kolejne dwa miały zostać wyremontowane w następnym roku, a resztę budynków przeznaczono do rozbiórki⁵⁰¹.

Z zawieruchy wojennej z najmniejszymi zniszczeniami wyszedł budynek przy Słowackiego 20, który przed wojną mieścił dom dla studentek. W latach 1945–1947, jak wspominałem, pełnił on rolę siedziby rektoratu i dziekanatów. Samopomocowa Organizacja Studentek UP zwróciła się jednak do Senatu, aby pomimo zajęcia gmachu przez administrację Uniwersytetu, Senat wyznaczył niezależny zarząd domu, złożony ze studentek uczelni. Zamiast tego powołano kuratorium domu przy Słowackiego 20, a Bratnia Pomoc miała nim tylko administrować⁵⁰². Począwszy od 1951 r., administracja domem przeszła do Zarządu Ośrodków Akademickich, a w 1954 r. został on protokolarnie przekazany Szkole Inżynierskiej w Poznaniu⁵⁰³, by po dekadzie powrócić do Uniwersytetu. Dom przy Wjazdowej 7 (od 1945 r. Czerwonej Armii 7) od marca 1945 r. stał się obiektem zainteresowania władz wojewódzkich, które chciały go przejąć, zapewne ze względu na niewielkie zniszczenia. W końcu lat czterdziestych prowadził tam restaurację „obywatel Szeffler”, a w umowie najmu zaznaczono, że restauracja ma działać głównie dla zaspokojenia po-

⁴⁹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 354/193, k. 79.

⁴⁹⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/123, k. 3–4.

⁵⁰⁰ Na temat obozu zob. K. Strykowski, *Poznań'45*, s. 68–78.

⁵⁰¹ APP, Poznańska Dyrekcja Odbudowy, sygn. 51, s. 83, 89; sygn. 50, s. 53.

⁵⁰² AUAM, Rektorat, sygn. 354/92, k. 28–30 (gdzie przygotowany materiał, przedstawiony podczas posiedzenia Senatu); Protokoły z posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 11 października 1946 r., pkt 5, s. 3.

⁵⁰³ AUAM, Teczka pt. DS Słowackiego 20; Rektorat, sygn. 354/92, k. 3.

trzeb młodzieży akademickiej⁵⁰⁴. Od 1950 r. lokal ten został wydzierżawiony Powszechnej Spółdzielni Spożywców.

W końcu wojny, w nieznanach bliżej okolicznościach, został zniszczony Dom Rolników i Leśników – akademik dla studentów Wydziału Rolniczo-Leśnego, zbudowany w końcu lat dwudziestych według projektu R. Sławskiego⁵⁰⁵. W 1948 r. podjęło decyzję o jego odbudowie. Podpisano umowę z inż. Janem Cieślikiem na projekt, który miał obejmować także podwyższenie obiektu o jedną kondygnację. Projekt zakładał rozebranie zrujnowanego budynku i zbudowanie na jego miejscu nowego obiektu (ukończonego w końcu 1950 r.) – dziś zwanego Domem Akademickim „Sadyba”⁵⁰⁶. Już na etapie projektowania był on jednak niewystarczający dla potrzeb Wydziału, stąd w 1949 r. ministerstwo podjęło decyzję o budowie nowego domu akademickiego przy ówczesnej ul. Gołęcińskiej 17, „za domem rolników i leśników”. W 1950 r. sporządzono oszczędny kosztorys, według którego powstać miał nowy akademik, zorganizowany w baraku drewnianym, otynkowanym, przewiezionym z terenu ówczesnej Szkoły Inżynierskiej (Politechnika), z ul. Czarnieckiego. Oddano go do użytku w grudniu 1951 r.⁵⁰⁷

W dokumentach mowa jest także o domu akademickim przy ul. Skarbowej (dzisiejsza ul. Taczaka) nr 6, który został najpewniej przekazany w 1950 r. Akademii Lekarskiej (ob. Uniwersytet Medyczny)⁵⁰⁸. Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych rozpoczęła się także budowa domu dla studentek przy ul. Szamarzewskiego róg Wawrzyniaka. W kosztorysach z 1951 r. inwestycja ta widnieje jako dopiero rozpoczęta⁵⁰⁹. Budynek ten, po ukończeniu, wszedł w skład infrastruktury nowej uczelni – Akademii Lekarskiej.

Nie ma wątpliwości, że w latach czterdziestych największym przedsięwzięciem Uniwersytetu w sprawach socjalnych studentów była odbudowa Nowego Domu Akademickiego przy Wałach Leszczyńskiego 26 (od 1950 r. al. Stalingradzka, ob. al. Niepodległości). W części gmachu, nadającej się do zamieszkania urządzono prowizoryczne pokoje, które błyskawicznie się przepełniły. W 1947 r. przedstawiciele Bratniej Pomocy poprosili rektora o interwencję

⁵⁰⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/79; sygn. 354/43, k. 1–8; sygn. 354/70; Administracja Nieruchomości, sygn. 16/110.

⁵⁰⁵ G. Klause, *Roger Sławski*, s. 179–180.

⁵⁰⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 354/84; sygn. 354/187; sygn. 354/193, k. 79. Por. też AUAM, Administracja Nieruchomości, sygn. 16/110, Załącznik do protokołu zdawczo-odbiorczego Dom Akademicki ul. Gołęcińska 17.

⁵⁰⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 354/183; sygn. 354/388/1, pismo Dyrektora Administracyjnego UP z 6 września 1949 r.; AUAM, Administracja Nieruchomości, sygn. 16/110, Protokół z przekazania w użytkowanie baraku mieszkalnego w Poznaniu, przy ul. Gołęcińskiej 17.

⁵⁰⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 354/43, k. 4; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, s. 852.

⁵⁰⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/193, k. 81; por. też AUAM, Dział Techniczny, sygn. 68/15.

w sprawie przyspieszenia prac budowlanych. Potrzebne były ogromne środki – inwestycję wyceniono na 48 mln, podczas gdy w roku akademickim 1947/48 przyznano tylko 7,5 mln. Wiosną 1948 r., rektor S. Błachowski powołał Komitet Odbudowy, który zajmował się dbaniem o kwestie finansowe i logistyczne. Poznańska Dyrekcja Odbudowy, która koordynowała prace od 1945 r. była naciskana w tej sprawie z wielu stron. Także tzw. aktyw partyjny poprzez swój organ prasowy „Gazetę Poznańską” zarzucał PDO opieszałość i błędy w prowadzeniu prac⁵¹⁰. W 1951 r. gmach był nadal w odbudowie. Według protokołu ukończono cztery kondygnacje, ale parter nadal pozostawał do wykończenia. W budynku znajdowały się wówczas 232 pokoje, w których zamieszkiwało 636 studentów i 6 pracowników domów akademickich, 7 pokoi zajmowały biura, w jednym znajdował się sklep, a pozostałe były wykorzystywane na pomieszczenia gospodarcze⁵¹¹. Ostateczne zakończenie prac remontowych nastąpiło w 1954 r., a teren wokół gmachu uporządkowano dopiero w początku lat sześćdziesiątych⁵¹².

Obok Nowego Domu Akademickiego w końcu lat czterdziestych zaczęto odbudowywać budynek zwany Domem Medyków, który w planach miał zostać przeznaczony na dom dla studentek. Opieka zdrowotna nad młodzieżą akademicką zwróciła jednak uwagę, że zły stan zdrowia studentów zmusza do zorganizowania ośrodka półsanatoryjnego, gdzie możliwy byłby szybki powrót do zdrowia chorych studentów. Przeznaczono na ten cel fundusze, za które zakupiono wyposażenie odbudowanego domu przy ówczesnej Stalingradzkiej 24 (dziś al. Niepodległości). Dom został oddany do użytku w końcu 1950 r. i posiadał 30 pokoi. W 24 z nich zamieszkało 91 studentek. W domu znajdowały się także zakłady rzemieślnicze: fryzjerski, krawiecki i szewski oraz planowano uruchomienie pralni⁵¹³. Z zachowanych dokumentów nie wynika, kiedy został zamieniony na szpitalik.

Zagadnienie kondycji zdrowotnej studentów Uniwersytetu po zakończeniu wojny wywołało jeszcze inną kwestię związaną z infrastrukturą. Obok pomocy medycznej władze uczelni zaczęły przykładac większą wagę do sportowego wyszkolenia młodzieży. Dotychczas pomieszczenia Studium Wychowania Fizycznego były wykorzystywane głównie przez młodzież kierunków związanych z wychowaniem fizycznym. Od 1947 r. wprowadzono obowiązkowe ćwiczenia sportowe dla wszystkich studentów wydziałów: Lekarskiego, Matematyczno-Przyrodniczego i Humanistycznego. Były one prowadzone w pomieszczeniach Studium w Parku Wilsona oraz w sali gimnastycznej gimnazjum im. Karola

⁵¹⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 354/82; k. 21, 32, 35, 100, 102.

⁵¹¹ AUAM, Sekretariat Rektora, sygn. 111/4, k. 8–9.

⁵¹² AUM, Dział Techniczny, sygn. 300/56.

⁵¹³ AUAM, Administracja Nieruchomości, sygn. 16/110, Załącznik do protokołu zdawczo-odbiorczego Dom Medyków, ul. Stalingradzka 24.

Marcinkowskiego⁵¹⁴. Z czasem obowiązkowymi ćwiczeniami objęto wszystkich studentów pierwszych lat studiów. Na przykład w 1951 r. z zajęć skorzystało blisko 2200 studentek i studentów. Wywoływało to rzecz jasna ogromne kłopoty lokalowe, szczególnie po odłączeniu się od Uniwersytetu Studium Wychowania Fizycznego. Wówczas korzystano głównie z wynajętych sal w szkołach oraz w miejskich obiektach sportowych⁵¹⁵. Zupełnie inny charakter miały wprowadzone w początku lat pięćdziesiątych zajęcia z Przysposobienia Wojskowego. Miały one charakter teoretyczny z elementami ćwiczeń praktycznych. W styczniu 1951 r. powołano specjalną komisję, która w marcu tego roku wskazała tereny przy ul. Sołackiej jako odpowiednie miejsce do odbywania ćwiczeń w ramach Studium Wojskowego⁵¹⁶.

Wymienione wcześniej domy akademickie były przy różnych okazjach opisywane i inwentaryzowane. Niekiedy protokoły takie zawierają dokładne opisy poszczególnych gmachów. Tak było w 1950 r., kiedy budynki te były protokolarnie przejmowane przez Zarząd Ośrodków Akademickich. Dokładnie opisano warunki mieszkaniowe w poszczególnych obiektach. Na przykład przy Słowackiego 20 w protokole zapisano brak łazienki, nieczynne piece kąpielowe i centralnego ogrzewania, brak sedesów w toaletach. Ponadto wskazano, że w 30 pokojach mieszka 128 studentów, a w przyziemiu znajdował się sklep spożywczy i rozlewnia octu. W domu akademickim przy Czerwonej Armii 7 w 37 pokojach przebywało 121 studentek, łazienki nadawały się do remontu kapitalnego, a na parterze działał „Bar Młodzieżowy” prowadzony przez PSS. W Nowym Domu Akademickim przy Stalingradzkiej 26 w 211 pokojach mieszkało 636 studentów⁵¹⁷.

Większość studentów Uniwersytetu mieszkała właśnie w ostatnim z wymienionych domów, nazywanym w nowej rzeczywistości Domem Akademickim im. Hanki Sawickiej. Znajdowała się tam także stołówka wydająca około 3000 porcji dziennie, przy czym była to popularna jadłodajnia, stąd korzystało z niej wiele osób „postronnych”. Studenci Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi mieszkali głównie w Gospodzie Targowej przy ul. Grunwaldzkiej, gdzie skarżono się na złe warunki lokalowe, awantury pijackie i atmosferę niesprzyjającą nauce. Część studentów mieszkała też gościnnie w wybranych hotelach robotniczych, w bursie szkoły sióstr urszulanek, czy w wynajętych za stypendia mieszkaniowe kwaterach.

Odbudowywane i przebudowywane gmachy były stopniowo uzupełniane przez nowe objekty. W 1947 r. Zarząd Miasta przekazał Bratniej Pomocy dwa baraki mieszkalne przy ul. Słonecznej, które od 1948 r. zostały przeznaczone

⁵¹⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 354/3, k. 33–34.

⁵¹⁵ Tamże, k. 104–105, gdzie wykaz wynajmowanych obiektów sportowych w Poznaniu.

⁵¹⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 14 marca 1951 r., pkt 24, s. 20.

⁵¹⁷ AUAM, Administracja Nieruchomości, sygn. 16/110. W jednostce tej znajdują się opisy wszystkich domów akademickich, które posiadał UP w 1950 r.

dla studenckich małżeństw. W 1952 r. miasto Poznań poprosiło o zwrot baraków. Sprzeciwili się temu mieszkańcy, wysyłając obszerną petycję do władz ministerialnych, miejskich i uczelnianych⁵¹⁸. Czy wniosek mieszkańców wzięto pod uwagę, niestety nie wiemy. W tym samym miejscu w połowie lat siedemdziesiątych postawiono dwa baraki mieszkalne, przeznaczone na hotel asystenta.

W pierwszych powojennych latach Bratnia Pomoc administrowała także domami wczasowymi, które zlokalizowane były w przeważającej liczbie na „Ziemiach Odzyskanych”, w byłych niemieckich miejscowościach wypoczynkowych i uzdrowiskowych. W 1949 r. Uniwersytet dysponował domami w Szklarskiej Porębie (od początku 1948 r.) i Karpaczu. Do tych powojennych nabytków należy dodać mające metrykę przedwojenną letnisko w Tupadłach koło Jastrzębiej Góry⁵¹⁹. Senat Uniwersytetu starał się o pozyskanie kolejnych domów wypoczynkowych, np. w lipcu 1945 r. debatowano o domach wczasowych nad Bałtykiem⁵²⁰.

Oprócz licznych gmachów w mieście Uniwersytet Poznański w okresie powojennym był właścicielem kilku gospodarstw rolnych i leśnych, z których część należała do uczelni jeszcze przed II wojną światową. Gospodarstwa te były wykorzystywane jako zaplecze dydaktyczne dla studentów Wydziału Rolniczo-Leśnego (Żabikowo, Gołęcin i Sołacz oraz nadleśnictwo Zielonka), ale nie należy zapominać, że ich użytkowanie przynosiło konkretny dochód do kasy uniwersyteckiej. Po zakończeniu wojny, wykorzystując postanowienia Manifestu Lipcowego PKWN o wywłaszczeniu majątków niemieckich, Senat Uniwersytetu wniosł w Ministerstwie Szkół Wyższych i Nauki o przyznanie kilku wybranych folwarków na cele doświadczalnych gospodarstw rolnych⁵²¹. Uczelnia otrzymała je w kilku transzach, jednak te przekazane bezpośrednio po zakończeniu wojny były najczęściej zajęte przez wojska radzieckie⁵²². W lipcu 1945 r. dowództwo wojsk Czerwonej Armii wydało rozkaz opuszczenia gospodarstw rolnych przez wojsko i przekazania ich w ręce władz uniwersyteckich, jednak

⁵¹⁸ Treść petycji z 15 października 1952 r. zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 16/48.

⁵¹⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/27; sygn. 354/43, k. 9–10. Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy dom wypoczynkowy, o którym mowa, w 1947 r. był tożsamy z międzywojennym letniskiem. Por. też AUAM, Administracja Nieruchomości (teczka 525). Letnisko w Tupadłach w przedwojennym powiecie pomorskim, nabyła Bratnia Pomoc w roku 1937 od Antoniego Góry za 7500 zł. Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 15/1028, Sprawozdanie z administracji nieruchomości UP za czas od 1 stycznia 1937 do 31 grudnia 1937 oraz Rektorat, sygn. 1058; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 28 stycznia 1948 r., pkt 7, s. 80.

⁵²⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 20 lipca 1945 r., pkt 7, s. 73.

⁵²¹ Obok tego w mieście Uniwersytet pozyskał też kilka poniemieckich willi. Były to budynki ulokowane przy Śląskiej 2a, Mazowieckiej 38 i 53, Wołyńskiej 17, Podlaskiej 6. AUAM, Rektorat, sygn. 354/38, k. 15.

⁵²² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 18 maja 1945 r., pkt 7, s. 21; AUAM, Rektorat, sygn., 354/2, k. 8, pismo Kierownika Administracyjnego Nieruchomości UP z 31 sierpnia 1945 r. Pismo dotyczyło majątków Żabikowo, Naramowice, Baranowo i Swadzim.

jeszcze we wrześniu tego roku Rosjanie zajmowali niektóre przyznane uczelni majątki⁵²³.

W kilka miesięcy po otwarciu Uniwersytetu w 1945 r. zarysowała się możliwość przejścia przez uczelnię majątków poniemieckich w Wielkopolsce, które zostały zajęte przez Skarb Państwa. Były wśród nich posiadłości o wartości symbolicznej, do których uczelnia chciała pozyskać prawo własności. Do takich należała rezydencja Arthura Greisera nad Jeziorem Góreckim. Za pośrednictwem Urzędu Wojewódzkiego Senat Uniwersytetu chciał przejąć ją już w marcu 1945 r. aby tam zorganizować stację badawczą Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego⁵²⁴.

W lipcu tego roku minister rolnictwa wysłał do ministra oświaty informację, że sprawa przejścia przez uczelnię majątków rolnych będzie dyskutowana po otrzymaniu z Poznańskiego Urzędu Ziemskiego odpowiedniej dokumentacji. Miesiąc później sprawa była już załatwiona i Uniwersytet mógł wydzierżawić następujące majątki: Jeziorki, Przybroda, Lusowo, Złotniki i Sobota o łącznej powierzchni ok. 2 tys. ha. Sprawa przejścia tych obszarów nie była jednak prosta, bowiem, jak donosił Administrator Główny Gospodarstw Rolnych Uniwersytetu, majątki te zostały zajęte przez władze wojskowe bądź wcześniej rozparcelowane⁵²⁵. Ostatecznie w lipcu i listopadzie 1945 r. Uniwersytet formalnie uzyskał następujące majątki: Baranowo, Gorzyń, Pawłowice, Przybroda, Swadzim, Złotniki, Jeziorki, Lusowo i Sobota o łącznej powierzchni nieco ponad 4,5 tys. ha. Były one na tyle zniszczone, że uczelnia w początku 1946 r. musiała prosić o subwencję na ich utrzymanie. Przejęto je nie w całości, ale we fragmentach i częściowo po parcelacji⁵²⁶. W końcu 1945 r. rektor S. Dąbrowski wystąpił do Urzędu Ziemskiego w Bydgoszczy o przyznanie Uniwersytetowi majątków Kłopot i Cześlin na Kujawach, a do Ministerstwa Rolnictwa o przydzielenie gospodarstw: Chwałkowo, Sielec Stary, Dobrzyca, Kamień, Napachanie, jednakże udało się na rzecz uczelni pozyskać tylko część tych dóbr⁵²⁷. Stan uczelnianych gospodarstw rolnych ustabilizował się w 1948 r., kiedy Uniwersytet posiadał

⁵²³ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 13; sygn. 354/38: majątek Żabikowo został przekazany Gromadzkiej Radzie Narodowej w Żabikowie, Baranowo przeszło pod zarząd Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roslin. Jak donosił Administrator Główny Gospodarstw Rolnych Uniwersytetu, te dwa majątki oraz gospodarstwo w Swadzimiu zostało doszczętnie wyeksploatowane przez Rosjan, jeśli chodzi o zachowanie paszy dla bydła na zimę i przednówek.

⁵²⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 24 marca 1945 r., pkt 4, s. 4.

⁵²⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 6 i 10; k. 17: majątek Jeziorki został zajęty przez 14 pułk Bezpieczeństwa (UB), Złotniki i Sobotę zajęło wojsko polskie, Lusowo, wojsko radzieckie, a majątek Przybroda został rozparcelowany.

⁵²⁶ S. Dąbrowski, *Uniwersytet Poznański 1939–1945*, s. 51–52; AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 34. Dalsze szczegóły związane z gospodarowaniem w poszczególnych majątkach zob. tamże, k. 68, 73–75, 77, 142–143; por. też AAN, Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych, sygn. 940, Sprawozdanie z kontroli gospodarki majątków [...] z 13 sierpnia 1947; Protokół z 25 sierpnia 1947 r.

⁵²⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 19–20, 24–26. Majątek Sielec Stary był we władaniu Uniwersytetu do początku 1949 r.

osiem majątków: Baranowo, Gorzyń, Pawłowice, Przybroda, Sielec Stary, Swadzim, Złotniki i Żabikowo o łącznej powierzchni blisko 3 tys. ha⁵²⁸.

Wszystkie gospodarstwa rolne Uniwersytetu były użytkowane przez Wydział Rolniczo-Leśny⁵²⁹. Stan gospodarstw szybko został poprawiony, a w perspektywie trzech lat od 1947 do 1949 r. otrzymywane z nich dochody udało się podwoić. W 1947 r. uzyskano produkcję o wartości 5,5 mln zł, zaś po trzech latach 11 mln⁵³⁰. Obok produkcji rolnej i hodowlanej, gospodarstwa uniwersyteckie były także wykorzystywane do przetwarzania produktów rolnych. W trzech majątkach znajdowały się gorzelnie, a w jednym tartak⁵³¹.

Dopóki Uniwersytet dysponował skromną liczbą folwarków położonych blisko siebie na obrzeżach międzywojennego Poznania, dopóty zarządzanie nimi mogło być sprawowane z Collegium Minus. Pod koniec 1945 r., a szczególnie w roku następnym administrowanie gospodarstwami rolnymi uczelni stało się skomplikowane. Stąd pomysł, aby wszystkie majątki ziemskie objąć jednym zarządem i nadać im statut. Taki właśnie uchwalono podczas posiedzenia Senatu w październiku 1946 r. Powoływał on stanowisko i biuro Administratora Głównego Gospodarstw Rolnych Uniwersytetu Poznańskiego. W roku akademickim 1947/1948 Administratorem był dr Bronisław Rykowski. Kwestie merytoryczne, prowadzenia badań naukowych pozostawały w kompetencji Kuratora, wybieranego przez Wydział Rolniczo-Leśny⁵³².

W 1951 r., czyli przed wydzieleniem Wyższej Szkoły Rolniczej sporządzono ewidencję gospodarstw rolnych Uniwersytetu Poznańskiego. W zarządzie Wydziału Rolniczego pozostawały następujące majątki: Gorzyń (pow. Międzychód), Sielec Stary (pow. Rawicz) oraz w powiecie poznańskim Przybroda, Swadzim, Złotniki i Żabikowo. Obok tych majątków funkcjonowały gospodarstwa pomocnicze podzielonych już Wydziału Rolniczego (gospodarstwa Marcelin i Ogrody, a także pola doświadczalne na Sołaczu) oraz Wydziału Leśnego (nadleśnictwo Zielonka, arboretum w Gołuchowie, ośrodek doświadczalnego leśnictwa Siemianice). Wspomniane nadleśnictwo Zielonka już w okresie międzywojennym było terenem doświadczalnym zakładów leśnych Wydziału Rolniczo-Leśnego. W okresie powojennym Ministerstwo Leśnictwa specjalnie wynegocjowaną umową przekazało je Uniwersytetowi. Została ona podpisana w maju 1947 r.

⁵²⁸ M. Trojanowski, *Gospodarstwa rolne Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945–1948*, Poznań 1948, s. 2–4.

⁵²⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 153; sygn. 354/93, s. 371–381

⁵³⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 354/2, k. 187. Stan wybranych gospodarstw w roku 1948 zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/15; bilans i inwentarze wybranych gospodarstw zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/157.

⁵³¹ AUAM, Rektorat, sygn. 354/93, k. 321.

⁵³² Tekst Statutu zob. AUAM, Rektorat, sygn. 354/6, k. 6–10. W roku 1948/1949 w Administracji Głównej Gospodarstw Rolnych pracowało łącznie 14 osób, podczas gdy w tym samym czasie w sekretariacie Uniwersytetu 12 osób. Przy Administracji funkcjonowało także Biuro Badań Naukowych, zajmujące się analizowaniem efektów funkcjonowania uniwersyteckich gospodarstw rolnych.

przez rektora S. Błachowskiego i dyrektora Lasów Państwowych Zygmunta Pohla. Umowa została podpisana na 10 lat z zastrzeżeniem, że jeśli uczelni uda się uzyskać wsparcie ustawodawcze, to zostanie ona odpowiednio zmodyfikowana⁵³³.

W tym samym czasie we władaniu Uniwersytetu, a bezpośrednio Zakładu Prehistorii Wydziału Humanistycznego, znalazło się także gospodarstwo pomocnicze Biskupin⁵³⁴, które funkcjonowało jako gospodarstwo rolne Instytutu Badania Starożytności Słowiańskich Uniwersytetu Poznańskiego. Zostało ono oddane uczelni w 1947 r. decyzją Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Żninie. W 1953 r. Senat zdecydował zatrzymać je jako majątek specjalny⁵³⁵. Jednak pod koniec tej dekady władze ministerialne zdecydowały o przekazaniu gospodarstwa rolnego na rzecz Państwowego Muzeum Archeologicznego, Oddział w Biskupinie. Akt przekazania został sfinalizowany w 1959 r.⁵³⁶

Wszystkie gospodarstwa rolne Wydziału Rolniczego oraz obszary leśne Wydziału Leśnego przeszły wraz z powstaniem Wyższej Szkoły Rolniczej na jej stan. Część z nich (Pawłowice, Sielec Stary) oddano Państwowym Gospodarstwom Rolnym. Także Żabikowo zostało przekazane na rzecz powiatu poznańskiego i rozparcelowane⁵³⁷. W Przybrodzie WSR rozwinęła gospodarstwo sadownicze, w Swadzimiu i Złotnikach hodowano-zbożowe. Nadal pozostają one w strukturach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

4. Podziały majątku Uniwersytetu Poznańskiego

W końcu lat czterdziestych XX w. władze państwowe przystąpiły do stworzenia nowej struktury szkół wyższych w Polsce. Z wydziałów lekarskich poszczególnych uniwersytetów zaczęto tworzyć akademie lekarskie, a nieco później z wydziałów rolniczo-leśnych wyższe szkoły rolnicze⁵³⁸.

⁵³³ AUAM, Rektorat, sygn. 354/118, s. 60–67; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 12 maja 1947 r., pkt 3, s. 47; posiedzenie z 4 marca 1948, pkt 4, s. 88.

⁵³⁴ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1955/56*, s. 794–795; AUAM, Rektorat, sygn. 354/38, k. 1.

⁵³⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 12 marca 1953 r., pkt 3, s. 172.

⁵³⁶ AUMA, Sekretariat Rektora, sygn. 121/35. Gospodarstwo rolne UAM w Biskupinie obejmowało w chwili przekazania 54 ha gruntów rolnych, budynek mieszkalny, budynki gospodarcze, inwentarz żywy i martwy; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1957/1958*, s. 247–248.

⁵³⁷ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1955/56*, s. 741–742.

⁵³⁸ Por. Dz.U. 1949, nr 58, poz. 450, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 października 1949 r. w sprawie założenia Akademii Lekarskich w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lublinie, Łodzi i Wrocławiu. Dz.U. 1951, nr 60, poz. 411, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1951 r. w sprawie utworzenia Wyższych Szkół Rolniczych w Poznaniu i we Wrocławiu oraz zmian organizacyjnych w Uniwersytecie Poznańskim i Wrocławskim. Ciekawostką jest, że rozporządzenie wydane 17 listopada 1951 r. weszło w życie 1 września tegoż roku.

W wypadku Uniwersytetu Poznańskiego decyzja o podziale była znana już w połowie 1949 r. Z początkiem roku akademickiego 1949/1950 powstała komisja, która zajmowała się podziałem majątku. Na wrześnieowym posiedzeniu Senat uczelni uchwalił wnioski komisji oraz idące za tym zmiany nazw budynków⁵³⁹. O godzinie 17.00 31 grudnia 1949 r. w mieszkaniu prorektora Bolesława Kuryłowicza odbyło się posiedzenie Komisji Zdawczo-Odbiorczej w sprawie podziału majątku między Uniwersytetem Poznańskim a nowo powstającą Akademią Lekarską. Protokół z tego spotkania sporządzono 2 stycznia 1950 r. i wraz z załącznikami stanowił on w kolejnych latach podstawę wszelkich rozstrzygnięć majątkowych między obydwoma uczelniami. Zachował się także protokół zdawczo-odbiorczy sporządzony podczas obrad Komisji datowany na 31 grudnia 1949 r., jednak nie ma on załączników⁵⁴⁰.

Biorąc pod uwagę podział nieruchomości, najważniejszy był załącznik 1a, zawierający spis wszystkich budynków i parcel, które przechodziły we władanie Akademii Lekarskiej. Były to gmachy: Collegium Medicum Novum (dawne Collegium Anatomicum), Zakładu Mikrobiologii Lekarskiej, Klinika Chorób Dziecięcych, Szpital Uniwersytecki im. Heliodora Święcickiego (dawny zakład diakonisek), Szpital Uniwersytecki im. Karola Marcinkowskiego (dawne Collegium Marcinkowskiego), zburzony gmach przy ul. Północnej 10 (dawna klinika neurologiczna), działki budowlane przy ulicach Marszałkowskiej, Grunwaldzkiej, Kasztelańskiej, Masztalarskiej i Kanclerskiej. Ustalono też, co znalazło wyraz w protokole, że na placu między Collegium Chemicum a Medicum Novum powstanie w przyszłości gmach należący do Akademii Lekarskiej. Uzgodniono, że lokale zajmowane przez Akademię Lekarską w Collegium Maius (dawne Collegium Medicum), Chemicum i Minus będą stopniowo opróżniane, w miarę zwalniania innych pomieszczeń, bądź budowania nowych gmachów (np. Collegium Pharmaceuticum)⁵⁴¹. Nieco inaczej wyglądała kwestia budynku zajmowanego

⁵³⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 23 września 1949 r., pkt 2–3, s. 178–178. Nieco później, bo na posiedzeniu 31 października uchwalono szczegółowy przydział pokoi dla Akademii Lekarskiej w budynku przy Fredry 10, nazywanym niegdyś Collegium Medicum, a od września 1949 r. Collegium Maius. Por. tamże, s. 185. Zob. też Archiwum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu [dalej AUMP], protokół z posiedzenia komisji w sprawie ustalenia majątku Uniwersytetu Poznańskiego [przejętego] przez Akademię Lekarską w dniu 17 grudnia 1949 r. Niezależnie od działań ogólnouniwersyteckich Rada Wydziału Lekarskiego uchwaliła, zmianę nazwy Collegium Anatomicum na Collegium Medicum Novum. Pod uwagę brano także nazwę Collegium Śniadeckiego. Por. AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 3018, s. 205, Protokół Rady Wydziału Lekarskiego z 3 czerwca 1949 r.

⁵⁴⁰ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 7665, s. 2–3, Protokół zdawczo-odbiorczy z 31 grudnia 1949 r.; s. 4–5, Protokół z posiedzenia komisji zdawczo-odbiorczej majątku mającego przejść w zarząd i użytkowanie Akademii Lekarskiej w Poznaniu z dnia 31 grudnia 1949 r., datowany na 2 stycznia 1950 r. W Archiwum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu znajduje się tylko drugi z wymienionych protokołów.

⁵⁴¹ AUMP, Protokół z posiedzenia komisji zdawczo-odbiorczej majątku mającego przejść w użytkowanie Akademii Lekarskiej w Poznaniu z dnia 31 grudnia 1949 r., spisany 2 stycznia 1950 r., załącznik 1a.

przez Studium Wychowania Fizycznego, dawnego Betonhausu, mieszczącego się w Parku Wilsona. W momencie podziału uczelni należał on do gminy Miasta Poznania, stąd nie mógł przejść na własność Akademii Lekarskiej. W umowie najmu zmieniono tylko odpowiednie dane.

Jeszcze inaczej wyglądała kwestia przejścia przez Akademię Lekarską Collegium Kopernickiego. Budynek nie znalazł się w załączniku do protokołu z posiedzenia komisji zdawczo-odbiorczej z 2 stycznia 1950 r. Występuje on w spisach majątku Akademii Medycznej w Poznaniu sporządzanych w połowie lat pięćdziesiątych. Budynek był wymieniany jako przejęty zgodnie z prawem i wymieniony w wykazie „majątku przekazanego dn. 15.12.1950 r.”⁵⁴² Jest to jedyny taki przypadek w całym cytowanym spisie, pozostałe obiekty zostały przekazane 31 grudnia 1949 r. Można zatem wnioskować, że w grudniu 1950 r. przeprowadzono uzupełniający podział majątku pomiędzy Uniwersytetem Poznańskim, a ówczesną Akademią Medyczną.

Wydzielenie z Uniwersytetu wydziałów: Rolniczego i Leśnego nie zostało tak dobrze poświadczane w źródłach, jak usamodzielnienie Wydziału Lekarskiego. Nie udało się odnaleźć protokołów zdawczo-odbiorczych nieruchomości przekazanych Wyższej Szkole Rolniczej. Z protokołów posiedzeń Senatu wynika jednak, że administracją sołackich willi jeszcze do 1953 r. zajmował się Uniwersytet⁵⁴³. Kwestia podziału majątku z nową uczelnią rolniczą była o tyle prostsza, że budynki i nieruchomości tej jednostki były skupione na terenie Sołacza i tam właśnie należy szukać początków Wyższej Szkoły Rolniczej, od 1971 r. Akademii Rolniczej, a od 2008 r. Uniwersytetu Przyrodniczego.

Uniwersytet Poznański w 1952 r. składał się zatem z trzech dawnych Wydziałów: Prawno-Ekonomicznego, Matematyczno-Przyrodniczego i Humanistycznego, które wkrótce zaczęły pączkować, tworząc nową strukturę.

Protokół zdawczo-odbiorczy sporządzony przez Komisję zdawczo-odbiorczą, zał. nr 1a. Załączniki te są powtórzeniem listy budynków i znajdujących się w nich zakładów i katedr sporządzonych 15 grudnia 1949 r. (por. tamże). Protokoły podziału majątku są także przechowywane w AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 7665, szczególnie k. 6–7. W wypadku gruntów przy ul. Grunwaldzkiej, Senat Uniwersytetu zezwolił na odstąpienie działek o powierzchni 6,5 ha w celu budowy Collegium Pharmaceuticum przez Akademię Lekarską, zob. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 7 lipca 1950 r., pkt 23, s. 217; AUAM, Rektorat, sygn. 354/134, Pismo dyrektora administracyjnego UP do Akademii Medycznej z 25 listopada 1950 r. Por. też AUMP, Majątek Uniwersytetu Poznańskiego, który z dniem 1 stycznia 1950 r. przechodzi pod zarząd i użytkowanie Akademii Lekarskiej w Poznaniu (spisane 15 grudnia 1950 r.); Wykaz budynków użytkowanych przez Akademię Medyczną w Poznaniu z 21 czerwca 1965 r.

⁵⁴² Por. AUMP, Wykaz budynków użytkowanych przez Akademię Medyczną w Poznaniu, pkt 1.

⁵⁴³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 2 grudnia 1952 r., pkt 2, s. 152; Por. też AUAM, Rektorat, sygn. 354/368, gdzie wykaz terenów należących do Skarbu Państwa zarządzanych przez Uniwersytet. Przy nieruchomościach przekazanych Wyższej Szkole Rolniczej na teczce wpisano skrót WSR.

Tabela 8. Zestawienie majątku Uniwersytetu w Poznaniu uwzględniające podziały między trzy uczelnie: Uniwersytet Poznański, Akademię Lekarską i Wyższą Szkołę Rolniczą. Stan na 1951 r.

Nazwa gmachu	Adres	Uwagi
Uniwersytet Poznański		
Collegium Minus	Stalingradzka 1	część pomieszczeń użyczona Akademii Lekarskiej
Collegium Maius	Fredry 10	do 1950 roku Collegium Medicum; część pomieszczeń użyczona Akademii Lekarskiej
Collegium Chemicum	Grunwaldzka 14	część pomieszczeń użyczona Akademii Lekarskiej
Collegium Philosophicum	Matejki 48/49	
Collegium Iuridicum	Kantaka 2/4	
Biblioteka Główna	Ratajczaka 38	
Obserwatorium Astronomiczne	Słoneczna 36	
Collegium Raciborskiego	Słowackiego 4/6 (zburzony)	parcela przekazana do dyspozycji Miejskiej Rady Narodowej
Dom akademicki	Słowackiego 20	przekazany w 1950 r. Politechnice Poznańskiej, oddany Uniwersytetowi w 1964 r.
Domy profesorskie	Libelta 22 i 24	
Dom	Słowackiego 29 / Asnyka 1	
Blok Łazarski (16 domów)	Kolejowa 40; Karwowskiego 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24; Łukaszevicza 23, 25, 27	
Parcela	Karwowskiego 3	wydzierżawiona
Blok wildecki (6 domów)	Chłapowskiego 8; Dąbrówki 13, 14, 15, 16; Langiewicza 17	
Parcele wzdłuż Chłapowskiego Langiewicza		zajęte przez domy zbudowane przez Zarząd Osiedli Robotniczych
Parcela	Chłapowskiego 27	przeznaczona na dom mieszkalny
Kamienica	Rokossowskiego 64, Kniewskiego 1	Uniwersytet odbudował gmach do poziomu pierwszego piętra, dalsze części – Zarząd Osiedli Robotniczych

Nazwa gmachu	Adres	Uwagi
Parcele	Grunwaldzka, Marszałkowska, Marcelińska	
Parcele	Litewska, Kaszubska, Małopolska	wydzierżawione Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej
Wille	Mazowiecka 38, 53; Wołyńska 17	
Przystań	Kiekrz	
Dom Akademicki im. Hanki Sawickiej	Stalingradzka	
Dom Akademicki	Św. Marcin 37	
Szpitalik	Stalingradzka	
Akademia Lekarska		
Szpital Uniwersytecki im. Karola Marcinkowskiego	Daszyńskiego (Dzierżyńskiego) 87/89	dawne Collegium Marcinkowskiego
Szpital Uniwersytecki im. H. Święcickiego	Przybyszewskiego 49	dawny zakład diakonisek
Collegium Medicum Novum	Święcickiego 6	dawne Collegium Anatomicum
Collegium Kopernickiego	Święcickiego 4	kotłownia pomiędzy Collegium Chemicum a Anatomicum; przekazana Akademii Lekarskiej w 1950 r.
Klinika chorób dziecięcych	Marii Magdaleny 14	
Klinika oczna		tymczasowo w Szpitalu Miejskim
Klinika neurologiczna	Północna 10	zburzona
Klinika chirurgiczna	Długa 1	
Klinika ginekologiczna	Polna	
Klinika psychiatryczna	Grobla 26	
Klinika stomatologiczna	Matejki 60	dzierżawiona od prywatnego właściciela
Zakład Mikrobiologii Lekarskiej	Wały Wazów 25	
Studium Wychowania Fizycznego	Park Wilsona	
Parcele	Grunwaldzka, Marszałkowska, Kasztelańska, Kanclerska	przewidziane jako teren budowy Collegium Pharmaceuticum lub działki wymienne pod budowę tego gmachu

Nazwa gmachu	Adres	Uwagi
Wyższa Szkoła Rolnicza		
Budynki w dawnym folwarku sołackim, wykorzystywane przez różne zakłady i instytuty wydziałów: Rolnego i Leśnego, m.in. dwór sołacki, dawna gorzelnia, budynek chemii ogólnej, Collegium Cieszkowskich, dom akademicki	obszar zamknięty ulicami Wojska Polskiego, Niestachowską i Warmińską	
Zakład Weterynarii Rolniczej (dawna Strzelnica, ob. Collegium Rungego)		plac wokół Strzelnicy miał być używany przez uniwersyteckie Studium Wojskowe
Wille	Śląska 2a, 5; Kujawska 15; Mazowiecka 15, 26, 41, 42; Wołyńska 19; Sołacka 28, 60	
Dom	Niestachowska 3	
Baraki	Projektowana 1–2; Warmińska 1–2; Gołęcińska 2, 4, 6, 7, 7a, 7b, 7c, 7d, 13; Lutycka 40; Dojazd 10;	
Folwark	Sołacz	

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1955/56*, s. 791–794; AUMP, Protokół z posiedzenia komisji zdawczo odbiorczej majątku mającego przejść w użytkowanie Akademii Lekarskiej w Poznaniu z dnia 31 grudnia 1949 r., spisany 2 stycznia 1950 r., załącznik 1a.

Podsumowując omawiany w tym rozdziale okres, można stwierdzić, że w latach 1945–1950 Uniwersytet Poznański podjął ogromny wysiłek odbudowy zniszczonych wojną gmachów dydaktycznych i innych obiektów infrastruktury. W ciągu ok. pięciu lat, a zwłaszcza w początku tego okresu, przeprowadzono prace inwestycyjne na ogromną skalę. Wszystkie gmachy uniwersyteckie ucierpiały podczas wojny, niektóre zostały doszczętnie zburzone, inne wyszły z niej z mniejszymi uszkodzeniami. W przypadku każdego budynku niezbędne było podjęcie jakichś decyzji, jakichś zabiegów, jakichś prac.

W zakresie infrastruktury uniwersyteckiej, okres od 1945 do 1951 r. zdominowany był pracami nad usunięciem wojennych zniszczeń. Kiedy tę pracę niemal zakończono, Uniwersytet został podzielony, a zatem podzielona została także jego infrastruktura. Nastąpił powrót do sytuacji z okresu tworzenia Wszechnicy Piastowskiej, kiedy centrum życia uniwersyteckiego znajdowało się w gmachu Collegium Minus. Pozostałe budynki były rozproszone w różnych rejonach miasta i trudno mówić w tym czasie o jakiegokolwiek postaci kampusu czy mia-

steczka uniwersyteckiego. Następny etap rozwoju uczelni zdominowały próby poszukiwania sposobu na przełamanie tego rozbitcia.

Rozlokowanie gmachów Uniwersytetu Poznańskiego po zakończeniu wojny było zdeterminowane przedwojennymi rozstrzygnięciami. Nie zdecydowano się wówczas na budowę zwartego kompleksu gmachów uczelnianych w jednym z obszarów śródmieścia. Po zakończeniu działań wojennych podstawowym celem władz uczelni było uruchomienie Uniwersytetu jako instytucji kształcącej, stąd ponownie – mimo pojawiających się idei i pomysłów – nie zdecydowano się na rezygnację z pozyskanych w okresie międzywojennym gmachów.

Zupełnie inną drogą potoczyły się losy infrastruktury nowych uczelni poznańskich: Akademii Lekarskiej, Wyższej Szkoły Rolniczej, a także Akademii Wychowania Fizycznego. Jak zauważył Piotr Marciniak, wszystkie one, włączając w to także od 1955 r. Politechnikę Poznańską, nowe gmachy lokalizowały „na wolnych terenach dzielnic pozaśródmiejskich”, co pozwoliło im zbudować coś na kształt miasteczek akademickich⁵⁴⁴. Dotyczy to kompleksu gmachów na Sołacz, Piotrowie, przy ul. Przybyszewskiego i przy ul. J. Marchlewskiego (ob. Królowej Jadwigi) skrzyżowanie z Drogą Dębińską⁵⁴⁵.

W następnym okresie także Uniwersytet Poznański poszedł drogą innych poznańskich uczelni i planował budowę kompleksu akademickiego, którego lokalizacja wskazywana była początkowo na Marcelinie. Plany powstania kampusu udało się w pewnym zakresie zrealizować po przejściu kompleksu gmachów przy ul. Szamarzewskiego, a następnie, długo później – na Morasku.

⁵⁴⁴ P. Marciniak, *Doświadczenia modernizmu. Architektura i urbanistyka Poznania w czasach PRL*, Poznań 2010, s. 80–83.

⁵⁴⁵ J. Modrzejewski, *Rozbudowa szkół wyższych w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 4, s. 33–41.

Infrastruktura Uniwersytetu w Poznaniu w latach 1951–2019

1. Po podziałach

Podziały Uniwersytetu Poznańskiego w 1950 i 1951 r., a co za tym idzie i podziały uniwersyteckiej infrastruktury spowodowały znaczne uszczuplenie posiadanego wcześniej majątku. Przy uczelni pozostały gmachy reprezentacyjne w centrum miasta: Collegium Minus przy al. Stalingradzkiej (ob. ul. Wieniawskiego⁵⁴⁶), Collegium Maius przy ul. Fredry i Biblioteka Uniwersytecka przy ul. Ratajczaka. Do tego należy dodać sporych rozmiarów gmach Collegium Chemicum, położony już poza ścisłym centrum, przy ul. Grunwaldzkiej oraz dwa budynki pozyskane od Miejskiej Rady Narodowej w zamian za odebrany gmach Zamku – Collegium Philosophicum przy ul. Matejki i Collegium Iuridicum przy ul. Kantaka.

Z kolei domy studenckie od 1950 do 1954 r. – po likwidacji Bratniej Pomocy – znajdowały się w gestii Zarządu Ośrodków Akademickich. Budynek przy ul. Słowackiego 20, czyli dawny Dom Akademicki im. dra Jana Chądzyńskiego w 1954 r. został przekazany Szkole Inżynierskiej w Poznaniu (późniejsza Politechnika Poznańska), podobnie jak gmach przy ul. Czerwonej Armii 75 (ob. ul. Św. Marcin)⁵⁴⁷. Powiązane z uczelnią – po likwidacji w 1954 r. Zarządu Ośrodków Akademickich – zostały tylko dwa domy studenckie, dawny Nowy Dom Akademicki, wówczas nazywany imieniem Hanki Sawickiej przy al. Stalingradzkiej (ob. al. Niepodległości) i znajdujący się po sąsiedzku Dom Medyków. Ponadto Uniwersytet posiadał w mieście szereg domów i kamienic, a także niezabudowanych działek. Zostały one wyszczególnione w tabeli 8.

⁵⁴⁶ Al. Stalingradzka od r. 1950 na odcinku od ul. Libelta do Czerwonej Armii (ob. Św. Marcin) rozgałęziała się na dwie nitki, noszące tę samą nazwę. Od 1978 r. nitka zachodnia została nazwana ul. H. Wieniawskiego, zaś nitka wschodnia pozostała al. Stalingradzką.

⁵⁴⁷ Protokoły przekazania budynków w administrację Zarządu Ośrodków Akademickich w 1951 r. zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 16/110; zaś protokoły przekazania w administrację Szkoły Inżynierskiej w Poznaniu w 1954 r. zob. AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 1248. Dom przy Słowackiego 20 udało się odzyskać w 1965 r., a kamienicę przy Czerwonej Armii 75 przejęło miasto.

Należy pamiętać, że do czasu podziału Uniwersytetu nie wszystkie budynki zostały odbudowane po zniszczeniach wojennych. Dotyczyło to zwłaszcza Collegium Chemicum oraz Collegium Maius. Budynek przy Grunwaldzkiej nigdy nie został przywrócony do stanu przedwojennego, a mniejsze lub większe prace remontowe toczyły się w nim niemal bez przerwy. Z kolei odbudowę gmachu Collegium Maius ostatecznie zakończono w 1956 r., kiedy to została oddana do użytku kopuła nad skrzydłem centralnym.

2. Rozwój Uniwersytetu w latach 1950–1980. Między koncepcjami a realizacją

Podział uczelni oraz zmiany w strukturze wydziałów spowodowały, że Uniwersytet Poznański przyjmował mniej studentów, stąd początkowo powierzchnia budynków dydaktycznych wydawała się wystarczająca⁵⁴⁸. Mniej optymistycznie wyglądała sytuacja w domach studenckich, gdzie miejsc brakowało zawsze. Podział uczelni sprawił, że pozostałe w Uniwersytecie wydziały zaczęły dość szybko tworzyć nowe struktury. To z kolei wpływało na liczbę przyjmowanych na pierwszy rok studiów słuchaczy, a to na zapotrzebowanie na powierzchnię w budynkach dydaktycznych. Szczególnie wyraźny wzrost obserwowany był od połowy lat pięćdziesiątych. Zaczęto zdawać sobie sprawę, że rozwój uczelni może zostać zahamowany przez brak odpowiednich budynków. Kolejną zmianą, tym razem wizerunkową, było nadanie Uniwersytetowi Poznańskiemu patrona. Decyzją Rady Ministrów, podjętą na wniosek Senatu UP i Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego, 24 grudnia 1955 r. Uniwersytet Poznański zaczął funkcjonować pod nazwą Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu⁵⁴⁹.

W kwietniu 1957 r. rektor Alfons Klafkowski złożył oświadczenie w sprawie rozwoju uczelni i powiązania tego procesu z rozbudową bazy lokalowej. Oświadczenie to musiało być wcześniej skonsultowane z władzami miejskimi, gdyż zawie-

⁵⁴⁸ W roku akademickim 1950/51 Uniwersytet ukończyło 1225 studentów, w roku następnym 1299, ale już w roku 1952/53 tylko 466, zaś rok później zaledwie 121. Od roku akademickiego 1954/55 obserwuje się szybką tendencję wzrostową. Por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945–1954/55*, wykres na wklejce: „Absolwenci Uniwersytetu Poznańskiego (1919–1954/55)”. Od 1 września 1951 r. w Uniwersytecie Poznańskim podzielono Wydział Humanistyczny na Wydział Filozoficzno-Historyczny i Wydział Filologiczny, zaś Wydział Matematyczno-Przyrodniczy na Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii oraz Wydział Biologii i Nauk o Ziemi. Odpowiednie rozporządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego zostało wydane dopiero 11 lutego 1952 r., weszło ono w życie 3 marca, ale z mocą od 1 września 1951 r. Zob. M.P. 1952, nr 18, poz. 221. Zlikwidowano także Wydział Prawno-Ekonomiczny, powołując na jego miejsce Wydział Prawa.

⁵⁴⁹ Uchwała nr 1037 Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 1955 r. w sprawie nadania Uniwersytetowi Poznańskiego nazwy „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, 1956, nr 1, poz. 1. Początkowo senat planował wybrać patrona spośród trzech propozycji: J. Marchlewskiego, S. Staszica, braci Śniadeckich, por. AUAM, Protokoły posiedzeń senatu UP, posiedzenie z dnia 18 II 1955 r., pkt 3, s. 247.

rało kilka sformułowań, które nawet jak na okres poodwilżowy były dość odważne. Rektor przedstawił je na posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej 6 grudnia 1956 r. Kwestia zasadnicza odnosiła się do zwrotu zajętego przez komendę Milicji Obywatelskiej budynku dawnego Banku Spółek Raiffeisena. W okresie powojennym obiekt ten został prowizorycznie wyremontowany przez Uniwersytet i zajęty przez Wydział Prawno-Ekonomiczny, a następnie – na przełomie 1945 i 1946 r. – odebrany uczelni. Prawnicy przenieśli się do gmachu przy ul. Kantaka, który nazwano Collegium Iuridicum. Pod wpływem argumentacji prof. A. Klafkowskiego, Miejska Rada Narodowa wydała decyzję, że komenda MO zostanie usunięta z gmachu Raiffeisena do końca marca 1957 r., który to termin przedłużono następnie do końca maja. Ustalono, że Uniwersytet przejmie gmach w czerwcu-lipcu 1957 r.⁵⁵⁰

Szersze plany inwestycyjne dla Uniwersytetu zaczęto kreślić w końcu lat pięćdziesiątych. Do planu 7-letniego 1959–1965 wpisano dwa budynki dydaktyczne, nazwane Collegium Physicum i Philosophicum. Pierwszy z nich, o powierzchni 15 tys. m² przeznaczony miał być dla wszystkich zakładów i pracowni fizycznych funkcjonujących w Uniwersytecie. W ten sposób planowano zwolnić powierzchnię w Collegium Chemicum przy ul. Grunwaldzkiej i odblokować rozwój zakładów chemicznych. Drugi budynek, nieco mniejszy, o powierzchni ok. 13 tys. m² w zamierzeniu miał pomieścić Wydział Filozoficzno-Historyczny, rezydujący do tej pory w budynku przy Matejki oraz w dawnym gmachu Raiffeisena. Miała tu także znaleźć lokum Katedra Etnografii, zlokalizowana w kamienicy przy Kantaka oraz Wydział Filologiczny. W zestawieniach planowanych obiektów niekiedy też podawano magazyn dla Biblioteki Głównej o powierzchni 12 tys. m². Zamierzenia te zostały w zasadzie zaakceptowane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. Podano nawet przybliżone daty budowy poszczególnych obiektów⁵⁵¹. Obydwa gmachy, Collegium Physicum i Philosophicum, weszły do stałego repertuaru sprawozdań i planów, które pojawiały się rokrocznie przy okazji różnych uroczystości uniwersyteckich⁵⁵².

Interesujące jest śledzenie prób ulokowania obydwu budynków na działkach w mieście. W 1958 r. planowano zbudować pawilon fizyki na tyłach Collegium Chemicum, jednakże Ministerstwo nie zatwierdziło tego projektu⁵⁵³. Następna koncepcja zakładała pobudowanie obydwu budynków na tyłach Collegium Maius, w miejscu, gdzie obecnie stoi budynek Urzędu Wojewódzkiego. Taka realizacja zapewniałaby powstanie zamkniętego dziedzińca pomiędzy Collegiami: Maius,

⁵⁵⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 1 kwietnia 1957 r., pkt II, s. 71.

⁵⁵¹ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1959/1962 za rektoratu prof. dra Alfonsa Klafkowskiego*, Poznań 1963, s. 478–479.

⁵⁵² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 24 września 1958 r., pkt 3. Por. np. posiedzenie z 2 marca 1959 r., pkt 3; AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 108–109; protokół z posiedzenia Komisji Oceny Obiektów Inwestycyjnych przy Ministrze Szkolnictwa Wyższego z 30 czerwca 1959 r., sygn. 430/1, k. 432–427; por. też T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 80.

⁵⁵³ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 137–135.

Philosophicum i Physicum⁵⁵⁴. Późniejsze pomysły wskazywały na usytuowanie pawilonu fizyki jako jednego z nieodbudowanych jeszcze po wojennych zniszczeniach skrzydeł Collegium Chemicum. Jeszcze inna propozycja mówiła o zlokalizowaniu gmachu dla fizyków przy ul. Jarochońskiego⁵⁵⁵. Władze miasta ze swojej strony wskazywały teren za budynkiem opery. Powierzchnia wybranych działek wystarczała na budowę gmachu o kubaturze 15 tys. m³, co na potrzeby wymienionych kolegów byłoby za mało. Ostatecznie uznano, że wydziały nauk ścisłych winny się wyprowadzić z centrum miasta, przez co rozumiano obręb dziewiętnastowiecznego Poznania. Wskazano przy tym, że idealnym miejscem, znajdującym się w ciągu ówczesnej al. Stalingradzkiej (ob. al. Niepodległości), przy której stały budynki DS im. Hanki Sawickiej i Collegium Maius, byłby teren Cytadeli⁵⁵⁶. Obszar Cytadeli wymagałby jednak przeprowadzenia długotrwałych prac przygotowawczych (m.in. uzbrojenia terenu), co biorąc pod uwagę tempo prac budowlanych, wykluczało tę lokalizację. Wskazano zatem ostatecznie teren pomiędzy Izbą Rzemieślniczą, a „wieżowcem” przedsiębiorstwa Miastoprojekt.

Wytypowana lokalizacja obok Izby Rzemieślniczej, w czerwcu 1959 r., została przeznaczona dla gmachu zwanego wówczas Collegium Philosophicum, który miał pomieścić Wydział Filozoficzno-Historyczny oraz Wydział Filologiczny⁵⁵⁷. Natomiast powstanie Collegium Physicum przesunięto do kolejnego planu 5-letniego, a wyznaczona przez miasto działka pod budowę tego gmachu „znajdowała się w okolicach Cytadeli”, a w innych wersjach planu „na Cytadeli”⁵⁵⁸. Po wybudowaniu gmachu dla fizyków miały powstać tam obiekty sportowe, a następnie kolejne budynki uniwersyteckie. Takie rozwiązanie popierała Miejska Rada Narodowa, a także władze uniwersyteckie⁵⁵⁹. W końcu 1960 r., zapewne po naradach, ustalono, że Collegium Physicum zostanie zlokalizowane przy ul. Obornickiej, obok planowanych tam domów studenckich i przychodni zdrowia⁵⁶⁰, jednakże w 1965 r. miasto tę lokalizację wycofało⁵⁶¹. W późniejszym

⁵⁵⁴ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 11/226, Założenia projektowe do budowy Collegium Philosophicum i Collegium Physicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; sygn. 430/1, k. 154, 160, 165–166. Lokalizacja ta została wycofana wobec planów Wojewódzkiej Rady Narodowej budowy w tym miejscu swojej nowej siedziby, por. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 214–216; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok akademicki 1957/1958 za rektoratu prof. dra Alfonsa Kłafkowskiego i inauguracja roku akademickiego 1958/1959 w dniu 1 października 1958 r.*, Poznań 1960, s. 6.

⁵⁵⁵ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 11/226, w poszczególnych teczkach tej sygnatury znaleźć można kolejne pomysły lokalizacyjne.

⁵⁵⁶ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 208–209.

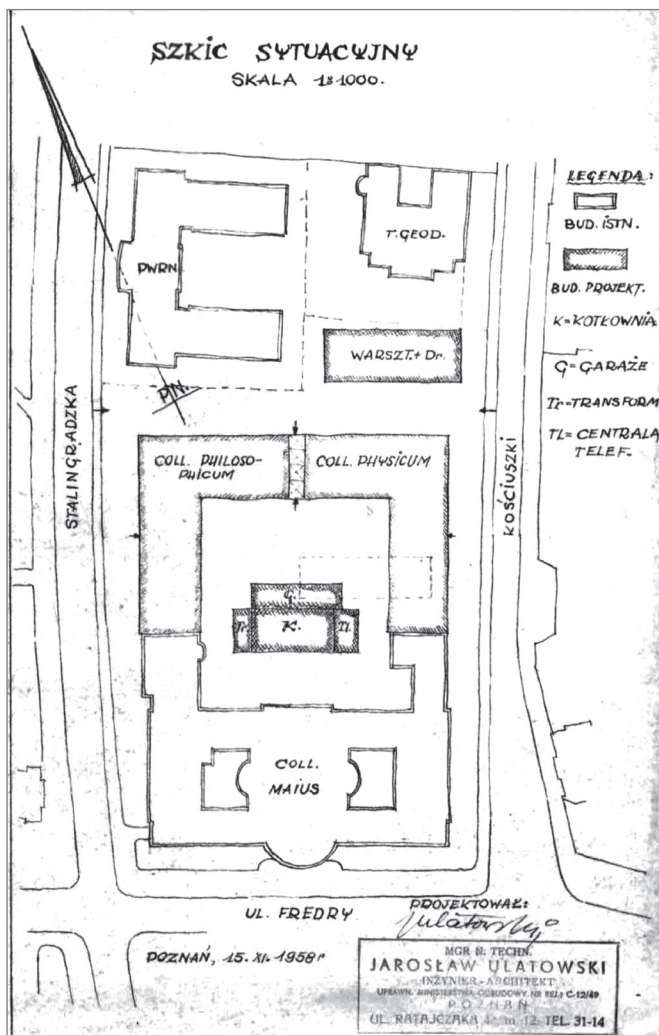
⁵⁵⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 1 czerwca 1959 r., pkt 4.

⁵⁵⁸ Tamże, posiedzenie z 1 lutego 1960 r., pkt 11; posiedzenie z 3 października 1960 r., pkt 28; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach 1958/1959–1968/1969*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, Poznań 1972, s. 460.

⁵⁵⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 1 czerwca 1959 r., pkt 4, szczególnie dyskusja po prezentacji treści merytorycznych punktu.

⁵⁶⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 5 lutego 1962 r., pkt 4, s. 102–103.

⁵⁶¹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 414.

61. Szkic jednej z koncepcji rozlokowania budynków Collegium Physicum i Philosophicum w mieście – w tym wypadku na tyłach Collegium Maius, na działce, na której obecnie znajduje się siedziba Urzędu Wojewódzkiego. Autor Jarosław Ulatowski, listopad 1958 r.

okresie umiejscowienie kolegium fizyki przesunięto wraz z większością inwestycji uniwersyteckich na Marcelin, a stamtąd na Morasko, gdzie ostatecznie w początku lat osiemdziesiątych ruszyła budowa Collegium, by zakończyć się w pierwszym etapie w 1991 r.

Wśród niezrealizowanych projektów należy także wspomnieć nieco wcześniejszy – bo pochodzący z połowy lat pięćdziesiątych – pomysł oddania Uniwersytetowi gmachu kolegium pojezuickiego przy Placu Kolegiackim. Podczas

obrad Senatu zwrócono uwagę, że propozycję Wojewódzkiej Rady Narodowej traktowano jako rekompensatę za odebranie Uniwersytetowi Zamku w 1947 r.⁵⁶² Rektor J. Suszko w sprawozdaniu za rok akademicki 1955–1956 wspominał tylko z żalem, że rozmowy na ten temat nie zostały doprowadzone do końca⁵⁶³.

Wizja budowy dwóch kolegiów przeznaczonych dla nauk humanistycznych (Philosophicum) i ścisłych (Physicum) długo zaprzętała uwagę władz uczelni, projektantów z przedsiębiorstwa Miastoprojekt i władz miasta. Przygotowywane kolejne wersje programów, planów i projektów były modyfikowane w zależności od prognoz zakładających liczbę studiującej młodzieży oraz rozrost kadry naukowo-dydaktycznej. Na przykład w 1959 r. planowano, że w ciągu pięciu lat podwoi się liczba studentów przyjmowanych na pierwszy rok studiów, z czego 23% przypadnie na nauki prawne, 33% na nauki humanistyczne i 44% na nauki ścisłe. Z tych danych z kolei wywodzono, że w roku akademickim 1967–1968 w Uniwersytecie w Poznaniu studiować będzie ok. 6000 studentów, to znaczy, że w stosunku do roku 1959, kiedy sporządzano prognozę, ogólna liczba studentów wzrośnie 2,5 krotnie.

W 1959 r. Uniwersytet posiadał we wszystkich budynkach 909 pomieszczeń o powierzchni 28 tys. m², z czego użytkował 731 pomieszczeń o powierzchni 21 tys. m². Z prognoz wynikało, że w najbliższych latach uczelnia będzie potrzebowała na cele naukowo-dydaktyczne dodatkowo około 24 tys. m² powierzchni. Analizy te skłaniały odpowiedzialnych za inwestycje pracowników Uniwersytetu do wniosków, że uczelnia wymagać będzie w najbliższych latach poważnych nakładów na budowę nowych gmachów.

Tymczasowym rozwiązaniem problemu braku sal wykładowych było wynajmowanie pomieszczeń. Zostały podjęte rozmowy ze szkołami podstawowymi przy ul. Berwińskiego i Jarochowskiego w celu pozyskania auli. Władze uczelni intensywnie skłaniały pracowników, mieszkających w Collegium Philosophicum (później nazywanym Mathematicum) przy ul. Matejki do poszukiwania innych mieszkań, a zwalniane przez nich lokale przeznaczone były na sale dydaktyczne⁵⁶⁴. W rozwiązaniu braku pomieszczeń pomocne okazało się także zwrócenie w połowie 1965 r. przez Politechnikę Poznańską domu akademickiego przy ul. Słowackiego 20. Początkowo był on wykorzystywany jako dom akademicki, później rozlokowano w nim zakłady nauk ścisłych⁵⁶⁵.

Inwestycje podejmowane w okresie PRL wymagały od władz UAM sporych umiejętności dyplomatycznych, lawirowania między zgodami wydawanymi przez ministerstwo, terminami podawanymi przez przedsiębiorstwa zajmujące

⁵⁶² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 10 listopada 1956 r., pkt 9, s. 17.

⁵⁶³ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56 za rektoratu prof. dr Jerzego Suszko. Otwarcie roku szkolnego 1956/57 w dniu 1 października 1956*, Poznań 1957, s. 17.

⁵⁶⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie 1 czerwca 1964 r., pkt 6, s. 163.

⁵⁶⁵ Tamże, posiedzenie z 1 września 1965 r., pkt 2.IV; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65*, s. 11; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65*, s. 595; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 473–474.

się projektowaniem, a terminami podawanymi przez przedsiębiorstwa budowlane. Dodatkowym problemem były niejasne reguły konstruowania budżetów, co powodowało nieustanne przesuwanie inwestycji o kolejne lata. Przeszkodą, którą trzeba było pokonać na samym wstępie procesu inwestycyjnego była opinia właściwego ministerstwa, gdzie składano wstępne założenia, które dopiero po akceptacji przekształcały się w projekt. W przypadku Collegium Philosophicum na opinię z ministerstwa czekano sześć miesięcy, od listopada 1960 do maja 1961 r.⁵⁶⁶ Tego typu opóźnienia powodowały, że formułowane na wstępnych etapach planowania zamierzenia związane z terminem rozpoczęcia budowy nie miały najmniejszych szans na realizację i zmuszały rektora i dyrektora administracyjnego do kolejnych zmian harmonogramów. Pełniący w tym czasie obowiązki dyrektora administracyjnego Tadeusz Klanowski w październiku 1961 mówił to samo co w czerwcu 1959 r., czyli, że budowa Collegium Philosophicum rozpocznie się w przyszłym roku⁵⁶⁷. Niekiedy, aby przyspieszyć przeciągające się procedury inwestycyjne, Senat powoływał stałe komisje, które miały zajmować się dbaniem o odpowiednie tempo prac. Tak było np. w wypadku Collegium Physicum, przy budowie którego w listopadzie 1961 r. powołano stałą komisję⁵⁶⁸. W dokumentach jednak nie odnotowano skuteczności takich gremiów.

Wskazane problemy administracyjne i logistyczne zmuszały zatem do częstych rewizji zakładanych planów. Tak było z planem 7-letnim z lat 1959–1965⁵⁶⁹. W końcu roku 1961 podsumowano realizację jego dwóch pierwszych lat, przy okazji formułując ogólne założenia dotyczące planowania:

Podstawowym warunkiem planowania jest realność planu. Zgadza się wszyscy, że plan rozwoju uniwersytetu nie może być produktem uchwał grzecznościowych. W planie należy zlikwidować wszystkie przerosty ambicjonalne, niemające pokrycia w rzeczywistości. Osiągnęliśmy zrozumienie wysokiego stopnia poczucia odpowiedzialności za planowanie uniwersyteckie i uświadomiliśmy sobie poważny koszt społeczny pomyłek w planowaniu tego rodzaju. Uświadomiliśmy sobie tę podstawową zasadę planowania uniwersyteckiego, która nadaje cechy stałości samej idei rozwoju Uniwersytetu przy zmiennym kierownictwie zarówno Wydziałów, jak i Uniwersytetu⁵⁷⁰.

Niewątpliwie te refleksje mają ciekawy wymiar, ale nie sprzyjały sprawnemu zarządzaniu uczelnia. Formułowano je jednak zapewne w ramach kompromisu,

⁵⁶⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 10 kwietnia 1961 r., pkt 6, s. 105; posiedzenie z 29 maja 1961 r., pkt 18, s. 133. Nie był to wyjątek. Założenia dotyczące budowy Collegium Physicum zostały złożone w Ministerstwie w marcu 1961 r., a w październiku tego roku dyr. Klanowski mówił, że nie wie, kiedy zostaną zaopiniowane.

⁵⁶⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 2 października 1961 r., pkt 5, s. 25.

⁵⁶⁸ Tamże, posiedzenie z 6 listopada 1961 r., pkt 6, s. 58.

⁵⁶⁹ Na temat tego planu zob. A. Łopatka, *Plan rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1959–1956*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 2, s. 63–77.

⁵⁷⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 grudnia 1961 r., pkt 4, s. 73.

jaki każdorazowe władze Uniwersytetu musiały zawierać, aby przeprowadzić jakiegokolwiek pomysły i idee. W krajowym planie 5-cioletnim według ustaleń z marca 1961 r. znalazły się inwestycje uniwersyteckie zaprezentowane w tabeli 9.

Tabela 9. Inwestycje uczelniane w planie pięcioletnim 1961–1965

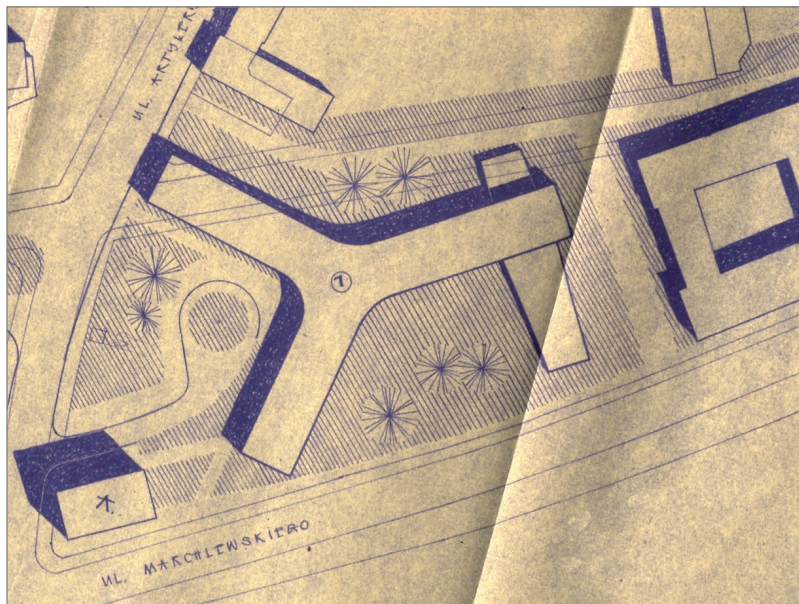
Budynek	Planowane lata realizacji	Oddanie do użytku
Collegium Philosophicum	1963–1965	1968–1972 (Collegium Novum)
Collegium Physicum	1963–1965	1991 (Morasko, pierwszy segment)
Dom studencki na 300 osób	1962–1963	1965 (ul. Zwierzyniecka)
Dom mieszkalny dla pracowników	1961–1962	1964 (ul. Koronna)
Dom mieszkalny dla pracowników	1964–1965	1965 (ul. Koronna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 17 września 1962 r., pkt. 1m, s. 20.

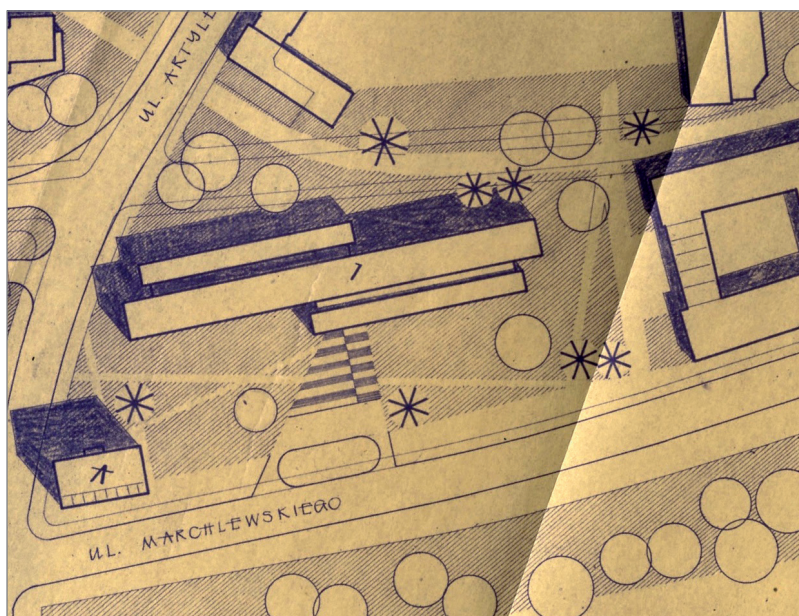
Z początkiem lat sześćdziesiątych wydawało się, że planowana budowa obydwu kolegiów zostanie zrealizowana. W wypadku Collegium Philosophicum ukończono trzyletni proces uzgadniania dokumentacji, a część prac ziemnych została wykonana na koszt uczelni⁵⁷¹. Na przełomie marca i kwietnia 1962 r. wystawiono w westybulu Collegium Minus makietę zatwierdzonego projektu. Jednak w lutym Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów skreślił z krajowego planu 5-cioletniego zarówno budowę Collegium Philosophicum, jak i budowę Collegium Physicum. Wiadomość o tym dotarła do Poznania z opóźnieniem. Senat zebrał się na nadzwyczajnym posiedzeniu, w którym obok uniwersyteckich senatorów wzięli udział także przedstawiciele różnych organizacji działających w Uniwersytecie, w tym Komitetu Uczelnianego PZPR. Takie grono obradujących miało wskazać, jaką wagę władze UAM przywiązywały do decyzji Rady Ministrów. Dyrektor administracyjny Tadeusz Klanowski podczas spotkania przedstawił referat, z którego wynikało, że skreślenie tych inwestycji blokuje możliwość jakichkolwiek prac, nawet takich, które byłyby prowadzone środkami uczelni. Senat wystosował apel do Rady Ministrów o przywrócenie inwestycji do planu; podobne apele wystosowała także uczelniana organizacja partyjna. Rektor oraz delegacja uniwersyteckiej organizacji partyjnej odwiedzili ministerstwo i uzyskali pewne ustępstwa. Początkowo Collegium Philosophicum zostało przywrócone do planu jako Collegium Pedagogicum, zaś Collegium Physicum z niego usunięto⁵⁷². W następnym etapie, gmach dla fizyki do planu również przywrócono, ale prace nad Pedagogicum/Philosophicum mogły być kontynuowane z tzw.

⁵⁷¹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 452/5, założenia projektowe budowy Collegium Philosophicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z maja 1960 r.

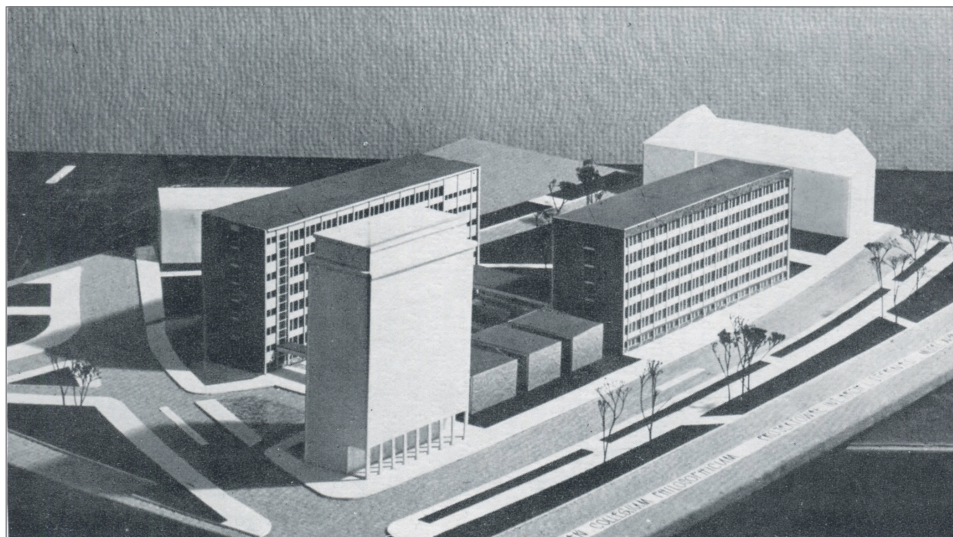
⁵⁷² *Główne kierunki działalności UAM w latach 1962/63–1964/65*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65 za rektoratu prof. dra Gerarda Labudy*, Poznań 1967, s. 11.

62a. Wstępna koncepcja Collegium Philosophicum przy ul. J. Marchlewskiego (ob. al. Niepodległości). Projekt Lecha Sternala, Bronisława Schellera, Józefa Janickiego, inż. Marciniaka, maj 1960 r.

62b. Jedna z wersji koncepcji Collegium Philosophicum przy ul. J. Marchlewskiego – wersja „B”. Projekt Lecha Sternala, Jerzego Liśniewicza.

62c. Makieta Collegium Pedagogicum (wcześniej Collegium Philosophicum, ostatecznie Collegium Novum) w wersji z salami wykładowymi od strony ul. J. Marchlewskiego.

środków społecznych uzyskanych przez Uniwersytet. Ponadto w ministerstwie zapewniono przedstawicieli Uniwersytetu, że jeszcze w roku 1964 w Poznaniu ruszy budowa domu dla studentów⁵⁷³ – tymczasem w połowie tegoż roku nie rozpoczęto jeszcze budowy żadnego z powyższych obiektów. W sprawozdaniu złożonym w roku 1966 za lata 1962–1965 rektor Gerard Labuda informował Senat, że pierwszeństwo ma budowa Collegium Philosophicum, która według rektora miała rozpocząć się w 1965 r. Dodawał także, że z planowanych w Poznaniu domów akademickich pierwszeństwo ma ten, którego lokalizację ustalono przy ul. Zwierzynieckiej⁵⁷⁴. Nie udało się również przeprowadzić budowy domów studenckich przy ul. Obornickiej, mimo że dyrektor T. Klanowski uzyskał dla uczelni typowe, powtarzalne projekty, w związku z czym nie trzeba było przygotowywać i zatwierdzać własnych planów⁵⁷⁵. Z kolei prace przy projektowaniu Collegium Physicum, po wskazaniu lokalizacji przy ul. Obornickiej, zostały zatrzymane w ministerstwie. Pozytywną wiadomością była decyzja o zwiększeniu przez Radę Ministrów kubatury tego gmachu do 70 tys. m³, co oznaczało trzykrotne jego powiększenie.

W wypadku Collegium Philosophicum zespół architektów w składzie Lech Sternal i Jerzy Liśniewicz opracowywał koncepcje przestrzennego zorgani-

⁵⁷³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 16 maja 1962 r., s. 167–170; posiedzenie z 30 maja 1962 r., pkt 4, s. 173–178.

⁵⁷⁴ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65*, s. 54.

⁵⁷⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie 1 czerwca 1964 r., pkt 6, s. 162; posiedzenia z 7 grudnia 1964 r., pkt 6, s. 82–83.

zowania budynków. Powstały trzy alternatywne rozwiązania, poprzedzone wcześniejszymi projektami⁵⁷⁶. Do wszystkich szkiców sporządzono makiety⁵⁷⁷, jednakże ostatecznie przyjęty projekt różnił się zasadniczo od przedstawionych wariantów. Biorąc pod uwagę, że nowy budynek miał pomieścić dwa wydziały, wszystkie propozycje zakładały rozdzielenie części przeznaczony dla nauk filologicznych od części przeznaczony dla nauk filozoficzno-historycznych. Wspólnie wykorzystywany miał być hol oraz zespół sal wykładowych. Taki trójpodział widoczny jest w każdym z zaprezentowanych projektów. Jako ostateczną przyjęto wersję bardzo zbliżoną do zrealizowanej, jednakże skrzydło z salami wykładowymi znajdowało się w tym wariantcie od ul. Marchlewskiego (ob. al. Niepodległości). Ostatnią zmianą, jakiej dokonano, było odwrócenie koncepcji, dzięki czemu sale wykładowe znalazły się od strony znacznie spokojniejszej ul. Kościuszki⁵⁷⁸.

W początku 1967 r. stan prac na terenie budowy Collegium Philosophicum był już tak zaawansowany, że powołano komisję, która miała zająć się podziałem pomieszczeń w nowym gmachu. Obrady komisji uruchomiły lawinę wniosków i ujawniły kłopoty z urządzeniem nowego lokum według potrzeb pracowników uczelni. Największym problemem był brak przestrzeni na magazyny biblioteczne⁵⁷⁹. W końcowej fazie budowy okazało się też, że brakuje środków na wyposażenie, ale rozwiązano tę kwestię z pomocą Miejskiej Rady Narodowej.

Do nowego gmachu z budynku przy ul. Matejki 48/49 przenieśli się wyłącznie przedstawiciele nauk historycznych (zajmując blok A) oraz filologicznych (blok B). Pierwszy blok został oddany do użytku w 1968 r., drugi na przełomie 1969 i 1970. Blok C, czyli hol i sale wykładowe oddano w 1971 r. W końcu 1968 r. na posiedzeniu Senatu nadano nowemu gmachowi nazwę Collegium Novum, pozostawiając dla obiektu przy Matejki nazwę Collegium Philosophicum⁵⁸⁰. Zwolnione przez historyków i filologów lokale w tym ostatnim zostały po remoncie zagospodarowane przez Instytut Matematyki oraz część Instytutu

⁵⁷⁶ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 452/5; 456/2; APP, Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt w Poznaniu, sygn. 498, 500, 514, 515, 523; P. Marciniak, *Architektura i urbanistyka Poznania w latach 1945–1989*, [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 171; tenże, *Doświadczenie modernizmu. Architektura i urbanistyka Poznania w czasach PRL*, Poznań 2010, s. 183–184.

⁵⁷⁷ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 450/10; APP, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, sygn. 8304.

⁵⁷⁸ Por. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 456/3; T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 83; J. Modrzejewski, *Nowe akcenty architektoniczne w śródmieściu Poznania*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 2, s. 61–62.

⁵⁷⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 9 stycznia 1967 r., pkt 6, s. 160–161; posiedzenie z 6 marca 1967 r., pkt 13, s. 216–217.

⁵⁸⁰ Tamże, posiedzenie z 4 listopada 1968 r., pkt 31, s. 139–140; E. Makowski, *Rozwój Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach 1956–1980*, [w:] *Alma Mater Posnaniensis*, s. 236.

63. Gmach Collegium Novum. Na pierwszym planie budynek „B”, przeznaczony na siedzibę Wydziału Filologicznego, po lewej stronie budynek „A” – w latach 1968–1990 siedziba Wydziału Filozoficzno-Historycznego, od 1976 r. Historycznego. Pomiędzy nimi znajduje się łącznik, w którym mieści się hol.

Fizyki, stąd uzasadniona była późniejsza zmiana nazwy budynku na Collegium Mathematicum.

Na początku użytkowania Collegium Novum ujawniło się sporo usterek technicznych, a przede wszystkim problemy z ogrzaniem budynku⁵⁸¹, które jednak stopniowo rozwiązywano. Trzy segmenty tego obiektu oddane do użytku w latach 1968–1971 były jedynymi gmachami dydaktycznymi wybudowanymi dla Uniwersytetu w okresie powojennym do czasu uruchomienia inwestycji na Morasku.

Zasadniczym powodem planowania inwestycji w Uniwersytecie był niedostatek przestrzeni do prowadzenia badań i dydaktyki, jednakże nawet posiadane przez uczelnię budynki nie zawsze spełniały dobrze swoją rolę i w gruncie rzeczy powinny zostać gruntownie przebudowane. Przykładem może być Collegium Chemicum, które w początku lat sześćdziesiątych przestało spełniać wymogi stawiane gmachom, w których powinno się prowadzić nowoczesne badania chemiczne, co zaczęło blokować rozwój rezydujących w nim instytutów i zakładów. Jest swoistym paradoksem, że gmach ten był jedynym budynkiem uniwersyteckim zbudowanym w okresie międzywojennym z przeznaczeniem na

⁵⁸¹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 429/6, k. 107–105.

64. Gmach Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Święcicki) od strony ul. Grunwaldzkiej w początkach XXI w.

cele badawcze i dydaktyczne. Pamiętajmy jednak, że bardzo ucierpiał podczas II wojny światowej i był odbudowywany sposobem gospodarczym. Mimo że proces powojennej odbudowy nie zakończył się do schyłku lat pięćdziesiątych, gmach w końcu tej dekady wymagał już przeprowadzenia remontu odbudowanej części. Dopiero w połowie lat sześćdziesiątych przystąpiono do budowy jednego z wewnętrznych skrzydeł, które pozostawało w ruinie jeszcze od czasów zakończenia II wojny światowej⁵⁸². Zarówno kadra naukowa, jak i studenci zaczęli słać skargi do rektora, opisując tragiczne warunki pracy, a wymowa tych skarg była w gruncie rzeczy powtórzeniem dramatycznych opisów pracowni chemicznych mieszczących się w zamkowych podziemiach w okresie międzywojennym⁵⁸³. W Collegium Chemicum zdarzały się zatrucia, a niesprawna instalacja centralnego ogrzewania uniemożliwiała prowadzenie zajęć dydaktycznych zimą. Dodatkowo, drewniane stropy wykluczały zainstalowanie precyzyjnej aparatury, a wielokrotnie naprawiana instalacja elektryczna i wodno-kanalizacyjna wymagały natychmiastowego remontu. Konkluzja była taka, że najlepszym rozwiązaniem na przyszłość będzie budowa nowego gmachu dla zakładów chemicznych, zaś dotychczasowe kolegium mogłoby zostać oddane Międzynarodowym Targom Poznańskim⁵⁸⁴. Tragiczne warunki pracowników Wydziału Chemii poprawiły się dopiero w XXI wieku. Wystarczy wskazać, że Wydział wyprowadził się z budynku przy ul. Grunwaldzkiej w 2013 r., a generalny remont gmachu jest właśnie (początek 2019 r.) prowadzony.

⁵⁸² E. Makowski, *Rozwój Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza*, s. 237.

⁵⁸³ Por. *Podziemia zamku poznańskiego*, Poznań-Zamek 1927.

⁵⁸⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 6 listopada 1961 r., pkt 8, s. 63–65.

Od początku okresu powojennego ogromnym problemem dla Uniwersytetu był gmach Biblioteki, a właściwie mała pojemność magazynów. Budynek powstały w 1902 r. i z magazynami na 300 tys. woluminów nie mógł sprostać potrzebom rozrastającej się uczelni. Szybko powiększający się księgozbiór już w połowie lat pięćdziesiątych wywoływał rytualne i coroczne alarmy informujące o katastrofalnej sytuacji magazynów, konieczności budowy nowych pomieszczeń do przechowywania książek i próśb o dofinansowanie tych inwestycji⁵⁸⁵. W połowie lat sześćdziesiątych dyrektor Stanisław Kubiak zwracał uwagę, że gmach Biblioteki jest za mały nie tylko w odniesieniu do magazynów, ale także czyteln i pracowni naukowych. Rozbudowa gmachu z początku lat pięćdziesiątych poprawiła warunki pracy bibliotekarzy, jednak nie przyniosła zdecydowanego zwiększenia powierzchni służącej do przechowywania książek. Sytuacja w magazynach została określona jako „katastrofalna”. Nabytki nie były już stawiane na półkach, ale składowane na podłogach, parapetach i wszelkich możliwych wolnych powierzchniach, co utrudniało dostęp do nich⁵⁸⁶. Chciano pozyskać nowe lokale, wykwaterowując mieszkające od strony podwórza nowego gmachu czternaście rodzin oraz znajdujące się tam biura Zarządu Inwestycji Szkół Wyższych. Mimo starań podejmowanych w drugiej połowie lat sześćdziesiątych, nie udało się tego przeprowadzić⁵⁸⁷. Zakładano, że problem zmniejszającej się z roku na rok powierzchni magazynowej w Bibliotece Uniwersyteckiej zostanie rozwiązany przez budowę nowego gmachu dla ksiąźnicy w planowanym osiedlu uniwersyteckim na Marcelinie. Perspektywa ta blokowała wszelkie inwestycje związane z budową magazynów w latach sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych.

Tymczasowym odciążeniem dla Biblioteki było przejście pałacu biskupów poznańskich w Ciężeniu i przeniesienie tam początkowo niewyselekcjonowanych książek, a z czasem wyłącznie zbiorów masonskich. Pałac przekazano Uniwersytetowi w 1969 r. Pięć lat później zaczęto remont, prowadzony – jeszcze w 1983 r. – wraz z rewitalizacją parku⁵⁸⁸, który zakończył się w 1991 r. Z tej okazji w odrestaurowanym budynku zorganizowano wyjazdowe posiedzenie Senatu. W końcu następnego roku Senat zatwierdził nabycie od Agencji Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa kilku budynków i terenów leżących bezpośrednio przy

⁵⁸⁵ Tamże, posiedzenie z 13 października 1956 r., pkt 3, s. 15; posiedzenie z 4 lutego 1957 r., pkt 2, s. 46.

⁵⁸⁶ Tamże, posiedzenie z 30 czerwca 1965 r., pkt 5, s. 280.

⁵⁸⁷ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1965/66–1967/68*, s. 629.

⁵⁸⁸ Por. A. Bendziński, *Pałac w Ciężeniu i jego funkcje biblioteczne*, „Biblioteka” 1996, nr 3, s. 33–37; A. Karpowicz, *Geneza i zawartość kolekcji druków masonskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Biblioteka” 2006, nr 10, s. 27–49; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 listopada 1983 r., pkt 4, *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1982–31 VIII 1983 r.*, (powielone jako samodzielny druk), s. 52; AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 31.

pałacu⁵⁸⁹, a w drugiej połowie 1993 r. zdecydował się na nieodpłatne przejęcie kolejnych działek. Pałac w Ciężeniu wraz z otaczającym go parkiem i obiektami architektury folwarcznej jest w tej chwili jednym z trzech zespołów pałacowych należących do Uniwersytetu. Nie pełni już funkcji magazynowych, ale konferencyjno-naukowe⁵⁹⁰.

Problem ciasnoty i braku pomieszczeń wyglądał inaczej z punktu widzenia konkretnego gmachu czy konkretnego wydziału, a zupełnie inaczej z perspektywy całej uczelni. Funkcjonowanie Uniwersytetu w systemie gospodarki planowej wymagało bowiem ciągłego sporządzania bilansów i prognoz. W 1963 r. przystąpiono na Uniwersytecie do kreślenia planu rozwoju uczelni do 1980 r. Punktem wyjścia były ustalenia XI Plenum KC PZPR z 1962 r., które postawiło przed uczelniami „zadanie” dwuipółkrotnego zwiększenia liczby absolwentów szkół wyższych właśnie do tego roku. Takie założenia otworzyły nowe możliwości inwestycyjne, gdyż zadania nakreślone przez rządzącą Partię były zazwyczaj realizowane przez Radę Ministrów.

Dla przygotowania postulatów lokalowych Uniwersytetu podstawą były statystyki dotyczące liczby studentów w latach 1951 i 1963. Na początku tego okresu statystycznego studiowało w Uniwersytecie 2,7 tys. studentów, zaś w 1963 r. 3,6 tys. studentów dziennych i 3,7 tys. studentów zaocznych. Przewidywano, że – jeśli tendencja ta się utrzyma – w 1980 r. w UAM studiować będzie kilkanaście tysięcy studentów. Już w 1963 r. krajowe wskaźniki powierzchni dydaktycznej na jednego studenta były w UAM niższe niż w innych uczelniach w kraju o około 1,5 m². Najgorzej sytuacja wyglądała w jednostkach ogólnouniwersyteckich, takich jak Studium WF, Studium Wojskowe i Studium Języków Obcych, gdzie we wszystkich przypadkach wskaźnik powierzchni na jednego studenta wynosił poniżej 1 m², podczas gdy średnia krajowa wynosiła 3,0 m²⁵⁹¹. Założenia dotyczące liczby studentów znajdowały odbicie w planach zwiększenia liczby miejsc w domach akademickich. Zwracano uwagę, że w 1963 r. tylko 1/4 zainteresowanych studentów otrzymuje miejsca w domach akademickich.

Wspomniane XI Plenum KC PZPR wpłynęło na wytyczne, które opracowało z kolei Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. Tutaj już pojawiły się konkretne dane liczbowe. Wskazano, że w 1980 r. na pierwszy rok studiów dziennych powinno zostać przyjętych 1700 studentów, zaś na pierwszy rok studiów zaocznych – 1850. Studiujących w UAM powinno być wówczas około 13 200, co stanowić miało 16% ogólnej liczby studentów w kraju⁵⁹².

⁵⁸⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 21 grudnia 1991 r., pkt 14a, s. 70; posiedzenie z 28 czerwca 1993 r., pkt 15a, s. 176–177.

⁵⁹⁰ Zob. Dom Pracy Twórczej CIĄŻEŃ, <<http://palace.amu.edu.pl/ciazen>> (dostęp: IX 2018); M. Ziółek, *Dom Pracy Twórczej w Ciężeniu*, „Życie Uniwersyteckie” 2008, nr 5, s. 26–27.

⁵⁹¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 12 września 1966 r., pkt 4, s. 8.

⁵⁹² Tamże, posiedzenie z 12 września 1966 r., pkt 4, s. 6.

Kolejną sprawą, którą należało wziąć pod uwagę przygotowując plany rozwoju uczelni, były koncepcje przebudowy centrum Poznania. Planowana rozbudowa dworca kolejowego zakładała wyburzenie gmachu byłej Kasy Raiffeisena, a powiększenie Domów Centrum przy ówczesnej ul. Czerwonej Armii zakładało likwidację ul. Kantaka wraz z budynkiem, który użytkował Uniwersytet. Z kolei Międzynarodowe Targi Poznańskie miały w planach budowę nowych hal w miejscu Collegium Chemicum oraz na terenie między tym budynkiem, a Collegium Anatomicum⁵⁹³.

W planie wieloletnim do 1980 r. zakładano rozwój Uniwersytetu w trzech skupiskach w mieście. Nauki humanistyczne miały zostać zlokalizowane w centrum w rejonie pl. Mickiewicza, al. Marchlewskiego, al. Stalingradzkiej (obecnie obydwie aleje noszą nazwę al. Niepodległości), ul. Matejki i ul. Ratajczaka. Planowano, że Biblioteka zostanie podzielona i część, która miała pozostać w starym gmachu, obejmie księgozbiór humanistyczny. Drugie centrum uniwersyteckie, nazywane Osiedlem „Obornicka”, miało powstać w rejonie ul. Obornickiej (ob. ul. Piątkowska), gdzie zamierzano wznieść budynki dla fizyki i chemii oraz nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej z księgozbiorem dla nauk ścisłych. Trzeci wreszcie kompleks, związany z naukami biologicznymi, miał być zlokalizowany w okolicach Ogrodu Botanicznego, gdzie projektowano wybudowanie gmachu dla biologów⁵⁹⁴.

W takiej atmosferze myślenia w długofalowej perspektywie opracowano także pierwsze plany stworzenia dzielnicy uniwersyteckiej w Poznaniu. Zakładały one już nie tylko przeniesienie kilku wydziałów w konkretne miejsce, ale przeniesienie całego Uniwersytetu.

Osiedle MarceLin UAM

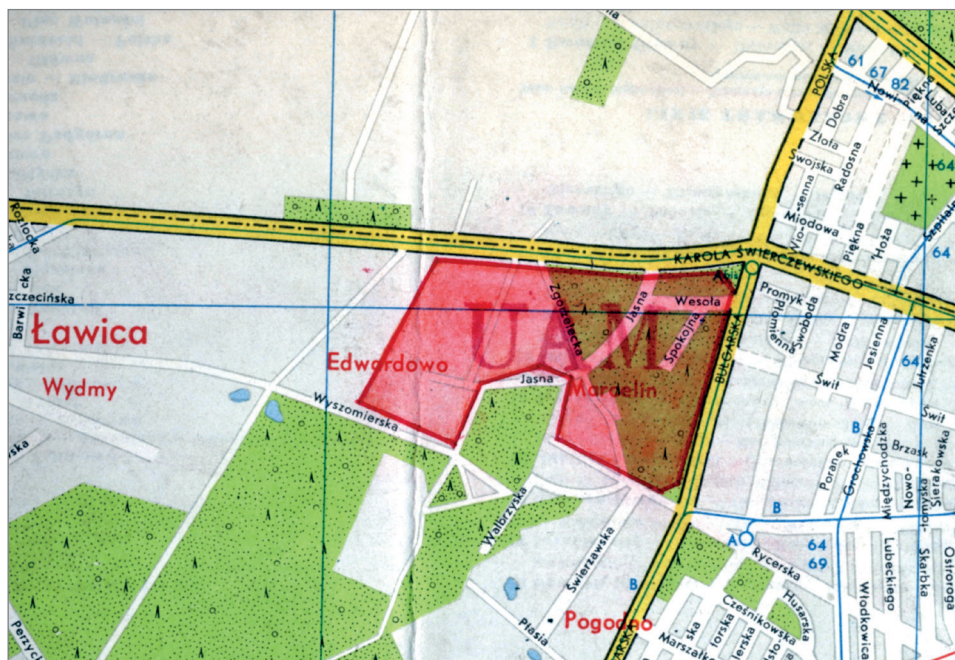
Podczas inauguracji roku akademickiego 1965–1966 rektor Czesław Łuczak zaprezentował zebrany ogólną koncepcję powstawania nowych gmachów uniwersyteckich na terenie gospodarstwa MarceLin⁵⁹⁵. Były to wstępne, ogólne założenia. Rok później, we wrześniu 1966 r. ściślejsza koncepcja została zaprezentowana Senatowi. Obszarem, na którym miała powstać dzielnica był teren gospodarstwa MarceLin, użytkowany przez Wydział Ogrodnictwa Wyższej Szkoły Rolniczej – rejon ul. Bułgarskiej, Rycerskiej, Świerczewskiego (ob. Bukowskiej) i Wyszomirskiej.

Idea budowy zwartego kampusu uniwersyteckiego w Poznaniu pojawiła się oficjalnie po raz pierwszy w 1965 i 1966 r. na posiedzeniach Egzekutywy Komii-

⁵⁹³ Tamże, s. 7.

⁵⁹⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 1 czerwca 1963 r., pkt 4, s. 339–341; AUAM, Dział Techniczny, sygn. 430/1, k. 72–73; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 466–467.

⁵⁹⁵ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1965/66–1967/68 za rektoratu prof. dra Czesława Łuczaka*, Poznań 1969, s. 15.

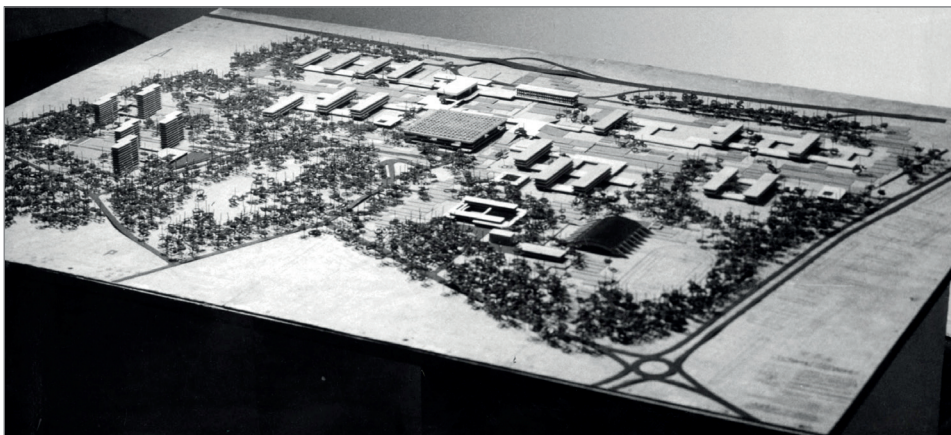

65. Obszar osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie. Projekt Sławomira Czajkowskiego, Wojciecha Pęski, Andrzeja Ustiana, Stefana Westrycha i Stefana Wrony z 1968 r.

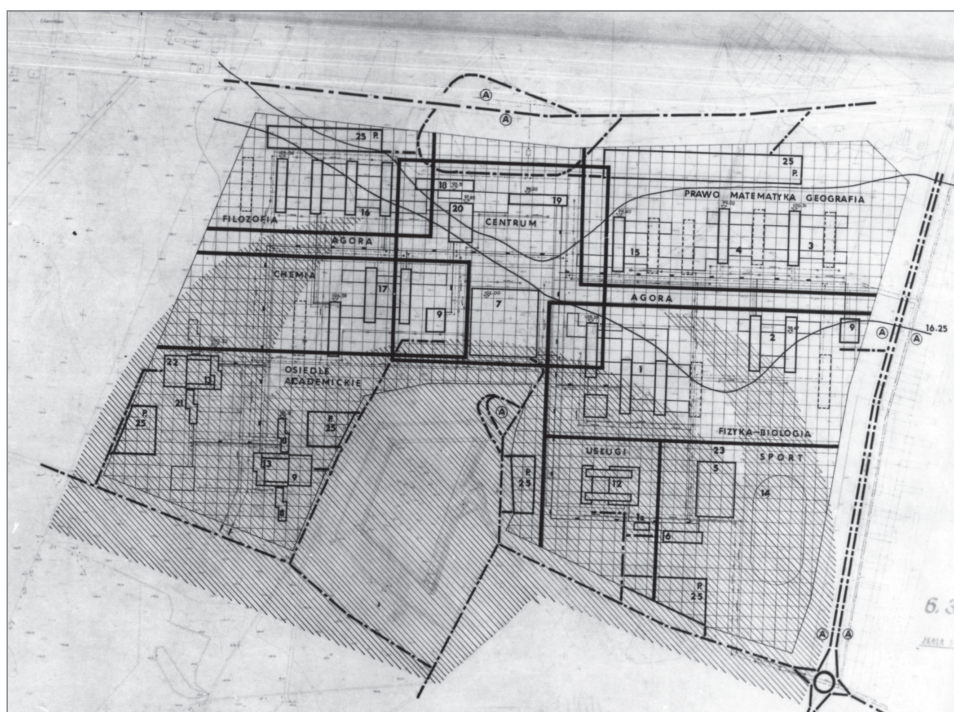
tetu Wojewódzkiego PZPR i Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, a następnie została uzgodniona z Senatem Wyższej Szkoły Rolniczej. Teren na Marcelinie obejmował 65 ha gruntów (w początku lat siedemdziesiątych powiększony do 96 ha), na których miały zostać posadowione wszystkie obiekty uniwersyteckie, co zostało zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego dla miasta Poznania, zmienionego w tym celu w końcu 1966 r. Według pierwszych koncepcji, w latach 1966–1970 miały powstać budynki Collegium Philosophicum (w centrum miasta), Physicum (Marcelin) oraz pomieszczenia dla Studium WF (sala gimnastyczna przy ul. Zwierzynieckiej), w drugim etapie, w latach 1971–1975, na Marcelinie: Collegium Biologicum, Mathematicum i Biblioteka Główna, zaś w trzecim, w okresie 1976–1980, Collegium Iuridicum, Studium WF i Studium Wojskowe⁵⁹⁶. W dalszych latach – do 1985 r. – planowano w osiedlu Marcelin budowę gmachów, które byłyby odpowiednikami obiektów znajdujących się w centrum miasta. Zakładano zatem, że w ciągu 15 lat cały Uniwersytet zostanie przeniesiony do nowej lokalizacji⁵⁹⁷.

⁵⁹⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 368/6, k. 112–114; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1965/66–1967/68*, s. 15.

⁵⁹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 12 września 1966 r., pkt 4, s. 8–12. Por. też posiedzenie Senatu z 6 marca 1967 r., pkt 14, s. 217–223, gdzie przedstawiono analizę chłono-

66a. Fotografia makiety osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie. Projekt Sławomira Czajkowskiego, Wojciecha Pęski, Andrzeja Ustiana, Stefana Westrycha i Stefana Wrony z 1968 r. Teren okalają ulice Świerczewskiego (ob. Bukowska – u góry) i Bułgarska (po prawej). W centrum (na planie kwadratu) znajduje się gmach biblioteki głównej. Jedyne wyższe budynki (po lewej stronie) znajdowały się na skraju projektowanego obszaru. Wysokość pozostałych gmachów była ograniczona ze względu na usytuowanie obiektu w obszarze ochronnym pobliskiego lotniska Ławica.

66b. Projekt szkicowy rozmieszczenia osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie. Centralnym budynkiem był gmach biblioteki głównej, oznaczony na planie numerem 7.

Teren gospodarstwa na Marcelinie został, na mocy porozumienia z Wyższą Szkołą Rolniczą, przekazany Uniwersytetowi przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej 10 września 1966 r.⁵⁹⁸ Próbowano natychmiast ogłosić konkurs architektoniczny na opracowanie założeń projektowych, jednak doszło do tego dopiero w marcu 1968 r. Wówczas Stowarzyszenie Architektów RP rozpisało konkurs na projekt architektoniczno-urbanistyczny ośrodka na Marcelinie. Wpłynęło kilkadziesiąt zgłoszeń, jego rozstrzygnięcie nastąpiło w grudniu tego samego roku, a główną nagrodę otrzymał projekt warszawskich architektów: Sławomira Czajkowskiego, Wojciecha Pęski, Andrzeja Ustiana, Stefana Westrycha i Stefana Wrony⁵⁹⁹.

W końcu 1971 r. projekt był określany w dokumentach jako „Osiedle Marcelin UAM”. Podpisano wówczas umowę na wykonanie planu zagospodarowania terenu oraz określono szczegółowo poszczególne etapy prowadzenia inwestycji. Najpierw, w latach 1974–1976 miały powstać Collegium Physicum i dwa domy akademickie, następnie (1976–1980) Collegium Chemicum, Mathematicum, Biblioteka Główna i Studium WF wraz z kolejnymi dwoma domami akademickimi. W kolejnej tranży (1980–1983) Collegium Biologicum, Geographicum, Rektorat i Aula Maxima, Studium Języków Obcych i Studium Wojskowe oraz dwa domy studenckie. Na koniec (1983–1986) Collegium Iuridicum, Philosophicum, Historicum, Pedagogicum, drukarnia uniwersytecka, pływalnia i jeden dom akademicki oraz parkingi⁶⁰⁰.

Z tych ambitnych planów wykonano tylko podstawowe prace koncepcyjne; nie podjęto jakichkolwiek prac budowlanych. Należy też pamiętać o typowych problemach ówczesnych inwestycji związanych z uzyskaniem zgód i poparcia administracji partyjnej oraz ministerialnej, a także odpowiednich środków na budowę i na końcu z dotrzymaniem terminów. W 1972 r. prof. Czesława Łuczaka, który był gorącym zwolennikiem budowy osiedla na Marcelinie, zastąpił na stanowisku rektora prof. Benon Miśkiewicz. Było to zapewne główną przyczyną zarzucenia koncepcji budowy osiedla akademickiego w tym miejscu. Ostatecznie, we wrześniu 1973 r. Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych przerwał wszelkie prace inwestycyjne związane z Osiedlem Marcelin UAM⁶⁰¹.

ności kompleksu Marcelin oraz wybrano jeden z wariantów inwestycji; por. też B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 467–468.

⁵⁹⁸ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1965/66–1967/68*, s. 676.

⁵⁹⁹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 444/8, Konkurs SARP nr 410, t. 1.

⁶⁰⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 368/6, k. 115–117.

⁶⁰¹ Tamże, k. 198–200, Informacja nt. przygotowania budowy nowego UAM.

Na temat prac związanych z budową Uniwersytetu na Marcelinie zob. R. Witkowski, *Plany budowy gmachów uniwersyteckich na Marcelinie*, „Kronika Miasta Poznania” 2012, nr 2: *Ławica i Wola*, s. 266–276; w kontekście budowy Collegium Physicum zob. S. Jurga, *Po drodze był Marcelin*, „Dodatek Specjalny do Serwisu Informacyjnego Solidarność UAM” 1981, nr 22 z 14 października, s. 4–5; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1973/1974 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu w dniu 23 września 1974 r. przez JM Rektora prof. dra habil.*

Nowy rektor w 1974 r. ogłosił materiał zatytułowany *Socjalistyczny uniwersytet 2000 roku*⁶⁰². W broszurze przedstawiono koncepcje rozwoju uczelni w długofalowej perspektywie około 30 lat. Rektor B. Miśkiewicz posługiwał się wówczas pojęciem „nowego Uniwersytetu”, które zapewne miało wskazywać na przełomowe rozwiązania, jakie planowano wprowadzić w zakresie organizacji i struktury uczelni⁶⁰³. Zakładano, że w latach 1975–1978 zostanie w Poznaniu zainwestowane 600 mln zł, które pozwolą wybudować Kolegia Fizyki i Akustyki oraz Matematyki, wystarczą na uzbrojenie terenu przyszłego miasteczka uniwersyteckiego oraz na sfinansowanie zaplecza socjalnego, a zatem trzech domów akademickich, stołówki i przychodni zdrowia⁶⁰⁴.

Jak w przypadku wielu inwestycji prowadzonych w tym czasie, projekt „nowego Uniwersytetu” upadł z powodu braku odpowiednich środków finansowych. Planowana ogromna suma ponad pół miliarda złotych, skurczyła się i okazało się, że trudne jest otrzymanie dotacji choćby w wysokości 6 mln zł na rozpoczęcie inwestycji. Najpierw jednak przesuwano terminy, np. domy akademickie, które miały powstać do 1978 r., zostały przesunięte w planie na rok 1980. Mimo to rektor B. Miśkiewicz stwierdzał, że „budowę nowego Uniwersytetu traktują władze rektorskie jako najważniejszą ze wszystkich swych zadań”⁶⁰⁵.

Odrzucenie planów budowy dzielnicy akademickiej na Marcelinie w początku lat siedemdziesiątych poprzedzono analizą zysków i strat. Zwrócono uwagę, że do 1990 r. UAM będzie potrzebował około 150 ha gruntów pod użytkowane przez siebie obiekty. Uzasadniano, że powierzchnia terenów na Marcelinie, jakie przeznaczono do dyspozycji Uniwersytetu, jest zbyt szczupła (było to 96 ha). Jako alternatywę dla lokalizacji marceleńskiej zostały wskazane tereny między Suchym Lasem a Moraskiem, jednocześnie zauważono, że ich wadą jest to, że wymagają wykonania wielu prac przygotowawczych (podkłady geodezyjne, uzbrojenie terenu, itp.), a także, że większość terenów wskazywanych jako przyszła lokalizacja uczelni leżała wówczas poza granicami miasta⁶⁰⁶.

Równoległe z planami budowy „nowego Uniwersytetu” najpierw na Marcelinie, a nieco później na Morasku, władze uczelni reagowały na pojawiające się możliwości powiększenia bazy materialnej. Jednym z najważniejszych przełomów, który można zaobserwować w związku z kwestią infrastruktury uczelni w okresie do 1989 r. było przejście w 1971 r. kompleksu gmachów Studium Na-

Benona Miśkiewicza, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1972/1973–1974/1975 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1976, s. 55–60.

⁶⁰² *Socjalistyczny Uniwersytet 2000 roku. Program budowy UAM w Poznaniu*, Poznań 1974.

⁶⁰³ B. Miśkiewicz, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w XXX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Poznań 1974, s. 11–120; tegoż, *Uniwersytet Poznański. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, Poznań 1977, s. 171–187; tegoż, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. 1919–1989*, Poznań 1989, s. 316–329.

⁶⁰⁴ *Socjalistyczny uniwersytet 2000 r.*, s. 32.

⁶⁰⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 3 maja 1976 r., pkt 4, s. 327.

⁶⁰⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 368/6, k. 198–200, Informacja nt. przygotowania budowy nowego UAM.

67. Gmach szkoły (Robotniczego) Towarzystwa Przyjaciół Dzieci przy skrzyżowaniu ulic Szamotulskiej i Szamarzewskiego. Placówka zbudowana w latach 1947–1948 według projektu Władysława Czarneckiego była uważana za wzorcową szkołę nowej epoki. W roku 1956/1957 gmach przejęło Studium Nauczycielskie nr 1, a od 1969 r. Wyższe Studium Nauczycielskie, działające w strukturach UAM. Od roku akademickiego 1971/1972 w gmachu znajdowała się siedziba Wydziału Nauk Społecznych. Obok gmachu szkoły TPD zbudowano także bursę dla uczniów, która po przejęciu przez UAM została zamieniona na dom akademicki „Nawojka”, a następnie przebudowana na gmach dydaktyczny (ob. budynek „E”).

uczycielskiego przy ul. Szamarzewskiego 89 oraz budynku przy ul. Mylnej 5/7 (ob. ul. Romka Strzałkowskiego)⁶⁰⁷. Szczególnie ten pierwszy kompleks – ze względu na specyficzne rozlokowanie w przestrzeni oraz ciekawą architekturę – stał się podstawą do stworzenia pierwszego po podziałach uczelni w latach 1950–1951 zwartego zespołu budynków dydaktycznych.

Gmachy przy ul. Szamarzewskiego miały bogatą historię. Pierwotnie miały być one centrum nowego obwodu szkolnego, lecz oddano je do dyspozycji (Robotniczego) Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, które urządziło tam wzorcową szkołę podstawową, liceum ogólnokształcące i liceum pedagogiczne. Pierwszy obiekt został zbudowany w 1948 r. według projektu Władysława Czarneckiego, obok powstała bursa. Po likwidacji szkół TPD, w budynkach mieściła się Szkoła Ćwiczeń Studium Nauczycielskiego nr 1. Uruchomiono ją w roku szkolnym 1954–1955, lecz do obiektów przy ul. Szamarzewskiego przeniosła się dopiero od 1 września 1955 r. Następnie przekształcono ją w Wyższe Seminarium Nauczycielskie, które w 1968 r. zostało włączone wraz z budynkami w struktury UAM⁶⁰⁸.

⁶⁰⁷ *Sprawozdanie z działalności władz Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza za okres kadencji rektorskiej 1969/70–1971/72*, Poznań 1972, s. 31.

⁶⁰⁸ Por. H. Kien, *Osiągnięcia szkolnictwa podstawowego m. Poznania w latach 1945–1959 oraz perspektywy jego dalszego rozwoju*, „Kronika Miasta Poznania” 1960, nr 1–2; W. Klawiter, *Rozwój szkolnictwa*

68. Gmach przy ul. Mylnej 5/7 (ob. ul. Romka Strzałkowskiego), będący siedzibą Seminarium Nauczycielskiego, przejęty przez Uniwersytet razem z gmachami przy ul. Szamarzewskiego. Dłgie lata znajdowała się w nim siedziba Studium Wojskowego UAM.

W latach 1971–1974 zaadaptowano te obiekty na potrzeby uczelni⁶⁰⁹, m.in. przebudowując funkcjonujący tam dom akademicki „Nawojka” (wcześniej bursa Seminarium Nauczycielskiego), który został zamieniony w budynek dydaktyczny⁶¹⁰. Od 1971 r. w kompleksie przy ul. Szamarzewskiego rozgościło się Międzywydziałowe Studium Pedagogiki. Natomiast w przejętym także budynku przy ul. Mylnej rozlokowało się Studium Wojskowe.

Przejęcie zespołu przy ul. Szamarzewskiego miało jeszcze jeden walor dla uczelni – wśród budynków znajdowała się sala gimnastyczna. Od momentu wydzielenia się z Uniwersytetu Wydziału Lekarskiego uczelnia nie dysponowała własną salą sportową i ciągłą bołęczką władz akademii oraz funkcjonującego Studium Wychowania Fizycznego było zapewnienie odpowiednich warunków do odbywania zajęć z wychowania fizycznego, które od 1951 r. były obowiązkowe dla wszystkich studentów.

podstawowego w Poznaniu w latach 1945–1965, „Kronika Miasta Poznania” 1965, nr 4; J. Hellwig, *Studia nauczycielskie w Poznaniu (1954–1971)*, „Kronika Miasta Poznania” 1973, nr 2; C. Knoll, *Organizacja i rozwój szkolnictwa podstawowego w Poznaniu w latach 1945–1975*, „Kronika Miasta Poznania” 1976, nr 1; P. Marciniak, *Architektura i urbanistyka Poznania*, s. 157; tenże, *Doświadczenie modernizmu*, s. 80; H. Grzeszczuk-Brendel, *Architektoniczna twórczość Władysława Czarneckiego w kontekście epoki*, [w:] W. Czarnecki, *Wspomnienia architekta*, t. 3: 1939–1983, oprac. H. Grzeszczuk-Brendel, G. Kodym-Kozaczko, Poznań 2008, s. 211, na s. 212 plan pierwotnego założenia W. Czarneckiego; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa: Budynek Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM przy ul. Szamarzewskiego 89 / Szamotulskiej 69 (E. Kiecko, 2013).

⁶⁰⁹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 444/3/3, zadania inwestycyjne sfinansowane do 30 VI 1974 r.; zadania inwestycyjne sfinansowane do końca 1974 r.

⁶¹⁰ *Sprawozdanie z działalności UAM w roku akademickim 1975/76*, s. 30.

Administracja nowego, uniwersyteckiego Studium WF, mieściła się w dwóch pokojach w Collegium Minus a następnie została przeniesiona do kompleksu przy Szamarzewskiego. Sale dzierżawiono od Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego (ob. AWF) w budynku w Parku Kasprzaka (ob. Park Wilsona) oraz w Wojewódzkim Ośrodku Szkolenia Sportowego. Korzystano także z boiska „Sparty” przy Al. Reymonta oraz krytej pływalni w byłej synagodze przy ul. Wronieckiej⁶¹¹. Zatem potrzeba szybkiego wybudowania własnych sal gimnastycznych oraz boisk sportowych była paląca. W kolejnych latach wykorzystywano także tzw. halę zastępczą, czyli barak na tyłach Collegium Maius oraz wydzierżawione obiekty: salę WKS „Grunwald” oraz salę gimnastyczną w Szkole Podstawowej nr 31⁶¹².

W 1967 r. opracowano analizę działalności Studium WF od początku lat pięćdziesiątych i sformułowano zapotrzebowania Uniwersytetu na obiekty sportowe do roku 1980. Zwrócono uwagę, że wynajem sal i basenów jest kosztowny i blokuje środki inwestycyjne uczelni. Zakładano, że hala sportowa powstanie na Osiedlu Studenckim przy ul. Obornickiej, a kolejne obiekty sportowe zostaną zlokalizowane na osiedlu akademickim na Marcelinie (3 sale gimnastyczne, pływalnia kryta i otwarta oraz hale sportowe i boiska), które wówczas jeszcze znajdowało się w planach inwestycyjnych uczelni⁶¹³.

Podczas dyskusji nad koncepcjami budowy Osiedla Studenckiego „Obornicka” zdecydowano się jednak usunąć z projektu budowę hali sportowej. Postanowiono, że zostanie ona wybudowana na terenach należących do Akademickiego Związku Sportowego przy ul. Cichej/Pułaskiego. W 1968 r. wykonano wstępne założenia projektowe, z których wynikało, że obiekt będzie miał wymiary 45 × 24 × 8 m⁶¹⁴.

Wśród obiektów, które Uniwersytet posiadał na terenie miasta wymienić należy jeszcze Ogród Botaniczny UAM przy ul. Dąbrowskiego, przejęty w 1949 r. Stałą troską władz uczelni było powiększanie jego obszaru o przylegające tereny. W 1968 r. sformułowano plan rozwoju Ogródu sięgający do połowy lat osiemdziesiątych. Opisano w nim jego trzy etapy. Pierwszy dotyczył obszarów na północy, wzdłuż ul. Wawrzyńca; drugi – terenów rozciągających się od południowego wschodu do ul. Botanicznej; trzeci wreszcie – gruntów znajdujących się od zachodu, należących do Wyższej Szkoły Rolniczej⁶¹⁵. W połowie lat siedemdziesiątych pojawił się z kolei

⁶¹¹ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1956/57 za rektoratu prof. dr Alfonsa Klafkowskiego i otwarcie roku szkolnego 1957/58 w dniu 1 października 1957*, Poznań 1958, s. 216–217.

⁶¹² *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1957/1958*, s. 233. Na temat funkcjonowania Studium Wychowania Fizycznego zob. S. Warsicki, *Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1951–1976*, Poznań 1978.

⁶¹³ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 455/2; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM za rok akademicki 1967–1968, *Analiza i ocena działalności Studium Wychowania Fizycznego przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, pkt 8, s. 87–92 (załącznik do III posiedzenia Senatu).

⁶¹⁴ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 451/10.

⁶¹⁵ AUAM, Rektorat, sygn. 368/6, k. 164–168, 171; por. też A. Łukasiewicz, S. Łukasiewicz, *Udokumentowana historia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Pozna-*

pomysł przeniesienia Ogrodu Botanicznego poza obszar Poznania. W memoriale sporządzonym na ten temat prof. Aleksander Łukasiewicz, ówczesny dyrektor Ogrodu, podawał kilka argumentów naukowych, które przesądzały o konieczności wyprowadzenia instytucji z miasta. Wskazywał przy tym konkretną lokalizację – tereny na północ od Kiekrza, w dolinie rzeki Samicy, o obszarze około 1000 ha, z centrum w wiosce Pawłowice⁶¹⁶. Plany te nie zostały jednak zrealizowane, a Ogród Botaniczny nadal znajduje się przy ul. Dąbrowskiego.

Nowy Uniwersytet na Morasku

Rezygnacja z budowy osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie była połączona z ogłoszeniem innej lokalizacji dla „nowego Uniwersytetu”. Wskazano Morasko. Plany budowy uczelni w tym miejscu miały niezwykły rozmach. Ówczesne władze partyjne, rządowe i lokalne zamierzały przenieść w ten rejon wszystkie poznańskie instytucje zajmujące się badaniami naukowymi i dydaktyką na poziomie szkoły wyższej. Rektor B. Miśkiewicz przedstawił te zamierzenia w odniesieniu do UAM we wrześniu 1974 r. na spotkaniu „aktywu” Uniwersytetu. Gigantomańskie plany budowy dzielnicy nauki obejmowały około 300 ha gruntów dla UAM i planowane były na czas od 1976 do 1985 r. Zakładano, że w Uniwersytecie studiować będzie wówczas 18,5 tys. studentów; uczelnia miała się składać z 10 wydziałów, 36 instytutów, blisko 200 zakładów i 90 pracowników. Obok budynków dydaktycznych miały powstać domy studenckie i asystenckie, zaplecze usługowe, budynki biblioteki, archiwum i muzeum⁶¹⁷.

O powstaniu Dzielnicy Nauki zdecydowano podczas narady w Komitecie Wojewódzkim PZPR w październiku 1973 r. Powołano wówczas zespół roboczy, rozpisano prace projektowe. Kolejne, uszczegóławiające narady odbywały się w następnych miesiącach w Komitecie Wojewódzkim PZPR, często z udziałem przewodniczących odpowiednich wydziałów Komitetu Centralnego Partii. Już w listopadzie tego roku administracja miejska wyznaczyła teren pod budowę nowej uczelni oraz wydała decyzje lokalizacyjne. Wskazano obszar w północnym pasie rozbudowy Poznania, na północ od obwodnicy kolejowej, między przedłużeniem ulic Obornickiej i Naramowickiej⁶¹⁸. Na grudzień 1973 r. datowany jest obszerny dokument „Generalne założenia budowy”, aprobowa-

niu, Poznań 2015, s. 21–31; A. Łukasiewicz, *Koń na etacie adiunkta*, „Życie Uniwersyteckie” 1996, nr 7–8, s. 16–18.

⁶¹⁶ AUAM, Rektorat, sygn. 368/6, k. 267–270 oraz załączona mapa.

⁶¹⁷ Por. *Sprawozdanie rektora prof. dra hab. Benona Miśkiewicza z działalności władz rektorskich UAM w roku akademickim 1973/74 oraz główne założenia na rok akademicki 1974/75*, „Informator UAM” 1974, nr 9, s. 24–32.

⁶¹⁸ Związłą chronologię rozwoju koncepcji kampusu na Morasku zob. *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1972/73–1974/75 złożone na otwartym*

ny przez rektora B. Miśkiewicza. Przewidziano w nim zakończenie budowy nowego Uniwersytetu w 1984 r., a kosztować on miał ponad 4 mld zł. W opracowaniu tym znajdują się informacje na temat planowanych gmachów, ich powierzchni, kubatury, etc.⁶¹⁹ Wiosną 1974 r. ministerstwo zatwierdziło wstępne plany budowy uczelni, a już w czerwcu rozstrzygnięto konkurs architektoniczny na zagospodarowanie terenu Moraska. Komisja Stowarzyszenia Architektów RP wybrała prace architektów z Opola: Mariana Fikusa, Jerzego Gurawskiego i Jana Godlewskiego. Wykonano wówczas makiety nowego Uniwersytetu, które pokazywano podczas wizyt władz państwowych w Poznaniu⁶²⁰. Także wiosną 1974 r. rząd podjął szereg ustaleń dotyczących budowy „nowego” Uniwersytetu „w rejonie Różanego Potoku”, anulując przy tym wszelkie zgody, jakie wydano w związku z budową osiedla na Marcelinie⁶²¹. W listopadzie tego samego roku temat budowy nowego Uniwersytetu omawiany był na posiedzeniu egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Poznaniu⁶²². W ślad za tym, w grudniu, Rada Ministrów wydała decyzję lokalizacyjną, w której koszt inwestycji był szacowany na 4,2 mld ówczesnych złotych. Pierwsze konkretne projekty budynków pojawiły się rok później. Myślano wówczas o budowie Wydziału Fizyki oraz trzech domów studenckich⁶²³. Planowano, że pierwsze zajęcia w nowym kampusie odbędą się

posiedzeniu Senatu w dniu 30 września 1975 r. przez JM Rektora prof. dr hab. Benona Miśkiewicza, [bez daty], s. 23–24.

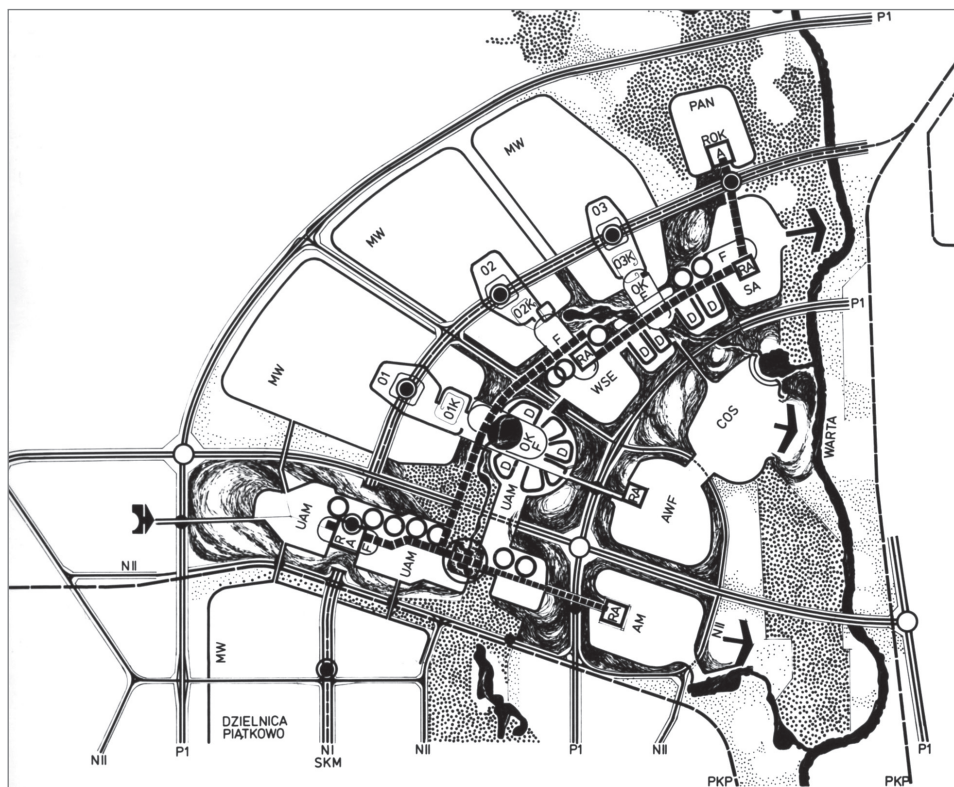
⁶¹⁹ Dział Inwestycji UAM, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Generalne założenia budowy, Poznań, grudzień 1973. W dostępnej podczas kwerendy kopii, nie podano autorstwa opracowania. Składa się ono z trzech części A (przesłanki budowy nowego Uniwersytetu), B (prognozy dla roku 1984), C (dane historyczne). Kwestia posadowienia Uniwersytetu na Morasku musiała już być przesądzona, bowiem wyraźnie wskazywano na tę część wówczas podpoznańskich terenów, ale nie była ona osadzona w świadomości projektantów, bowiem nazwę przyszłej dzielnicy uniwersyteckiej pisano niekiedy błędnie jako „Morawsko”.

⁶²⁰ Por. np. *Wizyta w UAM Przewodniczącego Rady Państwa PRL prof. dra Henryka Jabłońskiego*, „Informator UAM” 1975, nr 4, s. 1; AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 39–41, informacja o przygotowaniu do budowy ośrodka UAM (wg stanu na dzień 10 XII 1973 r.); k. 128–129, Informacja dot. przygotowania do budowy UAM; k. 130–131, informacja dot. przygotowania budowy Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu z dnia 31 stycznia 1974 r.; k. 226–228, informacja na temat przygotowania budowy Uniwersytetu im. A. Mickiewicza z dnia 27 lutego 1974 r. Sąd konkursowy w protokole nr 3 z posiedzenia w dniu 28 czerwca 1974 r. wskazał na pracę nr 2 czyli architektów z Opola jako na to rozwiązanie, które „stanowi potencjalną możliwość osiągnięcia optymalnego rozwiązania” zapisanego w warunkach konkursu. Warunki konkursu oraz protokoły sądu konkursowego udostępnione dzięki uprzejmości Działu Inwestycji – Morasko.

⁶²¹ AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 203.

⁶²² Tamże, k. 82; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach akademickich 1972/73–1974/75*, „Informator UAM” 1975, nr 9, s. 18; APP, Komitet Wojewódzki PZPR w Poznaniu, sygn. 468, s. 80–81, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Poznaniu w dniu 29 listopada 1974 r.; s. 94–102, Budowa Uniwersytetu w Poznaniu, Poznań 1974.

⁶²³ *Posiedzenie Komisji oceny projektów inwestycyjnych poświęcone projektowi budowy nowego uniwersytetu*, „Informator UAM” 1975, nr 8, s. 23–25. Wówczas pojawiła się fraza o budowie „socjalistycznego Uniwersytetu”, co było zapewne wynikiem uchwały Biura Politycznego KC PZPR oraz prezydium rządu o rozwoju regionu.

Legenda: UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, I etap realizacji Dzielnicy Nauki; WSE – Wyższa Szkoła Ekonomiczna; AM – Akademia Medyczna; SA – szkoły artystyczne; AWF – Akademia Wychowania Fizycznego; COS – Centralny Ośrodek Sportu Akademickiego; PAN – Polska Akademia Nauk; ROK – Regionalny Ośrodek Koordynacji Nauki; MW – dzielnice mieszkaniowe; O1, O2 – dzielnicowe ośrodki usługowe; OK – ośrodki socjalno-kulturalne; O1K, O2k – funkcje kultury, rozrywki dzielnicowych ośrodków usługowych; D – domy akademickie, asystenckie; F – forum; RA – rektorat, administracja; (gruba linia przerywana) – podstawowe „żebro” struktury; (okręgi) – nauczanie interdyscyplinarne (instytuty międzywydziałowe); P1, N1 – ulice według kategorii; SKM – szybka kolej miejska.

69. Projekt Dzielnicy Nauki w Poznaniu, sporządzony w 1974 r. przez Mariana Fikusa, Jerzego Gurawskiego i Jana Godlewskiego na konkurs architektoniczny SARP. Wyższa Szkoła Rolnicza została w tym projekcie rozlokowana na prawym brzegu Warty.

w 1980 r. w 125 rocznicę śmierci Adama Mickiewicza, zaś zakończenie prac planowano na rok 1984, czyli 40-lecie PRL⁶²⁴.

Koncepcja M. Fikusa, J. Gurawskiego i J. Godlewskiego dotyczyła w szczególności wyłącznie projektu części terenu przeznaczony dla UAM, jednakże

⁶²⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 200, Ustalenia w sprawie przygotowania budowy nowego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu; tamże, sygn. 662/2, k. 63–65, Wstępny harmonogram przygotowania i realizacji inwestycji UAM w Poznaniu.

w północnej strefie Poznania planowano, jak wspomniałem, powstanie Dzielnicy Nauki, w której miały znaleźć swoje miejsce wszystkie wyższe uczelnie miasta, instytuty PAN, a także obiekty sportowe i mieszkania dla pracowników i studentów tych uczelni. Dzielnica miała być połączona z centrum arteriami: szybkiej kolejki miejskiej (ob. PST) i samochodowej (ob. ul. Umultowska). Jednakże obok koncepcji rozwoju UAM zostały opracowane tylko wstępne plany dla AWF oraz szkół artystycznych, które nigdy nie zostały zrealizowane⁶²⁵.

Zwycięska koncepcja architektów z Opolo zakładała stworzenie w nowym Uniwersytecie dwóch osi komunikacyjnych: pierwszej biegnącej ze wschodu na zachód (E-W) oraz drugiej z południa na północ (N-S). Wzdłuż tych osi miała biec komunikacyjna esplanada, łącząca budynki dydaktyczne położone przy osi E-W oraz kompleks mieszkaniowo-rekreacyjny położony wzdłuż osi N-S. Centralnym punktem kompleksu miało być forum, obszerny plac, przy którym znajdować się miał rektorat, wielka aula i biblioteka, ale także obiekty usługowo-gastronomiczne (kawiarnie, restauracje, sklepy). Interesującym rozwiązaniem było to, że pod forum miał znajdować się przystanek szybkiego tramwaju, który w koncepcji pierwotnej wjeżdżał na teren kampusu (w części przeznaczony dla UAM prowadzony był w tunelu) i biegł dalej na północ. Wedle takiego projektu z centrum miasta do Uniwersytetu można się więc było dostać szybkim tramwajem, a wyjście z przystanku na poziom placu wprowadziłoby przybysza do ogólnodostępnej strefy kampusu. Komunikacja samochodowa ograniczona miała zostać do obwodnicy okalającej cały zespół. Wzdłuż niej miałyby być rozmieszczone parkingi, a po samej obwodnicy kursować zapętlone autobusy. W ten sposób wewnątrz kampusu byłoby niedostępne dla indywidualnego ruchu samochodowego i w całości przeznaczone wyłącznie dla ruchu pieszego.

Zasadniczo kampus miał być podzielony na trzy strefy, z których pierwsza miała mieć charakter ogólnodostępny dla wszystkich przebywających w Uniwersytecie, zarówno osób związanych z nauką i studiowaniem, jak i przebywających tam tylko okazjonalnie (np. odwiedzających bibliotekę czy uczestniczących w wydarzeniach w studenckim ośrodku kultury). Była to także część administracyjna i usługowa. Druga strefa zazębiająca się z pierwszą, miała mieć charakter przestrzeni, w której zachodzić będzie integracja przedstawicieli poszczególnych dziedzin nauk. Obejmowałyby ona ogólnodostępne sale wykładowe, biblioteki wydziałowe, kawiarnie, miejsca spotkań i dyskusji. Wreszcie trzecia strefa to już ścisła i dostępna wyłącznie dla pracowników i studentów przestrzeń dydaktyki i badań⁶²⁶.

⁶²⁵ P. Marciniak, *Doświadczenia modernizmu*, s. 196; Marian Fikus + Jerzy Gurawski, „Architektura” 1981, nr 1, s. 21–41, gdzie reprodukcje makiet projektu UAM na Morasku, Collegium Physicum, AWF na Umultowie, zespołu szkół artystycznych na Umultowie, oraz dzielnicy mieszkaniowej dla pracowników UAM na Morasku.

⁶²⁶ Por. M. Fikus, J. Gurawski, *Projekt nowego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Morasko, Poznań 1978, s. 11–23; M. Fikus, *Kampus Uniwersytetu Adama Mickiewicza: projekt*

70. Centralna inauguracja roku akademickiego 1977/1978 w Poznaniu z udziałem I Sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. W przeddzień inauguracji wmurowano akt erekcyjny pod budowę nowego Uniwersytetu na Morasku, a podczas inauguracji I Sekretarz udekorował sztandar Uniwersytetu Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

71. Pierwszy Sekretarz KC PZPR Edward Gierek nad makietą prezentującą Socjalistyczny Uniwersytet w Poznaniu 1 października 1977 r. W tle, po lewej stronie, ówczesny rektor UAM, prof. Benon Miśkiewicz.

72. Udekorowane otoczenie kamienia węgielnego na Morasku. „Uroczystego wmurowania aktu erekcyjnego w przeddzień Centralnej Inauguracji roku akademickiego 1977/1978, to jest dnia 30 IX 1977 r., dokonał Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki Sylwester Kaliski, I Sekretarz Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Towarzysz Jerzy Zasada, Wojewoda Poznański Towarzysz Stanisław Cozaś oraz robotnik budowlany Henryk Dobroniecki” (cytat z Aktu erekcyjnego).

Otwarcie budowy poznańskiej Dzielnicy Nauki odbyło się hucznie na przełomie września i października 1977 r. Wówczas to w Poznaniu zorganizowano centralną inaugurację roku akademickiego 1977/1978 z udziałem pierwszego sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka oraz licznych ministrów i działaczy partyjnych. W holu Collegium Minus zorganizowano wystawę prezentującą plany przyszłego Uniwersytetu, którego centralną częścią była makieta nowego socjalistycznego Uniwersytetu na Morasku. W przeddzień uroczystości, 30 września 1977 r., wmurowano akt erekcyjny na terenie przyszłej uczelni. Umieszczono go w głąbie narzutowym, który do dziś znajduje się pomiędzy gmachem Wydziału Fizyki, a budynkiem, w którym mieści się obecnie Archiwum UAM⁶²⁷.

konkursowy a realizacja, [w:] *Nauka – architektura – edukacja*, red. J.C. Żarnowiecka, A. Owerczuk, Białystok 2006, s. 171–172.

⁶²⁷ Przebieg uroczystości został zrelacjonowany: *Centralna inauguracja roku akademickiego 1977–1978 w Polsce – w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1975/76–1977/78 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1979, s. 67–84; treść aktu erekcyjnego, tamże, s. 74–75; *Sprawozdanie z działalności UAM w latach akademickich 1975/1976–1977/1978 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu Akademickiego i Plenum Komitetu Zakładowego PZPR w dniu 22 V 1978 r. przez JM Rektora prof. dra habil. Benona Miśkiewicza*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1975/76–1977/78*, s. 110. Wydarzenie to na długo przed, jak i na długo po było wspomniane przez ówczesną prasę. Por. np. *Pierwszy stanie Instytut Fizyki*, „Gazeta Zachodnia” nr 147 z 2 VII 1975, s. 4; *Nad Różanym Potokiem powstanie miasteczko uniwersyteckie*, „Głos Wielkopolski” nr 60 z 16 III 1977, s. 1, 12; *Uniwersytet roku 2000 w dolinie Różanego Potoku*, „Gazeta Zachodnia” nr 224 z 3 X 1977,

Nowe domy studenckie i domy dla pracowników

Po podziale uczelni w latach 1950–1951 i przekazaniu domów studenckich przy ul. Słowackiego oraz ul. Czerwonej Armii Szkole Inżynierskiej, w ramach struktur uniwersyteckich pozostały tylko dwa domy akademickie przy al. Stalin-gradzkiej (ob. al. Niepodległości) 24 i 26. Pierwszy z nich to tzw. Dom Medyków, drugi to Dom Studencki im. Hanki Sawickiej. W roku akademickim 1955–1956 w obydwu obiektach znajdowało się formalnie 528 miejsc, jednak mieszkało w nich aż 880 studentek i studentów. W sierpniu 1959 r. Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła inspekcję w Uniwersytecie. Badano wówczas m.in. stan domów akademickich. Raport NIK stwierdzał, że zagęszczenie w akademikach Uniwersytetu wynosi 160%⁶²⁸. Obok przeludnienia, dodatkowym obciążeniem było też to, że DA im. Hanki Sawickiej w czasie trwania Targów Poznańskich był wykorzystywany jako hotel dla gości tego wydarzenia⁶²⁹.

Z zachowanych sprawozdań wysyłanych do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego wynika, że w 1954 r. Uniwersytet dysponował najmniejszą liczbą miejsc w domach studenckich z wszystkich polskich uczelni. Miejsc tych było tylko 469, a studentów korzystających z domów akademickich 840. Dla porównania Uniwersytet Jagielloński dysponował 1299 miejscami, a Uniwersytet Warszawski 1291⁶³⁰. Po oddaniu do użytku bloku „B” przy ul. Dożynkowej (późniejszy DS „Babilon”), liczba miejsc w uniwersyteckich akademikach wzrosła do 800, jednocześnie jednak zlikwidowano tzw. Dom Medyków, przeznaczając go w całości na cele szpitalne. Warto także pamiętać, że ogólnie ustalone normy „zagęszczenia” w domach studenckich wynosiły 6 m² na osobę, a w sytuacji przeludnienia 4,5 m² na osobę⁶³¹.

Aby zmniejszyć problem braku miejsc w domach studenckich uczelni, Uniwersytet od roku akademickiego 1956–1957 wynajmował również miejsca w akademikach innych uczelni, np. na Winogradach od Wyższej Szkoły Ekonomicznej (ob. Uniwersytet Ekonomiczny) i Wyższej Szkoły Rolniczej (ob. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) w blokach F i D⁶³².

Na początku lat siedemdziesiątych Dom Studencki im. Hanki Sawickiej wymagał kapitalnego remontu. Powojenna odbudowa prowadzona systemem gospodarczym oraz przypadkowość użytych materiałów budowlanych spowo-

s. 3. Projekt otoczenia kamienia węgielnego na Morasku podczas jego wmurowywania został przygotowany przez M. Fikusa i J. Gurawskiego przy współpracy Grażyny i Marka Kobusów, zob. *Marian Fikus + Jerzy Gurawski*, s. 38.

⁶²⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 3 października 1960 r., pkt 30, s. 49.

⁶²⁹ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56*, s. 189.

⁶³⁰ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 1118, s. 1.

⁶³¹ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 16/56, Norma dla domów akademickich zatwierdzona w kwietniu 1952 r.

⁶³² *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1956/57*, s. 224; *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1958/59 za rektoratu prof. dra Alfonsa Kłafkowskiego i otwarcie roku akademickiego 1959/60 w dniu 1 października 1959*, Poznań 1961, s. 261.

73a. Widok na budowane osiedle domów studenckich przy ul. Dożynkowej. Po lewej stronie ul. Jęczmienna. Po środku dom akademicki „B”, późniejszy DS „Babilon”. Od strony ul. Dożynkowej powstanie później jeszcze dom oznaczony literą „G”, a na dachu DS „Babilon” zostanie zbudowana charakterystyczna sygnaturka.

73b. Dom Studencki „Babilon” w połowie lat sześćdziesiątych.

dowały konieczność przeprowadzenia gruntownego remontu. Planowano wykonać go w czasie wakacji letnich w roku akademickim 1972–1973. Remont ten pociągał za sobą konieczność szybkiego uruchomienia stołówki dla studentów w nowo zbudowanym obiekcie przy ul. Zwierzynieckiej⁶³³. Remont DS im. Hanki

⁶³³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie 13 grudnia 1971 r., s. 27–28.

Sawickiej nie był jednakże remontem kapitalnym. Taki, wraz z gruntowną przebudową wnętrza przeprowadzono dopiero w latach 2016–2017, a jego efekty zostały nagrodzone laurem Modernizacja Roku 2017⁶³⁴.

W latach pięćdziesiątych zbudowano kompleks akademików dla wszystkich poznańskich uczelni, zwany Osiedlem Studenckim „Winogrady”, przy ul. Dożynkowej. Tam Uniwersytet otrzymał, jak wspomniałem, tzw. blok B, późniejszy DS „Babilon”. Był on częściowo ukończony w roku akademickim 1957–1958, i wówczas już zaczęto wykorzystywać połowę budynku, całość oddano do użytku rok później⁶³⁵. Budowa tego obiektu tylko w niewielkim stopniu rozwiązała problemy mieszkaniowe studentów. Władze uczelni rozpoczęły starania o szybkie powstanie kolejnych akademików. W początku lat sześćdziesiątych uzyskano wstępną zgodę na budowę dwóch domów na 800 miejsc. Przy czym w pierwotnej koncepcji miały one zostać zbudowane w „bezpośrednim sąsiedztwie Uniwersytetu”⁶³⁶.

Projekty takich gmachów powstały już na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Początkowo pojawiły się kłopoty z umiejscowieniem budynków, ale od połowy 1961 r. w dokumentach pojawia się lokalizacja przy ul. Zwierzynieckiej⁶³⁷. Początkowo myślano o dwóch budynkach po 11 kondygnacji, w których obok pokoi dla 600 studentów miała się mieścić stołówka i sala gimnastyczna⁶³⁸. Wydział Architektury Urzędu Miasta zgodził się na budowę tylko jednego domu studenckiego, informując jednocześnie, że ten, który powstanie może mieć 18 pięter. Ostatecznie, w 1962 r., zdecydowano się na budynek trzynastokondygnacyjny⁶³⁹.

Projekt, wykonany w 1963 r. przez Witolda Milewskiego i Zygmunta Skupniewicza, zatwierdzono do realizacji⁶⁴⁰. Prace budowlane prowadzono w połowie lat sześćdziesiątych. Powstał obiekt zamykający perspektywę ówczesnej ul. Czerwonej Armii (ob. Św. Marcin), a umieszczona na jego dachu reklama

⁶³⁴ Zob. Modernizacja HANKI najlepsza, <<http://amu.edu.pl/dzialalnosc/mediow/komunikaty-prasowe/365126-modernizacja-hanki-najlepsza>> (dostęp: 11 IX 2018); M. Rybczyńska, *Nasza Hanka z pierwszą nagrodą*, „Życie Uniwersyteckie” 2018, nr 10, s. 5; K. Smura, *Hanka 2 czyli reaktywacja*, „Życie Uniwersyteckie” 2018, nr 2, s. 10–11.

⁶³⁵ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1957/1958*, s. 241.

⁶³⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 10 kwietnia 1961 r., pkt 6, s. 104–105; AUAM, Dział Techniczny, sygn. 300/50.

⁶³⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 6 listopada 1961 r., pkt 5, s. 57, wypowiedź rektora w dyskusji. W 1961 r. oszacowano wartość nieruchomości przy ul. Zwierzynieckiej 7, 9, 11, należącej do Spółdzielni Mieszkaniowej Grunwald, zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 446/3, k. 59–64, 94; szczegółowy opis przygotowania projektów zob. sygn. 430/1, k. 109–110.

⁶³⁸ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1959/1962*, s. 479; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 462–463.

⁶³⁹ AUAM, Protokoły obrad Senatu UAM, posiedzenie z 5 maja 1962 r., pkt 2, s. 151; posiedzenie z 1 września 1962 r., s. 6; posiedzenie z 17 września 1962 r., pkt 1m, s. 22–24; posiedzenie z 8 października 1962 r., pkt 2, s. 35; dokumentacja projektowa zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 444/4.

⁶⁴⁰ Dokumentacja projektowa zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 449/9.

74. Sylwetka domu studenckiego „Jowita”, nazywanego Akumulatory, według projektu Witolda Milewskiego, Zygmunta Skupniewicza, która zamykała panoramę ówczesnej ul. Czerwonej Armii (ob. Św. Marcin) w kierunku ronda im. Mikołaja Kopernika (ob. Kaponiera).

baterii i akumulatorów Centra wpisała się trwale jako punkt orientacyjny krajobrazu Poznania. Jak pisze Piotr Marciniak, spokojny rytm poziomych linii okiennych kontrastował z fasadą sąsiadującego hotelu Merkury, która z kolei charakteryzowała się rozbieganą, szachownicową fasadą⁶⁴¹.

Reklama baterii, ale także klub studencki „Akumulatory” mieszczący się na parterze gmachu były powodem nadania budynkowi nieoficjalnej nazwy: Akumulatory. Oficjalna zaś, DS „Jowita”, pochodzi od tytułu filmu w reżyserii Janusza Morgensterna, z 1967 r., będącego ekranizacją powieści Stanisława Dygata, *Disneyland*, z 1965 r., którego bohaterka nosi właśnie to imię.

Pod koniec 1963 r. projekt budowy uniwersyteckich domów studenckich został rozwinięty o dwie kolejne inwestycje, które od samego początku były lokalizowane przy ówczesnej ul. Obornickiej (ob. ul. Piątkowska). Umieszczenie to współgrało ze wspomnianą wcześniej decyzją o posadowieniu Collegium Physicum po wschodniej stronie ul. Obornickiej (1960 r.)⁶⁴². Podobnie jak kompleks budynków przy ul. Dożynkowej na Winogradach, była to klasyczna inwestycja prowadzona przez Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych. W jednym miejscu skupiono akademiki dla kilku uczelni, w tym wypadku UAM i WSR, a dodatkowo zaprojektowano międzyuczelniany ośrodek zdrowia. Inaczej mówiąc szkolnictwo wyższe było tu traktowane łącznie i uniwersalnie, bez podziału na poszczególne uczelnie⁶⁴³. Niekiedy obszar ten był nazywany Osiedlem Studenckim „Obornicka”.

Teren, który brano pod uwagę pod budowę Osiedla „Obornicka”, należał do właścicieli, mieszkających w wielorodzinnym domu znajdującym się na działkach, na których planowano inwestycję. Po długich pertraktacjach miasto Poznań zgodziło się udostępnić lokale zastępcze dla tych rodzin, a dom przeznaczyć do rozbiórki. Wówczas inwestycja nabrała tempa. Początkowo planowano budowę trzech budynków dla 300 osób każdy, jednakże Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych zaplanował wybudowanie tylko jednego domu dla 900 osób, wpisując go do planu na 1965 r.⁶⁴⁴ Ostatecznie, miały powstać dwa domy, każdy po kilkanaście pięter – wahano się między 11, a 14⁶⁴⁵. W 1964 r. rektor G. Labuda uspokajał, że budowa tych obiektów powinna zacząć się w następnym roku⁶⁴⁶. W 1966 r. sporządzono studium chłonności terenu przy ul. Obornickiej, z którego wynikały etapy jego zabudowy. W pierwszym etapie, wówczas realizowanym, wznoszono dwa domy studenckie dla 700 osób każdy według projektu J. Czapllickiego i W. Janickiej z Warszawy. W kolejnym etapie, w latach 1967–1970,

⁶⁴¹ P. Marciniak, *Doświadczenie modernizmu*, s. 146.

⁶⁴² AUAM, Dział Techniczny, sygn. 426/5, k. 8.

⁶⁴³ Zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 429/1.

⁶⁴⁴ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 426/5, k. 9, 11; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, 463.

⁶⁴⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 5 lutego 1962 r., pkt 4, s. 102; posiedzenie z 5 marca 1962 r., pkt 2, s. 120.

⁶⁴⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie 5 października 1964 r., pkt 2c, s. 29.

75. Domy studenckie „Jagienka” (na pierwszym planie) i „Zbyszko” na Osiedlu Akademickim „Obornicka” (projekt J. Czaplickiego i W. Janickiej).

miano zrealizować kolejny dom akademicki oraz studencki ośrodek zdrowia ze szpitalem, zaś w ostatnim etapie trzy kolejne akademiki oraz gmach, w którym na parterze miała znajdować się stołówka, a na piętrze sala gimnastyczna⁶⁴⁷.

Pierwszy dom przy ul. Obornickiej ukończono w 1967 r. W maju następnego roku ogłoszono, że zarówno budowa domu studenckiego przy ul. Zwierzynieckiej, jak i drugiego przy ul. Obornickiej będzie opóźniona, jednak dobiega końca – obydwa oddano pod koniec 1968 r.⁶⁴⁸. Niemniej w 1967 r. budowa domu studenckiego przy ówczesnej ul. Obornickiej 80 była na tyle zaawansowana, że zaczęto rozważać nadanie mu nazwy. Organizacje studenckie zgłosiły kilka propozycji: „Harenda”, „im. M. Curie-Skłodowskiej” oraz „Chata za wsią”. Największą popularność zyskała nazwa pierwsza, jednak sprawa ta jeszcze kilkakrotnie wracała na posiedzenia Senatu⁶⁴⁹, tymczasem w sprawozdaniach za lata 1969–1972 funkcjonowały już nazwy „Zbyszko” i „Jagienka”, od postaci z powieści Henryka Sienkiewicza *Krzyżacy*. Obok nich powstały nadto trzy akademiki ówczesnej Wyższej Szkoły Rolniczej, również o nazwach nawiązujących do sienkiewiczowskiej powieści – „Danuśka”, „Maćko” i „Jurand”.

⁶⁴⁷ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 426/5, k. 173–174. Na temat przychodni zob. AUAM, Dział Techniczny, sygn. 428/1/6, 428/3/2; na temat sali gimnastycznej, tamże, sygn. 428/2/4, 428/4.

⁶⁴⁸ Tamże, posiedzenie z 6 maja 1968 r., pkt 4, s. 264; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 469.

⁶⁴⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 4 grudnia 1967 r., pkt 3, s. 98.

Nie lepiej niż sytuacja mieszkaniowa studentów wyglądała kwestia pozyskiwania mieszkań dla pracowników Uniwersytetu. Próba rozwiązania tego problemu było powstanie spółdzielni budowlanych, które na otrzymanych od uczelni gruntach budowały domy mieszkalne. Jedną z nich było Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domków Jednorodzinnych dla Pracowników Szkół Wyższych w Poznaniu, któremu w 1955 r. Uniwersytet przekazał tereny w okolicach ul. Grunwaldzkiej, między Podstolińską, Marszałkowską i Podkomorską⁶⁵⁰. Rozwiązanie takie wzbudzało jednak kontrowersje, bowiem Spółdzielnia odsprzedawała działki po cenach rynkowych osobom niezatrudnionym w uczelni. Z późniejszych informacji wynika, że Zrzeszeniu przekazano 54 działki (18 postanowiono przyznać bezpośrednio pracownikom Uniwersytetu)⁶⁵¹. W sprawozdaniu za rok akademicki 1955–1956 pisano, że na 36 działkach zbudowano domki jednorodzinne lub bliźniacze, z których część już została ukończona, a pozostałe będą ukończone w 1957 r. Wspomniano także, że 18 działek zostanie przeznaczonych na budowę domków jednorodzinnych wyłącznie dla pracowników Uniwersytetu⁶⁵².

Niektóre państwowe przedsiębiorstwa funkcjonujące w Poznaniu zwracały się do Uniwersytetu jako instytucji państwowej z prośbą o odstąpienie państwowego mienia w celu zbudowania na nich mieszkań dla własnych pracowników. Tak było np. w przypadku parceli budowlanej przy ul. Grunwaldzkiej, narożnik z ul. Cześnikowską. Uniwersytet oddał tę działkę Spółdzielni Mieszkaniowej Zakładów „Energetyki” w zamian za przekazanie części mieszkań pracownikom Uniwersytetu⁶⁵³. Podobna sprawa dotyczyła działki przy Chłapowskiego 27, którą przejął Zakład Gazownictwa Okręgu Poznańskiego. W tym wypadku odebranie parceli przez gazowników wiązało się ze zobowiązaniami wobec uczelni. W zamian za teren pod budowę domów mieszkalnych, uczelnia otrzymała kilka mieszkań w nowo zbudowanym domu. Tego typu transakcji uczelnia zawierała więcej. Niestety, w wielu wypadkach wiązało się to z koniecznością podejmowania po zbudowaniu obiektów twardej egzekucji wcześniejszych zobowiązań⁶⁵⁴.

Kwestie zgody Uniwersytetu na zabudowę działek należących do uczelni wpływały może nie często, ale dość regularnie pod obrady Senatu. W 1960 r. rektor A. Klafkowski wyjaśnił jakimi zasadami kieruje się uczelnia udzielając bądź odmawiając zgody na zabudowę posiadanych działek. Uczelnia wyraża zgodę pod warunkiem uzyskania części mieszkań dla własnych pracowników albo jej odmawia, jeśli miała plany wobec konkretnej nieruchomości lub też, gdy istniała albo powstawała uniwersytecka spółdzielnia mieszkaniowa, która

⁶⁵⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 6 czerwca 1955 r., pkt 5, s. 282.

⁶⁵¹ Tamże, posiedzenie z 29 lutego 1956 r., pkt 7, s. 318; posiedzenie z 10 września 1956 r., pkt 11, s. 7; posiedzenie z 13 października 1956 r., pkt 2, s. 14.

⁶⁵² *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56*, s. 186–187.

⁶⁵³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 maja 1959 r., pkt 7.

⁶⁵⁴ Por. np. AUAM, Rektorat, sygn. 156/10, szczególnie k. 15.

grupowała pracowników chcących budować domy mieszkalne na danym terenie. Kwestie te zawsze jednak wzbudzały emocje, a wyniki głosowania Senatu były trudne do przewidzenia⁶⁵⁵.

Inaczej jeszcze przedstawiała się kwestia uniwersyteckich domów czynszowych na Łazarzu i Wildzie, które uczelnia posiadała niemal od początku swego istnienia. Senat zajął się tą sprawą w 1957 r. Zawiła sytuacja na rynku mieszkań w okresie powojennym spowodowała, że Uniwersytet stracił kontrolę nad częścią posiadanych przez siebie nieruchomości czynszowych. Zauważono, że na 10 mieszkań należących do uczelni, przeciętnie tylko 1 jest użytkowane przez jej pracownika, podczas gdy pozostałe 9 przez lokatorów zewnętrznych, na których Uniwersytet nie ma żadnego wpływu (por. tab. 10). Poza tym „dzicy” lokatorzy natychmiast zajmowali opuszczane przez pracowników uczelni pokoje i mieszkania, a następnie zatwierdzali takie działania w miejskich instytucjach. Dodatkowo jeszcze puste działki w bloku łazarskim zostały zabudowane przez PKP, a kolej nie zamierzała regulować tych spraw.

Utrzymanie domów czynszowych pod koniec lat pięćdziesiątych kosztowało Uniwersytet około 80 tys. rocznie, podczas gdy dochód z czynszu wahał się na poziomie ok. 6 tys. zł. Wobec takiego stanu rzeczy zastanawiano się nad oddaniem tych nieruchomości miastu⁶⁵⁶. Senat ostatecznie z dniem 1 stycznia 1958 r. przekazał uniwersyteckie domy czynszowe w „zarząd miejski”, z wyjątkiem budynków: Matejki 37, Matejki-Schronisko (budynek na tyłach kamienicy przy Matejki 37), Słowackiego 29 (narożnik pl. Asnyka 1), Libelta 22–24 (narożnik ul. Kościuszki 101), Kniewskiego 1, Głogowska 64 i 64a (narożnik ul. Limanowskiego 1)⁶⁵⁷. Oprócz tego kilka kamienic zostało przejętych na rzecz Skarbu Państwa, a następnie decyzjami administracyjnymi skomunalizowana przez Miasto Poznań (np. dawny dom akademicki przy ul. Św. Marcin 75). Sądowe anulowanie tych decyzji uczelnia przeprowadzała dopiero na przełomie XX i XXI w., a niektóre sprawy nie zostały dotąd sfinalizowane.

W związku z tym postanowiono zacząć starania o budowę nowych domów czynszowych. Miały być one realizowane w dwóch etapach. Najpierw, w 1963 r. miały powstać dwa bloki pięciokondygnacyjne, a w 1965 r. trzeci, ostatni, o takiej samej wielkości⁶⁵⁸. Rektor G. Labuda w sprawozdaniu pisał, że w latach 1962–1965 udało się zbudować trzy domy dla pracowników⁶⁵⁹. Budynki te stanęły przy ul. Koronnej.

⁶⁵⁵ Por. Wyjaśnienia Rektora w sprawie przekazania działki narożnikowej między Marcelińską a Modrą, AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 września 1959 r., pkt 6.

⁶⁵⁶ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 23 września 1957 r., pkt 12.

⁶⁵⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 października 1957 r., pkt 8.

⁶⁵⁸ Tamże, posiedzenie 17 września 1962 r., pkt 1m, s. 20–22; AUAM, Dział Techniczny, sygn. 11/122, 11/198; B. Miśkiewicz, *Dzieje Uniwersytetu*, s. 464.

⁶⁵⁹ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65*, s. 11.

Tabela 10. Zestawienie mieszkań (A) i pokoi wspólnych (B)^a w czynszowych domach uniwersyteckich w 1957 r.

Adres	Liczba mieszkań przed podziałem	Liczba po podziałach					
		Pracownicy UAM		Pracownicy innych uczelni		Osoby spoza uczelni	
		A	B	A	B	A	B
Karwowskiego 2–24	90	11	8	4	7	69	8
Łukaszewicza 23–27	28	6	1	3	0	18	3
Kolejowa 40	13	2	3	0	0	8	7
Matejki 37 – front	11	1	2	3	0	6	2
Matejki – schronisko	31 pokoi	0	23	3	6	0	2
Chłapowskiego 8	12	1	0	1	2	9	1
Langiewicza 17	9	2	1	0	0	6	2
Dąbrówki 13–16	45	6	1	2	0	36	2
Mazowiecka 53	2	1	0	1	0	0	0
Asnyka 1	5	0	5	0	6	2	4
Słowackiego 29	11	2	6	3	1	3	7
Libelta 22–24	35	18	1	7	5	9	0
Kniewskiego 1	8	2	0	4	0	2	0
Głogowska 64 i 64a	24	14	0	6	0	2	0
R a z e m liczba mieszkań przed podziałem	293						
liczba mieszkań po podziale	272	66		34		172	
liczba pokoi po podziale	116		51		27		38

^a Podział na mieszkania i pokoje wynikał ze specyficznej powojennej polityki lokatorskiej, według której mieszkania dzielono na kilka pokoi zamieszkiwanych przez różne rodziny lub osoby. Częściami wspólnymi takich „mieszkań” były zazwyczaj kuchnie i łazienki. Z przedstawionej tabeli wynika, że we wszystkich domach uniwersyteckich z 21 mieszkań wydzielono łącznie 85 pokoi mieszkalnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UP, posiedzenie z 7 października 1957 r., dodatek 2: Zestawienie mieszkań.

Kwestia starań Uniwersytetu o zapewnienie mieszkań i domów dla swoich pracowników wynikała nie tylko z troski uczelni, ale także z faktu, że duża grupa naukowców i pracowników administracyjno-technicznych mieszkała w lokalach wydzielonych w budynkach dydaktycznych, blokując w ten sposób przestrzeń, która mogła zostać wykorzystana do prowadzenia zajęć. W 1963 r. w skali uczelni było to nieco ponad 200 osób, które zajmowały prawie 200 pomieszczeń o po-

wierzchni ok. 3 tys. m². Blisko 150 rodzin mieszkało w bardzo trudnych warunkach, które wymagały natychmiastowej poprawy. Wynikało z tego, że budowa domów lub kupno mieszkań dla pracowników uczelni była drugą ważną kwestią socjalną po zapewnieniu miejsc noclegowych dla studentów⁶⁶⁰.

Ośrodki wypoczynkowe

Od lat pięćdziesiątych Uniwersytet, wzorem innych dużych zakładów pracy, dbał także o inne potrzeby socjalne osób w nim zatrudnionych. W willi przy ul. Spornej 4, otwarto w 1953 r. przedszkole dla 100 dzieci pracowników uczelni⁶⁶¹. Przedszkole funkcjonowało jeszcze na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Obok stałych akcji socjalnych podejmowano także różnego rodzaju letnie aktywności. Najpierw, na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych uczelnia zorganizowała dom wczasowy w Chybach pod Poznaniem, który był dzierżawiony od prywatnych właścicieli i korzystano z niego wyłącznie w miesiącach letnich. Był to stosunkowo niewielki obiekt (ok. 30 miejsc) z podstawowym wyposażeniem. Następnie w 1953 r. Uniwersytet pozyskał pałac w Lubstowie w okolicach Konina (posiadany do 1980 r.). Początkowo był on wykorzystywany wyłącznie w miesiącach letnich jako ośrodek kolonijny dla dzieci, a później, od początku lat sześćdziesiątych, także jako ośrodek wypoczynkowy i dom pracy twórczej⁶⁶². Wyremontowano go w 1968 r. .

Pracownicy Uniwersytetu i ich rodziny mogły i mogą do dzisiaj korzystać z różnych ośrodków wypoczynkowych w Polsce. Jeszcze przedwojenne tradycje ma przystań nad Jeziorem Kierskim. Uniwersytet zakupił tam teren, który spłacono ostatecznie w okresie powojennym. W czasie okupacji był wykorzystywany przez Reichsuniversität Posen. Zbudowano małą przystań dla jachtów oraz drewnianą szopę na sprzęt pływający. W 1957 r. przekazano działki na rzecz AZSu⁶⁶³. Dalsze losy przystani żeglarskiej nad Jeziorem Kierskim skomplikowały się w efekcie decyzji o udostępnieniu tego ośrodka wszystkim pracownikom wyższych uczelni w Poznaniu. Jak przedstawiali to członkowie Senatu, „został on opanowany” przez pracowników Akademii Medycznej, a koszty utrzymania pozostały przy Uniwersytecie. Wobec tego podjęto uchwałę o przeniesieniu zarządzania ośrodkiem z powrotem do Uniwersytetu⁶⁶⁴. Obiekt wyremontowano gruntownie w 1968 r. W latach

⁶⁶⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie 2 grudnia 1963 r., pkt 5, s. 63–64.

⁶⁶¹ *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56*, s. 185; T. Klanowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 294.

⁶⁶² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 16 marca 1959 r., pkt 9.

⁶⁶³ Tamże, posiedzenie z 7 października 1957 r., pkt 5.

⁶⁶⁴ Tamże, posiedzenie z 7 maja 1959 r., pkt 7.

76. Budynek przedszkola uniwersyteckiego przy ul. Spornej 4, oddany do użytku w 1953 r. Placówka funkcjonowała jeszcze w końcu lat siedemdziesiątych.

1973–1974 kreślono plany rozbudowy ośrodka⁶⁶⁵. Drewniane budynki, które znajdowały się na jego terenie zostały zastąpione przez niewielki budynek murowany. W związku z małym zainteresowaniem pracowników uczelni ośrodkiem, w 2014 r. Senat wyraził zgodę na sprzedaż gruntu, jednak zastrzeżono, że cena terenu musi być odpowiednia. Do chwili obecnej nie zdecydowano się jednak na sfinalizowanie transakcji⁶⁶⁶.

Dla miłośników górskich wędrówek w 1957 r. Uniwersytet przejął w zarząd dom wypoczynkowy w Karpaczu. Miał on 13 pokoi i był położony „stosunkowo wysoko, w przyjemnym otoczeniu” przy ówczesnej ul. Olimpijskiej 8⁶⁶⁷. O ile dom w Karpaczu znajdował się krótko w zarządzie UAM, to otrzymany w Kołobrzegu dom wczasowy do dziś pozostaje własnością uczelni. W 1974 r. planowano rozpoczęcie nadbudowy gmachu nad stołówką oraz budowę nowego obiektu na

⁶⁶⁵ AUAM, Dział Techniczny, sygn. 444/3/3, Informacja o realizacji zadań inwestycyjnych UAM wg stanu na dzień 15 maja 1974 r., s. 1–2.

⁶⁶⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 26 stycznia 2015 r., pkt 8, s. 88–89; informacje uzyskane od pani Anety Hilgier z Samodzielna Sekcja ds. Nieruchomości UAM.

⁶⁶⁷ AUAM, teczka z materiałami na temat DW z Karpacza.

77. Dom wczasowy w Chybach pod Poznaniem był chyba pierwszym w okresie powojennym miejscem wypoczynku pracowników Uniwersytetu i ich dzieci.

78. Pałac z drugiej połowy XIX w. w Lubstowie służył Uniwersytetowi do początku lat osiemdziesiątych jako ośrodek kolonijny, a później dom pracy twórczej.

79. Ośrodek Sanatoryjno-Wypoczynkowy UAM w Kołobrzegu ze wszystkich miejsc wypoczynku oferowanych przez uczelnię od wielu lat cieszy się największą popularnością wśród pracowników Uniwersytetu.

terenie ośrodka w Kołobrzegu, jednakże jeszcze w 1981 r. prace remontowe się nie rozpoczęły. Podjęto je dopiero w połowie lat osiemdziesiątych⁶⁶⁸.

Bliżej Poznania położony był ośrodek domków letniskowych w Łagowie, który rozbudowano w 1974 r. Służył Uniwersytetowi aż do lat dziewięćdziesiątych. Podobny charakter miał ośrodek w Tucznie k. Wałcza, pod który pozyskano teren w początku lat siedemdziesiątych. Wybrano lokalizację oraz wstępnie zdecydowano się na kupno 20 drewnianych domków, które postawiono w 1974 r.⁶⁶⁹ Uczelnia sprzedała ten obiekt w pierwszych latach XXI w.

Obok ośrodków w Kołobrzegu, Tucznie, Łagowie i Kiekrzu Uniwersytet był czasowo właścicielem ośrodka w Piwnicznej oraz korzystał z podobnego obiektu w Ustroniu. W sprawozdaniu z przebiegu akcji socjalnej przeprowadzonej w latach 1972–1975 rektor B. Miśkiewicz informował, że UAM zapewnił blisko 1000 osobom miejsca wypoczynku w różnego rodzaju ośrodkach rekreacyj-

⁶⁶⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 98; AUAM, Dział Techniczny, sygn. 444/3/3, Informacja o realizacji zadań inwestycyjnych UAM wg stanu na dzień 15 maja 1974 r., s. 2–3; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1980/1981*, „Informatory UAM” 1981, nr 10, s. 18.

⁶⁶⁹ AUAM, Rektorat, sygn. 371/12, k. 97; Dział Techniczny, sygn. 450/4, k. 24.

nych, a docelowo w 1975 r. osób korzystających z uniwersyteckiej infrastruktury wypoczynkowej ma być 1500⁶⁷⁰. Obecnie z wymienionych powyżej ośrodków w dyspozycji uczelni pozostały wyłącznie obiekty w Kiekrzu i Kołobrzegu. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zostały one uzupełnione o kolejne ośrodki.

3. Trudne lata osiemdziesiąte

Nadzieje okresu Solidarności z jednej strony oraz ogromna frustracja i poczucie niemocy czasów stanu wojennego i okresu bezpośrednio po nim z drugiej strony nie wpływały pozytywnie na atmosferę panującą w Uniwersytecie. Kłopoty lokalowe i ogólny niedostatek materialny lat osiemdziesiątych pogłębiały tylko poczucie beznadziei. Zainicjowana z początkiem dekady budowa Collegium Physicum na Morasku nie postępowała według założeń, a ogromne problemy z lokalami w mieście oraz konieczność przeprowadzania ciągłych remontów starzejących się budynków były stałymi elementami publicznych wypowiedzi władz Uniwersytetu, jak i rozmów pracowników.

Przy każdej możliwej okazji podkreślano zły stan lokali uniwersyteckich oraz ich niewystarczającą powierzchnię. Zwracano uwagę, że niemożliwe jest realizowanie badań naukowych w naukach fizycznych, biologicznych i chemicznych pozostając w dotychczasowych budynkach i pomieszczeniach oraz przy obecnym stanie aparaturowym. Szczególnie wyraźnie takie głosy pojawiały się podczas dyskusji nad długoterminowymi planami rozwoju uczelni. Sformułowany w końcu lat siedemdziesiątych plan, sięgający do roku 2000, był kilkakrotnie przebudowywany. Tak było np. w 1987 r., kiedy w marcu na posiedzeniu Senatu wspólnym z plenum Komitetu Zakładowego PZPR poszczególne wydziały zgłaszały potrzeby lokalowe, które miały być zrealizowane, a nie weszły nawet w fazę projektowania⁶⁷¹.

Głównym powodem kłopotów Uniwersytetu z inwestycjami był kryzys gospodarczy, który ujawnił się już w końcu lat siedemdziesiątych. W pierwszej połowie kolejnej dekady rosnąca inflacja była korygowana wzrostem dotacji budżetowych na uczelnie i ograniczeniami programu inwestycji. Zabiegi te nie mogły jednak zatrzymać realnego spadku dochodów. Rektorzy w oficjalnych wystąpieniach mówili o pauperyzacji środowiska naukowego oraz o „spadku wartości pieniądza”. Jeśli do tego doda się braki w zaopatrzeniu w materiały budowlane, to sytuacja, w której zatrudnione przy budowie obiektów na Morasku przedsiębiorstwo nie potrafiło wypełnić zobowiązań, przestaje być zagadką.

⁶⁷⁰ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1972/73–1974/75*, s. 21.

⁶⁷¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 31 marca 1987 r., s. 80–83.

W takich okolicznościach prowadzenie jakichkolwiek inwestycji i prac remontowych napotykało na ogromne trudności i wymagało ekwilibrystyki logistycznej i administracyjnej.

Sytuacja materiałowa i lokalowa uczelni była w istocie tragiczna. Trudno ją porównywać z okresem międzywojennym, gdyż standardy pracy naukowej i dydaktycznej zmieniły się tak zasadniczo, że nie sposób dokonywać jakichkolwiek paralel. W 1970 r. rektorzy wskazywali, że powierzchnia netto na jednego studenta studiów dziennych wynosi w UAM 8,5 m², podczas gdy średnia krajowa wynosiła 10,5 m². W 1983 r. wskaźniki wynosiły odpowiednio 8,1 oraz 11,2 m². W obydwu przypadkach wartości poznańskie były najniższe w Polsce. W 1988 r. rektor Jacek Fisiak głosił:

znajdujemy się na jednym z ostatnich miejsc w kraju jeśli chodzi o ilość metrów kwadratowych powierzchni na studenta stacjonarnego (3,9 m² na jednego studenta), a np. Uniwersytet Warszawski, uważany za uczelnię znajdującą się w skrajnie złych warunkach lokalowych, posiada wskaźnik nieco lepszy od nas, tj. 5,3 m². [...] Jeśli sytuacja lokalowa uczelni nie poprawi się od razu, to będziemy musieli ograniczyć ilość kształconych studentów i zrezygnować z ambitnych planów rozwoju Uniwersytetu, a zarazem prób dogonienia światowej czołówki.

Rektor dodawał obrazowo w stylu ówczesnej oficjalnej retoryki: „na hulajnodze nie da się dogonić samolotu odrzutowego”⁶⁷².

W okresie po stanie wojennym, w planach i sprawozdaniach rektorskich, pojawiało się kilka kwestii związanych z uczelnianymi inwestycjami. Najważniejszą była budowa Collegium Physicum na Morasku. Kolejna, to ogłoszona w 1984 r. budowa pawilonu w Ogrodzie Botanicznym, której rozpoczęcie było przesuwane jeszcze w 1988 r. Narzekano także na brak bazy sportowej oraz miejsc w hotelach asystenta i domach studenckich. Kwestia budowy kompleksu socjalnego na Morasku pojawiła się w roku 1987, ale rok później nie rozpoczęły się nawet prace projektowe⁶⁷³.

Tymczasowym i niewystarczającym rozwiązaniem problemów duszącej się uczelni było pozyskanie trzech piętér w wieżowcu Miastoprojektu przy ówczesnej ul. Marchlewskiego (ob. al. Niepodległości). Mogły się tam pomieścić wyłącznie zakłady naukowe oraz kilka działów administracji, a także Wydawnictwo Naukowe – nie prowadzono w nim zajęć dydaktycznych⁶⁷⁴.

⁶⁷² *Ważniejsze problemy inwestycyjne szkolnictwa wyższego w Poznaniu*, „Informator UAM” 1981, nr 3, s. 11; AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 125; *Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. J. Fisiaka z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1987/1988 przedstawione Senatowi akademickiemu 26 września 1988 r.*, „Informator UAM” wrzesień 1988, s. 3.

⁶⁷³ Tamże, s. 2.

⁶⁷⁴ Uniwersytet zrezygnował z wynajmowania powierzchni w tym budynku w 1990 r., kiedy nowy właściciel gmachu podniósł czynsze wynajmu. *Sprawozdanie za okres 1 lutego – 1 września*

Paradoksem było też to, że władze uczelni rozpoczęły w początku lat osiemdziesiątych starania o zwrot pomieszczeń w Zamku, przypominę, budynku odebranego Uniwersytetowi w roku 1947. W styczniu 1986 r. prezydent miasta poinformował, że w pierwszym kwartale niektóre pomieszczenia zamkowe zostaną udostępnione uczelni. Sytuacja lokalowa UAM była już wówczas tragiczna; a każda obietnica pomocy była traktowana bardzo poważnie. Niezależnie jednak od tych ogólnikowych obietnic, niektóre zobowiązania miasta wobec Uniwersytetu zostały wypełnione. Uczelnia pozyskała jeden z miejskich sklepów (były sklep „Cora” przy ul. Ratajczaka) i przeznaczyła go na bibliotekę brytyjską. Drugi obiekt, który miasto oddało w użytkowanie Uniwersytetowi, położony był przy ówczesnej ul. Dzierżyńskiego (ob. 28 Czerwca 1956 r.) z przeznaczeniem na Alliance Française⁶⁷⁵.

Ogromnym problemem był ciągły brak miejsc w domach studenckich, których liczba nie zwiększyła się od końca lat sześćdziesiątych, a ich standard pogarszał się z roku na rok. Także młodszy pracownicy nauki mieli kłopoty z pozyskaniem tanich mieszkań, mimo że uczelnia starała się uruchamiać tzw. hotele asystenta. Uniwersytet wynajmował miejsca w hotelu należącym do Politechniki Poznańskiej przy ul. Palacza (ob. nieistniejący). Własny obiekt uczelnia posiadała przy ul. Leśnych Skrzatów, „w barakach niemieszkalnych, jedynie przystosowanych do zamieszkania i w związku z tym w prymitywnych warunkach zaspokaja[ł] potrzeby mieszkaniowe na bardzo niskim poziomie”⁶⁷⁶. Oddano go do użytku w roku akademickim 1975/1976⁶⁷⁷, jednakże jego standard od początku był raczej spartański, a w okresie, o którym mowa, był już ruiną. Formalnie w 1991 r. Uniwersytet zdecydował o rozbiórce tych baraków i przekazaniu terenu, na którym stały, Spółdzielni Mieszkaniowej „Uniwersytet”⁶⁷⁸, jednakże jeszcze w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych były one zamieszkałe. Sprawa warunków mieszkaniowych w tym hotelu wróciła na posiedzenie Senatu, ponieważ mieszkańcy wystosowali skargę na skandaliczne warunki lokalowe. Członkowie Senatu jednoznacznie uznali je

1982 roku; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1982–31 VIII 1983 r.*, s. 49.

⁶⁷⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 20 stycznia 1986 r., pkt 3, s. 55; *Przemówienie Rektora UAM profesora Jacka Fisiaka w czasie inauguracji roku akademickiego 1986/1987*, „Informator UAM” październik 1986, s. 9. Pomieszczenia w Zamku miały być przeznaczone dla Instytutu Kulturoznawstwa, jednakże bardzo szybko się okazało, że nie są to realne obietnice, por. tamże, s. 10.

⁶⁷⁶ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 czerwca 1984 r., pkt 13, s. 370–372.

⁶⁷⁷ *Sprawozdanie z działalności UAM w roku akademickim 1975/76 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu i Plenum KZ PZPR w dniu 27 września 1976 roku przez JM Rektora prof. dr hab. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1976, s. 28.

⁶⁷⁸ AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/17, pismo dyrektora administracyjnego, S. Wachowiaka do prezydenta Poznania z listopada 1991 r.; J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 86 oraz tab. VII/1.

za „niegodne” i powołali komisję, która miała opracować plan rozwiązania tej sytuacji⁶⁷⁹. Na początku stycznia 1985 r. komisja przedstawiła swoje wnioski, wskazując na zbyt duże zagęszczenie mieszkańców oraz niebezpieczeństwo wybuchu pożaru. Dodatkowym kłopotem było zamieszkiwanie w barakach osób, które nie były instytucjonalnie związane z UAM. Dyskutując koncepcję zmniejszenia liczby lokatorów, nie potrafiiono jednak znaleźć skutecznego sposobu na skłonienie ich do wyprowadzki. Wprowadzono jedynie zakaz meldowania nowych mieszkańców do baraków oraz podjęto decyzję o stopniowej likwidacji obiektu⁶⁸⁰.

Niewątpliwie najważniejszą inwestycją lat osiemdziesiątych była budowa Uniwersytetu na Morasku. W początku tej dekady już rzadziej używano sformułowań: „nowy Uniwersytet” czy „miasteczko” bądź „dzielnica akademicka”. Prowadzone prace przygotowawcze zamarły w roku 1980 i 1981. W 1982 r. Rada Ministrów zdecydowała o przerwaniu zbrojenia terenu Moraska. Decyzja ta została wprawdzie cofnięta, ale prace nadal postępowały bardzo wolno⁶⁸¹.

Programy budowy gmachów na Morasku oraz kolejność ich powstawania przyjęto w latach siedemdziesiątych, kopiując je w gruncie rzeczy z planów przygotowanych dekadę wcześniej dla osiedla Marcelin. Stąd też pierwszym obiektem dydaktycznym, jaki zamierzano zbudować było Collegium Physicum. Plany budowy tego budynku mają nawet starszą metrykę niż osiedle Marcelin, bo pochodzą z początku lat sześćdziesiątych. Był to bowiem pierwszy planowany nowy gmach naukowo-dydaktyczny po zakończeniu II wojny światowej, dlatego jego budowa w moraskim kampusie miała już niemal legendarny wymiar. Obok budynku naukowo-dydaktycznego miały powstać domy studenckie, stołówka oraz zaplecze techniczne.

Właśnie do tej ostatniej grupy obiektów należała centrala telefoniczna, która powstała jako pierwszy budynek na Morasku⁶⁸². Jej ukończenie planowano na rok 1981, jednak kryzys ekonomiczny spowodował wydłużenie prac o dwa lata. Początkowo zakładano umieścić w budynku centrali kilka zakładów Wydziału Fizyki⁶⁸³, później jednak zdecydowano o przeniesieniu tam części księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej. Spowodowane to było tragiczną sytu-

⁶⁷⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 12 listopada 1984 r., pkt 12, s. 69–71.

⁶⁸⁰ Tamże, posiedzenie z 14 stycznia 1985 r., pkt 11, s. 129–130; posiedzenie z 13 maja 1985 r., pkt 16, s. 209–210.

⁶⁸¹ AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 24–22, k. 11–9.

⁶⁸² Łącznie z centralą telefoniczną rozpoczęto prace przy budynku obsługi technicznej. *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1979/1980 oraz główne kierunki działalności w roku akademickim 1980/1981 przedstawione na otwartym posiedzeniu Senatu i Komitetu Zakładowego PZPR w dniu 26 września 1980 przez JM rektora prof. dr. hab. Benona Miśkiewicza*, [bez miejsca i daty wydania], s. 25.

⁶⁸³ Zob. np. list dziekana Wydziału Matematyki i Fizyki prof. Zdzisława Pająka do rektora Benona Miśkiewicza z 9 lipca 1981 r., AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/17.

acją w magazynach bibliotecznych, które ze względu na przeciążenie stropów groziły zawaleniem.

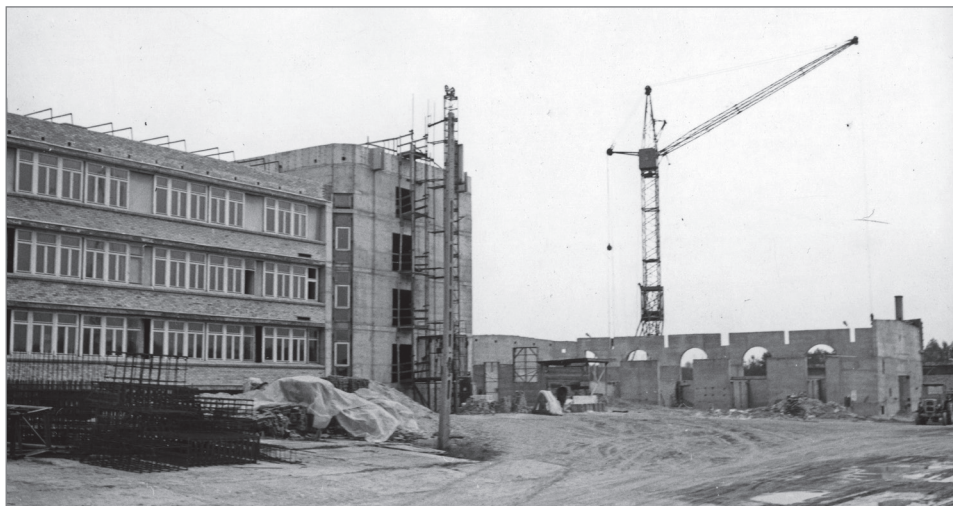
Po największym kryzysie (1980–1982), w kolejnych latach rozpoczęto prace budowlane przy gmachu dla ówczesnego Wydziału Fizyki i Matematyki, ale po krótkim okresie aktywności budowę zawieszono w 1984 r. Jednocześnie władze rektorskie starały się o możliwość rozpoczęcia kolejnych inwestycji na Morasku, co nawet przy zakładanej życzliwości ministerstwa nie było realne, ze względu na ślimaczącą się budowę już rozpoczętego budynku⁶⁸⁴. Rektor w dramatycznych słowach alarmował kolejnych adresatów pism o katastrofalnej sytuacji lokalowej Uniwersytetu i o wolnym tempie budowy gmachu Wydziału Fizyki⁶⁸⁵. Kiedy w styczniu 1986 r. rektor Jacek Fisiak informował o zakończeniu prac przy fundamentach budynku, musiało to brzmieć w uszach słuchaczy dość zabawnie, bowiem ich budowa trwała już blisko 3 lata. W czerwcu 1987 r. odbyła się uroczystość zawieszenia wiechy na pierwszym segmencie wydziałowego budynku⁶⁸⁶. Otwierając w 1988 r. nowy rok akademicki rektor J. Fisiak mógł pochwalić się zakończeniem budowy czterech segmentów Collegium Physicum w stanie surowym. Pierwszy człon obiektu miał zostać oddany do użytkowania rok później, ale prace przeciągnęły się o dwa lata. Ten optymistyczny ton został pohamowany informacją, że w kolejnym 1989 r. fundusze na dokończenie inwestycji zostały odgórnie wstrzymane. Dopiero późną jesienią 1991 oddano do użytku trzy segmenty Wydziału Fizyki. W ten sposób zakończył się pierwszy etap trwającej ponad 8 lat budowy pierwszego budynku dydaktycznego w kamпусie na Morasku⁶⁸⁷.

⁶⁸⁴ *Sprawozdanie z działalności UAM w latach akademickich 1978/79–1980/81 złożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 VIII 1981 r. Przez JM Rektora prof. dra. hab. Benona Miśkiewicza*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1978/79–1980/81 za rektoratu prof. dra. hab. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1983, s. 99–100; *Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. Janusza Ziółkowskiego z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1981 r. do 25 I 1982 r.*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1981/82–1983/84*, Poznań 1998, s. 31–32; *Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. Zbigniewa Radwańskiego z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1982 r. do 31 VIII 1983 r.*, [w:] *tamże*, s. 100–101; *Sprawozdanie z działalności władz uczelni w okresie od 1 września 1984 do 30 września 1985*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1984/1985–1986/1987. Część I. 1 września 1984–30 listopada 1985*, Poznań 1999, s. 27–28; AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 234. Opóźnienia niekiedy były spowodowane brakiem materiałów budowlanych, które w obecnej rzeczywistości wydają się trudne do zrozumienia. Na przykład w maju 1985 r. skarżono się na brak stali zbrojeniowej oraz „bardzo duże trudności w nabyciu 700 mb kabla energetycznego YAKY 4 × 120 mm²”, por. AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 221; Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/17, Pismo Dziekana Wydziału Matematyki i Fizyki do rektora UAM z 9 lipca 1981 r.

⁶⁸⁵ Por. np. AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 218.

⁶⁸⁶ T. Bartkowiak, *Tradycyjna „wiecha” na pierwszym budynku Uniwersytetu w Morasku*, „Gazeta Poznańska” nr 151 z 1 VII 1987, s. 1.

⁶⁸⁷ AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 98–93; Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 20 stycznia 1986 r., pkt 3, s. 5; *Przemówienie JM Rektora prof. dr. hab. Jacka Fisiaka wygłoszone podczas inauguracji roku akademickiego 1988/1989*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Pozna-*

80a. Budowa Collegium Physicum na Morasku według projektu Jerzego Gurawskiego na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych.

80b. Budowa gmachu dla Instytutu Geologii według projektu Jerzego Gurawskiego. Powstał on w oparciu o wcześniej funkcjonujący hotel robotniczy (po lewej), do którego dobudowano obiekt, w którym mieszczą się sale wykładowe.

Interesujące są wspomnienia, jakimi o budowie tego gmachu podzielił się architekt Collegium Physicum Jerzy Gurawski. W jednym z wywiadów mówił:

Z niczego [w projekcie – MM] nie zrezygnowałem, natomiast musiałem wiele rzeczy zmienić. Musiałem zmieniać, bo były lata 80. i bida, jak jasny piorun. Zaczęłem wyczyńać

niu za lata akademickie 1987/1988–1989/1990, Poznań 1999, s. 8–9; Przemówienie JM Rektora prof. dr. hab. Bogdana Marcińca wygłoszone podczas inauguracji roku akademickiego 1990/1991, [w:] tamże, s. 27–28; Wiecha na pierwszym budynku Uniwersytetu w Morasku, „Informator UAM” z 21 VII 1987, s. 13–14; J. Fedorowski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 1991–1995, Poznań 1996, s. 83.

różne cuda. Pierwotnie uniwersytet miał być betonowy, szklany, aluminiowy. Ale wtedy nie było aluminium z prawdziwego zdarzenia ani superbetonów... Dlatego zacząłem szukać w cegle i drewnie. Robiłem nawet meble z cegły: ceglane ławy, krzesła, stoły. [...] Najpierw udało mi się skończyć jeden segment. Był bardzo biedny, bo wykonawstwo nie było takie, jak by się chciało, ściany krzywe, stropy podwieszane, wyżebrane, okna wyżebrane, wyproszone z jakiegoś Gniezna. Parapety zrobione przez ówczesnych wykonawców to coś ohydne. Po cegłę trzeba było jeździć z wódką gdzieś do zagłębia legnickiego, wypraszać klinkier. Było trudno. Wszystko, co miało być czyste, sterylne i proste – było... szkoda gadać⁶⁸⁸.

Trudno zatem się dziwić, że pierwszy segment budynku Wydziału Fizyki wymagał w perspektywie dekady pilnych remontów.

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych kwestia budowy kolejnych obiektów na Morasku stała pod znakiem zapytania. Zakończenie prac w Collegium Physicum było przesądzone, jednak nie odważono się podjąć decyzji w sprawie kolejnych gmachów. We wrześniu 1989 r. na posiedzenie Senatu zaproszono władze miejskie oraz wojewódzkie i omawiano kwestię kontynuowania bądź zaniechania budowy „nowego Uniwersytetu”, jak jeszcze niekiedy nazywano moraski kampus. Podjęto jednoznaczną uchwałę o jej kontynuowaniu. Zwrócono uwagę, że przerwanie zaplanowanych inwestycji doprowadzi do uwiądnięcia Uniwersytetu i w konsekwencji do jego marginalizacji i zamknięcia. Uznano zatem, że kontynuacja budowy na Morasku jest być-albo-nie-być dla uczelni. Jednogłośnie uchwalono zatem, że budowa winna być nadal realizowana⁶⁸⁹.

Obok Collegium Physicum drugim palącym tematem z obszaru inwestycji, dyskutowanym w latach osiemdziesiątych w Uniwersytecie była kwestia magazynów Biblioteki Uniwersyteckiej. Sprawa ta była o tyle interesująca, że na dziedzińcu, za gmachem Biblioteki, powstałym w latach pięćdziesiątych, funkcjonował niedokończony magazyn książek, którego budowę rozpoczęto razem z nowym gmachem, jednakże musiano ją przerwać z powodu wystąpienia wód podskórnych zalewających dolne kondygnacje obiektu. Zatrzymało to prace, których już nie wznowiono. Barak ten był tylko częściowo wykorzystywany jako magazyn. Dyrektor Biblioteki Stanisław Kubiak w 1976 r. zaproponował władzom rektorskim dokończenie inwestycji, ale ekspertyzy związane ze stanem technicznym fundamentów utknęły, ze względu na ponowne zalanie przez wody gruntowe⁶⁹⁰.

⁶⁸⁸ E. Obrębowska-Piasecka, A. Niziołek, oprac. A. Bulanda, *Rozmowa z Jerzym Gurawskim*, „Komunikat SARP” 2007, nr 12, s. 16. To samo jako *Jerzy Gurawski – 2007*, „Sztuka Architektury” <<http://sztuka-architektury.pl/article/7959/jerzy-gurawski-2007>> (dostęp: VI 2018).

⁶⁸⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 22 września 1989 r., pkt 1, s. 110–114. Treść uchwały zob. *Uchwała Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podjęta dnia 22 września 1989 roku, w siedemdziesiątym roku działalności Uniwersytetu Poznańskiego, w dwanaście lat od wmurowania aktu erekcyjnego pod budowę nowej siedziby Uniwersytetu na Morasku*, „Informator UAM” z 30 IX 1989, s. 6–8.

⁶⁹⁰ ABU, sygn. s. 14–15.

W początku lat osiemdziesiątych sprawa pozyskania powierzchni magazynowej stała się paląca. W 1980 r. już nie tylko magazyny, ale wszelkie pomieszczenia mogące służyć do przechowywania książek zostały wykorzystane. Miejsca pozostało na około półtora roku nabywania książek i czasopism. Planowano umieszczenie części księgozbioru w fortach poznańskich, poszukiwano także innych rozwiązań. W połowie lipca 1981 r. zdecydowano, że tymczasowym rozwiązaniem może być umieszczenie książek w budynku centrali telefonicznej na Morasku, którego budowa właśnie się kończyła. Uznano, że obiekt nie będzie w tej chwili wykorzystywany, a przyszłe ewentualne opróżnienie budynku może odbyć się szybko. Władze rektorskie początkowo nie zgadzały się na takie rozwiązanie, przeznaczając na magazyn książek barak socjalny po pracownikach budujących Collegium Physicum na Morasku⁶⁹¹. Wymagał on jednak (w przeciwieństwie do gmachu centrali telefonicznej) adaptacji, co planowano przeprowadzić w 1982 r. Ostatecznie rektor Janusz Ziółkowski zdecydował o przekazaniu budynku centrali na magazyny biblioteczne, jednak stan wykończenia tego budynku był katastrofalny. W początku 1984 r. dyrektor Biblioteki donosił, że usunięto wprawdzie już usterki związane z niesprawnym i przeciekającym systemem centralnego ogrzewania, ale pozostaje problem instalacji wodno-kanalizacyjnej, która systematycznie zalewa pomieszczenia w przyziemiu⁶⁹². W 1986 r. temat wykorzystania jako magazynu byłego baraku socjalnego powrócił. W mowie rozpoczynającej rok akademicki 1987–1988 rektor J. Fisiak informował, że barak jest właśnie wyposażony w regały. Planowano budowę lub kupno kolejnego magazynu na Morasku⁶⁹³.

W początku lat osiemdziesiątych pojawiły się problemy konstrukcyjne w starym magazynie głównego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej. Ze względu na kilkukrotne przeciążenie budynku ściany i stropy zaczęły się odkształcać, doprowadzając do przesuwania regałów z książkami i zawałania się półek. Praca w magazynie stała się niebezpieczna dla życia. Doprowadziło to do zamknięcia magazynów przez Radę Biblioteczną z końcem września 1981 r. Donosiła o tym poznańska prasa, informując, że sytuacja taka może doprowadzić do całkowitego unieruchomienia Biblioteki⁶⁹⁴. Wymusiło to szybkie poszukiwanie miejsc magazynowych w budynkach należących od miasta lub urzędu wojewódzkiego. Wskazywano pomieszczenia w Zamku, szczególnie w skrzydle od ul. Kościuszki, gdzie

⁶⁹¹ ABU, sygn. 2031, s. 31–32, 35–36, 52.

⁶⁹² Tamże, s. 114, 117; AUAM, Rektorat, sygn. 639/6, k. 153–152; sygn. 2032, s. 16–17.

⁶⁹³ *Przemówienie Rektora UAM profesora Jacka Fisiaka w czasie inauguracji roku akademickiego 1986/1987*, „Informator UAM” październik 1986, s. 10; *Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. J. Fisiaka z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1987/1988 przedstawione Senatowi akademickiemu 26 września 1988 r.*, „Informator UAM” 1988, nr 9, s. 4.

⁶⁹⁴ E. Wawro, *W bibliotece trzeszczą stropy*, „Gazeta Poznańska” nr 151 z 4 VIII 1981, s. 6; J. Załubski, *Potrzebny pilnie tymczasowy magazyn dla Biblioteki Głównej UAM*, „Ekspres Poznański” nr 203 z 20 X 1981, s. 5.

mieściły się pracownie artystyczne i klub OdNova a także na budynku na Jeźcach przy ul. Kochanowskiego 7. Ten drugi obiekt jednak nie nadawał się na magazyny ze względu na niedostateczną wytrzymałość stropów⁶⁹⁵. Sytuacja w magazynach bibliotecznych była na tyle groźna, że rektor podjął decyzję o przeniesieniu części księgozbioru do westybuli Auli Uniwersyteckiej. Przeprowadzkę zaczęto w grudniu 1981 r., a do pomocy zgłosili się strajkujący w tym czasie studenci⁶⁹⁶. W 1982 r. miasto Poznań przekazało Bibliotece trzy piętra w wieżowcu Miastoprojektu, przy ul. Marchlewskiego (ob. al. Niepodległości) na tymczasowe magazyny⁶⁹⁷. Książki przechowywano w kilku miejscach w mieście. Na przykład na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych kilkaset tysięcy woluminów znajdowało się w dwóch składnicach na Morasku, gdzie były albo niedostępne, albo trudno dostępne. W starym gmachu przy ul. Ratajczaka pojemność magazynów została wielokrotnie przekroczona. Decyzją instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo pracy 60% zbiorów pozostawało wówczas niedostępnych, gdyż operowanie nimi zagrażało życiu. Odbijało się to na frekwencji korzystających z Biblioteki czytelników, którzy przenieśli się do innych księżnic w Poznaniu.

Sprawa Biblioteki Uniwersyteckiej i jej magazynów pojawiała się przy okazji formułowania w UAM wszystkich dalekosiężnych i całościowych planów inwestycyjnych. Na przykład w końcu 1985 r. przygotowano plan rozwoju Uniwersytetu do 2000 r. W wypadku Biblioteki pisano w nim o konieczności budowy dla księżnicy uniwersyteckiej nowego gmachu na Morasku. Magazyny zaś rozpatrywano wariantowo. Jeśli gmach Biblioteki będzie nadal czynny w śródmieściu, to – pisano – należałoby zbudować magazyny, tworzące czworobok z istniejącymi już budynkami. Pojemność takiego obiektu określano na 1 mln woluminów. Dodatkowo wskazywano, że należałoby przejąć kolejny budynek pałacowy, w którym można by – na wzór masoników w Ciężeniu – przechowywać wydzielone kolekcje biblioteczne (wskazywano na pałac w Dobrzycy k. Jarocina)⁶⁹⁸.

Alarmujący stan magazynów wymusił w ostateczności zgodę władz na rozpoczęcie prac przy projektowaniu nowego budynku przeznaczonego na przechowywanie książek. Początkowo myślano o zrealizowaniu planów, które sformułowali budowniczy gmachu Biblioteki im. Cesarza Wilhelma, a mianowicie zakładali oni rozbudowę magazynu o dwa skrzydła równoległe do głównego gmachu. Wówczas plan księżnicy miałby kształt regularnej litery H⁶⁹⁹. Taki pomysł zgła-

⁶⁹⁵ ABU, sygn. 2031, s. 87–89.

⁶⁹⁶ Tamże, s. 103; *W westybuli auli jest już Biblioteka UAM*, „Express Poznański” nr 237 z 7 XII 1981, s. 8.

⁶⁹⁷ ABU, sygn. 2031, s. 133–134.

⁶⁹⁸ AUAM, Rektorat, sygn. 755/11, s. 64.

⁶⁹⁹ Plany rozbudowy magazynów bibliotecznych sporządzone przez architektów Biblioteki im. Cesarza Wilhelma zob. G. Zeidler, *Der Bau der Kaiser-Wilhelm-Bibliothek*, „Historische Monatsblätter für die Provinz Posen” 1902, nr 12, s. 213–214, a przede wszystkim rycina na s. 213 (jest ona także reprodukowana w A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka*, s. 44).

szano, jednak nie podjęto jego realizacji. W 1982 r. powstały trzy alternatywne koncepcje rozbudowy magazynu, z których wybrano do dalszych prac wariant polegający na rozbiórce istniejącej konstrukcji niedokończonego magazynu z 1955 r. i budowie na tym miejscu nowego obiektu⁷⁰⁰. Autorami projektu byli Jerzy Gurawski i Jan Liszkowski, którzy założyli budowę magazynu prostopadle do nowego budynku Biblioteki⁷⁰¹.

Realna możliwość rozpoczęcia inwestycji pojawiła się w 1985 r., jednakże wcześniej należało zorganizować pomieszczenia zastępcze dla księgozbioru przechowywanego w rozbiieranym obiekcie. Wobec braku odpowiedzi władz miejskich i wojewódzkich, dyrekcja Biblioteki opublikowała w maju 1985 r. w prasie apel, w którym zwracała się do mieszkańców Poznania o pomoc w znalezieniu odpowiednich pomieszczeń⁷⁰². Prace budowlane ruszyły w połowie 1987 r., jednak w kolejnych dwóch latach na budowie niewiele się działo. Pojawiały się zatem głosy zmierzające do podziału księgozbioru na taki, który miałby być wykorzystywany przez przedstawicieli nauk humanistycznych i taki dla przedstawicieli nauk ścisłych, przy czym ten drugi miałby zostać przeniesiony do innego gmachu. Planowano też przeprowadzenie przeglądu istniejącego księgozbioru, celem usunięcia „zbędnej” i „niepotrzebnej” literatury. Aby przedyskutować te kwestie zwołano specjalne posiedzenie Senatu w czytelni ogólnej Biblioteki Głównej, podczas którego szczegółowo omawiano sytuację księżnicy⁷⁰³.

Budowa magazynu ruszyła w połowie roku 1990 i postępowała dość sprawnie. W tym czasie dostępne było tylko ok. 20% księgozbioru, przy zagrożeniu wyłączenia z udostępniania również tej małej części. Zdaniem dyrektora Zdzisława Szkutnika, aby uzyskać możliwość korzystania z książek zmagazynowanych w dotychczasowej lokalizacji podczas prac budowlanych, konieczne będzie zorganizowanie magazynu przejściowego. Sytuacja w składnicach bibliotecznych zmieniała się dynamicznie, bowiem jesienią 1990 r. dyrektor Z. Szkutnik mówił już o siedmiu miejscach, w których przechowywane są zbiory biblioteczne oraz o 50% dostępności książek i czasopism⁷⁰⁴.

⁷⁰⁰ ABU, sygn. 2031, s. 162–172.

⁷⁰¹ Szczegóły projektu zob. „Informator Oddziału Poznańskiego SARP”, VII, VIII, IX 1985, s. 2; zob. A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka*, s. 121–122.

⁷⁰² Zob. np. *SOS dla Biblioteki UAM*, „Głos Wielkopolski” nr 102 z 3 V 1985, s. 5. Treść apelu zob. ABU, sygn. 2032, s. 140.

⁷⁰³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 20 listopada 1989 r., pkt 5, s. 8–10; posiedzenie z 8 stycznia 1990 r., s. 29–37, o sprzedaży starodruków i druków zbędnych mówił dyr. Biblioteki Z. Szkutnik (s. 32–33, 36). Por. *Sprawozdanie z nadzwyczajnego posiedzenia Senatu Akademickiego UAM w dniu 8 stycznia 1990 r.* [...], „Informator UAM” z 15 II 1990, s. 1–2.

⁷⁰⁴ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 maja 1990 r., pkt 4, s. 130; posiedzenie z 25 września 1990 r., pkt 4, s. 216.

Nowy gmach magazynu oddano do użytku w 1993 r.⁷⁰⁵, a jego uruchomienie pozwoliło przeorganizować przestrzeń Biblioteki Uniwersyteckiej, jednak sprowadzenie księgozbiorów z magazynów zewnętrznych do nowego obiektu i udostępnienie ich czytelnikom, spowodowało ponowne zapełnienie się powierzchni magazynowej. Budowa nowego budynku do przechowywania księgozbiorów jest zatem nadal obecna w planach i zabiegach dyrekcji Biblioteki. Być może rozwiązaniem okaże się przekazanie Uniwersytetowi działki, na której onegdaj stało kino Słońce. Niewątpliwie problem braku powierzchni magazynowej nadal istnieje i będzie się stawał coraz bardziej dokuczliwy⁷⁰⁶.

Z innych zagadnień związanych z uczelnianą infrastrukturą należy wspomnieć, iż w samym końcu trudnej dekady lat osiemdziesiątych rozpoczęły się także inwestycje w obiekty sportowe. Planowano rozpoczęcie budowy drugiej sali gimnastycznej w kompleksie przy ul. Szamarzewskiego. Inwestycja ta miała się rozpocząć w 1990 r., ale nie doszła do skutku⁷⁰⁷.

Opisywana dekada była również okresem, w którym nabywano nieruchomości. Tak było w wypadku ośrodka w Kicinie pod Poznaniem (dawny hotel Orlinek), który Uniwersytet kupił w maju 1986 r. za specjalnie przyznaną dotację. Znajdowało się w nim kilkanaście miejsc noclegowych oraz sala konferencyjna na ok. 100 osób⁷⁰⁸. Służył on uczelni do pierwszych lat XXI w. jako miejsce organizowania różnego rodzaju konferencji i spotkań wyjazdowych. W połowie lat dziewięćdziesiątych obiekt znajdował się już w bardzo złym stanie technicznym, w związku z czym podjęto decyzję o jego sprzedaży⁷⁰⁹.

Zupełnie inny charakter miała sprawa nabycia domu dla UAM w Oksfordzie. W 1984 r. Alfred Piechowiak, pochodzący z Wielkopolski obywatel Wielkiej Brytanii, darował Uniwersytetowi nieruchomość w Oksfordzie. Uczelnia chciała przeznaczyć go na dom pracy twórczej⁷¹⁰. W 1985 r. spisano pierwszą umowę, zaś w roku następnym sporządzono plan zagospodarowania nieruchomości. Zły stan techniczny nie pozwolił na natychmiastowe przejęcie, domu a koszty remontu, ze względu na zabytkowy charakter budynku (obiekt

⁷⁰⁵ ABU, sygn. 2032, s. 281–282; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1990/1991 przedstawione Senatowi akademickiemu w dniu 23 września 1991 r.*, „Informator UAM” z 4 X 1991, s. 25; por. A. Jazdon, J. Skutecki, *Biblioteka Uniwersytecka*, s. 121–124.

⁷⁰⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 kwietnia 2016 r., pkt 24 i 25, s. 211–212.

⁷⁰⁷ Tamże, posiedzenie z 5 czerwca 1989 r., pkt 3, s. 90.

⁷⁰⁸ *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza ma już dom konferencyjny*, „Informator UAM” z 25 IV 1986, s. 1; AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/17, *Sprawozdanie z działalności Domu Gościnno-Konferencyjnego UAM, Kicin, ul. Poznańska 39a za 1986 rok*.

⁷⁰⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 29 stycznia 1996 r., pkt 10, s. 77.

⁷¹⁰ *Inauguracja roku akademickiego 1986/1987 w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, „Informator UAM” z 15 X 1986, s. 9.

81. Ośrodek konferencyjny w Kicinie służący UAM w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych.

pochodził z XVI w.) szacowane były na 50 tys. funtów. Suma ta w ówczesnej rzeczywistości blokowała możliwość prowadzenia prac. A. Piechowiak założył nawet fundację o nazwie *Domus Universitatis Posnaniensis*, która miała gromadzić środki na remont nieruchomości i zakup sąsiedniego obiektu, który mógłby zasilić konto fundacji. Sąsiedni dom kupił magnat prasowy Robert Maxwell, który przekazał go fundacji A. Piechowiaka w użytkowanie, a zyski z wynajmu tego domu były przeznaczane na remont budynku, który darował A. Piechowiak⁷¹¹. Niestety do przekazania Uniwersytetowi przez R. Maxwella zakupionego przez niego domu nigdy nie doszło. Ze względu na wysokie koszty remontu i utrzymania nieruchomości, uczelnia w 1994 r. zdecydowała się zwrócić ją darczyńcy⁷¹².

Inną darowizną, którą Uniwersytet pozyskał w 1982 r. były dwa domy przy ul. Siemiradzkiego w Poznaniu przekazane przez osobę zamieszkałą w USA⁷¹³.

⁷¹¹ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 maja 1990 r., pkt 7a, s. 144–147; M. Graczyk, *Przyczółek*, „Wprost” 1992 nr 36, s. 69; „Magnat prasowy” Maxwell nie odmówił racji rektorowi UAM, „Gazeta Poznańska” nr 103 z 4 V 1988, s. 2; *Fundacja „Dom Nauki UAM” w Oxfordzie z udziałem Roberta Maxwella*, „Gazeta Poznańska” nr 19 z 23 I 1989, s. 1, 3.

⁷¹² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 26 września 1994 r., pkt 9, s. 162–163.

⁷¹³ Tamże, posiedzenie z 27 września 1982 r., pkt 5, s. 10–11.

Nieco później, także Halszka Szołdrska, była współpracownicą rektora S. Dąbrowskiego, oddała Uniwersytetowi należącą do niej część domu przy ul. Noskowskiego⁷¹⁴.

Lata osiemdziesiąte były okresem, w którym długo kumulowane problemy lokalowe i wieloletnie zaniedbania inwestycyjne w sposób realny hamowały badania naukowe, kształcenie studentów i rozwój instytucjonalny uczelni. Należy także uwzględnić ogólny zastój gospodarczy oraz marazm społeczny panujący w okresie schyłkowego PRL. Wszystkie te czynniki spowodowały, że uczelnia w tym okresie przeżywała głęboki regres.

4. Nowy Uniwersytet

Decyzja Senatu z 1989 r. o kontynuowaniu inwestycji na Morasku była symbolicznym przełomem. Wskazywała ona wolę wyjścia z impasu, w jakim znajdowała się uczelnia w latach osiemdziesiątych. Rektor i władze lokalne porozumiały się w sprawie współdziałania w tej sprawie. Na niewiele to się jednak zdało, gdyż kryzys ekonomiczny końca lat osiemdziesiątych i związana z nim inflacja dotknęła przede wszystkim sferę budżetową. Ceny gwałtownie wzrastały, a rząd w obawie przed niekontrolowanym wypływem środków zablokował w czerwcu 1989 r. budowę na Morasku, budowę pawilonu w Ogrodzie Botanicznym oraz magazynu Biblioteki Głównej. Prace mogły zostać wznowione dopiero w połowie 1990 r.

Przełom 1989 r. wiązał się również z zasadniczymi zmianami w strukturze prowadzenia inwestycji. Od 1951 r. istniał w Poznaniu Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych, który koordynował działania inwestycyjne dla wszystkich uczelni w mieście. Komórka ta była bezpośrednio podległa Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego, które poprzez nią załatwiała i sprawy projektowe i finansowe. Od początku lat dziewięćdziesiątych rola tego biura stopniowo się zmniejszała, a od 1995 r. zostało ono zastąpione przez samodzielny dział inwestycji, działający w ramach struktur UAM⁷¹⁵. Długoletnim szefem ZISW był w latach 1973–1998 Lech Grodzicki, który odpowiadał za prowadzenie inwestycji na Morasku, jak i innych budów uniwersyteckich.

Kolejną jakościową zmianą było pozyskanie kilku nowych obiektów dla Uniwersytetu, które w perspektywie wielu lat świadczą o odwadze ówczesnej ekipy rektorskiej. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych licznie likwidowane bądź minimalizowane przedsiębiorstwa i instytucje państwowe pozbywały się majątku, który im ciążył. Tak było np. z Funduszem Wczasów Pracowniczych, instytucją dysponującą wieloma obiektami w całej Polsce. W spadku

⁷¹⁴ M. Nowak, *Uniwersytecka willa*, „Gazeta Poznańska” nr 239 z 12 X 1998, s. 5.

⁷¹⁵ S. Wachowiak, *O administrowaniu uczelnią*, „Życie Uniwersyteckie” 1995, nr 10, s. 27.

82. Pałac Raczyńskich z pierwszej połowy XIX w. w Obrzycku przejęty w 1989 r. od Funduszu Wczasów Pracowniczych.

po niej uczelnia otrzymała w 1989 r. należący niegdyś do rodziny Raczyńskich pałac w Obrzycku. Z kolei ośrodek w Zakopanem został przekazany przez osoby prywatne⁷¹⁶. Niekiedy plany organizowania zamiejscowych ośrodków wypoczynkowych UAM nie były realizowane. Tak było na przykład w wypadku terenu w Jastrzębiej Górze o powierzchni ok. 13 tys. m². Uniwersytet nabył go w celu zbudowania tam domu wczasowego. W związku z wieloletnim brakiem aktywności w tym zakresie oraz brakiem perspektyw zrealizowania tego zamierzenia, w 2009 r. postanowiono nieruchomość tę sprzedać, jednak do dziś pozostaje ona własnością UAM⁷¹⁷.

⁷¹⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 22 września 1989 r., pkt 2, s. 114. Pałac w Obrzycku został przejęty decyzją Senatu z dnia 12 marca 1990 r., zaś kuratorem obiektu został wybrany ówczesny docent J. Skuratowicz, zob. protokół z posiedzenia Senatu z tego dnia, pkt 11, s. 97–99. Nieruchomość w Zakopanem została przekazana w listopadzie 1989 r. przez Mariana Dziurmana i Helenę Kubit, poszerzona w 1990, 2002, 2003, 2004 i 2011 r. przez kupno działek sąsiadujących z ośrodkiem. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 24 listopada 2003 r., pkt 18, s. 26–27; posiedzenie z 28 lutego 2009 r., pkt 12, s. 128–129; *Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. Bogdana Marcińca z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1989/1990, przedstawione Senatowi akademickiemu w dniu 25 września 1990 r.*, „Informator UAM” z 25 IX 1990, s. 3; informacje pozyskane od A. Hilgier z Samodzielnej Sekcji ds. Nieruchomości UAM

⁷¹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 30 listopada 2009 r., pkt 21, s. 46–47; informacje przekazane przez panią Anetę Hilgier z Samodzielnej Sekcji ds. Nieruchomości UAM.

83. Ośrodek wczasowy w Zakopanem, pozyskany w 1989 r.

W nową dekadę Uniwersytet wszedł z dwoma rozpoczętymi ważnymi inwestycjami, a mianowicie budową kampusu na Morasku oraz magazynu na tyłach gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej (co opisałem w poprzednim podrozdziale). O ile ta pierwsza wymagała środków centralnych, o tyle ta druga prowadzona była głównie w oparciu o finanse wojewody, miasta i własne środki UAM.

Wśród licznych problemów lokalowych, jakie pojawiły się w początku lat dziewięćdziesiątych przed władzami uczelni, była też kwestia mieszkań znajdujących się w budynkach i kamienicach uniwersyteckich, które dotychczasowi lokatorzy chcieli wykupić. Rektor konsultował się w tej sprawie z ministerstwem,

które uznało, że mieszkania takie należy uznać za mieszkania zakładowe, a zatem od polityki uczelni zależy, czy będzie je wyprzedawać, czy też nie⁷¹⁸. Senat uchwalił regulamin sprzedaży mieszkań uniwersyteckich, a do akcji tej włączane były po kolei poszczególne kamienice i domy uniwersyteckie⁷¹⁹. W 2006 r. Senat zdecydował o możliwości sprzedaży niewykupionych jeszcze mieszkań w uczelnianych kamienicach oraz o przekazaniu lokali użytkowych miastu, a w końcowej fazie tego procesu, o sprzedaży samych kamienic⁷²⁰. W 2008 r. zbyto szereg mieszkań w kamienicach w bloku łazarskim (ul. Łukaszewicza 23, 25–27 oraz Karwowskiego 24) i całą nieruchomość z domem jednorodzinny przy ul. Skalnej 15. W tym samym procesie porządkowania kwestii mieszkań w kamienicach, Senat zrzekł się prawa własności na rzecz miasta w kamienicach przy ul. Głogowskiej oraz w kilku kamienicach na Łazarzu i Wildzie⁷²¹. Decyzje te były motywowane złym stanem technicznym obiektów, ich skomplikowaną sytuacją własnościową, a także obietnicą miasta, że kolejne działki na Morasku odsprzeda uczelni po preferencyjnych cenach.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Uniwersytet rozpoczął starania o odzyskanie upaństwowionego bądź przejętego przez władze miejskie majątku. Przede wszystkim próbowano odzyskać majątek Łaski, położony w powiecie kępińskim, należący w okresie międzywojennym do Fundacji „Nauka i Praca” założonej przez Heliodora Świącickiego, a później nadzorowanej przez Cyryła Ratajskiego. O zwrot tego majątku wystąpiono zarówno do Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w Warszawie, jak i do Ministra Rolnictwa. Podobnie wszczęto starania o odzyskanie majątku w Dębках na Pomorzu, który również należał do tej Fundacji.

Najwięcej zabiegów rewindykacyjnych prowadzono na terenie Poznania. W mieście toczyły się sprawy o uregulowanie własności takich nieruchomości jak: domy przy ul. Dąbrówki 13/16, Langiewicza 17, Chłapowskiego 8 na Wildzie, Głogowskiej 61 (ob. 64 i 64a, narożnik Limanowskiego 1), Matejki 37, bloku kamienic od Karwowskiego 2, 4, 8 do Kolejowej 40 na Łazarzu, domów przy ul. Libelta 22/24 (narożnik z ul. Kościuszki 101 – dawniej 13/14), Marcelesińskiej 81 (narożnik z ul. Swobody) oraz Marcelesińskiej 28 i kilku innych⁷²².

⁷¹⁸ Tamże, posiedzenie z 22 stycznia 1990 r., pkt 3, s. 51; posiedzenie z 24 marca 1997 r., pkt 10, s. 82–83 w sprawie domów przy ul. Koronnej 5 i 7.

⁷¹⁹ Uchwała nr 23/97 Senatu UAM z dnia 24.03.1997 w sprawie zbycia lokali w budynkach przy ul. Koronnej 5 i 7 oraz Zasady sprzedaży lokali mieszkalnych w budynkach mieszkalnych będących własnością UAM, „Informator UAM” z 2 VI 1997, s. 3–5.

⁷²⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 26 czerwca 2006 r., pkt 5, s. 261–262.

⁷²¹ Tamże, posiedzenie z 30 czerwca 2008 r., pkt 17 i 18, s. 165–167.

⁷²² *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1992/1993 przedstawione Senatowi w dniu 28 czerwca 1993 r. Przez JM Rektora prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1990/1991–1992/1993 za rektoratu prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego*, Poznań 1996, s. 97–98. To

Część z tych kamienic udało się odzyskać w 2009 r. Dotyczyło to domów na Wildzie przy Langiewicza, Dąbrówki, Chłapowskiego (fragment przedwojennego bloku wildeckiego). Stan techniczny tych budynków był w momencie ich odzyskania przez Uniwersytet bardzo zły. Inspektor budowlany nakazał uczelni przeprowadzenie niezbędnych remontów. W związku z tym, aby uniknąć kosztów, Senat na wniosek rektora zgodził się na sprzedaż lokali w tych kamienicach⁷²³. Ta sama kwestia dotyczyła mieszkań w domach profesorskich przy ul. Libelta, narożnik z ul. Kościuszki, wybudowanych w okresie międzywojennym przez Uniwersytet, a w latach osiemdziesiątych drogą administracyjną przejętych przez miasto Poznań⁷²⁴.

Rewindykacyjne procedury często były połączone z długotrwałymi i mozolnymi procesami regulującymi stan własnościowy nieruchomości uniwersyteckich. W okresie PRL, ówczesne władze uznawały, że UAM nie był właścicielem przejmowanych nieruchomości, a jedynie ich użytkownikiem. Przejęcie budynków przez miasto odbywało się zatem na mocy decyzji administracyjnych, co nie skutkowało zmianami w księgach wieczystych. Uniwersytet w ostatnich latach występował o przywrócenie stanu posiadania i uregulowanie kwestii własnościowych. Tak było np. z budynkiem przy ul. Św. Marcin 75 (dawniej nr 40)⁷²⁵ czy z działką przy Słowackiego 4/6, obecnie niezabudowaną, zajęta przez parking obok budynku przychodni zdrowia, czy nieruchomością przy narożniku Obornickiej i Rakoczego wykorzystaną przez Poznański Szybki Tramwaj⁷²⁶.

Spraw majątkowych przybywało. Dotyczyły one szeroko rozumianej rewindykacji mienia uniwersyteckiego, ale także sprzedaży uniwersyteckich nieruchomości. Uczelnia potrzebowała znacznych sum na zapewnienie wkładu własnego niezbędnego do uzyskania środków na prowadzenie inwestycji. Zbywano zatem działki, które nie były przydatne Uniwersytetowi, jak np. przy ul. Słonecznej 36⁷²⁷ i przy zbiegu ulic Zwierzynieckiej i Bukowskiej⁷²⁸. Sprzedano także działkę w centrum miasta, leżącą pomiędzy Collegium Chemicum, a Collegium Anatomicum,

samo *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok akademicki 1992/1993*, „Informator UAM” z 28 VI 1993, s. 10–11; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1997/1998*, pkt IX. Zob. też M. Nowak, *Uniwersytet kamienicznikiem*, „Gazeta Poznańska” nr 174 z 28 VII 1997, s.1–2; *Tyle domów w całym mieście*, „Życie Uniwersyteckie”, 1993, nr 0, kwiecień, s. 12.

⁷²³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 22 lutego 2010 r., pkt 16, s. 152. W 2013 r. kanclerz S. Wachowiak informował Senat, że z 59 lokali, które Uniwersytet chciał sprzedać, nadal własnością uczelni pozostaje 29 mieszkań. AUAM, Protokoły obrad Senatu UAM, posiedzenie z 24 czerwca 2013 r., pkt 21, s. 257–258.

⁷²⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 29 września 2014 r., pkt 10, s. 234.

⁷²⁵ AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/26, s. 41–42; AUAM, Protokół zdawczo-odbiorczy D.S., Armii Czerwonej 75.

⁷²⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 27 stycznia 1997 r., pkt 12, s. 65.

⁷²⁷ Tamże, posiedzenie z 30 czerwca 1997 r., pkt 10, s. 116–117.

⁷²⁸ Tamże, posiedzenie z 29 października 2000 r., pkt 16.

przy ul. Śniadeckich, co wywołało żywiołową dyskusję na posiedzeniu Senatu. Część Senatorów sprzeciwiała się sprzedaży, argumentując, że ceny działek w centrum miasta będą rosnać, co pozwoli uzyskać w przyszłości korzystniejszą ofertę. Z kolei rektor Stefan Jurga przekonywał, że Uniwersytet potrzebuje środków na zakup działek na Morasku, które również drożeją. Senatorowie uznali argumenty rektora o potrzebie pilnej konsolidacji terenów uniwersyteckich na Morasku⁷²⁹.

W 2009 r. rozpoczęto procedurę sprzedaży wymagającej kosztownego remontu nieruchomości przy ul. Nowowiejskiego 55, w której od 1990 r. mieściło się Wydawnictwo Uniwersyteckie⁷³⁰ przeniesione do Collegium Maius. Zbyto także rozparcelowaną działkę przy ul. Heweliusza 40, na której mieściła się niegdyś Poznańska Drukarnia Naukowa, czy udział w budynku przy Noskowskiego 22⁷³¹. W 2011 r. rozpoczęto formalności związane ze sprzedażą pałacyku przy Kolegium Cegielskiego. Była to jedna z tych transakcji, które miały przynieść niezbędne środki na inwestycje, jej finalizacja nastąpiła jednak dużo później⁷³². Z kolei w 2013 r. Senat wyraził zgodę na sprzedaż kamienicy przy Słowackiego 20, w której w okresie międzywojennym mieścił się dom dla studentek im. dra Jana Chądzyńskiego, a po zakończeniu wojny rektorat, dziekanaty, a następnie różne zakłady badawcze i dydaktyczne. Budynek zbyto dwa lata później (w 2015 r.)⁷³³.

Rewindykacja i sprzedaż nieruchomości wiązały się ze skomplikowaną i wyspecjalizowaną obsługą prawną. W związku z tym w administracji UAM w początku lat dziewięćdziesiątych powołano najpierw stanowisko samodzielnego specjalisty ds. nieruchomości, które objęła Grażyna Komisarek, a później Artur Ratajszczak, a następnie powstała samodzielna sekcja ds. nieruchomości, którą kieruje Aneta Hilgier.

W przełomowym okresie 1989 i 1990 r. nie brak było też gestów symbolicznych, które organizowały przestrzeń życia akademickiego w mieście. Do najważniejszych należy zaliczyć wydarzenia ze stycznia 1990 r., kiedy to grupa studentów, głównie z UAM, zajęła budynek Komitetu Wojewódzkiego PZPR przy ówczesnej ul. Czerwonej Armii 78⁷³⁴. Uzgodniono powołanie wspólnej komisji

⁷²⁹ Zob. tamże, posiedzenie z 24 września 2001 r., pkt 9, s. 120–121.

⁷³⁰ „Informator UAM” z 31 X 1990, s. 27–28; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 maja 2009 r., pkt 21.

⁷³¹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 28 września 2009 r., pkt 18 i 19, s. 456.

⁷³² Tamże, posiedzenie z 30 maja 2011 r., pkt 25, s. 217–218; posiedzenie z 24 lutego 2014 r., pkt 9, s. 102.

⁷³³ Tamże, posiedzenie z 25 lutego 2013 r., pkt 16, s. 160–161.

⁷³⁴ O akcji studentów zob. wspomnienia Filipa Kaczmarka zamieszczone w artykułach: *24 lata temu zlikwidowano PZPR. W Poznaniu wygonili ich studenci*, tvn24.pl Poznań z 29 I 2014 <<http://www.tvn24.pl/poznan,43/24-lata-temu-zlikwidowano-pzpr-w-poznaniu-wygonili-ich-studenci,391643.html>> (dostęp: IX 2018), gdzie zdjęcia z akcji okupacyjnej; obszerniej F. Kaczmarek, *Koniec PZPR w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 2000, nr 1, s. 306–324; tegoż, *Schyłek PZPR w Poznaniu*, [w:] *KW PZPR w Poznaniu – ludzie – struktury – formy działania*, pod red. K. Białeckiego, w druku.

84. Gmach Komitetu Wojewódzkiego PZPR, zbudowany w latach 1949–1950 według projektu Władysława Czarneckiego. Po akcji okupacyjnej studentów i rozwiązaniu PZPR w styczniu 1990 r. gmach został przekazany Uniwersytetowi i jako Collegium Historicum służył w latach 1990–2015 Wydziałowi Historycznemu. Obecnie w budynku, nazywanym od czerwca 2018 r. Collegium Martineum, zlokalizowane są biura administracji UAM, a po remoncie pierwszego piętra i auli znajduje tam siedzibę Centrum Szyfrów Enigma im. Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego.

uczelniano-studencko-partyjno-miejskiej ds. budynku KW PZPR w celu rozwiązania zaistniałego konfliktu. Ze strony Uniwersytetu przewodził jej ówczesny prorektor prof. Jerzy Strzelczyk. Gmach KW PZPR studenci zajęli dosłownie na tydzień przed samorozwiązaniem się Partii podczas XI Zjazdu PZPR. Zatem wszelkie decyzje lokalizacyjne musiały w tym momencie być uzgodnione z Uniwersytetem. Na mocy porozumień przedstawiciele KW PZPR zobowiązali się do powstrzymania przekazywania mienia należącego do Partii „w jakiegokolwiek władanie osób trzecich”, aż do czasu podjęcia rozstrzygnięć w tym zakresie w skali ogólnopolskiej. Wstępnie też komisja zdecydowała, że sam gmach mógłby zostać wykorzystany na cele dydaktyczne i to już od drugiego semestru roku akademickiego 1989/1990⁷³⁵. W marcu 1990 r. rektor poinformował, że komisja rządowa uznała, iż nieruchomość ta zostanie przejęta przez Skarb Państwa, a następnie przekazana w użytkowanie Uniwersytetowi⁷³⁶.

⁷³⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 22 stycznia 1990 r., pkt 3, s. 52.

⁷³⁶ Tamże, posiedzenie z 12 marca 1990 r., pkt 3, s. 87.

Gmach byłego KW PZPR powstał w latach 1949–1950 u zbiegu ulic Czerwonej Armii (ob. Św. Marcin) i Kościuszki w miejscu pochodzącego z pierwszej połowy XIX w. budynku intendenty wojskowej, wykorzystywanego w okresie międzywojennym jako budynek sztabowy. Po zakończeniu działań wojennych, a szczególnie po utworzeniu w grudniu 1948 r. PZPR, podjęto decyzję o budowie okazałego budynku w centrum miasta jako siedziby władz nowej partii. Konkurs na projekt wygrał Władysław Czarnecki. Opracowany przez niego gmach ma dwa skrzydła od strony ulic oraz skrzydła Sali Plenarnej i garaży od strony dziedzińca. Sześciokondygnacyjny obiekt powstał w stylistyce klasycznego modernizmu, z wycofanym wejściem od narożnika ulic i podcieniami (zabudowanymi w latach dziewięćdziesiątych) od ul. Czerwonej Armii⁷³⁷.

Kwestia dalszych losów gmachu byłego KW PZPR była przedmiotem obrad Senatu uczelni oraz Rady Wydziału Historycznego, którego siedziba od 1968 r. mieściła się w Collegium Novum. W maju 1990 r. omawiano szczegóły przemieszczeń lokalowych, nadając przy tym nazwę gmachowi, który odtąd nazywany był Collegium Historicum. Uznano, że do nowo pozyskanego budynku powinien przenieść się właśnie Wydział Historyczny, gdyż jego zapotrzebowanie na pomieszczenia, a przede wszystkim na powierzchnię magazynową bibliotek instytutowych było największe. Zakładano wówczas, że część Wydziału, m.in. Instytut Historii Sztuki, zostanie przeniesionych do innych budynków, m.in. do Zamku, którego częściowy zwrot rozważało wówczas miasto⁷³⁸. Część pomieszczeń w byłym gmachu KW PZPR wynajęto Bankowi PKO, który zobowiązał się w ciągu 10 lat albo opuścić obiekt, albo zbudować porównywalny na Morasku, do którego mógłby przenieść się Wydział Historyczny. W kontekście umowy z PKO chyba po raz pierwszy pojawiła się kwestia budowy nowego budynku dla historii w kampusie moraskim. Niejasna pozostała i nadal pozostaje kwestia garaży w byłym KW PZPR, których status własnościowy nie został wyjaśniony. Zakładano, że jeśli uda się rozwiązać kwestie własności, to pomieszczenia te mogłyby służyć za magazyny biblioteczne. Na parterze nowego Collegium Historicum zaplanowano zorganizowanie stołówki dla pracowników i studentów oraz baru. Pomieszczenia zwolnione przez Wydział Historyczny w Collegium Novum miały odtąd służyć Wydziałowi Neofilologii oraz Wydziałowi Filologii Polskiej⁷³⁹.

Innym symbolicznym wydarzeniem była zmiana nazwy Domu Studenckiego im. Hanki Sawickiej. W 1900 r. do Senatu z taką prośbą zwrócili się mieszkańcy

⁷³⁷ Na temat budynku zob. P. Marciniak, *Doświadczenie modernizmu*, s. 58–59; tenże, *Architektura i urbanistyka*, s. 151–152; tenże, *Gmach Wydziału Historycznego UAM*, „Kronika Miasta Poznania” 2006, nr 1, s. 305–312; MKZ, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa: Dawna siedziba KW PZPR w Poznaniu, obecnie Collegium Historicum przy ul. Św. Marcin 78, Kościuszki 80A (E. Kiecko, 2013).

⁷³⁸ Jak wiadomo, Instytut ten do dziś pozostaje w Collegium Novum.

⁷³⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 7 maja 1990 r., pkt 6, s. 136–144.

akademika. Zaproponowali przy tym, aby nowa nazwa nawiązywała do poprzedniej oraz aby łączyła się z tradycją imienniczą nazywania uniwersyteckich domów akademickich. Nowa nazwa domu brzmiała po prostu „Hanka”. Senat bez zbędnej dyskusji zaaprobował wniosek⁷⁴⁰.

Kolejna zmiana dotyczyła przestrzennego odpolitycznienia gmachów uniwersyteckich. Od przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych w budynkach uczelni rezydowały bowiem komórki partii i stronnictw politycznych oraz licznych organizacji młodzieżowych będących partyjnymi przybudówkami. Wszystkie one w początku 1990 r. dość gwałtownie kończyły swoją działalność, a ich lokale uczelnia przejmowała na własne potrzeby.

Sytuacja na poznańskim rynku nieruchomości w początku lat dziewięćdziesiątych była niezwykle dynamiczna. Przypominała – z zachowaniem wszystkich proporcji – tę, jaka panowała w latach 1919–1923, kiedy to Uniwersytet pozyskał większość swoich „rodowych” nieruchomości. W początku lat dziewięćdziesiątych z kolei, likwidowane przedsiębiorstwa państwowe, a także jednostki wojskowe pozostawiały sporych rozmiarów nieruchomości, które mogły zostać zagospodarowane tylko przez nieliczne instytucje budżetowe. Uniwersytet, dla którego codziennością był niedobór powierzchni lokalowych, w krótkim czasie otrzymał liczne propozycje przejęcia opuszczonych budynków, jednak wszystkie one wymagały gruntownych remontów⁷⁴¹.

Jedną z nadarzających się okazji Uniwersytet wykorzystał, gdy likwidowano Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Poznaniu. W UAM planowano stworzenie tam instytutu badawczo-wdrożeniowego, który łączyłby doświadczenie Instytutu Gospodarki Przestrzennej i myśl teoretyczną Wydziału Chemii. W 1990 r. przejęto jeden budynek tego Instytutu przy ul. Drzymały 24, ale nie zdecydowano się na zagospodarowanie innych gmachów przy ul. Przemysłowej 62. Pracownicy Instytutu zostali zatrudnieni w UAM⁷⁴².

Władze uczelni wystąpiły także z wnioskiem do wojewody o pozyskanie starego gmachu Urzędu Wojewódzkiego. Sprawa ta nie została załatwiona, ponieważ jednocześnie o pozyskanie tego samego obiektu wystąpiły też inne poznańskie uczelnie. W tym samym czasie rozstrzygały się też losy wspomnianego już pałacu w Obrzycku po FWP oraz ośrodka w Zakopanem, a także domu w Oksfordzie i budynku przy ul. Żydowskiej⁷⁴³.

Również na Morasku Uniwersytet decydował się na odważne kroki. W początku 1991 r. przejęto hotel robotniczy, użytkowany przez Poznańskie Przed-

⁷⁴⁰ Tamże, posiedzenie z 22 stycznia 1990 r., pkt 3, s. 54.

⁷⁴¹ Tamże, posiedzenie z 12 marca 1990 r., pkt 3, s. 87; posiedzenie z 7 maja 1990 r., pkt 3, s. 123–124; posiedzenie z 20 czerwca 1990 r., pkt 8, s. 192–194; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1990/1991*, s. 28.

⁷⁴² J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 85–86.

⁷⁴³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 12 marca 1990 r., pkt 3, s. 87–88.

85. Gmach przy ul. Matejki 48/49, przekazany w użytkowanie Uniwersytetowi w 1947 r. Początkowo budynek nazywano Collegium Humanisticum, by po krótkim czasie zmienić nazwę na Collegium Philosophicum. Po wyprowadzce w 1968 r. Wydziału Historyczno-Filozoficznego, budynek zmienił nazwę na Collegium Mathematicum i taką nosił do chwili sprzedaży w 2006 r.

siębiorstwo Budownictwa Przemysłowego nr 1 i przebudowano go na potrzeby Instytutu Geologii⁷⁴⁴.

Sytuacja lokalowa uczelni skomplikowała się niespodziewanie w 1990 r. z powodu rozwiązania umowy najmu gmachów przy ul. Romka Strzałkowskiego oraz przy ul. Krasińskiego. Powierzchnię utraconą w tych dwóch budynkach szacowano na 5,5 tys. m². Kolejnym kłopotem była konieczność zerwania przez UAM umów najmu w dawnym wieżowcu Miastoprojektu. Tam uczelnia straciła 3,3 tys. m². Te i inne wymuszone przeprowadzki z wynajmowanych dotychczas przez Uniwersytet⁷⁴⁵ obiektów wywołały szereg reperkusji w Collegium Mathematicum przy ul. Matejki 48/49, które w większości przyjęło zakłady mieszczące się w opuszczanych budynkach. Spowodowało to także powrót do dawno zarzuconych pomysłów dobudowania do Collegium Mathematicum dodatkowych sal wykładowych. Konieczność opuszczenia tych gmachów oraz rozrost studiów zaocznych na Wydziale Prawa i Administracji wymusił na władzach uczelni dodatkowe działania. Rozpoczęto rozmowy z Zakładami im. H. Cegielskiego

⁷⁴⁴ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1990/1991*, s. 28.

⁷⁴⁵ Pełną ich listę zob. J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, tab. VII/1.

86. Collegium Hipolita Cegielskiego, wynajęte, a następnie zakupione od Zakładów Hipolita Cegielskiego w początku lat dziewięćdziesiątych.

(HCP) na temat wynajęcia, najpierw szkoły zakładowej (umowę podpisano 7 czerwca 1991 r.), a następnie dalszych pomieszczeń, a ostatecznie kupna części nieruchomości należących do fabryki⁷⁴⁶.

Rozmowy na temat kupna nieruchomości od HCP prowadzono w końcu 1995 r. Była to transakcja wiązana, w której UAM sprzedał Urzędowi Wojewódzkiemu należący do uczelni budynek na Wildzie, od wielu lat zajmowany przez Zarząd Opieki Zdrowotnej⁷⁴⁷, zaś sam zakupił gmach wynajmowany wówczas od Zakładów im. H. Cegielskiego wraz z przylegającą do niego halą. W ten sposób zostało zapoczątkowane organizowanie kolegium, które później otrzymało nazwę Hipolita Cegielskiego⁷⁴⁸.

Z innych nieruchomości zakupionych w początku lat dziewięćdziesiątych należy wymienić gmach przy ul. Międzychodzkiej 3/5, nabyty w roku 1992 od

⁷⁴⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 15 kwietnia 1991 r., pkt 13, s. 78; pkt 24, s. 91; J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 83–84.

⁷⁴⁷ Transakcja dotyczyła budynku przy ul. 28 Czerwca 1956 r. nr 149, który to Uniwersytet Poznański nabył łącznie z gmachem Fundacji Garczyńskich w początku lat dwudziestych XX w. Budynek sąsiedni, o którym mowa, został zbudowany w 1902 r. jako dom dla nauczycielek z Prowincji Poznańskiej (Lehrerinnenhort für die Provinz Posen). Zob. *Majątek nieruchomy*, s. 32; M. Mrugańska-Banaszak, *Wilda*, s. 217.

⁷⁴⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 18 grudnia 1995 r., pkt 10 i 11, s. 62–64.

87. Gmach przy ul. Międzychodzkiej, zakupiony w początku lat dziewięćdziesiątych od Fabryki Pomocy Naukowych.

Fabryki Pomocy Naukowych. Z czasem kupiono także sąsiednią działkę, aby polepszyć dojazd do budynków uniwersyteckich⁷⁴⁹.

Boom inwestycyjny lat dziewięćdziesiątych nie ominął także obiektów służących studentom, doktorantom i asystentom. W 1990 r. wynajęto od Poznańskiej Fabryki Łożysk Tocznych hotel, położony przy ul. Krańcowej, w którym zamieszkało 96 asystentów. Liczba miejsc zajmowanych w tym hotelu zwiększała się z roku na rok, dochodząc ostatecznie do kilkuset studentów i asystentów / doktorantów, co skłoniło Uniwersytet do kupna tego gmachu. Udało się przy tym uzyskać znaczny upust od początkowej ceny i w końcu 1992 r. Senat wyraził zgodę na zakup budynku⁷⁵⁰. W momencie kupna był to stosunkowo nowy obiekt o 11 kondygnacjach, oddany do użytku w 1986 r. Przez pierwsze 5 lat dwa najwyższe piętra zamieszkiwali pracownicy Fabryki⁷⁵¹.

⁷⁴⁹ Tamże, posiedzenie z 29 czerwca 1998 r., pkt 11, s. 133; posiedzenie z 30 czerwca 2003 r., pkt 21; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1997/1998 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 listopada 1998*, „Informator UAM” z 1 II 1999, pkt IX, zał. 37; J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 85.

⁷⁵⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 września 1990 r., pkt 4, s. 215; posiedzenie z 30 listopada 1992 r., pkt 14, s. 44–45.

⁷⁵¹ J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 85.

88. Hotel w Kozięgłowach, zakupiony od Zakładów Drobiarskich i zamieniony na dom asystenta. Pozostawał w strukturach UAM w latach 1992–2011.

Pomoc mieszkaniowa dla asystentów wiązała się także z nabyciem w lutym 1991 r. od Zakładów Drobiarskich „Poldrob” w Kozięgłowach budynku, w którym zamieszkało ok. 40 pracowników nauki. Wcześniej gmach ten był wykorzystywany jako hotel robotniczy, a w okresie, kiedy Zakłady Drobiarskie korzystały z pracy więźniarek, znajdowało się tam więzienie dla kobiet o złagodzonej rygorze. Uniwersytet nie przebudował obiektu, dostosowując go jedynie do potrzeb uczelnianych. Dom Asystenta w Kozięgłowach służył pracownikom UAM przez 20 lat. Został sprzedany w 2011 r. w związku z konsolidacją obiektów socjalnych dla studentów i asystentów oraz ze względu na konieczność wykonania kosztownego remontu obiektu. Środki z jego sprzedaży zostały przeznaczone na remont nowego hotelu asystenta przy ul. Nieszawskiej⁷⁵². Na początku lat pięćdziesiątych hotele przy ul. Krańcowej i w Kozięgłowach rozwiązały problemy mieszkaniowe asystentów i doktorantów Uniwersytetu.

Uniwersytet występował od 1992 r. do różnych instytucji o przejęcie wojskowej hali sportowej przy ul. Młyńskiej 15. W 1994 r. wojewoda Włodzimierz

⁷⁵² *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1990/1991*, s. 29; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 20 grudnia 2010 r., pkt 13, s. 81; J. Łakomy, *Naukowcy za kratami*, „Gazeta Poznańska” nr 22 z 27 I 1992, s. 6. Przy okazji organizowania domu asystenta w Kozięgłowach pojawiła się także idea zbudowania na zapleczu tego obiektu „Domu Pracownika Uczelni”, w którym mogliby zamieszkać samotni, emerytowani pracownicy Uniwersytetu. Zob. T. Natalli, *W sprawie budowy Domu Pracownika Uczelni*, „Życie Uniwersyteckie” 1995, nr 3, s. 22.

Łęcki wystąpił do Ministerstwa Obrony Narodowej z prośbą o przekazanie przez wojsko zarządu nad nieruchomością Skarbu Państwa oraz znajdującą się tam halą sportową uczelni⁷⁵³. Skutkiem tej interwencji hala została przekazana Uniwersytetowi w użytkowanie.

W okresie prosperity lat dziewięćdziesiątych pojawiło się także kilka propozycji przejęcia nieruchomości, z których Uniwersytet nie skorzystał. W 1992 i 1993 r. Polskę opuściły oddziały Armii Czerwonej, pozostawiając po sobie liczne obiekty koszarowe, położone często na uboczu głównych traktów komunikacyjnych, najczęściej dość silnie zdewastowane. Władze rządowe poszukiwały wówczas gwałtownie sposobu na zagospodarowanie tych obiektów. Jednym z takich miejsc były miasteczka Borne Sulinowo i Kłomino na Pomorzu Zachodnim. W Bornem Sulimowie Uniwersytet wraz z pozostałymi szkołami wyższymi miasta Poznania planował urządzenie centrum badawczo-dydaktyczno-wdrożeniowego. W końcu roku 1992 odbywały się spotkania na miejscu, gdzie opracowano koncepcję zagospodarowania naukowo-dydaktycznego miasteczka. Projekt jednak został porzucony ze względu na brak środków⁷⁵⁴.

Innym obiektem pomilitarnym, który znalazł się w kręgu zainteresowań uczelni, była baza wojsk łączności w Kęszycy nieopodal Międzyrzecza, do której przejęcia namawiała Uniwersytet administracja rządowa. Argumentowano, że Kęszycza znajduje się na linii między Poznaniem a nowo powstałym ośrodkiem UAM w Słubicach i może stanowić podstawę do budowy sieci takich ośrodków na zachód od Poznania. Zakładano, że powstanie tam ośrodek badawczo-wdrożeniowy, realizujący wysoko technologiczne zlecenia. Brak wsparcia finansowego ze strony inicjatorów inwestycji w Kęszycy skłonił władze uczelni do rezygnacji z propozycji przejęcia miasteczka⁷⁵⁵.

Interesującą propozycją, związaną tym razem z centrum Poznania były plany przejęcia przez Uniwersytet terenów po rzeźni miejskiej przy ul. Garbary. W 2005 r. podpisano nawet wstępne porozumienie między UAM a poznańską Akademią Sztuk Pięknych (ob. Uniwersytet Artystyczny) oraz Janem Kulczykiem, miastem Poznań i BRE Bankiem w sprawie stworzenia koncepcji „Garbary – Miasteczko nauki”. Zakładano, że na terenie dawnej rzeźni miejskiej zostanie stworzony obszar łączący budynki mieszkaniowe, edukacyjne, artystyczne i usługowe. Projekt ten nigdy nie wyszedł poza fazy wstępnych rozważań⁷⁵⁶.

W latach dziewięćdziesiątych niezwykle dynamicznie rozwijały się wydziały nauk humanistycznych, społecznych i prawnych. Liczba studentów na studiach

⁷⁵³ AUAM, Rektorat, sygn. 876/5/1, Pismo Wojewody Poznańskiego z 22 kwietnia 1994 r.; *Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995*, s. 31; J. Fedorowski, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza*, s. 87.

⁷⁵⁴ AUAM, Rektorat, sygn. 822/14, Borne Sulinowo, Kęszycze.

⁷⁵⁵ Tamże.

⁷⁵⁶ AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/25; JG, *Na jakie studia do rzeźni?*, „Gazeta Wyborcza” Poznań 2005 z 9 VII 2005.

dziennych i zaocznych gwałtownie rosła. Wydziały te zaczęły poszukiwać nowych, większych pomieszczeń do prowadzenia zajęć dydaktycznych. Wydział Prawa i Administracji planował wybudowanie na zapleczu Collegium Minus budynku, który jednak wymagał poszerzenia terenu o sąsiednią działkę przy ul. Wieniawskiego 3, należąca do ówczesnej Akademii Medycznej⁷⁵⁷. Próbowano także znaleźć pomieszczenia dla prawników w Collegium Maius, ale w tym gmachu miejsca dla całego Wydziału było zbyt mało. Władze jednostki forsowały pomysł zabudowy dziedzińca Collegium Minus, jednakże na takie rozwiązanie nie zgodził się Senat, przyznając niemniej, że sytuacja lokalowa Wydziału jest trudna⁷⁵⁸. Wkrótce pojawiła się możliwość nabycia atrakcyjnej działki przy al. Niepodległości 53, naprzeciwko hotelu Polonez. Działkę zakupiono od Agencji Mienia Wojskowego i przeznaczono na budowę nowego gmachu dla Wydziału Prawa i Administracji⁷⁵⁹. Wyprowadzenie Wydziału do nowego gmachu miało pierwotnie zwolnić pomieszczenia w Collegium Iuridicum, jednak pozostała w nim Biblioteka Wydziału Prawa oraz gabinety pracowników. Resztę lokali w starym gmachu przeznaczono na potrzeby rozrastającej się administracji uniwersyteckiej oraz na pomieszczenia Muzeum UAM, które do tej pory nie posiadało swojego zaplecza lokalowego⁷⁶⁰.

Konkurs na projekt budynku Collegium Iuridicum Novum rozstrzygnięto w 2007 r. Wygrał go zespół architektek i architektów z Pracowni Architektonicznej 1997 w składzie Aleksandra Kornecka, Katarzyna Weiss, Krzysztof Frąckowiak, Piotr Machowiak, Krzysztof Czarnecki, Łukasz Tyrała, Magdalena Lelonkiewicz. Zaprojektowano dwa gmachy, stanowiące dwa skrzydła wewnętrznego dziedzińca. W pierwszym, pięciokondygnacyjnym znajduje się część dydaktyczna wraz z nietypową salą wykładową w organicznej formie jaja. Budynek ten wzniesiono w latach 2009–2010. Gmach dydaktyczny Collegium Iuridicum Novum jest jednym z najbardziej nowoczesnych budynków dydaktycznych w Poznaniu, dysponującym wieloma salami wykładowymi i przyjaznym otoczeniem. Projekt gmachu został nagrodzony w 2011 r. poznańską Nagrodą Architektoniczną im. Jana Babtisty Quadro⁷⁶¹. Drugi budynek, ma stanąć od strony al. Niepodległości. Ten gmach oraz jego połączenie z budynkiem dydaktycznym zamknie w przyszłości dziedzińca. Ostatnim elementem tego wewnętrznego placu jest istniejący od końca wieku XIX budynek koszarowy⁷⁶², który pierwotnie był prze-

⁷⁵⁷ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 marca 1996 r., pkt 11, s. 97.

⁷⁵⁸ Tamże, posiedzenie z 14 lutego 2003 r., pkt 9, s. 142–148.

⁷⁵⁹ Tamże, posiedzenie z 30 maja 2005 r., pkt 15, s. 278–279; posiedzenie z 26 września 2005 r., pkt 17, s. 20; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z roku kalendarzowym 2005*, s. 333; K. Kolska, *Ależ aleja*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 7 VII 2005.

⁷⁶⁰ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 30 czerwca 2008 r., pkt 13, s. 164.

⁷⁶¹ D. Chodera-Lewandowicz, *Collegium Iuridicum Novum*, „Życie Uniwersyteckie” 2008, nr 7/8, s. 14–15; *UAM nagrodzone po raz trzeci! Tym razem za Collegium Iuridicum Novum*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 21 XI 2011.

⁷⁶² Na temat budynku zob. MKZ Poznań, Karta ewidencji zabytków architektury i budownictwa: Magazyn artyleryjski, al. Niepodległości 53 (W. Sobkowski, A. Pryszczewski, 2005).

89. Na powojkowej działce przy al. Niepodległości, naprzeciwko hotelu Polonez, powstał według projektu Pracowni Projektowej 1997 nowoczesny gmach Collegium Iuridicum Novum, przeznaczony dla Wydziału Prawa i Administracji. Budynek został oddany do użytku w 2010 r.

znaczony na siedzibę Instytutu Historii Sztuki. Uchwała o rozpoczęciu remontu tego obiektu została podjęta w roku 2013⁷⁶³, obecnie prace już zakończono, a w obiekcie mieszczą się różne administracyjne pomieszczenia Uniwersytetu. Teren przy Collegium Iuridicum Novum w zamierzeniach władz rektorskich miał stać się podstawą nowego kampusu śródmiejskiego. Teren ten miał objąć do 5 ha gruntów, jednakże do dziś nie podjęto realizacji tych zamierzeń⁷⁶⁴.

W początku pierwszej dekady XXI w., w związku z szybko postępującymi budowlami gmachów na Morasku i wyprowadzkami kolejnych wydziałów do nowych siedzib, pojawił się problem, jak zagospodarować przestrzeń pozostawioną przez nie w centrum miasta. W związku z opuszczeniem Collegium Maius przez Wydział Nauk Geologicznych i Geograficznych oraz Wydział Biologii zaczęto rozmowy o jego zagospodarowaniu. Rektor złożył propozycję przejścia do tego gmachu Wydziałowi Prawa i Administracji, jednak ten zdecydowanie jej nie przyjął. Następnie zaproponowano go Wydziałowi Filologii Polskiej i Klasycznej, który zgodził się na propozycję, tym bardziej, że została wsparta obietnicą budowy wydziałowej biblioteki na dziedzińcu Collegium. Pomieszczenia zwolnione w Collegium Novum przez Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej zajął Wydział Neofilologii. Od roku 2005 prowadzono w Collegium Maius szybko postępujące prace remontowe. Jednocześnie rozpisano konkurs na projekt biblioteki Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej, który wygrała w 2005 r. firma Consultor, a sam projekt wykonał Jacek Bułat. Zaprojektowany gmach został umieszczony na otwartym dziedzińcu między dwoma skrzydłami bocznymi Collegium Maius. Utrzymuje on linię zabudowy, tworząc wraz z nowym łącznikiem całość architektoniczną z dawnym budynkiem Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej. Fasady zostały zaprojektowane z poszanowaniem struktury podziału poziomego dawnego gmachu, a ich specyficzna faktura nawiązuje do okładziny piaskowcowej Collegium Maius i jednocześnie do elewacji stojącego po sąsiedzku gmachu Urzędu Wojewódzkiego. Powyżej pierwszego piętra nowy budynek jest przeszklony, oferując nowoczesne rozwiązania estetyczne. Z dawnym gmachem związany jest on łącznikiem, zagłębionym poniżej poziom gruntu, a sięgającym do pierwszej kondygnacji. Budynek biblioteki powstał między 2007 a 2009 r., i został uhonorowany rok później nagrodą im. Jana Baptisty Quadro za najlepszą poznańską realizację architektoniczną oraz nagrodą Stowarzyszenia Architektów Polskich za najlepszy obiekt architektoniczny wzniesiony ze środków publicznych w 2009 r.⁷⁶⁵.

⁷⁶³ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 lutego 2013 r., pkt 13, s. 159.

⁷⁶⁴ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 30 listopada 2009 r., pkt 19, s. 43–44; posiedzenie z 24 października 2011 r., pkt 15 i 16, s. 37–38; posiedzenie z 25 kwietnia 2016 r., pkt 20.

⁷⁶⁵ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z roku kalendarzowym 2005*, s. 332; K. Kolska, *Klimat na Fredry*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 20 I 2005; *Biblioteka – laureatką!*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 12, s. 3; *Nasza piękna architektura*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 11, s. 6; M. Podemski, *Wciskanie biblioteki*, „Głos Wielkopolski” nr 189 z 16 VIII 2005, s. 9;

90. Przeniesienie Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej do Collegium Maius wiązało się z budową na dziedzińcu tego gmachu biblioteki wydziałowej. Nowoczesny gmach według projektu Jacka Bułata powstał w latach 2007–2009.

91. Od 1998 roku prowadzone były prace nad powstaniem Biblioteki Filologicznej Novum na tyłach Collegium Novum. Zaprojektował ją Tomasz Durniewicz, wpisując się w stylistykę modernistycznych gmachów z lat sześćdziesiątych. Obiekt oddano do użytku w 2005 r.

Wcześniej, bo w 1998 r. rozpoczęto prace nad stworzeniem Biblioteki Filologicznej „Novum”, mającej pomieścić wszystkie biblioteki wydziałów filologicznych rezydujących w Collegium Novum, łącznie z funkcjonującym tam wówczas Wydziałem Filologii Polskiej i Klasycznej. Budynek powstał na działce pomiędzy Collegium Novum a gmachem Izby Rzemieślniczej. Projektantem obiektu był Tomasz Durniewicz z Wielkopolskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego. Gmach biblioteki filologicznej zaprojektowano jako skrzydło prostopadłe do budynku „B” Collegium Novum, łączące – w sąsiedztwie gmachu Izby Rzemieślniczej – pierzeję Collegium od strony al. Niepodległości z pierzeją od strony ul. Kościuszki. Główne wejście do budynku znajduje się od strony tej ulicy, a sam gmach ma lekką, ażurową, przeszkloną konstrukcję, sięgającą trzech kondygnacji. Budowę rozpoczęto w 2003 r., a oddano go do użytku w kwietniu roku 2005⁷⁶⁶.

Wydział Biologii wyprowadzając się w początku lat 2000 z budynku przy ul. Międzychodzkiej zwolnił pomieszczenia dla pozostających w tym gmachu

UAM buduje nową bibliotekę dla polonistów, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 28 IX 2005; *Sprawozdanie Działu Inwestycji, ul. Wieniawskiego 1 za lata 2002–2005*, s. 4.

⁷⁶⁶ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z roku kalendarzowym 2005, przedłożone Senatowi 27 marca 2006 roku przez JM Rektora prof. dr. hab. Stanisława Lorenca*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za latach akademickie 2002/2003–2004/2005*, s. 333, 1067; *Sprawozdanie Działu Inwestycji, ul. Wieniawskiego 1 za lata 2002–2005*, s. 2.

jednostek. Z kolei Ośrodek Informatyki przenosząc się na Morasko pozostawił budynek przy ul. Matejki 48/49, który nie nadawał się już na pomieszczenia badawczo-dydaktyczne. Pojawiła się niezrealizowana koncepcja przebudowy tego gmachu na dom studencki⁷⁶⁷, jednak rektor zaproponował jego sprzedaż, a środki uzyskane z transakcji miały uzupełnić budżet budowy obiektu dla Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Odpowiednie uchwały Senatu zostały podjęte w 2006 r.⁷⁶⁸

Podobne „domino” przeprowadzek zostało uruchomione w początku 2007 r., kiedy zaczęto rozważać przyszłość Collegium Chemicum przy ul. Grunwaldzkiej, w związku z wyprowadzką Wydziału Chemii na Morasko. Uniwersytet rozpoczął rozmowy z Akademią Medyczną w celu przekazania jej gmachu, w zamian za opuszczenie pomieszczeń zajmowanych przez uczelnię medyczną w Collegium Maius⁷⁶⁹. Plany te jednak nie zostały zrealizowane, w związku z tym w 2013 r. rozpoczęto remont budynku⁷⁷⁰. Do Collegium Chemicum, od czerwca 2018 r. zwanego Collegium Heliodori Świącicki⁷⁷¹ kolejno przenoszą się różne jednostki UAM. Między innymi znalazły tam lokum przychodnia uniwersytecka Unimedyk, czy Inspektorat BHP. Przede wszystkim jednak Collegium Świącickiego stało się drugą siedzibą Wydziału Anglistyki, który zajął połowę skrzydła od ul. Grunwaldzkiej i całe skrzydło od ul. Śniadeckich⁷⁷².

Wymienione powyżej przesunięcia jednostek naukowo-dydaktycznych – wydziałów, instytutów, zakładów – pomiędzy budynkami generowało z kolei potrzeby wykonania wielu adaptacji, przebudów i remontów. Część z nich została już wymieniona, a ich pełna lista jest bardzo obszerna. Raporty z wykonanych remontów oraz prac inwestycyjnych drukowane są w sprawozdaniach rektora, ogłaszanych w poszczególnych latach akademickich⁷⁷³. Planowanie, projektowa-

⁷⁶⁷ W 2004 r. Robert Barełkowski z Biura Projektowego Armageddon przygotował koncepcję zamiany byłego Collegium Mathematicum na dom studencki.

⁷⁶⁸ Dyskusję na ten temat zob. UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 24 czerwca 2002 r., pkt 17, s. 96–99; posiedzenie z 26 czerwca 2006 r., pkt 17, s. 272.

⁷⁶⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 26 marca 2007 r., pkt 8, s. 117–118.

⁷⁷⁰ Tamże, posiedzenie z 25 lutego 2013 r., pkt 15, s. 160.

⁷⁷¹ Dopuszczono też używanie spolszczonej nazwy Collegium Heliodora Świącickiego. Zob. Uchwała Senatu UAM nr 190/2017/2018 z 25 czerwca 2018 r.

⁷⁷² AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 kwietnia 2016 r., pkt 21.

⁷⁷³ Por. *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku kalendarzowym 2000 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 17 grudnia 2001 roku*, „Informator UAM” z 31 I 2002, zał. 37; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2001 roku do 31 sierpnia roku 2002 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 30 sierpnia 2002 roku*, Poznań 2002, s. 31 oraz zał. 39; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 września 2002 roku do 31 grudnia 2003 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 23 lutego 2004 roku*, Poznań 2004, s. 29–30 oraz zał. 34; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2004 roku do 31 grudnia 2004 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 lutego 2005 roku*, Poznań 2005, s. 35–36, oraz zał. 33; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia do 31 grudnia 2005 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 27 marca 2006 roku*, Poznań 2006, s. 51–53 oraz zał. 31

nie, nadzór i wiele innych czynności związanych z codziennym funkcjonowaniem remontowo-budowlanym Uniwersytetu prowadzi Dział Techniczny, kierowany przez inż. Władysława Graczyka. Przed powstaniem Działu Inwestycji, Dział Techniczny prowadził też budowy na Morasku. Jednak realnym szefem wszystkich kwestii związanych z nieruchomościami w UAM, czyli inwestycji, zakupów, sprzedaży, remontów, itp. był od 1987 r. dyrektor administracyjny UAM, a od 2005 do 2018 r. Kanclerz UAM Stanisław Wachowiak⁷⁷⁴.

W pierwszych latach XXI w., w początku uczelnianego boomu inwestycyjno-remontowego, wykonywano najbardziej palące remonty zabezpieczające. Na przykład w 2002 i 2003 r. wyremontowano dachy nad większością gmachów. Następnie przystąpiono do unowocześniania wewnętrznej infrastruktury, węzłów wodnych, ciepłowniczych, sanitariatów, łazienek, itp. W tym czasie powierzchnie malowano pomieszczenia. Następnym etapem była wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, okuć oraz gruntowne remonty pomieszczeń, holów itp. W historycznych budynkach przywracano blask zaniedbanym od dawna pomieszczeniom.

(s. 206–210); *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia do 31 grudnia 2006 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 26 marca 2007 roku*, Poznań 2007, s. 32–34 oraz zał. 29; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2007 do 31 grudnia 2007 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 25 lutego 2008 roku*, Poznań 2008, s. 28–29 oraz zał. 30; *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2008 roku do 31 grudnia 2008 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 27 kwietnia 2009 roku*, Poznań 2009, s. 58–60 oraz zał. 27 (s. 261–263); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2009 roku do 31 grudnia 2009 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 26 kwietnia 2010 roku*, Poznań 2010, s. 155–157 oraz zał. 42.1 (s. 162), zał. 42.2 (s. 163), zał. 43 (s. 164–166); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2010 roku do 31 grudnia 2010 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 18 kwietnia 2011 roku*, Poznań 2011, s. 164–170 oraz zał. 43.1 (s. 176), zał. 43.2 (s. 177), zał. 44 (s. 178–182); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2011 roku do 31 grudnia 2011 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 28 maja 2012 roku*, Poznań 2012, s. 173–179 oraz zał. 44.1 (s. 184–186), zał. 44.2 (s. 187), zał. 45 (s. 189–192); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2012 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu UAM w dniu 27 maja 2013 roku*, Poznań 2013, s. 178–181 oraz zał. 53.1 (s. 189–190), zał. 53.2 (s. 191), zał. 54 (s. 192–197); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2013 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 26 maja 2014 roku*, Poznań 2014, s. 180–182 oraz zał. 53.1 (s. 186–187), zał. 53.2 (s. 188), zał. 54 (s. 189–192); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 25 maja 2015 roku*, Poznań 2015, s. 178–181 oraz zał. 56 (s. 188–190); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 30 maja 2016 roku*, Poznań 2016, s. 179–181 oraz zał. 50 (s. 186–192); *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 roku*, Poznań 2017, s. 34–36.

⁷⁷⁴ Zob. wywiad Magdaleny Ziółek ze Stanisławem Wachowiakiem, *Trzeba znać swoje miejsce u boku władz rektorskich*, [w:] *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 2008–2016. Rektorskie lata Bronisława Marciniaka z perspektywy Collegium Minus*, pod red. N. Chromińskiej, J. Gulińskiego, Poznań [b.d.w.], s. 205–211.

92. W latach 2011–2012 przeprowadzono gruntowny remont budynku przy al. Niepodległości 26, sąsiadującego z DS „Hanka”.

Imponująco wygląda zestawienie kwot wydatkowanych na remonty w poszczególnych latach. Przedstawia je tabela 11.

Tabela 11. Zestawienie kwot wydatkowanych na remonty w latach 2008–2015 (w tys. zł)

Lata	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kwota	15 441	17 225	18 047	14 371	10 060	11 946	11 115	9 148

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów uzyskanych z Działu Technicznego UAM.

Bardzo ważne dla budynków w śródmieściu Poznania były lata 2010–2011, kiedy to w ramach programu „Rewaloryzacja historycznego centrum odrodzonego po latach zaborów w 1919 r. Uniwersytetu Poznańskiego” realizowano remont elewacji gmachów historycznych w Dzielnicy Cesarskiej oraz budynku tzw. szpitalika, w którym przez lata mieściła się lecznica uniwersytecka, sąsiadującego z DS „Hanka”. Po otwarciu szpitala przy ul. Piątkowskiej, budynek niszczał. Przeznaczono go dla Wydziału Neofilologii, konkretnie dla Katedry Języków Azjatyckich oraz dla Uniwersyteckiego Studia Telewizyjnego, a remont przeprowadzono w latach 2011–2012⁷⁷⁵. Przygotowywano się także do remontów

⁷⁷⁵ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 31 maja 2010 r., pkt 26, s. 254; *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2010 roku do 31 grudnia 2010 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu UAM 18 kwietnia 2011 roku*, Poznań 2011, s. 169.

93. Gmach DS „Hanka” remontowano w latach 2016–2017. Było to przedsięwzięcie zmieniające nie tylko wygląd zewnętrzny obiektu, ale gruntownie przebudowujące także wnętrze gmachu. Projekt renowacji przygotował Grzegorz Tracz. Efekt został nagrodzony w konkursie Modernizacja Roku 2017. Ilustracje przedstawiają fasadę gmachu przed remontem i po jego zakończeniu.

94. W zespole gmachów przy ul. Szamarzewskiego, w roku 2009 r. oddano do użytku budynek dydaktyczny według projektu Pracowni Projektowej 1997, nazwany w 2010 r. Collegium Floriana Znanięckiego.

kapitałnych wybranych obiektów, jak np. DS „Hanka” (przeprowadzony w latach 2016–2017), Collegium Chemicum (trwający obecnie), a poza Poznaniem – pałaców w Gułtowach i Obrzycku.

Także w zespole budynków przy ul. Szamarzewskiego podjęto prace inwestycyjne. Nowy budynek dla Wydziału Nauk Społecznych został oddany do użytku w 1999 r.⁷⁷⁶, a zaprojektował go zespół architektów i architektów z Pracowni Architektonicznej 1997 w składzie Katarzyna Weiss, Aleksandra Kornecka, Krzysztof Frąckowiak i Stanisław Mikołajczak. Zwarty gmach znajdujący się w kompleksie Ogrody umiejętności łączy funkcje naukowe, dydaktyczne i artystyczne, a od 2010 r. decyzją Senatu uzyskał nazwę Collegium im. Floriana Znanięckiego⁷⁷⁷. Równocześnie prowadzono intensywne prace termomodernizujące elewacje budynków w kompleksie przy ul. Szamarzewskiego i przy ul. Międychodzkiej 5 oraz Collegium Novum. Obiekty te uzyskały wówczas odświeżoną szatę⁷⁷⁸.

⁷⁷⁶ *Przemówienie ustępującego Rektora prof. Stefana Jurgi*, s. 9; *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku kalendarzowym 1999 przedłożone Senatowi 29 października 2000 roku przez JM Rektora prof. dr. hab. Stefana Jurę*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 2002/2003–2004/2005*, s. 57; to samo „Informator UAM” z 27 XII 2000, s. 18.

⁷⁷⁷ *Collegium Znanięckiego*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 11, s. 6.

⁷⁷⁸ *Zob. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2008–2016. Rektorskie lata Bronisława Marciniaka*, s. 202–203.

W tym samym czasie dyskutowano nad losem innego gmachu w centrum, mianowicie DS „Jowita” (popularne Akumulatory), który w różnych wersjach planów miał zostać sprzedany, a nawet zburzony. Do dziś pozostaje on w strukturach Uniwersytetu. Zapewne jest to związane z niepowodzeniem planów budowy akademików na Morasku, gdyż sprzedaż „Jowity” była skorelowana z budową domów studenckich w kampusie⁷⁷⁹.

W zapale inwestycyjnym uczelnia nie zapominała o historycznych budynkach, w których od wiosny 1919 r. rezydowała jeszcze Wszechnica Piastowska. W 2009 r. sformułowano wspomniany już projekt „Rewaloryzacja historycznego centrum odrodzonego po latach zaborów w 1919 r. Uniwersytetu Poznańskiego” oraz „Renowacja i remont zabytkowego budynku Collegium Maius”. Obejmowały one odnowienie i nadanie pierwotnego kształtu pierwszym gmachom uczelni, czyli Collegium Minus, Collegium Maius i Bibliotece Uniwersyteckiej. Program finansowany był przez Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny, prowadzony przez Urząd Marszałkowski, a realizowany w latach 2010–2013⁷⁸⁰. Wszystkie te obiekty były w sposób kompleksowy remontowane pierwszy raz od zakończenia II wojny światowej. Przywrócono blask zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym częściom obiektów. Efekt jest imponujący. Powielono niestety błędy, jakie odbudowujący je robotnicy popełnili w latach powojennych. Dotyczy to szczególnie kształtu dachów nad Collegium Minus i Maius. Zrealizowano także remont Collegium Iuridicum. W tym samym okresie, już niezależnie od działań uczelni, prowadzone były prace nad przebudową i rewaloryzacją fasady Zamku cesarskiego (ob. Centrum Kultury „Zamek”) oraz Domu Ewangelickiego (ob. siedziba Akademii Muzycznej). W efekcie reprezentacyjne budynki dawnej Dzielnicy Cesarskiej w ciągu kilku lat zostały gruntownie odnowione, a efekty społeczne tych działań zbadał Łukasz Skoczylas, analizując pracę pamięci mieszkańców Poznania w kontekście obiektów znajdujących się w dawnej Dzielnicy Cesarskiej. Interesujące jest to, że odnowienie zewnętrzne budynków wpłynęło na zwiększenie identyfikacji poznaniaków z tymi obiektami⁷⁸¹.

Prowadzone od początku wieku XXI remonty i modernizacje gmachów uniwersyteckich zmieniły zasadniczo ich wygląd i funkcjonalność. Zyskały one „drugie życie” i stały się wizytówką uczelni. Ich wygląd oraz wygoda użytkowania sprawiają, że praca naukowa i studiowanie w przyjaznych i ciekawych estetycznie obiektach stało się przyjemne. Szczególnie interesujące jest to w wypadku

⁷⁷⁹ A. Kwiatkowska, *Jowita zostanie zburzona? UAM planuje sprzedaż*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 31 I 2018.

⁷⁸⁰ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 30 listopada 2009 r., pkt 18, s. 42–43; posiedzenie z 25 lutego 2015 r., pkt 10, s. 120; O. Pietrzak, *Wyczyścić, uzupełnić, zabezpieczyć*, „Nowy Kamieniarz” 2011, nr 53, z 3, s. 96–108.

⁷⁸¹ Por. Ł. Skoczylas, *Pamięć społeczna miasta – jej liderzy i odbiorcy*, Warszawa 2014.

95a. Odrestaurowana fasada Collegium Minus, widok nocny.

95b. Odrestaurowana częściowo fasada gmachu Collegium Maius.

obiektów historycznych, położonych w centrum miasta. Ich zabytkowa forma i nowoczesne wyposażenie doskonale ze sobą współgrają.

Kampus Morasko

Ukończenie budowy pierwszej części gmachu Wydziału Fizyki w 1991 r. było momentem, w którym decydowały się dalsze losy inwestycji na Morasku. Zastanawiano się wówczas, czy należy starać się o kontynuowanie budowy siedzib kolejnych wydziałów, czy zrezygnować z koncepcji powstania miasteczka uniwersyteckiego. Uniwersytet w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych przeprowadził na Morasku, na terenach przekazanych i zakupionych, szeroko zakrojone prace przygotowawcze, polegające głównie na uzbrojeniu terenu i budowie szkieletu systemu dróg. Jak mówił dyrektor administracyjny UAM Stanisław Wachowiak, była to praca, której nie widać⁷⁸². W początku lat dziewięćdziesiątych wartość tych terenów wielokrotnie wzrosła w stosunku do cen z końca lat siedemdziesiątych, kiedy to stanowiły one w zasadzie ziemię rolniczą. W związku z tym pojawiły się propozycje, aby przeznaczyć te tereny na inne cele niż budowa obiektów uniwersyteckich⁷⁸³.

Uniwersytet jednak systematycznie kupował od właścicieli prywatnych, instytucji oraz samorządów działki w obrębie Moraska oraz przejmował od miasta znajdujące się tam parcele. W połowie lat dziewięćdziesiątych działania takie wydawały się nieco na wyrost, wobec braku dynamicznych działań inwestycyjnych, jednak kolejni rektorzy konsekwentnie prowadzili działania zmierzające do komasacji własności uczelnianej na Morasku⁷⁸⁴.

Warto też przypomnieć, że kiedy w początku lat dziewięćdziesiątych pierwsi studenci rozpoczynali zajęcia na Morasku miało właśnie prawie 20 lat od momentu zarysowania koncepcji tego projektu. W tym czasie zmieniło się wiele wcześniejszych kontekstów. Nie mam na myśli tylko zmian społeczno-politycznych, ale tak skrajne obszary, jak ideowy – kontekst myślenia o Uniwersytecie i kampusie uniwersyteckim, oraz technologiczne – nowe materiały, systemy IT, nowe technologie budowy, itp. Kiedy powstawał gmach dla Wydziału Fizyki

⁷⁸² *Kostka do... kostki*, „Głos Wielkopolski” nr 256 z 3 XI 1994, s. 16.

⁷⁸³ *Czy będzie miasteczko?*, „Gazeta Poznańska” nr 271 z 18 XI 1992, s. 9.

⁷⁸⁴ Por. np. UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 24 marca 1997 r., pkt 9, s. 82; posiedzenie z 26 czerwca 2000 r., pkt 16, s. 89–90; posiedzenie z 27 listopada 2000 r., pkt 16, s. 53; posiedzenie z 23 kwietnia 2001 r., pkt 11a, s. 92; posiedzenie z 27 lutego 2006 r., pkt 14, s. 130; posiedzenie z 27 marca 2006 r., pkt 18, s. 160; posiedzenie z 26 maja 2008 r., pkt 11; posiedzenie z 30 czerwca 2008 r., pkt 16, s. 165; posiedzenie z 31 maja 2010 r., pkt 24, s. 253; posiedzenie z 27 września 2010 r., pkt 21; posiedzenie z 25 października 2010 r., pkt 20, s. 25; posiedzenie z 29 listopada 2010 r., pkt 15, 16 i 17, s. 51–52; posiedzenie z 28 lutego 2011 r., pkt 10 i 11, s. 128; AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/26, pismo Rektora UAM do dyrektora Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa z lipca 2001 r.

brakowało wyspecjalizowanych materiałów budowlanych, wówczas zgodnie z pomysłem Jerzego Gurawskiego wiele elementów gmachu zbudowano z cegieł. Być może charakterystyczna dla projektów tego architekta żółta cegła klinkierowa, dostrzegalna w architekturze każdego gmachu na Morasku ma swoje źródło w tych kłopotach.

Zmiany, jakie zaszły na Morasku pomiędzy latami siedemdziesiątymi a dziewięćdziesiątymi, dotyczyły także kwestii generalnego rozplanowania kampusu. W 1990 r. pracownicy UAM oraz Zarządu Inwestycji Szkół Wyższych budującego kampus powołali Spółdzielnię Mieszkaniową „Różany Potok”, która w kilku transzach otrzymała od Uniwersytetu tereny na Morasku pod budownictwo mieszkaniowe⁷⁸⁵. Spółdzielnia ta z czasem straciła charakter stowarzyszenia pracowników UAM i nabrała charakteru komercyjnego. Pierwotnie, tereny, na których powstało Osiedle Różany Potok, należały do wschodniego obszaru projektowego kampusu, jednak z czasem zostały wykupione kolejne działki w innych rejonach (szczególnie w obszarze rozdzielającym zachód i wschód kampusu). Projektantem części budynków na Osiedlu Różany Potok był Marian Fikus, jeden z trzech architektów opracowujących kompleks moraski⁷⁸⁶.

Wszystkie te zmiany spowodowały, że sporządzony w połowie lat siedemdziesiątych plan generalny budowy oraz projekty kampusu trzeba było dostosować do nowych warunków. Pierwszy dokument aktualizujący powstał na przełomie 1996 i 1997 r., a kolejne były i są nadal opracowywane w zależności od potrzeb.

Plan generalny dla Moraska z 1996/1997 r. wychodził od stwierdzenia, że nie tylko zmieniły się plany i polityka UAM, ale przede wszystkim uległy zmianie plany urbanistyczne dla Poznania, które w latach siedemdziesiątych zakładały szybką i silną ekspansję miasta w kierunku północnym. Od początku lat dziewięćdziesiątych dominuje myślenie o mieście skoncentrowanym wokół centrum, wykorzystującym wszelkie możliwe wolne tereny pomiędzy już zabudowanymi działkami. Konsekwencją tego było zatrzymanie planowania biegnących na północ od centrum arterii komunikacyjnych – zarówno tramwajowych, jak i drogowych – przed kolejową obwodnicą miasta.

W momencie opracowywania aktualizacji planu na Morasku wybudowano już w części zachodniej, dydaktycznej, 70% gmachów Wydziału Fizyki, wykończono w stanie surowym budynek dla „Akustyki”, zamieniono halę przemysłową Wydziału Fizyki na salę gimnastyczną. W części wschodniej budynek obsługi technicznej, przekształcony w hotel robotniczy, stał się podstawą nowego Instytutu Geologii rozbudowanego o tzw. kostkę sal wykładowych i biblioteki. Obok tego istniał jeszcze budynek centrali telefonicznej służący wówczas za

⁷⁸⁵ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 20 czerwca 1990 r., pkt 9, s. 194–195; posiedzenie z 21 i 28 stycznia 1991 r., pkt 15, s. 51.

⁷⁸⁶ J. Gurawski, *Plan Generalny zagospodarowania terenu. Aktualizacja 1997, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Poznań Morasko*. 1996–1997, s. 2; 9–10.

magazyn Biblioteki, który planowano przebudować na klub profesorski. Na obydwu terenach – zachodnim i wschodnim – przeprowadzono także intensywne prace związane z uzbrojeniem terenów oraz w niektórych obszarach budowę dróg⁷⁸⁷.

Uwzględniając zmiany, jakie zaszły w ostatnich dwóch dekadach w sposobach projektowania kampusów uniwersyteckich, oraz znaczne zmiany, jakie zaszły we wschodnim obszarze wcześniej projektowanego terenu Moraska⁷⁸⁸, w 1997 r. J. Gurawski zaproponował, aby budowę miasteczka uniwersyteckiego skupić wzdłuż osi W-Z, czyli w dawnej zachodniej części projektu. Teren miałby zostać poszerzony na zachodzie, aż po ul. Moraską. Plan zakładał jeszcze wówczas, że na Morasko przeniesie się cały Uniwersytet, stąd chciano zachować strefowość – na zachodzie nauki humanistyczne, na wschodzie ścisłe. Na zachodnim skraju miały znajdować się obiekty socjalne dla studentów (akademiki, punkty gastronomiczne i usługowe) zaś w centrum, przy utrzymanym jeszcze wówczas w projekcie forum – hotelowe. Komunikacja miała przebiegać tzw. drogą południową, biegnącą równoległe do torów kolejowych. Przy ul. Moraskiej, Naramowickiej oraz w kierunku trasy średnicowej (ob. Księcia Mieszka) należało zbudować przejazdy nad torami, zaś od strony pętli PeSTki miała znajdować się brama do kampusu z panoramicznym widokiem na jego teren. Zakładano, że uprzywilejowany będzie ruch pieszy i rowerowy, zaś poszczególne segmenty gmachów będą oddawane do użytku co 12 miesięcy. Utrzymano jeszcze układ modułowy, popularnie nazywany klockami lego, który podczas projektowania kolejnych obiektów został zarzucony⁷⁸⁹. Ten zmodyfikowany program nie został zrealizowany, gdyż trudno było przewidzieć, jak rozwinie się kwestia finansowania budowy poszczególnych obiektów. Na szczelbu rektorskim zapadła decyzja, że tylko niektóre wydziały przeniosą się na Morasko. Wymieniano najczęściej wydziały nauk ścisłych i nauk przyrodniczych.

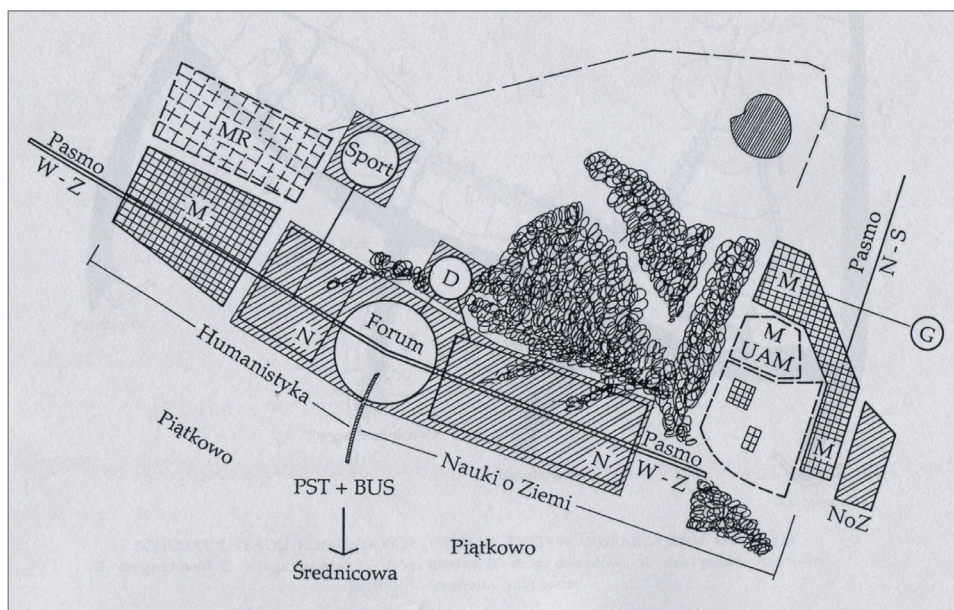
Przełomem w myśleniu o przyszłości kampusu na Morasku był rok 1999, kiedy to staraniem posłów i senatorów z Wielkopolski udało się wpisać budowę gmachów uniwersyteckich do centralnego budżetu jako program „Kampus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza na Morasku”⁷⁹⁰. Uwolniło to inwestycje od corocznych starań o dotację w ministerstwie. W kolejnych latach nakłady

⁷⁸⁷ Tamże, s. 5–9.

⁷⁸⁸ Szacowano, że ok. 80% terenów pierwotnie planowych pod budowę infrastruktury uniwersyteckiej została w tym rejonie stracona. J. Gurawski, *Plan Generalny zagospodarowania terenu. Aktualizacja 1997*, s. 10.

⁷⁸⁹ J. Gurawski, *Plan Generalny zagospodarowania terenu. Aktualizacja 1997*, s. 10–20.

⁷⁹⁰ AUAM, Rektorat, sygn. 971/4, Pismo Rektora Jurgi do H. Goryszewskiego z 12 stycznia 1998 r., Pismo Posłów i Senatorów RP do Ministra Finansów z 8 grudnia 1997 r.; *Przemówienie ustępującego Rektora prof. Stefana Jurgi*, s. 9; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku kalendarzowym 1999 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 29 października 2000 roku*, „Informator UAM” z 27 XII 2000, s. 3, „Na początku 1999 roku Parlament Rzeczypospolitej

Legenda: N – nauka, dydaktyka; NoZ – Nauki o Ziemi; M – domy studenckie i bursy; MR – rezerwa terenu dla domów studenckich; M UAM – osiedle uniwersyteckie; G – gimnazjum.

96. Schemat układu funkcjonalnego kampusu na Morasku autorstwa Jerzego Gurawskiego.

na budowę gmachów miały się zwiększyć trzykrotnie w stosunku do 1999 r. Kolejnym momentem przełomowym było uchwalenie przez Sejm RP specjalnej ustawy o wieloletnim rozwoju Uniwersytetu na lata 2004–2011, nowelizowanej następnie w 2010, 2014 i 2018 r.⁷⁹¹ Te dwie kluczowe dla moraskiego kampusu decyzje finansowe pozwoliły też rozwinąć inne uniwersyteckie inwestycje, bowiem w programie wieloletnim mowa była także o budowie ośrodków zamiejscowych w Słubicach, Pile i Kaliszu⁷⁹². W prasie wówczas pisano o „deszczu kamieni węgielnych”⁷⁹³, które spadną na Poznań. W istocie, pod względem inwestycyjnym, w Uniwersytecie w dekadzie 2005–2015 działo się bardzo wiele. Złożoność tych

podjął jedną z najdonioślejszych dla UAM decyzji: o ujęciu w centralnym budżecie państwa budowy kampusu w dzielnicy Morasko w Poznaniu na kwotę 150 mln zł na lata 1999–2002”.

⁷⁹¹ Dz.U. 2004, nr 192, poz. 162; Dz.U. 2010, nr 155, poz. 1042; Dz.U. 2014, poz. 1119; Dz.U. 2018, poz. 962; Ustawa z 22 lipca 2004 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2004–2019”.

⁷⁹² Por. Poselski projekt ustawy o ustanowieniu programu wieloletniego „Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2011”, druk nr 2961 z 11 maja 2004. Stenogram z posiedzenia Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży z 13 lipca 2004 („Biuletyn Sejmowy” nr 3390/IV), podczas którego dokonano pierwszego czytania projektu, <<http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/2961.htm>> (dostęp: VI 2018); J. Głaz, *Miliony dla Adama*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 23 VII 2004.

⁷⁹³ J. Głaz, *Miliony dla Adama; Rektor UAM zapowiada deszcz kamieni węgielnych*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 29 I 2008.

procesów skłania do konstatacji, że podjęte wówczas decyzje zmieniły poznańską uczelnię nie tylko infrastrukturalnie, ale także mentalnie⁷⁹⁴. Zdecydowano się bowiem na przeprowadzenie części wydziałów do moraskiego kampusu, jednocześnie rozwijano intensywnie uniwersyteckie ośrodki zamiejscowe. W ten sposób z uczelni, której gmachy rozrzucone były na wyspach rozsianych w obszarze miasta, Uniwersytet stał się uczelnią zatowarowaną, krążącą wokół centralnego ośrodka w Collegium Minus.

Obsługa programu wieloletniego zarówno pod względem architektonicznym, budowlanym, jak i pod względem nadzoru oraz rozliczeń wymagała wyspecjalizowanych pracowników. Podjęto zatem decyzję o powołaniu odrębnego, kierowanego przez Włodzimierza Płotkowiaka Działu Inwestycji dla Moraska. Do jego zadań należy przede wszystkim obsługa projektów realizowanych w ramach programu wieloletniego oraz inwestycji budowanych na Morasku poza tym programem.

W kampusie po 1999 r. dokończono realizację gmachu dla Wydziału Fizyki, Collegium Mathematicum, Biologicum i Geographicum, a już w całości z programu wieloletniego sfinansowano powstanie siedziby Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa (2007 r.), Wydziału Chemii (2011–2013) i Wydziału Historycznego (2015 r.) oraz hali sportowej (2010 r.). Spore fundusze pochłonęło organizowanie przestrzeni wokół budynków. Duża część środków z programu wieloletniego przeznaczona została na zakup kolejnych działek w pobliżu kampusu.

Z wydziałów humanistycznych do programu budowy kampusu na Morasku wpisano Wydział Historyczny, zlokalizowany od 1990 r. przy ul. Św. Marcin 78, w dawnym budynku Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Rada Wydziału podjęła w 2006 r. uchwałę o przenosinach na Morasko, a budowa nowego gmachu według projektu Jacka Buszkiewicza rozpoczęła się w 2012 r. Przeprowadzka do nowej siedziby, nazwanej Collegium Historicum, odbyła się jesienią 2015 r.⁷⁹⁵

Dawne Collegium Historicum miało zostać sprzedane. Takie plany były snute jeszcze za rektoratu prof. Stefana Jurgi⁷⁹⁶, jednakże po protestach studentów z początku 2015 r. od planów tych odstąpiono. Sprzeciw studentów miał interesującą formę, bowiem nawiązywał do akcji sprzed 25 lat, z roku

⁷⁹⁴ Zob. np. dyskusję na temat waloryzacji programu wieloletniego, toczoną w 2009 r.: UAM, Protokoły obrad Senatu UAM, posiedzenie z 30 marca 2009 r., pkt 4, s. 264–270; *Przemówienie ustępującego Rektora prof. Stefana Jurgi na inauguracji roku akademickiego 1003/2004*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 2002/2003–2004/2005 za rektoratu prof. dr. hab. Stanisława Lorenca*, Poznań 2012, s. 9.

⁷⁹⁵ Na temat perturbacji związanych z nową siedzibą Wydziału Historycznego zob. M. Michalski, *Instytut Historii UAM w Poznaniu w Collegium Historicum na Morasku*, [w:] *Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2006–2016*, pod red. J. Dobosza, D. Konieczki-Słowińskiej, P. Matusika, Poznań 2016, s. 137–164.

⁷⁹⁶ K. Koziołek, *Co z budynkami UAM?*, „Głos Wielkopolski” nr 123 z 29 V 2014, s. 8.

97. Collegium Physicum z lotu ptaka. Gmach był budowany w latach 1983–1991, według projektu Jerzego Gurawskiego. W jego ukończenie stopniowo przestawano wierzyć. Decyzja o kontynuowaniu budowy Uniwersytetu na Morasku po oddaniu do użytku gmachu dla fizyków była zapewne jedną z najważniejszych decyzji strategicznych dla przyszłości uczelni.

98. Gmach Collegium Mathematicum, według projektu Jerzego Gurawskiego, uruchomiony w 2003 r.

1990. Na gmachu został wywieszony ogromny baner ze stylizowanym godłem UAM trzymającym mieszki z pieniędzmi i napisem „Collegium Historicum do wynajęcia”⁷⁹⁷. Oficjalne stanowisko uczelni było powściągliwe, jednakże

⁷⁹⁷ F. Czeakała, „Collegium Historicum do wynajęcia” *Studenci znów walczą o dawny Dom Partii*, tvn24 Poznań, 26 I 2015 <<https://www.tvn24.pl/poznan,43/collegium-historicum-na-sprzedaz-studenci-protestuja,509266.html>> (dostęp: IX 2018).

99. Budynek Wydziału Biologii, według projektu Pracowni Architektonicznej BNS, oddany do użytku w 2005 r., widok z lotu ptaka.

100. Gmachy Collegium Geographicum (na pierwszym planie) i Collegium Geologicum (w głębi) według projektu Jerzego Gurawskiego, usytuowane w północnej części kampusu moraskiego, która pierwotnie nie była przeznaczona pod zabudowę dydaktyczną.

101. Budynek Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa według projektu Pracowni Architektonicznej BNS, został jako pierwszy w całości zbudowany ze środków z programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 2004–2017”.

102. Gmach Wydziału Chemii, według projektu Pracowni H.J. Buszkiewicz.

rektor Bronisław Marciniak wycofał się ze sprzedaży budynku⁷⁹⁸. Od jesieni 2015 r. w Poznaniu funkcjonowały zatem dwa gmachy uniwersyteckie o nazwie Collegium Historicum. W czerwcu 2018 r. Senat zmienił nazwę budynku przy ul. Św. Marcin, nazywając go Collegium Martineum⁷⁹⁹.

Na Morasku obok klasycznych budynków dydaktycznych dla poszczególnych wydziałów zlokalizowane są dwa międzyuczelniane centra: Wielkopół-

⁷⁹⁸ E. Polcyn, *Historicum pozostaje w rękach UAM*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 23 II 2015.

⁷⁹⁹ Uchwała Senatu UAM nr 191/2017/2018 z 25 czerwca 2018 r.

103. Budynek Wydziału Historycznego, według projektu Pracowni H.J. Buszkiewicz, oddany do użytku w 2015 r.

104. Hala sportowa (po lewej stronie) zaprojektowana przez Jerzego Gurawskiego i basen (projekt firma MITEX) w północnej części kampusu, przeznaczony na obiekty sportowe i rekreacyjne.

skie Centrum Zaawansowanych Technologii⁸⁰⁰ i Międzyuczelniane Centrum NanoBioMedyczne⁸⁰¹. Obydwa są wyposażone w najnowocześniejszą aparaturę oraz prowadzą wyspecjalizowane badania z nauk ścisłych, przyrodniczych,

⁸⁰⁰ Por stronę internetową centrum <<http://wczl.pl>> (dostęp: 25 VII 2018). Zob. też AUAM, Protokoły obrad Senatu UAM, posiedzenie z 24 lutego 2014 r., pkt 7 i 8, s. 98–101.

⁸⁰¹ UAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 27 listopada 2006 r., pkt 12, s. 38–39; por. stronę centrum <http://cnbm.amu.edu.pl> (dostęp: 25 VII 2018).

105. Ujęcie z lotu ptaka gmachów Wielkopolskiego Centrum Zaawansowanych Technologii, według projektu Pracowni Projektowej 1997. Po lewej można dostrzec Collegium Chemicum i Collegium Historicum. W tle panorama osiedli mieszkaniowych na Piątkowie.

technicznych, medycznych oraz w obszarach nanonauki i nanotechnologii. Pod względem infrastruktury, szczególnie pierwszy obiekt zwraca uwagę. Jest to rozległy, kilkuczłonowy kompleks składający się z trzech zasadniczych części: A – Centrum Technologii Biomedycznej oraz Centrum Biotechnologii Przemysłowej, B – Centrum Technologii Chemicznych i Nanotechnologii oraz C – Centrum Badań Materiałowych i Laboratorium Aparatury Unikatowej. Łączna powierzchnia gmachów wynosi ponad 20 tys. m², a zaprojektowane one zostały przez zespół architektów z Pracowni 1997.

Interesującym pomysłem, zamykającym kampus moraski od zachodu, jest koncepcja powstania Uniwersyteckiego Parku Historii Ziemi, mającego wypełniać kulturotwórczą misję uczelni. W zamyśle inicjatora, prof. Jerzego Fedorowskiego, Park Historii Ziemi ma być miejscem edukacji społecznej na temat funkcjonowania Ziemi jako elementu Układu Słonecznego. Jednocześnie ma to być paleontologiczno-archeologiczne muzeum Ziemi, wykorzystujące bliskość rezerwatów Meteoryt Morasko oraz Żurawiniec. Planowana jest budowa ośmiu pawilonów, które opisywać będą różne zjawiska i nauki związane z funkcjonowaniem środowiska na Ziemi. Idea Parku powstała w 2008 r., a w 2010 została wsparta zarządzeniem rektora Bronisława Marciniaka, jednak realizacja oczekuje na środki niezbędne na rozpoczęcie inwestycji⁸⁰².

⁸⁰² Materiały użyte przez Dział Inwestycji UAM.

106. Gmach Centrum NanoBioMedycznego według projektu Jerzego Gurawskiego.

Większość moraskich budynków uniwersyteckich rozlokowanych jest wzdłuż ul. Umultowskiej. Dwa budynki wydziałowe: Geografii i Geologii oraz obiekty sportowe znajdują się przy ul. Dzięgielowej. Wszystkie gmachy można pod względem architektonicznym podzielić na dwie zasadnicze grupy. Te które były budowane systemem modułowym, a zatem: Collegium Physicum, Geographicum i Geologicum, Mathematicum (wszystkie według projektu J. Gurawskiego) oraz Biologicum (projekt Pracownia Architektoniczna BNF), charakteryzują się strukturą rozczłonkowaną, obejmującą wiele skrzydeł, łączników i przejść wewnętrznych. Kolejne budynki były już objęte całościowym dofinansowaniem centralnym, uwzględniającym budowę gmachu w całości. Są to: Collegium Chemicum, Historicum (obydwa według projektu Pracowni H.J. Buszkiewicz), Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa (Pracownia Architektoniczna BNF) oraz budynki Centrum NanoBioMedycznego (projekt J. Gurawskiego) i Wielkopolskiego Centrum Zaawansowanych Technologii (Pracownia Projektowa 1997). Ich architektura charakteryzuje się większą zwartością, jednorodnością i spójnością zorganizowaną wokół wewnętrznych dziedzińców. Dla obydwu grup gmachów łączącym elementem dekoracyjnym jest żółta cegła klinkierowa.

Warto pamiętać, że przed piętnastu laty, w początku lat dziewięćdziesiątych na Morasku nie istniała żadna infrastruktura służąca komunikacji. Dojazd do kampusu zapewniała jedna linia autobusowa, która słynęła z niepunktualności i odwoływanych kursów. To zdecydowało o wprowadzeniu na uniwersytecki

teren ruchu prywatnych samochodów, które według pierwotnego planu miały pozostać na jego obrzeżu. Od początku 1997 r. do kampusu można dojechać Poznańskim Szybkim Tramwajem, którego przystanek końcowy znajduje się na Osiedlu Sobieskiego, przed torami kolejowymi oddzielającymi teren uniwersytecki od miasta. Początkowo nie istniało jednak przejście dla pieszych, które prowadziłyby najkrótszą drogą od przystanku PeSTki do budynków dydaktycznych. Wraz z kolejnymi oddawanymi do użytku budynkami wydziałowymi liczba studentów i pracowników korzystających z komunikacji zwiększyła się na tyle, że dojazd do terenów uniwersyteckich i przemieszczanie się po nich stało się problemem.

Władze Uniwersytetu, wbrew pierwotnym koncepcjom, nie wyrażały zgody na przedłużenie trasy tramwajowej na jego teren⁸⁰³. W zamian przedłużono linie autobusowe od strony ul. Umultowskiej oraz w 2005 r. zbudowano przejście dla pieszych przez tory kolejowe od strony pętli PeSTki na os. Sobieskiego⁸⁰⁴. Na terenie kampusu powstały także stacje roweru miejskiego oraz... kolejne parkingi przy oddawanych do użytku gmachach. Żywa dyskusja o skomunikowaniu kampusu z centrum miasta toczyła się szczególnie w 2005 r., kiedy to stanowiska urbanistów miejskich i władz Uniwersytetu wyraźnie się spolaryzowały, a w miejskim studium na temat przyszłych inwestycji komunikacyjnych wykreślono przedłużenie trasy tramwajowej za kolejową obwodnicę Poznania. Władze uniwersyteckie nie zgadzały się na zbudowanie trasy na terenie Moraska. Urbanisci miejscy z kolei twierdzili, że ominięcie kampusu przeczy opłacalności inwestycji. W dyskusji głos zabrał także jeden z twórców koncepcji założeń architektonicznych i urbanistycznych nowego Uniwersytetu Jerzy Gurawski, który w idealistycznym opisie przedstawił wizję Moraska jako miejsca „do życia”, które poprzez wyizolowane i odcięcie od zewnętrznego świata pełni funkcję formującą dla osób w nim pracujących i studiujących. Był to głos za utrzymaniem resztek idei pierwotnych założeń miasteczka uniwersyteckiego, kreślonych w połowie lat siedemdziesiątych. Idei paradoksalnie futurystycznych także obecnie, które – jak mówił sam J. Gurawski – nie miały szans ziścić się ani wcześniej, ani w roku 2005, ale były rozpisane na wiele przyszłych lat⁸⁰⁵. Kwestia skomunikowania kampusu moraskiego z centrum miasta powraca na łamy prasy i w dyskusji o systemie miej-

⁸⁰³ W 2004 r. J. Gurawski na zlecenie UAM opracował „Wnioski do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru «Morasko-Radojewo-Umultowo»”, gdzie w części poświęconej komunikacji stwierdzono: „Władze Uniwersytetu zabiegają jednoznacznie o to, aby na terenie Kampusu wyeliminować możliwość powstania Tras i Ruchu Przelotowego Północ-Południe” (bez numeracji stron).

⁸⁰⁴ Władze Uniwersytetu proponowały zbudowanie przejścia podziemnego pod linią kolejową. Zob. J. Gurawski, „Wnioski do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru «Morasko-Radojewo-Umultowo»”.

⁸⁰⁵ Por. L. Bojarski, *Nie będzie torów*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 3 III 2005; A. Kompowski, *Trzeba zgryźć tę „Pestkę”*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 5 III 2005; P. Bojarski, *Miasto dla studentów?*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 6 V 2005; J. Gurawski, *Tam ma być gaj Akademos*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 9 V 2005; *Rektor UAM nie chce tramwaju na Morasku*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 10 V 2005.

skiej komunikacji. Dotyka ona w tej chwili już nie tyle samych techników, ale koncepcji wyizolowania obszarów uniwersyteckich za kolejową obwodnicą miasta. W 2013 r. pojawiły się nawet określenia kampusu jako „getta”, które wywołały ostrą reakcję władz Uniwersytetu⁸⁰⁶. Niezależnie od trafności użytych sformułowań, argumenty przytoczone w dyskusji za ściślejszym zintegrowaniem obszarów uniwersyteckich z miastem są warte przemyślenia. W niedalekiej bowiem przyszłości, w kontekście budowy linii tramwajowej na Naramowice, moraski kampus może okazać się samotną wyspą otoczoną obszarami skomunikowanymi z centrum miasta i z idei odcięcia od zewnętrznego świata nic nie pozostanie.

Kwestią do dziś nierozstrzygniętą jest budowa domów akademickich i zaplecza socjalnego w kampusie Morasko. Pierwotny projekt kładł bardzo duży nacisk na jednoczesne wznoszenie poszczególnych obiektów naukowo-dydaktycznych i towarzyszących im akademików wraz z zapleczem socjalnym. W realizacji ta druga część nieodmiennie ulegała przesunięciu na dalszy plan. Podczas wykonywania wieloletniego planu inwestycyjnego brak części socjalnej zaczął być szczególnie dostrzegalny. W 2013 r. Senat wyraził zgodę na podjęcie rozmów w sprawie budowy domów akademickich w partnerstwie publiczno-prywatnym. Zakładano, że akademiki powstaną do 2016 r. Nie udało się zrealizować tych zamierzeń, a ich budowa wraz z zapleczem socjalnym w kampusie Morasko jest nadal wyzwaniem dla Uniwersytetu⁸⁰⁷.

Tabela 12. Budynki w kampusie Morasko

Nazwa	Pozwolenie na budowę	Przekazanie do użytku	Autor projektu	Finanse w tys. zł.
Obiekty poza programem wieloletnim				
Collegium Physicum		1991 (pierwszy etap)	Jerzy Gurawski	
Centrala telefoniczna		1983		
Collegium Mathematicum	2000	2002 2003	Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego	
Kryta pływalnia	2000	2002	MITEX	
Collegium Biologicum	2001 2002 2003	2003 2005	Pracownia Architektoniczna BNS	

⁸⁰⁶ A. Kampowski, *Uniwersyteckie getto za torami*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 30 III 2013; D. Narożna, *W sprawie „getta za torami*”, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 15 IV 2013.

⁸⁰⁷ Por. AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 16 grudnia 2013 r., pkt 11a, s. 61–63; posiedzenie z 22 grudnia 2014 r., pkt 17, s. 54; posiedzenie z 25 maja 2015 r., pkt 21, s. 272–274; posiedzenie z 25 kwietnia 2016 r., pkt 22.

Nazwa	Pozwolenie na budowę	Przekazanie do użytku	Autor projektu	Finanse w tys. zł.
Collegium Geographicum i Geologicum	2001 2002 2003	2001 2004 2006 2008	Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego	17 025 ^a
Wielkopolskie Centrum Zaawansowanych Technologii	2008	2013	Pracownia Projektowa 1997	251 550 ^b
Centrum NanoBioMedyczne	2008	2012	Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego	111 400 ^b
Obiekty w ramach programu wieloletniego				
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa	2004	2007	Pracownia Architektoniczna BNS	34 621
Collegium Chemicum	2007 2011	2011 2012 2013	Pracownia Autorska i Biuro Prawne H.J. Buszkiewicz	181 150
Hala sportowa	2007	2010	Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego	33 813
Collegium Historicum	2012	2015	Pracownia Autorska i Biuro Prawne H.J. Buszkiewicz	86 023

^a rozbudowa wcześniej istniejącego obiektu.

^b projekty realizowane w całości z funduszy Unii Europejskiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rocznych Rektora od 2000 do 2016 r. (wyszczególnienie zob. bibliografia); materiały przekazane przez Dział Inwestycji UAM oraz Samodzielną Sekcję ds. Nieruchomości UAM.

Obok domów studenckich i centrum socjalnego na Morasku zaplanowane jest wybudowanie nowej siedziby archiwum uniwersyteckiego⁸⁰⁸. Instytucja ta obecnie (2019 r.) zlokalizowana jest w budynku pierwotnie projektowanym dla centrali telefonicznej, a następnie wykorzystywanym na magazyny biblioteczne. Po pobieżnym przystosowaniu go do celów archiwalnych, mieści on zasadniczą część zasobu; reszta zbiorów znajduje się jeszcze w magazynach w Collegium Iuridicum⁸⁰⁹. Projekt nowego budynku archiwum został sporządzony łącznie z projektem gmachu Collegium Historicum i docelowo ma zostać wybudowany w sąsiedztwie obiektu, w którym pracują historycy.

⁸⁰⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 kwietnia 2016 r., pkt 25, s. 210–211.

⁸⁰⁹ Wcześniej Archiwum UAM rozsiane było w kilku uniwersyteckich budynkach. Biura mieściły się w najpierw na parterze Collegium Iuridicum, a następnie w piwnicach Collegium Minus, zaś magazyny w Collegium Minus, Collegium Iuridicum i DS „Jowita”.

Obok budowy części socjalnej w przestrzeni moraskiego kampusu korekt wymaga zagospodarowanie terenu pomiędzy gmachami. Być może jednak ma tutaj rację główny architekt moraskiej przestrzeni, że tworzenie kampusu jest procesem długotrwałym i nie można go przyspieszać. Być może w dalszej perspektywie kampus ożyje i stanie się prawdziwym gajem Akademosy, jak głoszą akty erekcyjne znajdujących się w nim gmachów.

Niewątpliwie sprzyjającym elementem może być w tym wypadku rozwijanie tzw. trzeciej misji Uniwersytetu, czyli kulturotwórczej roli uczelni. Uatrakcyjnienie społeczne miasteczka uniwersyteckiego na Morasku zostało zapisane w strategii rozwoju UAM na okres do 2019 r. Do planów został wpisany program „Aktywizacja kampusu Morasko”⁸¹⁰. Dostrzeżenie przez władze Uniwersytetu tego problemu daje nadzieję na poprawę obecnej sytuacji.

Uniwersytet poza Poznaniem

Tradycja prowadzenia ośrodków zamiejscowych Uniwersytetu sięga lat sześćdziesiątych XX w. Takie ośrodki akademickie jak szczeciński czy zielonogórski powstały dzięki wydatnej współpracy z Uniwersytetem w Poznaniu. W początku nowego milenium liczba ośrodków zamiejscowych wzrosła na tyle, że administrowanie nimi zaczęło sprawiać kłopot. Kwestie infrastrukturalne tych ośrodków rozwiązywane były na dwa sposoby: albo Uniwersytet budował obiekty dydaktyczne lub domy studenckie; albo były one udostępniane przez władze lokalne. Niekiedy można było spotkać przemieszanie tych modeli.

W latach 2002–2004 studia w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza prowadzone były na wydziale miejscowym – w Poznaniu, jednym wydziale zamiejscowym – w Kaliszu, oraz w Collegium Polonicum w Słubicach i Collegium Europaeum Gnesnensae, a ponadto w zamiejscowych ośrodkach dydaktycznych w: Pniewach, Pleszewie, Ostrowie Wielkopolskim, Śremie, Krotoszynie, Jarcinie, Wągrowcu i Kościanie⁸¹¹. W roku akademickim 2016–2017 nie działały już żadne zamiejscowe ośrodki dydaktyczne, utrzymany został tylko Wydział Zamiejscowy w Kaliszu oraz Collegia w Słubicach, Gnieźnie i Pile.

W ośrodkach dydaktycznych Uniwersytet wynajmował lub użytkował gmachy, w których prowadzone były zajęcia ze studentami. I tak, w Kościanie w budynku przekazanym przez władze miasta, w którym wcześniej znajdowały się

⁸¹⁰ *Strategia rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2009–2019. Karty strategiczne. Nowelizacja*, Poznań 2013, Karta strategiczna dla celu operacyjnego 3.1.2.2.

⁸¹¹ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 września 2002 roku do 31 grudnia 2003 roku przedłożone Senatowi 23 lutego 2004 roku przez JM Rektora prof. dr. hab. Stanisława Lorenca*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 2002/2003–2004/2005 za rektoratu prof. dr. hab. Stanisława Lorenca*, Poznań 2012, s. 51–52; AUAM, Rektorat, sygn. 1154/26.

zakłady tytoniowe. W Wągrowcu początkiem kolegium było porozumienie gmin powiatu wągrowieckiego i gmin pałuckich z 1999 r. o współpracy oraz pomiędzy powiatem wągrowieckim a UAM o prowadzeniu ośrodka zamiejscowego z 2003 r. Zajęcia odbywały się w budynkach Zespołu Szkół Zawodowych nr 2. W Jarocinie działał ośrodek zamiejscowy Wydziału w Kaliszu, który prowadził zajęcia w wynajmowanych budynkach. W Krotoszynie działał ośrodek zamiejscowy Wydziału Chemii w gmachach wynajmowanych od Zespołu Szkół Zawodowych. W Śremie ośrodek funkcjonował od 2000 r. w budynku miejskim oddanym na potrzeby UAM. W Ostrowie Wlkp. podpisywano kilka porozumień między 1998 a 2003 r., a zajęcia były prowadzone w wynajmowanych budynkach szkoły zawodowej. W Pleszewie zajęcia odbywały się od 1999 r. w budynkach liceum. W Pniewach na mocy dwóch porozumień z 1999 i 2003 r. zajęcia prowadzono w bursie liceum⁸¹². Ośrodki te były stopniowo likwidowane w pierwszej dekadzie XXI w.

Zupełnie inaczej przedstawiała się geneza i funkcjonowanie zamiejscowych wydziałów i instytutów UAM. Miały one być nie tylko miejscami prowadzenia zajęć, ale także miejscami przekazywania wiedzy i budowania namiastki życia akademickiego. Ośrodek w Kaliszu został powołany w 1984 r. i od tego momentu przechodził różnorakie przekształcenia strukturalne i organizacyjne. Obecnie działa Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu. W momencie powołania kształcenie odbywało się w kilku obiektach, przekazanych przez władze miasta, a obecnie w nowym gmachu wybudowanym z funduszy z programu wieloletniego. Konkurs na projekt architektoniczny budynków Wydziału rozpisano w 2005 r.⁸¹³, a wygrała go Autorska Pracownia Architektoniczna – Jacek Bułat. Pierwszy etap budowy prowadzony był między 2006 a 2009 r., zaś drugi zakończył się w 2014 r. Podczas regulowania struktury własnościowej Wydziału w Kaliszu uczelnia oddała miastu część zbędnych już nieruchomości⁸¹⁴.

Kolejny pozamiejski ośrodek UAM powstał w pierwszej połowie 1992 r., kiedy to uczelnia podpisała umowę z Uniwersytetem Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Jej wynikiem było powołanie pod koniec tegoż roku Collegium Polonicum w Słubicach i wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę nowego gmachu. Była to inicjatywa międzyuczelniana, ale i międzynarodowa, jednakże jej status był początkowo dość niejasno określony, co utrudniało rozwinięcie działalności naukowej. Utworzono Fundację, która miała zajmować się promowaniem i utrzymaniem ośrodka. Z czasem koszty obsługi i utrzymania Collegium Polonicum spadły na Uniwersytet w Poznaniu⁸¹⁵. Władze lokalne przekazały

⁸¹² AUAM, Rektorat, sygn. 1154/26.

⁸¹³ AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/16.

⁸¹⁴ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 21 marca 2016 r., pkt 14 i 15, s. 185–186.

⁸¹⁵ Tamże, posiedzenie z 4 maja 1992 r., pkt 15, s. 137; posiedzenie z 25 maja 1992 r., pkt 7, s. 144, pkt 8, s. 145; posiedzenie z 21 grudnia 1992 r., pkt 9, s. 65–66; posiedzenie z 18 stycznia 1993 r., pkt 9,

107a. Stary gmach Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu.

107b. Nowy gmach Wydziału w Kaliszu, oddany do użytku w 2009 r., zbudowany w ramach finansowania z programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 2004–2017”.

w grudniu 1994 r. działki pod budowę centralnego gmachu Collegium Polonicum oraz działkę na terenach powojkowych pod budowę domów akademickich⁸¹⁶. Uniwersytet ze swojej strony zakupił wkrótce dodatkowe tereny, przygotowując tym samym obszar pod budowę nowego ośrodka⁸¹⁷. Zawierano także transakcje z gminą i miastem Słubice, których przedmiotem były nieruchomości⁸¹⁸. W latach 1996–1998 wybudowano trzy domy studenckie na 950 miejsc łącznie. W tym samym czasie, w czerwcu 1998 r. oddano do użytku pierwszy z trzech segmentów centralnego budynku dydaktycznego Collegium Polonicum w Słubicach. Budowę gmachu zakończono w lutym 2001 r. a otwarto go uroczystie w lutym roku następnego⁸¹⁹. W ośrodku obok gmachu centralnego funkcjonowała biblioteka, a obok niej kilka domów studenckich (ostatni oddano do użytku w 2007 r.) oraz dom doktoranta. Planowano także budowę domu profesorskiego, do czego nie doszło. Wraz z obiektami na Morasku oraz ośrodkami w Kaliszu i Pile, Collegium Polonicum w Słubicach zostało wpisane do budżetu centralnego (od 1999 r.), a następnie inwestycyjnego programu wieloletniego (od 2004 r.).

Utrzymanie obiektów w Słubicach okazało się kosztowne, dlatego Uniwersytet od 2013 r. zaczął wyprzedawać zbędne nieruchomości. Początkowo zdecydowano się na zbycie domu studenckiego „Amicus”, który w związku z istniejącymi w Słubicach innymi akademikami nie był potrzebny uczelni⁸²⁰, następnie zdecydowano się na sprzedaż domu doktoranta⁸²¹. W roku 2018 w obiektach uniwersyteckich uruchomiono liceum.

s. 83–84; posiedzenie z 26 kwietnia 1993 r., pkt 6, s. 145–146; posiedzenie z 28 czerwca 1993 r., pkt 13, s. 175; AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/15, kalendarium powstawania Collegium Polonicum między 1991 a 1994.

⁸¹⁶ *Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995*, s. 31.

⁸¹⁷ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 12 grudnia 1993 r., pkt 15, s. 66; posiedzenie z 28 marca 1994 r., pkt 4, s. 89. Domom studenckim nadano w 1996 r. nazwy „Juventa” i „Gaudium”; posiedzenie z 27 października 2003 r., pkt 13, s. 17.

⁸¹⁸ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 22 kwietnia 2002 r., pkt 5 i 6, s. 65; posiedzenie z 24 czerwca 2002 r., pkt 11–12; posiedzenie z 27 października 2003 r., pkt 12, s. 16.

⁸¹⁹ *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1996/1997 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 24 listopada 1997 roku*, „Informator UAM” z 31 XII 1997, s. 15; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1997/1998 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 30 listopada 1998 roku*, „Informator UAM” z 1 II 1999, rozdz. IX oraz zał. 36; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku kalendarzowym 2000 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 17 grudnia 2001 roku*, „Informator UAM” z 31 I 2002, s. 24 oraz zał. 36; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2001 roku do 31 sierpnia 2002 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 30 sierpnia 2002 roku*, Poznań 2002, s. 5. Związała historia idei powstania Collegium Polonicum w Słubicach została przedstawiona przez rektora J. Fedorowskiego podczas otwarcia kompleksu w 2001 r. Zob. AUAM, Rektorat, sygn. 1036/A/12; *Przemówienie ustępującego Rektora prof. Stefana Jurgi*, s. 9.

⁸²⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 lutego 2013 r., pkt 17, s. 161; posiedzenie z 24 czerwca 2013 r., pkt 19, s. 256–257.

⁸²¹ Tamże, posiedzenie z 28 września 2015 r., pkt 7, s. 379 (uchwała 341/2015).

108. Główne wejście do gmachu Collegium Polonicum w Słubicach, oddanego do użytku w 2002 r.

109. Budynek Biblioteki Collegium Polonicum w Słubicach, zbudowanej w ramach finansowania z programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 2004–2017”

110. Wejście główne do Collegium Europaeum w Gnieźnie, zbudowanego jako pomnik tysiąclecia zjazdu gnieźnieńskiego, siedziba Instytutu Kultury Europejskiej.

Inna była geneza kolegium w Gnieźnie. W związku z obchodami tysiącletniej rocznicy zjazdu gnieźnieńskiego zrodziła się inicjatywa utworzenia w tym mieście instytucji akademickiej, której podstawowym celem miało być szerzenie idei europejskich. Nazwano ją Collegium Europaeum Gnesnensae i była traktowana jako pomnik zjazdu z roku 1000⁸²². Akt erekcyjny został podpisany przez prezydentów Polski i Niemiec: Aleksandra Kwaśniewskiego i Johanna Raua, podczas milenijnego spotkania w Gnieźnie w 2000 r.,⁸²³ a Sejm RP we wrześniu 2000 r. przyjął uchwałę o powstaniu Kolegium w Gnieźnie⁸²⁴. Uniwersytet przejął od miasta Gniezna nieruchomość przy ul. Kostrzewskiego, w sąsiedztwie Muzeum Początków Państwa Polskiego, w celu wybudowania tam gmachów kolegium⁸²⁵, zaś sama decyzja Senatu akademickiego o powołaniu ośrodka w Gnieźnie zapadła

⁸²² *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1999/2000–2001/2002 za rektoratu prof. dr. hab. Stefana Jurgi*, Poznań 2010, s. 33–34. AUAM, Rektorat, sygn. 1088/8. Kalendarium powstawania ośrodka w Gnieźnie w latach 1999–2001, zob. AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/20, s. 27–30.

⁸²³ AUAM, Rektorat, sygn. 1088/9, s. 318.

⁸²⁴ Uchwała Sejmu RP z dnia 22 września 2000 r. w sprawie utworzenia Kolegium Europejskiego w Gnieźnie w tysięczną rocznicę Zjazdu Gnieźnieńskiego, M.P. 2000, nr 29, poz. 594.

⁸²⁵ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 29 maja 2000 r., pkt 12; posiedzenie z 23 lutego 2004 r., pkt 17 i 18, s. 27.

111. Gmach główny Nadnoteckiego Instytutu UAM w Pile, oddanego do użytku w 2011 r., a zbudowanego w ramach finansowania z programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 2004–2017”.

w marcu 2001 r.⁸²⁶ W tym samym roku rozpoczęto budowę gmachu dydaktycznego z biblioteką i domem studenckim, zaś w drugim etapie zbudowano kolejne akademiki, halę sportową i obiekty małej architektury⁸²⁷. Wszystko według projektu architektek i architektów z Pracowni Architektonicznej 1997. Gmach otwarto w czerwcu 2003 r. w obecności prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego⁸²⁸.

W początkach 2004 r. rektor UAM przedstawił propozycję zorganizowania w Pile zamiejscowego ośrodka Uniwersytetu, który byłby formowany na wzór Collegium Europejskiego w Gnieźnie. W związku z tym uczelnia rozpoczęła gromadzenie nieruchomości na ten cel. Pierwszym krokiem było zakupienie od Agencji Mienia Wojskowego działki przy ul. Lotniczej w Pile⁸²⁹. Budowa ośrodka została wpisana do programu wieloletniego 2004–2011. Gmachy zaprojektowała Pracownia Projektowa 1997, a budowa budynków trwała od 2007 do 2011 r.⁸³⁰ Obecnie, od lipca 2017 r. w Pile działa Nadnotecki Instytut UAM⁸³¹.

⁸²⁶ Tamże, posiedzenie z 23 marca 2001 r., pkt 8, s. 78–79.

⁸²⁷ *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2001 roku do 31 sierpnia 2002 roku*, s. 31; *Przemówienie ustępującego rektora prof. Stefana Jurgi*, s. 8.

⁸²⁸ *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 września 2002 roku do 31 grudnia 2003 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 23 lutego 2004 roku*, Poznań 2004, s. 4, 30.

⁸²⁹ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 23 lutego 2004 r., pkt 19, s. 149; *Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2004 roku do 31 grudnia 2004 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 lutego 2005 roku*, Poznań 2005, s. 36.

⁸³⁰ Informacje przekazane przez Dział Inwestycji – Morasko.

⁸³¹ Zarządzenie Rektora UAM nr 17/2016/2017 z 15 maja 2017 roku.

Oprócz wymienionych wyżej ośrodków, kolegiów i instytutów od lat osiemdziesiątych prowadzone były poza Poznaniem przez różne agendy uniwersyteckie, stacje doświadczalne i badawcze. Najstarszą z nich jest chyba Stacja Geoekologiczna w Storkowie, która powstała w 1981 r. w budynku nieczynnego młyna wodnego na Parsęcie (ob. woj. zachodniopomorskie). W 1994 r. zakupiono ok. 7 ha gruntów sąsiadujących ze stacją, zaś w 2002 r. przejęto część gruntów w jej okolicach. W 2010 r. Stację odłączono od Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych i przekształcono w jednostkę ogólnouniwersytecką⁸³². Nieco później niż w Storkowie, w 1989 r., powstała Stacja Ekologiczna w Jeziorach, która została utworzona jako inicjatywa międzywydziałowa i ulokowana w budynkach dawnego schroniska turystycznego i restauracji „Górecka” nad Jeziorem Góreckim na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego⁸³³.

Na mocy porozumienia między UAM a Wolińskim Parkiem Narodowym Uniwersytet zorganizował w 1996 r. Stację Monitoringu Środowiska Przyrodniczego w Grodnie nad jeziorem Gardno. W 2005 r. przeniesiono ją do należącej do WPN byłej bazy 8 Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej w Białej Górze k. Międzyzdrojów, a otwarto po dwóch latach remontowania obiektów⁸³⁴. Podobnie jak stacja w Storkowie, została ona w 2010 r. przekształcona w jednostkę ogólnouniwersytecką. Obok stacji monitoringu znajduje się tam ośrodek noclegowy Uniwersytetu.

Wśród pozapoznańskich ośrodków UAM funkcjonowały i funkcjonują także obiekty rekreacyjno-konferencyjne. Głównie dla studentów zorganizowany był ośrodek w Jamnej. W 1995 r. utworzono przy współpracy z duszpasterstwem akademickim Schronisko Studenckie UAM „Bacówka na Jamnej”. Nieruchomość darowała Uniwersytetowi gmina Zakliczyn, na terenie, której jest położona bacówka. W kolejnych latach nabyto kilka sąsiednich posesji, co usprawniało funkcjonowanie schroniska⁸³⁵. Pierwotnie obiekt był podporządkowany Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, a od 2007 r. Działowi Socjalnemu UAM (nazwa obiektu została zmieniona na: Akademicka Baza Noclegowa UAM „Bacówka

⁸³² *Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995*, s. 31.

⁸³³ *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok akademicki 1990/1991*, s. 28; AUAM, Rektorat, sygn. 1036/B/8; *Stacja ekologiczna UAM w Jeziorach*, „Informator UAM” z 20 XII 1989, s. 20–21; L. Kaczmarek, B. Walna, *Działalność Stacji Ekologicznej Jezioro Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1989–1999*, [w:] *Dziesięć lat Stacji Ekologicznej Jezioro Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1989–1999*, Poznań–Jezioro 2000, s. 9–21.

⁸³⁴ J. Tylkowski, *Stacja Monitoringu Środowiska Przyrodniczego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Białej Górze (wyspa Wolin)*, [w:] *Polskie terenowe stacje geograficzne*, pod red. M. Klimka, K. Krzemienia, Kraków 2011, s. 13–18; *Biała Góra. Nowy adres UAM*, „Życie Uniwersyteckie” 2007, nr 10, s. 5.

⁸³⁵ *Zob. Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995*, „Informator UAM” z 31 X 1995, s. 14; AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 25 października 1999 r., pkt 13; posiedzenie z 28 maja 2001 r., pkt 9a; posiedzenie z 29 października 2001 r., pkt 15; D. Kolbuszewska, *Gdzie diabeł mówi dobranoc. Nowa bacówka UAM*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 30 VIII 1997; B. Kornatowska, *Koło przyjaciół Bacówki pilnie potrzebne*, „Życie Uniwersyteckie” 1999, nr 3, s. 24.

112. Bacówka na Jamnej.

w Jamnej”). W 2012 r. Dział Socjalny, w związku ze wzrastającymi kosztami utrzymania obiektu oraz małym stopniem wykorzystania go przez pracowników i studentów uczelni, zaczął protestować przeciwko utrzymywaniu go ze środków Zakładowego Funduszu Socjalnego. W tym samym roku Senat zrzekł się prawa użytkowania wieczystego gruntów oraz prawa własności budynków, przekazując je gminie Zakliczyn oraz sprzedając wcześniej nabyte okoliczne tereny⁸³⁶.

Zupełnie inny, reprezentacyjny charakter mają trzy obiekty pałacowe należące do Uniwersytetu. Pierwszy z nich, pałac w Ciężeniu, uczelnia pozyskała – jak

⁸³⁶ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 24 września 2012 r., pkt 18 i 19, s. 25–28; posiedzenie z 24 czerwca 2013 r., pkt 18, s. 256.

113. Pałac w Ciężeniu z 2 poł. XVIII w. od strony ogrodu.

114. Pałac w Gułtowach wyremontowany i odbudowany po pożarze w 2009 r.

wspomniałem – jeszcze w końcu lat sześćdziesiątych dla Biblioteki Uniwersyteckiej. Pozostawał on w stanie permanentnego remontu aż do końca XX w.

Kolejny pałac, w Obrzycku, UAM przejął w 1989 r. od Funduszu Wczasów Pracowniczych. Obiekt, nazywany Domem Wczasowym „Warta”, znajdował się wówczas w bardzo złym stanie technicznym. Początkowo wyremontowano oficynę, a następnie sam pałac i kilka obiektów architektury parkowej (domek ogrodnika, domek myśliwski)⁸³⁷. Obecnie obiekt w Obrzycku jest wyremontowany i służy jako ośrodek konferencyjny i dom pracy twórczej.

Ostatni z pałacowych obiektów Uniwersytet pozyskał we wrześniu 1993 r. Senat zaakceptował przejęcie zespołu pałacowego w Gułtowach, a notarialnie akt ten dokonał się w 1995 r.⁸³⁸ Z jednej strony miało miejsce prawne przekazanie pałacu i parku od Agencji Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa, a z drugiej symboliczny akt darowizny podpisał Wacław hrabia Bniński, jednakże inicjatorką darowizny była Maria hrabina Bnińska-Harrison. Z protokołów Senatu nie wynika precyzyjnie, jaki miał być cel takiego przejęcia, jednakże zakładano, że obiekt będzie pełnił funkcje hotelowe⁸³⁹. W 2007 r. pojawiła się możliwość pozyskania środków na remont pałacu w celu uruchomienia w nim Centrum Integracji Europejskiej⁸⁴⁰. Jesienią 2009 r. w pałacu wybuchł pożar, który zniszczył doszczętnie wnętrze, odbudowano je jednak błyskawicznie. Obecnie w pałacu mieści się dom pracy twórczej⁸⁴¹.

5. Co dalej?

W okresie powojennym, Uniwersytet Poznański, od 1955 r. pod patronatem Adama Mickiewicza, z uczelni liczącej zaledwie pięć wydziałów zmienił się w instytucję z szesnastoma wydziałami lokalnymi, kilkoma wydziałami i ośrodkami zamiejscowymi i rozbudowaną strukturą badawczo-dydaktyczno-administracyjną. Biorąc pod uwagę omawianą infrastrukturę, jego stan wyjściowy i sytuacja końcowa są nieporównywalne. W 1950 i 1951 r. odziedziczona po okresie międzywojennym, z trudem odbudowana baza lokalowa uczelni zosta-

⁸³⁷ K.P. Tomczak, *Pałac w Zielonejgórze k. Obrzycka, woj. wielkopolskie oraz dom ogrodnika. Opis badań konserwatorskich, wnioski i zalecenia dla użytkownika*, Poznań 2003; J. Piotrowski, *Zielona-góra – Obrzycko. Pałac. Studium historyczno-architektoniczne. Część opisowa*, Puszczykowo 2003.

⁸³⁸ *Gułtowy dla UAM*, „Głos Wielkopolski” nr 131 z 7 VI 1995, s. 1.

⁸³⁹ Por. *Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995*, s. 31; AUAM, Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214/17, pismo rektora prof. J. Fedorowskiego do hrabiny M. Bnińskiej-Harrison z 20 października 1993 r.; AUAM, Protokoły obrad Senatu UAM, posiedzenie z 27 września 1993 r., pkt 9, s. 13–14.

⁸⁴⁰ AUAM, Protokoły posiedzeń Senatu UAM, posiedzenie z 29 października 2007 r., pkt 17, s. 16–17.

⁸⁴¹ Por. Zespół Pałacowo-Parkowy GUŁTOWY, <<http://palace.amu.edu.pl/gultowy>> (dostęp VIII 2018 r.); A. Wypych, *Dokumentacja badań konserwatorskich obiektów zespołu pałacowo-parkowego w Gułtowach*, Kostrzyn Wlkp. 2005.

ła rozdzielona pomiędzy nowo powstałe szkoły wyższe. Po zadekretowanych odgórnie podziałach Uniwersytet pozostał z kilkoma gmachami w centrum miasta oraz dużą, lecz systematycznie i różnymi metodami uszczuplaną przez nową władzę, grupą nieruchomości. O ile początkowo liczba studentów na zmniejszonych wydziałach mieściła się w pozostawionych uczelni budynkach, o tyle już w latach sześćdziesiątych brak lokali dał się Uniwersytetowi we znaki, a perspektywy ich pozyskania nie napawały optymizmem. Zmagania kolejnych rektorów o godne warunki do pracy i studiowania na uczelni najczęściej okazywały się walką przegraną. Do 1989 r. powstał tylko jeden gmach dydaktyczny (Collegium Novum), cztery domy akademickie „Babilon”, „Jowita”, „Jagienka”, „Zbyszko”), a „z drugiej ręki” pozyskano budynki przy ul. Szamarzewskiego. Ostatnia dekada XX w. była okresem przejmowania obiektów w mieście. Było ich kilka i niektóre z nich na trwałe weszły w struktury Uniwersytetu, jak na przykład Collegium Historicum przy ul. Św. Marcin, obecnie zwane Collegium Martineum.

Ostatnie dwadzieścia lat funkcjonowania Uniwersytetu pod względem infrastruktury upłynęło pod znakiem budowy kampusu na Morasku. Po trudnościach w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, udało się – dzięki wsparciu parlamentarzystów wielkopolskich – wpisać budowę miasteczka uniwersyteckiego do budżetu centralnego, a w 2004 r. – uchwalić ustawę o wieloletnim programie rozwoju UAM. Zbiegło się to także z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej, dzięki czemu z funduszy strukturalnych uczelnia zbudowała na Morasku dodatkowe ośrodki. Rozmach inwestycyjny związany z tym przedsięwzięciem jest trudny do przecenienia. Jednocześnie pojawiły się nowe obiekty w centrum miasta (biblioteka Novum, biblioteka Wydziału Filologii Polskiej, Collegium Znanieckiego, Collegium Iuridicum Novum).

Zatem co dalej z tak świetnie rozwiniętą infrastrukturą? Po okresie maratonów inwestycyjnych nadszedł czas na nabranie oddechu. Warto zastanowić się, co dokończyć, poprawić i zmienić. Wśród nieukończonych inwestycji należy wskazać gmach dla archiwum uniwersyteckiego, rezydującego w zbudowanej w początku lat osiemdziesiątych dawnej centrali telefonicznej, w której nie mieszczą się całe jego zasoby, co utrudnia opracowywanie i korzystanie z nich⁸⁴². Drugą nierozwiązaną kwestią jest zaplecze socjalne w kampusie na Morasku. Brak domów studenckich powoduje jego wyludnianie w godzinach popołudniowych i wieczornych, a brak infrastruktury pomiędzy budynkami nie sprzyja akademickiej integracji. Ostatnia kwestia, niedopracowana właściwie przez cały okres funkcjonowania Uniwersytetu w Poznaniu, to magazyny Biblioteki Uniwersyteckiej. Poza dwoma gmachami przy ul. Ratajczaka księgozbiór przechowywany jest obecnie w Collegium Święcickiego, w Collegium Martineum oraz

⁸⁴² Uchwała Senatu nr 319/2016 z 25 kwietnia 2016 r.

115. Odrestaurowane w latach 2009–2011 fasady historycznych gmachów uniwersyteckich. Na zdjęciu widoczne są Collegium Minus (po lewej) i Collegium Iuridicum (po prawej). W głębi bryła CK „Zamek”.

w baraku na zapleczu głównego gmachu Biblioteki. Brak należytych magazynów przekłada się na jakość korzystania ze zbiorów.

Wspomniane niedociągnięcia i niedogodności są elementami, które wymagają uwagi i poprawy. Nie ulega wątpliwości, że infrastruktura dzisiejszego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza może konkurować z najnowocześniejszymi uczelniami na świecie. Wyposażenie sal dydaktycznych, pracowni, laboratoriów i bibliotek jest w tej chwili na najwyższym poziomie. Studenci i pracownicy, a także goście Uniwersytetu mają możliwość pracy w doskonałych warunkach w morskim kampusie, a jednocześnie, w gmachach w centrum Poznania w Dzielnicy Cesarskiej mogą zetknąć się z wiekową historią, a stan tych budynków świadczy o dbałości o wielokulturową tradycję Poznania.

Zakończenie

Uniwersytet w Poznaniu podczas stu lat istnienia zgromadził ogromną liczbę obiektów dydaktycznych, domów studenckich, obiektów sportowych i innych, które służyły i służą studentom, pracownikom i ich rodzinom, a także osobom niezwiązanym formalnie z Uniwersytetem. Ogromna ich większość znajduje się w Poznaniu i stanowi składnik architektonicznego i urbanistycznego układu miejskiego. Począwszy od 1918 r. budowanie infrastruktury uniwersyteckiej było konsekwencją starań członków Komisji Uniwersyteckiej, zwieńczonych powołaniem w Poznaniu w maju 1919 r. Wszechnicy Piastowskiej. Inauguracja nowej uczelni na ówczesnych zachodnich kresach państwa polskiego odbyła się w dawnym Zamku Cesarskim Wilhelma II włączonym do nowej uczelni jako Collegium Maius. Gmach ten, którego budowę ukończono w 1910 r., stał w centrum pruskiej Dzielnicy Cesarskiej, powstałej dla podniesienia atrakcyjności miasta jako rezydencji niemieckiego cesarza, ale także dla podkreślenia pruskiej obecności w Wielkopolsce. Zmiana funkcji obiektów wzniesionych dla pruskich władców i urzędników miała ogromne znaczenie symboliczne dla mieszkańców Poznania i regionu – stała się sposobem na zmanifestowanie polskości i przynależności do nowego państwa polskiego. Wszechnica Piastowska, zwana od 1920 r. Uniwersytetem Poznańskim, odegrała w tym procesie ogromną rolę. Pierwszym gmachem, który został włączony w struktury nowej uczelni, był budynek dawnej Akademii Królewskiej (Königliche Akademie), nazwany w nowej rzeczywistości Collegium Minus. Drugim – wspomniany już Zamek, a trzecim – gmach Biblioteki Cesarza Wilhelma (Kaiser-Wilhelm-Bibliothek), który, wraz z przejętym księgozbiorem, zasilonym zbiorami Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, stał się Biblioteką Uniwersytecką. Z budynków składających się na kompleks Dzielnicy Cesarskiej uczelnia przejęła nieco później także gmach dawnej pruskiej Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej (Königliche Ansiedlungs Kommission), od 1919 r. zwanej Urzędem Osadniczym, a później Urzędem Ziemskim. W uniwersyteckich strukturach obiekt zaistniał jako Collegium Medicum (dziś Collegium Maius).

Tak zasadnicza zmiana przeznaczenia pruskich budynków została dodatkowo wsparta przemianami zewnętrznymi, symbolicznymi dekoracji. Zniknęły

pruskie orły, herby i monogramy Wilhelma II, a także usunięto sąsiadujące z gmachami pruskie monumenty. Wszystkie te zabiegi doprowadziły do zasadniczej przemiany Dzielnicy Cesarskiej, która z obszaru rezydencjonalno-urzędniczego stała się dzielnicą nauki. Proces ten został wsparty w późniejszym okresie, budową gmachu gimnazjum siostr urszulanek oraz budynkami Szkoły Handlowej (ob. Uniwersytet Ekonomiczny) i Nowego Domu Akademickiego (ob. DS „Hanka”). W okresie powojennym do grupy gmachów objętych przez uczelnie doszły także budynki Domu Ewangelickiego, wykorzystywanego przez Akademię Muzyczną oraz gmachu Banku Spółek Raiffeisena, nazywanego od 1958 r. Collegium Iuridicum.

Z pierwszych przejętych budynków tylko gmach dawnej Akademii Królewskiej oraz – częściowo – Biblioteki były projektowane jako budynki dydaktyczne. Pozostałe: Zamek i Urząd Osadniczy miały albo charakter reprezentacyjny, albo były ówczesnymi budynkami administracyjnymi. Potrzebowały zatem wielu przeróbek i adaptacji. Często nie spełniały też wymogów stawianych pracownikom naukowym, szczególnie laboratoriom wymagającym specjalistycznego projektowania. Opisane tu kłopoty były codziennością Uniwersytetu Poznańskiego przez cały okres jego istnienia. Standardową drogą pozyskiwania gmachów nie było bowiem ich budowanie, ale przejmowanie i adaptowanie. Budynki takie były włączane do infrastruktury uniwersyteckiej nie dlatego, że spełniały konkretne, stawiane gmachom uczelnianym wymogi, ale dlatego, że udało się je pozyskać. Ich funkcja ulegała zatem zmianie – przechodziły proces adaptacji do celów dydaktycznych i badawczych. Ta praktyka zmieniła się dopiero w ostatnich dwudziestu latach, w wypadku budowy kampusu na Morasku oraz kilku gmachów uniwersyteckich w centrum Poznania. Dzięki dodatkowym funduszom władze Uniwersytetu mogły zlecić projektowanie i budowę obiektów od początku przeznaczonych na potrzeby badań naukowych i dydaktyki uniwersyteckiej.

Powstanie Uniwersytetu w Poznaniu i jego dynamiczny rozwój wymusił na władzach rektorskich oraz władzach miasta i województwa poszukiwanie nowych powierzchni do zaadaptowania na cele dydaktyczne. W stosunkowo dobrej sytuacji znalazł się utworzony jesienią 1919 r. Wydział Rolniczo-Leśny, który rozlokował się w folwarku na Sołaczcu, a poszczególne jego katedry znalazły miejsce w zakupionych dla nich sołackich willach. O wiele trudniejsze było położenie Wydziału Lekarskiego, którego zakłady teoretyczne stopniowo znajdowały lokum w Collegium Medicum, ale kliniki tułały się po prywatnych i miejskich szpitalach, a tylko nieliczne otrzymywały własne siedziby. Do tych ostatnich należały: klinika oczna, klinika dziecięca, klinika chirurgiczna oraz klinika neurologiczno-psychiatryczna. Zakupienie obszernego terenu między Dolną a Górną Wildą z gmachem Zakładu Fundacji Garczyńskich (Collegium Marcinkowskiego) oraz domu Augusty-Wiktorii (klinika dziecięca) i przejęcie

jednego z budynków koszarowych (klinika neurologiczno-psychiatryczna) tylko w niewielkim stopniu zaspokoilo ówczesne potrzeby tego Wydziału.

W związku ze wspomnianymi problemami, rozpoczęto starania o pozyskanie funduszy na budowę nowych uniwersyteckich gmachów. W 1921 r. wmurowano kamienie węgielne pod cztery budynki, lecz do 1930 r. udało się ukończyć za ledwie jeden z nich – tzw. gmach chemii ogólnej na Sołacz, który – co warto zaznaczyć – był pierwszym budynkiem uczelnianym wybudowanym w niepodległej Polsce. Kolejne dwa: imponujące Collegium Chemicum i nowoczesne Collegium Anatomicum udało się ukończyć dzięki funduszom przeznaczonymi na Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu w 1929 r. Po zakończeniu wystawy zaadaptowano je na cele uniwersyteckie i oddawano do użytku przed 1934 r. Czwararty z kamieni węgielni posadowionych w 1921 r. zaowocował dopiero w 1937 r. Wybuch wojny przerwał jednak budowę centralnej siedziby dla Wydziału Rolniczo-Leśnego na Sołacz (Collegium Cieszkowskich).

Gmachy dydaktyczne i kliniki to tylko część infrastruktury uniwersyteckiej. Profesorowie i studenci potrzebowali mieszkań. Ściągnięcie kadry naukowej do nowej uczelni wymagało zaoferowania specjalnych przywilejów, więc profesorom w Poznaniu początkowo zaproponowano mieszkania składające się z minimum 5 pokoiów lub całe wille. Uniwersytet kupił kilkanaście kamienic w różnych częściach miasta, które były przeznaczane na mieszkania dla pracowników lub wynajmowane jako mieszkania czynszowe. Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych wybudowano także dwa domy dla profesorów przy ul. Libelta.

Z kolei studenci byli beneficjentami darczyńców, którzy, chcąc wspomóc młodą uczelnię, przekazywali nieruchomości z przeznaczeniem na domy studenckie. Tak było w wypadku kamienic przy ul. Słowackiego 20, ul. Św. Marcin 40 (dziś 75) oraz Dąbrowskiego 5. Tylko w niewielkim stopniu zaspokajały one niezbędne potrzeby. W połowie lat dwudziestych rozpoczęto budowę trzech domów dla studentów. Największy z nich, czyli Nowy Dom Akademicki (dziś DS „Hanka”), powstał przy ówczesnych Wałach Leszczyńskiego i oferował około 300 pokoi. Obok niego postawiono Dom Medyków (późniejszy szpitalik akademicki) a na Sołacz – Dom Rolnika i Leśnika. Zostały one ukończone na PeWuKę w 1929 r., a następnie przekazane do użytkowania studentom.

W ciągu dwudziestu pierwszych lat funkcjonowania Uniwersytetowi w Poznaniu udało się zgromadzić ogromny majątek. Powstał on z jednej strony wskutek zapobiegliwości władz uczelni, a z drugiej dzięki ofiarności darczyńców. Imponujące były zabiegi inwestorskie, jakie uczelnia prowadziła na Sołacz oraz w kamienicach czynszowych. Można je interpretować jako próbę zbudowania prężnego ośrodka naukowego będącego jednocześnie efektywnym przedsięwzięciem biznesowym. Wprawdzie transakcji związanych z tzw. gruntami jeżyckimi nie można zaliczyć do sukcesów, ale bilans dwudziestolecia międzywojennego jest zdecydowanie dodatni. Zgromadzony wówczas majątek pozwolił przetrwać

uczelnia trudne lata powojenne, a przede wszystkim stał się podstawą formowania nowego Uniwersytetu po 1951 r.

Wybuch wojny w 1939 r. zahamował rozwój uczelni. Budynki uniwersyteckie zostały przejęte przez instytucje władz okupacyjnych. W kwietniu 1941 r., w dniu urodzin Adolfa Hitlera, wzorem Strasburga i Pragi, w Poznaniu powstał Uniwersytet Rzeszy. Polskie życie akademickie zamarło na kilka lat – prowadzono je wyłącznie potajemnie na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Poznańskie budynki akademickie użytkowali jednak niemieccy studenci i naukowcy, więc ciągłość miejsca Uniwersytetu została zachowana. Koniec wojny nadchodził stopniowo. Najpierw, w 1941 i 1944 r., Poznań został zbombardowany, a w nalotach zniszczeniu uległa część uczelnianych obiektów. Następnie ciągnące się od stycznia do końca lutego 1945 r. walki o Poznań spowodowały znaczne zniszczenia infrastruktury miejskiej. Kilka budynków uniwersyteckich zostało doszczętnie zburzonych i spalonych, a tylko jeden uznano za na tyle nienaruszony, by bez większych napraw mogły się w nim zainstalować powojenne władze uniwersyteckie. Pozostałe gmachy dotknięte zostały mniejszymi lub większymi zniszczeniami.

Po zakończeniu wojny priorytetem władz Uniwersytetu na czele z rektorem Stefanem Dąbrowskim było rozpoczęcie roku akademickiego i otwarcie Uniwersytetu dla studentów. Do skutecznego przeprowadzania zajęć potrzebne były jednak sale wykładowe. Powojenna odbudowa uniwersyteckich gmachów stanowiła ogromną pracę, która prowadzona była w sytuacji dotkliwych niedoborów. Początkowo, każde działanie inwestycyjne miało charakter niemal heroicznego. W ciągu pierwszych pięciu lat udało się odbudować większość uniwersyteckich nieruchomości. Odbывało się to często sposobem gospodarczym, przy użyciu kiepskich materiałów, więc budynki wymagały remontów nierzadko już krótko po zakończeniu odbudowy. Kilka gmachów nigdy nie podniosło się z gruzów, a niektóre przybrały inną formę niż w okresie przedwojennym. Prace budowlane i remontowe w części obiektów zakończyły się stosunkowo szybko, w innych przypadkach trwały jeszcze w latach sześćdziesiątych.

Konieczność szybkiego zrekonstruowania budynków dydaktycznych odsunęła na dalszy plan formułowane w okresie powojennym koncepcje rozlokowania Uniwersytetu w przestrzeni miejskiej. Niestety, wszystkie one wymagały ogromnych środków finansowych, których wówczas brakowało. Myślano o budowie gmachów uniwersyteckich na zrujnowanej Cytadeli, w pasie wojskowych terenów przy ul. Bukowskiej, a nawet na terenach targowych i na Chwaliszewie.

Z okresem powojennej odbudowy związane były też pierwsze perturbacje wynikające z zamiany i rekwirowania uniwersyteckich budynków. W 1947 r., na mocy odgórnych decyzji Rad Narodowych – Wojewódzkiej i Krajowej – uczelnia straciła przestrzeń w Zamku. W zamian otrzymała budynki przy ul. Matejki (Collegium Philosophicum, a później Collegium Mathematicum) i ul. Kantaka

(Collegium Iuridicum). Największe roszady w uniwersyteckiej infrastrukturze spowodowane były jednak decyzjami o utworzeniu z dawnego Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego – Akademii Lekarskiej (od 1950 r.), a z wydziałów: Rolniczego i Leśnego – Wyższej Szkoły Rolniczej (od 1951 r.). Podział Uniwersytetu Poznańskiego na trzy szkoły wyższe pociągnął za sobą rozpad jego infrastruktury. Uszczuplona uczelnia utrzymała budynki w centrum miasta i po początkowych trudnościach zaczęła dość szybko rozszerzać swoją strukturę. Niestety, nie szło to w parze z rozbudową infrastruktury. Przez dwadzieścia kolejnych lat, do 1970 r., zbudowano tylko jeden obiekt dydaktyczny – Collegium Novum – i trzy domy akademickie – Jowitę, Jagienkę i Zbyszka. W tym okresie Uniwersytet wzbogacił się także o obiekty przy ul. Szamarzewskiego, przejęte od Seminarium Nauczycielskiego, którego struktury zostały włączone do UAM.

W latach sześćdziesiątych planowano także wybudowanie nowej dzielnicy akademickiej na peryferyjnym wówczas Marcelinie. Powstały koncepcje zagospodarowania terenu, rozpisano konkurs architektoniczny, wyłoniono zwycięski projekt i rozpoczęto prace inwestycyjne. Przyczyny fiaska pomysłu budowy Osiedla Marcelin UAM nie są czytelne źródłowo, ale zapewne był to splot wielu okoliczności. Od 1973 r. promowano nową koncepcję – budowy Dzielnicy Nauki na Morasku.

Budowa „nowego Uniwersytetu” była wkomponowana w szersze plany zgrupowania wszystkich uczelni wyższych i instytutów badawczych Poznania w jednej dzielnicy nauki na północy miasta. Pomysł ten został z czasem okrojony do budowy części związanej z UAM. Projekty ideowe powstały w 1973 i 1974 r., zaś projekt urbanistyczny i architektoniczny wyłoniono w 1975 r. Rozpoczęcie budowy przewidziano na rok 1977, kiedy w Poznaniu odbyła się centralna inauguracja roku akademickiego, a na Morasku, w szczerym polu, daleko za miastem, wmurowano kamień węgielny pod nowy, „socjalistyczny” Uniwersytet. Przez kolejne lata prowadzono jednak wyłącznie prace przygotowawcze, a budowa pierwszego gmachu – Collegium Physicum – ruszyła dopiero kilka lat później. Paradoksalnie, pierwszym oddanym do użytku budynkiem na kampusie była centrala telefoniczna, która, nawet jak na ówczesne rozwiązania technologiczne, była niezwykle obszernym obiektem. Dziś wykorzystuje ją – wciąż czekające na budowę nowej siedziby – Archiwum UAM.

Dekada lat osiemdziesiątych była jedną z najtrudniejszych w dziejach Uniwersytetu. Rozwojowi nie sprzyjały lata niedoinwestowania, brak perspektyw na poprawę sytuacji finansowej i lokalowej oraz ogólne zniechęcenie społeczne. Przełom 1989 r. przyniósł szereg zmian, również infrastrukturalnych. Wiele państwowych przedsiębiorstw, nieprzywykłych do rynkowych zasad funkcjonowania, popadało w kłopoty finansowe oraz organizacyjne i zmuszonych było pozbywać się majątku. Uniwersytet, na mocy różnych porozumień, przejął w tym czasie kilka gmachów w Poznaniu i kilka poza miastem. Te same procedury, które

pozwołyły uczelni uzyskać nowe obiekty, zmusiły ją do rezygnacji z niektórych wynajmowanych budynków – uwolnione czynsze okazały się zbyt wysokie.

W tym samym czasie – w początkach lat dziewięćdziesiątych – gwałtownie rozwijające się wydziały humanistyczne zaczęły poszukiwać nowych siedzib. Do rangi symbolu urosło przejście przez UAM gmachu po Komitecie Wojewódzkim rozwiązanej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Ulokował się w nim Wydział Historyczny. Budynek ten doskonale dopełniał kompleks gmachów uniwersyteckich w centrum miasta, które, oddalone od siebie o kilka minut spaceru, sprzyjały wymianie studentów i pracowników. W tym samym czasie pozyskano także gmach po administracji fabryki Hipolita Cegielskiego – załóżek zespołu budynków w tym rejonie.

Na początku lat dziewięćdziesiątych zdecydowano o kontynuowaniu inwestycji na Morasku. Ukończony w tym czasie gmach dla Wydziału Fizyki nie pozostał osamotniony. Wkrótce powstały także siedziby Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych (zaadaptowana z byłego hotelu robotniczego), a następnie kolejne: Collegium Biologicum i Collegium Mathematicum. Przełomem dla inwestycji na Morasku było wpisanie jej jako stałej pozycji do budżetu centralnego, a następnie uchwalenie ustawy o rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu do 2004 r., przedłużanej czterokrotnie aż do 2019 r. Fundusze uzyskane dzięki staraniom wielkopolskich parlamentarzystów zostały wydatkowane na szybką budowę kolejnych obiektów na Morasku, a zatem: Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Collegium Chemicum i Collegium Historicum. W północnej części kampusu powstał basen i wielofunkcyjna sala sportowa. Uzupełnieniem gmachów dydaktycznych i sportowych są dwa kompleksy centrów badawczych wybudowane dzięki funduszom pozyskanym z Unii Europejskiej: imponujący architektonicznie zespół gmachów Wielkopolskiego Centrum Zaawansowanych Technologii oraz Międzyuczelnianego Centrum NanoBioMedycznego. Planowana jest budowa jeszcze kilku ośrodków badawczych i centrów badawczo-dydaktycznych oraz nowego gmachu dla archiwum uniwersyteckiego.

Moraski kampus został zaprojektowany w 1975 r., a główna realizacja inwestycji przypadła na pierwszą dekadę XXI w. W tym czasie zmieniły się nie tylko koncepcje kampusów uniwersyteckich, materiały budowlane, technologia badawcza, ale także wizja rozwoju Poznania. W latach siedemdziesiątych dominowała idea rozbudowy miasta na przedmieścia, tworzenia rozległych dzielnic, skomunikowanych z centrum szybkimi arteriami samochodowymi i tramwajowymi. W pierwszych dekadach kolejnego stulecia dominuje myśl o mieście jako centrum, skupiającym najważniejsze funkcje usługowe, naukowe i kulturalne. Zamiast zabudowywać nowe tereny, wypełnia się luki w istniejącej już zabudowie. Dziś wiemy, że życie naukowe i studenckie to ważny i niezastąpiony element organizmu miasta. Migracja Uniwersytetu poza centrum w tej perspektywie budzi więc uzasadnione kontrowersje.

Niezaprzeczalną zaletą kampusu na Morasku są doskonałe warunki do pracy naukowej i dydaktycznej. Dotkliwą uciążliwością kampusowej codzienności jest natomiast brak infrastruktury socjalnej i zaplecza w postaci domów studenckich i związanych z nimi sieci usługowych. W czasie wolnym od zajęć dydaktycznych rozległe przestrzenie Moraska pełnią jednak odmienną funkcję – są doskonałym miejscem wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców okolicznych osiedli mieszkaniowych. Infrastruktura sportowa, łąki, lasy i stawy służą im późnymi popołudniami i wieczorami, kiedy na kampusie zamiera życie studenckie i naukowe. Do niedogodności należy zaliczyć dość odległe położenie od centrum miasta oraz rozległość samego kampusu. Zachodni skraj uniwersyteckiego miasteczka położony blisko pętli Poznańskiego Szybkiego Tramwaju jest w lepszej sytuacji niż gmachy we wschodniej i północnej strefie, gdzie dojeżdża tylko autobus.

Ostatnie lata to jednak nie tylko imponujące inwestycje w infrastrukturę uniwersytecką na Morasku. Fundusze z budżetu centralnego posłużyły także do budowy i przebudowy gmachów w zamiejscowych ośrodkach Uniwersytetu: Słubicach, Gnieźnie, Kaliszu i Pile. Powstały tam nowoczesne centra, które – wprawdzie nie zawsze w pełni wykorzystywane – na pewno służą mieszkańcom tych miejscowości jako ośrodki życia naukowego i kulturalnego.

Zdobycie funduszy na budowę kampusu i ośrodków zamiejscowych pozwoliło uwolnić środki własne uczelni na inwestycje w centrum Poznania. Przy Collegium Novum powstała nowoczesna biblioteka filologiczna. Budynek biblioteczny wyrósł także na zapleczu Collegium Maius, doskonale wpisując się w architekturę tego wiekowego gmachu. Na zakupionych od wojska wolnych terenach przy al. Niepodległości powstała nowoczesna siedziba Collegium Iuridicum Novum z wielką, interesującą architektonicznie aulą. Przy tym gmachu w przyszłości powstanie biblioteka prawnicza. W kompleksie przy ul. Szamarzewskiego zbudowano nowoczesne Collegium Znanięckiego, wykorzystywane na potrzeby dydaktyczne i wystawiennicze.

Ostatnie trzydzieści lat to również okres dynamicznego gromadzenia i adaptowania różnych obiektów poza Poznaniem, które służą pracownikom Uniwersytetu jako ośrodki pracy twórczej, konferencyjne i wypoczynkowe. Do interesujących przykładów należą trzy zespoły pałacowe w: Obrzycku, Gułtowach i Ciężeniu. Wszystkie one położone są w otoczeniu obszernych parków z architekturą folwarczną i ogrodową.

Wysiłek, jaki uczelnia włożyła w budowę nowych obiektów w kampusie moraskim oraz w centrum miasta, nie zwolnił jej z konieczności dbania o wcześniej posiadane budynki. W ostatnich 15 latach przeprowadzono kapitalne remonty niemal wszystkich gmachów uniwersyteckich, a przede wszystkim: w kompleksie przy ul. Szamarzewskiego, zespole domów akademickich przy ul. Piątkowskiej, Domu Studenckim „Hanka” i sąsiednim budynku szpitalika. Trwa gruntowny

remont Collegium Heliodori Świącicki (dawnego Collegium Chemicum)⁸⁴³, które jest ostatnim na liście „dawnych gmachów uniwersyteckich” przeznaczonych do renowacji. Wcześniej wyremontowano budynki Collegium Minus, Collegium Maius, Collegium Iuridicum i Bibliotekę Uniwersytecką.

Odnowienie tych gmachów przez uczelnię oraz już niezależnie od uczelni pobliskiego Zamku i innych obiektów w Dzielnicy Cesarskiej odświeżyło centrum miasta. Obszar ten z serca pruskiego Poznania stał się prawdziwą dzielnicą uniwersytecką, grupującą ważne obiekty większości wyższych uczelni w mieście. Jego forma, jego estetyka, jego urbanistyka kształtuje poczucie identyfikacji mieszkańców Poznania z przestrzenią miejską.

Pogląd na dalsze plany i rozwój infrastruktury UAM daje *Strategia rozwoju Uczelni*. W dokumencie czytamy, że:

Koszty utrzymania oraz zarządzania dużą liczbą nieruchomości na terenie miasta Poznania i kraju, związanych nie tylko z działalnością statutową Uczelni, wymuszają przeprowadzenie w najbliższym czasie analizy ekonomicznej i wdrożenie „mapy drogowej” dotyczącej optymalnego ZARZĄDZANIA NIERUCHOMOŚCIAMI [wyróżnienie w oryginale – M.M.], w tym sprzedaży części majątku UAM. Nowe inwestycje lub zakupy nieruchomości winny każdorazowo być poprzedzone wielostronną analizą (w tym analizą efektywności ekonomicznej inwestycji)⁸⁴⁴.

Koszty ekonomiczne przygotowania, budowy oraz utrzymania inwestycji uniwersyteckich są niewątpliwie ogromne. Uczelnia wydaje rocznie miliony złotych na samo utrzymanie budynków. Być może w strukturze UAM są obiekty, które są dla niej obciążeniem. Nie należy jednak zapominać, że kanały społecznego oddziaływania Uniwersytetu są wielorakie. Obok przekazywania wiedzy jest nim tworzenie przyjaznej przestrzeni do pracy, studiowania i życia, szczególnie w ramach całościowego funkcjonowania miasta. Uniwersytetowi udało się to doskonale.

⁸⁴³ Uchwała Senatu nr 317/2016 z 25 kwietnia 2016 r.

⁸⁴⁴ *Strategia rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2009–2019. Nowelizacja*, Poznań 2013, s. 18.

Bibliografia

Źródła

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN)

Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego,
Ministerstwo Odbudowy w Warszawie,
Ministerstwo Oświaty w Warszawie,
Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych,
Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,
Prokuratura Generalna RP,
Urząd Rady Ministrów.

Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (ABU)

Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP)

Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt w Poznaniu,
Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście,
Miejska Rada Narodowa,
Poznańska Dyrekcja Odbudowy,
Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu,
Reichsstatthalter Posen,
Urząd Wojewódzki Poznański,
Zarząd miejski stołeczny miasta Poznania.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Oddział w Poznaniu (APAN)

Materiały Stefana Błachowskiego,
Materiały Heliodora Świącickiego.

Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AUAM)

Administracja Nieruchomości, sygn. 16,
Dział Techniczny, sygn. 16, 68, 300, 426, 428, 429, 4544, 446, 449, 450, 451, 455
Fundacja Nauka i Praca, sygn. 3,
Protokoły obrad Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Protokoły obrad Senatu Uniwersytetu Poznańskiego,
Reichsuniversität Posen, sygn. 143, 206,
Rektorat, sygn. 15, 56, 156, 354, 368, 371, 639, 755, 822, 1036, 1088, 1154,

Sekretariat Kanclerza, sygn. 1214,

Sekretariat Rektora, sygn. 121.

Archiwum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu (AUMP)

Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (AUPP)

Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde

Reichsminister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung

Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu (MKZ)

Karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa,

Archiwum fotografii.

Źródła drukowane

Kroniki Uniwersytetu

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1923/24 za rektoratu prof. dra Zygmunta Lisowskiego i otwarcie roku szkolnego 1924/25 przez nowego rektora prof. dra Stanisława Dobrzyckiego w dniu 12 października 1924 roku, Poznań 1925.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1924/25 za rektoratu prof. dr. Stanisława Dobrzyckiego, Poznań 1929.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1925/26 w czasie rektoratu prof. dra Ludwika Sitowskiego, Poznań 1926.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego. Otwarcie i sprawozdanie za rok akademicki 1926/27 w czasie rektoratu prof. dra Jana Grochmalickiego oraz inauguracja roku akad. 1927/28, Poznań 1927.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1927/28 za rektoratu prof. dra Jana Grochmalickiego i otwarcie roku szkolnego 1928/29 przez nowego rektora prof. dra Edwarda Niezabitowskiego w dniu 14 października 1928 roku, Poznań 1928.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1931/32 za rektoratu prof. dr. Jana Sajdaka. Otwarcie roku szkolnego 1932/33 przez nowego rektora prof. dr. Stanisława Pawłowskiego w dniu 23 października 1932 roku, Poznań 1933.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1933/34 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1934/35 w dniu 14 października 1934 roku, Poznań 1935.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1935/36 w dniu 20 października 1935 roku, Poznań 1936.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945–1954/55, Poznań 1956.

Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1955/56 za rektoratu prof. dr. Jerzego Suszko. Otwarcie roku szkolnego 1956/57 w dniu 1 października 1956, Poznań 1957.

Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1956/57 za rektoratu prof. dr. Alfonsa Klafkowskiego i otwarcie roku szkolnego 1957/58 w dniu 1 października 1957, Poznań 1958.

Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok akademicki 1957/1958 za rektoratu prof. dra Alfonsa Klafkowskiego i inauguracja roku akademickiego 1958/1959 w dniu 1 października 1958 r., Poznań 1960.

- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok szkolny 1958/59 za rektoratu prof. dra Alfonsa Klafkowskiego i otwarcie roku akademickiego 1959/60 w dniu 1 października 1959, Poznań 1961.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1959/1962 za rektoratu prof. dra Alfonsa Klafkowskiego, Poznań 1963.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1962/63–1964/65 za rektoratu prof. dra Gerarda Labudy, Poznań 1967.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata 1965/66–1967/68 za rektoratu prof. dra Czesława Łuczaka, Poznań 1969.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1972/1973–1974/1975 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza, Poznań 1976.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1975/76–1977/78 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza, Poznań 1979.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1978/79–1980/81 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza, Poznań 1983.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1981/82–1983/84, Poznań 1998.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1984/1985–1986/1987. Część I. 1 września 1984–30 listopada 1985, Poznań 1999.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1984/1985–1986/1987. Część II. 1 grudnia 1985–31 sierpnia 1987, Poznań 1999.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1987/1988–1989/1990, Poznań 1999.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1990/1991–1992/1993 za rektoratu prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego, Poznań 1996.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1996/1997–1998/1999 za rektoratu prof. dr. hab. Stefana Jurgi, Poznań 2008.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1999/2000–2001/2002 za rektoratu prof. dr. hab. Stefana Jurgi, Poznań 2010.*
- Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 2002/2003–2004/2005 za rektoratu prof. dr. hab. Stanisława Lorenca, Poznań 2012.*

Składy osobowe Uniwersytetu Poznańskiego

- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1945/46, Poznań 1946.*
- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1947/48, Poznań 1948.*
- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1949/50 wg stanu z 31 XII 1949. Skład Senatu w roku akad. 1948/49, Poznań 1950.*
- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1950/51 wg stanu z 31 XII 1950, Poznań 1951.*

Spisy osobowe i spisy wykładów Reichsuniversität Posen

- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Sommersemester 1941, Posen 1941.*
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Wintersemester 1941/42, Posen 1941/1942.*

- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Sommersemester 1942*, Posen 1942.
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Wintersemester 1942/43*, Posen 1942/1943.
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Sommersemester 1943*, Posen 1943.
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Wintersemester 1943/44*, Posen 1943/1944.
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Sommersemester 1944*, Posen 1944.
- Personen- und Vorlesungs-Verzeichnis der Reichsuniversität Posen. Verzeichnis für das Wintersemester 1944/45*, Posen 1944/1945.

Sprawozdania rektorskie

- Sprawozdanie z działalności władz Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza za okres kadencji rektorskiej 1969/70–1971/72*, Poznań 1972.
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1972/73–1974/75 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu w dniu 30 września 1975 r. przez JM Rektora prof. dr hab. Benona Miśkiewicza*, [bez daty].
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach akademickich 1972/73–1974/75*, „Informator UAM” 1975, nr 9.
- Sprawozdanie rektora prof. dra hab. Benona Miśkiewicza z działalności władz rektorskich UAM w roku akademickim 1973/74 oraz główne założenia na rok akademicki 1974/75*, „Informator UAM” 1974, nr 9.
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1973/1974 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu w dniu 23 września 1974 r. przez JM Rektora prof. dra habil. Benona Miśkiewicza*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1972/1973–1974/1975 za rektoratu prof. dra habil. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1976.
- Sprawozdanie z działalności UAM w roku akademickim 1975/76 złożone na otwartym posiedzeniu Senatu i Plenum KZ PZPR w dniu 27 września 1976 roku przez JM Rektora prof. dr hab. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1976.
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1979/1980 oraz główne kierunki działalności w roku akademickim 1980/1981 przedstawione na otwartym posiedzeniu Senatu i Komitetu Zakładowego PZPR w dniu 26 września 1980 przez JM rektora prof. dr hab. Benona Miśkiewicza*, [bez miejsca i daty wydania].
- Sprawozdanie z działalności UAM w latach akademickich 1978/79–1980/81 złożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 VIII 1981 r. Przez JM Rektora prof. dra hab. Benona Miśkiewicza*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1978/79–1980/81 za rektoratu prof. dra hab. Benona Miśkiewicza*, Poznań 1983.
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1980/1981*, „Informator UAM” 1981, nr 10.
- Sprawozdanie JM Rektora prof. dr hab. Janusza Ziółkowskiego z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1981 r. do 25 I 1982 r.*, [w:] *Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1981/82–1983/84*, Poznań 1998.

- Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. Zbigniewa Radwańskiego z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1982 r. do 31 VIII 1983 r., [w:] Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1981/82–1983/84, Poznań 1998.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w okresie od 1 IX 1982–31 VIII 1983 r., [powielone jako samodzielny druk].*
- Sprawozdanie z działalności władz uczelni w okresie od 1 września 1984 do 30 września 1985, [w:] Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1984/1985–1986/1987. Część I. 1 września 1984–30 listopada 1985, Poznań 1999.*
- Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. J. Fisiaka z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1987/1988 przedstawione Senatowi akademickiemu 26 września 1988 r., „Informator UAM” wrzesień 1988.*
- Sprawozdanie JM Rektora prof. dr. hab. Bogdana Marcińca z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1989/1990, przedstawione Senatowi akademickiemu w dniu 25 września 1990 r., „Informator UAM” z 25 IX 1990.*
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1990/1991 przedstawione Senatowi akademickiemu w dniu 23 września 1991 r., „Informator UAM” z 4 X 1991.*
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1992/1993 przedstawione Senatowi w dniu 28 czerwca 1993 r. Przez JM Rektora prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego, [w:] Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1990/1991–1992/1993 za rektoratu prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego, Poznań 1996.*
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok akademicki 1992/1993, „Informator UAM” z 28 VI 1993.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności w roku akademickim 1994/1995, „Informator UAM” z 31 X 1995 r.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 1996/1997 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 24 listopada 1997 roku, „Informator UAM” z 31 XII 1997.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku akademickim 1997/1998 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 listopada 1998 roku, „Informator UAM” z 1 II 1999.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku kalendarzowym 1999 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 29 października 2000 roku, „Informator UAM” z 27 XII 2000.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w roku kalendarzowym 2000 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 17 grudnia 2001 roku, „Informator UAM” z 31 I 2002.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2001 roku do 31 sierpnia roku 2002 przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 30 sierpnia 2002 roku, Poznań 2002.*
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 września 2002 roku do 31 grudnia 2003 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 23 lutego 2004 roku, Poznań 2004.*

- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2004 roku do 31 grudnia 2004 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 28 lutego 2005 roku*, Poznań 2005.
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia do 31 grudnia 2005 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 27 marca 2006 roku*, Poznań 2006.
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia do 31 grudnia 2006 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 26 marca 2007 roku*, Poznań 2007.
- Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2007 do 31 grudnia 2007 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 25 lutego 2008 roku*, Poznań 2008.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza od 1 stycznia 2008 roku do 31 grudnia 2008 roku przedłożone na posiedzeniu Senatu w dniu 27 kwietnia 2009 roku*, Poznań 2009.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2009 roku do 31 grudnia 2009 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 26 kwietnia 2010 roku*, Poznań 2010.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2010 roku do 31 grudnia 2010 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu UAM 18 kwietnia 2011 roku*, Poznań 2011.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia 2011 roku do 31 grudnia 2011 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 28 maja 2012 roku*, Poznań 2012.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2012 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu UAM w dniu 27 maja 2013 roku*, Poznań 2013.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2013 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 26 maja 2014 roku*, Poznań 2014.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 25 maja 2015 roku*, Poznań 2015.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 roku przyjęte na posiedzeniu Senatu w dniu 30 maja 2016 roku*, Poznań 2016.
- Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 roku*, Poznań 2017.

Artykuły w prasie i czasopismach

- Akt erekcyjny gmachów Uniwersytetu Poznańskiego, „Kurier Poznański” nr 275 z 30 XI 1921, s. 6–7.
- B.O., *O budowę domów akademickich*, „Dziennik Poznański” nr 182 z 12 VIII 1922 r., s. 3.
- Bartkowiak T., *Tradycyjna „wiecha” na pierwszym budynku Uniwersytetu w Morasku*, „Gazeta Poznańska” nr 151 z 1 VII 1987, s. 1.

- Bojarski L., *Nie będzie torów*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 3 III 2005.
- Bojarski P., *Miasto dla studentów?*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 6 V 2005.
- Czy będzie miasteczko?*, „Gazeta Poznańska” nr 271 z 18 XI 1992, s. 9.
- Dobrzycki S., *Uniwersytet a zamek*, „Kurier Poznański” nr 269 z 23 XI 1921, s. 5.
- Fikus F., *W sprawie domu przy ul. Dąbrowskiego 5*, „Kurier Poznański” nr 461 z 10 VII 1928, s. 7.
- Fundacja „Dom Nauki UAM” w Oxfordzie z udziałem Roberta Maxwella*, „Gazeta Poznańska” nr 19 z 23 I 1989, s. 1, 3.
- Grabowski I., *Dni poznańskie*, „Tygodnik Ilustrowany” nr 21 z 24 V 1919, s. 4.
- Gułtowy dla UAM*, „Głos Wielkopolski” nr 131 z 7 VI 1995, s. 1.
- Gurawski J., *Tam ma być gaj Akademos*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 9 V 2005.
- Jak się przygotowuje Poznań do Powszechnej Wystawy Krajowej*, „Echo Powszechnej Wystawy Krajowej w r. 1929” 1928, r. 2, nr 4, s. 61–65.
- Jurga S., *Po drodze był Marcelin*, „Dodatek Specjalny do Serwisu Informacyjnego Solidarność UAM” nr 22 z 14 X 1981, s. 4–5.
- Kampowski A., *Uniwersyteckie getto za torami*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 30 III 2013.
- Kanski S., *O hierarchię potrzeb na U.P.*, „Kurier Poznański” nr 547 z 28 XI 1935, s. 9.
- Kompowski A., *Trzeba zgryźć tę „Pestkę”*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 5 III 2005.
- Korczyński A., *Niedola chemików poznańskich*, „Kurier Poznański” nr 73 z 15 II 1931, s. 9.
- Kostka do... kostki*, „Głos Wielkopolski” nr 256 z 3 XI 1994, s. 16.
- Koziołek K., *Co z budynkami UAM?*, „Głos Wielkopolski” nr 123 z 29 V 2014, s. 8.
- Łakomy J., *Naukowcy za kratami*, „Gazeta Poznańska” nr 22 z 27 I 1992, s. 6.
- Manifestacyjny wiec studentów w sprawie niesłychanych warunków w pracowniach chemicznych*, „Kurier Poznański” nr 491 z 29 X 1930, s. 3.
- Mączyński J., *W sprawie domu przy ul. Dąbrowskiego 5*, „Kurier Poznański” nr 500 z 30 X 1928 r., s. 18.
- „Magnat prasowy” Maxwell nie odmówił racji rektorowi UAM*, „Gazeta Poznańska” nr 103 z 4 V 1988, s. 2.
- Marian Fikus + Jerzy Gurawski, *„Architektura”*, nr 1, 1981, s. 21–41.
- Nad Różanym Potokiem powstanie miasteczko uniwersyteckie*, „Głos Wielkopolski” nr 60 z 16 III 1977, s. 1, 12.
- Naróżna D., *W sprawie „getta za torami”*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 15 IV 2013.
- Nowak M., *Uniwersytet kamienicznikiem*, „Gazeta Poznańska” nr 174 z 28 VII 1997, s. 1–2.
- Nowak M., *Uniwersytecka willa*, „Gazeta Poznańska” nr 239 z 12 X 1998, s. 5.
- Nowy gmach Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kurier Poznański” nr 139 z 18 VI 1925, s. 3.
- Nowy instytut chemiczny*, „Kurier Poznański” nr 85 z 22 II 1931, s. 9.
- O gmach uniwersytetu*, „Kurier Poznański” nr 259 z 11 XI 1921, s. 4.
- [Piasecki E.], *Nowy gmach studium wychowania fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Wychowanie Fizyczne” 1921, z. 1–4, s. 37–40.
- Piasecki E., *Studjum wychowania fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kurjer Poznański” nr 172 z 30 VII 1921, s. 5–6.
- [Piasecki E.], *Studium wychowania fizycznego w Uniw. Poznańskim*, „Wychowanie Fizyczne” z. 9–10, s. 250–251.
- Piasecki E., *Ze Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Wychowanie Fizyczne” z. 5–8, s. 81–82.

- Podemski M., *Wciskanie biblioteki*, „Głos Wielkopolski” nr 189 z 16 VIII 2005, s. 9.
- Poświęcenie gmachu studium wychowania fizycznego*, „Postęp” nr 156 z 2 VIII 1921, s. 2.
- Projekt rozwiązania kwestii pomieszczenia Uniwersytetu*, „Kurier Poznański” nr 73 z 28 III 1920, s. 3.
- Raport z Wielkopolski*, „Be-Zet. Biuletyn Zachodni” nr 1 z maja 1944, s. 1–7.
- Raport z Wielkopolski*, „Be-Zet. Biuletyn Zachodni” nr 4 z lipca 1944, s. 1–22.
- Rektor UAM nie chce tramwaju na Morasku*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 10 V 2005.
- Rozszerzenie uniwersytetu poznańskiego*, „Kurier Poznański” nr 233 z 9 X 1920, s. 1.
- Rząd a uniwersytet w Poznaniu*, „Kurier Poznański” nr 52 z 4 III 1920, s. 1.
- Sałwacka S., *Oto Collegium Pharmaceuticum*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 6 VIII 2018.
- SOS dla Biblioteki UAM*, „Głos Wielkopolski” nr 102 z 3 V 1985, s. 5.
- Sprawa uniwersytetu*, „Dziennik Poznański” nr 50 z 2 III 1920, s. 2; to samo „Postęp” nr 51 z 3 III 1920, s. 2.
- Studenci w obronie studium chemicznego*, „Kurier Poznański” nr 124 z 2 VI 1920 r., s. 5–6.
- Uniwersytet roku 2000 w dolinie Różanego Potoku*, „Gazeta Zachodnia” nr 224 z 3 X 1977, s. 3.
- Uniwersytet w Poznaniu*, „Tygodnik Ilustrowany” nr 21 z 24 V 1919, s. 324–325.
- Uroczyste poświęcenie Domu Akademickiego*, „Kurier Poznański” nr 500 z 23 X 1929, s. 5.
- W westybulu auli jest już Biblioteka UAM*, „Express Poznański” nr 237 z 7 XII 1981, s. 8.
- Wrzosek A., *Domy akademickie w Poznaniu*, „Kurier Poznański” nr 235 z 13 X 1921, s. 4.
- Wrzosek A., *Królewski dar dla Wszechnicy Poznańskiej*, „Dziennik Poznański” nr 210 z 5 X 1921, s. 2.
- Zeidler G., *Der Bau der Kaiser-Wilhelm-Bibliothek*, „Historische Monatsblätter für die Provinz Posen” 1902, nr 12, s. 207–215.

„Informator UAM” – 1973–2005.

„Życie Uniwersyteckie” – 1993–2019.

Akty prawne

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 października 1949 r. w sprawie założenia Akademii Lekarskich w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lublinie, Łodzi i Wrocławiu, Dz.U. 1949, nr 58, poz. 450.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1951 r. w sprawie utworzenia Wyższych Szkół Rolniczych w Poznaniu i we Wrocławiu oraz zmian organizacyjnych na Uniwersytetach Poznańskim i Wrocławskim, Dz.U. 1951, nr 60, poz. 411.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1920 r. o przelaniu praw skarbowych państw niemieckich oraz praw członków niemieckich domów panujących na Skarb Państwa Polskiego, Dz.U. 1920, nr 62, poz. 400.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1949 r. o odstąpieniu Zamku Poznańskiego gminie m. Poznania, Dz.U. 1949, nr 10, poz. 60.
- Ustawa z 22 lipca 2004 r. O ustanowieniu programu wieloletniego „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2004–2019”, Dz.U. 2004, nr 192, poz. 162; 2010, nr 155, poz. 1042; 2014, poz. 1119; 2018, poz. 962.
- Uchwała nr 1037 Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 1955 r. w sprawie nadania Uniwersytetowi Poznańskiemu nazwy „Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, M.P. 1956, nr 1, poz. 1.

Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 lutego 1952 r. w sprawie podziału wydziałów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych w niektórych szkołach wyższych, M.P. 1952, nr 18, poz. 221.

Pozostałe źródła

- Banasiewicz M., Czubiński A., *Źródła do dziejów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, t. 1: *Organizacja i rozwój uczelni od listopada 1918 roku do inauguracji w maju 1919 roku*, Poznań 1973.
- Czarnecki W., *Wspomnienia architekta*, t. 2: 1931–1939, oprac. H. Grzeszczuk-Brendel, G. Kodym-Kozaczko, Poznań 2006.
- Dąbrowski S., *Uniwersytet Poznański 1939–1945 (okupacja niemiecka i odbudowa po wojnie). Przemówienie sprawozdawcze JM. Rektora Uniwersytetu Poznańskiego prof. dra Stefana Dąbrowskiego na uroczystej inauguracji 2-go roku akademickiego 1945/46 w Auli Uniwersytetu*, Poznań 1946.
- Fedorowski J., *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w latach 1991–1995*, Poznań 1996.
- Die Gründung der Reichsuniversität Posen am Geburtstag des Führers 1941. Reden bei dem Staatsakt zur Eröffnung am 27. April 1941*, Poznań 1941.
- Gurawski J., „Wnioski do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru «Morasko-Radojewo-Umultowo» – opracowanie MPU Poznań”, 2004.
- Gurawski J., *Plan Generalny zagospodarowania terenu. Aktualizacja 1997, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Poznań Morasko*. 1996–1997.
- O budowie Instytutu Chemicznego dla Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Poznańskiego. Rzecz drukowana jako rękopis przez profesorów chemii tegoż wydziału*, Poznań 1923.
- Piotrowski J., „Zielonagóra – Obrzycko. Pałac. Studium historyczno-architektoniczne. Część opisowa”, Puszczkowsko 2003.
- Podziemia poznańskiego zamku*, Poznań-Zamek 1927.
- [Runge S.], *Majątek nieruchomy Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1933–1936*, Poznań 1936.
- Socjalistyczny Uniwersytet 2000 roku. Program budowy UAM w Poznaniu*, Poznań 1974.
- Strategia rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2009–2019. Nowelizacja*, Poznań 2013.
- Strategia rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2009–2019. Karty strategiczne. Nowelizacja*, Poznań 2013.
- Szołdrska H., *Walka z kulturą Polską. Uniwersytet Poznański podczas okupacji*, Poznań 1948.
- Tomczak K.P., „Pałac w Zielonejgórze k/Obrzycku, woj. wielkopolskie oraz dom ogrodnika. Opis badań konserwatorskich, wnioski i zalecenia dla użytkownika”, Poznań 2003.
- Treter M., *Sztuka polska i polskie życie (Dział sztuki na P.W.K. w Poznaniu i dziesięciolecie 1918–1928)*, Kraków-Warszawa 1930.
- Trojanowski M., *Gospodarstwa rolne Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945–1948*, Poznań 1948.
- Universitäts-Bildstelle*, Band 1, *Das Hauptgebäude* [bez miejsca i daty], znane także jako *Bildstelle der Reichsuniversität Posen*, Band 1, *Das Hauptgebäude* [bez miejsca i daty].
- Universitäts-Bildstelle*, Band 3, Hochschulinstitut für Leibesübungen, [bez miejsca i daty].
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Generalne założenia budowy, Poznań, grudzień 1973.

- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2008–2012. Rektorskie lata Bronisława Marciniaka z perspektywy Collegium Minus*, pod. red. N. Chromińskiej, J. Gulińskiego, Poznań b.d.
- Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23) za rektoratu Heljodora Święcickiego. Księga pamiątkowa wydana staraniem Senatu Uniwersytetu Poznańskiego*, pod red. A. Wrzoska, Poznań 1924.
- Wrzosek A., *Pierwsze lata Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego*, [w:] *Księga pamiątkowa w 80-lecie Uniwersyteckiego Wydziału Lekarskiego w Poznaniu. Studia i materiały*, pod red. R.K. Meissnera, Poznań 2001.
- Wrzosek A., *Uroczystość poświęcenia kamieni węgielnych gmachów uniwersyteckich w Poznaniu dnia 28 listopada 1921 r.*, Poznań 1921.
- Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie za pierwsze 15 lat istnienia. 1919/20–1933/34*, Poznań 1934.
- Wystawa rządowa na Powszechnej Wystawie Krajowej*, Poznań 1929.
- Wypych A., „Dokumentacja badań konserwatorskich obiektów zespołu pałacowo-parkowego w Gułtowach”, Kostrzyn Wlkp. 2005.
- Źródła do dziejów Wydziału Rolniczo-Leśnego. Rok 1919*, pod red. Z. Kaczmarka, Poznań 1999.

Mapy i plany

- Fiuczyński J., *Plan Stołecznego miasta Poznania*, 1927, skala 1:15 000, APP, sygn. Pl.m.Poz. 15/2, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_2_5_0013.
- Maćkowiak M., Springer J., *Plan miasta Poznania*, 1923, APP, sygn. Pl.m.Poz. 14c/1, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_2_5_0015.
- Plan miasta Poznania*, 1920, APP, sygn., Pl.m.Poz. 14a, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_15_0_1_3_0005.
- Plan miasta Poznania*, nakł. M. Dybicz, wyd. 3, 1920, w zbiorach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_62_0_1_1_00000003.

Opracowania

- 24 lata temu zlikwidowano PZPR. W Poznaniu wygonili ich studenci*, tvn24.pl Poznań z 29 I 2014 <http://www.tvn24.pl/poznan,43/24-lata-temu-zlikwidowano-pzpr-w-poznaniu-wygonili-ich-studenci,391643.html> (dostęp: IX 2018).
- 90 lat studiów lekarskich w Poznaniu. Ludzie, czas, miejsca*, pod red. A. Magowskiej, Poznań 2010.
- Baras Z., *Tradycje uniwersyteckie Poznania*, Poznań 2003.
- Baszko A., *Biblioteka Raczzyńskich w czasie okupacji*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 173–188.
- Bendziński A., *Pałac w Ciężeniu i jego funkcje biblioteczne*, „Biblioteka” 1999, nr 3, s. 33–37.
- Bevan R., *The destruction of memory. Architecture at war*, London 2006.
- Biała Góra. Nowy adres UAM*, „Życie Uniwersyteckie” 2007, nr 10, s. 5.

- Białkowski B., *Uniwersytet Rzeszy w Poznaniu (1941–1945)*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 143–154.
- Biblioteka – laureatką!*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 12, s. 3.
- Bossowski J.J., Pospieszalski K.M., Tymieniecki K., Wojciechowski Z., *Uniwersytet Poznański na początku hitlerowskiej okupacji*, „Przegląd Zachodni” 1955, nr 7/8, s. 580–595.
- Boras Z., *Tradycje uniwersyteckie Poznania*, Poznań 2003.
- Broda J., *Historia studiów rolniczych i leśnych w Poznaniu w latach 1919–1969*, [w:] *Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce 1919–1969*, Poznań 1970, s. 53–66.
- Chodera-Lewandowicz D., *Collegium Iuridicum Novum*, „Życie Uniwersyteckie” 2008, nr 7/8, s. 14–15.
- Collegium Anatomicum w Poznaniu – o historii sztuce i nauce*, pod red. M. Zabła i E. Sumelki, Poznań 2015.
- Collegium Znanickiego*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 11, s. 6.
- Cybertowicz J., *O Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu w czasie okupacji*, Zeszyty Naukowe UAM. Biblioteka” 1963, nr 3, s. 51–68.
- Czekała F., „*Collegium Historicum do wynajęcia*”. *Studenci znów walczą o dawny Dom Partii*, tvn24 Poznań z 26 I 2015 <<https://www.tvn24.pl/poznan,43/collegium-historicum-na--sprzedaz-studenci-protestuja,509266.html>> (dostęp: IX 2018).
- Deckert A., *Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w latach 1919–2007. Działalność dydaktyczna, naukowa oraz rekreacja i sport akademicki studentów i pracowników*, Poznań 2016.
- Dom Pracy Twórczej CIAŻEŃ, <<http://palace.amu.edu.pl/ciazen>> (dostęp: IX 2018).
- Drzewiński J., *Rozwój bazy materialnej nauk medycznych*, [w:] *W 50-lecie rozwoju nauk medycznych w Poznaniu. 1920–1970*, Poznań 1969, s. 151–168.
- Dzieje akademickich studiów leśnych w Poznaniu. 1919–2009. Nauka dla praktyki leśnej*, pod red. J. Brody, Poznań 2009.
- Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce. 1919–1969*, Poznań 1970.
- Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994)*, pod red. J. Gaja, Poznań 1996.
- Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1970.
- Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1972.
- Fikus M., *Kampus Uniwersytetu Adama Mickiewicza: projekt konkursowy a realizacja*, [w:] *Nauka – architektura – edukacja*, red. J.C. Żarnowiecka, A. Owerczuk, Białystok 2006, s. 171–172.
- Fikus M., Gurawski J., *Projekt nowego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Morasko*, Poznań 1978.
- Franz M., Janicki T., Magowska A., *Uniwersytet w czasie wojny 1939–1945*, w druku.
- Gaj J., *Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w latach akademickich 1950/51–1955/56*, [w:] *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1970, s. 101–135.
- Głaz J., *Miliony dla Adama*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 23 VII 2004.
- Głowacka M., *Polonizacja księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w latach 1919–1920*, „Biblioteka” 2002, nr 6, s. 87–96.

- Głowacka-Helak M., *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu i Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w latach 1919–1953. Od współpracy do przyjaznego współistnienia*, „Biblioteka” 2007, nr 11, s. 45–58.
- Głowacka-Helak M., *Dary dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu z lat 1921–1927*, „Biblioteka” 2016, nr 20, s. 81–96.
- Godycki M., *Rzut oka na dzieje kształcenia w zakresie wychowania fizycznego w Poznaniu*, „Kronika Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu” 1957, z. 1 (do 1956/57 r.), s. 5–24.
- Grimberg M., *Seminarium niemieckie na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu w latach 1941–1945*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 155–172.
- Grot Z., *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1945*, [w:] *Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994)*, pod red. J. Gaja, Poznań 1996, s. 12–83.
- Grot Z., *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1945*, [w:] *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1979, s. 11–75.
- Grot Z., *Krótki rys Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, pod red. M. Godyckiego, Poznań 1959, s. 13–44.
- Grzeszczuk-Brendel H., *Architektura i budownictwo w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 85–143.
- Grzeszczuk-Brendel H., *Miasto do mieszkania. Zagadnienia reformy mieszkaniowej na przełomie XIX i XX wieku i jej wprowadzenie w Poznaniu w pierwszej połowie XX wieku*, Poznań 2012.
- Grzeszczuk-Brendel H., *Szpitala na peryferiach. Szpital Żydowski Fundacji Abrahama Rohra, i Ginekologiczno-Położniczy Szpital Kliniczny Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 2007, nr 4, s. 90–105.
- Guderian-Czaplińska E., *Teatralna Arkadia. Poznańskie teatry dramatyczne. 1918–1939*, Poznań 2004.
- Gulczyński A., *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922)*, Poznań 1995.
- Gulczyński A., *Prawo na zamku. Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w dawnej rezydencji cesarskiej*, Poznań 2009.
- Gulczyński A., *Rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej i siedziba Uniwersytetu Poznańskiego*, [w:] *Kaiserschloss Posen. Von der „Zwingburg im Osten” zum Kulturzentrum „Zamek” / Zamek cesarski w Poznaniu. Od pruskiej „warowni na wschodzie” do Centrum Kultury „Zamek”*, Potsdam-Poznań 2003, s. 145–152.
- Gulczyński A., *Zamek cesarski w Poznaniu w świetle interpelacji poselskich z 1921 r.*, „Kronika Miasta Poznania” 1996, nr 1, s. 271–277.
- Gulczyński A., *Zamek w Poznaniu jako siedziba władz polskich w okresie międzywojennym*, [w:] *Historia prawa. Historia kultury. Liber Memorialis Vitoldo Meisel dedicatus*, pod red. E. Borkowskiej-Bagieńskiej, H. Olszewskiego, Poznań 1994, s. 325–340.
- Hasik J., Juszczyk J., *Dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Medycznej (1919–1989)*, [w:] *Dzieje Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego Uniwer-*

- sytetu Poznańskiego i Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego, (1919–1989), pod red. J. Hasika, Poznań 1989, s. 7–156.
- Hellwig J., *Studia nauczycielskie w Poznaniu (1954–1971)*, „Kronika Miasta Poznania” 1973, nr 2, s. 45–55.
- Heruday-Kiełczewska M., *Jak powstawał akademik „Hanka”. Karta z historii życia akademickiego w przedwojennym Poznaniu*, portal HistMag.org <<https://histmag.org/jak-powstawal-akademik-hanka.-Kartka-z-historii-zycia-akademickiego-w-przedwojennym-Poznaniu-8316>> (dostęp: XII 2018).
- Historia Koła Leśników. 1919–2009*, pod red. J. Szabana, Poznań 2009.
- Inauguracja roku akademickiego 1986/1987 w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, „Informator UAM” z 15 X 1986, s. 9.
- Jakubowska A., *Dzielnica willowa na Sołacz i jej zabudowa w latach 1907–1939*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, nr 3: *Sołacz*, s. 70–97.
- Jazdon A., Skutecki J., *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, Poznań 2017.
- Jazdon A., *Wojenna historia Biblioteki Uniwersyteckiej*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3: *Okupacja II*, s. 189–204.
- JG, *Na jakie studia do rzeźni?*, „Gazeta Wyborcza” Poznań 2005 z 9 VII 2005.
- Kaczmarek F., *Koniec PZPR w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 2000, nr 1, s. 306–324.
- Kaczmarek F., *Schyłek PZPR w Poznaniu*, [w:] *KW PZPR w Poznaniu – ludzie – struktury – formy działania*, pod red. K. Białeckiego, w druku.
- Kaczmarek L., Walna B., *Działalność Stacji Ekologicznej Jezioro Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1989–1999*, [w:] *Dziesięć lat Stacji Ekologicznej Jezioro Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1989–1999*, Poznań-Jezioro 2000, s. 9–21.
- Kaiserschloss Posen. Von der „Zwiburg im Osten” zum Kulturzentrum „Zamek” / Zamek cesarski w Poznaniu. Od pruskiej „warowni na wschodzie” do Centrum Kultury „Zamek”*, Potsdam-Poznań 2013.
- Kalemba-Kasprzak E., *Z kroniki pięćdziesięciolecia Teatru Nowego*, [w:] *Teatr Nowy w Poznaniu. 1923–1973*, Poznań 1973.
- Karasiewicz K., *Urząd Osadniczy w Poznaniu. Działalność Okręgowego Urzędu Ziemińskiego (dawniej Urzędu Osadniczego) w Poznaniu za czas od 16 maja 1919 r. do 31 grudnia 1920*, Poznań-Warszawa 1921.
- Karolczak W., „Wychodek tyłkiem”, czyli repolonizacja wyglądu miasta w pierwszych latach II Rzeczypospolitej, „Kronika Miasta Poznania” 1998, nr 4, s. 162–177.
- Karolczak W., *Parki publiczne, skwery i promenady dawnego Poznania*, „Kronika Miasta Poznania” 1993, nr 3–4, s. 38–97.
- Karpowicz A., *Geneza i zawartość kolekcji druków masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Biblioteka” 2006, nr 10, s. 27–49.
- Kien H., *Osiągnięcia szkolnictwa podstawowego m. Poznania w latach 1945–1959 oraz perspektywy jego dalszego rozwoju*, „Kronika Miasta Poznania” 1960, nr 1–2, s. 84–101.
- Klanowski T., *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1945–1964*, Poznań 1965.
- Klause G., *Roger Ślawnicki. 1871–1963. Architekt*, Poznań 1999.
- Klawiter W., *Rozwój szkolnictwa podstawowego w Poznaniu w latach 1945–1965*, „Kronika Miasta Poznania” 1965, nr 4, s. 23–44.
- Knoll Cz., *Organizacja i rozwój szkolnictwa podstawowego w Poznaniu w latach 1945–1975*, „Kronika Miasta Poznania” 1976, nr 1, s. 27–44.

- Kodym-Kozaczkó G., *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach 1900–1990* [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 19–83.
- Kolska K., *Ależ aleja*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 7 VII 2005.
- Kólecki E., *Wspomnienie o Bratniej Pomocy*, „Życie Uniwersyteckie”, wyd. jubileuszowe, maj 1994, s. 26–27.
- Kóło przyjaciół Bacówki pilnie potrzebne*, „Życie Uniwersyteckie” 1999, nr 3, s. 24.
- Königliche Akademie in Posen. Festschrift zur Einweihung des Neubaus*, Poznań 1910.
- Kostrzewski J., *Z mego życia. Pamiętnik*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.
- Kowalenko W., *Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich. Uniwersytet Poznański 1940–1945*, Poznań 1961.
- Kubiak S.P., *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919–1939*, Warszawa 2014
- Kubiak S., *Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1919–1966*, Poznań 1967.
- Kwiatkowska A., *Jowita zostanie zburzona? UAM planuje sprzedaż*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 31 I 2018.
- Labuda A.S., *Instytut Historii Sztuki na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu w latach 1941–1945*, „Artium Quaestiones” 2002, nr 13, s. 257–274.
- Labuda A.S., *Instytut Historii Sztuki na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu i „budowa narodowego socjalizmu” w Kraju Warty w latach 1939–1945*, „Artium Quaestiones” 2003, nr 14, s. 257–277.
- Ławicki L., *Architektura Poznania w latach 1927–1929*, „Kronika Miasta Poznania” 1993, nr 3–4, s. 106–130.
- Łopatká A., *Plan rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1959–1956*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 2, s. 63–77.
- Łuczak C., *Uniwersytet Poznański w latach drugiej wojny światowej*, [w:] *Alma Mater Poznaniensis. W 80. Rocznice utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu*, pod red. P. Hausera, T. Jasińskiego, J. Topolskiego, Poznań 1999, s. 171–297
- Łuczak C., *Uniwersytet Poznański w latach hitlerowskiej okupacji*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, Poznań 1972, s. 303–343.
- Łukasiewicz A., *Koń na etacie adiunkta*, „Życie Uniwersyteckie” 1996, nr 7–8, s. 16–18.
- Magowska A., *Poznańskie studia w zakresie farmacji i analityki medycznej z historycznej perspektywy*, [w:] *85-lecie studiów w zakresie farmacji i 25-lecie studiów w zakresie analityki medycznej w Poznaniu. Księga pamiątkowa*, t. 1, pod red. A. Magowskiej, Poznań 2005, s. 13–32.
- Maisel W., *Ewolucja planów urbanistycznych miasta Poznania w latach 1945–1957*, „Kronika Miasta Poznania” 1958, nr 3, s. 5–37
- Makowski E., *Rozwój Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach 1956–1980*, [w:] *Alma Mater Poznaniensis*, s. 233–251.
- Mamczak-Gadkowska I., *Akten der Reichsuniversität Posen in den Archivbeständen der Adam-Mickiewicz-Universität*, „Biuletyn Polskiej Myśli Historycznej” 2011, nr 6, s. 168–185.
- Marciniak P., *Doświadczenia modernizmu. Architektura i urbanistyka Poznania w czasach PRL*, Poznań 2010.
- Marciniak P., *Architektura i urbanistyka Poznania w latach 1945–1989*, [w:] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, pod red. T. Jakimowicz, Poznań 2005, s. 144–227.

- Marciniak P., *Gmach Wydziału Historycznego UAM*, „Kronika Miasta Poznania” 2006, nr 1, s. 305–312.
- Matysiak J., *Stefan Błachowski (1889–1962)*, Poznań 2017.
- Miasto na pocztówce. Poznań na tle porównawczym*, pod red. R. Jaworskiego, W. Molika, Poznań 1999.
- Michalski M., *Instytut Historii UAM w Poznaniu w Collegium Historicum na Morasku*, [w:] *Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2006–2016*, pod red. J. Dobosza, D. Konieczki-Śliwińskiej, P. Matusika, Poznań 2016, s. 137–164.
- Michałowska M., *W 14-tą rocznicę akcji zabezpieczenia i rewindykacji zbiorów*, „Biuletyn Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” 1958, nr 2, s. 103–107.
- Miśkiewicz B., *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w latach 1958/1959–1968/1969*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1972, s. 451–735.
- Miśkiewicz B., *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w XXX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Poznań 1974.
- Miśkiewicz B., *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. 1919–1989*, Poznań 1989.
- Miśkiewicz B., *Uniwersytet Poznański. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, Poznań 1977.
- Modernizacja Hanki najlepsza, <<http://amu.edu.pl/dzialalnosc/mediow/komunikaty--prasowe/365126-modernizacja-hanki-najlepsza>> (dostęp: 11 IX 2018).
- Modrzejewski J., *Nowe akcenty architektoniczne w śródmieściu Poznania*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 2, s. 56–62.
- Modrzejewski J., *Rozbudowa szkół wyższych w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 1961, nr 4, s. 33–41.
- Mrugańska-Banaszak M., *Wilda w czterech odstępach. 1235–1945*, Poznań 2018.
- Mrugańska-Banaszak M., *Wilda. Dzielnica Poznania 1253–1939*, Poznań 1999.
- Naskręcki W., *Obserwatorium astronomiczne UAM*, „Kronika Miasta Poznania” 2002, nr 1, s. 298–303.
- Nasza piękna architektura*, „Życie Uniwersyteckie” 2010, nr 11, s. 6.
- Natalli T., *W sprawie budowy Domu Pracownika Uczelni*, „Życie Uniwersyteckie” 1995, nr 3, s. 22.
- „*Nie zgaśnie pamięć o Waszej pracy*”. *Założyciele Uniwersytetu Poznańskiego*, pod red. A. Pihan-Kijasowej, D. Konieczki-Śliwińskiej, Poznań 2016.
- Nowak J., Łukomski G., *Uniwersytet w pejzażu miasta*, „Życie Uniwersyteckie” 1994, wyd. jubileuszowe, maj, s. 18–20.
- Obrębowska-Piasecka E., Niziołek A., oprac. Bulanda A., *Rozmowa z Jerzym Gurawskim*, „Komunikat SARP” 2007, nr 12, s. 16. To samo jako *Jerzy Gurawski – 2007*, [w:] *Sztuka Architektury*, <<http://sztuka-architektury.pl/article/7959/jerzy-gurawski-2007>> (dostęp: VI 2018).
- Odkryj Dzielnicę Zamkową*, Poznań 2011.
- Olszewski M., *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część pierwsza)*, „Kronika Miasta Poznania” 1965, nr 2, s. 19–33.
- Olszewski M., *Naloty bombowe zachodnich aliantów na Poznań w 1941 i 1944 roku (część druga)*, „Kronika Miasta Poznania” 1967, nr 3, s. 43–55.
- Pałat Z., *Architektura i polityka. Glorifikacja Prus i niemieckiej misji cywilizacyjnej w Poznaniu na początku XX wieku*, Poznań 2011.

- Paprocki F., Pospieszalski K.M., „*Reichsuniversitat Posen*”, Poznań 1956. To samo „Przegląd Zachodni”, 1956 nr 7/8, s. 275–299.
- Paradowska A., *Przeciw chorobie. Architektura szpitalna Wielkopolski w dwudziestoleciu międzywojennym*, Poznań 2015.
- Piejo R., *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu w latach 1939–1945. Przyczynek do historii*, „Biblioteka” 2007, 11, s. 175–182.
- Pietrzak O., *Wyczyścić, uzupełnić, zabezpieczyć*, „Nowy Kamieniarz” 2011, nr 53, z 3, s. 96–108.
- Piotrowski B., *W służbie rasizmu i bezprawia. „Uniwersytet Rzeszy” w Poznaniu. 1941–1945*, Poznań 1984.
- Pniewski W., *Akademia Poznańska. Szkic historyczny*, Poznań 1919.
- Posiedzenie Komisji oceny projektów inwestycyjnych poświęcone projektowi budowy nowego uniwersytetu*, „Informator UAM” 1975, nr 8, s. 23–25.
- Praczyk M., *Materia pomnika. Studium porównawcze na przykładzie monumentów w Poznaniu i Strasburgu w XIX i XX wieku*, Poznań 2015.
- Przemówienie Rektora UAM profesora Jacka Fisiaka w czasie inauguracji roku akademickiego 1986/1987*, „Informator UAM” październik 1986, s. 9.
- Przemówienie Rektora UAM profesora Jacka Fisiaka w czasie inauguracji roku akademickiego 1986/1987*, „Informator UAM”, październik 1986, s. 10.
- Rudawski B., *Alianckie naloty na Poznań*, „Z Archiwum Instytutu Zachodniego” 2016, nr 2, s. 1–9.
- Rybczyńska M., *Nasza Hanka z pierwszą nagrodą*, „Życie Uniwersyteckie” 2018, nr 10.
- Schaller H.W., *Die „Reichsuniversität Posen” 1941–1945. Vorgeschichte, nationalistische Gründung, Widerstand und polnischer Neubegin*, Frankfurt nad Menem 2010.
- Schramm T., *Uniwersytet Poznański w latach 1945–1956*, [w:] *Alma Mater Posnaniensis. W 80. rocznicę utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu*, pod red. P. Hausera, T. Jasińskiego, J. Topolskiego, Poznań 1999, s. 209–225.
- Schutte Ch., *Die Königliche Akademie in Posen (1903–1919) und andere kulturelle Einrichtungen der Politik zur ‚Hebung des Deutschtums‘*, Marburg 2008.
- Schwendemann H., Dietsche W., przy współpracy Górczyńskiej-Przybyłowicz B., *Hitlers Schloss. Die „Führerresidenz” in Posen*, Berlin 2003.
- Schwendemann H., Dietschke W., przy współudziale B. Górczyńskiej-Przybyłowicz, *Hitlers Schloß. Die „Führerresidenz” in Posen*, Berlin 2003.
- Skoczylas Ł., *Pamięć społeczna miasta – jej liderzy i odbiorcy*, Warszawa 2014.
- Skuratowicz J., *Architektura Poznania 1890–1918*, Poznań 1991.
- Skuratowicz J., *Architektura targów poznańskich przed 1920 rokiem*, „Kronika Miasta Poznania” 1996, nr 2, s. 96–108.
- Skuratowicz, *Dwory i pałace w Wielkim Księstwie Poznańskim*, wyd. 2, Międzychód 1992.
- Smura K., *Hanka 2 czyli reaktywacja*, „Życie Uniwersyteckie” 2018, nr 2.
- Stacja ekologiczna UAM w Jeziorach*, „Informator UAM” z 20 XII 1989, s. 20–21.
- Stenogram z posiedzenia Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży z 13 lipca 2004 „Biuletyn Sejmowy” nr 3390/IV, <<http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/2961.htm>> (dostęp: VI 2018).
- Strykowski K., *Poznań’45. Ostatni rok wojny i pierwszy rok odbudowy*, Poznań 2103.
- Treter M., *Sztuka polska i polskie życie (Dział sztuki na P.W.K. w Poznaniu i dziesięciolecie 1918–1928)*, Kraków-Warszawa 1930.
- Tyle domów w całym mieście*, „Życie Uniwersyteckie”, 1993, nr 0, kwiecień, s. 12.

- Tylkowski J., *Stacja Monitoringu Środowiska Przyrodniczego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Białej Górze (wyspa Wolin)*, [w:] *Polskie terenowe stacje geograficzne*, pod red. M. Klimka, K. Krzemienia, Kraków 2011, s. 13–18.
- UAM buduje nową bibliotekę dla polonistów, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 28 IX 2005.
- UAM nagrodzone po raz trzeci! Tym razem za *Collegium Iuridicum Novum*, „Gazeta Wyborcza” Poznań z 21 XI 2011.
- Uljasz A., *Z tradycji zarządzania polskimi bibliotekami akademickimi. Edward Kunze (1880–1950)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2012, nr 2, s. 29–46.
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza ma już dom konferencyjny, „Informator UAM” z 25 IV 1986 r., s. 1.
- Vrtel-Wierczyński S., *Biblioteka Uniwersytecka. 1919–1929*, [w:] *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie*, pod red. S. Wierczyńskiego, Poznań 1929, s. 91–116.
- Wachowiak S., *O administrowaniu uczelnią*, „Życie Uniwersyteckie” 1995, nr 10, s. 27.
- Warsicki S., *Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 1951–1976*, Poznań 1978.
- Wawro E., *W bibliotece trzeszczą stropy*, „Gazeta Poznańska” nr 151 z 4 VIII 1981, s. 6.
- Ważniejsze problemy inwestycyjne szkolnictwa wyższego w Poznaniu, „Informator UAM” 1981, nr 3, s. 11.
- Wiecha na pierwszym budynku Uniwersytetu w Morasku, „Informator UAM” z 21 VII 1987, s. 13–14.
- Wieczorek R., *Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945–1950*, [w:] *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. 1919–1969*, pod red. Z. Grota, Poznań 1970, s. 76–100.
- Witkowski R., *Plany budowy gmachów uniwersyteckich na Marcelinie*, „Kronika Miasta Poznania” 2012, nr 2: *Ławica i Wola*, s. 266–276.
- Wizyta w UAM Przewodniczącego Rady Państwa PRL prof. dra Henryka Jabłońskiego, „Informator UAM” 1975, nr 4, s. 1
- Wróblewska T., *Uniwersytety Rzeszy w Poznaniu, Pradze i Strassburgu jako model hitlerowskiej szkoły wyższej na terytoriach okupowanych*, Toruń 1984.
- Załubski J., *Potrzebny pilnie tymczasowy magazyn dla Biblioteki Głównej UAM*, „Ekspres Poznański” nr 203 z 20 X 1981, s. 5.
- Zapalski S., *180 lat działalności chirurgicznej w Szpitalu Klinicznym Nr 1 Przemienienia Pańskiego w Poznaniu*, [w:] *Szpital Przemienienia Pańskiego. 1823–2003. 180 lat działalności. Przeszłość. Teraźniejszość. Dla przyszłości*, Poznań 2003.
- Zespół Pałacowo-Parkowy GUŁTOWY, <<http://palace.amu.edu.pl/gultowy>>, (dostęp: VIII 2018 r.);
- Ziółek M., *Trzeba znać swoje miejsce u boku władz rektorskich*, [w:] *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2008–2016. Rektorskie lata Bronisława Marciniaka z perspektywy Collegium Minus*, red. N. Chromińska, J. Guliński, Poznań 2016.
- Ziółek M., *Dom Pracy Twórczej w Ciężeniu*, „Życie Uniwersyteckie” 2008, nr 5, s. 26–27.

Spis ilustracji

1. Gmach Akademii Królewskiej. Pocztówka ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	21
2. Fotografia lewa z pracy <i>Königliche Akademie in Posen. Festschrift zur Einweihung des Neubaues am 18. Januar 1910</i> , Poznań 1910, tablica X przedstawia wejście do gmachu Akademii Królewskiej; fotografia prawa (fragment) ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu obrazuje wejście do gmachu Collegium Minus . . .	22
3. Widok Dzielnicy Cesarskiej od strony Mostu Dworcowego. Fragment pocztówki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	23
4. Fragment papieru kancelaryjnego Kaiser-Wilhelm-Bibliothek zamienionego na potrzeby Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	26
5. Plan podziału pomieszczeń na II piętrze w poznańskim Zamku pomiędzy Uniwersytetem Poznańskim a Naczelnym Zarządem Gmachów Reprezentacyjnych. Plan ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. D 4341-2	29
6. Budynek Królewskiej Komisji Kolonizacyjnej. Pocztówka ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	30
7. Gmach Banku Spółek Raiffeisena. Pocztówka ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	31
8. Budynek Biblioteki im. Cesarza Wilhelma. Fragment pocztówki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	37
9. Dwór w Sołacz. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. D 12380	41
10. Gmach Fundacji hrabiego Garczyńskiego. Fragment pocztówki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	48
11. Plan zabudowy ogrodu wokół Collegium Marcinkowskiego. Plan ze zbiorów Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Oddział w Poznaniu, Materiały Heliodora Świącickiego, sygn. PIII-85/3; za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. CYRYL_32_1_1_3_0008	49
12. Koszary Północne, zwane też Koszarami Łączności, przy ul. Północnej 10. Fragment fotografii lotniczej nieznanego autora, wykonanej w 1919 r., ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	52
13. Dom cesarzowej Augusty Wiktorii. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1936 r., ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/22	54

14. Szpital Przemienienia Pańskiego. Zdjęcie nieznanego autora, ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	54
15. Poznański Zakład Ortopedyczny im. Bronisława Saturnina Gąsiorowskiego. Fotografia nieznanego autora, ok. 1913 r., ze zbiorów Małgorzaty Wierusz-Kozłowskiej. Dysponentem kopii cyfrowej jest Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu	55
16. Hala Betonowa (Betonhalle, Betonhaus) w ogrodzie botanicznym (później Park Wilsona). Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 1-N-3236	56
17. Collegium Mariana Raciborskiego. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, połowa lat trzydziestych, w zbiorach Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	57
18. Folwark Palaczów na Górczynie. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, przed 1930 r., ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/23	58
19. Szkolny Ogród Botaniczny przy ul. Dąbrowskiego. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1925 r., ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	59
20. Pracownie chemiczne Oddziału Farmaceutycznego w piwnicach Zamku. Fotografia górna nieznanego autora, ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu; fotografia dolna nieznanego autora, ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Obydwa zdjęcia były publikowane w broszurze <i>Podziemia poznańskiego zamku</i>	62
21. Pieczęć Uniwersyteckiej Spółdzielni Osadniczej i Budowlanej. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	68
22. Kamienica przy ul. Św. Marcin 40 (ob. 75). Fotografia nieznanego autora, zamieszczona w <i>Kronice Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35...</i> , Poznań 1936	72
23. Budynek Domu Akademickiego im. dra Jana Chądzyńskiego. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1936 r., ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/4	73
24. Plan terenów wokół Collegium Chemicum i Anatomicum. Plan z 1925 r., ze zbiorów Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 3120	76
25. Collegium Anatomicum w budowie. Fotografia Józefa Pucińskiego, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Poznaniu, Inspekcja Budowlana w Poznaniu – mieście, sygn. 97	78
26. Gmachy Collegium Chemicum i Anatomicum z lotu ptaka. Fotografia Mariana Fuksa przedstawia fragment terenu „B” Wystawy Krajowej, ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 1-G-943-2	79
27. Gmach Pałacu Sztuki (Collegium Anatomicum). Fotografia Władysława Kowalczyka z albumu <i>Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu w 1929 r.</i> , ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, sygn. F XIV 28, tabl. 28	79
28. Pałac Rządowy (Collegium Chemicum). Fotografia nieznanego autora, ok. 1929 r., ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 1-N-3223	80

29. Gorzelnia na Sołaczu, przebudowana na budynek dydaktyczny. Fotografia nieznanego autora, publikowana w pracy <i>Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego...</i> , Poznań 1934, po s. 208	81
30. Budynek chemii ogólnej Wydziału Rolniczo-Leśnego. Fotografia górna Romana Stefana Ulatowskiego, 1932 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu; fotografia dolna publikowana w pracy <i>Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego...</i> , Poznań 1934, po s. 96	82
31. Plan gmachu centralnego Wydziału Rolniczo-Leśnego. Rycina zamieszczona w pracy <i>Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego...</i> , Poznań 1934, s. 415	83
32. Dom Akademicki na Sołaczu zwany Domem Rolników i Leśników. Fotografia nieznanego autora zamieszczona w pracy <i>Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego...</i> , po s. 320	87
33. Nowy Dom Akademicki. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1932 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	89
34a. Plan Wałów Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości) z zaznaczeniem projektowanych gmachów Uniwersytetu Poznańskiego. Plan ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu,teczka nr 112	92
34b. Wały Leszczyńskiego (ob. al. Niepodległości) z lotu ptaka. Fragment zdjęcia lotniczego nieznanego autorstwa, z ok. 1925 r., ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	93
35. Mapa uniwersyteckich gruntów jeżyckich. <i>Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1931/32...</i> , s. 22	97
36a, b. Główny gmach Reichsuniversität Posen w Poznaniu. Pocztówki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	116–117
37a, b. Otwarcie Reichsuniversität Posen – pocztówka okolicznościowa (awers i rewers) ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	119
37c. Otwarcie Reichsuniversität Posen – medal wykonany z okazji otwarcia Uniwersytetu Rzeszy. <i>Die Gründung der Reichsuniversität Posen...</i>	120
38. Przystań żeglarska nad Jeziorem Kierskim. Fotografia nieznanego autora, ok. 1941 r., zamieszczona w albumie <i>Universitäts-Bildstelle</i> , Band 3, <i>Hochschulinstitut für Leibesübungen</i> , [b.m. i d.]	128
39. Mapa miasteczka uniwersyteckiego i siedziby Wydziału Rolnego z 1942 r. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Poznaniu, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3149, kolorowanie – Maciej Michalski	130
40. Plan rozmieszczenia obiektów w Instytucie Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszy w Poznaniu. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Poznaniu, Reichsstatthalter Posen, sygn. 3149	131
41. Collegium Cieszkowskich. Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1948 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	133
42. Zniszczone Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Świącicki). Fotografia Witolda Czarneckiego, „fotografa akademickiego”, zapewne początek 1946 r., ze zbiorów Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Odbudowy, sygn. 603	138

43.	Zniszczone gmachy Banku Spółek Raiffeisena i Collegium Minus. Fotografia Zbigniewa Zielonackiego, 1945 r., ze zbiorów Lecha Zielonackiego, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania Cyryl, sygn. CYRYL_52_0_8_2_0099	143
44.	Zniszczone Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Święcicki). Fotografia nieznanego autora, zapewne 1949 r., ze zbiorów Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Budownictwa, sygn. 381	143
45.	Zniszczony Nowy Dom Akademicki. Fotografia nieznanego autora, zapewne lato/jesień 1945 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	144
46.	Zniszczone Collegium Medicum (ob. Collegium Maius). Fotografia nieznanego autora, 1945 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	145
47.	Zniszczone Collegium Medicum (ob. Collegium Maius). Fotografia Romana Stefana Ulatowskiego, 1948 r., ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu	146
48.	Zniszczony Bank Spółek Raiffeisena (ob. Collegium Iuridicum). Fotografia nieznanego autora, zapewne 1945 r., ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. D 7664	147
49.	Zniszczone Collegium Maius (Zamek). Zdjęcie nieznanego autora, 1945 r., ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. D 7666	148
50.	Zniszczona fasada Biblioteki Uniwersyteckiej. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, sygn. FXI 2/1	149
51.	Pieczęć Referenta Senatu ds. odbudowy zniszczonych gmachów Uniwersytetu Poznańskiego. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	155
52.	Odbudowa Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Święcicki). Fotografia Witolda Czarneckiego, ok. 1949 r., ze zbiorów Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Budownictwa, sygn. 381	157
53.	Gmach Collegium Medicum (ob. Collegium Maius) po odbudowaniu dachów. Fotografia Zbigniewa Zielonackiego, po 1945 r., ze zbiorów Lecha Zielonackiego, za pośrednictwem Wirtualnego Muzeum Historii Poznania „Cyryl”, sygn. 52_0_8_2_0096	158
54.	Gmach Collegium Maius z odbudowaną kopułą. Fotografia ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej, sygn. 2844	159
55.	Szkice Rogera Sławskiego przebudowy Zamku. Szkice ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. D 2467/2, D 2467/6	163
56.	Collegium Philosophicum (początkowo zwane Collegium Humanisticum). Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/5	167
57.	Harmonogram odbudowy Collegium Medicum (ob. Collegium Maius). Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Rektorat, sygn. 354/391	169
58.	Zakład sióstr diakonisek. Pocztówka ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu	172
59.	Plan starego i nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 11/94	174

60.	Zniszczony kościół św. Michała przy ul. Stolarskiej. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej, sygn. 2844	176
61.	Szkic rozlokowania Collegium Physicum i Philosophicum na tyłach Collegium Maius. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 11/226	197
62a.	Koncepcja Collegium Philosophicum przy ul. J. Marchlewskiego. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 452/5	201
62b.	Koncepcja „B” Collegium Philosophicum przy ul. J. Marchlewskiego. Materiały niedatowane (pocz. lat sześćdziesiątych XX w.), ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 456/2 . . .	201
62c.	Makieta Collegium Pedagogicum (wcześniej Collegium Philosophicum, ostatecznie Collegium Novum) przy ul. J. Marchlewskiego. Fotografia ze zbiorów Miastoprojektu, publikowana w pracy T. Klanowskiego, <i>Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu...</i> , s. 83	202
63.	Gmach Collegium Novum. Fotografia Jerzego Poprawskiego, lata osiemdziesiąte XX w., ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sygn. 2174 . .	204
64.	Gmach Collegium Chemicum (ob. Collegium Heliodori Świącicki). Fotografia Krzysztofa Kubiaka, ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	205
65.	Osiedle uniwersyteckie na Marcelinie. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 448/8	209
66a.	Makieta osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 448/8	210
66b.	Projekt osiedla uniwersyteckiego na Marcelinie. Ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dział Techniczny, sygn. 448/8 . . .	210
67.	Gmach szkoły (Robotniczego) Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Fotografia Romana Stefan Ulatowskiego, przełom lat czterdziestych i pięćdziesiątych, reprodukowana w formie pocztówki, ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu	213
68.	Gmach przy ul. Mylnej 5/7 (ob. ul. Romka Strzałkowskiego). Fotografia Jerzego Poprawskiego, ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sygn. 2174	214
69.	Projekt Dzielnicy Nauki na Morasku. Materiały Działu Inwestycji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	218
70.	Centralna inauguracja roku akademickiego 1977/1978 w Poznaniu. Fotografia publikowana w <i>Kronice Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1975/76–1977/78...</i> , wkładka po s. 66	220
71.	Pierwszy Sekretarz KC PZPR Edward Gierek nad makieta socjalistycznego Uniwersytetu w Poznaniu. Fotografia Jerzego Poprawskiego, ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. XVIII/6	220
72.	Kamień węgielny na Morasku. Fotografia Jerzego Poprawskiego, ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. XVIII/6 .	221
73a.	Budowa osiedla domów akademickich przy ul. Dożynkowej. Fotografia nieznanego autora, ok. 1958 r., ze zbiorów Muzeum Historii Miasta Poznania	223

73b. Dom studencki „Babilon”. Fotografia Stanisława Kuszy, publikowana w pracy T. Klanowskiego, <i>Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu...</i> , s. 81 ...	223
74. Dom studencki „Jowita”. Fotografia Jerzego Poprawskiego, 1973 r., ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sygn. 742	225
75. Domy studenckie „Jagienka” i „Zbyszko”. Fotografia Jerzego Poprawskiego, z początku lat dziewięćdziesiątych, ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sygn. 2174	227
76. Przedszkole uniwersyteckie. Fotografia Stanisława Kuszy, publikowana w pracy T. Klanowskiego, <i>Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu...</i> , s. 78 ...	232
77. Dom wczasowy w Chybach. Fotografia nieznanego autora, publikowana w <i>Kronice Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1956/55</i> , wkładka po s. 784	233
78. Dom wczasowy w Lubstowie. Fotografia nieznanego autora, publikowana w <i>Kronice Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1956/55</i> , wkładka po s. 784	233
79. Ośrodek w Kołobrzegu. Fotografia Macieja Męczyńskiego, z początku XXI w., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	234
80a. Budowa Collegium Physicum na Morasku. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej, sygn. 2174	240
80b. Budowa gmachu dla Instytutu Geologii na Morasku. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/27	240
81. Ośrodek w Kicinie. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sygn. 2174	246
82. Pałac Raczyńskich w Obrzycku. Fotografia Macieja Męczyńskiego, przełom pierwszej i drugiej dekady XXI w., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	248
83. Ośrodek wczasowy w Zakopanem. Fotografia Kazimierza Frysia, 2010 r. ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ..	249
84. Collegium Historicum (ob. Collegium Martineum). Fotografia Piotra Namioły, połowa lat dziewięćdziesiątych XX w., ze zbiorów Pracowni Fotograficzno-Graficznej Instytutu Historii UAM	253
85. Collegium Mathematicum. Fotografia Piotra Namioły, połowa lat dziewięćdziesiątych XX w., ze zbiorów Pracowni Fotograficzno-Graficznej Instytutu Historii UAM	256
86. Collegium Hipolita Cegielskiego. Fotografia Macieja Męczyńskiego, początek XXI w., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	257
87. Gmach przy ul. Międzychodzkiej. Fotografia Macieja Męczyńskiego, początek XXI w., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	258
88. Dom asystenta w Koziegłowach. Fotografia nieznanego autora, lata dziewięćdziesiąte XX w., ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. VII/19	259

89. Collegium Iuridicum Novum. Fotografie Krzysztofa Kubiaka, ok. 2015 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	262
90. Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej. Fotografia Krzysztofa Kubiaka, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	264
91. Biblioteka filologiczna Novum. Fotografia Krzysztofa Kubiaka, ok. 2010 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	265
92. Budynek „Szpitalika”. Fotografia Łukasza Pompy, ok. 2015 r., retusz Piotr Namio- ta, 2018 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	268
93. Gmach DS „Hanka”. Fotografia górna – Maciej Męczyński, ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; fotografia dolna – Piotr Namio- ta, 2018 r., ze zbiorów Pracowni Fotograficzno-Graficznej Instytutu Historii UAM	269
94. Collegium Florianum Znanieckiego. Fotografia Piotra Danielewicza, ok. 2015 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	270
95a. Odrestaurowana fasada Collegium Minus. Fotografia Krzysztofa Kubiaka, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	272
95b. Odrestaurowana częściowo fasada Collegium Maius. Fotografia Krzysztofa Kubiaka, ok. 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	272
96. Schemat układu funkcjonalnego kampusu na Morasku. Jerzy Gurawski, <i>Uniwer- sytet im. Adama Mickiewicza Poznań Morasko. Plan generalny zagospodarowa- nia terenu. Aktualizacja 1997</i> , Poznań 1996-1997, ze zbiorów Działu Inwestycji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	276
97. Collegium Physicum z lotu ptaka. Fotografia Piotra Danielewicza, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	278
98. Collegium Mathematicum. Fotografia Piotra Danielewicza, ok. 2010 r., ze zbio- rów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	278
99. Budynek Wydziału Biologii. Fotografia autorstwa Piotra Danielewicza, ok. 2010 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	279
100. Gmach Collegium Geographicum i Collegium Geologicum. Fotografia Piotra Danielewicza, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	279
101. Budynek Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Fotografia Piotra Da- nielewicza, ok. 2010 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	280
102. Collegium Chemicum. Fotografia Piotra Danielewicza, ok. 2010 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	280
103. Collegium Historicum. Fotografia Piotra Namio- ty, 2018 r., ze zbiorów Pracowni Fotograficzno-Graficznej Instytutu Historii UAM	281

104. Hala sportowa i basen na Morasku. Fotografia autorstwa Piotra Danielewicza, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	281
105. Wielkopolskie Centrum Zaawansowanych Technologii z lotu ptaka. Fotografia Flashstudio, ok. 2016 r., z zasobów Centrum Zaawansowanych Technologii Poznań	282
106. Gmach Centrum NanoBioMedycznego. Fotografia Piotra Danielewicza, ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu .	283
107a. Stary gmach Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu. Fotografia Macieja Męczyńskiego, 2011 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	289
107b. Nowy gmach Wydziału w Kaliszu. Fotografia Łukasza Pompy, 2015 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	289
108. Collegium Polonicum w Słubicach. Fotografia Macieja Męczyńskiego, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu .	291
109. Biblioteka Collegium Polonicum w Słubicach. Fotografia Macieja Męczyńskiego, 2005 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	291
110. Collegium Europaeum w Gnieźnie. Fotografia Macieja Męczyńskiego, 2011 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu .	292
111. Nadnotecki Instytutu UAM w Pile. Fotografia Macieja Męczyńskiego, ok. 2015 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	293
112. Bacówka na Jamnej. Fotografia Kazimierza Frysia, 2010 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	295
113. Pałac w Ciężeniu. Fotografia Macieja Męczyńskiego, 2008 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	296
114. Pałac w Gułtowach. Fotografia Macieja Nowaczyka, 2013 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	296
115. Odrestaurowana fasada Collegium Minus i Collegium Iuridicum. Fotografia Krzysztofa Kubiaka, 2012 r., ze zbiorów Sekcji Promocji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	299

Indeks osób

- Augusta Wiktoria, cesarzowa 52, 54
- B**allenstedt Adam 24
Banasiewicz (Kujawska) Maria 16–21, 36, 50, 70
Bartkowiak Tadeusz 239
Baszko Agnieszka 115
Batycki Adam 95
Bederski Antoni 36, 37
Below Heinrich 93
Bendziński Andrzej 206
Berełkowski Robert 266
Bevan Robert 161
Białecki Konrad 252
Białkowski Błażej 112
Bierut Bolesław 165
Birkenmajer Aleksander 173
Błachowski Stefan 147, 155, 160, 165, 166, 170, 171, 181, 186
Bnińska-Harrison Maria 296
Bniński Adolf 68
Bniński Wacław 296
Böhmer Franz 117
Bojarski Lech 284
Boras Zygmunt 15
Borkowska-Bagieńska Ewa 28
Bossowski Józef Jan 112, 113
Broda Józef 40, 42, 44, 81
Bułat Jacek 263, 264, 288
Buszkiewicz Jacek 277
- Chączyńska Julia 71, 73
Chączyński Jan 71
Chodera-Lewandowicz Danuta 261
- Chromińska Natalia 267
Cieszkowska Halina 84
Cieszkowski August, ojciec 41, 84
Cieszkowski August, syn 40, 41, 84
Cieślik Jan 180
Clienke 127
Cozaś Stanisław 221
Cybertowicz Józef 115
Cybichowski Stefan 74, 75, 81, 94, 95
Cyrankiewicz Józef 166
Czajkowski Sławomir 209, 210, 211
Czaplicki J. 226, 227
Czarliński Leon 106
Czarnecki Krzysztof 261
Czarnecki Witold 72, 329, 330
Czarnecki Władysław 50, 86, 99, 213, 214, 253, 254
Czekała Filip 278
Czubiński Antoni 16–21, 27, 28, 30, 36, 50, 70, 81, 88
- D**albor Edmund 84
Danielewicz Piotr 333, 334
Dąbrowski Stefan 12, 86, 99, 111, 112, 113, 135, 137, 139, 156, 162, 163, 168, 172, 184, 247, 304
Deckert Andrzej 55
Dega Wiktor 171
Delius 30, 44
Dietsche Wolfgang 118, 161
Dobosz Józef 277
Dobroniecki Henryk 221
Dobrzycki S. 28
Drzewiński Jan 50, 51, 53

- Durniewicz Tomasz 265
 Dybicz M. 25
 Dygat Stanisław 226
 Dziuman Marian 248

 Eberlein Gustav 21
 Elias Baruch 41, 103

 Fedorowski Jerzy 237, 240, 255–258, 260,
 282, 290, 296
 Fikus Feliks 71
 Fikus Marian 217–219, 222, 224
 Fisiak Jacek 236, 239, 242
 Fiuczyński Józef 25
 Franz Maciej 111, 113
 Frąckowiak Krzysztof 261, 270
 Fryś Kazimierz 332, 334
 Fuks Marian 328
 Fürstenau Eduard 17, 21

Gaj Jerzy 55, 118
 Gałeczki Antoni 77
 Garczyński Tadeusz 47, 48
 Gąsiorowski Bronisław Saturnin 53, 55
 Gibasiewicz Stanisław 137
 Gierek Edward 220, 221, 331
 Glixelli Stanisław 81
 Głaz Jakub 276
 Głowacka-Helak Małgorzata 39
 Głowacki Marian 71
 Godlewski Jan 217, 218
 Godycki Michał 55, 56, 100, 118
 Goryszewski Henryk 275
 Goszczyńska Jolanta 40, 42, 58
 Górczyńska-Przybyłowicz Bożena 118, 161
 Górecki Adam 90
 Grabowski Ignacy 22, 23
 Grabski Władysław 44
 Graczyk Maria 246
 Graczyk Władysław 14, 267
 Graff Kazimierz 58
 Greiser Arthur 113, 117, 120, 129, 184
 Grimberg Martin 112
 Grochmalicki Jan 68, 69, 74, 84
 Grodzicki Lech 247

 Grot Zdzisław 19, 55, 56, 100, 118
 Gruszczyński Kazimierz 96, 102, 103, 105,
 108
 Grzeszczuk-Brendel Hanna 14, 43, 69, 86,
 89, 132, 214
 Guderian-Czaplińska Ewa 70
 Gulczyński Andrzej 28, 35
 Guliński Jacek 267
 Gurawskim Jerzy 25, 217, 218, 219, 222, 240,
 244, 274–276, 278, 279, 281, 283, 284,
 285, 286

Harc Lucyna 14, 152
 Hasik Jan 53
 Hauser Przemysław 111, 138
 Hącia Kazimierz 70
 Hellwig Jan 214
 Heruday-Kiełczewska Magdalena 88
 Hilgier Aneta 14, 232, 248, 252
 Hinckeldeyn Karl 36, 37
 Hitler Adolf 113, 117, 119, 134, 161
 Hoffman Ignacy 98
 Hrynakowski Konstanty 77

Jakimowicz Teresa 89, 149, 203
 Jakubowska Agnieszka 42, 43
 Jakubowski Stanisław 79
 Janicka W. 226, 227
 Janicki Józef 201
 Janicki Tadeusz 14, 111, 113, 120
 Jarmakowska-Kolanus Ewa 13
 Jasiński Tomasz 111, 138
 Jaworski Rudolf 22
 Jazdon Artur 36, 112, 115, 175, 243–245
 Jodłowski Krzysztof 43
 Jurga Stefan 211, 252, 275, 277
 Juszczyk Jacek 53

Kabała Aleksander 156
 Kaczmarek Filip 252
 Kaczmarek Lech 294
 Kaczmarek Zygmunt 40
 Kalawska Magdalena 14
 Kalembe-Kasprzak Elżbieta 70
 Kaliski Sylwester 221

- Kampowski Adam 285
 Kanski Stanisław 63
 Kapuściński Witold 98
 Karasiewicz Kazimierz 44, 45
 Karłowicz Jan 16
 Karolczak Waldemar 20, 56
 Karpowicz Andrzej 206
 Kasprzycki Wojciech 178
 Kasznica Stanisław 78, 101
 Kiecko Emilia 214, 254
 Kien Hubert 213
 Kirkin Stefan 161, 170
 Klafkowski Alfons 194, 195, 228
 Klanowski Tadeusz 102, 111, 116, 156, 161, 171, 178, 195, 199, 200, 202, 203, 231
 Klaus Gabriela 76, 78, 87, 89, 90, 162, 180
 Klawiter Władysław 213
 Kledzik Emilia 14
 Klimek Mariusz 294
 Kloth Hermann 56
 Knoll Czesław 214
 Knothe Maria 93
 Kobus Grażyna 222
 Kobus Marek 222
 Kodym-Kozaczko Grażyna 86, 149, 151, 214
 Kolbuszewska Daina 294
 Kolska Katarzyna 261, 263
 Kołecki Edmund 160
 Komisarek Grażyna 252
 Kompowski Adam 284, 285
 Konieczka-Śliwińska Danuta 15, 277
 Korczyński Antoni 63
 Korczyński Antoni 77
 Korduba Piotr 103
 Kornatowska Beata 294
 Kornecka Aleksandra 261, 270
 Kostrzewski Józef 15, 19, 25, 60
 Kowalczyk Władysław 328
 Kowalenko Władysław 113
 Kozierowski Stanisław 15
 Koziołek Karolina 277
 Kozłowska L. 50
 Kryński Adam 16
 Krzemień Kazimierz 294
 Kubiak Krzysztof 331, 333, 334
 Kubiak Stanisław 39, 105, 175, 206, 241
 Kubiak Szymon Piotr 76, 81, 87, 89
 Kubit Helena 248
 Kucharski Władysław 29, 34
 Kulczyk Jan 260
 Kunze Edward 36, 38
 Kurkiewicz Tadeusz 99
 Kuryłowicz Bolesław 187
 Kusza Stanisław 332
 Kwaśniewski Aleksander 292, 293
 Kwiatkowska Agnieszka 271
 Kwiek Marek 156
 Labuda Adam S. 112
 Labuda Gerard 202, 226, 229
 Lattermann Alfred 115
 Latzel 24
 Lełonkiewicz Magdalena 261
 Linke Antoni 136, 137
 Lisowski Zygmunt 101
 Liszkowski Jan 244
 Liśniewicz Jerzy 201, 202
 Loesch Konrad von 69
 Lück Fritz 103
 Łakomy J. 259
 Ławicki Lech 89
 Łęcki Włodzimierz 259, 260
 Łopatka Adam 199
 Łowmiański Henryk 162
 Łuczak Czesław 111, 112, 113,
 Łukasiewicz Aleksander 59, 215, 216
 Łukasiewicz Szymon 59, 215
 Łukomski Grzegorz 9
 Machowiak Piotr 261
 Maćkowiak M. 25
 Madurowicz Edward 54, 74, 76, 95
 Magowska Anita 48, 53, 61, 111, 113
 Maisel Witold 151
 Makowski Edmund 203, 205
 Makulik M. 52
 Malicka Ewa 14
 Maliński Kazimierz 58
 Mamczak-Gadkowska Irena 112

- Marchlewski Julian 194
Marciniak Bronisław 280, 282
Marciniak, inż. 201
Marciniak Piotr 192, 203, 214, 219, 226, 254
Mattern Ernst 135
Matusik Przemysław 277
Matysiak Jarosław 165
Maxwell Robert 246
Mączyński Józef 71
Meissner Roman Kazimierz 48
Męczyński Maciej 332, 333, 334
Michalski Maciej 277
Michalski Wojciech 14
Michałowska Maria 115, 176
Michałowski Łucjan 84
Mikołajczak Jerzy 140, 142
Mikołajczak Stanisław 270
Milewski Witold 224, 225
Miłobędzki Tadeusz 77
Miśkiewicz Benon 111, 196, 198, 208, 211, 212, 216, 217, 220, 226, 227, 229, 234, 238
Młynarski Tadeusz 43, 85
Moczarski Zygmunt 81
Modrzejewski Józef 192, 203
Molik Witold 22
Morgenstern Janusz 226
Mościcki Ignacy 59
Mrugalska-Banaszak Magdalena 47, 257
- Namiota Piotr 332, 333
Napierała Anita 14
Narożna Dominika 285
Naskręcki Władysław 58
Natalli Teresa 259
Niedźwiecki Władysław 16
Niklewski Bronisław 112
Niziołek Andrzej 241
Nowaczyk Maciej 334
Nowak Joanna 9
Nowak Maria 247, 251
- Obrębowska-Piasecka Ewa 241
Ohanowicz Alfred 101
Olszewski Henryk 28
- Olszewski Marian 115, 118, 132, 133
Owerczuk Aleksander 221
- Paderewski Ignacy Jan 70
Pająk Zdzisław 238
Pałat Zenon 17, 19, 22, 24, 25, 27, 35, 44, 94
Pańkowski M. 81
Paprocki Franciszek 111
Paradowska Aleksandra 50, 52, 53, 86
Peretiatkowicz Antoni 28
Peśka Wojciech 209, 210, 211
Piasecki Eugeniusz 53, 55, 56, 100
Piechowiak 43
Piechowiak Alfred 245, 246
Piejko R. 115
Pietrzak Olgierd 271
Pihan-Kijasowa Alicja 15
Pilarczyk Zbigniew 14
Piłsudski Józef 27
Piotrowski Bernard 111
Piotrowski J. 296
Płończak Tadeusz 151
Płotkowiak Włodzimierz 14, 277
Pniewski Władysław 18
Podemski Michał 263
Pogórski Stanisław 174
Pohl Zygmunt 186
Polcyn Elżbieta 280
Pompa Łukasz 334
Ponikowski Antoni 84
Popławski Józef 21
Poprawski Jerzy 331, 332
Pospieszalski Karol Marian 111–113
Pospieszalski Marian 91–95
Praczyk Małgorzata 14, 20
Pryszczewski A. 81, 83, 85, 261
Puciński Józef 328
Puterman Julian 54
- Raciborski Marian 57
Raczyński Józef Aleksander 115
Radajewski 70
Rataj Maciej 32, 34
Ratajski Cyryl 69, 250
Ratajszczak Artur 252

- Rau Johannes 292
 Reissmüller Eduard 27
 Rola-Żymierski Michał 165
 Różycki Stefan 46, 136, 137, 179
 Ruciński Kazimierz 95
 Rudawski Bogumił 133
 Runge Stanisław 84, 98, 106
 Rust Bernhard 120
 Rybczyńska Małgorzata 224
 Rybicki Florian 156
 Rykowski Bronisław 185
- Sajdak Jan 96, 102, 177
 Sakson Andrzej 140
 Sałwacka Sylwia 153
 Sanek Augustyn 156
 Sawicki Stefan 84
 Schaller Helmut Wilhelm 112, 120
 Schechtel Edmund 43, 84, 85
 Scheller Bronisław 201
 Schneider G. 56
 Schramm Tomasz 14, 138
 Schramm Wiktor 164
 Schutte Christoph 18
 Schwarzkopf Adolf 41
 Schwechter Franz 27
 Schwendemann Heinrich 118, 161
 Seyda Władysław 28, 35, 65
 Sienkiewicz Henryk 227
 Skałkowski Adam 162
 Skarzyński Andrzej 140, 142
 Skoczylas Łukasz 271
 Skupniewicz Zygmunt 224, 225
 Skuratowicz Jan 17, 27, 36, 44, 56, 90, 248
 Skutecki Jakub 14, 26, 36, 115, 175, 243, 244, 245
 Sławska Krystyna 14
 Sławski Roger 14, 24, 74, 76, 86, 87, 89, 90–95, 162, 163, 180
 Smura Krzysztof 224
 Sobczak Marek 14
 Sobeski Michał 15, 20
 Sobkowski W. 81, 83, 85, 261
 Sokorski Włodzimierz 164
 Sollinger Friedrich 67
- Sosnkowski Kazimierz 75
 Springer J. 25
 Starzycki W. 52
 Staszic Stanisław 194
 Stecki Konstanty 59
 Sternal Lech 201, 202
 Streit Hanns 113–115, 127, 129
 Strykowski Krzysztof 135–137, 161, 179
 Strzelczyk Jerzy 253
 Stübben Joseph 24
 Sulczyński Jan 167
 Sumelka Ewa 63
 Suszko Jerzy 136, 137, 155, 158, 198
 Szaban Jarosław 87
 Szczurkiewicz Bolesław 21
 Szkutnik Zdzisław 244
 Szołdrska Halszka 113, 115, 118, 132, 161, 247
- Śniadeccy, bracia 194
 Święcicki Heliodor 15, 18–20, 25, 35, 36, 43, 46–49, 58, 69, 75, 94, 95, 98, 104, 250
- Teubner Fritz 50, 56
 Tomaszewski Leonard 150, 151, 174, 175
 Tomczak K.P. 296
 Topolski Jerzy 111, 138
 Tracz Grzegorz 269
 Treter Mieczysław 78
 Trojanowski Marian 185
 Trzeciecki Antoni 65
 Tylkowski Jacek 294
 Tymieniecki Kazimierz 21, 112, 113, 162
 Tyrała Łukasz 261
- Ulatowski Jarosław 197
 Ulatowski Kazimierz 95
 Ulatowski Roman Stefan 327–331
 Uljasz Adrian 36
 Ustian Andrzej 209–211
- Vrtel-Wierczyński Stefan 39, 173
 Wachowiak Stanisław 237, 247, 251, 267, 273
 Wakulik Malwina 66
 Walna Barbara 294

- Wańkowicz 69
Warsicki Seweryn 215
Wawro Elżbieta 242
Weiss Katarzyna 261, 270
Wejchert Lucjan 54, 68, 69, 83, 85
Westrych Stefan 209–211
Wilhelm II 20, 22, 103, 301
Witkowski Rafał 211
Wittig Edward 79
Wojciechowski Stanisław 51, 59
Wojciechowski Zygmunt 112, 113, 152, 161, 162
Wojtkowiak Michał 118
Wrona Stefan 209–211
Wróblewska Teresa 111
Wrzosek Adam 23, 32, 45–48, 53, 55, 56, 60, 66, 69, 71, 75, 81, 87, 88, 95, 96, 98, 105
- Wybicki Józef, minister 84
Wyczyński Wacław 104
Wypych Arkadiusz 296
- Zabel Maciej 63
Załubski J. 242
Zapalski Stanisław 53
Zaremba Piotr 161, 170
Zasada Jerzy 221
Zeidler Georg 39, 52, 54, 243
Zielonacki Lech 330
Zielonacki Zbigniew 330
Ziółek Magdalena 267
Ziółkowski Janusz 242
- Żarnowiecka Jadwiga C. 221
Żukow Gieorgij 135

Indeks obiektów i toponimów*

Budynki dydaktyczne i administracyjne

- Akademia Królewska, zob. Collegium Minus
Archiwum UAM, centrala telefoniczna, Morasko – 286, 298, 305, 306
Aula Maxima, Marcellin – 211
Aula Uniwersytecka, zob. Collegium Minus
- Bank Spółek Raiffeisena**, zob. Collegium Iuridicum
Betonhalle (Betonhaus), Park Wilsona – 55, 56, 106, 118, 126, 127, 188, 328
Botanischer Garten, zob. Ogród Botaniczny
Budynek „Skupu”, narożnik ul. Składowej i Towarowej – 35
Budynek anatomii sądowej (niezrealizowany) – 77
Budynek Bractwa Kurkowego, zob. Collegium Rungego
Budynek chemii ogólnej Wydziału Rolniczo-Leśnego, ul. Sołacka, obecnie Wojska Polskiego – 81, 82, 108, 140, 303, 329
Budynek koszarowy, al. Niepodległości – 261
Budynek medycyny sądowej (niezrealizowany) – 77
- Centrala telefoniczna, Morasko – 238, 242, 274, 285, 286, 298, 305; zob. też Archiwum UAM.
Centrum NanoBioMedyczne, Morasko – 281, 283, 286, 306, 334
- Collegium Anatomicum, Collegium Medicum Novum – 10, 63, 64, 75, 76, 77, 78, 79, 98, 99, 106, 109, 115, 122, 123, 124, 133, 140, 146, 147, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 161, 168, 169, 177, 178, 187, 190, 208, 251, 303, 328
Collegium Biologicum, Marcellin – 209, 211
Collegium Biologicum, Morasko – 277, 279, 283, 285, 306
Collegium Chemicum, Marcellin – 211
Collegium Chemicum, Morasko – 277, 280
Collegium Chemicum, ul. Grunwaldzka, zob. Collegium Heliodori Świącicki
Collegium Cieszkowskich, ob. ul. Wojska Polskiego – 16, 83, 84, 85, 108, 109, 133, 134, 137, 141, 178, 191, 303, 329
Collegium Europaeum Gnesnensae – 287, 292, 293, 307, 334
Collegium Floriana Znanięckiego – 270, 298, 307, 333
Collegium Geographicum, Marcellin – 211
Collegium Geographicum, Morasko – 277, 279, 283, 286, 306, 333
Collegium Geologicum, hotel robotniczy, Morasko – 240, 256, 274, 279, 283, 286, 306, 332, 333
Collegium Heliodori Świącicki, do 2018 Collegium Chemicum, ul. Grunwaldzka – 10, 63, 64, 76, 77, 79, 80, 93, 98, 99, 106, 109,

* Indeks nie uwzględnia nazw ulic i placów.

- 113, 114, 118, 122–125, 127, 132, 133, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 150–158, 168, 169, 177, 178, 187, 189, 190, 193–196, 204, 205, 208, 251, 266, 270, 298, 303, 308, 328–331
- Collegium Hipolita Cegielskiego – 252, 256, 257, 306, 332
- Collegium Historicum, Marcellin (niezrealizowane) – 211
- Collegium Historicum, Morasko – 277, 280–283, 286, 306, 333
- Collegium Historicum, Św. Marcin, zob. Collegium Martineum
- Collegium Humanisticum, zob. Collegium Philosophicum
- Collegium Iuridicum Novum – 261–263, 298, 307, 333
- Collegium Iuridicum, Bank Spółek Raiffeisena – 31–33, 35, 63, 94, 106, 138, 143, 147, 151, 152, 155, 170, 171, 195, 208, 261, 271, 286, 299, 302, 308, 330, 334
- Collegium Iuridicum, Marcellin (niezrealizowane) – 209, 211
- Collegium Iuridicum, ul. Kantaka – 154, 164, 166, 175, 189, 193, 195, 208, 304–306
- Collegium Iuridicum, ul. Wieniawskiego (niezrealizowane) – 152, 153
- Collegium Izydora Kopernickiego, zob. Collegium prof. Jana Chmiela
- Collegium Maius, dawna Królewska Komisja Kolonizacyjna, Urząd Osadniczy, Urząd Ziemski, w l. 1919–1950 Collegium Medicum, ul. Fredry – 10, 17, 24, 30, 33, 34, 44, 45–47, 51, 55, 60, 63, 75, 85, 88, 92–94, 98, 103, 108, 109, 110, 113, 114, 117, 133, 138–140, 145, 146, 150, 151, 153–157, 159, 169, 175, 177, 187, 189, 193–197, 215, 252, 261, 263, 264, 266, 271, 272, 301, 302, 307, 308, 330, 331, 333
- Collegium Marcinkowskiego, klasztor i szkoła sióstr Sacré-Cœur, Zakład Fundacji Garczyńskich, Szpital Uniwersytecki im. K. Marcinkowskiego, obecnie Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. W. Degi, ul. 28 Czerwca 1956 r. – 16, 47–50, 55, 63, 66, 86, 97–100, 107–109, 121, 141, 153, 154, 177, 187, 190, 257, 302
- Collegium Marianum, ul. Różana – 175, 177
- Collegium Martineum, KW PZPR, Collegium Historicum, ul. Św. Marcin – 252–254, 277, 280, 298, 306, 332
- Collegium Mathematicum, Marcellin (niezrealizowane) – 209, 211
- Collegium Mathematicum, Morasko – 212, 277, 278, 283, 286, 306
- Collegium Mathematicum, ul. Matejki, zob. Collegium Philosophicum
- Collegium Medicum, zob. Collegium Maius
- Collegium Medicum Novum, zob. Collegium Anatomicum
- Collegium Minus, Akademia Królewska, ul. Wieniawskiego – 15, 17, 19, 20, 22–27, 31, 33, 35, 37, 50, 53, 60, 61, 63, 64, 74, 80, 91, 94, 95, 103, 106, 108, 109, 113, 115, 116, 119–121, 124, 126, 129, 133, 136, 138, 140, 143, 147, 150–152, 155–157, 160, 170, 175, 177, 178, 185, 187, 189, 191, 193, 200, 215, 221, 261, 271, 272, 277, 286, 299, 301, 308, 327, 330, 333, 334
- Collegium Novum, Collegium Philosophicum, Collegium Pedagogicum – 10, 196, 199–204, 254, 263 265, 270, 298, 305, 307, 331
- Collegium Pedagogicum, zob. Collegium Novum
- Collegium Pedagogicum, Marcellin (niezrealizowane) – 211
- Collegium Pharmaceuticum, ul. Grunwaldzka, Marszałkowska (niezrealizowane) – 153, 187, 188
- Collegium Philosophicum, zob. Collegium Novum
- Collegium Philosophicum – poszukiwanie lokalizacji – 195, 196, 197, 198, 331
- Collegium Philosophicum, Marcellin (niezrealizowane) – 209
- Collegium Philosophicum, ul. Matejki, Collegium Humanisticum, Collegium Ma-

- thematicum – 154, 164–167, 175, 189, 193, 198, 203, 256, 266, 304, 330
- Collegium Physicum, Marcellin (niezrealizowane) – 202, 211, 238
- Collegium Physicum, Morasko – 200, 212, 217, 219, 235, 236, 238–242, 273, 274, 277, 278, 283, 285, 305, 306, 332, 333
- Collegium Physicum, poszukiwanie lokalizacji – 195, 196, 197, 198, 199, 200, 331
- Collegium Physicum, ul. Obornicka (niezrealizowane) – 196, 202, 226
- Collegium prof. Jana Chmiela, Collegium Izydora Kopernickiego, kotłownia – 76, 122–124, 134, 140, 154, 170, 188, 190.
- Collegium Mariana Raciborskiego, ul. Słowackiego 4/6, obecnie nieistniejące – 57, 63, 66, 122, 124, 125, 138, 141, 142, 159, 189, 229, 230, 251, 328
- Collegium Stanisława Runego, Strzelnica – 44, 107, 122, 125, 140, 190
- Collegium Heliodora Świącickiego, zob. szpital Uniwersyteckim im. H. Świącickiego
- Cytadela (niezrealizowane obiekty) – 129, 130, 132, 136, 138, 144, 150, 151, 196, 304
- Dom Augusty Wiktorii, ul. Marii Magdaleny – 52, 54, 302; zob. też klinika dziecięca
- Dom Medyków, szpitalik, al. Niepodległości – 90, 160, 179, 181, 190, 193, 222, 268, 303, 307, 333
- Folwark Palaczów, zob. Obserwatorium astronomiczne
- Garbary zob. Stara Rzeźnia
- Gmach główny (centralny) Wydziału Rolniczo-Leśnego (niezrealizowany) – 83–85; patrz też Collegium Cieszkowskich
- Gmach Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Morasko – 266, 277, 280, 283, 286, 306, 333
- Gmach, ul. Międzychodzka – 257, 258, 265, 270
- Gorzelnia w folwarku sołackim – 81, 329
- Haupthaus, zob. Collegium Minus
- Haus der Medizinischen Institute, zob. Collegium Anatomicum
- Haus der Naturwissenschaften, zob. Collegium Heliodori Świącicki
- Hygienisches Institut, zob. Zakład Mikrobiologii Lekarskiej
- Institut für Lebensübungen, zob. Betonhaus
- Instytut Higieniczny, zob. Zakład Mikrobiologii Lekarskiej
- Kamienica, ul. Matejki 60 – 154
- Klasztor dominikanów, ul. Kościuszki (wynajmowany) – 177
- Klinika chirurgiczna – 53, 54, 190
- Klinika chorób skórnych i wewnętrznych – 53
- Klinika chorób wewnętrznych – 52
- Klinika dziecięca (pediatryczna) – 52, 54, 107, 140, 187, 190, 302
- Klinika ginekologiczna i położnicza, Polna – 53, 152, 190.
- Klinika neurologiczno-psychiatryczna, ul. Północna 10, obecnie nieistniejąca – 51, 52, 107, 121, 140, 159, 171, 187, 190, 302.
- Klinika oczna – 51, 140, 155, 177, 190, 302
- Klinika ortopedyczna – 53
- Klinika otolaryngologiczna – 53
- Klinika psychiatryczna na Jeżycach (niezrealizowana) – 85
- Klinika psychiatryczna, ul. Grobla – 190
- Klinika stomatologiczna, ul. Ratajczaka – 53, 98
- Komitet Wojewódzki PZPR, zob. Collegium Martineum
- Kompleks przy ul. Szamarzewskiego – 212, 213, 270
- Koszary 37 pułku wojsk łączności, zob. Klinika neurologiczno-psychiatryczna
- Königliche Akademie, zob. Collegium Minus
- Koszary łączności, zob. Klinika neurologiczno-psychiatryczna
- Koszary Północne, zob. Klinika neurologiczno-psychiatryczna

- Krajowa Klinika dla Kobiet, zob. klinika położnicza
- Krajowa klinika dla Kobiet, Prowincjonalny Zakład Naukowy dla Akuserek, ul. Polna – 53
- Królewska Komisja Kolonizacyjna, zob. Collegium Maius
- Marcelin**, zob. Osiedle Marcelin
- Miasteczko Uniwersyteckie na Winogradach – 129, 130, 131
- Morasko, kampus, Dzielnicza Nauki, Nowy Uniwersytet – 13, 192, 197, 200, 204, 212, 216–222, 235–243, 247, 249, 250, 252, 254, 255, 263, 266, 267, 271, 273–287, 293, 298, 299, 302, 305–307, 331–334
- Obserwatorium astronomiczne**, folwark Pałaców, Górczyn – 58, 107, 123, 124, 127, 140, 178, 189
- Ogród Botaniczny, Schul-Botanischen Garten, ul. Dąbrowskiego – 59, 122, 126, 157, 178, 208, 215, 216, 236, 247
- Osiedle Marcelin – 192, 197, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 238, 305, 331
- Park Historii Ziemi**, Morasko – 282
- Park Wilsona, ogród botaniczny, Park Miejski, Park Kasprzaka – 100, 106, 118, 122, 127, 181, 188
- Prowincjonalny Zakład Naukowy dla Akuserek, zob. Klinika położnicza
- Raiffeisen**, zob. Collegium Iuridicum
- Rektorat, Marcelin (niezrealizowany) – 211
- „Skup”, zob. budynek „Skupu”
- Sołacz, teren Wydziału Rolniczo-Leśnego – 31, 40–44, 75, 80, 81, 101, 108, 126, 142, 183, 191, 237, 302
- Stara Rzeźnia, miasteczko nauki Garbary – 260
- Sternwarte, zob. Obserwatorium astronomiczne
- Strzelnica, zob. Collegium Stanisława Rungego
- Studium Nauczycielskie, ul. Mylna, Romka Strzałkowskiego – 213, 214, 256
- Studium Wojskowe, Marcelin (niezrealizowane) – 209, 211
- Szamarzewskiego, kompleks – 13, 192, 213, 214, 215, 245, 270, 298, 305, 307, 331
- Szpital diakonisek, zob. zakład sióstr diakonisek
- Szpital Kliniczny im. H. Święcickiego, zob. Szpital uniwersytecki im. H. Święcickiego
- Szpital Miejski, ul. Szkolna – 53, 98
- Szpital Przemienienia Pańskiego, Długa – 53, 54
- Szpital Uniwersytecki im. K. Marcinkowskiego – Collegium Marcinkowskiego
- Szpital Uniwersyteckim im. H. Święcickiego, zakład sióstr diakonisek, obecnie Szpital Kliniczny im. H. Święcickiego – 33, 50, 152, 154, 171, 172, 177, 187, 190
- Urząd Osadniczy, zob. Collegium Maius
- Urząd Ziemski, zob. Collegium Maius
- Wielkopolskie Centrum Zaawansowanych Technologii**, Morasko – 280, 281, 282, 283, 286, 306, 334
- Wieżowiec Mastoprojektu (wynajmowany) – 236, 256
- Winogrady, zob. Miasteczko Uniwersyteckie na Winogradach
- Zakład Anatomii Patologicznej (pawilon przy ul. Koziej)
- Zakład Fundacji Garczyńskich, zob. Collegium Marcinkowskiego
- Zakład Mikrobiologii Lekarskiej, Instytut Higieniczny – 50, 107, 121, 124, 140, 177, 187
- Zakład sióstr diakonisek, zob. szpital Uniwersyteckim im. H. Święcickiego
- Zakład Weterynarii Rolniczej, zob. Collegium Rungego

Zamek, w l. 1919–1947 Collegium Maius – 140, 143, 148, 151, 154, 155, 161–167, 193, 17–25, 27–31, 33–35, 45, 46, 53, 60–65, 198, 237, 242, 254, 271, 299, 301, 302, 304, 74, 92–94, 98, 103, 108, 109, 114, 117, 118, 308, 327, 328, 330

Biblioteki

Biblioteka brytyjska, ul. Ratajczaka – 237
Biblioteka Filologiczna „Novum” – 265, 298, 307, 333
Biblioteka im. Cesarza Wilhelma, zob. **B**iblioteka Uniwersytecka
Biblioteka Kórnicka, składnica książek – 176
Biblioteka przy Collegium Iuridicum Novum – 307
Biblioteka PTPN – 38, 39
Biblioteka Raczyńskich – 36, 115
Biblioteka Uniwersytecka – nowy gmach – 172–174
Biblioteka Uniwersytecka – nowy magazyn – 195, 206, 241, 243, 244, 247, 249
Biblioteka Uniwersytecka, Biblioteka Główna, Biblioteka im. Cesarza Wilhelma – 15, 17, 24–26, 31, 35–39, 104, 105, 107–109, 115, 121, 126, 139, 140, 149, 156, 172–174, 176–178, 189, 193, 195, 206, 208, 238, 239, 241–245, 271, 296, 298, 299, 301, 302, 308, 327, 330
Biblioteka Uniwersytecka, magazyny w centrali telefonicznej na Morasku – 242, 274, 275, 286
Biblioteka Uniwersytecka, Marcelin – 209–211
Biblioteka Uniwersytecka, Morasko – 216, 219
Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej – 263, 264, 298, 307, 333
Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, zob. **B**iblioteka Uniwersytecka
Składnica książek, kościół św. Stanisława, Winiary – 115, 176
Składnica książek, kościół św. Małgorzaty, Śródka – 115, 175, 176
Składnica książek, Kościół św. Michała, ul. Stolarska – 115, 122, 125, 133, 176
Składnica książek, pałac w Smogulcu – 176
Składnica książek, Tarnowo Podgórne – 176
Staats- und Universitäts-Bibliothek, zob. **B**iblioteka Uniwersytecka

Ośrodki poza Poznaniem

Biała Góra, Stacja Monitoringu Środowiska Przyrodniczego – 294
Biskupin, teren wykopalisk archeologicznych – 108, 123
Borne Sulinowo, Centrum badawczo-dydaktyczne – 260
Grodno, Stacja Monitoringu Środowiska Przyrodniczego – 294
Jarocin, zamiejskowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
Jezioro, Stacja Ekologiczna – 294
Kalisz, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny – 276, 287, 288, 289, 290, 307, 334
Kęszycza, centrum – 260
Kłomino, Centrum badawczo-dydaktyczne – 260
Kościان, zamiejskowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
Krotoszyn, zamiejskowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
Ostrów Wielkopolski, zamiejskowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288

- Piła, Nadnotecki Instytut UAM – 276, 287, 290, 293, 307, 334
- Pleszew, zamiejscowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
- Pniewy, zamiejscowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
- Słubice, Collegium Polonicum – 260, 276, 287, 288, 290, 291, 307, 334
- Storkowo, Stacja Geoekologiczna – 294
- Śrem, zamiejscowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288
- Wągrowiec, zamiejscowy ośrodek dydaktyczny – 287, 288

Domy profesorskie, studenckie, akademickie, hotele asystenta i doktoranta, miejsca do spania

- Akumulatory, zob. Dom Akademicki Jowita
- Barak, ul. Gołęcińska 2 – 123, 141, 191
- Barak, ul. Gołęcińska 4 – 123, 141, 191
- Barak, ul. Gołęcińska 6 – 123, 141, 191
- Barak, ul. Gołęcińska 9 – 141
- Barak, ul. Dojazd 10 – 191
- Barak, ul. Gołęcińska 11 – 141
- Barak, ul. Gołęcińska 13 – 191
- Barak, ul. Gołęcińska 7 – 191
- Barak, ul. Lutycka 40 – 191
- Baraki, tzw. wioska targowa, Austellungsdorf, ul. Grunwaldzka, Grochowska, Sowińskiego – 179
- Baraki, ul. Polna – 127, 128
- Baraki, ul. Skrzatów Polnych – 237
- Baraki, ul. Słoneczna – 182
- Dom akademicki „Nawojka” – 213, 214
- Dom Akademicki im. dra Jana Chądryńskiego, ul. Słowackiego – 71, 73, 107, 136, 142, 160, 179, 182, 189, 193, 198, 222, 252, 303, 328
- Dom Akademicki Rolników i Leśników, Dom Akademicki na Sołacz, ul. Sołacka, obecnie nieistniejący – 86, 87, 108, 109, 137, 138, 146, 159, 160, 179, 180, 303, 329
- Dom Akademicki Sadyba, ul. Wojska Polskiego – 147, 180
- Dom Akademicki, Św. Marcin 40, Wjazdowa 7, Piłsudskiego 7, Czerwonej Armii 7, Czerwonej Armii 75, obecnie Św. Marcin 75 – 71, 72, 107, 121, 124, 125, 127, 128, 140, 160, 179, 182, 190, 193, 222, 229, 251, 303, 328
- Dom Akademicki, ul. Dąbrowskiego – 70, 303
- Dom Akademicki, ul. Skarbowa, ob. Taczańska – 121, 127, 180
- Dom Akademicki, ul. Wawrzyniaka – 180
- Dom asystenta, Kozięgłowy – 259
- Dom studencki, zob. też Dom akademicki
- Dom studencki „Amicus” w Słubicach – 290
- Dom Studencki „Babilon” – 222, 223, 224, 298, 332
- Dom Studencki „Danuśka” – 227
- Dom Studencki „Gaudium” w Słubicach – 290
- Dom studencki „Juventa” w Słubicach – 290
- Dom Studencki „Jagienka” – 227, 298, 305, 332
- Dom Studencki „Jowita”, ul. Zwierzyniecka – 200, 202, 223–226, 271, 286, 298, 305, 332
- Dom Studencki „Jurand” – 227
- Dom Studencki „Maćko” – 227
- Dom Studencki „Zbyszko” – 227, 298, 305, 332
- Dom Studencki Hanka, zob. Nowy Dom Akademicki
- Dom Studencki im. dr Jana Chądryńskiego, Słowackiego – 71, 73, 107, 122, 142, 160, 179, 189, 193, 198, 252, 303, 328

- Dom Studencki im. Hanki Sawickiej, zob. Nowy Dom Akademicki
- Dom studenta, Żydowska 15/18 (dawny żydowski Dom Starców) – 127, 128
- Domy akademickie przy ul. Spokojnej, ob. Limanowskiego (niezrealizowane) – 90
- Domy pracownicze przy ul. Koronnej – 200
- Domy profesorskie, ul. Libelta – 66–69, 107, 121, 141, 156, 170, 178, 189, 229, 230, 250, 251, 303
- Domy profesorskie, ul. Sołacka, ob. Wojska Polskiego – 127
- Domy studenckie, Dożynkowa – 129
- Domy studenckie, Marcelin (niezrealizowane) – 211
- Domy studenckie, Morasko – 217
- Gospoda targowa – 182
- Hotel asystenta, ul. Krańcowa – 258, 259
- Hotel asystenta, ul. Nieszawska – 259
- Hotel asystenta, ul. Palacza – 237
- Kamienica, ul. Matejki 37 – 90, 141, 229, 230
- Kamienica, ul. Matejki 37, „Schronisko” – 127, 128, 229, 230. Nowy Dom Akademicki, Wały Leszczyńskiego, obecnie al. Niepodległości, Dom Studencki „Hanka” – 24, 88, 89, 90, 107, 109, 121, 127, 140, 144, 146, 147, 160, 178, 179, 180, 181, 182, 190, 193, 196, 222, 223, 224, 254, 255, 268, 269, 270, 302, 303, 307, 329, 330, 333
- Osiedle „Różany Potok” – 274
- Osiedle grunwaldzkie, ul. Grunwaldzka, Grochowska – 153
- Osiedle Studenckie „Obornicka” – 196, 202, 208, 215, 226, 227; zob. też DS „Zbyszko” i DS „Jagienka”
- Osiedle Studenckie „Winogrady”, zob. Dom akademicki „Babilon”
- Sale sypialniane, ul. Bydgoska – 128
- Sale sypialniane, ul. Mostowa – 128

Obiekty sportowe

- Bootshaus an der Warthe, zob. przystań nad Wartą
- Hala sportowa zastępcza, barak w Coll. Maius – 215
- Hala sportowa, Morasko – 274, 281
- Hala sportowa, ul. Młyńska – 259, 260
- Hala w Parku Wilsona, zob. Betonhalle (Betonhaus)
- Korty tenisowe w Parku Moniuszki – 121
- Pływalnia w byłej synagodze przy ul. Wrocławskiej – 215
- Pływalnia, basen, Morasko – 281, 285, 306, 334
- Przystań nad Wartą – 115, 123
- Sala AZS, ul. Pułaskiego – 215
- Sala gimnastyczna, ul. Szamarzewskiego – 245
- Sala gimnastyczna, ul. Zwierzyniecka (niezrealizowana) – 209
- Sala sportowa, ul. Obornicka (niezrealizowana) – 215
- Sala w parku Wilsona – 215
- Sala WKS „Grunwald” – 215
- Sale gimnastyczne, Marcelin (niezrealizowane) – 215
- Studium WF, Marcelin (niezrealizowane) – 209, 211
- Studium WF, Park Wilsona – 53, 55, 56, 100, 118, 122, 181, 190
- Studium WF, ul. Szamarzewskiego – 214, 215
- Studium WF, Winogrady – 131

Uniwersyteckie domy, domy czynszowe, kamienice, wille

- Blok kamienic łazarskich (Kolejowa 40, Karwowskiego 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14; narożnik Karwowskiego i Łukaszewicza: Karwowskiego 16, 18, 20, 22, 24, Łukaszewicza 13, 14, 15) – 65, 66, 107, 121, 122, 142, 189, 229, 230, 250
- Blok kamienic wildeckich (Langiewiczza 8, Dąbrówki 13-16, Chłapowskiego 8) – 47, 65, 107, 121, 122, 142, 189, 229, 230, 250, 251
- Dom w Oksfordzie – 245, 246, 255
- Dom dla nauczycielek, ul. Górna Wilda 91, ob. 28 Czerwca 1956 r. nr 149 – 107, 121, 257
- Dom, ul. Drzymały – 255
- Dom, ul. Kościelna 9 – 128
- Dom, ul. Krasińskiego – 256
- Dom, ul. Matejki 4 – 173
- Dom, ul. Murawa 24 – 128, 132
- Dom, ul. Niestachowska 10 – 141
- Dom, ul. Noskowskiego – 247, 252
- Dom, ul. Obornicka 49 (niezrealizowany) – 128
- Dom, ul. Siemiradzkiego – 246
- Dom, ul. Skalna – 250
- Domy, ul. Gromadzka 22 i 34 – 128, 132
- Domy, ul. Marcelińska – 250
- Kamienica, ul. Głogowska narożnik Spokojnej, ob. Limanowskiego – 66, 107, 123, 159, 171, 189, 229, 230, 250
- Kamienica, ul. Słowackiego 29 – 66, 107, 122, 124, 125, 141, 229
- Kamienica, ul. Wrocławska – 66
- Willa, ul. Gołęcińska 7 – 125, 126, 141
- Willa, ul. Kujawska 15 – 43, 107, 123, 141, 191
- Willa, ul. Mazowiecka 15 – 43, 107, 123, 141, 191
- *Willa, ul. Mazowiecka 26 – 43, 67, 108, 123, 141, 191
- Willa, ul. Mazowiecka 38 – 142, 183, 190
- *Willa, ul. Mazowiecka 41 – 43, 108, 123, 141, 191
- *Willa, ul. Mazowiecka 42 – 43, 108, 123, 141, 191
- *Willa, ul. Mazowiecka 48 – 43, 108, 122, 126, 141
- Willa, ul. Mazowiecka 53 – 142, 183, 199
- Willa, ul. Nowowiejskiego – 252
- Willa, ul. Podlaska 6 – 183
- Willa, ul. Podlaska 14 – 123, 126
- Willa, ul. Sołacka 28 – 191
- Willa, ul. Sołacka 60 – 122, 141, 191
- Willa, ul. Śląska 2a – 142, 183, 191
- *Willa, ul. Śląska 5 – 43, 107, 122, 126, 141, 191
- Willa, ul. Wołyńska 17 – 183, 190
- Willa, ul. Wołyńska 19 – 108, 122, 126, 141, 191
- *Willa, ul. Wołyńska 8 – 43
- Wille, ul. Wieniawskiego – 152

Działki uniwersyteckie

- Działka, ul. Chłapowskiego – 228
- Działka, ul. Grunwaldzka, Cześniowska – 228
- Działka, ul. Marcelińska – 122
- Działka, ul. Mazowiecka – 123
- Działka, ul. Podlaska – 123
- Działka, ul. Słoneczna – 251
- Działka, ul. Sołacka / Góralska – 123
- Działki budowlane na Sołaczcu – 100, 108
- Działki, ul. Grunwaldzka, Marcelińska, Marszałkowska – 190
- Działki, ul. Grunwaldzka, Marcelińska, Zakręt – 178
- Działki, ul. Grunwaldzka, Marszałkowska, Kasztelańska, Kanclerska, Masztalarska – 187, 190

* Oznaczono te wille, w których obok mieszkań zlokalizowane były także siedziby katedr i zakładów.

- Działki, ul. Grunwaldzka, Podstolińska, Mar-
szałkowska, Podkomorska – 228
Działki, ul. Grunwaldzka – 96
Działki, ul. Heweliusza – 252
Działki, ul. Marcelińska – 96
Grunty jeżyckie – 85, 95, 96, 97, 108, 152

Uniwersyteckie gospodarstwa rolne i leśne

- Biskupin, gospodarstwo rolne – 186
Biskupin, teren wykopalisk archeologicz-
nych – 108, 123
Baranowo, majątek – 114, 128, 183–185
Chwałkowo, majątek – 184
Cześlin, majątek – 184
Dobrzyca, majątek – 184
Gołęcin, folwark – 40, 42, 43, 101, 107, 123,
183
Gołuchów, arboretum – 185
Gorzyń, majątek – 184, 185
Jeziorki, majątek – 184
Kamień, majątek – 184
Kłopot, majątek – 184
Laski, majątek – 69, 250
Lusowskie Jezioro, gospodarstwo rybne –
114, 128
Lusowo, majątek – 184
Marcelin, zob. Osiedle Marcelin
Marcelin, gospodarstwo – 185, 192
Naramowice, majątek – 132, 183, 184
Ogrody, gospodarstwo – 185
Pawłowice, majątek – 184, 185, 186
„Prochy”, obszar dworski – 69
Przybroda, majątek – 184, 185, 186
Sady, majątek 114, 128
Sielec Stary, majątek – 184, 185, 186
Siemianice, ośrodek doświadczalnego rol-
nictwa – 185
Sobota, majątek – 184
Sołacz, pola doświadczalne – 185
Swadzim, majątek – 114, 128, 183, 184, 185, 186
Zielonka, nadleśnictwo – 42, 183, 185
Złotniki, majątek – 184, 185, 186
Żabikowo, folwark – 41, 43, 84, 85, 108, 142,
183, 185, 186

Obiekty socjalne

- Bootshaus am Ketscher See, zob. Kiekrz
Chyby, ośrodek wypoczynkowy – 231, 233
Dębki, lotnisko – 69, 250
Jamna, bacówka – 294, 295, 334
Jastrzębia Góra, ośrodek – 248
Karpacz, dom wypoczynkowy – 232
Kicin, ośrodek konferencyjny – 245, 246
Kiekrz, przystań – 108, 118, 123, 128, 190,
231, 234, 235, 329
Karpacz, dom wypoczynkowy – 232
Kołobrzeg, dom wypoczynkowy – 183, 232,
234, 235

- Lubstów, ośrodek wypoczynkowy – 231, 233 Tuczno, ośrodek wypoczynkowy – 234
 Tupadły, letnisko – 183
 Łągów, ośrodek wypoczynkowy – 243
 Ustronie, ośrodek – 234
 Piwniczna, ośrodek wypoczynkowy – 234
 Przedszkole, ul. Sporna – 178, 231, 232 Zakopanem, środek wypoczynkowy – 248,
 249, 255
 Szklarska Poręba, dom wypoczynkowy – 183

Pałace

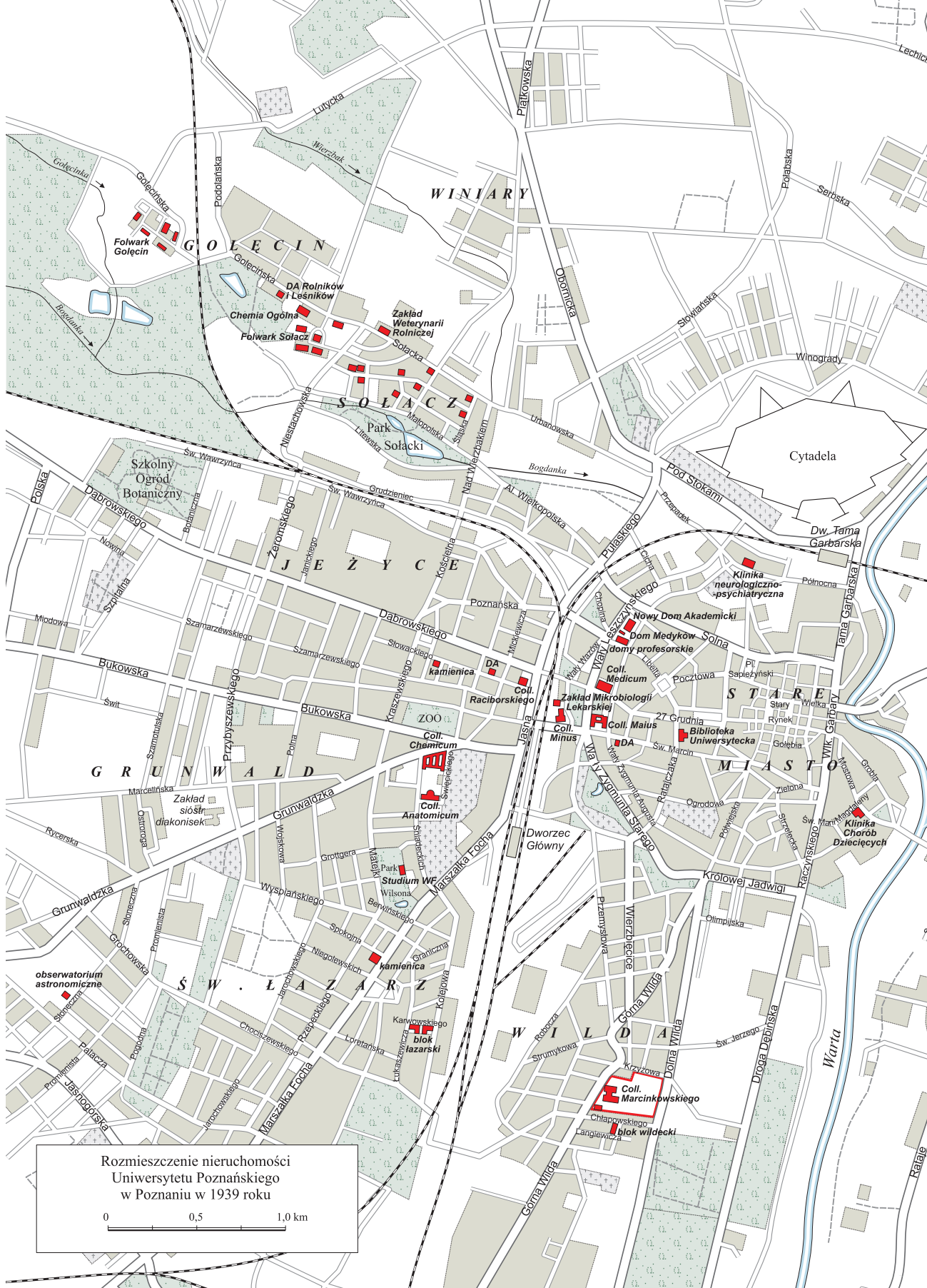
- Ciążeń – 176, 206, 207, 243, 295, 297, 307, 334 Obrzycko – 248, 255, 270, 332
 Gułtowy – 270, 296, 297, 307, 334

Inne obiekty w mieście i poza nim

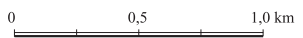
- Akademia Lubrańskiego – 15 Gimnazjum im. Adama Mickiewicza – 136
 Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego –
 55, 75, 152, 181, 182
 Boisko „Pogoni”, ul. Śniadeckich – 56 Gimnazjum sióstr urszulanek – 24, 182, 302
 Boisko „Sparty”, al. Reymonta – 215 Gołęcin, dzielnica – 129, 142
 Boisko wojskowe w koszarach Bolesława – 56 Gołęcin, pływalnia – 105
 Brama Dębińska – 95, 101 Górczyn, dzielnica – 132
 Browar Hugera – 118
 Cesarskie Forum – 94 Hotel Merkury – 226
 Chwaliszewo, dzielnica – 151 Hotel Polonez – 261
 Cmentarz parafii św. Jana Vianneya na So- Hotel Polonia, szpital wojskowy, ob. oddział
 łaczu – 105 Szpitala Klinicznego im. H. Święcickie-
 go – 97, 98, 99
 Dom Ewangelicki, Akademia Muzyczna – Hotel Rzymski – 70
 152, 271
 Dom Technika, ul. Wieniawskiego – 153 Jeżyce, dzielnica – 75, 95, 150
 Dom Żołnierza – 160 Junikowo, dzielnica – 136
 Domy Centrum, ul. Św. Marcin – 208
 Dowództwo Okręgu Generalnego – 31 Katedra – 21
 Dowództwo Wojsk Lotniczych – 52, 53 Kolegium Jezuickie – 15
 Dyrekcja Kolei w Bydgoszczy – 45 Koszary Bolesława, ul. Bukowska – 33, 51, 151
 Dzielnica Cesarska – 11, 19, 21, 23, 24, 27, 91– Koszary ułańskie, ul. Wojskowa, Ułańska – 178
 93, 109, 151, 161, 170, 268, 271, 299, 327 Kościół św. Pawła, ob. Najświętszego Zba-
 wiciela – 92, 93
 Gimnazjum Heinricha Belowa i Marii Kościół w Żabikowie – 41
 Knothe, ul. Kościuszki – 92, 93 Księgarnia św. Wojciecha – 70

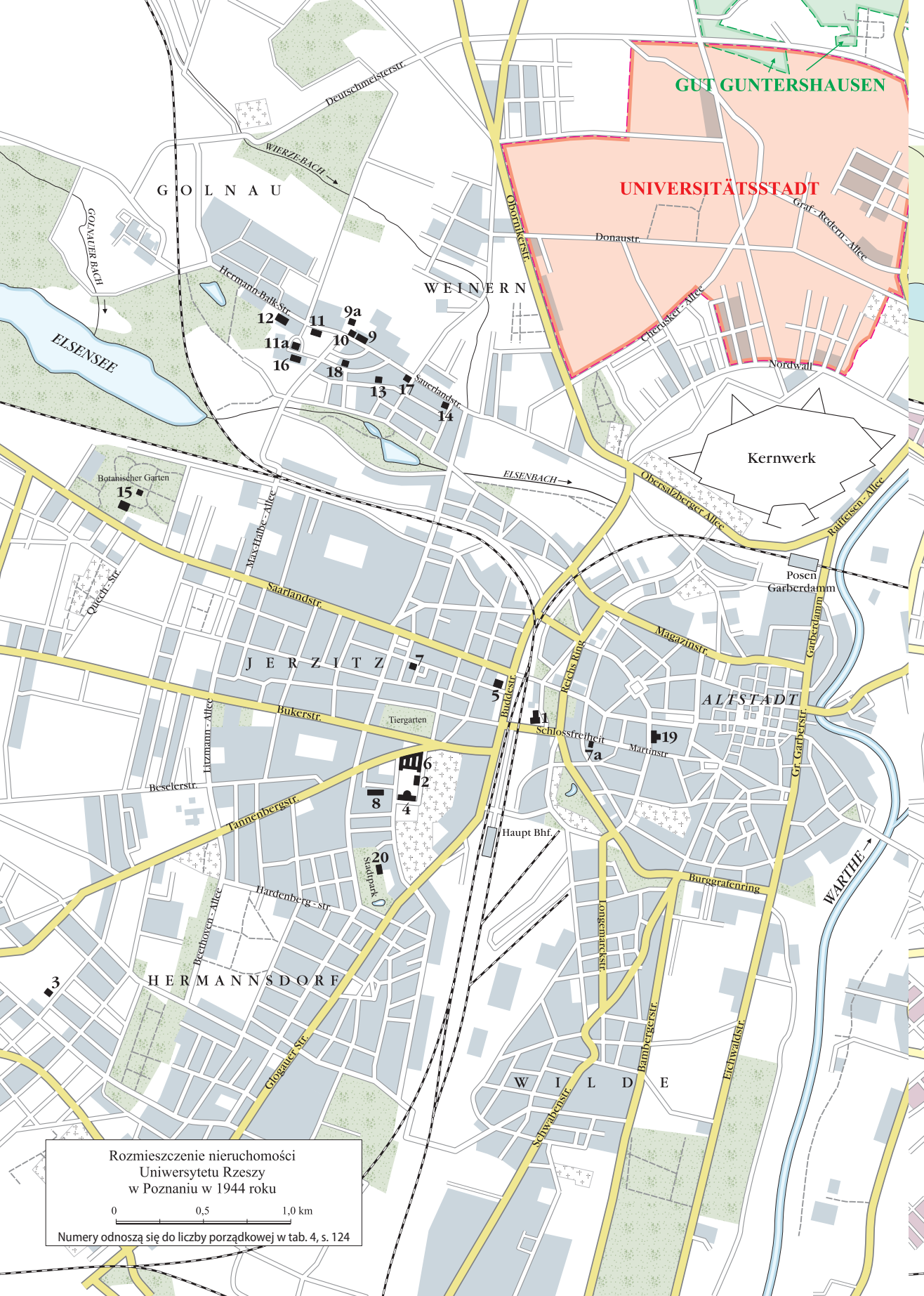
- Luboń – 136
- Łazarz, dzielnica – 55, 132, 133, 136, 138, 150, 250
- Miejska Szkoła Handlowa, ul. Śniadeckich – 136, 165
- Miejski przytułek psychiatryczny, Grobla – 51
- Międzynarodowe Targi Poznańskie – 132, 152, 205, 208
- Muzeum Cesarza Fryderyka, Muzeum Narodowe w Poznaniu – 15, 36
- Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie – 292
- Naramowice, dzielnica – 285
- Okręgowy Szpital Wojskowy, Cieszkowskiego, ob. Libelta – 52, 98
- Opole – 219
- Osiedle Sobieskiego – 284
- Ostrów Tumski – 15, 21
- Pałac nad Jeziorem Góreckim – 184
- Pałac w Dobrzycy – 243
- Piotrowo, dzielnica – 191
- Plac Kolegiacki – 15
- Plac Zachodni (niezrealizowany) – 151
- Pomnik kanclerza Bismarcka – 20, 21
- Poznański Zakład Ortopedyczny B.S Gąsiorowskiego – 53, 55
- Probostwo parafii św. Jana Vianneya na Sołacz – 105
- Rezerwat Meteoryt Morasko – 282
- Rezerwat Żurawiniec – 282
- Sołacz, dzielnica – 25, 103, 129, 192
- Sołacz, koszary – 28
- Szamotuły – 101
- Szpital wojskowy na Golęcinie – 106
- Szpital żydowski – 152
- Śródka, dzielnica – 151
- Teatr Miejski, ob. Opera – 92, 93
- Teatr Polski – 21
- Wilda, dzielnica – 47, 136, 138, 177, 250
- Winogrody (osiedle mieszkalne) – 129
- Wojskowe zakłady mundurowe (Bekleidungssamt) – 19
- Wyższa Szkoła Handlowa, ob. Uniwersytet Ekonomiczny – 24, 302
- Żydowski Dom Sierot, ul. Stawna – 127

Rozmieszczenie nieruchomości
 Uniwersytetu Poznańskiego
 w Poznaniu w 1939 roku

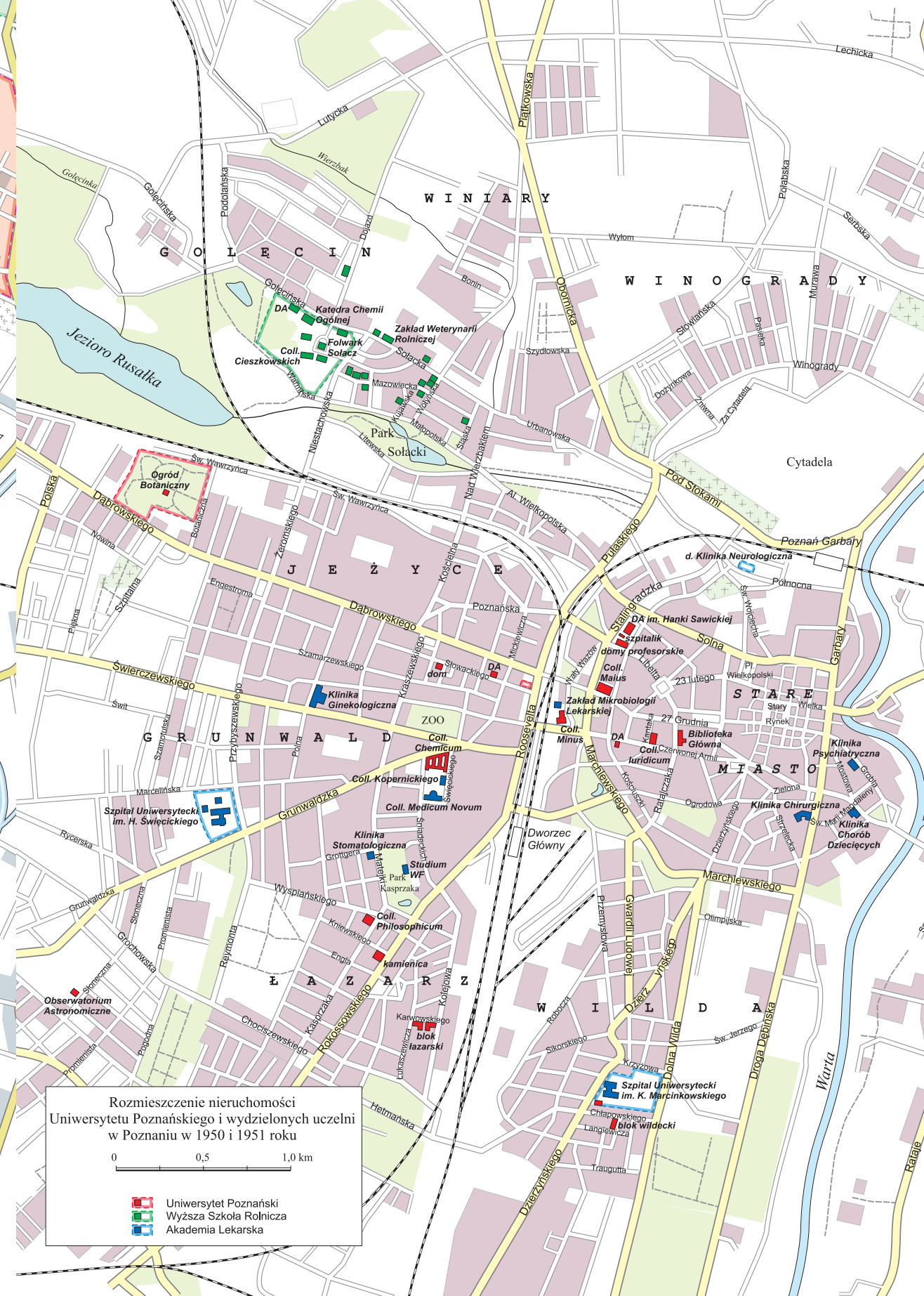

Rozmieszczenie nieruchomości
Uniwersytetu Rzeszy
w Poznaniu w 1944 roku

0 0,5 1,0 km

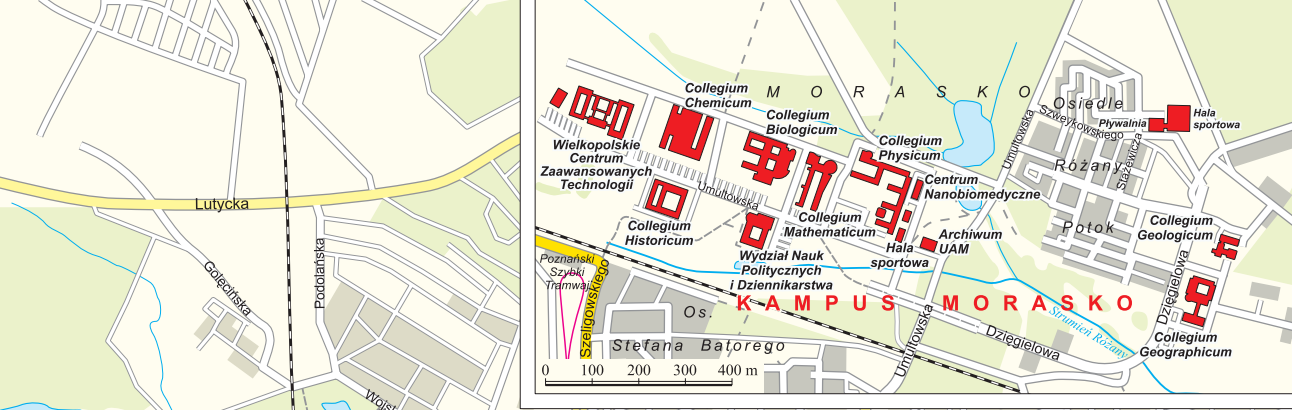
Numery odnoszą się do liczby porządkowej w tab. 4, s. 124

Rozmieszczenie nieruchomości Uniwersytetu Poznańskiego i wydzielonych uczelni w Poznaniu w 1950 i 1951 roku

0 0,5 1,0 km

- Uniwersytet Poznański
- Wyższa Szkoła Rolnicza
- Akademia Lekarska

Rozmieszczenie nieruchomości
 Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
 w Poznaniu w 2019 roku

0 0,5 1,0 km

The University space

University infrastructure in and around Poznań (1919-2019)

Summary

The phrase “University space” used in the title refers to the various buildings, and other properties scattered around the city which together comprise its infrastructure. A university is a complicated structure and in order to function effectively, it requires many parts to work together, one of which is its infrastructure. However, it is frequently the case that articles about universities only deal with issues related to scientific research, teaching, structure and administration, and there can be no doubt that these are the most important elements of such an institution. What is less common, however, is a discussion of subjects connected with the university infrastructure, and these are often dealt with in a somewhat cursory manner. Such subjects often find themselves marginalised in works on university history, but are the main focus of this book. Its fundamental aim is to present the infrastructure of Poznań University from its founding to the present day.

First and foremost, the “university infrastructure” is the physical elements without which it could not function. Without entering into a discussion how to define both aspects of this compound term, in this work I include buildings for teaching purposes, libraries, research rooms and laboratories, as these constitute the base for the university’s teaching and research infrastructure. Different faculties also have additional elements in their infrastructure: clinics for medical faculties, farms and forestry research areas for agriculture and forestry faculties, and sports halls and other sports buildings for faculties of physical education. Finally, the teaching and research infrastructure includes residential creative work centres and conference facilities. We cannot overlook accommodation for university employees, tenement houses, student dormitories, canteens and health centres. This group of buildings also includes university holiday accommodation located away from its main buildings. All of the above make up the university’s social and residential structure.

This book does not go into the furnishing of university buildings, nor their users. These are only mentioned in cases where such information is required in order to explain the processes being described. It is worth noting, however, that the university buildings and their furnishings were subject to change, of which their users were well aware. Therefore the book does not deal with the history of these buildings before they were taken over by Poznań University, nor after they were sold or their ownership changed. Saying that a particular building was a Poznań University building was very often the result of it being accorded a specific

function. It was only in the 1920s that buildings were erected to meet the University's needs. Before that, the majority of buildings were adapted for educational purposes.

The properties described in this book were and still make up an enormous collection of several hundred buildings, which Poznań University has accumulated during its 100-year history. These were built, acquired, pledged, remodelled, rebuilt, renovated, sold, and above all, used and managed by huge numbers of academics, administrative staff, their families and students.

It is clear that the aforementioned parts of the university, which are essential for it to function, are of a material character – they are buildings that function in the urban space. They therefore enter into relations with each other and their locations, influencing and shaping them. For this author, the focus is not only on issues related to architecture and construction, but also to urban planning, which have a crucial impact on how the city organism functions, the buildings within it and its inhabitants and users.

The university infrastructure, which is understood as the buildings essential for it to function, potentially has huge social impact on those working and studying within it, as well as the local inhabitants not associated with the university. In using the municipal space in which some buildings carry the university crest, Poznanians come into contact with this institution. On the other hand, when moving from building to building, the university's students and employees also make use of urban space. Taken together, all these activities create a network of meanings, the "University space".

Buildings functioning in urban space are a sign of the constant exchange of ideas between a university and its surroundings. Freedom of thought, the freedom to conduct scientific research and the unhindered pursuit of intellectual challenges are all ideas that become reality in university buildings, and subsequently filter out from them into the urban space during public debates, exhibitions, conferences etc. This process takes the form of a dialogue, which means that Poznań's university has been an active participant in public life since it was founded.

In this work, the university infrastructure is presented first and foremost from the historical perspective. November 1918 is taken as the starting date for this history, which is when the first plans were made to open a university in Poznań. The events are presented right up to 2019, which marks 100 years of a university in the city. The main aim of this work is to chronicle the history of how the University's property was amassed, constructed and used. Readers will discover the plans and design projects that the University authorities succeeded in implementing, as well as those that, for whatever reason, were not completed. These are still worth presenting, as they are testament to the power and momentum of ideas considered at various stages of the University's development.

When Poznań University first came into being, its infrastructure was taken from institutions existing previously in Poznań – the Prussian Royal Academy (Königliche Akademie), the Royal Residence (Königliches Residenzschloss), the Prussian Settlement Commission (Königliche Ansiedlungskommission) and the Kaiser-Wilhelm Library. Of these institutions only the latter can be said to have enjoyed indisputable continuity. The Prussian provincial library became the University Library, taking over both its building and collection. Prior to the Royal Academy being taken over, a formal act of closing the Prussian school of higher education was arranged, hence it is not possible to speak of any continuity. However, in the case of the Academy, there is some continuity in functions, as this building was designed for educational purposes, which it performs to this day. The remaining buildings taken over by the University in 1919 were not designed for teaching purposes, nor were they educational institutions.

On setting up the Reichsuniversität in 1941, the German occupiers made no attempt to hide their use of Polish university buildings, although their newly-propounded tradition and official propaganda strove to emphasise the lineage with the Royal Academy, thus passing over the times of the Polish university. This strategy was understandable in terms of the occupiers' policy towards the lands subsumed into the Third Reich in 1939. In turn, from its very beginnings in March 1945, the Polish university rejected the idea that the Reichsuniversität had functioned within its walls, and referred solely to the clandestine University of the Western Lands that had operated in several cities in the General gouvernement lands. Prof. Stefan Dąbrowski, the post-war rector of Poznań University, was one of the few to discern the paradox in Hitler's university functioning within the buildings of Poznań University. In one of his speeches, he showed just how important victory over the Germans was in regaining these spaces for the University.

The history of the development of Poznań University's infrastructure is chronicled in archive materials so far rarely used. Among the most significant are the Adam Mickiewicz University (AMU) archives. The documents stored there constitute an enormous collection of sources, and analysing these in full would be beyond the author's possibilities. Supplementary material, particularly with regard to the inter-war period, comes from those collected in the archives at two other Poznań universities, the University of Medical Sciences and the University of Life Sciences. Additional materials were found in the State Archive in Poznań and the National Digital Archives in Warsaw. Visual material (photographs of University buildings at various times in their history) can be found in the City Historical Preservation Officer's collections in Poznań, the National Museum in Poznań, the Museum of Poznań University of Medical Sciences, the Adam Mickiewicz University archives, the Adam Mickiewicz University Promotion department, in the National Digital Archive and the Virtual Museum of the History of Poznań (CYRYL).

These materials are presented chronologically, starting from 1918, and only by using such a sequence is it possible to see the dynamics of change in particular areas of infrastructure. I have divided the history of Poznań University's buildings into four phases, and in each I discuss the teaching buildings, accommodation for students and academic teachers, and centres outside the city of Poznań. In each part I also discuss planned and incomplete investments.

The first phase covers the period up until 1939. During this time, the University authorities amassed buildings and other facilities for employees and students intensively. Efforts were made to expand existing property, although financial difficulties only allowed few ventures to be commenced.

The second phase covers the Second World War, with particular emphasis on how the German university functioned. Reichsuniversität Posen utilised the infrastructure it took over, often adapting it to meet the needs of German academics.

Wartime bombardment and the battle for Poznań resulted in the destruction of many university buildings. Their rebuilding or thorough renovation involved an immense financial and logistical effort, and the third part of this book contains a description of this process. This process ended with two new universities being separated off from Poznań University: the Medical Academy (today Poznań University of Medical Sciences) and the Higher School of Agriculture (now Poznań University of Life Sciences). These institutions of higher education took over some buildings, which were from then on no longer regarded as belonging to Poznań University's infrastructure.

The fourth period, namely from this division right up to 2019, takes in turbulent events and changing fortunes: the University's slow, gradual development up until the mid-1970s, its protracted emergence from the crisis of the decade that followed, and finally, the sudden development of the last 15 years. During this time, AMU's infrastructure has undergone two big changes: part of the University being moved outside the city centre in the early 1970s (the buildings on Szamarzewskiego street), and the construction of the campus at Morasko since the start of the 21st century.

Phase One: Construction and expansion of Poznań University until 1939

Construction of the university infrastructure commenced in 1918 after the efforts of the members of the University Commission (Heliodor Świącicki, Józef Kostrzewski, Michał Sobeski, Stanisław Kozierowski), which resulted in the founding of the Piast University in May 1919. This new seat of learning in the western territories of the Polish state was inaugurated in the former Imperial Castle of Kaiser Wilhelm II, in the newly named Collegium Maius. Completed in 1910, this building stood at the heart of the Prussian Imperial Castle Quarter, and was built both to boost the attractiveness of city as a residence for the German Kaiser and also to emphasise the Prussian presence in Wielkopolska.

These gradual changes in the function of buildings built for the Prussian rulers and civil servants were of hugely symbolic significance to those living in Poznań and the surrounding region: it became a way to express Polishness and belonging to the Polish state. The Piast University, renamed Poznań University in 1920, played an enormous role in this process. The first building integrated into the new university structure was the former Königliche Akademie, now named Collegium Minus. The second was the Castle (former Königliches Residenzschloß), and the third the Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, whose collection was combined with that of the Polish Society for the Friends of the Sciences to form the University Library. The University also took over other Castle Quarter buildings, the Royal Colonisation Commission (former Königliche Ansiedlungskommission), renamed the Settlement Commission in 1919 and later the Land Office. It became known as the Collegium Medicum (today Collegium Maius).

Of these buildings only the former Royal Academy and, to a partial extent, the Library were designed for teaching purposes. The Castle and Collegium Medicum had more administrative or representative purposes. They also required considerable remodelling and adaptation. Often they did not fulfil the criteria of scientific workspaces, particularly those of laboratories, which needed to be of a special design. These difficulties were an everyday occurrence throughout the time of Poznań University. The usual route to acquiring new buildings was not by constructing them, but rather to take over and adapt them. Buildings became part of the university infrastructure not because they met specific architectural criteria, but because it was possible to acquire them. Their function was subject to change, they underwent adaptation to meet teaching and research needs. This practice only changed after 2000 with the construction of the Morasko campus and several university buildings in the centre of Poznań. Additional funding enabled the University authorities to commission designs and construct buildings in line with the needs of research and university teaching.

The emergence and dynamic growth of Poznań University forced its authorities and those at the municipal and voivodship level to seek out new teaching facilities. The Faculty

of Agriculture and Forestry, which was established in autumn 1919, found itself in the favourable position of being located in manor lands in Sołacz (a north-western district of Poznań), with its departments and chairs housed in specially purchased Sołacz villas. The Faculty of Medicine was in far more difficult circumstances; while its theoretical units were housed in the Collegium Medicum, its clinical units drifted between private houses and city hospitals, and only very few found their own buildings. The latter included the eye clinic, children's clinic, surgery clinic and neurology and psychiatric clinic. The purchase of expansive plots between Dolna and Górna Wilda streets with the Garczyński Foundation Works (Collegium Marcinkowskiego) and the Augusta-Wiktoria House (children's clinic) only satisfied the Faculty's requirements to a limited extent.

In view of these problems, funds were sought for the construction of new university buildings. In 1921 foundation stones were laid for four buildings, although only one was completed before 1930, the general chemistry building in Sołacz, which has the notable distinction of being the first university building constructed in independent Poland. It was possible to complete a further two, the imposing Collegium Chemicum and modern Collegium Anatomicum using funds allocated by the Polish General Exhibition held in Poznań in 1929. After the end of the exhibition, the aforementioned buildings were adapted to university purposes and brought into use in 1934. The fourth cornerstone laid in 1921 bore fruit, as it were, as late as 1937. The outbreak of WWII interrupted building work on the central building of the Faculty of Agriculture and Forestry in Sołacz (Collegium Cieszkowskich).

Buildings for teaching and clinic purposes are only a part of the university infrastructure. Professors and students needed somewhere to live. Assembling the teaching staff for the new university entailed special privileges, so professors in Poznań were offered flats with a minimum 5 rooms or a villa. The University bought more than a dozen town houses in various districts around Poznań which were to provide accommodation for staff or let out as flats for rent. At the turn of the 1920s/ 1930s, two houses were built for professors at Libelta street, in the very centre of Poznań.

Students, on the other hand, were beneficiaries of wealthy benefactors who bequeathed their property to the university with a view to it being used as halls of residence. This was the case with the house at ul. Słowackiego 20 and ul. Św. Marcin 40 (today no. 75) and also ul. Dąbrowskiego 5. However, these buildings only satisfied Poznań's students' accommodation needs to a limited extent. In the mid-1920s, building work began on three new halls of residence. The largest of these was the New Hall of Residence (known today as Hanka hall), which stood on Wały Leszczyńskiego street and had approximately 300 places. The Dom Medyków was built next door (later the university hospital), and in Sołacz the Dom Rolnika i Leśnika hall. These were completed in time for the Polish General Exhibition in 1929, and were subsequently allocated for use by students.

During the first twenty years of its existence, Poznań University accumulated huge property. This was due in part to the foresight of the university authorities and partly to the commitment of benefactors. This enabled the university to survive the difficult post-war years, and above all, provided a base on which to build a new university after 1951. Alongside its significant material value, the university infrastructure also had a symbolic role. This related to the main buildings located in the former Castle Quarter which had changed their function: from the 1920s on, a university campus started to take shape along the ring roads in the district that had previously housed the Prussian authorities' buildings. Other buildings

in addition to those of the University belonged to the Higher School of Trade (today Poznań University of Economics), the Ursuline Order middle school, and after the war the Higher School of Music (now Academy of Music). With time this quarter became not only a source of pride to the Poznań University, but also to the entire city.

Phase Two: The wartime fortunes of Poznań University's buildings

The outbreak of war in 1939 put a stop to Poznań University's development. Its buildings were taken over by the occupying forces' institutions. On Adolf Hitler's birthday in April 1941, the Reichsuniversität was founded in Poznań, the third such university after Strasbourg and Prague. Polish university life was suspended for several years, existing only in the clandestine University of the Western Lands. Poznań University's buildings were used by German students and academics, which provided some continuity in the university. The end of the war came gradually. First, some of Poznań's university buildings were destroyed in the bombing of 1941 and 1944. Next, the battle to liberation the city from January to February 1945 also meant considerable damage to the city infrastructure. A number of university buildings were completely demolished or burnt out, and only one was left intact to a degree that allowed the University to be installed there. The remaining buildings suffered damage to a lesser or greater extent.

Phase three: reconstruction of the university infrastructure and its division between new institutions (1945-1951)

After the end of the war, the priority for the University authorities headed by the rector, Stefan Dąbrowski, was to open the academic year for students. However, lecture rooms were required for classes to be conducted effectively. The postwar rebuilding work posed a huge challenge, which took place during a time of acute shortages. Initially, each form of investment was a heroic act, and yet it was possible to rebuild most of the University's buildings during the first five years after the war's end. This was often a makeshift process using poor-quality materials, which meant the buildings frequently needed to be renovated soon after work had been completed. Some buildings never rose again from the rubble, and the shape some took on was different to their pre-war form. Reconstruction work on some buildings was completed relatively quickly, while on others it even dragged on into the 1960s.

The need for a swift reconstruction of buildings for teaching purposes consigned to the back burner some more interesting plans to locate the university in the urban space. Unfortunately, these all required huge financial resources, which were lacking at the time. Suggested sites for university buildings included the ruined Citadel, in the military terrain along Bukowska street, and even at the trade fair or in Chwaliszewo.

The period of post-war reconstruction was also turbulent due to changes to and confiscation of the university's buildings. In 1947, decisions taken by the National Councils – Municipal and Voivodship, Poznań University lost its space in the Imperial Castle building. In exchange, it received the buildings on Matejki street (Collegium Philosophicum, and later Collegium Mathematicum) and also Kantaka street (Collegium Iuridicum). However, the greatest infrastructural rearrangement was caused decisions to found the Medical Academy out of the former Faculty of Medicine (1950), and to establish the Higher School of Agriculture out of the Faculty of Agriculture and Forestry (1951). Dividing the University into three entities brought with it the collapse of its infrastructure.

Phase four: University infrastructure in Poznań from 1951-2019

The slimmed-down university, known from 1955 onwards as Adam Mickiewicz University in Poznań (AMU) was given buildings in the centre of the city, and following initial difficulties began to expand its infrastructure relatively quickly: new chairs, units and institutes were set up. Unfortunately, this did not proceed in tandem with an expansion of its infrastructure. In the 20 years that followed, right up until 1970, only one building for teaching purposes was built – Collegium Novum – and three halls of residence – Jowita, Jagienka and Zbyszko. During this time AMU also incorporated the Teaching College and took over its three buildings on Szamarzewskiego street.

In the 1960s, plans were made for a university district on what were then the outskirts of the city at Marcelin. Spatial development plans were produced, an architectural competition was announced, a winning design selected and work began on investment. However, building the AMU Marcelin Estate ended in fiasco, not because of one particular cause, but more the result of a series of events. From 1973 a new idea was promoted – to build a Science District at Morasko, which would bring together all Poznań's universities along with the Polish Academy of Sciences' research institutes.

The construction of a great university district was cut back to building a New University. This idea emerged in 1973 and 1974, and the urban and architectural plans a year later. Construction work was to start in 1977, when the central inauguration of the academic year was held in Poznań, and the foundation stone of the new 'socialist' university was laid on a far-flung greenfield site at Morasko. The plan was for the university to come into operation from the mid-1980s. However, the years that followed merely saw preparatory work, and construction on the first building – Collegium Physicum – commenced several years later. Paradoxically, the first campus building to be completed was the telephone exchange, which was an extremely big even in terms of the technological solutions of the day. It currently houses the AMU Archive, whose new building awaits construction.

The 1980s was the toughest decade in the University's history. Its development was hampered by the lack of investment, lack of prospects for any improvement in terms of finance and buildings, and general social malaise. The landmark year 1989 brought a host of changes, also regarding infrastructure. Many state-owned enterprises, not favourably disposed to market economy rules, got into financial and organisational difficulty, which compelled them to sell their property. At this time, the University negotiated various deals and acquired several buildings in and around Poznań. However, the same procedures that allowed it to take on new buildings also forced it to give up those it had previously rented, as the free-market rents proved too high for AMU.

The early 1990s saw dynamic growth in humanities faculties and with it came the need for them to find new premises. One building AMU symbolically took over was the Voivodship Committee of the disbanded Polish United Workers' Party. From then on it housed the Faculty of History. This was a fine addition to the complex of university buildings located just a few minutes' walk from each other in the very heart of Poznań, a fact that created favourable conditions for the exchange of students and academics. At the same time, several buildings were acquired from the Hipolit Cegielski works administration, the first premises in that part of the city.

In the early 1990s, the decision was taken to forge ahead with the Morasko project. The main building of the Faculty of Physics completed at this time would not stand alone. It wo-

uld soon be joined by the Faculty of Geographical and Geological Sciences (converted from a former workers' hostel), and others: Collegium Biologicum and Collegium Mathematicum. A turning point for investment in the Morasko campus was its being permanently enshrined in the central government budget, and the subsequent passing of a bill on the development of Adam Mickiewicz University until 2004, which was later extended four times until 2019. Funding secured by the efforts of Wielkopolska's parliamentarians were allocated for the swift construction of further buildings at Morasko campus, the Faculty of Political Science and Journalism, Collegium Chemicum and Collegium Historicum. A swimming pool and multifunctional sports hall were also built in the northern part of the campus. The teaching and sports facilities were complemented by two research complexes, financed using European Union funding - the impressive architecture of the Wielkopolska Centre for Advanced Technologies and the Intra-university Centre for Nanobiomedicine. Other buildings planned include several research and teaching facilities plus the AMU Archive.

The Morasko campus was designed in 1975 and the main construction projects were completed in the first decade of the 21st century. With time not only the ideas of university campuses changed, but also building materials and technologies, and the vision for developing the city of Poznań. The predominant idea in the 1970s was of expanding the city into the suburbs, creating outlying districts connected with the city centre by fast tram and road routes. The first decades of the present century were dominated by ideas of the city as a central point, focusing the most important service, scientific and cultural functions, and filling gaps in the existing buildings rather than extending outwards. We now know today that academic and student life is an essential and irreplaceable element of the city organism. From this point of view, shifting the University out of the city centre is a controversial decision that is justifiably criticised.

The undeniable advantage of the Morasko campus lies in the excellent conditions it offers for research and teaching. However, campus life is hampered by the lack of social infrastructure, student accommodation and the associated service network. Yet outside teaching hours the expansive Morasko area performs a different function: it is a superb place for recreation and relaxation for inhabitants of nearby housing estates. Its sports infrastructure, meadows, forests and ponds come into their own in the late afternoon and evening, when the campus turns its focus away from academic and student life. Its relatively remote location is a definite inconvenience. The western edge of the campus, which stands close to the Poznań Fast Tram terminus, is in a better situation than the eastern reaches accessible by bus.

It is not only at the Morasko campus that recent years have seen impressive investments in the university infrastructure. Central government funding has also supported the building and extension of facilities in AMU's remote branches: Słubice, Gnieźno, Kalisz and Piła. Although the modern centres built there are not always utilised fully, there is no doubt that they serve the needs of local inhabitants regarding academic and cultural life.

Securing funding for the campus and university branches freed up finance for investments in the city center. A new library was built next to Collegium Novum. A library was also erected at the back of Collegium Maius, blending in superbly with its historic architecture. Land purchased from the army along al. Niepodległości became the site of the new Collegium Iuridicum Novum with its large, architecturally interesting auditorium. The adjecant plot is set aside for the future law library. Finally, the modern Collegium Znanieckiego was built for teaching and exhibition purposes on the Szamarzewskiego street site.

The period of the last thirty years has also been a time of dynamic accumulation and adaptation of different facilities outside the city of Poznań. These serve as residential work-, conference- and recreation centres for university staff. Three interesting examples are the palace complexes in Obrzycko, Gułtowy and Ciężen. All are set in extensive parkland complete with rural and garden architecture.

The University's effort devoted to building new facilities at the Morasko campus and in the city centre did not mean existing buildings were left neglected. Over the last 15 years major renovation work has been carried out in almost all university buildings, in particular: those at Szamarzewskiego street, the halls of residence at Piątkowska street, the Hanka hall of residence and neighbouring building. Extensive renovation work is underway at Collegium Heliodori Święcicki (formerly Collegium Chemicum), the last of the 'old university buildings' designated for renovation, following work on Collegium Minus, Collegium Maius, Collegium Iuridicum and the University Library.

Renovation to these University edifices and to now independent parts of the nearby Imperial Castle and Castle Quarter complex has given the centre a new lease of life. Once the heart of Prussian Poznań, it has become a true university quarter, bringing together important buildings from most of the city's institutions of higher education. Its form, aesthetics and urban planning all contribute to Poznanians' sense of identifying with this urban space.

Adam Mickeiwicz University's *Development strategy* provides insight into the further plans and infrastructure development, stating: "The costs of maintaining and managing a large number of properties in the city of Poznań and around the country, which is not only associated with the University's statutory activities, necessitates economic analysis and a 'road map' for optimal REAL ESTATE MANAGEMENT NIERUCHOMOŚCIAMI [original upper case – MM], including the sale of some AMU properties. Each new investment and purchase should be preceded by a multifaceted analysis (including a feasibility study)". The cost of preparing, building and maintaining university investments is unquestionably immense. AMU spends millions of zloties each year just on maintaining its properties, and it may be the case that some are a burden.

In the space of one hundred years, Poznań University's infrastructure has undergone huge evolution. Having started out with three buildings in the centre of Poznań, the university now encompasses dozens more in an expansive and complicated structure spread around the city and beyond. Scientific research and classes are conducted in some, while others offer accommodation to those associated with the university. Every day Poznań comes alive with AMU's students and academic staff, important constituent parts of its complex construction, university premises burst with intellectual and cultural life that influences the city and its inhabitants. The University's channels of social influence are manifold; in addition to imparting knowledge, it creates a pleasant space in which to work, study and live, particularly in terms of how the city functions as a whole. In doing so, Adam Mickiewicz University has proved a magnificent success.

Translated by Rob Pagett

100

UNIwersytet Poznański 1919·2019

UAM UMP UPP AWF

ISBN 978-83-232-3466-1

9 788323 234661